

Okrutno, nečovječno i ponižavajuće postupanje prema osobama lišenima slobode - hrvatsko iskustvo u kontekstu međunarodnih standarda zaštite ljudskih prava

Horvat, Lidija

Doctoral thesis / Disertacija

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:387317>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu

Pravni fakultet

Lidija Horvat

**OKRUTNO, NEČOVJEČNO I
PONIŽAVAJUĆE POSTUPANJE PREMA
OSOBAMA LIŠENIM SLOBODE –
HRVATSKO ISKUSTVO U KONTEKSTU
MEĐUNARODNIH STANDARDA ZAŠTITE
LJUDSKIH PRAVA**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu

Pravni fakultet

Lidija Horvat

**OKRUTNO, NEČOVJEČNO I
PONIŽAVAJUĆE POSTUPANJE PREMA
OSOBAMA LIŠENIM SLOBODE –
HRVATSKO ISKUSTVO U KONTEKSTU
MEĐUNARODNIH STANDARDA ZAŠTITE
LJUDSKIH PRAVA**

DOKTORSKI RAD

Mentor:

Prof. emeritus dr. sc. Ivo Josipović

Zagreb, 2023.

University of Zagreb

Faculty of Law

Lidija Horvat

**CRUEL, INHUMAN AND DEGRADING
TREATMENT OF PERSONS DEPRIVED OF
THEIR LIBERTY: CROATIAN EXPERIENCE
IN THE
CONTEXT OF INTERNATIONAL HUMAN
RIGHTS STANDARDS**

DOCTORAL THESIS

Mentor:

Prof. emeritus dr. sc. Ivo Josipović

Zagreb, 2023

Ljudima svijeta i mojoj Ruži,

kojoj želim ostaviti svijet kao ljepše mjesto.

*I zato što ne podnosim da muče ni
životinje, a kamoli ljude...*

SAŽETAK

Jedina zabrana apsolutne naravi koja čini zajednički nazivnik svih međunarodnih dokumenata s područja zaštite ljudskih prava jest *zabrana mučenja, odnosno okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja i/ili kažnjavanja*. Navedene pojmove u širem smislu, za potrebe ovog rada radi jednostavnijeg izražavanja na pojedinim mjestima označavam i rječju *tortura* ili *zlostavljanje*. Istraživanje koje je temelj ovog rada bilo je usmjereno upravo na utvrđivanje pojavnosti torture (u širem smislu) u Republici Hrvatskoj naspram osoba lišenih slobode, s njihova vlastitog aspekta.

Nakon uvodnog dijela koji sadrži uvodna razmatranja te kratki sadržaj rada po poglavljima i primijenjenu metodologiju, dajem osvrt na pojavne oblike, metode i učestalost primjene torture kroz povijest. Potom analiziram međunarodne pravne izvore o zabrani okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja od kojih i izvore međunarodnog humanitarnog prava te potom domaće pravne izvore. Slijedi poglavlje poredbenopravnog osvrta. Analizirala sam iskustvo Sjedinjenih Američkih Država i Republike Njemačke, kao zemalja s različitim pristupom zaštiti osoba lišenih slobode. Nakon općenitih napomena vezanih uz definiciju pojmova mučenja, okrutnog neljudskog i ponižavajućeg postupanja, analiziram navedene pojmove prema Konvenciji protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka UN-a te Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Osim analize negativnih i pozitivnih obveza država temeljem članka 3., analiziram i temeljne standarde primjene čl. 3. Europskog suda za ljudska prava (dalje: ESLJP).

Analizirala sam i sudsku praksu Ustavnog suda Republike Hrvatske koja se odnosi na neljudsko i ponižavajuće postupanje prema osobama lišenim slobode prema primijenjenim standardima, s posebnim osvrtom na uvođenje novog pravnog sredstva – ustavna tužba u slučajevima neučinkovite istrage. Potom analiziram dostupna pravna sredstva u Republici Hrvatskoj u slučaju okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja te njihovu učinkovitost, pribavivši i statističke podatke nadležnih tijela. Slijedi analiza sudske prakse suca izvršenja povodom podnesenih zahtjeva za sudskom zaštitom u periodu od 2010. do 2020.

Okosnicu rada čini empirijsko istraživanje provedeno anketiranjem neposredne ciljane skupine – osoba lišenih slobode, i to ukupno 266 ispitanika, što predstavlja prvo istraživanje takve vrste u Republici Hrvatskoj. Radom je potvrđena hipoteza da se u Republici Hrvatskoj u značajnoj mjeri ne poštuju prava osoba lišenih slobode sukladno standardima ESLJP-a. Rezultati istraživanja opravdavaju tezu da postoji visoki tamni broj kršenja ljudskih prava osoba lišenih slobode, u kojima nije proveden odgovarajući postupak njihove remedacije. Pojavni oblici povrede zabrane mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja jesu iznuđivanje priznanja te discipliniranje neposlušnih na nezakonit način, no ne u jednakom omjeru, kako je to bilo postavljeno drugom hipotezom istraživanja. Kao što će biti detaljno izneseno, začuđujući je broj „ostalih“ motiva iz kojih, kako zatvorenici smatraju, dolazi do takva postupanja, koji iznosi čak 70 %. Postojeći zakonodavni okvir, iako materijalno pravno dobro reguliran, previše je raspršen, nejasan te neadekvatan i neučinkovit. U poglavlju „*Zaključna razmatranja i prijedlozi de lege ferenda*“ iznosim prijedloge zakonodavnih promjena koji su rezultat cjelokupnog analiziranog iskustva drugih zemalja te manjkavosti koje su utvrđene analizom hrvatskog iskustva.

Cilj rada ostvaren je iznošenjem prijedloga kako uspostaviti učinkovit zakonodavni okvir koji će primjenom u praksi prevenirati okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje i kažnjavanje *pro futuro*, odnosno svesti njegovu primjenu na minimum.

Ključni pojmovi: mučenje, okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje, zlostavljanje, službene osobe, osobe lišene slobode, policijski službenici, pravosudni policajci, zatvorski stražari, uhićenici, istražni zatvorenici, osuđenici, pojavnost zlostavljanja u Republici Hrvatskoj, standardi primjene čl. 3. Konvencije, pozitivne i negativne obveze država, prevencija okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja

SUMMARY

The prohibition of cruel, inhuman and degrading treatment and punishment is the only absolute right which makes the common denominator of all international documents that deal with the field of fundamental human rights. In certain places in this doctoral thesis for simpler expression, these terms in wider sense I mark also with the words „torture“ or „ill-treatment“. The conducted research which makes the core of this paper was exactly to establish manifestation of torture (in wider sense) in the Republic of Croatia towards persons deprived of their liberty, from their own point of view.

After introductory part which is contained of introductory considerations and brief content of chapters and used methodology, I give a review of forms, methods and frequency of the use of torture throughout history. Then, the analysis of international legal sources regarding prohibition of cruel, inhuman and degrading treatment and punishment is made, among which also ones of international humanitarian law as well as domestic legal sources. Comparative law review follows. I have analysed experience of United States of America as well as Republic of Germany as those were the countries with different approach to the protection of human rights. After general remark regarding definition of terms torture, cruel, inhuman and degrading treatment, I analyse these terms according to United Nation's Convention against torture, cruel, inhuman and degrading punishment and treatments as well as according to European convention of human rights and fundamental freedoms. Not only analysis of negative and positive obligations of the States according to Article 3. is being given, then also essential standards that European Court of Human Rights (further ECtHR) applies in connection to Article 3.

Furthermore, I have analysed the case law of the Constitutional Court of the Republic of Croatia which refers to inhuman and degrading treatment of persons deprived of their liberty according to applied standards, with special emphasis to the introduction of a new legal remedy – constitutional complaint in cases of inefficient investigation. Moreover, I have also analysed available legal remedies in Republic of Croatia in the cases of cruel, inhuman and degrading treatments well as their efficiency, by obtaining statistical data of the competent bodies.

The analysis of the case-law of execution judges regarding requests for Court's protection in the period from 2010 -2020 is being given.

The core of the paper makes empirical research conducted by directly surveying the targeted group – persons deprived of their liberty, a total of 266 respondents, which research represents the first such research in the Republic of Croatia. The paper confirmed the hypothesis that in the Republic of Croatia, the rights of persons deprived of their liberty are, to a significant extent, not being respected in accordance with the standards of the ECtHR. The results of the research justify the thesis that there is a high number of human rights violations of persons deprived of their liberty, in which the appropriate procedure for their remediation has not been carried out. Manifestation forms of the violation of prohibition of torture, inhuman and degrading treatment are extorting confessions and disciplining the disobedient in an unlawful manner, but not in equal proportion, as it was set out in the second hypothesis of the research. As it will be reasoned in detail, the number of “other” motives from which, as the prisoners believe, such behaviour occurs, is surprising and amounts to as much as 70%. The existing legislative framework, although well set-out in the substantive law, is way too dispersed, unclear, inadequate and ineffective. In the chapter “*Concluding remarks and proposals de lege ferenda*” I present proposals for legislative amendments which are the outcome of the overall analysed experience of other countries and shortcomings which were established in the analysis of the Croatian experience.

The aim of this paper is being achieved by the proposal how to establish an effective legislative framework which would, applied in practice, prevent inhuman and degrading treatment and punishment pro future, that is, which would reduce its application to a minimum.

Keywords: torture, cruel, inhuman and degrading treatment or punishment, ill-treatment, state-officials, persons deprived of their liberty, police officers, judicial police officers, prison guards, arrested persons, pre-trial detainees, convicts, incidence of ill-treatment in Republic of Croatia, standards in application of Article 3., positive and negative obligations of States, prevention of cruel, inhuman and degrading tretment

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Uvodna razmatranja	1
1.2. Kratak pregled sadržaja rada te primijenjena metodologija	5
2. TORTURA KROZ POVIJEST	11
2.1. Tortura u prethistoriji i starom Egiptu	11
2.2. Tortura u antičkoj Grčkoj	13
2.3. Tortura u vrijeme starog Rima	14
2.4. Srednjovjekovni kazneni postupak i inkvizicija	17
2.5. Izostanak torture u Engleskoj	24
2.6. Prosvjetiteljstvo i postupni nestanak torture u europskim zemljama	26
2.7. Tortura u Hrvatskoj	33
3. PRAVNI IZVORI O ZABRANI OKRUTNOG, NELJUDSKOG I PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA ILI KAŽNJAVANJA	37
3.1. Međunarodni pravni izvori	37
3.1.1. Opća deklaracija o pravima čovjeka UN-a	37
3.1.2. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.....	38
3.1.3. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima UN-a.....	39
3.1.4. Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka UN-a	39
3.1.5. Europska konvencija za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.....	40
3.1.6. Zabrana zlostavljanja u izvorima međunarodnog humanitarnog prava	43
3.1.6.1. Haaška konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu	43
3.1.6.2. Ženevske konvencije iz 1949. i Dodatni Protokoli	43
3.1.6.3. Statuti Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju i Ruandu iz 1993.	45
3.1.6.4. Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda iz 1998.....	46

3.2. <i>Soft-law</i> izvori međunarodnog prava o sprječavanju torture	46
3.3. Domaći pravni izvori	49
3.3.1. Ustav Republike Hrvatske	49
3.3.2. Zakonski propisi.....	49
3.3.2.1. Kazneni zakon	49
3.3.2.2. Zakon o kaznenom postupku.....	50
3.3.2.3. Zakon o izvršavanju kazne zatvora	52
3.3.2.4. Zakon o policiji	53
3.3.2.5. Zakon o Nacionalnom preventivnom mehanizmu za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja.....	54
3.3.3. Podzakonski propisi	57
3.3.3.1. Pravilnik o kućnom redu u zatvorima za izvršavanje istražnog zatvora	57
3.3.3.2. Pravilnik o stručnom usavršavanju u zatvorskom sustavu.....	57
3.3.3.3. Pravilnik o načinu rada i postupanja po pritužbama	58
3.3.3.4. Etički kodeks policijskih službenika	59
3.4. Pravni izvori – zaključak	59
4. POREDBENOPRAVNI OSVRT	63
4.1 Uvod u poredbenopravni osvrt.....	63
4.2. Iskustvo Sjedinjenih Američkih Država.....	63
4.2.1. Kratki povijesni osvrt.....	63
4.2.2. Postupanje s teroristima te razdoblje poslije napada 11. rujna 2001.	66
4.2.3. Neprijateljsko kazneno pravo	69
4.2.4. Slučaj profesora Bassiounija.....	71
4.2.5. Antiteroristički zakoni	72
4.2.6. Izvješće Odbora za obavještajne službe.....	78
4.3. Njemačko iskustvo	83
4.3.1. Kratki povijesni osvrt.....	83
4.3.2. Njemačko zakonodavno rješenje	87
4.3.3. Primjeri iz njemačke prakse.....	89

4.3.3.1. Kaznena prijava za zločine u Iraku podnesena od strane Centra za ustavna prava	89
4.3.3.2. Predmet Almatov.....	91
4.3.3.3. Postupci protiv Murwanashyake i Musonija.....	91
4.3.3.4. Postupak protiv Bashara al-Asada i dr. zbog zločina u Alepu	92
4.3.3.5. Postupci zbog nasilja nad prosvjednicima u Bjelorusiji.....	94
4.3.4. Sudska kontrola uvođenja neprijateljskog kaznenog prava u njemački pravni sustav	94
4.3.5. Analiza predmeta Gäfgen protiv Njemačke.....	98
4.3.6. Pravna i empirijska studija profesorice Brückmüller i profesora Schummana.....	103
4.3.6.1. Strategija prevencije policijskog zlostavljanja.....	105
4.3.6.2. Kratki pregled sudske prakse vezane uz disciplinske postupke zbog namjernih tjelesnih ozljeda od strane policijskih službenika na dužnosti	106
4.3.6.3. Zaštitni mehanizmi protiv policijskog zlostavljanja – obvezujući i neobvezujući čimbenici.....	108
4.3.6.4. Deeskalacijski model.....	109
4.3.6.5. Zaključak njemačke studije	111
4.4. Poredbenopravni osvrt – zaključak	113
5. DEFINICIJA POJMA OKRUTNOG, NEČOVJEČNOG I PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA ILI KAŽNJAVANJA.....	114
5.1. Općenite napomene uz definiciju mučenja, okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.....	114
5.2. Definicija pojma prema Konvenciji protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka UN-a.....	115
5.3. Definicija pojma prema praksi ESLJP-a	119
5.3.1. Negativne i pozitivne obveze države temeljem čl.3. Konvencije.....	119
5.3.1.1. Negativne obveze države	121
5.3.1.2. Pozitivne obveze države.....	122
5.3.2. Standardi primjene čl. 3. Konvencije.....	128
5.4. Diferencijacija pojmova mučenje, okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje	132
5.4.1. Mučenje.....	132
5.4.2. Nehumano ili ponižavajuće postupanje	137

5.4.3. Nehumano ili ponižavajuće kažnjavanje	140
6. ANALIZA PRAKSE EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA S POSEBNIM OSVRTOM NA REPUBLIKU HRVATSKU	143
6.1. Opći standardi primjene čl. 3. u presudama koje se odnose na Republiku Hrvatsku	144
6.1.1. Zabrana apsolutne naravi	144
6.1.2. Standard minimalnog stupnja težine	145
6.1.3. Teret dokazivanja.....	148
6.1.4. Standard dokazivanja izvan svake razumne sumnje	151
6.1.5. Standard primjene načela razmjernosti i nužnosti uporabe sile.....	157
6.1.6. Diferencijacija neljudskog i ponižavajućeg postupanja.....	162
6.1.7. Kriteriji za utvrđenje materijalnog aspekta pozitivnih obveza države.....	163
6.1.8. Provođenje učinkovite istrage.....	164
6.2. Standardi odlučivanja o dopuštenosti zahtjeva	172
6.2.1. Iscrpljenost pravnih sredstava (načelo supsidijariteta)	172
6.2.2. Građanska tužba kao uvjet dopuštenosti.....	176
6.2.3. Obveza provođenja službene istrage ex officio	177
6.2.4. Pravovremenost podnošenja zahtjeva	178
6.2.5. Nedopuštenost zahtjeva rationae temporis.....	181
6.2.6. Nedopuštenost zahtjeva rationae materiae.....	182
6.2.7. Prestanak statusa žrtve	184
6.3. Izvršenje presuda ESLJP-a	185
6.4. Zaključno o judikaturi i standardima ESLJP-a u odnosu na Republiku Hrvatsku	191
7 . ANALIZA PRAKSE USTAVNOG SUDA REPUBLIKE HRVATSKE OD 2010. DO 2020. GODINE.....	195
7.1. Kriteriji podjele odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske	195

7.2. Primjena konvencijskih standarda i judikature ESLJP-a od strane Ustavnog suda Republike Hrvatske	197
7.2.1. Obveza provođenja učinkovite istrage te uvođenje novog pravnog sredstva	198
7.2.2. Zabrana apsolutne naravi	207
7.2.3. Standard minimalnog stupnja težine	208
7.2.4. Teret dokazivanja.....	211
7.2.5. Standard dokazivanja izvan svake razumne sumnje	213
7.2.6. Standard primjene načela razmjernosti i nužnosti uporabe sile	218
7.2.7. Diferencijacija neljudskog i ponižavajućeg postupanja.....	219
7.2.8. Građanska tužba kao uvjet dopuštenosti	221
7.2.9. Primjena Konvencije rationae temporis.....	221
7.2.10. Povreda materijalnog aspekta pozitivnih obveza.....	222
7.3. Analiza ustavnosudske prakse – zaključak	224
8. DOSTUPNA PRAVNA SREDSTVA U REPUBLICI HRVATSKOJ U SLUČAJU OKRUTNOG, NELJUDSKOG I PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA I NJIHOVA UČINKOVITOST	229
8.1. Općenito o dostupnim i učinkovitim pravnim sredstvima	229
8.2. Kaznena prijava	230
8.2.1. Statistički podaci DORH-a	238
8.2.2. Statistički podaci Državnog zavoda za statistiku.....	238
8.2.3. Statistika općinskih i županijskih sudova	241
8.3. Pritužba Ministarstvu unutarnjih poslova	243
8.3.1. Statistika Ministarstva unutarnjih poslova.....	246
8.4. Pritužba Središnjem uredu za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa i uprave	249
8.4.1. Statistika Ministarstva pravosuđa i uprave	251
8.5. Zahtjev za sudsku zaštitu sucu izvršenja	269

8.6. Pritužba predsjedniku suda/sucu istrage/raspravnom sucu suda pred kojim se vodi postupak	271
8.7. Pritužba pučkom pravobranitelju	272
8.8. Tužba radi naknade štete građanskom sudu	273
8.9. Zaključno o dostupnim pravnim sredstvima i njihovoj učinkovitosti.....	279
9. ANALIZA SUDSKE PRAKSE SUCA IZVRŠENJA POVODOM PODNESENIH ZAHTJEVA ZA SUDSKOM ZAŠTITOM U PERIODU OD 2010. DO 2020.	281
9.1. Uvod i metodologija analize prakse suca izvršenja	281
9.2. Analiza prakse suca izvršenja Županijskog suda u Zagrebu	282
9.3. Analiza prakse suca izvršenja Županijskog suda u Velikoj Gorici	285
9.4. Zaključak analize prakse suca izvršenja	295
10. ANKETNO ISTRAŽIVANJE PROVEDENO U KAZNIONICAMA I ZATVORIMA	296
10.1. Pregled prethodnih istraživanja	296
10.2. Primijenjena metoda i uzorak ispitanika	300
10.3. Primijenjeni instrument.....	304
10.4. Način provođenja istraživanja	304
10.5. Metoda obrade podataka	305
10.6. Rezultati istraživanja	305
10.7. Zaključak provedenog istraživanja	331
11. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PRIJEDLOZI DE LEGE FERENDA.....	335
12. POPIS LITERATURE.....	346
12.1. Knjige i znanstveni radovi	346
12.2. Pravni izvori.....	357
12.3. Članci, izvješća i drugi podaci iz internetskih izvora	360
13. ŽIVOTOPIS.....	367
14. PRILOG 1 - POPIS SLIKA, GRAFOVA I TABLICA.....	375

15. PRILOG 2 - ANKETNI UPITNIK	378
16. PRILOG 3 – ČINJENICE SLUČAJA IZ POJEDINIH PRESUDA ESLJP-A I USTAVNOG SUDA REPUBLIKE HRVATSKE	380
16.1. Činjenice slučaja iz presuda ESLJP-a	382
16.1.1. Presuda Dolenc protiv Hrvatske, zahtjev broj 25282/06 od 26. studenoga 2009.	382
16.1.2. Presuda Đurđević protiv Hrvatske, zahtjev broj 52442/09 od 19. srpnja 2011. .	384
16.1.3. Presuda Tadić protiv Hrvatske, zahtjev broj 10633/15 od 23. studenoga 2017. .	387
16.1.4. Presuda Štitić protiv Hrvatske, zahtjev broj 16883/15 od 6. rujna 2018.	392
16.1.6. Presuda Gladović protiv Hrvatske, zahtjev broj 28847/08 od 10. svibnja 2011. .	403
16.1.7. Presuda Mađer protiv Hrvatske, zahtjev broj 56185/07 od 21. lipnja 2011.	405
16.1.8. Presuda V. D. protiv Hrvatske, zahtjev broj 15526/10 od 8. studenog 2011.....	409
16.1.9. Presuda M. S. protiv Hrvatske (br. 2), zahtjev broj 75450/12 od 19. veljače 2015.	412
16.1.10. Presuda Mafalani protiv Hrvatske, zahtjev broj 32325/13 od 9. srpnja 2015... .	417
16.1.11. Presuda Đurđević protiv Hrvatske, zahtjev broj 52442/09 od 19. srpnja 2011. .	421
16.1.12. Presuda Klauz protiv Hrvatske, zahtjev broj 28963/10 od 18. srpnja 2013.	421
16.1.13. Presuda Goran Kovačević protiv Hrvatske, zahtjev broj 34804/14 od 12. travnja 2018.....	422
16.1.14. Odluka Kačinari protiv Hrvatske, zahtjev broj 61059/08 od 25. ožujka 2010. .	422
16.1.15. Odluka Gazibarić protiv Hrvatske, zahtjev broj 17765/07 od 25. ožujka 2010.	423
16.1.16. Odluka Jularić protiv Hrvatske, zahtjev broj 26611/08 od 24. lipnja 2010.....	424
16.1.17. Odluka Krešimir Srbić protiv Hrvatske, zahtjev broj 4464/09 od 21. lipnja 2011.	424
16.1.18. Odluka H. P. protiv Hrvatske, zahtjev broj 4559/13 od 16. lipnja 2015.	424
16.1.19. Odluka M. B. protiv Hrvatske, zahtjev broj 24488/13 od 16. lipnja 2015.	425
16.1.20. Odluka B. V. i drugi protiv Hrvatske, zahtjev broj 38435/13 od 15. prosinca 2015.....	425

16.1.21. Odluka Đurović protiv Hrvatske, zahtjev broj 51714/13 od 7. ožujka 2017....	426
16.1.22. Odluka D. K. protiv Hrvatske, zahtjev broj 28416/14 od 26. lipnja 2018.....	427
16.1.23. Odluka Crnković protiv Hrvatske, zahtjev broj 69697/11 od 26. studenoga 2019.	427
16.1.24. Odluka Zdravka Kušić i drugi protiv Hrvatske, zahtjev broj 71667/17 od 10. prosinca 2019.	428
16.1.25. Odluka Škrpan protiv Hrvatske, zahtjev broj 41317/15 od 8. prosinca 2020...	428
16.2. Činjenice slučaja iz presuda Ustavnog suda Republike Hrvatske	429
16.2.1. Odluka broj U-III-3761/2018, razmatrana zajedno s odlukama broj U-III- 3760/2018, U-III-3791/2018, U-III-3821/2018, U-III-3890/2018, od 9. srpnja 2020., podnositelj Miroslav Aničić i drugi	429
16.2.2. Odluka broj U-III-5355/2020 od 3. prosinca 2020., podnositelj Slavko Rodić..	430
16.2.3. Odluka broj U-III-4281/2017 od 15. prosinca 2020., podnositelj Davorin Resić	431
16.2.4. Odluka broj U-III-982/2018 od 27. rujna 2018., podnositelj Dominik Matija Antić	432
16.2.5. Odluka broj U-III-4032/2018 od 12. prosinca 2018., podnositelj Mario Čehić .	434
16.2.6. Odluka broj U-III-4969/2016 od 19. ožujka 2020., podnositelj Ivan Štrkalj	435
16.2.7. Odluka broj U-III-4922/2019 od 16. srpnja 2020., podnositelj Joško Škalic	436
16.2.8. Rješenje broj U-III-1165/2020 od 4. studenoga 2020., podnositelj Frančišek Zakšek	437
16.2.9. Odluka broj U-III-6559/2010 od 13. studenog 2014., podnositelj Miroslav Hršum	438
16.2.10. Odluka broj U-IIIBi-369/2016 od 19. prosinca 2017., podnositelj Dženi Longin	440
16.2.11. Odluka broj U-IIIBi-2349/2013 od 10. siječnja 2018., podnositelji X. i Y.	440
16.2.12. Odluka broj U-IIIBi-886/2018 od 10. srpnja 2018., podnositelj Vedran Steblaj	442
16.2.13. Odluka broj U-IIIBi-4223/2018 od 10. ožujka 2020., podnositelj Dimitrije Škrpan	442

1. UVOD

1.1. Uvodna razmatranja

„Kaže se da nitko uistinu ne poznaje jedan narod dok nije boravio u njegovim zatvorima.”¹

Nemogućnost javnog uvida u život i boravak osoba lišenih slobode u institucijama, u kojima mogu provesti tek nekoliko sati ili dana, ali i ostati na izdržavanju kazne zatvora godinama, pa i desetljećima, i u kojima glavnu riječ imaju upravitelji ili načelnici tih ustanova te policajci i pravosudni policajci, dovodi do intrigantnosti istraživanja koje se bavi tom temom. No kada tome dodamo da se u praksi pojavljuju mnoge pritužbe tih osoba na to da im se krše temeljna ljudska prava, i to zabrana tzv. zlostavljanja², a da službeni statistički broj takvih pritužbi i pokrenutih kaznenih ili stegovnih postupaka ne odgovara ni približno njihovoj pojavnosti u praksi, tada to neminovno predstavlja osnovu za provođenje empirijskog istraživanja s ciljevima koje ću izložiti u nastavku.

Medijsko praćenje kaznenih postupaka često je na meti kritika zbog povreda prava na privatni i obiteljski život okrivljenika te Ustavom zajamčene presumpcije nedužnosti. No čini se da u pojedinim fazama postupka u kojima takvo praćenje izostaje dolazi do intenziviranja pritužbi osoba lišenih slobode na povredu zabrane zlostavljanja. Mislim pritom ponajprije na pretkazneni postupak, odnosno uhićenje osumnjičenika, te na izdržavanje kazne zatvora pravomoćno osuđenih osoba. Prvonavedeno uglavnom se odvija ili bi se barem trebalo odvijati u tajnosti zbog propisane tajnosti izvida kaznenih djela (povreda navedene tajnosti zanimljiva je tema za posebni rad). Za drugonavedeno karakteristično je da interes javnosti naglo pada nakon stupanja osuđenika na izdržavanje kazne zatvora, koje se medijski prati tek

¹ Engl. *It is said that no one truly knows a nation until one has been inside its jails. A nation should not be judged by how it treats its highest citizens, but its lowstones.* Dostupno na: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/05/mandela-rules-on-prisoner-treatment-adopted-in-landmark-revision-of-un-standards/> (17. 5. 2022.).

² Kako sam već istaknula u sažetku, u radu sam se na pojedinim mjestima radi jednostavnijeg izražavanja umjesto pojmovima *mučenje, okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje* služila riječju *tortura odnosno zlostavljanje*, koje u širem smislu za potrebe ovog rada obuhvaća sve prethodno navedene pojmove.

onda kada se pojave pojedini neuobičajeni događaji³ ili kada se dogode teški zločini unutar samih kaznionica i zatvora.⁴

Nakon što se zatvore vrata iza osobe koja se do jučer smatrala slobodnim čovjekom, nastupaju sasvim druga pravila od onih koja vrijede za život na slobodi. Dostojanstvo uhićenika ili osuđenika sada ovisi o etici, profesionalnosti i edukaciji policajaca, odnosno pravosudnih policajaca, koji pritvorski ili zatvorski život mogu učiniti od podnošljivog sve do neljudskog i ponižavajućeg. Prestanak zabranjene radnje ovisan je o učinkovitosti dostupnog preventivnog pravnog sredstva, a ostvarivanje pravične novčane satisfakcije zbog povrede prava na dostojanstvo, a ponekad i prava na fizičko i psihičko zdravlje, često je rezultat pogrešnih stavova sudaca i njihove krive interpretacije Konvencije.⁵

Pravo na jednakost i dostojanstvo svih ljudskih bića, bez obzira na njihov društveni status, kod pritvoreničke odnosno zatvoreničke populacije najlakše se krši bez adekvatnih posljedica. Sukladno zakonskoj regulativi uhićenjem bi uhićenici odnosno stupanjem na izdržavanje kazne bi zatvorenici trebali izgubiti jedino slobodu i s njome nužno povezana temeljna ljudska prava koja se mogu kršiti samo u granicama nužnim za izvršavanje kazne.⁶ Međutim oni preko noći postaju građani drugog reda, čijim dostojanstvom upravljaju treće osobe – zaposlenici države.^{7, 8, 9}

³ Hrvoje Petrač u Lepoglavi uživao pogodnosti kao ni jedan drugi zatvorenik, <https://arhiva.nacional.hr/clanak/76051/hrvoje-petrac-u-lepoglavi-uzivao-pogodnosti-kao-ni-jedan-drugi-zatvorenik> (17. 5. 2022.).

⁴ Jezive tajne sobe 113 Zatvorske bolnice u Zagrebu: silovanje, droga i prijetnje, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/jezive-tajne-sobe-113-zatvorske-bolnice-u-zagrebu-silovanje-droga-i-prijetnje-15109177> (17. 5. 2022.); UBOJICA PROFESORICE RAZBIO MU GLAVU UTEGOM Atentator na Pukanića nakon kome otvorio oči, ali ne govori, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/ubojica-profesorice-razbio-mu-glavu-utegom-atentator-na-pukanica-nakon-kome-otvorio-oci-ali-ne-govori-373714> (17. 5. 2022.).

⁵ U sudskim odlukama još se uvijek u velikom postotku nailazi na pogrešne razloge odbijanja tužbenih zahtjeva, koji su suprotni praksi ESLJP-a, kao što su: loša gospodarska situacija, teza da loše stanje vrtića, bolnica i drugih ustanova ima prioritet pred popravljanjem stanja u zatvorima, činjenica da tužitelj nije predložio medicinsko vještačenje kako bi dokazao da se povreda dogodila iako je teret dokaza na tuženoj državi, mišljenje da stupanj trpljenja, odnosno povrede prava, ne opravdava dosudu ikakve naknade te mišljenje da su osuđenici sami krivi za to što su u zatvoru jer su činili kaznena djela i sl. Neujednačenost sudske prakse na ovom području plodno je tlo za razvoj takvih pogrešnih stavova.

⁶ Čl. 4. st. 2. Zakona o izvršavanju kazne zatvora (NN 14/21): „Zatvorenika se tijekom izvršavanja kazne zatvora može ograničiti u temeljnim pravima samo u granicama nužnim za ostvarenje svrhe izvršavanja kazne i u postupku propisanom ovim Zakonom.“

⁷ Neki autori smatraju da, iako je kazna zatvora neizbježan oblik kažnjavanja, institucionalizacija uključuje i niz negativnih posljedica, posebice u odnosu na postpenalnu socijalnu integraciju te visoku stopu povratništva, i to stoga što je osuđena osoba na duže ili kraće vrijeme uklonjena iz svoje prirodne socijalne okoline i ne može aktivno sudjelovati u zajednici. „Na osobnom planu dolazi do dehumanizacije, socijalne degradacije, stigmatizacije, kriminalne infekcije, prizonizacije i drugih štetnih pojava što značajno kontaminira rehabilitacijske ciljeve.“ Vidi Tot, B., Alternativa kazni zatvora – rad za opće dobro na slobodi, *Policija i sigurnost*, Zagreb, br. 1-2, 2007, str. 21.

Nepovoljna okolnost za žrtve nezakonitih postupanja jest to što uhićenjima od strane policije najčešće svjedoče isti oni policijski službenici koji poslije imaju ingerenciju nad prostorijama za zadržavanje. Stoga saznanja o tome je li uhićenik pružao otpor prilikom uhićenja ili zadržavanja imaju najčešće upravo ti isti policijski službenici koji su postupali predmetne zgrade, pa je dokazivanje nezakonitog postupanja stoga znatno otežano. Identična je situacija i kod događaja koji se odvijaju u zatvorima s obzirom na to da se uobičajeno „neposlušni“ zatvorenici izdvajaju u posebne prostorije bez svjedoka u kojima doživljavaju postupanja protivna čl. 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje u tekstu: Konvencija)¹⁰. No stegovni se postupci nerijetko pokreću upravo protiv tih istih žrtava s optužbama da su pružale aktivni otpor, odnosno napale službenu osobu, pružale otpor ili odbile poslušati naredbu. Navedeno je jedan od ključnih razloga teške dokazivosti tih povreda te relativno malog broja pokrenutih sudskih postupaka, kako će to biti izneseno u nastavku rada.

Stoga sam za temu rada izabrala upravo okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje prema osobama lišenim slobode s težnjom da pronadem adekvatne prijedloge za poboljšanje zakonodavne regulative koji će kršenje navedene zabrane u praksi svesti na što je moguće manju mjeru.

Prije pregleda sadržaja rada, pojašnjavam da je tema rada, kako sam naslov kaže okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje prema osobama lišenim slobode te da je iz naslova namjerno izostavljen pojam mučenja. Naime, prema svim dosadašnjim istraživanjima i praksi Ustavnog suda i Europskog suda za ljudska prava¹¹, u Republici Hrvatskoj nije zabilježen niti

⁸ Još je Beccaria zagovarao da se „prava i jedina mjera kazne treba određivati prema šteti koja je nanijeta društvu, a ne namjeri učinioca“. Vidi poglavlje 2.6.

⁹ O neučinkovitosti izvršavanja kazne zatvora pri kojoj se primjenjuje zastrašivanje te povrjeđuje ljudsko dostojanstvo vidjeti Bojanić, I., Mrčela, M., Svrha kažnjavanja u kontekstu šeste novele Kaznenog zakona, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 13, br. 2, 2006, str. 438: „Ideja da više i strože kazne imaju veći zastrašujući učinak povijesno se pokazala najčešćim uzrokom pretjeranih kazni. Precjenjivanje mjere koja je potrebna za stabiliziranje pravnog poretka (favoriziranje teških kazni i za lakša kaznena djela) nosi u sebi opasnost od državnog terora. Strože kažnjavanje zbog generalnopreventivnih razloga dovodi u pitanje ljudsko dostojanstvo. Nedostaci učenja o generalnoj prevenciji očituju se i kod izvršenja kazni. Izvršenje kazne koje je usmjereno samo na zastrašivanje prije će dovesti do povrata nego ga spriječiti i tako spriječavanju kriminaliteta donijeti više štete nego koristi.“

¹⁰ Datum donošenja i ratifikacije od strane Republike Hrvatske, vidi bilj. 155.

¹¹ ESLJP je međunarodni sud osnovan 1959. godine sa sjedištem u Strasbourgu. Odlučuje o zahtjevima fizičkih i pravnih osoba koji se odnose na povredu prava i sloboda sadržanih u Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje: Konvencija), donesenoj 1950. u Rimu. Republika Hrvatska ratificirala je Konvenciju donošenjem Zakona o potvrđivanju Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i

jedan slučaj koji bi se mogao podvesti pod mučenje, pa bi se stoga, da je taj pojam stavljen u naslov rada, mogla uputiti opravdana kritika da se istraživanje odnosi na nešto čega u praksi u Republici Hrvatskoj nema. Međutim, obzirom da su mučenje i okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje povezani jer su regulirani unutar istih odredbi u međunarodnim i domaćim pravnim izvorima, a radi se o bliskim pojmovima, njihovo razgraničenje daje se u poglavlju 5. u kojem se iznosi definicija pojma, ali i na drugim mjestima u radu gdje je bilo smisleno usporediti neko od oblika zabranjenog postupanja iz čl. 3. Konvencije s mučenjem. Nadalje, tema rada osim okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja nije i okrutno, neljudsko i ponižavajuće kažnjavanje, obzirom da takvog kažnjavanja, također prema dosadašnjim istraživanjima i praksi nema, odnosno nema u vidu zakonitih sankcija. Kažnjavanja za određene oblike neposluha, koja se nesporno pojavljuju u praksi, ne spadaju u kažnjavanja propisana zakonom te su stoga takva ponašanja razmatrana pod pojmom okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja s prepoznatim motivom.

Dodatno, pod pojmom osoba lišenih slobode u ovom radu smatram sve osobe koje su lišene slobode u okviru kaznenih ili pretkaznenih postupaka, dakle od uhićenika do osuđenika na izdržavanju kazne zatvora. Iako su osobe lišene slobode bez daljnjeg i one koje su lišene slobode sukladno odredbama Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama,¹² obzirom da se radi o drugačijoj vrsti postupka za koji vrijede drugačija pravila od kaznenog, rad se time ne bavi, iako bi svakako bilo vrlo zanimljivo napraviti istraživanje i na tom području.

U odnosu na opseg i okvire istraživanja, napominjem da se ono odnosilo isključivo na slučajeve okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja prema prethodno definiranim osobama, kada je takvo ponašanje počinjeno od strane zaposlenika države, dakle, policajaca i pravosudnih policajaca te drugih nadležnih osoba koje postupaju prema toj kategoriji osoba za vrijeme lišenje slobode (npr. liječnika i medicinskih sestara ili tehničara u zatvoru ili zatvorskoj bolnici). Tema rada nisu uvjeti u zatvorima (primjerice povreda čl.3. zbog manjka dostupnog osobnog prostora) ukoliko se pritom nije dogodilo i neko drugo psihičko ili fizičko nasilje odnosno neljudsko ili ponižavajuće postupanje, kao niti neadekvatna zdravstvena zaštita, neadekvatni higijenski uvjeti i slično. Konačno, tema rada nisu niti ekstradicijski postupci i postupci deportacija kod kojih postoji opasnost od povrede čl. 3. Konvencije. Radi

protokola br. 1, 4, 6, 7 i 11 uz Konvenciju („Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 18/97) od 17. listopada 1997.

¹² Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (Narodne novine 76/14), dalje u tekstu: ZZODS.

se o vrlo važnom, ali obimnom području u odnosu na koje postoji opsežna praksa ESLJP-a. Osim toga, takva opasnost odnosno stvaran rizik od mučenja u slučajevima izručenja, jedan je od najčešćih razloga za usvajanjem privremenih mjera (*interim measures*) prema Pravilu 39. ESLJP-a. Stoga bi povreda čl. 3. Konvencije u kontekstu ekstradicija svakako mogla biti tema posebnog istraživanja i novog rada.

Prilikom izrade rada koristila sam domaće i strane pravne izvore. Od domaćih izvora koristila sam udžbenike, znanstvene i stručne radove te sveukupnu legislativu s predmetnog područja, ponajprije Ustav Republike Hrvatske, Zakon o kaznenom postupku, Kazneni zakon, Zakon o izvršavanju kazne zatvora, Zakon o policijskim poslovima i ovlastima te podzakonske propise kao što su Pravilnik o načinu izvršavanja kazne zatvora, Pravilnik o kućnom redu u zatvorima za izvršavanje istražnog zatvora i druge. Od stranog zakonodavstva, osim djela stranih autora, analizirala sam međunarodnopravne izvore, od kojih ponajprije konvencije i deklaracije, kojih je pregršt na ovom području. Također, analizirala sam sve presude ESLJP-a u odnosu na Republiku Hrvatsku koje se tiču teme rada, kao i najznačajnije presude s ovog područja u odnosu na ostale države članice Konvencije. Proučila sam i sve spise suca izvršenja Županijskog suda u Velikoj Gorici i sve dostupne spisa suca izvršenja Županijskog suda u Zagrebu koji se odnose na podnesene zahtjeve za sudskom zaštitom u odnosu na slučajeve povrede čl.3. počinjene od strane zatvorskih vlasti te dostupnu statistiku.

1.2. Kratak pregled sadržaja rada te primijenjena metodologija

U drugom poglavlju iznosim povijesni osvrt na torturu kroz povijest te povijesnom analizom istražujem pojavne oblike, metode i učestalost primjene torture u širem smislu od njezina uvođenja, kulminacije u primjeni sve do formalnog ukidanja.

U starom Rimu kao dokazno sredstvo tortura se inicijalno primjenjivala samo nad robovima, a postupno je dozvoljena njezina primjena i nad višim društvenim staležima, pa i nad svjedocima.¹³ Najveći zagovornici ukidanja torture bili su u 17. st. u Njemačkoj Benedikt Carpozov, u 18. st. u Italiji Cesare Beccaria te u 20. st. u Francuskoj Michel Foucault. Zabrana torture izvire upravo iz Beccarijine ideje da se pojedinac nikada ne može odreći svojih

¹³ Zupančič, M. B. i Zidar, A., Kratak pregled nekih temeljnih aspekata Konvencije UN protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka od 10. XII. 1984., *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 5, br. 2, 1998, str. 948.

egzistencijalnih osnova, i to da se prema njemu postupa humano i dostojno, da ga se ne podvrgava mučenju i okrutnim oblicima kazni bez obzira na učinjeno. Također, Foucault je svojom naprednom idejom stremio još i danas neostvarenim ciljevima vođenja kaznenih postupaka – da „od zločina mora odvraćati izvjesnost da će čovjek biti kažnjen, a ne više užasna predstava“,¹⁴ koja se putem medijski eksponiranih slučajeva i danas provodi gotovo svakodnevno. Cvitanović zaključuje da su „ljudska prava kao prava koja pripadaju pojedincu ili grupi pojedinaca (...) posljedica same činjenice da su oni ljudska bića“,¹⁵ a Bedrač da ljudska prava stoga „ne izvire iz propisa te da je povijest ljudske civilizacije višekratno, na najokrutniji način ukazala na nužnost propisivanja obvezujućeg kataloga ljudskih prava svakog pojedinca ili grupe pojedinaca diljem svijeta“.¹⁶

Stoga je treće poglavlje posvećeno upravo međunarodnim i domaćim pravnim izvorima, kako obvezujućim, tako i onima koji čine tzv. *soft law*. U potonjima obično nalazimo upravo mehanizme kojima se štiti više od osnovnog i nužnog te u kojima se nalazi nadogradnja nužno potrebna za napredovanje društva na višu, humaniju razinu, a koji zbog različitih političkih i drugih interesa, nažalost, nikada ne postanu obvezujući pravni dokumenti. Navedeni izvori (*soft-law*) predstavljaju svojevrsan politički pritisak na države i motiviraju ih u formi smjernica na donošenje naprednijih i kvalitetnijih propisa u nacionalnom zakonodavstvu. Prilikom analize pravnih izvora koristila sam aksiološku metodu te teleološki pristup kojim sam nastojala ustanoviti ispunjavaju li postojeći propisi svrhu zakonodavstva o pravima osoba lišenih slobode predviđenim Ustavom RH i međunarodnim dokumentima, od kojih primarno Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava.

U četvrtom poglavlju poredbenopravnom analizom istražila sam zakonodavne okvire i pojavnost neljudskog i ponižavajućeg postupanja u Sjedinjenim Američkim Državama i Republici Njemačkoj. Te dvije zemlje odabrala sam iz sljedećih razloga. Kod Sjedinjenih Američkih Država radi se o zemlji anglosaksonskog prava, u kojoj, iako je ustavom zajamčena demokracija i poštivanje ljudskih prava, u praksi dolazi do njihova kršenja od strane zaposlenika države na najeklatantniji način, što je omogućeno i kroz tzv. aniterorističke zakone. Prikazane su promjene u kaznenopravnom sustavu nakon terorističkih činova

¹⁴ Vidi poglavlje 2.6.

¹⁵ Cvitanović, L., Svrha kažnjavanja u suvremenom kaznenom pravu, Hrvatsko udruženje za kaznenopravne znanosti i praksu, Ministarstvo unutarnjih poslova, Policijska akademija, Kaznenopravno-kriminalistička biblioteka „Vladimir Bayer“, Zagreb, 1999, str. 119.

¹⁶ Bedrač, I., Sustav nadzora zaštite ljudskih prava zatvorenika u Republici Hrvatskoj, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Zagreb, 2011, str. 2.

povezanih s Al-Kaidom i ISIL-om te postupanja sa zatočenim pripadnicima tih skupina u *incommunicado* pritvorima. S druge strane, izabrala sam zemlju kontinentalnog pravnog sustava – Saveznu Republiku Njemačku koja putem svojeg Ustavnog suda ukida odredbe antiterorističkih zakona kojima se povređuje načelo zakonitosti i pravo na privatnost. Ovdje dolazi do izražaja važan doprinos njemačkog Ustavnog suda kao čuvara ravnoteže između temeljnih ljudskih prava i uvođenja tzv. neprijateljskog kaznenog prava.¹⁷ Razmatrala sam i primjenu univerzalnog načela u Republici Njemačkoj radi procesuiranja najtežih zločina koji uključuju mučenja, a koje druge zemlje (poglavito one u kojima su se zločini dogodili) nisu procesuirale. Također, u poglavlju 4.3.6. dan je poseban osvrt na istraživanje provedeno od strane dvoje njemačkih znanstvenika u kojem su dani prijedlozi obvezujućih i neobvezujućih čimbenika koji bi doveli do značajnog napretka na području zabrane neljudskog i ponižavajućeg postupanja naspram osoba lišenih slobode.

U petom poglavlju, korištenjem normativno-dogmatske metode pristupam definiciji pojma mučenja, i to na način kako je izložena u Konvenciji protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka UN-a iz 1984., koja je jedina od izvora prava za sada definirala pojam mučenja. Međutim, s obzirom na to da navedena Konvencija ne definira pojmove okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, kao što ih ne definira ni čl. 3. Konvencije, polazim od definicije Europske komisije, čiji su izvor presude ESLJP-a *Svinarenko i Slyadnev protiv Rusije*, br. z. br. 32541/08 i 43441/08, presuda *M. S. S. protiv Belgije i Grčke*, br. z. 30696/09, § 220., presuda od 21.01.2011, te presuda *El-Masri protiv Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije*, br. z. 39630/09, § 202., presuda od 13. 12. 2012.¹⁸ Dakle okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje jest postupanje koje ponižava pojedinca i pokazuje manjak poštovanja, ili umanjuje ljudsko dostojanstvo, ili čak pobuđuje osjećaj straha, tjeskobe ili inferiornosti, te ono koje je sposobno slomiti moral i fizički otpor pojedinca.

Ovo poglavlje donosi pregled najvažnijih presuda i odluka ESLJP-a koji kroz svoju judikaturu definira mučenje, nehumano ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje. Osim toga, analiziram i negativne i pozitivne obveze država kao i temeljne standarde kod primjene čl. 3. prepoznate od strane ESLJP-a.

¹⁷ Za pojašnjenje pojma vidi poglavlje 4.2.3.

¹⁸ Službene stranice Europske komisije s definicijom ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja: https://home-affairs.ec.europa.eu/pages/glossary/degrading-treatment-or-punishment_en (3. 5. 2023.).

Potom, u šestom poglavlju, slijedi analiza prakse presuda i odluka ESLJP-a vezanih uz primjenu čl. 3. Konvencije u odnosu na Republiku Hrvatsku, prema prethodno prepoznatim standardima kao onaj da je zabrana zlostavljanja zabrana apsolutne naravi, standard minimalnog stupnja težine, pravilo o teretu dokzivanja, standard dokazivanja izvan svake razume sumnje i drugi. Služila sam se metodom studije slučaja te aksiološkom metodom.

Istom metodologijom služila sam se i u sedmom poglavlju u kojem analiziram praksu Ustavnog suda Republike Hrvatske vezanu uz primjenu čl. 3. Konvencije, te analiziram na koji je način Ustavni sud primijenio standarde ESLJP-a.

Osmo poglavlje posvećeno je dostupnim pravnim sredstvima u Republici Hrvatskoj kojima bi se trebale služiti žrtve povreda čl. 3. u cilju da – *ad 1* – prekinu protupravno stanje te – *ad 2* – ostvare pravo na pravičnu novčanu satisfakciju zbog pretrpljene povrede te njihovoj učinkovitosti. Taj je pravni put u Republici Hrvatskoj, kako će u nastavku biti prikazano, još uvijek trnovit i za građane laike teško ostvariv bez umješnog specijaliziranog odvjetnika te ga je potrebno sistematizirati, pojednostavniti i učiniti učinkovitijim i dostupnijim u praksi. Služila sam se empirijskom metodom, normativno-dogmatskom te statističkom metodom.

S obzirom na to da je osnovno preventivno pravno sredstvo u Republici Hrvatskoj podnošenje zahtjeva za sudsku zaštitu temeljem čl. 17. Zakona o izvršavanju kazne zatvora, u devetom poglavlju analizirala sam svu dostupnu praksu sudaca izvršenja nadležnih za područje Zatvora u Zagrebu i Centra za dijagnostiku (Županijski sud u Zagrebu i Županijski sud u Velikoj Gorici) jer u tim ustanovama dolazi do najveće fluktuacije zatvorenika. Primijenjene su metode studija slučaja te metoda uzorka s obzirom na to da pojedine referade sudaca izvršenja ne vode spise izvršenja kazne zatvora odvojeno od spisa koji se odnose na zahtjeve za sudskom zaštitom.

Najznačajniji dio ovog rada nalazi se u desetom poglavlju, u kojem se iznose rezultati empirijskog istraživanja provedenog putem anketnog upitnika u kaznionicama i zatvorima u Republici Hrvatskoj. Plan istraživanja sastojao se od najave provođenja istraživanja u svakoj pojedinoj kaznenopravnoj ustanovi u kojoj se izvršava kazna zatvora, od kojih je u Republici Hrvatskoj sedam kaznionica (u Lepoglavi, Glini, Lipovici, Valturi, Požegi i Turopolju te Zatorska bolnica kao posebno tijelo koje po vrsti potpada pod kaznionicu) te 14 zatvora (u

Zagrebu, Varaždinu, Bjelovaru, Karlovcu, Gospiću, Rijeci, Puli, Sisku, Zadru, Šibeniku, Splitu, Dubrovniku, Požegi i Osijeku). Uslijed epidemioloških mjera provedenih tijekom pandemije COVID-19 virusa istraživanje nije bilo moguće provesti u Kaznionici u Lipovici, Kaznionici u Požegi, Kaznionici u Valturi, Zatvoru u Osijeku, Zatvoru u Požegi i Zatvoru u Puli, o čemu sam obaviještena od strane navedenih ustanova. Ta faza obuhvatila je utvrđivanje datuma provođenja istraživanja, utvrđivanje broja pravomoćno osuđenih osoba u navedenoj ustanovi u trenutku provođenja istraživanja te upoznavanje zatvorenika s predmetom istraživanja od strane zatvorskog osoblja radi prijave za istraživanje, sve iz organizacijskih razloga kaznionice, odnosno zatvora. Iduća je faza bila provođenje istraživanja putem anketnog upitnika osobnim dolaskom i anketiranjem od strane doktorandice. Treća faza bila je analiza prikupljenih podataka.

Ispitanici su sve pravomoćno osuđene osobe koji su se nalazili na izdržavanju kazne zatvora u hrvatskim kaznionicama i zatvorima i dobrovoljno su se javili na anketiranje u periodu provođenja istraživanja od listopada 2019. do listopada 2020. godine, s time da anketni upitnik obuhvaća svako psihičko ili fizičko nasilje prema ispitaniku u bilo kojoj fazi kaznenog postupka od trenutka lišenja slobode, dakle prema ispitaniku kao uhićeniku, pritvoreniku, istražnom zatvoreniku i osuđeniku. Ispitivanjem je obuhvaćen vremenski period od deset godina unazad od dana provođenja istraživanja.

Anketirala sam zatvorenike o tome jesu li bili žrtve nasilja tijekom uhićenja, zadržavanja, istražnog zatvora ili na izdržavanju kazne zatvora, a sadržaj anketnog upitnika nalazi se u prilogu ovog rada. Za navedeno istraživanje dobila sam odobrenje Ministarstva pravosuđa i uprave (tadašnjeg Ministarstva pravosuđa), ali i etičkog povjerenstva Sveučilišta u Zagrebu. Zatvorenici su anketiranju pristupali dragovoljno, bez mogućnosti da čuvari ili drugo osoblje zatvora saznaju kako su odgovarali na postavljena pitanja te sam anketni upitnik osobno davala na popunjavanje pravomoćno osuđenim zatvorenicima. Anketiranje je dakle provedeno dobrovoljno i anonimno te je primijenjena metoda prigodnog uzroka. Istraživanje je dalo podatke o tome u kojim ustanovama najčešće dolazi do pojave okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja te o kategorijama zaposlenika koji se najčešće javljaju kao počinitelji tih nedjela. Također, dobiveni su i podaci o učestalosti prijavljivanja takvih ponašanja te procesuiranju podnesenih prijava i pritužbi.

Cilj istraživanja bio je utvrditi je li pojavnost tog postupanja veća ili jednaka onoj koja proizlazi iz dostupnih statističkih podataka nadležnih tijela te analizirane sudske prakse Ustavnog suda, ESLJP-a i praksi suca izvršenja.

Očekivani znanstveni doprinos istraživanja je pomoći kvantifikaciji protupravnog postupanja prema zatvorenicima i rasvjetljavanju tamne brojke nasilja nad njima. Ovo je prvo empirijsko istraživanje koje je provedeno izravno sa zatvorenicima na velikom i prigodnom uzorku. Analizom rezultata istraživanja je razjašnjeno zašto postoji relativno mali broj podnesenih kaznenih prijava i pritužbi u odnosu na nasilje prema zatvorenicima te još manje pokrenutih postupaka i osuđujućih presuda. Analiza zakonodavnog okvira postupanja prema zatvorenicima te učinkovitosti i dostupnosti pravnih sredstava kojima se štite njihova prava pomogla je formiranju prijedloga *de lege ferenda* s ciljem prevencije i kažnjavanja narušavanja temeljnih ljudskih prava zatvorenika.

Postavljene hipoteze prije provođenja istraživanja bile su sljedeće:

H1: U Republici Hrvatskoj naspram osoba lišenih slobode ne poštuju se ljudska prava sukladno standardima Europskog suda za ljudska prava.

H2: Razlozi nepoštivanja jesu:

- a) iznuđivanje priznanja za djelo koje je ta ili druga osoba počinila te*
- b) discipliniranje neposlušnih.*

H3: Postojeći zakonodavni okvir, iako dobro postavljen, nije adekvatan i učinkovit.

U zaključnim razmatranjima i prijedlozima *de lege ferenda* (poglavlje 11.) obrazlažem jesu li hipoteze potvrđene ili oborene koristeći se aksiološkom metodom. Prijedlozi zakonodavnih izmjena prvenstveno su usmjereni maksimalnoj minimizaciji neljudskih i ponižavajućih postupanja naspram osoba lišenih sloboda u praksi te učinkovitim i adekvatnom kažnjavanju njihovih počinitelja.

2. TORTURA KROZ POVIJEST

2.1. Tortura u prehistoriji i starom Egiptu

Tortura je postojala kroz sva povijesna razdoblja te je primjenjivana od strane do sada ukupno zabilježene dvadeset i jedne civilizacije. Na pojedinim područjima i u različitim vremenskim razdobljima ponekad je bila češće, a ponekad rjeđe primjenjivana, ali je fenomenologija torture u značajnoj mjeri slična kroz sva povijesna razdoblja i na svim geografskim područjima.¹⁹

Iz staroegipatskih crteža pak proizlazi da su sakupljači poreza tukli felahe²⁰ kako bi im otkrili skrivene zalihe žita, pa je već tada tortura očigledno služila i u dokazne svrhe. Stoga su ti crteži odavali dozu sofisticiranosti, nekarakterističnu za to razdoblje, jer tortura do tada nije bila ništa drugo nego vrsta kazne.²¹ To su izvorišta dviju svrha radi kojih je tortura primjenjivana kroz stoljeća, pa i tisućljeća, sve do današnjih dana, gdje se zadržala kao nezakonito, ali prisutno sredstvo za iznuđivanje priznanja i discipliniranje neposlušnih.

Jedna od prvih kodifikacija kaznenopravnih pravila nalazila se u Hamurabijevu zakoniku (1750. pr. Kr.), koji se smatrao prilično okrutnim – predviđao je smrtnu kaznu, često praćenu metodama mučenja, poput paljenja te utapanja i unakazivanja tijela, te je često bio zasnovan na načelu taliona („oko za oko“), i to doslovno kopanjem očiju, odsijecanjem ruku i ušiju, lomljenjem kostiju ili odsijecanjem grudi te šibanjem. S povijesnog aspekta takve brutalne kazne nerijetko su bile povezane s proceduralnim elementima korištenja torture radi ispitivanja.²²

¹⁹ Bassiouni, M. C., An Appraisal of Torture in International Law and Practice: The Need for an International Convention for the Prevention and Suppression of Torture, *Revue Internationale de Droit Pénal*, vol. 48, br. 3–4, str. 23.

²⁰ Felasi (ar. *fallāh*: seljak) u arapskim državama na Bliskom istoku seosko su poljodjelsko stanovništvo, nasuprot nomadskim stočarima. U Egiptu su potomci prvobitnoga (nearapskog) stanovništva. Vidi *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19164> (8. 10. 2022.).

²¹ Bassiouni, str. 23.

²² Krey, V., Interrogational Torture in Criminal Proceedings – Reflections on Legal History, u suradnji s Roggenvelder Thomas, Klein Jan, Niklas i Staudacher, Peter, *Legal Policy Forum*, University of Trier, 2014, str. 14–16.

Asirski kralj Ašurnasirpal II.²³ bio je poznat po osobitim brutalnostima i tiraniji, čak i za asirske kriterije kažnjavanja, a njegovi ratovi protiv susjeda bili su poznati po jedinstvenoj strogosti kad je posrijedi bilo kažnjavanje pobijeđenih.²⁴ Nakon pustošenja pobunjeničkog grada Kinabe u sjevernoj Mezopotamiji održao je pobjednički govor, koji je ostao urezan u glinu i u kojem je rekao: „*Poklao sam šest stotina ljudi mačem, tri tisuće zatvorenika spalio sam žive u ognju. Nisam zadržao niti jednog živog taoca. Njihova trupla naslagao sam na hrpe visoke poput tornjeva. Kralj grada dopao mi je ruku živ. Njemu sam ogulio kožu (i) objesio je na zid Damdamuse*“.²⁵

Ovdje govorimo o pojavnim oblicima torture kada ona još nije dio pravnog procesa te se javlja se uz prve osvajačke pohode, odnosno obrambene ratove, u kojima su na vrlo okrutne načine pobjednici kažnjavali poražene neprijatelje.

U prethistoriji ne postoje gotovo nikakvi dokazi da su nomadski klanovi bili zainteresirani za međusobno napadanje; oni su bili većinom zainteresirani za lov na stada divljih životinja lutajući za hranom te preživljavajući u teškim klimatskim uvjetima.²⁶

Okončanjem ledenog doba dio prethistorijskih lovaca migrirao je na sjever, gdje su se formirali klanovi, poslije poznati kao Kelti. Počevši od otprilike 500. g. pr. Kr. uspostavili su vlast nad dobrim dijelom Europe prije dolaska Rimljana i tako predstavljali stanicu na putu između nomadskog i posve sjedilačkog načina života. Keltski je običaj bio nošenje odrubljenih glava neprijatelja svezanih za vratove konja nakon bitke, pri čemu se pridavalo religijsko značenje ljudskim lubanjama jer se vjerovalo da je mozak, kao sjedište duše, besmrtno i da će sile sadržane u odrubljenoj glavi zaštititi svojeg novog vlasnika i odvratiti zlo od njega.²⁷ Ovdje vidimo i prve oblike religijskih vjerovanja povezanih s oblicima torture, koji će se nastaviti i rasplamsati kroz daljnju svjetsku povijest sve do današnjih vremena. Korijeni toga leže u činjenici da je rat zahtijevao nebesko odobrenje i posvetu kako bi imao ikakvih razumnih izgleda za uspjeh.²⁸

²³ „Ašurnasirpal II. bio je kralj Asirije 883.–859. pr. Kr., a njegovo je glavno postignuće bilo učvršćivanje osvajanja njegova oca Tukulti-Ninurte II., što je dovelo do uspostave Novog Asirskog Carstva. Iako je, prema vlastitom svjedočenju, bio briljantan general i upravitelj, možda je najpoznatiji po brutalnoj iskrenosti kojom je opisivao zvjerstva počinjena nad zarobljenicima.“ Vidi <https://www.britannica.com/biography/Ashurnasirpal-II>.

²⁴ Jordan, str. 11.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *Ibid.*, str. 13–14.

²⁷ *Ibid.*, str. 16–17.

²⁸ *Ibid.*, str. 21.

No sve gore navedeno moglo bi se nazvati torturom u povijesnom smislu i nije imalo veze s torturom unutar kaznenog postupka, odnosno s korištenjem torture kao dokaznog sredstva ili kaznenopravne ili stegovne sankcije, o čemu će u nastavku biti više govora.

2.2. Tortura u antičkoj Grčkoj

Iako su Grci poznavali pojam zakona, filozofi poput Aristotela imali su značajan utjecaj na zakonodavstvo. On je u svojoj *Retorici* opisivao intrinzične, unutarnje dokaze, tj. različite figure govornišva, te ekstrinzične, vanjske dokaze, kao što su svjedočenja, običaj, *tortura* i prisega.²⁹ Koliko su napredna Aristotelova razmišljanja bila, vidljivo je iz njegova zaključka iznesenog u *Retorici* da osobe pod torturom lažu jednako često kao što i govore istinu, kao i da ponekad uporno odbijaju reći istinu, a često izriču lažne optužbe samo kako bi ih se ranije pustilo na slobodu.³⁰

Tortura (grčki *basanos*) uključivala je istragu „traženja istine“, ali nije mogla biti upotrijebljena protiv slobodnih ljudi. Nije poznato što je točno takva istraga uključivala, ali zna se da nije predstavljala sredstvo za postizanje punitivnih ili sadističkih ciljeva,³¹ već je služila kao dokazno sredstvo u postupcima protiv robova.³² Vjerovalo se da je istina skrivena unutar tijela roba te da treba biti fizičkom silom iz njega izvučena, a potom upotrijebljena kao dokaz u postupku.³³ U antičkoj Grčkoj atenski zakonodavac *Drakon* ostao je zapamćen po vrlo strogim zakonima te se „smrtna kazna smatrala prikladnom za bilo koje počinjeno zlodjelo“.³⁴

²⁹ Zupančić, M. B. i Zidar, A., Kratak pregled nekih temeljnih aspekata Konvencije UN protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka od 10. XII. 1984., *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 5, br. 2, 1998, str. 948.

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Ibid.*

³² Bassiouni, str. 23.

³³ Pribava dokaza silom nazivala se *basanos*, što je bio naziv za „mučenje“ (*torture*), odnosno inicijalno naziv za probirni kamen (*touchstone*) – tamno obojeni kamen koji je služio za ispitivanje zlata, tj. postojanje legura u kamenju, pa je pravna tehnika traženja istine dobila naziv po tom kamenu. V. *Basanos – Judicial Torture in Ancient Greece* by ramsey tapia. <https://prezi.com/7jofmolnhtdq/basanos-judicial-torture-in-ancient-greece/?frame=b752191c89eddf7de2afed46796a22e5b36d5853>.

³⁴ Bullard, Tymya, *History and Experience of the Death Penalty: Is It a Violation of Human Rights?*, Albany state University Criminal Justice Journal, 2 (2020.) 1, str. 24.

2.3. Tortura u vrijeme starog Rima

Rimsko pravo govori o smrtnoj kazni u Zakoniku dvanaest ploča, „*koji proširuje smrtnu kaznu na nove zločine kao što su ubojstvo roditelja, krađa tuđe imovine i preljub. Neke od kazna su bile razapinjanje, odrubljivanje glave, pokapanje živog čovjeka i slično. U antičkom Rimu su poznate borbe gladijatora u Koloseumu koje se mogu promatrati u vidu smrtno kazne, npr. kažnjavanje državnog neprijatelja, koji nije spreman za borbu, je ekvivalent automatskoj smrti zbog malih šansi za preživljavanje.*“³⁵

U starom Rimu u početku nisu sve osobe mogle biti podvrgnute torturi. Ono što se isticalo jest da je tortura dramatično jačala protekom vremena – od uporabe samo nad robovima do slobodnih ljudi; od pribave priznanja do pribave svakojakih informacija; također, upotrebljavala se prije, ali i nakon kaznene osude, a protegnula se čak i na građanske postupke.³⁶

Iako su poslije kroz povijest upravo kršćani bili ti koji su na najgore moguće načine progonili i mučili sve bezbožnike, odnosno pogane, heretike te pripadnike drugih vjera, u razdoblju Rimskog Carstva upravo su oni bili metom progona.

Neron, kako bi skrenuo pažnju s vlastite nepopularnosti, optužio je kršćane za veliki požar u Rimu 64., koji je sam podmetnuo, te je dao smaknuti Petra i Pavla kao vodeće kršćanske figure.

Do novog progona kršćana dolazi tijekom vladavine Marka Aurelija 177. u Lyonu i Vienneu, kada je smaknuto više od pedeset kršćana. „*Razjarena svjetina dovukla je žrtve na forum, gdje su podvrgnute javnoj istrazi gradskih vlasti, nakon koje su bačeni u tamnicu. Po savjetu Marka Aurelija, one koji bi se odrekli vjere trebalo je osloboditi, ali takvih je bilo malo, a ostali su podvrgnuti jezivim kaznama. Nakon izlaganja fizičkim kušnjama odvedeni su u arenu divljim zvijerima te postavljeni na napravu poznatu kao 'željezno sijelo', zagrijanu na temperaturu da sprži ljudsko meso. Trupla su potom bila izložena šest dana prije nego što su spaljena i bačena u rijeku Rhonu. Stav kršćana nije uznemiravao samo careve, već i*

³⁵ Jurjević Škopinić, Mirna, Smrtna kazna, Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet, preddiplomski teološko-katehetski studij, završni rad str. 6.

³⁶ Dewulf, S., The signature of evil: Redefining Torture in International Law, *Intersentia London*, 2011, str. 245.

*konzervativan puk. Kada je biskup Polikarp odbio prinijeti poganske žrtve, svjetina je tražila da ga bace lavovima.*³⁷

Raspadom Rimskog Carstva inkvizitorni sustav postupno je nestajao. Doduše, sudska tortura ostala je u uporabi u Bizantskom Carstvu, i to prvenstveno stoga što praksa nije bila iskorijenjena. Riskirajući zakonitost, pod plaštem tajnosti te skriveno od očiju pravosuđa, ljudi su mučeni učestalo radi pribave priznanja i drugih informacija.³⁸

Kada govorimo o torturi u okviru kaznenog prava i kaznenopravnih sankcija, nalazimo je u vrijeme starog Rima prvenstveno u vidu okrutnih kaznenopravnih sankcija, a u kasnijem razdoblju i u vidu dokaznog sredstva radi pribave priznanja.

Tortura je prvotno primjenjivana od strane gospodara naspram njihovih robova tijekom republikanskog razdoblja. No tijekom ranog razdoblja Carstva uvedene su restrikcije u njezinoj primjeni. U kasnijem razdoblju kodificirani su zakoni koji se odnose na torturu, većinom pod naslovom *De quaestionibus* u *Digestijama* i *Kodeksu*.³⁹

Osnivanje redovnih stalnih kaznenih sudova, tzv. kvestija (*questiones*), započinje u doba pred kraj Republike (149. pr. n. e.). Pred njima se vodio čisti optužni (akuzatorni) postupak, koji je započinjao tužbom (*accusatio*). U tom postupku postojala su vrlo jaka prava obrane – optuženika se u tom postupku nije smjelo ispitivati te je optuženik mogao svojevóljno izjaviti smatra li se ili ne smatra krivim, dok ga predsjednik vijeća, prisežnici, a ni tužitelj nisu smjeli ništa pitati. Stoga je u rimskom pravu republikanskog vremena tortura kao sredstvo dokazivanja, odnosno pribave priznanja, bila potpuno isključena. Tortura se mogla primijeniti jedino protiv roba s obzirom na to da se protiv robova nije vodio akuzatorni postupak pred kvestijama, već ga je obavljao gospodar (*pater familias*).⁴⁰

³⁷ Jordan, str. 72.

³⁸ Dewulf, S., str. 245–247.

³⁹ Bassiouni, str. 24.

⁴⁰ Bayer, V., Kazneno procesno pravo – odabrana poglavlja, Knjiga II. Povijesni razvoj kaznenog procesnog prava, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Sektor kadrovskih, pravnih i obrazovnih poslova, Zagreb, 1995, str. 8 (dalje: Bayer II).

Zloupotrebe prilikom podizanja lažnih optužbi bile su sankcionirane kaznom *infamije*, uz udaranje vatrenog žiga (slova C) na čelu osuđenika,⁴¹ a poslije, u carsko vrijeme, bila je predviđena i talionska kazna, i to na način da je osuđenik bio sam osuđen na kaznu koja je bila predviđena za djelo za koje je drugog lažno optužio.^{42, 43}

Za vrijeme Augustove vladavine 27. g. pr. n. e. – 14. g. n. e. (Carsko doba) uvedena su nova kaznena djela, tzv. *crimina extraordinaria*,⁴⁴ te su, vezano uz to, nastupile i promjene vezane uz pravnu prirodu i oblike kazne te svrhu kažnjavanja, kojima su dokinute neke stare sankcije.⁴⁵

Lex Iulia de adulteriis coercendis (18. ili 17. g. pr. n. e.) sankcionirao je spolni odnošaj s udanom ženom (*adulterium*, tj. preljub u užem smislu) ili s neudanom ženom, odnosno djevicom ili udovicom (*virgo del vidua*), pa čak i s dječakom (*puer*), čestitog ponašanja (*stuprum*, tj. oskrvnuće, silovanje), kao i poticanje te iskorištavanje takvih nedopuštenih ponašanja (*lenocinium*, tj. svodništvo).

Iako su se rimskim građanima nove kazne činile vrlo okrutnima te se taj zakon smatrao jednim od najstrožih zakona, jer su kazne uključivale progonstvo za počinitelje, odnosno *deportatio* na različite otoke i *relegatio* na određenu udaljenost od Rima, uz djelomičnu konfiskaciju imovine (polovinu miraza za ženu i trećinu njezine osobne imovine, a polovinu

⁴¹ Slovo C potječe od latinske riječi *calumnia* (osvada, spletko) te se „počiniteljem tog kaznenog djela smatra i onaj koji drugu osobu postavi ili učini optužiteljem, kao i onaj koji ovlasti drugu osobu te, opskrblivši je dokazima, omogući da podigne kapitalnu optužbu protiv treće osobe”. Kažnjavala se kaznom infamije utiskivanjem slova C na čelo osuđenika. Treba reći i da je *calumnia* jedan od triju oblika optužiteljeve *temeritas* (lat. nepromišljenosti), „odnosno optužiteljevih kaznenih djela usmjerenih protiv pravosuđa” (preostala dva nazivala su se *praevaricatio* i *tergiversatio*). Osobito je zanimljivo upravo kazneno djelo *praevaricatio*, kod kojeg se radilo „o tajnom sporazumu sklopljenom između optužitelja i optuženika s nakanom da se isključi neki drugi optužitelj koji ne bi bio sklon kompromisu s optuženikom, i to onom kojim bi se postiglo njegovo oslobođenje“. Vidi Jaramaz-Reskušić, Ivana, Kaznenopravni sustav u antičkom Rimu, Kaznenopravno-kriminalistička biblioteka „Vladimir Bayer“, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu i Ministarstvo unutarnjih poslova RH, Zagreb, 2003 (dalje: Jaramaz I), str. 152., str. 223. i str. 275.

⁴² Bayer II, str. 6.

⁴³ Inače talion (lat. *talio*, genitiv *talionis*: odmazda) jest načelo u odmjeravanju kazne prema kojemu se zločincu nanosila ista šteta kakvu je on nanio oštećeniku („oko za oko, zub za zub“); odmazda. Postojao je već u ranom babilonskom pravu, u ranom židovskom pravu (*Tora*), a njegovi se elementi nalaze i u deliktном rimskom pravu (*Zakonik dvanaest ploča*). U nekim je tragovima bio zadržan u Europi do kraja XVIII. st., osobito kao *simbolični talion*, po kojem se kazna izvodila na dijelu tijela što je „počinio zločin“ (npr. odsijecala se desna ruka krivotvoritelja isprave). Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60280> (8. 10. 2022.).

⁴⁴ *Crimina extraordinaria* bile su kazne koje nisu bile prethodno propisane zakonom i njihovo odmjeravanje bilo je ostavljeno na diskrecijsku ocjenu sucu. *Crimen extraordinarium*, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/crimenextraordinarium>. Za više vidjeti Jaramaz I, str. 236–288.

⁴⁵ Jaramaz Reskušić, Ivana, Augustove reforme kaznenog prava, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 13, br. 1, 2006 (dalje: Jaramaz II), str. 298.

osobne imovine za muškarca), one su ukinule neke ranije okrutne kazne za takva djela, koje su bile prepuštene kažnjavanju unutar agnatske obitelji.⁴⁶

U slučaju flagrantnog preljuba *patria potestas* ranije je omogućavala izvršenje osвете muža nad ženom u braku *cum manu*,⁴⁷ odnosno *ius vitae ac necis*⁴⁸ *pater familias* nad udanom kćeri.⁴⁹

Međutim najznačajnija promjena sastojala se u tome što je sudac sada mogao ispitivati optuženika te se počela primjenjivati tortura u svrhu dobivanja priznanja i protiv slobodnih građana, a ne samo protiv robova.⁵⁰

Poslije, u drugoj polovini II. st. poslije Krista, uvedeno je pravilo da se torturi ne mogu podvrgnuti viši slojevi društva, osim u slučaju najtežih kaznenih djela. Postupno, tortura se počinje primjenjivati i protiv svjedoka zbog lažnog svjedočenja.⁵¹

U odnosu na slobodne građane došlo je do podjele na *honestiores*, privilegirane, koji su predstavljali efektivnu vladajuću klasu, i *humiliores*, sitne trgovce, sirotinju i beskućnike. Razlike između njih s vremenom su postajale sve veće te su dovele do toga da se čast *humiliores* smatrala gotovo nepostojećom te se njihovi iskazi nisu mogli upotrijebiti kao dokaz pred sudom. Magistrati su, u svrhu naknadnog osnaživanja njihovih iskaza, protiv njih počeli primjenjivati torturu.⁵²

2.4. Srednjovjekovni kazneni postupak i inkvizicija

Podjelom Rimskog Carstva 395. g. n. e. te padom Zapadnog Rimskog Carstva zakoni germanskih plemena zamijenili su rimsko pravo. Stoljećima nakon pada Zapadnog Carstva došlo je do revizije rimskog prava te je pravosudna tortura dobila novi udisaj. Rimsko i

⁴⁶ Agnatska obitelj jest obitelj kod koje, umjesto jednakog dijela očeve imovine, poput svoje braće, uključujući i udio u nekretninama – kućama i posjedima, kćeri svoj dio dobivaju u sklopu miraza, koji se isplaćuje ponajviše u novcu. Smatra se da su ženski potomci na taj način isplaćeni prilikom udaje, kada napuštaju očinski rod i prelaze u mužev te gube pravo na nasljedstvo nakon očeve smrti, osim ako im roditelji nešto izričito naknadno ne ostave u oporuci. Vidi Nikolić Jakuš, Zrinka, Obitelj dalmatinskog plemstva od 12. do 14. stoljeća, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, ACTA HISTRIAE, 16, 2008, 1-2, str. 61 i 62.

⁴⁷ Lat. 'rukom'.

⁴⁸ Misli se na pravo odlučivanja *pater familias* o životu i smrti članova obitelji

⁴⁹ Jaramaz, 307–308.

⁵⁰ Zupančić, Zidar, str. 950.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.*

kanonsko pravo rasli su zajedno te je praksa ponovno uvedena i proširila „zarazu“ kroz novi inkvizitorni postupak, koji je uveden kroz crkveni postupak,⁵³ kako će to u nastavku biti pojašnjeno.

Praksa primjene torture zamijenjena je ordalijama, ili tzv. Božjim sudom,⁵⁴ kao vrstom dokaza u kaznenim postupcima. Gotovo cijelo tisućljeće ordalijske su primjenjivane na području Europe kako bi riješile težak problem u dokazivanju činjenica. Crkva je ordalijske osudila na IV. lateranskom saboru 1215. te je time ključno dokazno sredstvo bilo formalno ukinuto.⁵⁵ No u običajnom pravu u zabitim područjima Europe Božji sud održao se sve do XIX. st., a u nekim izvanekršćanskim društvima i do novijih dana.⁵⁶

Crkva je nad svojim vjernicima oduvijek imala stegovnu vlast, no u razdoblju X.–XIII. st. Crkva je dobila ovlasti suditi klericima i za kaznena djela kažnjiva po svjetovnom pravu (*privilegium fori*), a određena djela koja su se smatrala čisto crkvenima (*hereza, šizma, apostazija, simonija*) spadala su isključivo u nadležnost crkvenih kaznenih sudova bez obzira na to jesu li ih počinili klerici ili laici.⁵⁷ Pri izvršenju kazni, ako nisu bile isključivo duhovne prirode, svjetovna vlast pomagala je crkvenoj s obzirom na to da je Crkvi bilo zabranjeno „prolijevati krv“. Kazne svjetovnog značaja bile su batine, novčana kazna, konfiskacija imovine, progonstvo, oduzimanje slobode, žigosanje, rezanje kose, nesposobnost za svjetovne službe, a za najteža djela izručenje svjetovnoj vlasti radi izvršenja smrtne kazne.⁵⁸

Opis korijena inkvizicije možda su najbolje dali Baigent i Leigh rekavši da su „*mnoge od najgorih ekscesa prošlosti prouzročili pojedinci potaknuti onime što su znanje i moral njihova doba isticali kao najbolje i najuzvišenije nakane i ciljeve*“.⁵⁹ Pritom daju i vrlo zornu poveznicu na roman Dostojevskog *Braća Karamazovi*, u kojem se prikazuje veliki inkvizitor u liku starca koji je spreman zatočiti i mučiti i samog Isusa samo da bi obranio stabilnost Crkve te sigurnost i red koje proklamira.⁶⁰

⁵³ *Idem.*

⁵⁴ Dokaz ordalijama fizički je test za optuženog, koji evocira nadnaravne snage, odnosno magično-religijska svojstva optuženika uvijek kada postoji dvojba je li kriv ili nevin. Vidjeti Bell, L., Trial by ordeal: an interdisciplinary approach yields fresh insights, rad izložen na godišnjoj konferenciji SLSA, Lancaster, Ujedinjeno Kraljevstvo, održanoj od 5. travnja 2016. do 7. travnja 2016.

⁵⁵ Bassiouni, str. 26.

⁵⁶ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=9122> (8. 10. 2022.).

⁵⁷ Bayer II, str. 16.

⁵⁸ *Idem.*

⁵⁹ Baigent, M., Leigh, R., *Inkvizicija*, Stari grad, Zagreb, 2002, uvod.

⁶⁰ *Ibid.*, xiii.

Papa Urban II. 1095. na području grada Clémonta pak započinje propovijed o križarskom ratu zahtijevajući od kršćana da prestanu s međusobnim ubijanjima i da usmjere svoje ubilačke nagone prema islamskim nevjernicima koji su zauzeli Jeruzalem i sveti grob Isusov s namjerom da svete prostore vrate kršćanstvu.

Iako inkvizicija počiva na temeljima borbe protiv hereze,⁶¹ „ideja o inkviziciji je osjetno je mlađa od borbe protiv hereze“.⁶² Heretički pokreti javljali su se još u doba ranog kršćanstva (I.–IV. stoljeće), a doprinos borbi protiv hereze daju i različiti ekumenski sabori (njih osam, IV.–IX st.). No pojava gnostičkih redova oko 1100. dovodi do intenziviranja borbe protiv hereze te papa Inocent III. 1209. pokreće Križarski rat protiv Albigenza (Katara).^{63, 64}

Pokretanjem vjerskih ratova zamjenjuje se pokršćavanje nekršćana i heretika njihovim progonom. U odnosu na pogane više se ne radi o obraćanju nevjernika, već o njihovu istrebljenju.⁶⁵

Kako opisuju Baigent i Leigh, križar je za svjetovnu vlast bio nedodirljiv i podvrgnut duhovnom sudu, a ako bi bio proglašen krivim prema svjetovnom zakonu, počinitelju bi bila izrečena blaga kazna, onakva kakva se izriče klericima. Imao je brojne povlastice, mogao je polagati prava na dobra, zemlju i žene na osvojenim područjima te je mogao plijeniti što god je želio.⁶⁶

God. 1215. papa Inocent III. saziva IV. lateranski sabor, na kojem su doneseni opći crkveni zakoni temeljem kojih je crkveni sudac *ex officio* morao pokrenuti kazneni postupak,^{67, 68} a kako je ranije navedeno, ukinute su i ordalije.

⁶¹ Hereza – krivovjerstvo, vjersko uvjerenje koje je suprotstavljeno kanoniziranom tumačenju neke crkve ili vjerske zajednice. Vidi Hrvatski jezični portal, https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fV1iWRc%3D (1. 3. 2023.).

⁶² Burazer, Mislav, O inkvizitorima i ljudima: Studija inkvizicijskog postupka uz poseban osvrt na roman Ime ruže, *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, vol. 53, br. 105, 2019, str. 33.

⁶³ *Idem.*

⁶⁴ Albigenzi ili Katari pripadnici su kršćanskog gnostičkog vjerskog pokreta koji su propovijedali postojanje dvaju bogova.

⁶⁵ Pirenne, Henri, *Povijest Europe: od seobe naroda do XVI. stoljeća*, Marjan Tisak, Split, 2005, str. 130.

⁶⁶ Baigent, Leigh, str. 2.

⁶⁷ Bayer II, str. 21.

⁶⁸ Uvedena su dva nova tipa postupka; prethodni postupak, koji se nazivao *per accusationem* i koji bi započinjao samo temeljem tužbe neke osobe, zamijenjen je s nova dva tipa postupka: *per denuntiationem* i *per inquisitionem*, kod kojih bi sudac igrao i ulogu tužitelja, koji dokazuje okrivljenikovu krivnju, i ulogu suca, koji bi inače morao biti objektivan i kao takav nezainteresiran za ishod postupka. Vidi Bayer, Vladimir, Ugovor s

Vrhuncem poticanja zločina može se smatrati događaj kod Béziarsa, u kojem je papinski poslanik Arnould-Amaury na pitanje vojnika nakon izvršene pljačke i otimačine nad lokalnim stanovništvom kako da razlikuju heretike od odanih kršćana odgovorio: „*Pobijte ih sve, Bog će svoje prepoznati.*“ U masakru je ubijeno oko 15.000 muškaraca, žena i djece, a Amaury je u pismu Papi „pohvalno“ istaknuo „*kako ni dob, ni spol, ni položaj nisu bili pošteđeni*“.⁶⁹

Papa Grgur IX. počeo je slati fratre propovjednike u pohod protiv heretika u Francuskoj te je utemeljio stalni dominikanski sud, koji počinje djelovati 1233. u Toulouseu,⁷⁰ čime je utemeljena službena papinska Inkvizicija.^{71, 72} Tada su imenovana dva službena inkvizitora,⁷³ koji su bili ovlašteni osuditi heretike bez priziva te su bili ovlašteni izricati kolektivne smrtno kazne.

Postupak su detaljno opisali Baigent i Leigh: „*Inkvizitori bi prvo pozivali heretike da se sami jave nudeći im oprost uz manju pokoru. No ta manja pokora često se sastojala u doživotnom nošenju žutog križa na odjeći, zbog čega su bili predmet ismijavanja, poniženja i zlostavljanja, izbacivani iz društva, dok su žene ostajale bez muževa. Ponekad im je izricana i novčana kazna, a ukoliko bi netko umro prije što mu je sudio inkvizicijski sud, iskopavale bi se kosti preminulog i javno spaljivale. Žene su poticane da svjedoče protiv svojih muževa, a djeca protiv svojih roditelja. Osumnjičenici su držani u izolaciji dok ne bi bili spremni priznati zločin, vezani lancima i izglednjivani.*“⁷⁴

đavlom, Procesu protiv čarobnjaka u Europi, a napose u Hrvatskoj, Zora, Državno izdavačko poduzeće, Zagreb, 1953. (dalje: Bayer III), str. 100–101.

⁶⁹ Baigent, Leigh, str. 11.

⁷⁰ Papa Grgur IX. 1232. bulom *Ille humanis generis* nalaže dominikanskom poglavaru u Regensburgu da formira inkvizicijski sud, a 1233. bulom *Licet ab capiendos* formalno je utemeljio Svetu inkviziciju kao zasebno sudsko tijelo Katoličke crkve, zaduženo za progon protiv heretika. Vidi Burazer, str. 34.

⁷¹ Inkviziciju, odnosno tzv. inkvizicijski postupak, treba razlikovati od inkvizitornog kaznenog postupka, koji je postojao još u carsko doba starog Rima, a nastavio je postojati sve do današnjih vremena. Inkvizitorni je postupak „onaj kazneni postupak u kojem sudac mora po službenoj dužnosti započeti kazneni postupak kada na bilo koji (neformalan) način sazna da postoji vjerojatnost da je počinjeno kažnjivo djelo“. O glavnim karakteristikama inkvizitornog postupka vidjeti Bayer II, str. 10.

Inkvizicijski postupak ima najviše sličnosti s inkvizitornim modelom kaznenog postupka, zapravo se može reći da je on njegova podvrsta prisutna u domeni kanonskog i crkvenog prava, dok je inkvizitorni postupak bio primjenjiv samo na svjetovne sudove. Vidi Burazer, str. 31.

⁷² Preteča papinske inkvizicije bila je tzv. biskupska inkvizicija, koja je biskupima dala neke inkvizicijske ovlasti, i to 50 godina prije osnivanja službene papinske inkvizicije. Naime 1184. papa Lucije III. i njemački car Friedrich I. Barbarossa izdaju bulu *Ab abolendam* (O aboliciji), prvi službeni dokument koji je omogućavao progon heretičkih redova. Vidi Burazer, str. 34.

⁷³ Treba razlikovati tri pojma: *inkvizitor* – naziv za izvanrednog opunomoćenog suca, imenovanog od samog pape ili crkvenog poglavara kojeg bi papa ovlastio, koji bi provodio crkveni inkvizicijski postupak i koji je sudio nezavisno od biskupa, koji su i dalje provodili redovni kazneni postupak; *inkvizit* – okrivljenik u inkvizitornom postupku, te *inkvirent* – školovani pravnik koji je provodio redovitu istragu. Vidi Bayer II, str. 19, 23 i 84.

⁷⁴ Baigent, Leigh, str. 38.

Crkva je, nadalje, u svojoj želji da spriječi herezu odustala od svoje tradicionalne zabrane upotrebe torture i smrtne kazne. God. 1252. Inocent IV. izdao je bulu *Ad extirpanda*, kojom se obraća svjetovnim vlastima i „naređuje im da u procesima protiv heretika trebaju upotrebljavati torturu. U istoj im je buli naredio da se okrivljeniku ne bi trebali povrijediti udovi kako ga se ne bi izložilo smrtnoj opasnosti, ali očigledno je bilo da se kod primjene takve torture ne može postaviti granica jer se okrivljenika mućilo dok se ne bi dobilo željeno priznanje. Inocent IV. propisao je upotrebu torture samo za svjetovne sudove, a ako bi neki crkveni inkvizitor upotrijebio torturu, bio bi pravno nesposoban obavljati bilo koju službenu funkciju dok ne dobije oprost od grijeha.“⁷⁵

„Mućenje i dalje nije smjelo uključivati ranjavanje ili smrt te je ostala tradicionalna crkvena zabrana prolijevanja krvi. Umjesto toga koristile su se naprave za lomljenje kostiju, prstiju i ostali izumi koji su imali za posljedicu tzv. slučajno istjecanje krvi. Korištenje užarenih kliješta bilo je često u uporabi jer bi vrućci metal smjesta zaustavljao krvarenje. Optuženi je bio mućen sve dok nije priznao svoj grijeh – a ako bi ga priznao, u zapisnik bi se unosilo da ga je dao dragovoljno.“⁷⁶

Također, i Bayer u prethodno spomenutoj knjizi *Ugovor s đavlom* opisuje inkvizicijski postupak te ističe da, unatoč tome što je crkveno pravo propisivalo „da sudac mora okrivljeniku saopćiti ime osobe koja ga je prijavila i imena svjedoka koji ga terete, praksa i teorija inkvizicije postavile su upravo suprotno pravilo, da se i prema samom okrivljeniku ta imena moraju držati u potpunoj tajnosti“ te su time otvorena vrata mnogobrojnim neosnovanim prijavama podnesenim iz najrazličitijih niskih pobuda, od kojih se bilo teško braniti.⁷⁷

Bayer nadalje opisuje tijek postupka na način da bi inkvizitor, kada je odlučio da se okrivljenik ima podvrći torturi, okrivljeniku najprije u prostoriji za mućenje pokazivao mućila, čime ga je pokušao nagovoriti na tzv. dobrovoljno priznanje, što je kod mnogih okrivljenika i rezultiralo priznanjem djela. Ukoliko navedeno nije polučilo učinak, okrivljenika bi počeli mućiti raznim instrumentima, prvo na lakši, a potom na teži način.

⁷⁵ Artuković, Mira, *Progoni vještica u Europi u srednjem vijeku i ranom novovjekovlju s osvrtom na Hrvatsku*, diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, 2016, str. 28.

⁷⁶ *Ibid*, str. 47.

⁷⁷ Bayer III, str. 103.

Ukoliko bi okrivljenik priznao djelo prilikom torture, navedeno priznanje morao je ponoviti u roku od 24 sata nakon što je skinut s mučila, jer je priznanje moralo biti „dobrovoljno“. Ukoliko bi nakon skidanja s mučila priznanje porekao, bio bi vraćen na mučila.⁷⁸

Svaka kušnja trajala bi najviše pola sata, a pitanja se nisu smjela ponavljati. Smisao je bilo iznuditi priznanje, a jedino je bilo zabranjeno usmrtniti okrivljenika i osakatiti mu udove. Ukoliko se priznanje ne bi dobilo, mučenje se nastavljalo nekoliko dana kasnije.⁷⁹

Jedan od najzloglasnijih inkvizitora Bernardo Guia u svojem priručniku *Inkvizijska praksa* iz 1324.⁸⁰ napisao je kako „*pri izvršenju tjelesne kazne inkvizitorovo lice mora odavati samilost, dok on sam mora ostati nepokoleban. Tako se neće doimati oholim te će izbjeći opći gnjev i optužbe za okrutnost*“.⁸¹ U navedenom priručniku Guia daje opis svih dotad poznatih krivovjerja i opis dotad korištenih metoda ispitivanja te je stoga taj priručnik bio svojevrsna inkvizitorska Biblija.⁸²

Nadalje, Galić opisuje da je „*Crkva (...) saslušavala sve, od vjernika i poštenih ljudi, do lopova i heretika. U pravilu su za donošenje presude bila potrebna dva svjedoka, ali u nekim slučajevima bilo ih je i više. Naravno, (svjedoci) su bili tajni, iako se i ta sudbena praksa mijenjala s vremena na vrijeme. Tortura je mogla biti prekidana kako bi sudac postavljao pitanja, a ako žrtva ne bi priznala, sudac bi nastavljao postupak nekoliko dana kasnije s obzirom na to da susret nije bio završen.*“⁸³

Neke su zemlje propisivale da se kazne ne mogu izreći na temelju manjeg od rimsko-kanonskog „potpunog dokaza“ – to jest manjeg od suglasnog svjedočenja dvaju bespriječnih svjedoka ili priznanja okrivljene osobe na sudu, koji standard je u stvarnosti bio teško izvediv. Takve odredbe sadržavala je upravo njemačka *Constitutio Criminalis*

⁷⁸ Bayer III, str. 107.

⁷⁹ Testas, Guy, Testas, Jean, *Inkvizicija*, preveo Ivice Tomljenović, stručna lektura Franjo Šanjek, Priručna enciklopedija vjere 3, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982., str.59-65.

⁸⁰ Izvorno lat. *Practica Inquisitionis heretice pravitatis*.

⁸¹ Baigent, Leigh, str. 37.

⁸² Galić, M., *Inkvizicija – prikaz inkvizicijskih sudova i postupaka*, *Hrvatski povijesni portal – elektronički portal za povijesne i srodne znanosti*, objavljeno 18. 7. 2009., <https://povijest.net/inkvizicija-4/> (17. 5. 2022.).

⁸³ *Ibid.*

Carolina - zakonik o kaznenom pravu i postupku cara Karla V. iz 1532.g. u člancima 22., 65., 67. i 69.⁸⁴

Ono što osobito treba istaknuti jest da inkvizicijski postupak dokida pravo na obranu. Inocent III. svojom bulom *Si adversus vos* strogo zabranjuje pravo na odvjetnika, iako je Grgur IX. proklamirao da svako tko je optužen ima pravo na obranu, odnosno odvjetnika.⁸⁵

Kod španjolskih inkvizitora najzloglasniji je bio Thomas de Torquemada, rođen 1420. Bio je član dominikanskog reda te prvenstveno odgovoran za program etničkog čišćenja započet 1492. poznat pod geslom *limpieza de sangre* ili *sangre limpia*, u prijevodu „čista krv“. Zbog stvaranja čiste krvi trebalo je protjerati brojne Židove. Nije utvrđen točan broj smaknutih ili umrlih u uvjetima surovog zatočeništva tijekom španjolske inkvizicije, ali govori se o osam do devet tisuća ljudi u osamnaest godina Torquemadina terora, od kojih je oko 2000 bilo spaljeno na lomači.⁸⁶

U Njemačkoj je kazneni odvjetnik Benedikt Carpzov (1595.–1666.), pseudonima Ludvik de Montesperato, bio poznat i kao teoretičar „vještičarenja“, a pisao je i o postupcima protiv vještica te je smatran utemeljiteljem njemačke jurisprudencije. Njegovo je najpoznatije djelo *Practica Nova rerum Criminalium Imperialis Saxonica*, objavljeno 1677. Carpzov je smatrao da su prave *poena criminales* iz doba inkvizicije bile isključivo tjelesne kazne te nije pridavao takvo značenje novčanim kaznama, kazni protjerivanja, kao ni kazni veslanja na galijama.⁸⁷

Carpzov je govorio da „*nema ničeg tako okrutnog i brutalnog kao što je to da se mučenjem rastrgne čovjek na sliku Božju*“, uspoređujući štetu koju tortura čini nedužnom okrivljeniku s gubitkom nevinosti.⁸⁸

Carpzov je posebno poglavlje svoje knjige posvetio kažnjavanju sudaca koji bi prekršili temeljna pravila glede uporabe dokaza dobivenih torturom. Naime pravilo inkvizicijskog

⁸⁴ Damaška, Mirjan, Potraga za pravičnim postupkom u doba inkvizitorne procedure, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 20, broj 1/2013, str. 176.

⁸⁵ Galić, *Ibid.*

⁸⁶ Jordan, str. 201–202.

⁸⁷ Damaška, M., The Quest for Due Process in the Age of Inquisition, *The American Journal of Comparative Law*, vol. 60, br. 4, str. 931, <https://doi.org/10.5131/AJCL.2012.0007> (17. 5. 2022.)

⁸⁸ Damaška, str. 932.

postupka bilo je da je, budući da je uporaba torture „*krhki i opasan instrument*“,⁸⁹ sudac taj koji je dužan revno utvrditi predstavlja li informacija dobivena torturom neovisni dokaz i je li vjerojatno istinita. Suci koji bi prekršili tu obvezu bili bi sami odgovorni u pojedinim jurisdikcijama, a za namjerna kršenja prijetila je i smrtna kazna.⁹⁰

2.5. Izostanak torture u Engleskoj

Engleska se izdvajala u tom razdoblju – kazne su također bile nečovječne, prevladavalo je nepisano pravo, ali bila je jedina zemlja koja je odolijevala inkvizicijskom postupku i koja je zadržala akuzatorni postupak. Tortura u kontinentalnom smislu nije se primjenjivala,⁹¹ a za to je zaslužna elastičnost engleskih pravila o dokazivanju, nepostojanje državnog službenika zaduženog za kazneni progon, različita uloga suda te velike i male porote,⁹² ali vjerojatno i činjenica da katolicizam nije bio vodeća vjera, već protestantizam. Da inkvizicija nije nikada djelovala u Engleskoj, potvrđuje i William A. Hinnebusch u djelu *Dominikanci – kratka povijest reda*.⁹³

Upravo u 13. stoljeću dolazi do značajnih razlika u engleskom i kontinentalnom sudstvu. Damaška opisuje povijesni razvoj tog razdoblja na način da su se na Kontinentu počele provoditi metodičke istrage kaznenih djela po profesionalnim sucima, dok su normanski kraljevi (Anžuvinci) zadržali i adaptirali srednjovjekovni engleski oblik laičkog donošenja odluka. U potonjim postupcima nisu izvođeni dokazi već bi porotnici priopćili sucu odluku stvorenu temeljem spoznaja stečenih izvan suda, putem osobnih izvida, lokalnih glasina ili pak kao svjedoci kaznenog djela. Rimsko-kanonskim pravnicima je bilo neshvatljivo spajanje dvaju funkcija – porote i suca, a pogotovo činjenica da su se pravorijeci anžuvinske porote temeljili na spoznajama stečenim izvan suda, na takozvanom „privatnom znanju“.⁹⁴

⁸⁹ Izraz preuzet iz Justinijanovih *Digesta*, Damaška, str. 934.

⁹⁰ Damaška, str. 935.

⁹¹ Prema Bassiouniju, tortura sakaćenjem u Engleskoj se pojavila u kodifikacijama u razdoblju prije normanskog osvajanja. Poslije je ipak bilo i primjera spaljivanja zbog krivokletstva, raščetverivanja zbog veleizdaje, žigosanja na rukama zbog zločina, vezivanja za stup srama, a Bassiouni također navodi da na otočju tjelesna kazna za pojedine prijestupnike egzistira do današnjeg dana. Vidi Bassiouni, str. 28.

⁹² Zupančić, Zidar, str. 955.

⁹³ Hinnebusch, A. W., *Dominikanci: Kratka povijest Reda*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997, str. 53.

⁹⁴ Damaška, Mirjan, *Dokaz krivnje - Od rimsko-kanonskog do suvremenog prava*, Školska knjiga, Zagreb, 2021., str. 188.-189.

Nadalje, 1215. donesena je čuvena *Velika Povelja (Magna Carta Libertatum)*, koja je sadržavala popis feudalnih prava i privilegija. Najznamenitija bila je odredba čl. 39., koja je propisivala da „*niti jedan slobodan čovjek ne bi smio biti zatočen (...) osim na temelju presude sebi jednakih i/ili na temelju zemaljskih zakona*“.⁹⁵ Ta se odredba smatra temeljem načela zakonitosti u kaznenom pravu i izvorom prava na suđenje pred porotom.⁹⁶

No bilo bi neispravno reći da određeni oblici torture nisu uopće primjenjivani s obzirom na to da ih se koristilo od strane kraljevskog suda (tzv. *Star Chamber*, odnosno Zvezdani sud, koji je bio suplement *common-law* sudovima u Engleskoj te je vukao svoje ovlasti izravno iz kraljeva suvereniteta i privilegija i nije bio vezan običajnim pravom) te koji je zadnji nalog za torturu izdao 1641. Bijesan zbog lošeg postupanja prema vjerskim neistomišljenicima i drugim neprijateljima kralja Charlesa I., parlament je odlučio ukinuti tzv. Zvezdani sud i iste je godine donio *Habeas Corpus Act*, koji je zauvijek dokinuo ono što zakonopisci (*lawmakers*) opisuju kao „velike i mnogostruke nestašluke i neugodnosti“ tog tribunala, a cilj mu je bio spriječiti samovoljna uhićenja.^{97, 98}

No, u praksi je u najmanju ruku neljudskog i ponižavajućeg postupanja bilo u značajnoj mjeri u engleskim zatvorima, od kojih je najpoznatiji *Tower of London*. Sredinom 19. stoljeća smještaj u engleske zatvore često je ujedno značio i smrtnu kaznu jer bi smještaj u te zatvore uslijed raznih zaraza, izgladnjivanja i nasilja ujedno dovodio i do smrti. Zatvorenici su držani zajedno u zaudarajućim ćelijama bez sanitarnih čvorova, bez grijanja i bez kreveta. Bili su okovani okovima težine 40 lb (oko 18 kilograma) te su tako ostavljeni zgrčeni u visećem položaju. Stavljanjem zatvorenika u okove zajedno dolazilo je do smanjivanja potrebe za zatvorskim stražarima i uštede novca jer su zatvori tada bili privatni pa je profit bio primarni cilj.⁹⁹

⁹⁵ Paragraf 39. *Magna Chartae* glasi: „*No free man shall be seized or imprisoned or stripped of his rights or possessions, or outlawed or exiled, or deprived of his standing in any other way, nor will we proceed with force against him, or send others to do so, except by the lawful judgment of his equals or by the law of the land.*”

⁹⁶ Krapac, D., *Engleski kazneni postupak*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1995, str. 6.

⁹⁷ Moss K., *Balancing liberty and security: Human rights, Human wrongs, Crime prevention and security Management*, Palgrave Macmillan, str. 92.

⁹⁸ Bercis, P., *Osloboditi prava čovjeka*, Politička kultura, Zagreb, 2001, str. 53.

⁹⁹ Farringdon, K., *History of Punishment and Torture*, Chancellor Press, London, 2003., str. 88.

2.6. Prosvjetiteljstvo i postupni nestanak torture u europskim zemljama

U Pruskoj je 1740. godine, uslijed naloga Fridriha II., koji se zalagao za prosvjetiteljske ideje, ukinuta tortura.

Zanimljivo je da je tortura, iako je relativno kasno uvedena u Rusiji, ukinuta 1801., no zabilježeni su slučajevi njezine službene primjene još 1847.

U Sjedinjenim Američkim Državama ustavna zabrana iznude priznanja uvedena je s danom nastanka sadašnje federacije 1787.¹⁰⁰

To što je tortura formalno ukinuta kao dokazno sredstvo u okviru kaznenih postupaka, nažalost, ne znači da je ona u potpunosti iskorijenjena – ona je, prema mišljenju mnogih autora, samo premještena u domenu policijskog istražnog postupanja, gdje postoje mnogo slabiji mehanizmi njezina nadzora, a gdje se održala sve do današnjih dana.¹⁰¹

U XVIII. st., nakon perioda u kojem su ljudska prava bila bačena na koljena te potpuno derogirana u postupcima u kojima je tortura bila glavni procesni institut za pribavljanje priznanja, ali i za izvršenje sankcije, dolazi do pojave ideja koje utiru put prosvjetiteljstvu.

Pietro Verri, Beccarijin prijatelj, pisac i ekonomist, nakon što je Beccaria napisao prvi esej o tome kako okončati monetarni nered u Milanu 1762., predložio mu je da napiše kritičku raspravu o tadašnjem kaznenopravnom sustavu. Neke informacije iz prakse pružao mu je Alessandro Veri (Pietrov brat), koji je imao počasnu funkciju „zaštitnika zatvorenika“.¹⁰² Beccaria se pisanja prihvatio i djelo *O zločinima i kaznama* (tal. *Dei delitti e delle pene*) dovršio je 1764.

Ono što je Beccariju navelo na nova promišljanja bilo je to što je prevladavala sudačka samovolja, a sudac je mogao analogijom određeno ponašanje podvesti pod zakon koji mu se činio najsličnijim. Također, prevladavale su veoma okrutne kazne, posebno za pripadnike nižih društvenih slojeva, koji su bili diskriminirani. Primjena torture bila je rezervirana

¹⁰⁰ Bassiouni, str. 27.

¹⁰¹ Tako i Krapac, D., Praestat cautella quam medela: povodom Europske konvencije o sprječavanju torture i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja iz 1987. godine (dalje: Krapac II), *Zakonitost*, Zagreb, br. 11–12, 1991, str. 1370.

¹⁰² Beccaria, C., *O zločinima i kaznama*, Logos, Split, 1984, str. 11 i 12.

upravo za pripadnike tih slojeva. Osumnjičenici su podvrgavani mukama da bi priznali zločin, a priznanje se smatralo krunom dokaza. Slično se postupalo i s onima koji su već osuđeni kako bi otkrili imena svojih supočinitelja. Sudac je imao ulogu tužitelja i bio je zainteresiran za ishod postupka, koji je bio tajan.¹⁰³

Najveći utjecaj na Beccariju imao je *Montesquieu*, koji je u svojem djelu *Duh zakona* (1748) pisao protiv torture, zastupao načelo razmjernosti između kaznenog djela i kazne, zalagao se za jasnoću zakona i isticao beskorisnost prestrogih kazni.¹⁰⁴

Beccaria je bio preteča ukidanja smrtne kazne i napisao je djelo u dobi od samo 25 godina, s vjerom u poštenje, moć istine, ljubav prema onima koji nepravедno trpe i s nadom u mogućnost boljeg i pravednijeg svijeta.¹⁰⁵ Djelo *O zločinima i kaznama* predstavlja najoštrij protest protiv tiranije, okrutnosti, apsurdnosti i zlouporaba koje su nositelji društvene moći tijekom povijesti iskaljivali nad slabijima.

Beccaria je smatrao da vlast pripada narodu. U početku su svi bili slobodni, ali kako je vladalo bezvlađe te nisu bili zaštićeni od napada drugih, sloboda nije puno značila te su se odlučili odreći dijela slobode i ustupiti je najvišoj državnoj vlasti, koja će donositi zakone u interesu svih ugovarača (tzv. društveni ugovor).¹⁰⁶ „Svaka kazna koja nije apsolutno nužna jest tiranska“, smatrao je Beccaria pozivajući se na Montesquieua.¹⁰⁷ „Skup svih dijelova slobode žrtvovanih za opću dobrobit čini suverenost jednog naroda, a suveren je njihov zakoniti čuvar i upravitelj.“

Zabrana torture i nehumanog postupanja izvire upravo iz te Beccarijine ideje da se pojedinac nikada ne može odreći svojih egzistencijalnih osnova: da se prema njemu postupa humano i dostojno te da ga se ne podvrgava mučenju i okrutnim oblicima kazni bez obzira na učinjeno. Beccaria je promovirao koncepciju pravne države nasuprot policijskoj državi te je smatrao da državna vlast mora ostvarivati pravdu, a svoje vlastite ciljeve, kao što su učvršćivanje moći

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ *Ibid.*, str. 14.

¹⁰⁶ *Ibid.*, str. 71–72.

¹⁰⁷ *Ibid.*

nad podanicima i proširenje te moći osvajanjem novih teritorija, podrediti interesima pravde.¹⁰⁸

Beccaria je bio posebno osjetljiv na monopol informacijama – potrebu za tajnošću u postupanju smatrao je najjačim štitom tiranije.¹⁰⁹

Kaznu je smatrao moćnim sredstvom prisile koje odvraća pojedince od zločina koje namjeravaju izvršiti nastojeći tako, protivno društvenom ugovoru, pribaviti sebi čitavu slobodu djelovanja, iako su se baš tim ugovorom odrekli jednog njezina dijela u korist svih i radi zajedničkog življenja.¹¹⁰

Smatrao je da postoje dvije glavne teorije kažnjavanja: retributivna (vezana uz Božju volju, prema kojoj treba kazniti pojedinca samo stoga što je počinio zabranjeno djelo) i utilitaristička (da se ubuduće takvo ili slično djelo ne učini, kod koje je cilj održavanje društvenog reda),¹¹¹ što su preteče današnje specijalne i generalne prevencije.

Beccaria se zalagao za to da se iz kataloga kaznenih djela izbace djela protiv religijskih shvaćanja ako nemaju druge štetne posljedice za društvo; smatrao je da onomu tko je sagriješio u vjerskom pogledu treba presuđivati Bog te da religija treba biti lišena podrške državne vlasti. Smatrao je netočnom i štetnom uzrečicu „*Fiat Iustitia pereat Mundus*“.¹¹²

Beccaria je uveo načelo moralnosti u pravni sustav smatrajući nedopuštenim osuditi nevinog čovjeka, čak i ako bi to bilo korisno za državu.¹¹³

Također, smatrao je da nema ništa opasnije od uobičajenog aksioma da suci trebaju ispitivati duh zakona; sudac treba samo ispitivati djela građana i prosuđivati jesu li ta djela u skladu s pisanim zakonima ili su mu protivna, odnosno zalagao se za načelo legaliteta.¹¹⁴

¹⁰⁸ *Ibid.*, str. 22.

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ *Ibid.*, str. 29.

¹¹¹ *Ibid.*, str. 30.

¹¹² Lat. 'Neka se vrši pravda, pa makar i svijet propao!'

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ Beccaria, str. 74.

Zalagao se za blage kazne, načelo čovječnosti i kaznenu „pravdu“ te je smatrao da je dovoljno da zlo koje zbog počinjenog zločina pojedinac mora pretrpjeti bude nešto veće od koristi koja bi se zločinom postigla.¹¹⁵

Beccaria je postavio zahtjev za ukidanje smrtne kazne smatrajući da nijedan član države nije mogao ustupiti državi pravo da mu oduzme život. Također, smatrao je da je nemoguće dokazati da je smrtna kazna efikasna te je postavljao retoričko pitanje zašto upotrijebiti težu kaznu ako se blažom može postići isti cilj. No Beccaria nije bio isključivi abolicionist, tvrdio je da je smrtna kazna nužna kada građanin, mada lišen slobode, preko svojih veza ima takvu moć da predstavlja opasnost za sigurnost naroda, a to se odnosi na slučajeve kada narod, uslijed djelovanja takva pojedinca, uspostavlja ili gubi svoju slobodu ili kada zavlada nered umjesto zakona.¹¹⁶

Bio je protiv tzv. preventivnog zatvora te je smatrao da se može primijeniti samo u iznimnim slučajevima te da mora biti što podnošljiviji za zatvorenika. Prema zatvorenicima se mora blago i čovječno postupati te odvajati osuđene zatvorenike od ovih u preventivnom zatvoru.

Bio je za ukidanje torture te je smatrao da je tortura najbolje sredstvo da se jaki zločinci oslobode, a nevini slabići osude. Također, Beccaria se zalagao za razmjernost zločina i kazni te je smatrao da, što je zločin opasniji za društvo, moraju postojati jače zapreke koje ga odvraćaju od njegova počinjenja.¹¹⁷ Prava i jedina mjera kazne treba se određivati prema šteti koja je nanesena društvu, a ne prema namjeri počinitelja.¹¹⁸

Trebalo je proći dvjesto godina od Beccarije i njegova djela *O zločinima i kaznama* do pojave novog sjajnog filozofa, povjesničara, pisca i političkog aktivista Francuza Michel Foucaulta, koji je u djelu *Nadzor i kazna – rađanje zatvora*¹¹⁹ opisao i povijesni aspekt ukinuća torture te je bio velik kritičar postojećeg zatvorskog sustava.

Tako se u djelu opisuje stvarni slučaj Robert-Francoisa Damiensa iz 1757., koji je bio osuđen „da javno prizna svoj zločina pred glavnim vratima pariške katedrale kamo je trebao biti

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ *Ibid.*, str. 76.

¹¹⁸ *Ibid.*, str. 78.

¹¹⁹ Franc. *Surveiller et punir – Naissance de la prison*, prvi put izdana od Bibliotheque des histoires, Edition Gallimard, Paris, 1975.

odveden i odvezen u dvokolici, nag samo u košulji, držeći užarenu voštanu baklju od dvije livre težine, potom na rečenoj dvokolici, do trga Greve, te na stratištu koje će onda biti podignuto, kliještima čupan za bradavice, mišice, bedra i listove, desna mu ruka, držeći nož kojim je počinio rečeno ubojstvo kralja, spržena zapaljenim sumporom, a na mjesta koja će biti čupana kliještima bačeno rastaljeno olovo, goruća smola te zajedno rastopljeni sumpor i vosak, zatim tijelo rastrgano i raskomadano konjima na četvoro i udovi i tijelo spaljeni u vatri, pretvoreni u pepeo i pepeo mu bačen u vjetar“.¹²⁰

Potom se u djelu citiraju dijelovi Uredbe Doma mladih zatvorenika u Parizu iz 1838., donesene dakle svega tri četvrt stoljeća poslije, koja je u članku 17. propisivala: *„Radni dan zatvorenika počinjat će zimi u šest, a ljeti u pet sati ujutro. Rad će trajati devet sati dnevno u svako godišnje doba, Dva sata dnevno bit će posvećena obrazovanju. Rad i radni dan završavat će zimi u devet, a ljeti u osam sati.“*¹²¹

Ovime Foucault vrlo plastično, na najbolji mogući način, prikazuje civilizacijski pomak nastao ukidanjem torture i reperkusije koje je ono imalo na čovječanstvo u cjelini, a Foucault ga je još nazvao i *„novim dobom za kazneno pravosuđe“*. Foucault zaključuje da je *„nestalo tijelo kao glavna meta kaznene represije“*, da je *„kažnjavanje malo pomalo prestalo biti prizorom, i sve što je u njemu moglo podsjećati na predstavu, ubuduće će biti obilježeno negativnim predznakom“*, te da *„od zločina mora odvrćati izvjesnost da će čovjek biti kažnjen, a ne više užasna predstava“*. Također navodi da će se ubuduće osuda počinitelja obilježiti negativnim i jednosmislenim znakom – javnošću rasprava i presude.^{122, 123} *„Da kazne budu umjerene i razmjerne prijestupima, da se kazna smrću ubuduće određuje samo za ubojice, te da bude ukinuto mučenje koje izaziva ogorčenost čovječanstva“*, zaključak je Državnog ureda iz 1789.¹²⁴

Napredne ideje pojedinaca kao što su bili Beccaria, Montesquieu i Carpzov poslije su bile polazište za razvoj doktrine ljudskih prava i donošenje prvih međunarodnih dokumenata.

¹²⁰ Foucault, M., Nadzor i kazna, Rađanje zatvora, Informator, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 1994, str. 3.

¹²¹ Fraucher, L., De la reforme de la prison, Bureau de la Revue de legislation et de Jurisprudence, Paris, 1938, str. 274–282.

¹²² Foucault, str. 7–8.

¹²³ Javnost sudskih rasprava danas je jedno od temeljnih jamstava pravičnosti suđenja. Op. a.

¹²⁴ Desjardin, A., Les Cahiers Des États Généraux En 1789 Et La Législation Criminelle, Nabu Press, 2011, str. 13.

Time je počela međunarodnopravna zaštita,¹²⁵ a akti torture proglašeni su zločinima protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom,^{126, 127, 128} za koje su predviđene najstrože sankcije, kako će to biti prikazano u poglavlju 3. „Pravni izvori o zabrani okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja“ te poglavlju 5. „Definicija pojma okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja“.

Zanimljivi su i razvoj i penalna politika Vatikanske države. Vatikan je 1969. uklonio smrtnu kaznu iz svojeg Statuta. Papa Pavao VI. uputio je poruku svim državama da smrtnu kaznu treba ukinuti te da je ona primjenjiva samo u iznimnim slučajevima, kada postoji opasnost za društvo u cjelini. U svojem govoru održanom 23. listopada 2014. i upućenom delegatima Međunarodnog udruženja za kazneno pravo (AIDP) papa Franjo uputio je kritiku pretjeranom izricanju kazne zatvora kao penalne sankcije, ali je istaknuo i da je kazna doživotnog zatvora ništa drugo nego „prerušena smrtna kazna“.¹²⁹ Način na koji je Papa povezo kaznu doživotnog zatvora sa smrtnom kaznom te, još šire, s ljudskim dostojanstvom uopće, zazivajući načelo *pro homine*, vrlo je značajan pomak za penitencijarno pravo, ali i ljudska prava u cjelini, poglavito poštivanje standarda iz čl. 3. Konvencije.¹³⁰

Papin govor nastavlja se na historijsku odluku ESLJP-a u predmetu *Vinter i dr. protiv U. K.*, Nos. 66069/09, 130/10 i 3896/10 od 9. 7. 2013., u kojoj je potvrđeno da je sama bit

¹²⁵ Prema Zupančiću, postojeći minimalni standardi u suvremenim društvima zapravo su naslijeđe nepoštivanja ljudskih prava te ne možemo poći od naivne pretpostavke da su ta prava nešto što je bilo apsolutno dano kroz povijest. Isti autor smatra da su ta prava luksuz koji si može priuštiti samo dobro uređeno društvo te da bi se ona bez čvrstog temelja, tj. bez stalne prijetnje kaznom, mogla brzo srušiti. V. Zupančić, M. B., Kazneni postupak i njegove funkcije u državi izvornog liberalizma, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 2, br. 2, 1995, str. 269–270.

¹²⁶ O tome koji se zaštitni objekt štiti domaćim Kaznenim zakonom prilikom inkriminiranja navedene zabrane vidjeti poglavlje „Pravni izvori“, potpoglavlje 3.3.2.1. „Kazneni zakon“.

¹²⁷ Tako je shvaćanje o torturi od zakonitog, precizno propisanog – praška tortura – utvrđivanja istine, preko shvaćanja o okrutnom, bezobzirnom karakteru torture evoluiralo do razine na kojoj je, razvojem potrebe za zaštitom ljudskog dostojanstva, tortura zabranjena konsenzusom međunarodne zajednice. To je vidljivo u tretiranju torture u međunarodnim dokumentima, a kao kazneno djelo propisana je u nizu nacionalnih zakonodavstava. Brnetić, D., Kaznenopravna zaštita od torture, AGM, Zagreb, 2009, str. 127.

¹²⁸ Tortura je osobito pogrešna ne zbog samog svojeg (ne)prava već i stoga što je ona manifestacija okrutnosti. Prema Améryju, psihologija mučitelja služi prikazivanju akta torture kao izvorne okrutnosti, koja je suprotna običnom obliku nasilja. Vidi Fish, E., *Torture and Torturers*, u: Améry, J., *Beyond the Mind's Limits*, Palgrave Macmillan, Cham, 2019, str. 106.

¹²⁹ U svojem govoru papa Franjo je rekao: „Svi kršćani i ljudi dobre volje pozvani su danas da se bore ne samo za aboliciju smrtne kazne nego i za – bilo ono (lišenje slobode) zakonito ili nezakonito, u svim svojim pojavnim oblicima – poboljšanje zatvorskih uvjeta, sa zahtjevom za poštovanjem ljudskog dostojanstva svih osoba lišenih slobode. Upozoravam ovdje na kaznu doživotnog zatvora. Nedavno je kazna doživotnog zatvora uklonjena iz Vatikanskog kaznenog zakona. Kazna doživotnog zatvora tek je prerušena smrtna kazna.“ Vidi Private Audience with Pope Francis. <https://www.penal.org/en/private-audience-pope-francis> (1. 4. 2023.).

¹³⁰ Abdellan Almenara M., Smit D. van Zyl, Human Dignity and Life Imprisonment; The Pope enters the Debate, *Human Rights Law Review*, 2015, str. 369–372.

Konvencije zaštita ljudskih prava te je presuđeno da svi zatvorenici koji su osuđeni na doživotni zatvor moraju od samog početka služenja kazne imati realističnu nadu da će biti pušteni na slobodu.

Zupančić i Zidar smatraju da je „jedno od znakovitih dostignuća političkih i pravnih mislilaca osamnaestoga stoljeća bilo u tome što su stvorili moralnu podlogu za zakonodavstvo i svekoliku praksu primjene državnog aparata.“¹³¹ Nažalost, to je potrajalo samo do značajnijih promjena u organizaciji država i pravnih sustava. Uvođenjem novih ideologija i oblika vlasti vraćena je tortura u uporabu u praksi.

„Revolucionarne države poput Hitlerove Njemačke, Mussolinijeve Italije i Staljinovog Sovjetskog Saveza predstavljaju najočitiji primjer kako su državne organizacije naširoko i sustavno primjenjivale torturu za ostvarivanje državnih ciljeva te je takvu praksu moguće naći u gotovo svim represivnim organizacijama XX. stoljeća: u oružanim snagama, policiji i tajnim službama.“¹³² Valja primijetiti da torturu primjenjuju i države koje se općenito smatraju demokratskima, pri čemu je bilo i slučajeva u kojima je pravosuđe *de facto* legaliziralo torturu.¹³³ „To nas vodi zaključku da su države XX. stoljeća ustanovile druge službenike, a ne suce, kojima se može povjeriti tortura. Zakonsko ukinuće torture ne znači puno u situaciji u kojoj država kontrolira samo suce, a ne i druge službenike izvan njihova domašaja“, zaključuju Zupančić i Zidar.¹³⁴ Jačanje autoritarnih tendencija u suvremenom društvu izaziva kao reakciju i nove doktrine zaštite ljudskih prava, posebice od strane tzv. „humanitarne diplomacije“ i nevladinih organizacija specijaliziranih za zaštitu ljudskih prava. Taj fenomen Zupančić naziva „novim prosvjetiteljstvom“.¹³⁵

¹³¹ Zupančić, Zidar, str. 957.

¹³² Zupančić, Zidar, *idem*.

¹³³ Tako je primjerice izraelski Vrhovni sud u prosincu 2017. donio odluku kojom je izuzeo agente izraelske tajne službe od kaznene istrage iako je bilo nesporno da su upotrebljavali mjere prisile uporabom specijalnih tehnika koje predstavljaju mučenje nad palestinskim zatočenicima. Takvu odluku izraelskog suda osudili su i Ujedinjeni narodi nazvavši to opasnim presedanom, koji ozbiljno umanjuje značaj apsolutne zabrane mučenja, te istaknuvši da navedena odluka predstavlja sudsku „dozvolu za mučenje“ („*licence to torture*“). Vidjeti UN expert alarmed at Israeli Supreme Court's „license to torture“ ruling, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2018/02/un-expert-alarmed-israeli-supreme-courts-license-torture-ruling>. Najdrastičniji primjeri uporabe mučenja od strane jedne demokratske države jesu postupanja sa zatočenicima u zatvoru u Guantanamu, vidjeti poglavlje 4.2. „Iskustvo Sjedinjenih Američkih Država“, 4.2.5., „Antiteroristički zakoni“ i 4.2.6. „Izvjешće Odbora za obavještajne službe“.

¹³⁴ *Ibid*, str. 958.

¹³⁵ Vidjeti Zupančić, Zidar, str. 959 i dalje.

2.7. Tortura u Hrvatskoj

Iz pisama Inocenta III. upućenih ugarsko-hrvatskom kralju Emeriku i splitskom nadbiskupu Bernardu proizlazi da je ovaj posljednji oko 1200. iz Splita i Trogira protjerao brojne krivovjerce, katare i patarene, kojima je bosanski ban Kulin dao utočište.¹³⁶

Na našim područjima treba izdvojiti Splitski statut iz 1312. (*Statutum Spalantese*), koji je nalagao progon krivovjeraca, katara i patarena¹³⁷ te zabranjivao primanje ikoga od navedenih u svoju kuću, kao i pružanje pomoći, savjeta ili usluge.

Od sačuvane građe s ovih područja treba svakako spomenuti dubrovački *Liber de maleficis* iz 1312.–1313. Radi se o upisniku kaznenih postupaka, vođenom od strane Suda pravde grada Raguse (Dubrovnika), koji se sastoji od 46 stranica, odnosno 87 slučajeva. Oko dvije trećine optužbi podneseno je zbog fizičkog nasilja te napada na imovinu. Izrečene kazne uglavnom su se svodile na novčane kazne, koje nikako nisu bile beznačajne.¹³⁸

Tortura je u kazneni postupak u Dubrovniku uvedena u sudskoj praksi početkom XIV. stoljeća.¹³⁹ Iako je tortura načelno bila dopustiva samo kod najtežih zločina, ekstenzivnim tumačenjem taj se krug proširio i na imovinske delikte i druga djela. U dubrovačkim kaznenim postupcima tortura je često pratila upravo kaznena djela krađe, jer osim što je služila dokazivanju kaznene odgovornosti optuženika ujedno je djelovala i kao restitutivna mjera, jer je odmah dovela i do nadoknade štete oštećeniku.^{140, 141} Kod najtežih kaznenih djela

¹³⁶ Šanjek, F., *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima (13.–15. st.)*, Barbat, Zagreb, 2003, str. 102–103 i str. 3.

¹³⁷ Patareni su sljedbenici vjerskog pokreta iz 11. stoljeća u milanskoj nadbiskupiji, koji su željeli reformu klera i crkvene vlasti u pokrajini i podržavali papinske oštre mjere protiv simonije i braka svećenika. Vidi Goetz, J., *Kritische Beiträge zur Geschichte der Pataria*, *AKultG* 12/1916, 17–55, 164–194

¹³⁸ Lonza, N., Janeković Roemer, Z., *Dubrovački Liber de Maleficis iz 1312.–1313. godine*, Zavod za hrvatsku povijest, vol. 25, Zagreb, 1992, str. 173–175.

¹³⁹ Lonza, N., *Pod plaštem pravde, Kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Dubrovnik, 1997, str. 232 (dalje: Lonza II).

¹⁴⁰ Lonza, N., *Kazneni proces Dubrovačke Republike u XVIII stoljeću*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 2, br. 2, 1995, str. 435 (dalje: Lonza I).

¹⁴¹ Iako se ne navodi kako je točno tortura dovela do nadoknade štete oštećeniku, pretpostavljam da je mogući način taj da bi inkvizit pod mučenjem priznao gdje se otuđene stvari nalaze. Metode kojima se danas postiže restitucija jesu posebne obveze – nadoknada štete oštećeniku temeljem čl. 62. st. 1. t. 1. KZ/11, koja se izriče kao dodatni uvjet uz primjenu uvjetne osude. Na taj način daje se prilika okrivljeniku da u roku koji mu odredi sud vrati oštećeniku štetu, a ukoliko navedeno ne učini, uvjetna osuda zamjenjuje se bezuvjetnom kaznom zatvora. (Vidi primjerice Grubišić, I., *Imovinskopravni zahtjev prema okrivljeniku odgovornoj osobi kada je kaznenim djelom pribavio imovinsku korist za pravnu osobu*, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 35, br. 2, 2014, str. 741–760.)

protiv života i tijela osumnjičenik je uglavnom bio u bijegu te se postupak provodio *in absentia*, pa stoga primjena torture nije dolazila u obzir.

Zanimljiv je rezultat istraživanja koje je provela Lonza,¹⁴² iz kojeg proizlazi da tortura u čak četiri od pet promatranih slučajeva nije dovela do pribave priznanja – u tri slučaja optuženik je unatoč mukama nijekao djelo, dok je u četvrtom optužio supočinitelje, koji su se međutim uspjeli obraniti, pa dokaz torturom nije bio odlučujući dokaz. No odolijevanje mukama optuženika nije oslobađalo od tereta dokaza drugim sredstvima te bi se u zapisnik unosila klauzula da nepriznavanje djela ne poništava vrijednost indicija. Iz navedenog slijedi da dokaz torturom nije bio najvažniji dokaz, tj. da nije imao presudnu važnost.¹⁴³

Da bi priznanje na torturi stvaralo pravne učinke, ono je moralo biti naknadno potvrđeno u uvjetima bez prisile. Međutim, navedeno se pravilo zaobilazilo te, ukoliko je optuženik na torturi priznao zločin, a kasnije se odbio očitovati, dokaz torturom ipak se uzimao u obzir.¹⁴⁴ Tortura se mogla primjenjivati, osim na optuženika, i na svjedoka, iako u Dubrovačkoj Republici nisu pronađeni takvi slučajevi. Tortura se primjenjivala jednako na žene i na muškarce te su oko četvrtinu mučenih ispitanika činile žene. Uobičajeni način provođenja torture bio je metodom koloture, tj. optuženika bi se vezanog na leđima dizalo konopom prebačenim preko koloture.¹⁴⁵

Ukoliko bi mučena osoba bila u suviše lošem stanju, pozivalo bi se i liječnika, koji je trebao utvrditi treba li torturu prekinuti. S obzirom na to da se smatralo da će rezultat torture biti vjerodostojniji ako je optuženik u boljem fizičkom stanju, u dane uoči torture hranilo bi ga se krepkim jelima te bi mu se po potrebi davali i lijekovi, jer je cilj bio slamanje optuženikova duha, a ne mučenje bolesnih i nemoćnih.¹⁴⁶

Maleni srednjovjekovni gradić Ilok na krajnjem istoku Slavonije, osim po tome što mu je bio dodijeljen status slobodnog kraljevskog grada, poznat je i po opsežnoj pravnoj zbirci, poznatoj kao Iločki statut, koji je 13. prosinca 1525. potvrdio Ludovik II. Jagelović. Iako se u izvorima navodi da je postupak bio akuzatorni, također se ističe i da se okrivljenik za posebno

¹⁴² Lonza I, str. 435.

¹⁴³ *Ibid.*, str. 436.

¹⁴⁴ *Ibid.*, str. 437. Vidjeti slučaj Stjepana Ilijina Spurjanovića iz 1750.

¹⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁶ *Ibid.*, str. 438.

teška djela podvrgavao torturi, što je uvelike pogoršavalo njegove izgleda, a za neka se djela mogao „izvući“ samo svojim nijekanjem počinjenja i polaganjem zakletve očišćenja, sam ili s još svojih nekoliko pomoćnika zakletve. Statutom je propisana i teška kazna utiskivanja gradskog žiga na lice zastupnika okrivljenika koji bi loše vodio stvar svojeg pravednog klijenta u korist protivne strane i takva zastupnika Statut uspoređuje s Judom izdajnikom.¹⁴⁷

U Hrvatskoj se u 17. i 18. st. paralelno primjenjivao i inkvizitorni i akuzatorni sudski postupak. Kod inkvizitornog postupka sudsko vijeće donosilo je odluku na temelju građe sakupljene od inkvirenta, bez doticaja s dokazima i okrivljenikom, nakon čega bi se presuda dostavljala nazad inkvirentu na izvršenje.¹⁴⁸

Tekstovi Beccarije i drugih u XVIII. stoljeću nisu odmah doveli do ukidanja torture, ali su doveli do njezina postupnog povlačenja iz prakse.

Na hrvatskim prostorima tortura je ukinuta dekretom Marije Terezije iz 1776. godine.¹⁴⁹ Ukidanje torture pravno je formalizirano na zajedničkom Ugarsko-hrvatskom saboru sazvanom 1790., i to usvajanjem zakonskog članka 42. iz 1791., kojim se zabranjuje tortura

¹⁴⁷ Tomičić, Z., Iločki statut i njegova kaznenopravna regulacija, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu, Ministarstvo unutarnjih poslova RH (Kaznenopravno-kriminalistička biblioteka „Vladimir Bayer“), Zagreb, 2006, str. 1 i 114.

¹⁴⁸ Vidjeti Josipović, Igor, Funkcioniranje zatvorske sustava u drugoj polovici 19. stoljeća, doktorski rad, Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2018, str. 76–77.

¹⁴⁹ Iz Odluke Marije Terezije od 22. ožujka 1776. proizlazi „da se ubuduće ni u kojem slučaju ne primjenjuju torturalna ispitivanja, nego se ona, po primjeru već prihvaćenom u mnogim drugim državama, bez ikakvog izuzetka u svim našim nasljednim pokrajinama jednostavno uklanjaju i ukidaju. Dosljedno tome kriminalni sudovi morat će u slučajevima koji iziskuju torturu u buduće postupati ovako. Kada postoje takvi indiciji zločina, što se okrivljeniku stavlja na teret, koji dostaju da se on osudi na torturu, a oni proistječu iz sakrivenih radnji i nisu poništeni niti uklonjeni, nego ostaju tako da se sudac jedva usuđuje sumnjati o zločinu što ga je okrivljenik počinio, pa izgleda da za izricanje osude nedostaje samo okrivljenikovo priznanje, u takvom slučaju mora sudac umjesto torture po razumnoj rasudbi izreći izvanrednu kaznu, koja mora biti odmjerena kako u skladu s krivnjom, koja izlazi iz indicija, tako i sa stanjem snage i tjelesne građe samoga delinkventa (...) što se tiče izvanrednih kazni kojima treba zamijeniti torturu, one mogu biti osuda okrivljenika na popravni dom, na vuču lađa protiv riječne struje, na javne radove koje bi inače morali obavljati najmljniji radnici, i to tako da sav onaj dio plaće koji će ostati, kada se odmjeri minimalan izdatak za održavanje života osuđenika, ide na korist troškova čuvanja kažnjnika. No da bi zločinci iskusili i osjetili da su ti radovi zaista kazna i da drugi od njih uzmu primjer i dobiju strah pred zločinom, može ih se, prema težini počinjenih delikata, prigodom sajмова ili u određena vremena kada se narod u većem broju skuplja, javno izložiti, po ulicama voditi ili tući šibama, bičem ili štapovima određenim brojem udaraca. U slučaju dobivanja morskih luka i stabiliziranja pomorske trgovine u Ugarskoj, delinkventi će se moći osuđivati i na troveslarke i to ili na određeno vrijeme, koje će se morati u presudi utvrditi, ili doživotno zbog otegotnih okolnosti.“ Vidi Bayer, Vladimir, Dokumenti o ukinuću torture i o ukinuću smrtno kazne u onim jugoslavenskim zemljama koje su u XVIII. stoljeću bile u sklopu Habsburške Monarhije, *Starine*, knjiga 60, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1987 (dalje: Bayer I), str. 56 i 57.

(*Articulus 42.:1790/91. De Tortura*).¹⁵⁰ Ukidanje torture kao jednog zakonskog instrumenta kaznenog postupka za pridobivanje dokaza, odnosno priznanja, svakako predstavlja napredak za kazneni postupak u cjelini. Radi se o nedvojbenoj humanizaciji postupka i velikom koraku naprijed u zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda u kaznenom postupku. S obzirom na prethodno izneseni povijesni pregled glede ukinuća torture u ostalim zemljama vidljivo je da Hrvatska ni u kojem smislu nije kaskala za Europom.

Ukidanje torture, zajedno s ukidanjem smrtno kazne¹⁵¹ te nedovoljno razvijenim sustavom tijela kaznenog progona i ustanova za izvršenje kazne lišenja slobode, dovelo je s druge strane do smanjenog straha od kažnjavanja, pa zapriječene kazne više nisu imale dovoljno zastrašujući učinak, te je došlo do znatnog porasta kriminaliteta.¹⁵²

Iako ukidanje torture predstavlja pohvalnu promjenu kaznenopravnog sustava, vidljivo je kako je u danom trenutku, budući da se radilo o najtežoj represivnoj mjeri, očekivano imalo, u stjecaju s ostalim spomenutim okolnostima, i određeni kontrarepresivni učinak u vidu porasta kriminala. Navedeno ipak predstavlja očekivanu kratkotrajnu posljedicu budući da se kazneni sustav uvelike oslanjao na torturu, koja je primjenjivana na iznimno okrutne načine. Stoga je zabranom torture nestao i snažni element represije, koji je zasigurno utirao veliki strah sveopćoj populaciji. Uslijed navedenog trebalo je proći određeno vrijeme kako bi državna politika kažnjavanja te kazneni postupak *iznjedrili nove, legitimne i ovaj put prihvatljive oblike dokazivanja i kažnjavanja.

¹⁵⁰ Bayer I, str. 65–66, te Cvitanović, L., Pastović, D., Opchinska naredba od zlocinstavah i njihovih pedepsah iz 1788. kao kaznenopravni izvor u Hrvatskoj i Slavoniji: sustav kazni i pravila o njihovom izricanju, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 39, br. 2, 2018, str. 859.

¹⁵¹ Nakon što je Marija Terezija 1776. ukinula torturu, Josip II. ukinuo je smrtnu kaznu u redovitom postupku te je umjesto nje uveo pooštrene oblike kazne lišenja slobode. Vidi Cvitanović, Pastović, str. 859.

Josip II. ukinuo je smrtnu kaznu 1787., ali je ona ponovno uvedena 1795. Za razliku od drugih zemalja, koje su predviđale dobnu granicu od 18 godina, prema Habsburškom zakonu iz 1919. Austrija je uvela dobnu granicu od 20 godina za izricanje i izvršenje smrtno kazne, a izvršavala ju je vješanjem. Capital punishment in Austria, https://en.wikipedia.org/wiki/Capital_punishment_in_Austria (1. 2. 2023.).

¹⁵² Cvitanović, Pastović, str. 889.

3. PRAVNI IZVORI O ZABRANI OKRUTNOG, NELJUDSKOG I PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA ILI KAŽNJAVANJA

3.1. Međunarodni pravni izvori

Zabrana mučenja i drugog okrutnog, neljudskog¹⁵³ i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja proklamirana je velikim brojem izvora međunarodnog prava te predstavlja općeprihvaćeni pravni standard, prisutan u svim temeljnim međunarodnim dokumentima koji jamče temeljna ljudska prava i slobode. U nastavku ovoga rada prvo će biti navedeni najznačajniji obvezujući pravni izvori, a potom će biti spomenuti i neki tzv. *soft-law* izvori prava te njihov značaj, ali i nedostaci.

Međunarodni dokumenti o ljudskim pravima nameću obvezu državama da, osim što su dužne poštovati i štiti temeljna ljudska prava, moraju uspostaviti i mehanizme nadzora ispunjavanja preuzetih obveza.¹⁵⁴ Jedan od mehanizama nadzora uspostavljen je u vidu Odbora za sprečavanje mučenja temeljem Europske konvencije za sprečavanje mučenja i neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.¹⁵⁵ Drugi mehanizam nadzora jest Nacionalni preventivni mehanizam, ustanovljen temeljem Zakona o Nacionalnom preventivnom mehanizmu za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, neljudskih i ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja¹⁵⁶ u Republici Hrvatskoj. Navedena tijela donose izvješća i daju preporuke neobvezujuće naravi, o čemu će riječi biti poslije. To su jedina neovisna tijela (mehanizmi) koja djeluju na području Republike Hrvatske radi praćenja i utvrđivanja povreda počinjenih naspram osoba lišenih sloboda, pa je osobito važno analizirati njihov djelokrug i učinkovitost.

3.1.1. Opća deklaracija o pravima čovjeka UN-a

Opća deklaracija o pravima čovjeka UN-a, proglašena 10. prosinca 1948. U čl. 5. sadrži zabranu podvrgavanja mučenju te okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili

¹⁵³ Obzirom da se u pravnoj literaturi ali i službenim prijevodima međunarodnih dokumenata koriste i termini neljudsko i nečovječno postupanje koji predstavljaju istoznačnice, u tekstu ću se koristiti s oba termina.

¹⁵⁴ Vidi Pleić, M., Standardi izvršenja pritvora u kaznenom postupku, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Zagreb, 2014, str. 45 (dalje: Pleić I).

¹⁵⁵ Dalje u tekstu: Europska konvencija za sprečavanje mučenja. Nakon što se konzultirao sa Skupštinom, Odbor ministara prihvatio je tekst Konvencije 26. lipnja 1987., a Konvencija je ponuđena na potpis državama članicama Vijeća Europe 26. studenoga 1987. Europski ugovori, broj 126, tekst izmijenjen protokolima broj 1 (ETS broj 151) i broj 2 (ETS broj 152), koji su stupili na snagu 1. ožujka 2002. godine.

¹⁵⁶ Narodne novine br. 18/11 i 33/15, dalje u tekstu: Nacionalni preventivni mehanizam, NPM.

kazni.¹⁵⁷ Svrstavanje navedene zabrane na sam početak Opće deklaracije, koja je jedan od najvažnijih izvora međunarodnog prava uopće, predstavlja jasan pokazatelj važnosti koju države članice UN-a pripisuju toj zabrani. Također se radi o jasnoj poruci međunarodne zajednice kako se zabrana mučenja ne smije tolerirati.

3.1.2. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje u tekstu: Konvencija) potpisana je 4. studenog 1950. u Rimu, a na snagu je stupila 3. rujna 1953. u sklopu Vijeća Europe.¹⁵⁸ Konvencija se smatra jednim od najučinkovitijih mehanizama za zaštitu ljudskih prava na svijetu, pri čemu ključnu ulogu ima ESLJP, koji bdije nad zaštitom proklamiranih prava te Konvenciju pretvara u živući mehanizam, koji se prilagođava izazovima modernog društva. Člankom 3. Konvencije, neposredno nakon jamstva prava na život, proklamirana je zabrana mučenja kao jedno od rijetkih apsolutnih prava koje nije moguće derogirati čak ni u slučaju rata ili izvanrednog stanja, što propisuje članak 15. Konvencije.^{159, 160} Navedeno jamstvo propisuje da se „*nitko (..) ne smije podvrgnuti mučenju niti nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni*“.

¹⁵⁷ Opća deklaracija o pravima čovjeka izglasana je i proglašena na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda Rezolucijom 217 A (III) 10. prosinca 1948., u izvorniku na engleskom i francuskom jeziku. Čl. 5. glasi: „*Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ili okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni.*“ Republika Hrvatska donijela je 12. studenog 2009. Odluku o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima (o pravima čovjeka, op. a.), Narodne novine br. 12/2009, na temelju čl. 32. Zakona o sklapanju i izvršavanju međunarodnih ugovora, NN 28/96. Prije navedenog datuma Republika Hrvatska bila je vezana obvezama iz navedene Opće deklaracije temeljem međunarodnog običajnog prava.

¹⁵⁸ Republika Hrvatska ratificirala je Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda 5. studenog 1997.

¹⁵⁹ Čl. 15. Konvencije glasi: “*1. U vrijeme rata ili drugog izvanrednog stanja koje ugrožava opstanak naroda svaka visoka ugovorna stranka može, u opsegu koji je strogo određen potrebama tih izvanrednih prilika, poduzeti mjere koje derogiraju njezine obveze iz ove Konvencije, uz uvjet da te mjere nisu nespojive s njezinim ostalim obvezama po međunarodnom pravu.*

2. Na temelju te odredbe ne može se derogirati članak 2., osim za slučajeve smrti prouzročene zakonitim ratnim činima, niti članci 3., 4. (stavak 1.) i 7.

3. Svaka visoka ugovorna stranka koja se posluži tim pravom derogiranja svojih obveza mora Glavnog tajnika Vijeća Europe u cijelosti obavijestiti o mjerama koje je poduzela i o razlozima radi kojih je to učinila. Ona će također obavijestiti Glavnog tajnika Vijeća Europe o prestanku djelovanja tih mjera i o ponovnoj punoj primjeni svih odredaba ove Konvencije.“

¹⁶⁰ Zajedničko razumijevanje apsolutnih prava proklamira da ona nisu podložna ograničenjima, proporcionalnosti ili vaganju. Također, miješanja u apsolutna prava ne mogu se opravdati te se svako miješanje smatra povredom, a proporcionalnost ne igra nikakvu ulogu. To je tumačenje svoj izričaj našlo u odluci Suda *Chahal protiv Velike Britanije*, zahtjev broj 22414/93, od 15. studenoga 1996. Prilikom kategorizacije zaštite koja jamči zabranu mučenja prema čl. 3. u slučajevima izručenja Sud je eksplicitno utvrdio da ne postoji prostor za vaganje rizika od zlostavljanja naspram razloga za izručenje. Također, u predmetu *Gäffen*, kako će to u nastavku biti pojašnjeno, Sud je ponovio da apsolutna narav čl. 3. ne dozvoljava nikakve iznimke, opravdavajuće razloge ili vaganje sukobljenih interesa. Međutim usprkos navedenim shvaćanjima Suda u pravnoj znanosti postoje i drukčija tumačenja, koja problematiziraju apsolutnu narav čl. 3., vidi Borowski, M., *Absolute Rights and Proportionality*, *German Yearbook of International Law* Duncker & Humblot, vol. 56, 2013, str. 393–394.

3.1.3. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima UN-a

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima usvojen je na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda (dalje: MPGPP) 16. prosinca 1966. (rezolucija br. 2200 A /XXI/) te je stupio na snagu 23. ožujka 1976.¹⁶¹ U drugom dijelu, odmah nakon jamstva prava na život, u čl. 7. sadržana je zabrana mučenja te se navodi: „*Nitko ne smije biti podvrgnut mučenju ili okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni. Osobito je zabranjeno podvrgnuti osobu medicinskom ili znanstvenom pokusu bez njena slobodnog pristanka.*“ Ista je zabrana također nederogabilna, sukladno čl. 4. MPGPP-a, što upućuje na iznimnu važnost predmetne odredbe u modernom sustavu zaštite ljudskih prava.

3.1.4. Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka UN-a

Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka UN-a (dalje u tekstu: Konvencija protiv mučenja) odobrena je i predložena za potpis, ratifikaciju i pristupanje Rezolucijom Opće skupštine 39/46 od 10. prosinca 1984., a stupila je na snagu 26. lipnja 1987., u skladu s čl. 27. Konvencije.¹⁶² Odredbama Konvencije protiv mučenja propisuje se da su države članice dužne implementirati preventivne mjere (primjerice obrazovanjem vojnog osoblja o zabrani torture), punitivne (propisivanjem akata torture i pokušaja torture kao kaznenih djela), restitutivne (naknadom štete i svekolikom pomoći žrtvama torture) i druge mjere kako bi se iskorijenilo svako postupanje i kažnjavanje koje se može ocijeniti kao mučenje ili okrutno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje. Posebno valja istaknuti čl. 12., u kojem se nadležnim tijelima nameće dužnost provođenja nepristrane istrage u slučajevima kada postoji opravdana sumnja da je došlo do akta mučenja.¹⁶³ Također,

¹⁶¹ Republika Hrvatska stranka je Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima od 6. listopada 1991. prema Odluci o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji. Tu odluku donijela je Vlada Republike Hrvatske 30. rujna 1993. (Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 12/1993).

¹⁶² Republika Hrvatska donijela je Odluku o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacije o sukcesiji od 30. rujna 1993., a koja je stupila na snagu 15. listopada 1993., Narodne novine br. 12/1993. Jedan od mnogostranih međunarodnih ugovora obuhvaćenih navedenom Odlukom jest upravo Konvencija protiv mučenja i drugih načina okrutnog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja od 10. 12. 1984. Dana 20. siječnja 2005. Sabor RH donio je odluku o proglašenju Zakona o potvrđivanju fakultativnog Protokola uz konvenciju protiv mučenja – Narodne novine 2/2005.

¹⁶³ Čl. 12. Konvencije protiv mučenja glasi: „*Svaka država članica brine se da nadležni organi, bez odgode, provedu nepristranu istragu svaki put kad postoje opravdani razlozi sumnje da je akt mučenja počinjen na teritoriju pod njezinom jurisdikcijom.*“

člankom 17. predviđeno je osnivanje Odbora protiv mučenja, čija je temeljna dužnost nadziranje država članica u provođenju odredaba Konvencije protiv mučenja, prvenstveno putem izvještaja država članica o poduzetim mjerama, koje Odbor potom ispituje.¹⁶⁴

3.1.5. Europska konvencija za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

Europska konvencija za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (dalje: Europska konvencija protiv mučenja) donesena je u sklopu Vijeća Europe. Potpisana je 26. studenog 1987., a stupila je na snagu 1. veljače 1989.¹⁶⁵ U eksplanatornom izvješću uz Konvenciju navedeno je kako je jedan od razloga donošenja Konvencije to što iskustvo pokazuje da postoji potreba za jačim međunarodnim mjerama u predmetnom području, a posebno je važno ojačati zaštitu osoba lišenih slobode.¹⁶⁶ Nadalje, u istom je izvješću istaknuto da je, usprkos tome što ESLJP kao zaštitni mehanizam postiže značajne rezultate, potrebno osnovati tijelo koje će u sferi mučenja imati preventivne učinke.¹⁶⁷

Upravo kao preventivno tijelo, temeljem navedene Konvencije, osnovan je Odbor za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (dalje: CPT, engl. *Committee for prevention of torture*),¹⁶⁸ čiji je temeljni zadatak zaštita osoba lišenih slobode od svakog oblika mučenja i drugog okrutnog, nehumanog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja.

¹⁶⁴ Ovaj Odbor bavi se i prikupljanjem podataka o tome na koji način države članice primjenjuju tzv. *exclusionary rule* u kontekstu dokaza koji su pribavljeni povredom zabrane zlostavljanja te ističe da je do sada nailazio na razočaravajuće rezultate. U nekoliko prilika Odbor je zatražio od država članica da osiguraju praktičnu primjenu *exclusionary rulea*. Primjerice u 2015., u svojoj listi prioriteta, prije podnošenja redovnih izvješća za države članice za 2017., Odbor je zatražio da Japan osigura „ažurne informacije o poduzetim koracima kojima se u praksi osigurava da priznanja pribavljena mučenjem i zlostavljanjem budu nedopuštena na sudovima u svim slučajevima...“, v. Fair Trials International and REDRESS: Tainted by torture, Examining the use of torture evidence, 2018, str. 37.

¹⁶⁵ Republika Hrvatska ratificirala je navedenu Konvenciju 11. listopada 1997., a na snagu je stupila 1. veljače 1998. Odluka o proglašenju Zakona o potvrđivanju Konvencije o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja donesena je 29. rujna 1997., Narodne novine 14/97. Republika Hrvatska također je stranka Protokola 1 (ETS br. 151) uz Europsku konvenciju za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja iz 1993., kao i Protokola 2 (ETS br. 152) uz Europsku konvenciju za sprječavanje mučenja iz 1993. temeljem Odluke o proglašenju Zakona o potvrđivanju Protokola br. 1 i Protokola br. 2 uz Europsku konvenciju o sprječavanju mučenja, Narodne novine 11/2000.

¹⁶⁶ Obrazloženje uz Europsku konvenciju protiv mučenja, dostupno na: <https://rm.coe.int/16806dbaa3> (17. 5. 2022.), str. 18.

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ Skraćeni naziv odbora glasi CPT – European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.

Sastav Odbora propisan je prije svega člankom 4. Europske konvencije za sprječavanje mučenja, gdje je, *inter alia*, navedeno da se Odbor sastoji od onoliko članova koliko ima država stranaka Konvencije. Mora se raditi o visoko moralnim osobama, koje su poznate po svojoj stručnosti u području ljudskih prava ili koje imaju profesionalno iskustvo u područjima koje pokriva Konvencija.

Odbor za sprječavanje mučenja ima ovlast posjećivati sva mjesta u državama članicama gdje se nalaze osobe lišene slobode čak i bez prethodne najave te o svojim posjetima sastavlja izvješća i daje preporuke za poboljšanje stanja.¹⁶⁹ Međutim CPT ipak u najvećem brojem slučajeva dolazi u unaprijed najavljene periodičke posjete.¹⁷⁰ Delegaciju ne moraju činiti isključivo članovi Odbora. Članovi tajništva CPT-a, ali i drugi stručnjaci, mogu biti dio službene delegacije.¹⁷¹

¹⁶⁹ Tako je CPT bio u redovnim posjetima Republici Hrvatskoj 1998., 2003., 2007., 2012. i 2017. CPT je 1998. posjetio: određene policijske postaje unutar PU sisačko-moslavačke, PU splitsko-dalmatinske, PU šibensko-kninske, PU zagrebačke, kao i Kaznionicu u Lepoglavi, Zatvor u Splitu, Zatvor u Šibeniku, Zatvor u Zagrebu, Zatvorsku bolnicu u Zagrebu te Odgojni zavod u Turopolju. Godine 2003. CPT je posjetio: određene policijske postaje unutar PU splitske, PU zagrebačke, kao i Kaznionicu u Lepoglavi, Zatvor u Osijeku, Zatvor u Splitu, istražni centar Županijskog suda u Zagrebu, Psihijatrijsku bolnicu Vrapče te Dom za psihički bolesne odrasle osobe Nuštar. CPT je potom 2007. posjetio: određene policijske postaje unutar PU brodsko-posavske, PU istarske, PU osječko-baranjske, PU primorsko-goranske, PU varaždinske, PU zagrebačke, kao i Kaznionicu u Lepoglavi, Zatvor u Osijeku, Zatvor u Rijeci, istražni zatvor u Zatvoru u Zagrebu, Kaznenopopravni zavod za žene Požega, Psihijatrijsku bolnicu u Vrapču te Dom za odrasle sa psihijatrijskim i intelektualnim poteškoćama Pula. CPT je 2012. posjetio: Policijsku postaju Petrinja, Policijsku postaju Rab, I. policijsku postaju Zagreb – Centar, II. policijsku postaju Zagreb – Črnomerec, IV. policijsku postaju Zagreb – Maksimir, VII. policijsku postaju Zagreb – Trešnjevka, VIII. policijsku postaju Zagreb – Trnje, Zagreb – Jedinica za zadržavanje i opservaciju Oranice, Zatvor u Zagrebu, Kaznionicu u Glini, Zatvor u Sisku, Zatvorsku bolnicu u Zagrebu, Psihijatrijsku bolnicu Rab, „Stančić“ Centar za rehabilitaciju u Dugom Selu, Dom za psihički bolesne odrasle osobe Zagreb, podružnica Mirkovec, a tijekom posjeta 2017. CPT je ispitivao uvjete osoba zadržanih u pritvoru od strane policije, uvjete kojima su izloženi zatvorenici u Zatvorima u Zagrebu, Splitu i Osijeku te u Zatvorskoj bolnici u Zagrebu. Delegacija je također iste godine posjetila Odgojni zavod u Turopolju.

¹⁷⁰ Ovim najavama posjeta treba se uputiti oštra kritika jer stvaraju mogućnost manipulacija od strane zatvorskih vlasti. U mnogobrojnim pritužbama zatvorenika koje sam primala tijekom svog profesionalnog rada navodilo se da su zatvorske vlasti prije posjeta navedenog tijela razmještale „sporne“ i „problematične“ zatvorenike po raznim odjelima, čak i po drugim kaznionicama i zatvorima, i potom ih vraćale želeći izbjeći pritužbe navedenom Odboru. Na istinitost takvih pritužbi upućuje i iznimno nizak broj utvrđenja od navedenog Odbora koja se odnose na neljudsko i ponižavajuće postupanje. Tako se u periodičnom Izvješću za 2017. navode samo četiri primjera zlostavljanja zatvorenika. U periodičnom Izvješću za 2012. navode se svega dva takva primjera, a u periodičnom Izvješću za 2007. CPT ističe samo jedan konkretan primjer. Za ostale pritužbe CPT navodi da je zaprimio određene pritužbe koje se tiču zlostavljanja ne precizirajući ih, dok se u periodičnom Izvješću za 1998., kada je izrađeno prvo izvješće, navodi svega jedan konkretni primjer, uz dodatnu napomenu kako se zatvorenici na odjelu pojačanog nadzora u Kaznionici u Lepoglavi žale na zlostavljanje, no bez daljnjeg pojašnjenja tih navoda. Svega par primjera utvrđenih za svaku godinu kada je CPT izrađivao svoja izvješća predstavlja broj koji ne korespondira ni približno s rezultatima provedenog istraživanja u okviru ovog rada. Sve navedeno upućuje na nužnu potrebu uspostave neovisnog tijela, kako će to biti predloženo *de lege ferenda* u nastavku rada.

¹⁷¹ Osnovni pregledni podaci o CPT-u koji se ovdje ističu sadržani su na web-stranici CPT-a: <https://www.coe.int/en/web/cpt/about-the-cpt> (17. 5. 2022.).

Delegacije CPT-a imaju, ili bi barem trebale imati, neograničen pristup mjestima gdje su smještene osobe lišene slobode kako bi ocijenile uvjete i način na koji se s tim osobama postupa. Pritom se ne radi samo o zatvorima ili policijskim postajama već i o psihijatrijskim bolnicama, domovima socijalne skrbi, centrima za zadržavanja migranata i slično. Članovi delegacije, prema ovlastima iz čl. 8. Europske konvencije za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, mogu nasamo voditi razgovore s osobama koje intervjuiraju. Tako se nastoji izbjeći bilo kakav utjecaj službenih osoba, odnosno zaposlenika ustanova u kojima se pojedinci nalaze, na davanje njihovih iskaza i zapažanja. Obilasci su zamišljeni tako da se ispitanicima omogući da slobodno i bez zadržke iznesu sve što se tiče njihova smještaja i svih drugih uvjeta u kojima borave, bilo da se radi o primjedbama i pritužbama bilo o pohvalama.¹⁷²

Načela suradnje i povjerljivosti temeljna su načela koja prožimaju rad CPT-a.¹⁷³ Načelo suradnje ključno je za razumijevanje uloge samog Odbora. Naime svrha njegova djelovanja nije kažnjavanje država koje su odgovorne za povrede, već intenzivna suradnja s državama kako bi se osobe lišene slobode zaštitile te kako bi im se omogućilo da budu smještene u adekvatnim uvjetima.^{174, 175} Drugo rukovodeće načelo, sukladno čl. 11. Europske konvencije za sprječavanje mučenja, jamči odnos povjerljivosti između samog Odbora i nadziranih država. Navedeno načelo ne znači kako je rad Odbora nejavan ili tajan, budući da izvješća o posjetima državama, kao i odgovori Vlade, sukladno čl. 11. st. 2. Europske konvencije za sprječavanje mučenja, odnosno čl. 39. Poslovnika CPT-a, mogu biti javno objavljena.^{176, 177}

¹⁷² Nažalost, prema izjavi zatvorenika, ni to se načelo ne poštuje te su zatvorske vlasti najčešće prisutne ili u prostoriji ili neposredno ispred otvorene ćelije ili prostorije u kojoj se uzimaju izjave, navodno zbog razloga sigurnosti, te zatvorenici strepe od posljedica pritužbi, koje su najčešće očituju u gubitku pogodnosti, na koje bi inače imali pravo.

¹⁷³ Osnovni podaci o CPT-u - vidi bilj. 168. i 169.

¹⁷⁴ Iz navedenog se vidi da se ipak radi donekle o političkom tijelu, koje nema potrebnu neovisnost i koje balansira između težnji za pozitivnim ocjenama i prijateljskim suradnjama između država članica.

¹⁷⁵ Odboru za sprječavanje mučenja također se može uputiti kritika, koja dijelom proizlazi iz dvaju spomenutih temeljnih načela, da iz političkih razloga, odnosno zbog održavanja primjerenih i dobrih odnosa sa svakom pojedinom državom, ne naglašava dovoljno probleme te se nerijetko ustručava uputiti jasnu kritiku i prijekor pojedinoj državi kada uistinu za to postoje osnove. Takvim postupanjem, kojim se nastoji očuvati dobra suradnja, zapravo se neosnovano u drugi plan stavlja one osobe zbog kojih CPT i postoji – žrtve zlostavljanja. Nužno je za zaštitu ljudskih prava, radi kojih je Odbor i ustanovljen, da Odbor promijeni paradigmu te da primaran interes bude zaštita žrtava čak i kad to uključuje narušavanje odnosa s pojedinom državom, jer samo na taj način Odbor može opravdati svrhu svojeg postojanja.

¹⁷⁶ Poslovnik CPT-a donesen je 16. studenog 1989., a mijenjan je 8. ožujka 1990., 11. svibnja 1990., 9. studenog 1990., 31. siječnja 1991., 20. rujna 1991., 12. ožujka 1997. i 7. ožujka 2008., dostupan na: <https://rm.coe.int/16806db824> (4. 1. 2022.).

¹⁷⁷ Izvješća koja se odnose na Republiku Hrvatsku, kao i odgovori Vlade, dostupni su na: <https://www.coe.int/en/web/cpt/Croatia> (28. 12. 2021.). Kao primjer upozorenja hrvatskim vlastima može se istaknuti preporuka CPT-a da se osobama lišenima slobode omogući pristup liječniku od samog trenutka lišenja

Zahtijevanjem objave izvješća države ponajprije pokazuju kako nemaju što skrivati, odnosno da postupaju u skladu sa zahtjevima Europske konvencije i preporukama CPT-a, a s druge strane pokušava se osigurati transparentnost rada Odbora. Naposljetku, time se željelo postići da se svim zainteresiranim osobama, bilo da se radi o znanstvenicima, praktičarima ili pak laicima, omogućava da se upoznaju s radom Odbora, kao i sa situacijom u državama članicama.

3.1.6. Zabrana zlostavljanja u izvorima međunarodnog humanitarnog prava

Zabrana mučenja i drugih oblika zlostavljanja – nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja – propisana je i najvažnijim izvorima međunarodnog humanitarnog prava.

3.1.6.1. Haaška konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu

Haaška konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907. (takozvana Druga Haaška konvencija) u članku 4. propisuje da se s ratnim zatvorenicima mora postupati humano, te *argumentum a contrario* zaključujem da je nehumano postupanje, a samim time i mučenje, koje predstavlja težu povredu zabrane zlostavljanja, zabranjeno.

3.1.6.2. Ženevske konvencije iz 1949. i Dodatni Protokoli

Jednako tako, zabranu mučenja sadrže i Ženevske konvencije iz 1949. te njihovi dopunski protokoli iz 1977. godine.

Ženevske konvencije sadrže određene odredbe o zabrani mučenja koje su istovjetne u sve četiri navedene Konvencije. Tako je zajedničkim člankom 3. Ženevskih konvencija zabranjeno, u svako doba i na svakom mjestu, okrutno postupanje i mučenje. Konvencijama je također propisano kako mučenje ili nečovječno postupanje potpadaju pod pojam teških

slobode. Navedeno valja normirati na način da se medicinski pregledi provode u pravilu bez prisutnosti policije, da se svi nalazi navedu u medicinskoj dokumentaciji i učine dostupnima osobi lišenoj slobode i njezinu odvjetniku te da se pravo na pristup liječniku istakne u dokumentaciji vezanoj uz lišenje slobode. O tome vidi: Izvješće CPT-a za 2017. za Republiku Hrvatsku, str. 17. Upravo je ta preporuka istaknuta jer je čest slučaj u praksi da se žrtvama zlostavljanja u smislu čl. 3. uskraćuje pravo na posjet liječniku, čime ozljede ostaju neevidentirane, ili se žrtve odvođe liječniku u pratnji onih policajaca koji su te ozljede i nanijeli, pa se time zastrašuje žrtve da u potpunosti i transparentno navedu sve ozljede i način njihova zadobivanja. Na opisani se način uvelike otežava eventualni kazneni progon počinitelja budući da medicinska dokumentacija, odnosno pretrpljene ozljede, predstavlja ključni dokaz da je uistinu došlo do zlostavljanja od strane agenata države, posebno kad je osoba uhićena zdrava i bez ozljeda, a liječniku dovedena s teškim ozljedama.

povreda Ženevskih konvencija, koje odgovornosti se države ugovornice ne mogu osloboditi (odgovarajući članci 50., 51., 130. i 147. Ženevskih konvencija iz 1949.).

Prva Ženevska konvencija iz 1949., odnosno Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu u članku 12. propisuje i obvezu čovječnog postupanja prema pripadnicima oružanih snaga, ranjenika i bolesnika, kao i, *inter alia*, strogu zabranu podvrgavanju mučenju.

Druga Ženevska konvencija iz 1949. za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru sadrži istu zabranu kao i prethodna Ženevska konvencija, također u članku 12.

Nadalje, *Treća Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima iz 1949.* u članku 13. propisuje obvezu čovječnog postupanja s ratnim zarobljenicima koji ne smiju biti podvrgnuti fizičkom sakaćenju, a moraju biti zaštićeni i od svakog čina nasilja ili zastrašivanja. U članku 17. navedeno je da se nad ratnim zarobljenicima ne smije vršiti nikakvo fizičko ili psihičko mučenje niti ikakva prisila da bi se od njih dobile informacije bilo koje vrste. Jednako tako, u članku 87. zabranjene su tjelesne kazne te općenito svaki oblik mučenja ili okrutnosti.

Naposljetku, *Četvrta Ženevska konvencija iz 1949. o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata* u članku 27. propisuje pravo osoba zaštićenih odredbama same Konvencije na humano postupanje i zaštitu od akata nasilja i prijetnji. Nadalje, članak 32. sadrži zabranu tjelesnog kažnjavanja ili okrutnosti, odnosno mučenja.

Dodatni Protokol I. uz Ženevske konvencije iz 1977. također sadrži odredbu o zabrani svih oblika mučenja u bilo kojem obliku (*torture of all kinds*), bilo fizičkom ili psihičkom, kao i o zabrani ponižavajućeg i degradirajućeg postupanja.

Slično tome, *Dodatni Protokol II. o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba uz Ženevske konvencije iz 1977.* u članku 4., kojim su propisana temeljna jamstva, izričito zabranjuje okrutno postupanje i mučenje prema osobama koje štite Ženevske konvencije.

3.1.6.3. Statuti Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju i Ruandu iz 1993.

Nadalje, statut Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju¹⁷⁸ također je predviđao mučenje ili nehumano postupanje kao teško kršenje Ženevskih konvencija iz 1949. za čije je procesuiranje bio nadležan (članak 2.), kao i mučenje te druge nehumane akte kao oblike zločina protiv čovječnosti (članak 5.). Jednako tako, statut Međunarodnog kaznenog suda za Ruandu predviđao je mučenje i druge nehumane akte kao zločin protiv čovječnosti (članak 3.), okrutno postupanje kao povredu zajedničkog članka 3. Ženevskih konvencija i Dodatnog Protokola II., (članak 4.).

Iz navedenog sumarnog pregleda izvora međunarodnog humanitarnog prava razvidno je kako je zabrana zlostavljanja sveprisutna kako u kodifikacijama tog dijela međunarodnog prava, tako i statutima *ad hoc* međunarodnih kaznenih sudova, ali i u Rimskom statutu Međunarodnog kaznenog suda. Dakle, međunarodna zajednica prepoznala je važnost zabrane mučenja i drugih oblika okrutnog postupanja čiju povredu treba beziznimno kažnjavati te je inzistirala na kažnjavanju osoba koje su prekršile tu zabranu na području bivše Jugoslavije i Ruande, kao što inzistira na kažnjavanju svih osoba koje prekrše navedenu zabranu na području unutar nadležnosti Međunarodnog kaznenog suda. Pri tome, dodatnu posebnost predstavlja statut stalnog Međunarodnog kaznenog suda koji sadrži i definiciju izraza mučenja koju stoga valja primjenjivati u postupcima pred tim sudom. Ključni elementi propisane definicije su namjerno postupanje te posljedica u vidu teške boli ili patnje, bilo fizičke, bilo psihičke.

¹⁷⁸ Statut Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju usvojen je od strane Savjeta sigurnosti na temelju Glave VII. Povelje UN-a dana 25. svibnja 1993. s izmjenama od 13. svibnja 1998. prema Rezoluciji br. 1166., s izmjenama od 30. studenog 2000. prema Rezoluciji br. 1329., s izmjenama od 17. svibnja 2002. prema Rezoluciji br. 1411. te s izmjenama od 19. svibnja 2003. prema Rezoluciji br. 1481.

3.1.6.4. Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda iz 1998.

Naposljetku, Rimskim statutom Međunarodnog kaznenog suda iz 1998. godine¹⁷⁹ propisano je da povreda zabrane zlostavljanja može predstavljati zločin protiv čovječnosti, kao i ratni zločin. Tako je člankom 7.1.f mučenje propisano kao akt koji predstavlja zločin protiv čovječnosti, ukoliko su, naravno, ispunjeni preostali elementi iz definicije tog kaznenog djela. S druge strane, u članku 7.1.f. kao takvi akti propisana su i ostala nečovječna djela slične naravi kojima se namjerno uzrokuje teška patnja, teška ozljeda odnosno povreda duševnog ili tjelesnog zdravlja. Pri tome, izraz mučenje znači namjerno nanošenje teške boli ili patnje, bilo fizičke ili duševne, osobi kojoj je oduzeta sloboda ili koja je pod nadzorom optuženika osim onoga koje predstavlja bol ili patnju nastalu, sadržanu ili posljedičnu samo izvršavanju kakve zakonite kazne. S druge strane, mučenje ili nečovječno postupanje, predviđeni su i kao ratni zločini, bez obzira na to radi li se o međunarodnom oružanom sukobu ili o oružanom sukobu koji nema međunarodni karakter (članci 8.2.a.ii) te 8.2.c.i) Rimskog statuta).

3.2. *Soft-law* izvori međunarodnog prava o sprječavanju torture

Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima, usvojena na Prvom kongresu Ujedinjenih naroda za prevenciju kriminaliteta i postupak s prijestupnicima, održanom u Ženevi 1955., i potvrđena od Ekonomskog i socijalnog vijeća rezolucijama br. 663 C (XXIV) od 31. srpnja 1957. i br. 2076 (LXII) od 13. svibnja 1977., u Pravilu br. 1 propisuju obvezu postupanja dostojanstveno sa svakim zatvorenikom te izrijeком navode zabranu mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja, ali i obvezu država da osiguraju zaštitu zatvorenika od takva postupanja.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Zakonom o primjeni Statuta Međunarodnog kaznenog suda i progonu za kaznena djela protiv ratnog i humanitarnog prava (NN 175/03, 29/04, 51/11 i 125/11) uređuje se primjena Statuta Međunarodnoga kaznenog suda koji je Republika Hrvatska ratificirala Zakonom o potvrđivanju Rimskog statuta Međunarodnoga kaznenog suda (»Narodne novine« - Međunarodni ugovori, br. 5/2001.), suradnja Republike Hrvatske s Međunarodnim kaznenim sudom te posebnosti progona za kaznena djela predviđena člankom 5. Statuta, kaznena djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom iz članka 156. - 168., 187., 187.a i 187.b Kaznenog zakonika (»Narodne novine«, br. 110/97., 27/98., 129/00., 51/01. i 111/03.), te druga kaznena djela iz nadležnosti međunarodnih kaznenih sudova, kao i progon za kaznena djela protiv međunarodnog pravosuđa.

¹⁸⁰ Pravilo 1. glasi: „*Prema svim zatvorenicima mora se postupati uz poštovanje njihova dostojanstva i vrijednosti koje su im svojstvene kao ljudskim bićima. Nijedan zatvorenik ne smije biti podvrgnut mučenju i drugim okrutnim, nečovječnim ili ponižavajućim postupcima ili kaznama, za što se nikakve okolnosti ne mogu*

Važan izvor *soft-law* međunarodnog prava jest i tzv. *Istanbulski protokol* donijet od strane Ujedinjenih naroda 1999.godine punog naziva *Načela učinkovite istrage i dokumentacije mučenja i drugog okrutnog i nečovječnog postupanja ili kažnjavanja* koji kao nužnu propisuju obvezu provođenja istrage kod svih slučajeva mučenja i drugog nečovječnog postupanja ili kažnjavanja.

Na razini Vijeća Europe donesena je Rezolucija (73)5 o Europskim minimalnim pravilima za postupanje sa zatvorenicima iz 1973., kojima se zapravo izvršila prilagodba Standardnih minimalnih pravila UN-a potrebama Europske unije, i to na način da postavljaju veće zahtjeve cjelokupnom zatvorskom sustavu, sve pod valom jačanja pokreta za zaštitu ljudskih prava.¹⁸¹

Godine 2006. Odbor ministara Vijeća Europe donio je Europska zatvorska pravila „*vodeći računa o poslu obavljenom od strane Odbora za sprečavanje mučenja (...), naglašavajući da izvršavanje zatvorskih kazni i postupanje sa zatvorenicima traži uzimanje u obzir zahtjeva osobne sigurnosti, sigurnosti i discipline te postojanja uvjeta u zatvorima kojima se ne narušava ljudsko dostojanstvo i koji pružaju smislene okupacijske aktivnosti i programe postupanja, čime pripremaju zatvorenike za društvenu reintegraciju*“. Točkom 2. temeljnih načela naglašava se da „*osobe lišene slobode zadržavaju sva prava koja im nisu oduzeta osuđujućom odlukom ili odlukom na temelju koje se određuje pritvor*¹⁸² *u postupku propisanom zakonom*“. Također, osobito je važna nova odredba Pravila 55. Ono propisuje da će se kazneno djelo za koje se sumnja da je počinjeno u zatvoru istražiti na jednak način, sukladno nacionalnom zakonu, kao što bi se istražilo da je počinjeno na slobodi. Time se implementiraju standardi obveze provođenja učinkovite istrage iz čl. 2. i 3. Konvencije, pa i kada su djela počinjena od strane zatvorskih vlasti.

Pravilom 60.3. propisuje se da će se „*zabraniti (...) skupno kažnjavanje, tjelesno kažnjavanje, kažnjavanje upućivanjem u mračnu ćeliju, kao i drugi oblici neljudskog ili ponižavajućeg postupanja*“.

koristiti kao opravdanje, i mora biti zaštićen od njih. Zaštita i sigurnost zatvorenika, osoblja, pružatelja usluga i posjetitelja moraju uvijek biti osigurani.“

¹⁸¹ Pleić I, str. 53.

¹⁸² Pod riječju pritvor prevedeno na hrvatski Zakon o kaznenom postupku treba razumjeti i nekadašnje zadržavanje, odnosno današnji pritvor, kao i istražni zatvor, odnosno sve oblike lišenja slobode koji ne predstavljaju izvršenje kazne zatvora i predstavljaju lišenje slobode prije donošenja sudske presude (engl. *police detention, pre-trial detention* itd.).

Činjenica da je znatno teže osigurati sigurnost zatvorenika u stanjima prenapučenosti zatvora prepoznata je od strane Vijeća Europe te je stoga 1999. donesena i Preporuka o prenapučenosti zatvora i povećanju zatvorske populacije.¹⁸³ Preporuka razmatra te pojave kao najveći izazov ne samo zatvorskim upravama već i uopće pravosudnim sustavima pojedinih država, i to kako u pogledu ljudskih prava tako i u odnosu na učinkovito upravljanje penalnim institucijama. Zabrinjavajuće je to što je vladama država članica Vijeća Europe još 1999. preporučeno da ponovno razmotre svoje zakonodavstvo i praksu u pogledu prenapučenosti zatvora i povećanja zatvorske populacije te da u tu svrhu primijene načela iz Preporuke.¹⁸⁴ Prekapacitiranost je stalno prisutan problem u hrvatskom zatvorskom sustavu, koji u izvješćima iz godine u godini spominje i CPT, ali i pučki pravobranitelj i nacionalni preventivni mehanizam, o kojem će poslije biti govora.

Europski kodeks policijske etike koji predstavlja Preporuku Vijeća Europe (2001)10 od 19. rujna 2001., usvojenu na 765. sjednici zamjenika ministara, u čl. 35. propisuje obvezu policije da poštuje svačije pravo na slobodu. U Kodeksu su sadržane i smjernice za policijske intervencije i uporabu sile u obavljanju policijskih poslova.

Škrtić zaključuje da je navedenim Kodeksom postavljen standard *no more than absolutely necessary*, odnosno standard uporabe samo one sile koja je apsolutno nužna, jer u suprotnom svaka prekomjerna sila može rezultirati usmrćenjem osobe kao nenamjeravanim ishodom.¹⁸⁵

Također, isti autor zaključuje da je navedenim Kodeksom postavljen standard da se policijska uporaba sile uvijek mora smatrati iznimnom mjerom i, „*kad postoji potreba za njom, ne smije se uporabiti u većoj mjeri nego što je to apsolutno nužno i mora biti razmjerna legitimnom cilju koji njome treba postići (...). Nikakvu fizičku silu ne bi trebalo uporabiti ako nije nužno potrebna, oružje ne bi trebalo uporabiti ako nije nužno potrebno*“, zaključuje Škrtić.¹⁸⁶

¹⁸³ Vijeće Europe, Odbor ministara, Preporuka o prenapučenosti zatvora i povećanju zatvorske populacije, dostupno na: <https://rm.coe.int/168070c8ad> (17. 5. 2022.).

¹⁸⁴ Vidjeti Đurđević, Z., Tripalo, D., Trajanje pritvora u svjetlu međunarodnih standarda te domaćeg prava i prakse, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 13, br. 2, 2006, str. 565.

¹⁸⁵ Škrtić, Dražen, Međunarodni pravni standardi kojima se uređuje policijska uporaba sredstava prisile i opća naznaka nekih poredbenih propisa, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 14, broj 1/2007, str. 194–195.

¹⁸⁶ *Idem*.

3.3. Domaći pravni izvori

3.3.1. Ustav Republike Hrvatske

Ustav Republike Hrvatske (dalje: Ustav RH)¹⁸⁷ proklamira zabranu mučenja. U čl. 23. st. 1. navodi se kako „*nitko ne smije biti podvrgnut bilo kakvu obliku zlostavljanja ili, bez svoje privole, liječničkim ili znanstvenim pokusima*“.

Također, u čl. 25. st. 1. Ustava RH propisano je da se „*sa svakim uhićenikom mora postupiti čovječno i poštivati njegovo dostojanstvo*“.¹⁸⁸

Nadalje, odredbom čl. 17. st. 3. Ustava RH izričito je zabranjeno ograničavanje primjene odredbe Ustava, *inter alia*, o zabrani mučenja, surovog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, čak i u slučaju neposredne opasnosti za opstanak države.¹⁸⁹ Tako je i ustavotvorac smatrao predmetnu zabranu jednim od najvažnijih ljudskih prava te ju je stavio odmah uz pravo na život, načelo zakonitosti i slobode misli, savjesti i vjeroispovijedi kao jedinih preostalih nederogabilnih prava.

3.3.2. Zakonski propisi

3.3.2.1. Kazneni zakon

Kazneni zakon¹⁹⁰ u čl. 104. propisuje kazneno djelo mučenja i drugog okrutnog i neljudskog ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

¹⁸⁷ Ustav Republike Hrvatske (NN 56/1990, 135/1997, 113/2000, 28/2001, 76/2010, 5/2014).

¹⁸⁸ U istom članku, u stavcima 2.–4., propisana su i druga prava pritvorenih osoba, kao što su pravo na izvođenje pred sud u najkraćem mogućem roku, odnosno propisana je sudska kontrola zakonitosti oduzimanja slobode te mogućnost davanja jamstva radi obrane sa slobode. Nažalost, odlukom Ustavnog suda br. U-III-1451/2015 od 9. travnja 2015. u predmetu gradonačelnika Zagreba M. Bandića ograničeno je davanje jamstva samo na slučajeve opasnosti od bijega. Toj su odluci bile upućene mnogostruke kritike od strane struke i znanstvene zajednice – vidjeti Đurđević, Z., Pravna priroda, pravni okvir i svrha jamstva u kaznenom postupku: mogu li preživjeti odluku Ustavnog suda RH U-III-1451/2015 o ukidanju istražnog zatvora za gradonačelnika Grada Zagreba i vraćanju jamčevine njegova branitelja?, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 22, br. 1, 2015, str. 9–47.

¹⁸⁹ Članak 17. st. 3. Ustava Republike Hrvatske glasi: „*Niti u slučaju neposredne opasnosti za opstanak države ne može se ograničiti primjena odredbi Ustava o pravu na život, zabrani mučenja, surovog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, o pravnoj određenosti kažnjivih djela i kazni, te o slobodi misli, savjesti i vjeroispovijedi.*“

¹⁹⁰ Kazneni zakon (NN 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018, 126/2019, 84/2021) u čl. 104. propisuje: „*Službena osoba ili osoba koja na poticaj ili s izričitim ili prešutnim pristankom službene osobe ili druge osobe koja djeluje u svojstvu službene osobe prouzroči drugome tešku tjelesnu ili duševnu bol ili patnju da bi od njega ili druge osobe dobila obavijest ili priznanje, ili da bi ga kaznila za djelo što ga je počinio ili je osumnjičen da ga je počinio on ili neka druga osoba, ili da bi se on ili druga osoba zastrašila ili da bi se na*

Kao što se vidi iz dikcije pravne norme, radi se o *delicta propria*, koje može počiniti samo službena osoba ili osoba koja (djeluje) na poticaj ili s izričitim ili prešutnim pristankom službene osobe ili druge osobe koja djeluje u svojstvu službene osobe.¹⁹¹ Definicija službene osobe propisana je čl. 87. st. 3. KZ-a.¹⁹²

Kada govorimo o radnjama koje predstavljaju akte mučenja, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja naspram osoba lišenih slobode, one su sadržane i u pravnim opisima drugih kaznenih djela, kao što je kazneno djelo ratnog zločina iz čl. 91. KZ-a, zatim kaznena djela protiv života i tijela iz čl. 117.–121. KZ-a, zatim kazneno djelo protupravnog oduzimanja slobode iz čl. 136. KZ-a, kazneno djelo prisile iz čl. 138., kazneno djelo prijetnje iz čl. 139. te kazneno djelo iznuđivanja iskaza iz čl. 297. KZ-a.

3.3.2.2. Zakon o kaznenom postupku

U Zakon o kaznenom postupku¹⁹³ u čl. 10. st. 2. t. 1. implementirana je apsolutna zabrana mučenja kao konvencijsko nederogabilno pravo te su dokazi pribavljeni kršenjem zabrane mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja proglašeni *ex lege* nezakonitim dokazima. Zakon utvrđuje i uvjete za izvršavanje istražnog zatvora. Člankom 135. ZKP/08 propisano je da na poslovima izvršavanja istražnog zatvora mogu raditi samo oni djelatnici ministarstva nadležnog za pravosuđe koji imaju potrebna znanja i vještine i stručnu spremu predviđenu

njega ili drugu osobu izvršio pritisak, ili zbog bilo kojeg razloga utemeljenog na bilo kojem obliku diskriminacije, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.“

¹⁹¹ U prijedlogu Kaznenog zakona Ministarstva pravosuđa iz 2011. navodi se „*da su učinjene izmjene u članku 176. KZ/97 radi prilagođavanja teksta članka onom u Konvenciji protiv mučenja i drugog okrutnog i nečovječnog postupanja iz 1984. U prvom redu iza 'službena' dodana je riječ 'osoba' i između 'ili' i 'osoba' brisana je riječ 'druga' da bude jasno da službena osoba ne mora raditi na poticaj ili s izričitim ili prešutnim pristankom druge službene osobe.*“ <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/Arhiva/139%20-%2016.pdf>, str. 179 (17. 5. 2022.).

¹⁹² Čl. 87. st. 3. propisuje: „*Službena osoba je državni dužnosnik ili službenik, dužnosnik ili službenik u jedinici lokalne i područne (regionalne) samouprave, nositelj pravosudne dužnosti, sudac porotnik, član Državnog sudbenog vijeća ili Državnoodvjetničkog vijeća, arbitar, javni bilježnik i stručni radnik koji obavlja poslove iz djelatnosti socijalne skrbi, odgoja i obrazovanja. Službenom osobom smatra se i osoba koja u Europskoj uniji, stranoj državi, međunarodnoj organizaciji koje je Republika Hrvatska član, međunarodnom sudu ili arbitraži čiju sudbenost Republika Hrvatska prihvaća, obavlja dužnosti povjerene osobama iz prethodne rečenice.*“ Ovdje valja napomenuti kako je čl. 87. st. 5. KZ-a propisano: „*Kad je službena osoba naznačena kao počinitelj kaznenog djela koje nije predviđeno u Glavi XXXIV. ovoga Zakona, ili kao osoba prema kojoj je počinjeno kazneno djelo, službenom osobom smatrat će se i vojna osoba.*“ Dakle kao počinitelj kaznenog djela iz čl. 104. KZ-a može se pojaviti i vojna osoba.

¹⁹³ Zakon o kaznenom postupku (NN 152/2008, 76/2009, 80/2011, 91/2012, 143/2012, 56/2013, 145/2013, 152/2014, 70/2017, 126/2019, 126/2019, dalje u tekstu: ZKP/08) u čl. 10. st. 2. t. 1. navodi: „(2) *Nezakoniti su dokazi:*

1) *koji su pribavljeni kršenjem Ustavom, zakonom ili međunarodnim pravom propisane zabrane mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja...*“.

propisima. Stavkom 4. istog članka određuje se da ministar nadležan za pravosuđe donosi propise o zatvorima u kojima se izvršava istražni zatvor te o uvjetima koje moraju ispunjavati djelatnici koji izvršavaju istražni zatvor.

Člankom 136. ZKP-a propisano je „*da se istražni zatvor mora izvršavati tako da se ne vrijeđa osobu i dostojanstvo zatvorenika*“. Stavkom 2. nadalje se utvrđuje „*da ovlašteni djelatnici pravosudne policije pri izvršavanju istražnog zatvora smiju upotrijebiti sredstva prisile samo pod zakonom određenim uvjetima i na propisan način, ako na drugi način nije moguće provesti mjere izvršenja istražnog zatvora kojima zatvorenik pruža aktivni ili pasivni otpor*“.

Nadalje, člankom 141. ZKP-a predviđeno je da je predsjednik suda pred kojim se vodi postupak nadležan za nadzor nad zakonitošću izvršavanja istražnog zatvora. Predsjednik suda dužan je otklanjati nepravilnosti *ex officio* uvijek kada ih utvrdi tijekom svojih redovitih obilazaka, a zatvorenici imaju pravo na postupak i odluku zaposlenika zatvora, sukladno st. 5. istog članka, podnijeti zahtjev za sudsku zaštitu predsjedniku suda radi povrede njihovih prava tijekom trajanja istražnog zatvora.¹⁹⁴ Također, sukladno st. 3. istog članka, osim predsjednika suda, ingerenciju za zaprimanje pritužbi imaju i sudac istrage te raspravni sudac, odnosno predsjednik vijeća pred kojim se vodi postupak, koji o zaprimljenoj pritužbi moraju donijeti odluku u roku od 30 dana.

Člankom 141. stavkom 5. ZKP/08 propisana je i supsidijarna primjena Zakona o izvršavanju kazne zatvora.

¹⁹⁴ Čl. 141. ZKP-a glasi: „(1) Nadzor nad izvršenjem istražnog zatvora obavlja predsjednik nadležnog suda.
(2) Predsjednik suda ili sudac kojega on odredi dužan je najmanje jedanput tjedno obići zatvorenike i ako je potrebno, i bez prisutnosti pravosudnog policajca, ispitati kako se zatvorenici hrane, kako zadovoljavaju ostale potrebe i kako se s njima postupa. Predsjednik suda, odnosno sudac kojeg on odredi, dužan je poduzeti potrebne mjere da se otklone nepravilnosti uočene pri obilasku zatvora.
(3) Predsjednik suda i sudac istrage ili predsjednik vijeća, odnosno sudac pojedinac pred kojim se vodi postupak, neovisno o nadzoru iz stavka 2. ovog članka, mogu u svako doba obilaziti zatvorenike, s njima razgovarati i od njih primati pritužbe. Sudac istrage ili predsjednik vijeća odnosno sudac pojedinac pred kojim se vodi postupak koji su zaprimili pritužbu zatvorenika, ispitat će navode iz pritužbe te o utvrđenome, kao i o mjerama koje su poduzete da se otklone uočene nepravilnosti, u roku od trideset dana od dana zaprimanja pritužbe pisanim putem obavijestiti podnositelja.(...)
(5) Zatvorenik ima pravo pritužbe predsjedniku suda na postupak i odluku zaposlenika zatvora u kojem se izvršava istražni zatvor te pravo podnijeti zahtjev za sudsku zaštitu protiv postupka ili odluke kojom se nezakonito prikraćuje ili ograničava njegovo pravo, uz odgovarajuću primjenu odredaba zakona o izvršavanju kazne zatvora.“

3.3.2.3. Zakon o izvršavanju kazne zatvora

Zakonom o izvršavanju kazne zatvora¹⁹⁵ u čl. 3. utvrđena je glavna svrha izvršavanja kazne zatvora, za koju se navodi da je, „uz čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osobe koja se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, njegovo osposobljavanje za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima, čime se pridonosi zaštiti društvene zajednice“.

Člankom 11. propisana je zabrana nezakonitog postupanja prema zatvorenicima te je utvrđeno da se „kazna zatvora izvršava (...) na način koji zatvoreniku jamči poštovanje ljudskog dostojanstva“. Stavkom 2. propisano je i da su „zabranjeni i kažnjivi postupci, uključujući biomedicinska i druga znanstvena istraživanja kojima se zatvorenika podvrgava bilo kakvom obliku mučenja, zlostavljanja ili ponižavanja te liječničkim ili znanstvenim pokusima“.

Za prava zatvorenika značajna je, na normativnoj razini, i odredba st. 2., koja utvrđuje da se zabranjenim postupcima iz st. 1. posebice smatraju „postupci koji su nerazmjerni održavanju reda i stege u kaznionicama odnosno zatvorima ili su nezakoniti pa mogu dovesti do trpljenja ili neprimjerenog ograničenja temeljnih prava zatvorenika“. Stavkom 3. utvrđeno je da „zatvorenik koji je bio žrtva zabranjenih postupaka iz stavka 1. ovoga članka ima pravo na naknadu štete“.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Narodne novine 14/21 od 20. 2. 2021., dalje: ZIKZ.

¹⁹⁶ Novom ZIKZ-u iz veljače 2021. može se uputiti ozbiljna kritika jer je država, u pokušaju da se osobe lišene slobode odvrate od podnošenja tužbi za naknadu štete radi povrede smještajnih uvjeta i s tim u vezi povrede čl. 3. Konvencije, izostavila odredbu da svaki zatvorenik mora imati najmanje 4 m² i 10 m³ osobnog prostora na raspolaganju, koja je bila dugi niz godina uvrštena u sve prethodne zakone. Tako je člankom 74. stavkom 3. ZIKZ-a iz 1999. bilo propisano da „prostori u kojima borave kaznenici moraju biti čiste, suhe i dovoljno prostrane. Za svakog zatvorenika u spavaonici mora biti najmanje 4 m² i 10 m³ prostora“. Međutim s obzirom na to da se radi o konvencijskom standardu, time nije riješen problem osnovanosti tužbi za naknadu štete jer osobe lišene slobode koje su boravile duže od mjesec dana u uvjetima u kojima su imale ispod 3 m² (odnosno između 3 m² i 4 m²) na raspolaganju mogu i dalje potraživati naknadu štete od Republike Hrvatske pozivajući se izravno na Konvenciju, koja je po pravnoj snazi iznad domaćeg zakona. Može se konstatirati da Republika Hrvatska donošenjem novog zakona više nije usklađena s međunarodnim standardima vezano uz uvjete u zatvorima (*prison conditions*).

Također, može se smatrati da je Republika Hrvatska ovim zakonodavnim izmjenama povrijedila i čl. 53.1. Konvencije, koji propisuje zabranu snižavanja postojećih zakonskih standarda uslijed primjene Konvencije. Zbog te bi povrede podnositelji ubuduće mogli podnositi i nove zahtjeve Sudu. Čl. 53.1. Konvencije glasi: „Ništa u ovoj Konvenciji neće se tumačiti na način da ograničava ili ukida bilo koje ljudsko pravo i temeljnu slobodu koji su priznati zakonima neke visoke ugovorne stranke ili bilo kojim drugim sporazumom kojega je ona stranka.“

3.3.2.4. Zakon o policiji

Zakonom o policiji¹⁹⁷ u čl. 2. st. 2. propisano je da policija građanima pruža zaštitu njihovih temeljnih ustavnih prava i sloboda i zaštitu drugih Ustavom Republike Hrvatske zaštićenih vrijednosti.

Člankom 5. ZoP-a propisano je pravo svake fizičke ili pravne osobe na podnošenje pritužbe protiv policijskog službenika koji je svojim djelovanjem ili propuštanjem djelovanja u primjeni policijskih ovlasti povrijedio njegovo/njezino pravo ili slobode. Pritužba se podnosi Ministarstvu unutarnjih poslova u roku od 30 dana od dana saznanja za povredu.

Sukladno čl. 5.a. st. 1. pritužbu iz čl. 5. razmatra rukovoditelj ustrojstvene jedinice Ministarstva u kojoj je raspoređen policijski službenik na kojeg se pritužba odnosi ili policijski službenik kojeg on ovlasti radi utvrđivanja činjeničnog stanja. Podnositelj pritužbe nezadovoljan sadržajem obavijesti iz st. 2. ovoga članka može u roku od 15 dana od dana primitka obavijesti podnijeti prigovor ustrojstvenoj jedinici nadležnoj za unutarnju kontrolu Ministarstva, koja je obvezna podnositelju prigovora odgovoriti u roku od 30 dana od dana primitka prigovora (st. 3.).

Nadalje, člankom 5.b. propisano je da, ako podnositelj pritužbe u roku od 15 dana od primitka odgovora ustrojstvene jedinice za unutarnju kontrolu izrazi nezadovoljstvo postupkom provedenih provjera i sadržajem odgovora, spis predmeta bez odgode dostavlja se na rješavanje Povjerenstvu za rad po pritužbama.

Povjerenstvo čini devet predstavnika građana koje imenuje i razrješava Hrvatski sabor na prijedlog Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Hrvatskoga sabora, a koje su, na javni poziv, predložile organizacije civilnog društva, organizacije stručne javnosti i nevladine organizacije ili su se osobno javili na javni poziv (čl. 5.c. st. 2.).

Ako je Povjerenstvo utvrdilo da je pritužba djelomično ili u cijelosti bila utemeljena, Ministarstvo je dužno u roku od 30 dana od dana zaprimanja odluke Povjerenstva preispitati svoju prethodnu odluku i o tome izvijestiti podnositelja pritužbe (čl. 5.c. st. 7.).

¹⁹⁷ Narodne novine br. 34/11, 130/12, 89/14 – vjerodostojno tumačenje, 151/14, 33/15, 121/16, 66/19 od 18. 7. 2019., dalje: ZoP.

3.3.2.5. *Zakon o Nacionalnom preventivnom mehanizmu za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja*

Zakonom o Nacionalnom preventivnom mehanizmu za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja (NN 18/2011, 33/2015) također je regulirana zabrana mučenja i drugog okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja u Republici Hrvatskoj. Navedenim se zakonom u čl. 1. određuje tijelo nadležno za obavljanje poslova Nacionalnog preventivnog mehanizma za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja (u daljnjem tekstu: Nacionalni preventivni mehanizam) sukladno Fakultativnom protokolu uz Konvenciju protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja.

Tijelo koje je zaduženo za obavljanje poslova Nacionalnog preventivnog mehanizma u Republici Hrvatskoj jest pučki pravobranitelj. On surađuje s udrugama koje se bave navedenom problematikom, a može surađivati i s drugim neovisnim stručnjacima, kao i s posebnim pravobraniteljima.

Člankom 3. Zakona propisani su poslovi Nacionalnog preventivnog mehanizma, koji se svode na obiliske mjesta na kojima se nalaze ili bi se mogle nalaziti osobe lišene slobode radi jačanja njihove zaštite od zlostavljanja, davanja preporuka nadležnim tijelima i ustanovama radi poboljšanja postupanja te uvjeta u kojima se nalaze osobe lišene slobode, davanja prijedloga i primjedbi na zakone i druge propise, kao i suradnje s nadležnim Pododborom UN-a za sprječavanje mučenja.^{198, 199} Pri tome su ovlasti osoba koje sudjeluju u obavljanju poslova Nacionalnog preventivnog mehanizma slične onima koje imaju delegacije CPT-a.

¹⁹⁸ Pučki pravobranitelj međutim, kako sam navodi u svojim odgovorima zatvorenicima, nema ovlasti pokretati kaznene postupke naspram počinitelja radnji koje se mogu okvalificirati kao zlostavljanje, što je posebno zabrinjavajuće te je nejasno odakle taj stav točno proizlazi. Ta institucija kao „nositelj“ Nacionalnog preventivnog mehanizma stoga ne podnosi kaznene prijave u slučajevima postojanja osnova sumnje da je počinjeno kazneno djelo zabrane mučenja i drugog okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Ovome valja uputiti oštru kritiku već iz razloga što time dolazi do kršenja odredbi Zakona o kaznenom postupku s obzirom na to da je dužnost svih državnih tijela sukladno čl. 204. st. 1. Zakona o kaznenom postupku da podnesu kaznenu prijavu uvijek kada postoje osnove sumnje da je počinjeno kazneno djelo koje se progona po službenoj dužnosti. Na taj način u pitanje se dovodi učinkovitost cjelokupnog sustava Nacionalnog preventivnog mehanizma budući da izostaje učinkovitost njegovog postupanja te se on svodi na praćenje stanja. Također, izostaje adekvatna suradnja s tijelima kaznenog progona, odnosno s državnim odvjetništvom i s policijom.

¹⁹⁹ O neučinkovitosti pritužbe pučkom pravobranitelju vidjeti i presudu ESLJP-a *Lonić protiv Hrvatske*, § 60: „Slično tome, podnositelj zahtjeva uzaludno je podnio pritužbu pučkom pravobranitelju jer je pučki pravobranitelj obavijestio podnosioca zahtjeva da postoji problem prenapučenosti i da se ništa više ne može učiniti (vidjeti prethodni stavak 30.).“

Daljnja sličnost rada s CPT-om manifestira se u tome što pučki pravobranitelj izrađuje i objavljuje godišnja izvješća o obavljanju poslova Nacionalnog preventivnog mehanizma te ih dostavlja Hrvatskom saboru.²⁰⁰ Može se reći da Nacionalni preventivni mehanizam predstavlja svojevrsnu domaću inačicu Komisije za sprječavanje mučenja, koja se manifestira u instituciji pučkog pravobranitelja.

U Izvješću za 2019. daju se preporuke nadležnim tijelima za uklanjanje sustavnih problema u području zaštite ljudskih prava, za koje je pučki pravobranitelj u sklopu Nacionalnog preventivnog mehanizma i zadužen. Neke od danih preporuka jesu:

„Osobe lišene slobode u zatvorskom sustavu:

– *Ministarstvu pravosuđa, da organizira kontinuirane edukacije službenika zatvorskog sustava o ljudskim pravima osoba lišenih slobode (preporuka br. 2.);*

Policijski sustav:

– *Ministarstvu unutarnjih poslova i Ravnateljstvu policije, da se uporaba sredstava prisile koristi samo razmjerno i nužno da bi se osobe koje se ponašaju nasilno dovele pod kontrolu (preporuka br. 5.);*

– *Ministarstvu unutarnjih poslova i Ravnateljstvu policije, da se u postupku ispitivanja pritužbi građana na postupanje policije izvještaji uzimaju i od samih pritužitelja te drugih svjedoka konkretnog događaja, u cilju osiguravanja učinkovitosti ispitnog postupka (preporuka br. 7.);*

– *Ministarstvu unutarnjih poslova i Ravnateljstvu policije, da se u odgovorima na pritužbe koje se dostavljaju strankama navodi pravo podnošenja prigovora Službi za unutarnju kontrolu MUP-a (preporuka br. 8.);*

Tražitelji međunarodne zaštite i iregularni migranti:

– *Ministarstvu unutarnjih poslova, da djelatnicima Ureda pučke pravobraniteljice i Nacionalnog preventivnog mehanizma omogući nenajavljen i slobodan pristup podacima o*

²⁰⁰ Godišnja izvješća Pučkog pravobranitelja u odnosu na Nacionalni preventivni mehanizam dostupna su na sljedećoj stranici: <https://www.ombudsman.hr/hr/izvjesca-puckog-pravobranitelja/#1556196748427-9f957bf5-d68e> (28. 12. 2021.).

postupanjima prema iregularnim migrantima, sukladno OPCAT-u, ZNPM-u i Zakonu o pučkom pravobranitelju (preporuka br. 18.);

- Državnom odvjetništvu, da provede učinkovitu istragu o navodima o sustavnim kršenjima prava iregularnih migranata (preporuka br. 19.).^{201, 202, 203}

Iz citiranih preporuka proizlazi da se u okviru Nacionalnog preventivnog mehanizma i dalje naglašava važnost edukacije „agenata“ države kako bi se izbjeglo kršenje ljudskih prava, odnosno postupanje koje bi se moglo kvalificirati kao kršenje zabrane mučenja i drugog nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Jednako se tako naglašava, opet po uzoru na prava ESLJP-a, važnost provođenja učinkovite istrage, kao i osiguravanje učinkovitih pravnih sredstava u slučajevima podnesenih pritužbi nadležnim tijelima.

Preporuke Nacionalnog preventivnog mehanizma u svakom su slučaju hvalevrijedne te su u skladu s praksom Europskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda RH,²⁰⁴ o kojima će poslije biti više riječi. Nejasno je postoji li tijelo koje sustavno prati implementaciju navedenih

²⁰¹ Izvješće o radu Nacionalnog preventivnog mehanizma za 2019., vidi bilj. 200., str. 31. i 32.

²⁰² Ovdje treba podsjetiti na tragičan slučaj male Madine H., djevojčice čiji su roditelji imigranti proživjeli tzv. *pushback* od strane hrvatskih vlasti te je u navedenim prebacivanjima i bježanjima došlo do pogibije šestogodišnje djevojčice na željezničkom prijelazu blizu državne granice sa Srbijom. Iako ni državno odvjetništvo RH ni Ustavni sud RH nisu prepoznali da se radilo o povredi prava na život iz čl. 2. te o povredi zabrane mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja iz čl. 3. Konvencije, navedene povrede utvrdio je ESLJP u nedavno donesenoj presudi *M. H. i dr. protiv Hrvatske*, br. z. 15670/18 i 43115/18, od 18. studenog 2021. Osobito je zabrinjavajuće bilo utvrđenje da je od strane hrvatskih vlasti vršen pritisak kako predmet ne bi došao pred Europski sud. U navedenom predmetu utvrđen je čitav niz povreda odredaba Konvencije, i to čl. 2. u proceduralnom aspektu, čl. 3. u odnosu na djecu podnositelje (4.–14. podnositelji), čl. 5.1. u odnosu na sve podnositelje, čl. 4. Protokola br. 4 u odnosu na 1., 9., 10., 12., 13. i 14. podnositelja, te, kao što je naglašeno, čl. 34. jer je tužena država ometala podnositelje u učinkovitom korištenju njihova prava na podnošenje pojedinačnog zahtjeva. Dakle utvrđen je čitav niz povreda, iz čega bi Republika Hrvatska trebala izvući mnoge pouke i primijeniti ih na postupanje s migrantima, a posebice da je držanje djece u imigracijskom centru, u uvjetima koji nalikuju zatvorskim, u razdoblju od više od dva mjeseca suprotno čl. 3. Konvencije.

²⁰³ U nedavno donesenoj presudi ESLJP-a *Daraibou protiv Hrvatske*, br. z. 84523/17, od 17. siječnja 2023., u kojem sam postupku također zastupala podnositelja, povreda čl. 3. razmatrana je zajedno s povredom čl. 2. Konvencije, koja je utvrđena u supstantivnom i proceduralnom aspektu. Daraibou je kao imigrant bio pritvoren u prostorijama za zadržavanje na graničnom prijelazu Bajakovo. Ondje je tada izbio požar, u kojem su tri migranta izgubila život, a on je zadobio teške i za život opasne ozljede, te je proveo mjesec na bolničkom liječenju i podvrgnut je višestrukim operativnim zahvatima. Presudom su utvrđene povrede pozitivnih obveza države da zaštiti živote onih pod njezinom vlašću te sigurnosni propusti jedinice za zadržavanje u kojoj su imigranti bili smješteni, a koja nije zadovoljavala protupožarne propise, nije imala evakuacijski plan, a policajci zaduženi za nadzor nisu taj nadzor vršili ni putem videokamera ni u naravi. U presudi se navodi da su osobe lišene slobode posebno ranjive osobe te je u odnosu na njih postavljen viši standard zaštite. Sud je zaključio da pozitivne obveze države nastaju kada se utvrdi da su vlasti znale ili su morale znati da postoji opasnost nastanka neposrednog rizika za život pojedinca od strane trećih osoba ili od strane njega samog te su propustile poduzeti mjere zaštite. Štoviše, čak i kada nije utvrđeno da su vlasti znale ili su morale znati za postojanje takva rizika, postoje određene mjere opreza koje bi policajci i pravosudni policajci morali poduzimati u svim slučajevima kako bi minimizirali svaki potencijalni rizik te zaštitili zdravlje i dobrobit uhićene osobe (vidi § 84. presude).

²⁰⁴ Preporuke NPM-a u mnogočemu su slične preporukama CPT-a, poglavito u odnosu na uporabu sredstava prisile u skladu s načelom razmjernosti te nužnosti, a u slučajevima kada dođe do prekomjerne uporabe sredstava prisile u odnosu na dužnost provođenja učinkovite i adekvatne istrage.

preporuka, bez čega one gube svoju svrhu. Potrebno je stvoriti adekvatan zakonodavni okvir, koji će se primjenjivati u praksi i na učinkovit način dovesti do implementacije navedenih preporuka.²⁰⁵ Pregledom njihova sadržaja možemo zaključiti da bi, želimo li izbjeći daljnje teške povrede Konvencije, preporuke, usprkos svojoj fakultativnosti, na koju upućuje i sam njihov naziv, trebale biti usvojene. Usvajanje tih preporuka zahtijeva aktivnost različitih državnih tijela, od Sabora RH kao zakonodavnog tijela do Vlade RH i njezinih ministarstava.

3.3.3. Podzakonski propisi

3.3.3.1. Pravilnik o kućnom redu u zatvorima za izvršavanje istražnog zatvora

Pravilnik o kućnom redu u zatvorima za izvršavanje istražnog zatvora (Narodne novine 8/10) od 15. 1. 2010. u čl. 5. propisuje zabranu mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja te zabranu podvrgavanja zatvorenika medicinskom ili znanstvenom pokusu.²⁰⁶

Člankom 6. stavkom 1. propisano je da zatvorenik može podnijeti usmenu ili pisanu pritužbu ili određeni zahtjev upravitelju. O poduzetom u povodu pritužbe, odnosno zahtjeva, upravitelj će u roku od tri dana obavijestiti zatvorenika.

Sukladno st. 2. predsjednik suda koji je odredio istražni zatvor nadležan je za postupanje po usmenim ili pisanim pritužbama istražnih zatvorenika protiv odluke, mjere ili postupka upravitelja ili drugog zatvorskog službenika za koje zatvorenik smatra da mu se nezakonito prikraćuje ili ograničava njegovo pravo. Predsjednik nadležnog suda donijet će odluku primjenjujući ovlasti suca izvršenja u vezi sa zahtjevom za zaštitu prava zatvorenika propisanih Zakonom o izvršavanju kazne zatvora.

3.3.3.2. Pravilnik o stručnom usavršavanju u zatvorskom sustavu

Pravilnikom o stručnom usavršavanju u zatvorskom sustavu (Narodne novine 136/21) od 18. 12. 2021. Ministarstvo pravosuđa i uprave uvelo je u čl. 14. obvezu pohađanja temeljnog tečaja, koji predstavlja obveznu izobrazbu službenika pravosudne policije koji obavljaju poslove osiguranja kaznionice, zatvora i centra, te su ga dužni pohađati nakon prijma u

²⁰⁵ Izvješće CPT-a za Hrvatsku za 2017. godinu, str. 14, dostupno na: <https://rm.coe.int/16808e2a0e> (17.1. 2022.).

²⁰⁶ Čl. 5. glasi: „Zatvorenik ne smije biti izložen torturi, prisilnom radu i okrutnom i nehumanom postupanju. Zatvorenik ni uz njegov pristanak ne smije biti podvrgnut medicinskom ili znanstvenom pokusu.“

državnu službu i raspoređivanja na poslove osiguranja, za vrijeme vježbeničkog staža, radi osposobljavanja za samostalno obavljanje poslova osiguranja u zatvorskom sustavu i stjecanja uvjeta za polaganje ispita za zvanje pravosudne policije. Nije poznato što točno obuhvaća navedena edukacija.

3.3.3.3. Pravilnik o načinu rada i postupanja po pritužbama

U čl. 3. Pravilnika o načinu rada i postupanja po pritužbama (Narodne novine 16/21), donesenog na temelju čl. 5.f. Zakona o policiji, propisano je da se pritužba može podnijeti u pisanom obliku ili neposrednim podnositeljevim iskazom, o čemu će se sastaviti zapisnik, te da će se pritužbom smatrati i podnesak zaprimljen putem elektroničke pošte ako sadrži potpis podnositelja.

Člankom 4. Pravilnika propisuje se da je rukovoditelj ustrojstvene jedinice u kojoj je pritužba zaprimljena ili službenik kojeg on ovlasti obvezan pritužbu bez odgode unijeti u evidenciju pritužbi sadržanu u podsustavu „Poslovi unutarnje kontrole“, koja se vodi u Informacijskom sustavu MUP-a.

Člankom 5. propisano je da pritužbu razmatra rukovoditelj ustrojstvene jedinice u kojoj je raspoređen policijski službenik na kojeg se pritužba odnosi, a iznimno, ako je taj policijski službenik premješten u drugu ustrojstvenu jedinicu, rukovoditelj te jedinice.²⁰⁷

Člankom 8. Pravilnika propisane su odluke koje se donose povodom provjera navoda po pritužbama, tako da pritužba može biti ocijenjena kao:

- utemeljena – prikupljenim dokazima potvrđeni su svi bitni navodi pritužbe;
- djelomično utemeljena – argumentirano je potvrđen samo dio navoda, dok je dio navoda neutemeljen ili ga nije bilo moguće potvrditi;
- neutemeljena – u cijelosti je pouzdano potvrđena i dokazana neutemeljenost svih navoda u pritužbi²⁰⁸ te

²⁰⁷ Upravo u ovome vidim nesukladnost sa standardima ESLJP-a, koji zahtijeva da istragu provode neovisna tijela, koja nisu hijerarhijski povezana s osumnjičenim zaposlenicima države.

²⁰⁸ Ovdje treba kritizirati ovakvu kategorizaciju odluka donesenih po pritužbama, a osobito kategoriju „neutemeljena“, iz koje bi proizlazilo da se utvrđuju negativne činjenice. Navedeno je kontradiktorno odredbama Zakona o kaznenom postupku, presumpciji nedužnosti te načelu *in dubio pro reo*, kao i standardu dokazanosti izvan razumne sumnje. Primjerice oslobađajućom presudom u kaznenom postupku ne utvrđuje se da se neki događaj nije dogodio, već da neka osoba nije kriva za počinjenje djela jer ne postoji dostatna količina dokaza ili nije moguće donijeti osuđujuću presudu jer postoje druge okolnosti koje isključuju protupravnost.

– nepotvrđena – nije bilo moguće prikupiti saznanja koja bi potkrijepila tvrdnje podnositelja pritužbe, posebno kad verbalni iskaz podnositelja opovrgavaju iskazi policijskih službenika navedenih u pritužbi, a svjedoka ili očevidaca, kao ni materijalnih dokaza, nema.

Člankom 9. Pravilnika propisan je rok od 30 dana u kojem rukovoditelj mora izvijestiti građanina o utvrđenom činjeničnom stanju i poduzetim mjerama, a rukovoditelj će s ocjenom utemeljenosti upoznati i policijskog službenika na kojeg se odnosi.

Ukoliko je podnositelj nezadovoljan sadržajem *supra* spomenute obavijesti, može u roku od 15 dana od dana zaprimanja obavijesti, sukladno čl. 10. st. 1. i 4. Pravilnika, podnijeti prigovor ustrojstvenoj jedinici nadležnoj za unutarnju kontrolu, koja ima daljnji rok od 30 dana za odgovor na tu pritužbu (čl. 10. st. 2.).

Podaci iz IS sustava MUP-a brišu se po proteku od 10 godina od dana unosa, sukladno čl. 16. Pravilnika.²⁰⁹

3.3.3.4. Etički kodeks policijskih službenika

Etičkim kodeksom policijskih službenika (Narodne novine 62/12) propisano je da policijski službenici osiguravaju čuvanje i poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, kao i da pri zakonitom ograničavanju sloboda i prava poštuju dostojanstvo, ugled i čast svake osobe.

3.4. Pravni izvori – zaključak

Svi opisani izvori upućuju na zaključak o apsolutnoj prirodi zabrane mučenja, odnosno izričitoj zabrani njezine derogacije čak i u izvanrednim okolnostima, bilo da se radi o

²⁰⁹ I ovu odredbu treba kritizirati, osobito s aspekta da se radi o povredi temeljnih ljudskih prava, zbog čega bi svakako trebao biti propisan duži rok čuvanja podataka. Radi se i o povredi prava na jednakost svih pred zakonom s obzirom na to da se podaci o građanima koji su prijavljeni za počinjenje kaznenih djela, pa čak i ako su u međuvremenu oslobođeni od optužbe, u IS sustavu MUP-a čuvaju trajno, sve radi navodno lakšeg otkrivanja budućih kaznenih djela. Osobitu kritiku treba uputiti činjenici da se nedovoljno radi na analizi počinitelja najtežih konvencijskih povreda iz presuda ESLJP-a kada su oni službene osobe (policijski službenici i pravosudni policajci), tako da se redovno događa da i nakon što je ESLJP točno identificirao policijskog ili drugog službenika kao počinitelja neljudskog i ponižavajućeg postupanja taj isti službenik ostaje raditi na istoj dužnosti bez posljedica. U pojedinim slučajevima isti je službenik počinitelj povreda u više uzastopnih slučajeva – primjerice u predmetima *V. D. protiv Hrvatske* i *Tadić protiv Hrvatske*.

neposrednoj opasnosti za opstojnost države (Ustav RH) bilo o zaštiti prava na život druge osobe (praksa ESLJP-a).

Očito je da su međunarodna zajednica i ESLJP, a potom i hrvatski ustavotvorac i zakonodavac, čvrsto zauzeli stav kako mučenje i drugo okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje nisu dopušteni, koliko god da se neko drugo pravno dobro, koje bi se kršenjem te zabrane zaštitilo ili očuvalo, činilo važnim.

Međunarodno humanitarno pravo predstavlja vrlo važan izvor prava te je njime omogućeno procesuiranje zločina koje predstavljaju torturu i pred međunarodnim sudovima kao što je ICC i ICTY. Valja također istaknuti da zabrana mučenja i drugih oblika zlostavljanja u međunarodnom pravu predstavlja kogentnu normu (*ius cogens*)²¹⁰ te da, kao pravilo međunarodnog običajnog prava, obvezuje sve države, čak i one koje nisu ratificirale nijedan međunarodni ugovor o zabrani zlostavljanja.²¹¹ Poruka je sasvim jasna – mučenju i sličnom postupanju nema mjesta u suvremenim pravnim sustavima, gdje su pojedinac i zaštita ljudskih prava u središtu interesa. Kršenje navedenog postulata predstavlja kazneno djelo, a bilo koji dokaz pribavljen na takav način predstavlja nezakoniti dokaz.

Kritika koja se može uputiti dobro postavljenom zakonodavnom okviru jest da se tijekom godina primjene nije vodilo računa o njegovoj učinkovitosti te da države članice ne ulažu ni minimalne napore da detektirane povrede procesuiraju, štoviše, još uvijek opstruiraju žrtve u ostvarivanju njihovih prava, o čemu će više govora biti u poglavlju 8.²¹²

Ovlasti preventivnih odbora kao što su one CPT-a i Nacionalnog preventivnog mehanizma svode se na detektiranje i praćenje stanja, no iako daju vrlo vrijedne preporuke, domaće vlasti

²¹⁰ Mučenje predstavlja najapsolutniju povredu ljudskog dostojanstva te je stoga zabranjeno međunarodnim običajnim pravom. Vidi Alleweldt, R., *Schutz vor Abschiebung bei drohender Folter oder unmenschlicher oder erniedrigender Behandlung oder Strafe*, Springer, 1996, str. 2.

²¹¹ Janković, I., *Zabrana zlostavljanja – Priručnik za policiju i zatvorsko osoblje*, Beogradski centar za ljudska prava, Dosije Studio, Beograd, 2010, str. 58.

²¹² CPT je u svom Izvješću iz 2017. tražio obavijest o rezultatima obnovljene istrage, kao i presliku akcijskog plana donesenog od strane Državnog odvjetništva nakon presude *Mafalani protiv Hrvatske*, koja je prepoznata kao jedan od ključnih događaja u odnosu na Republiku Hrvatsku u vezi s dužnošću provođenja učinkovite, adekvatne i neovisne istrage u slučajevima policijskog zlostavljanja. Nepoznato je je li nakon analize odgovora Vlade RH na Izvješće CPT-a iz 2017. Republika Hrvatska dostavila Odboru tražene podatke vezane uz presudu *Mafalani* budući da podnositelj nema pravo uvida u spise navedenog Odbora. Štoviše, žalosno je ovdje navesti da ponovljena istraga u predmetu *Mafalani* još uvijek traje vezano uz događaj iz davne 2008. te je podnesena i ustavna tužba pod signaturom U-III/17 zbog neprovođenja učinkovite istrage, o kojoj Ustavni sud već dulje od dvije godine nije donio odluku, dok mi državno odvjetništvo, kao punomoćnici podnositelja, protivno uvjetima iz ZKP-a, ne omogućava pravo uvida u spis predmeta. Iz navedenog se vidi da preventivni odbori nemaju potrebnu snagu kako bi se stanje popravilo te da su na predmetnom području potrebni mehanizmi s izvršnim, pa čak i penalnim svojstvima kako bi polučili stvarni učinak.

uglavnom ih ne usvajaju. Posebno, zakonodavac ne nalazi potrebnim izmijeniti postojeći zakonodavni okvir kako bi novi sadržavao i kaznene odredbe za kršenje svih oblika prava osoba lišenih slobode.²¹³ Kritiku zaslužuje i Kazneni zakon iz 2011., koji je u odnosu na Kazneni zakon iz 1997. ispustio kazneno djelo nesavjesnog rada u službi. To je kazneno djelo obuhvaćalo blaže povrede službene dužnosti od onih kakve su mučenje, okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje. Takva je promjena kaznenog zakonodavstva imala za posljedicu da su državna odvjetništva obustavljala kaznene postupke smatrajući da nema kontinuiteta u odnosu na koje drugo kazneno djelo iz KZ/11, iako se radilo i o teškim povredama službene dužnosti.²¹⁴ Represivna politika ipak bi trebala biti usmjerena na pojačanu, a ne smanjenu odgovornost službenih osoba kada se radi o povredama službene dužnosti, osobito nad osobama lišenim slobode.

Ovaj pregled zakonodavnog okvira vezanog za sprječavanje i represiju mučenja, okrutnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja pokazuje da bi trebalo uvesti snažno i neovisno tijelo za istraživanje okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja, kako će to biti predloženo u poglavlju 11. Zaključna razmatranja i prijedlozi *de lege ferenda*.²¹⁵

²¹³ Važno je naglasiti da je suvremena doktrina ljudskih prava utemeljena na minimalnoj prirodi pravila s obzirom na to da dotiču srž onoga što čini čovjeka te se smatraju neophodnima za dostojanstven život (v. Pleić, I, str. 45), pa stoga ne govorimo o ostvarenju gornje granice zaštite, već doista o onom minimumu postupanja s ljudskim bićima, i stoga je osobito važno da država pokaže nultu stopu tolerancije na povredu tih prava.

²¹⁴ U predmetu u kojem su prijavljeni policijski službenici zbog zlorabe položaja i ovlasti jer nisu obavili radnju koju su morali obaviti, i to propustivši postupati prema neubrojivom mlađem punoljetniku, što je imalo za posljedicu da je on dan nakon intervencije u neubrojivom stanju ubio majku i baku, Županijsko državno odvjetništvo u Zadru rješenjem broj Kr-DO-321/14 od 5. prosinca 2014. odbacilo je kaznenu prijavu navodeći: „U odnosu na prijavljene policijske službenike, uočava se, a s obzirom na raspoložive dokaze u kaznenom spisu protiv L. M. (...) da oni ipak kritične noći nisu postupali sukladno Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji te u tom pravcu poduzeli radnje i mjere na koje ih obvezuje taj Protokol u toč. 1.a. Međutim, takav propust nije dostatan za izvođenje zaključka da su postupali s namjerom da neobavljanjem svoje dužnosti prouzroče štetu M. M. Donedavno je Kazneni zakon /97. imao inkriminaciju iz čl. 339. – nesavjestan rad u službi koje kazneno djelo je dekriminalizirano, a pod koja zakonska obilježja bi se lako moglo podvesti postupanje M. R. i D. P., međutim s obzirom na predočenu situaciju te činjenicu da ne postoji pravni kontinuitet između tog kaznenog djela i nekog u novom Kaznenom zakonu iz 2011., ponašanje prije navedenih policijskih službenika ne ostvaruje obilježja nekog od kaznenih djela koja se progone po službenoj dužnosti.“

²¹⁵ S time se slažu i drugi autori, koji navode da je naš Zakon uglavnom usklađen sa standardima iz obvezujućih i soft-law izvora, međutim smatraju kako bi se „razina zaštite ljudskih prava mogla znatno podići uvođenjem neovisnog građanskog tijela koje bi imalo mandat posjećivati zatvorenike i nadzirati uvjete u kaznionicama i zatvorima te o tome izvješćivati“. Vidjeti Babić, V., Josipović, M., Tomašević, G.: Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 13, br. 2, 2006, str. 724.

Implementacija standarda iz međunarodnih pravnih izvora obveza je Republike Hrvatske²¹⁶ te možemo zaključiti da je Republika Hrvatska navedene obveze na zakonodavnoj razini ispunila.

²¹⁶ Sudovi su ti koji su zaduženi za interpretaciju odluka Suda i međunarodno širenje vrednota te je njihova obveza djelovati neovisno od izvršne vlasti. Fokus na ljudska prava prilikom donošenja sudskih odluka od strane neovisnog suca neophodan je instrument za razvoj demokratskog i liberalnog društva. Vidi Cozzi, A., Sykiotou, A., Dagmara, R., Krstic, I., Filatova, M., Katic, N., Bard, P., Bourgeois, S., Comparative Study on the Implementation of the ECHR at the National Level, Council of Europe, Belgrade, 2016, str. 45.

4. POREDBENOPRAVNI OSVRT

4.1 Uvod u poredbenopravni osvrt

Poredbenopravno nastavno analiziram zakonodavna rješenja i praksu dvije zemlje koje sam odabrala radi vrlo istaknutih različitosti u njihovim zakonodavnim rješenjima i praksi postupanja s osobama lišenim slobode. Smatram da je osobito zanimljivo usporediti način na koji su se te dvije zemlje, od kojih jedna anglosaksonskog, a druga kontinentalnog pravnog sustava nosile s izazovima koje je donijela borba protiv terorizma, obzirom da na tom području najčešće dolazi do teških povreda ljudskih prava osoba lišenih slobode. Kazneno pravo protiv terorista u teoriji je nazvano i *neprijateljskim kaznenim pravom*, no smatram da bi prikladniji naziv bio antiterorističko kazneno pravo. Razlog zašto se bavim time u sklopu ovog rada je taj što smatram oportunistički analizirati potencijalne opasnosti i postupanje koje si Republika Hrvatska kao moderna demokratska zemlja ne smije dozvoliti kod postupanja s osobama lišenim slobode (primjer Sjedinjenim Američkim Država), dok bi se s druge strane trebala ugledati na njemačku ustavnosudsku praksu i prijedloge *de lege ferenda* njemačkih znanstvenika koja se odnose na osobe lišene slobode, od kojih ću neka prihvatiti i u vlastitim prijedlozima *de lege ferenda*.

4.2. Iskustvo Sjedinjenih Američkih Država

4.2.1. Kratki povijesni osvrt

Sjedinjene Američke Države možda su i najkontradiktornija država na svijetu po diskrepanciji između proklamiranih prava i sloboda iz Ustava²¹⁷ i međunarodnih ugovora kojih su članice s jedne strane te realnosti vezanih uz faktičnu i pravnu poziciju osoba lišenih slobode s druge.

Još u četrdesetim godinama prošlog stoljeća govorilo se o tome da je američka policija razvila ispitnu metodu poznatu pod nazivom *third degree* koja je podrazumijevala uporabu

²¹⁷ Iako odredbe američkog ustava izrijekom ne zabranjuju mučenje, neupitno je da mučenje povređuje prava zajamčena u tzv. *Bill of Rights*. Američki su sudovi zabranu upotrebe torture prilikom ispitivanja izvlačili iz četvrtog, petog, osmog i četrnaestog amandmana, vidjeti više na: <https://www.hrw.org/news/2003/03/11/legal-prohibition-against-torture#laws> (17. 5. 2022.).

intenzivne sile prema osumnjičenicima radi pribave priznanja. S obzirom na to da je primjenjivana isključivo od strane Amerikanaca nazvana je iz „američkom metodom“.²¹⁸

Kao država članica Ujedinjenih naroda SAD je potpisnik tzv. *Mandelinih pravila*, donesenih u Ženevi 1955.,²¹⁹ koja vezano uz discipliniranje zatvorenika i pritvorenika propisuju ograničenja, a vezano uz kažnjavanje zabrane svih vrsta kazni koje nisu izrečene od strane suda.²²⁰

Međutim američki zatvorski sustav na meti je kritika više od pola stoljeća te se smatralo da su američki zatvori „zatvorene institucije“ ne samo u pogledu tipa penitencijarne ustanove već i dostupnosti pravosuđa njihovim „stanarima“.²²¹

U jednoj od najranijih odluka američkog Vrhovnog suda vezanih uz prava zatvorenika, i to u predmetu *O'Lone v. Estate of Shabazz* iz 1987.,²²² Sud je presudio u korist dvojice zatvorenika muslimanske vjeroispovijesti koji su tvrdili da su time što su upućeni na rad izvan glavne zatvorske zgrade uskraćeni za slobodno prakticiranje vjere te je time povrijeđen 1. amandman.

Međutim sudac Brennan u izdvojenom je mišljenju istaknuo i da američki zatvorenici „žive u sjeni“, misleći pritom na odvojenost od vanjskog svijeta i nedostupnost pravosudne zaštite.

²¹⁸ Više o pojmu *third degree* kao i o različitostima zašto je američka policija upotrebljavala fizičku silu kako bi pribavila priznanja, dok engleska policija prema nekim autorima tome nije bila sklona, vidjeti u: C. Thomas III, George, A. Leo, Richard, *Confessions of Guilt: From Torture to Miranda and Beyond*, Oxford University Press, New York, 2012., str. 112.

²¹⁹ Puni naziv glasi *Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*, dostupno na: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners.pdf (26. 9. 2021.).

²²⁰ *Idem*. Pravilo glasi: „27. *Discipline and order shall be maintained with firmness, but with no more restriction than is necessary for safe custody and well-ordered community life...*

30. (1) *No prisoner shall be punished except in accordance with the terms of such law or regulation, and never twice for the same offence.* (2) *No prisoner shall be punished unless he has been informed of the offence alleged against him and given a proper opportunity of presenting his defence. The competent authority shall conduct a thorough examination of the case.* (3) *Where necessary and practicable the prisoner shall be allowed to make his defence through an interpreter.* 31. *Corporal punishment, punishment by placing in a dark cell, and all cruel, inhuman or degrading punishments shall be completely prohibited as punishments for disciplinary offences.* 32. (1) *Punishment by close confinement or reduction of diet shall never be inflicted unless the medical officer has examined the prisoner and certified in writing that he is fit to sustain it.* (2) *The same shall apply to any other punishment that may be prejudicial to the physical or mental health of a prisoner. In no case may such punishment be contrary to or depart from the principle stated in rule 31.* (3) *The medical officer shall visit daily prisoners undergoing such punishments and shall advise the director if he considers the termination or alteration of the punishment necessary on grounds of physical or mental health.* Instruments of restraint 33. *Instruments of restraint, such as handcuffs, chains, irons and strait-jackets, shall never be applied as a punishment. Furthermore, chains or irons shall not be used as restraints...“*

²²¹ Službene stranice organizacije Oyez, izvješće o predmetu *O'lon v. Estate of Shabazz*, dostupno na: <https://www.oyez.org/cases/1986/85-1722> (3. 5. 2023.).

²²² *Ibid.*

Zatvorski sustav bio je toliko zatvoren da su sudovi odbijali dosuđivati novčane naknade zatvorenicima čak i kada su zatvorenici iz iste ćelije svjedočili o ozbiljnim kršenjima ustavnih prava.²²³ Do 70-ih godina prošloga stoljeća sudovi bi se pritom pozivali na tzv. *hands-off* doktrinu kako bi odbili uopće saslušati zatvorenike o okolnostima njihovih potraživanja naknade štete te uzeti izjave njihovih suzatvorenika.^{224, 225} Treba imati u vidu i činjenicu da je Amerika vodeća zemlja kad je riječ o stopi zatvorenika, budući da se jedan na svakih pedeset Amerikanaca u dobi između 20 i 40 godina života nalazi u zatvoru, odnosno 1 na 100 od čitave populacije.²²⁶

Neki autori smatraju²²⁷ da se, iako nesporno postoje ustanove koje dobro funkcioniraju, američki zatvori u globalu mogu nazvati „problematičnim mjestima“. Studije i izvještaji pokazuju da je stopa nasilja u američkim zatvorima visoka, da su mnogi prenapučeni te da se seksualna zlostavljanja javljaju u netolerantno visokom broju.²²⁸ Prema statistici *Bureau of Justice*, u jednogodišnjem periodu 2008.–2009. 88.500 zatvorenika (što čini 4,4 % pritvorske populacije te 3,1 % zatvorske) doživjelo je seksualno nasilje.²²⁹

Osim zbog visoke stope nasilja, seksualne zlorporabe i prekapacitiranosti, američki su zatvori već ranije bili na glasu po učestaloj uporabi ekstremnih izolacija, odnosno osamljivanja, u cilju kontroliranja i discipliniranja zatvorenika.²³⁰

²²³ Deltch, M., Mushlin, B. M., Corrections – Let the sunshine in: The ABA and Prison oversight, *The State of Criminal justice, Pace Law Faculty Publications*, 2011, str. 243.

²²⁴ Tzv. *hands-off* doktrina, koja je bila dominantna u vezi s penitencijarnim pravom SAD-a, smatrala je da pravo ne prati osuđene prijestupnike u zatvor te da završava kod zatvorskih vrata. Uvjete u zatvorima te život zatvorenika prema navedenoj doktrini kontrolira zatvorska administracija. Suci su bili uvjerenja da zatvorenici nemaju prava s obzirom na to da su ih se odrekli čineći kaznena djela te se nisu željeli miješati u administraciju popravnih institucija. Vidjeti: <https://definitions.uslegal.com/h/hands-off-doctrine/> (26. 9. 2021.).

²²⁵ Navedena doktrina ukinuta je 1974.godine odlukom u predmetu *Wolf v. McDonnell*, u kojem je zaključeno da „ne postoji željezna zavjesa između Ustava i zatvorenika ove zemlje ([T]here is no Iron Curtain between the Constitution and the prisons of this country“ [Wolf v. McDonnell, 418, U.S. 539, 555-56 (1974)]). U predmetu *Procunier v. Martinez*, 416 U.S. 396, 405-06 (1974), sud je smatrao da će, ukoliko zatvorska pravila ili praksa vrijeđaju ustavna jamstva, federalni sudovi izvršiti svoju dužnost da zaštite ta prava.

²²⁶ Točnije, 1.596.127 zatvorenika nalazi se u državnim ili federalnim zatvorima, a narednih 723.131 u lokalnim zatvorima, te je stoga ukupan broj odraslih zatvorenika na početku 2008. iznosio 2.319.258. S obzirom na to da ukupan broj punoljetnih građana iznosi oko 230 milijuna, stopa zatvoreničke populacije iznosi 1 na 99,1 odraslih. Vidjeti One in 100, <https://www.pewtrusts.org/en/research-and-analysis/reports/2008/02/28/one-in-100-behind-bars-in-america-2008>, (26. 9. 2021.), str. 5.

²²⁷ Deltch, Mushlin, str. 244.

²²⁸ *Idem*.

²²⁹ Department of Justice, Bureau of Justice Statistics: Sexual Victimization in Prisons and Jails Reported by Inmates, 2008-09, <https://bjs.ojp.gov/library/publications/sexual-victimization-prisons-and-jails-reported-inmates-2008-09> (24. 9. 2021.)

²³⁰ Deltch, Mushlin, str. 244.

4.2.2. Postupanje s teroristima te razdoblje poslije napada 11. rujna 2001.

Uporaba torture, tj. nedozvoljenih i nehumanih metoda, nije problem koji se naglo pojavio samo u Americi. Još su britanski doktori sudjelovali u ispitivanjima članova IRA-e²³¹ u 70-im godinama prošlog stoljeća, a navedenim tehnikama koristili su se i Francuzi tijekom rata u Alžiru. Nažalost, u 21. stoljeću na listu onih koji mahom koriste torturu prilikom ispitivanja osoba optuženih za terorizam dolaze i Amerikanci.²³²

Ivičević Karas smatra da je zaziranje od torture sve do napada 2001. bilo sastavni dio američke politike, koja je zbog primjene torture osuđivala režime u Iraku i Sjevernoj Koreji, ali i savezničke režime, kao što su oni u Jordanu i Saudijskoj Arabiji.²³³

Na području Europe još je 1972. britanski premijer Edward Heath zabranio metode ispitivanja i postupanja s uhićenima kao što su „hooding“ (uporaba kapuljača), „white noise“, odnosno „bijeli šum“,²³⁴ uskratno sna, uskratno hrane te uporabu pozicija koje uzrokuju stres (primjerice stajanje uz zid kroz duži period), koje se nazivaju i metode tzv. „pet tehnika“.²³⁵

Neki autori smatraju da se tortura primjenjuje radi ostvarenja pet različitih ciljeva: 1. tzv. *victor's pleasure* – predominantni faktor za uporabu torture oduvijek je bila vojna nadmoć pobjednika. Na pronađenim muralima drevnih Maja otkriveni su crteži poraženih neprijatelja iz sukobljenih gradova država kojima su iščupani nokti prije nego što su pogubljeni na ritualan način, kroz ponovno prikazivanje bitke; 2. teror – zastrašivanje javnosti i neprijatelja, čime su se služili diktatori od Hitlera do Pinocheta i Saddama Husseina, koji su mučili svoje političke zatvorenike kako bi neprijatelji znali da ih čeka znatno gora sudbina od same smrti ukoliko im se budu suprotstavljali; 3. kažnjavanje – kroz posljednja dva stoljeća tortura je korištena i kao oblik kaznenopravne sankcije; 4. iznuđivanje priznanja – francuski jezik ima dvije različite riječi za navedeno: *le supplice*, tortura kao kazna, i *l'aquestion*, tortura radi iznuđivanja priznanja; 5. prikupljanje obavještajnih podataka – čime se prema mišljenju nekih

²³¹ Naziv za Irish Republican Army, irsku paravojnu organizaciju koja je djelovala u 20. i 21. stoljeću. V.

https://en.wikipedia.org/wiki/Irish_Republican_Army.

²³² Agin, D.: „How it is: Psychiatrists, Psychisians and Torture“, *Huffington Post*, 2009, dostupno na: https://www.huffpost.com/entry/how-it-is-psychiatrists-p_b_189271 (31. 10. 2021.).

²³³ Ivičević Karas, E., Američka borba protiv terorizma kao opravdanje za primjenu metoda iznuđivanja iskaza, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 10, br. 1, 2003, str. 71. (dalje u tekstu: Ivičević Karas I.).

²³⁴ Radi se o nazivu za signal jednakog intenziteta, koji pokriva sve frekvencije.

²³⁵ Teays, W., Doctors and torture, Boundaries of torture, Medicine at the Crossroads, *Springer Cham*, 2019., str. 3.

autora postiže jedini do određene razine prihvatljiv cilj, budući da je usmjeren na sprječavanje budućih terorističkih akata.²³⁶ S time se ne bih složila, budući da države mogu i moraju naći načine i metode prikupljanja obavještajnih podataka bez uporabe torture, jer im to nalažu civilizacijski dosezi.

Općenito, oni koji primjenjuju torturu, uglavnom je pokušavaju opravdati te joj dati legitimitet na način da prvo stvore određene stigmatizirane kategorije osoba, koje okarakteriziraju kao „zločince“ ili „neprivilegirane osobe“, te ih obično označavaju kao „prijetnju nacionalnoj sigurnosti“ ili „neprijateljske postrojbe“,²³⁷ čime se otvara put neograničenim zlouporabama.²³⁸

Prethodno opisanima smatrane su osobe koje su bile sumnjive ili su se na bilo koji način mogle povezati s napadom na *World Trade Centre* u New Yorku 11. rujna 2001., u kojem su uslijed zrakoplovnog napada na poslovne tornjeve zvane „blizanci“ poginule stotine ljudi, i to neki uslijed zalijetanja aviona u tornjeve, a neki bacivši se s nebodera kako ih ne bi progutala vatra uzrokovana eksplozijom. Samo tjedan dana poslije navedenog terorističkog napada prašak s antraksom upućen je na adrese nekih novinskih kuća u SAD-u te na adrese dvaju senatora, što je sve dovelo do stanja šoka, straha i kaosa, koje je trebalo momentalno riješiti te spriječiti daljnje napade. Stoga je bila razumljiva želja CIA-e da skupi svoje obavještajne snage te ukloni teroriste s tzv. bojišta. Treba reći da su tada imali podršku političkih vođa i javnosti da učine što god je u njihovoj moći da spriječe daljnji napad. Međutim valja

²³⁶ V. Luban, D., *Torture, Power and Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2014, str. 50–53.

²³⁷ Dayan, C., *The story of Cruel and Unusual*, Cambridge, The MIT Press, 2007, str. 18.

²³⁸ Zanimljivo je spomenuti da je 1987. osnovana tzv. *Landaova komisija*, nakon što je utvrđeno da su izraelske obavještajne službe (GSS) upotrebljavale silu prilikom ispitivanja Palestinaca osumnjičenih za neprijateljske terorističke aktivnosti. Komisijom je predsjedavao bivši predsjednik Vrhovnog suda Moshe Landao, po kojem je ujedno i dobila naziv. Komisija je smatrala da je upotreba umjerene sile od strane GSS-a prilikom ispitivanja osumnjičenih terorista dopustiva prema značajkama kaznenog prava u okviru instituta nužne obrane. Prigovor takvu zaključku jest da on nije kompatibilan s konceptom ljudskog dostojanstva te da *ex ante* odobravanje koje uključuje birokratizaciju torture nije opcija. V. više u: Gur-Arye, M., Jessberger, F., *The Protection of Human Dignity in Interrogations: May Interrogative Torture Ever Be Tolerated? Reflections in Light of Recent German and Israeli Experience*, *Israel Law Review*, The Hebrew University of Jerusalem, vol. 44, br. 1–2, 2011, str. 235–236. Kada govorimo o isključenju kaznene odgovornosti, prema nekim autorima na raspolaganju su dvije osnove koje bi je opravdavale: samoobrana (ili obrana druge osobe) te nužda. Prema tome individualna odgovornost prema međunarodnom kaznenom pravu bila bi isključena ukoliko mučitelj postupa razumno, kako bi obranio drugu osobu od neposredne i nezakonite uporabe sile na način koji je proporcionalan stupnju opasnosti za tu osobu (*self-defence*) ili ako je akt mučenja prouzročeno silom koja je posljedica prijetnje neposrednom smrću prema drugoj osobi te osoba djeluje razumno i u nuždi kako bi izbjegla ostvarenje prijetnje kojom se prouzrokuje veće zlo od onog koje je prijetilo (*necessity*). I takvu opravdanju upućivane su mnogostruke kritike, v. Jessberger, F., *Bad Torture – Good Torture? What International Criminal Lawyers May Learn from the Recent Trial of Police Officers in Germany*, *Journal of International Criminal Justice*, vol. 3, br. 1, 2005, str. 1069.

podsjetiti i da tijela koja je odobrio predsjednik 2001. nisu imala dopuštenje za prisilna ispitivanja.²³⁹

Tako je modificiranu verziju upravo prethodno navedenih „pet tehnika“ počeo koristiti američki Odsjek za obranu smatrajući ih humanim i zakonski dopustivim. Tehnike su uključivale: izolaciju (osamljivanje) u trajanju duljem od 5 mjeseci, uskratu sna u periodima između 48 do 54 dana, tijekom kojih su ispitivanja trajala 18 do 20 sati dnevno, degradiranje, seksualno ponižavanje, uporabu vojnih pasa radi usađivanja straha, izlaganje ekstremnim vrućinama i hladnoćama te jakoj buci kroz duži period te kombinaciju tih tehnika.^{240, 241}

Najčešći razlog koji se navodio kao opravdanje za uporabu tih tehnika jest nuklearni terorizam u kontekstu doktrine tzv. odbrojavajuće bombe (*ticking bomb scenario*),^{242, 243} kod koje vrijeme nije na strani državnih organa.

Ticking bomb scenario u uporabi se pojavljuje tijekom ratova u Alžiru, kada je učestalo primjenjivan od strane francuske vojske i policije. Tijekom Alžirskog rata i osobito tijekom Bitke kod Alžira 1957. tortura je rutinski i ekstenzivno primjenjivana od strane francuske

²³⁹ Senate Select Committee on Intelligence: Committee Study of the Central Intelligence Agency's Detention and Interrogation Program, Approved December 2012, Declassification revisions December 2014, str. 2., dostupno

na: https://www.academia.edu/9727342/Report_on_CIA_Torture_Senate_Select_Committee_on_Intelligence_Committee_Study_of_the_Central_Intelligence_Agency's_Detention_and_Interrogation_Program (19. 9. 2021.).

²⁴⁰ Justo, L., Doctors, interrogation and torture, *British Medical Journal*, vol. 332, br. 7556, 2006, str. 1462.

²⁴¹ Radi se o tzv. *stress and duress* tehnikama.

²⁴² Tzv. *ticking bomb scenario* (TBS) učestalo je kritiziran od strane znanstvenih krugova. Kao najčešći prigovor navodi se to da se radi o umjetnoj konstrukciji, za koju je malo vjerojatno da će se dogoditi u stvarnosti, te da se radi o neprikladnoj osnovi, na kojoj se onda konstruira moralno ili zakonsko opravdanje mučenja. TBS se idealizira opravdanjem da se prava osoba nalazi u pritvoru te da će ona promptno i točno otkriti informacije uslijed torture, v. Shue, H., Torture in Dreamland: Disposing of the Ticking bomb, Case Western Reserve, *Journal of International Law*, 2006, str. 231. Pravi *ticking bomb scenario* najčešće se javlja u slučajevima otmica, poglavito djece, kakav je viđen upravo u presudi *Gäfgen protiv Njemačke* (vidi poglavlje ovog rada 4.3.5.).

²⁴³ Debate treba li dozvoliti mučenje od strane državnih agenata u situacijama kada terorist ili drugi opasni kriminalac vjerojatno ima informaciju koja bi mogla spasiti živote nedužnih i spriječiti neposrednu opasnost dovela je do dubokih neslaganja između onih koji tvrde da je tortura opravdana u tim okolnostima i onih koji tvrde da agenti države nikad i ni pod kakvim okolnostima ne bi smjeli primijeniti torturu. Prva navedena grupa, koja vjeruje u benefite uporabe torture u iznimnim *ticking bomb* situacijama, smatra da ona nadmašuje štetu koja se pričinjava društvu kao posljedica njezine uporabe. No između njih postoje oni koji smatraju da bi se unutar tih okolnosti tortura smjela legalizirati *ex ante* i oni koji smatraju da bi se smjela legalizirati *ex post*. Oni koji se zalažu za legalizaciju *ex ante* zapravo se zalažu za izdavanje tzv. naloga za mučenje (*torture warrants*) od strane sudova, i to stoga što smatraju da nijedan sudac ne bi dopustio torturu osim ako nije suočen s uvjerljivim dokazima da je tortura apsolutno nužna u danoj situaciji s ciljem da se izbjegne potencijalna katastrofa. Druga navedena grupa smatra da bi tortura trebala zauvijek ostati nezakonita pod svim okolnostima te da bi žrtve torture trebale imati na raspolaganju širok spektar pravnih lijekova, no da bi državni agenti koji su optuženi za uporabu torture morali moći uložiti prigovor nužne obrane. Vidi Oršolić, T., The Prohibition of Torture and the Ticking Time-Bomb Scenario, u: Liber Amicorum Zvonimir Šeparović – Od kaznenog prava do viktologije, *Zbornik radova u čast osamdesetog rođendana profesora emeritusa Zvonimira Šeparovića*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2009, str. 350–352.

vojske i policije prilikom ispitivanja. Nakon Alžirskog rata *ticking bomb scenario* pojavljivao se povremeno u akademskoj literaturi i u medijima, a nazivan je i problemom „prljavih ruku“ kod političkog odlučivanja.²⁴⁴

Međutim neki autori tvrde da su takve i još pune gore metode upotrebljavane u slučajevima u kojima nije bilo odbrojavajuće bombe.²⁴⁵

4.2.3. Neprijateljsko kazneno pravo

Nakon napada 2001. na tornjeve u *World Trade Centeru* u New Yorku te nastavno u borbi protiv ISIL-a/ISIS-a^{246, 247} došlo je do nagle erozije na području ljudskih prava kako s policijsko-obavještajnog aspekta kršenja ljudskih prava primjenom spornih metoda pribave iskaza prije suđenja tako i uslijed iznenadnog zaokreta u primjeni prava od strane američkih sudova.^{248, 249} Došlo je i do stvaranja jedne čitave nove grane prava u teoriji, nazvane i

²⁴⁴ Farrell, M., *The Prohibition of Torture in Exceptional Circumstances*, Cambridge University Press, New York, 2013.

²⁴⁵ Vidi Ford, M., „Antonin Scalia's case of Torture“, *The Atlantic*, dostupno na: <https://torturenews.wordpress.com/2014/12/13/antonin-scalias-case-for-torture/> (31. 10. 2021.).

²⁴⁶ Akronim ISIL precizniji je naziv jer podrazumijeva područja na koja navedena grupa polaže pravo, dok se ISIS odnosi isključivo na područje Iraka i Sirije. U posljednje vrijeme najčešće se koristi akronim IS, što znači „Islamic State“, odnosno islamska država. V. <https://www.britannica.com/story/is-it-isis-or-isil>.

²⁴⁷ Terorizam se retorički povezuje s fundamentalizmom te se na oba pojma načelno gleda kao na najveće prijetnje ljudskim pravima i međunarodnom političkom poretku, iako neki autori smatraju da tome nije tako. Primjerice Nawal L. Saadawi tvrdi da je fundamentalizam „pozitivan i izvoran način razmišljanja, koji je nužan za bilo kakvo kreativno oponiranje. Razlika između kreativnog otpora i nasumičnog nasilja je, dakako, krucijalna.“ Vidjeti Hastrup, K., *Fundamentalism: Liquid Fear and the Loss of Flexibility, Implementing Human Rights, Essays in Honor of Morten Kjaerum*, The Danish Institute for Human Rights, Copenhagen, 2007, str. 461.

²⁴⁸ Širina mnogih antiterorističkih režima i energičnost kojom su oni uvedeni nameće fundamentalna normativna pitanja vezana uz ustavni poredak i njihove implikacije na zakonodavne, izvršne i sudske grane. Neki autori smatraju da se može postaviti pitanje jesu li fundamentalne promjene pravnog poretka potrebne i prvenstveno jesu li opravdane. Nadalje, iako se antiterorističkim zakonima kao jedan od osnovnih *ratio legis* propisuje sprječavanje financiranja terorizma, postavlja se pitanje jesu li uopće i u kojoj mjeri takve intervencije učinkovite. Naime američka Komisija, osnovana nakon napada 9/11, utvrdila je da su troškovi tog napada iznosili manje od pola milijuna američkih dolara te je izrazila priličnu sumnju vezanu uz sposobnost sprečavanja terorizma putem zaustavljanja njegova financiranja. Vidi Ramraj, V. V., Hor, M., Roach, K., *Global Anti-Terrorism Law and Policy*, Cambridge University Press, 2005, str. 6. i 7.

²⁴⁹ Zanimljivo je promotriti i reakcije drugih, primjerice azijskih država, na uvođenje antiterorističkih zakona. U Maleziji i Singapuru prvi takvi zakoni uvedeni su vezano uz susprezanje napada vršenih od strane Komunističke partije Malaje nakon završetka japanske okupacije tijekom Drugog svjetskog rata te su se mjere uvedene tim zakonima i nadalje primjenjivale pod nazivom „The Emergency“. Iako je izvanredno stanje koje je uvedeno 1948. službeno završilo 1960., mogućnost pritvaranja bez odgovarajuće sudske odluke ostala je u praktičnoj primjeni. Prema mišljenju nekih autora, za stvarne promjene potrebno je promijeniti vladajuću politiku jer malo toga suci mogu učiniti kada vladajući putem svoje većine te ustavnih amandmana uspijevaju „imunizirati“ svaku promjenu za koju se zalaže „*Independent Singapore*“. Vidi Hor, M., *Law and terror: Singapore stories and Malaysian dilemmas*, u: Ramraj, Hor, Kent, str. 277–293. Nadalje, u Indoneziji su antiteroristički zakoni dočekani ambivalentno. Iako se narod nadao da će teroristički napadi prestati s uvođenjem tih zakona, s druge strane su se bojali da će oni dati nove ovlasti autoritarnoj vladi te oživititi policijsku državu. Također, ljudi su se bojali da će se Indonezija priključiti američkom ratu protiv islama, a ne protiv terorizma, sve s obzirom na činjenicu da je

neprijateljskim kaznenim pravom, odnosno *Criminal Enemy Law*,²⁵⁰ kritizirane od strane znanstvenih krugova, koja je prema mnogima otišla izvan pravno dozvoljene granice zaštite ljudskih prava unutar kaznenopravnog sustava.²⁵¹

Ovdje treba reći da se navedeno neprijateljsko kazneno pravo nije pojavilo prvi put u SAD-u nakon napada na tornjeve. Tzv. „policifikacija“ kaznenog prava pojavila se još 1933. u Njemačkoj u obliku preventivnog kažnjavanja,²⁵² a navedeni naziv uveden je jer primjenjivane mjere nisu predstavljale reakciju na prošli događaj, nego pokušaj da se na temelju događaja iz prošlosti preveniraju buduće radnje putem specijalne prevencije. Ta takozvana otvorena policifikacija sastavljena je od više skrivenih oblika, a uključuje zakonodavstvo koje omogućuje kažnjavanje, koje se zbog svoje enormne težine jedva može objasniti kao reakcija na umjereno ili osrednje pogrešno ponašanje s kojim je povezano. Kada se u literaturi navodi opravdanje za nju time da se treba boriti protiv određenog fenomena

Indonezija pretežno zemlja muslimanske vjeroispovijesti. Vidi Juwana, Hikmahamnto: Indonesia's Anti-Terrorism Law, u: Ramraj, Hor, Kent, str. 299. Osvrnuvši se na situaciju u Filipinima, možemo zaključiti da nedostatak istinske politike protiv terorizma objašnjava zašto Filipini uopće nemaju posebne antiterorističke zakone. Filipini su usvojili američki oblik vladanja, a predsjednik Arroyo nije nikada zatražio od Kongresa da kao prioritetnu predloži bilo koju specifičnu mjeru protiv terorizma očito ne smatrajući navedenu temu urgentnom. Vidi Roque L. Harry: The Philippines: The weakest link in the fight against the terrorism, u: Ramraj, Hor, Kent, str. 319–320. Suprotno navedenom iskustvu Filipina, odmah nakon napada 11. rujna japanski premijer Junichiro Koizumi založio se za to da vlada pruži snažnu podršku SAD-u. Unutar tjedan dana održan je ministarski sastanak posvećen mjerama protiv terorizma te je usvojen paket mjera za borbu protiv terorizma. Japan se odlučio aktivno uključiti u borbu protiv terorizma, koja se pretvorila u japanski vlastiti sigurnosni problem, te je pružena snažna podrška SAD-u, i to kako u vojnim tako i u humanitarnim kapacitetima. Vidi Fenwick, Mark: Japan's response to terrorism post-9/11, u: Ramraj, Hor, Kent, str. 328–329.

²⁵⁰ Ovaj izraz nastao je nakon napada 11. rujna te nema veze s izrazom „akti štetni za neprijatelja“, koji je uvršten u međunarodno pravo još kroz čl. 7. Ženevske konvencije iz 1906. Vidi Kolb, R.: The notion of acts harmful to the enemy under international humanitarian law, *International Review of the Red Cross*, Geneve, vol. 101, br. 912, 2019, str. 1184–1185. Iako ne postoji adekvatan prijevod engleskog termina „Enemy law“ te njemačkog „Feindstrafrecht“, pojam „neprijateljsko kazneno pravo“ zapravo označava kazneno pravo koje se primjenjuje prema neprijateljima, dakle kazneno pravo za neprijatelje. U nedostatku adekvatnog prijevoda dalje u tekstu koristit ću se pojmom neprijateljsko kazneno pravo, s prethodno opisanim značenjem.

²⁵¹ Unatoč tome što nesporno uviđaju mnoge negativne aspekte neprijateljskog kaznenog prava (njem. *Feindstrafrecht*), neki autori smatraju da je ono naprosto nužno te njegove reperkusije uspoređuju primjerice s time da bi, ukoliko ukinemo pritvor u našem pravnom sustavu, mnogi kriminalci pobjegli te im se ne bi moglo suditi ili bi ponavljali činjenje kaznenih djela. Navedeno dakle uspoređuju s antiterorističkim zakonima, retorički se pitajući što bismo učinili da saznamo da netko planira teroristički napad ili da okuplja supočinitelje za navedeni napad. Bismo li ih samo pustili dok ne izvrše napad u drugoj zemlji? Stoga ti autori smatraju da su antiteroristički zakoni jedina mogućnost da ih se u tome spriječi te bismo, prema njihovu mišljenju, trebali ili riješiti ovaj problem drugim sredstvima ili smanjiti na najmanju moguću mjeru negativne posljedice takvih zakona. Smatraju da žrtvama koje trpe posljedice takvih zakona treba pružiti adekvatnu kompenzaciju te da, unatoč suprotnim filozofskim argumentima, njihovo postojanje još uvijek doprinosi dobrobiti društva. V. primjerice Golser, F., The Concept of a Special Criminal Law as a Weapon against „Enemies“ of the Society, *Studia Iuridica LXVII*, University of Salzburg, 2017, str. 76. S takvim se stavovima ne slažem te smatram da bi se na taj način na mala vrata uvelo „plaćanje ulaznica“ za mučenje.

²⁵² Navedeno je bilo omogućeno i njemačkim *Ermächtigungsgesetz* od 24. studenog 1933. (vidi poglavlje 4.3.2.).

kriminaliteta, a ne pojedinih počinitelja, tada treba reći da se tu radi o strogom kažnjavanju i prisili putem depersonalizacije.²⁵³

4.2.4. Slučaj profesora Bassiounija

Kada govorimo o zaokretu u primjeni sudske prakse, koji se u anglosaksonskom pravnom sustavu temelji na presedanskom modelu, eklatantni slučaj jest upravo onaj profesora Mohameda Cherifa Bassiounija, eksperta s područja međunarodnog kaznenog prava i ljudskih prava, ujedno nominiranog za Nobelovu nagradu za mir. On je nedugo nakon napada 11. rujna 2001. pokrenuo postupak prema Zakonu o privatnosti²⁵⁴ protiv FBI-a budući da je mjesec dana prije napada saznao da FBI drži tajni dosje o njemu već više od 30 godina. Dosje je sadržavao izvratke iz profesorovih govora arapskim organizacijama u SAD-u još 1973. te nekoliko memoranduma koji se odnose na njegove zakonite, ustavom zajamčene aktivnosti u pogledu primjene 1. amandmana.²⁵⁵

Dosje je, štoviše, sadržavao i dokumente koji opisuju neke terorističke organizacije, ali se ne navodi veza između njih i profesora. Svrha je tužbe bila izbrisati uvredljive dokumente iz FBI-evih spisa te spriječiti FBI da nastavi prikupljati takve škodljive zapise.²⁵⁶

Iako se američko pravo temelji na sustavu presedana te je nedugo prije profesorova slučaja donesena presuda u korist trojice braće kojom je naloženo FBI-u da prestane s protuzakonitim prikupljanjem materijala o njima protivno 1. amandmanu, u profesorovu je slučaju odlučeno drugačije. Čini se da je razlog tomu puka činjenica da se pokretanje postupka preklapilo s događajima 11. rujna. Sud je odlučio da zbog prirode FBI-evih istražnih aktivnosti usmjerenih na borbu protiv terorizma te široke lepeze kontakata g. Bassiounija s Bliskim istokom FBI predviđa da će nastaviti primati informacije o g. Bassiouniju u budućnosti te da će dosje Biroa dati kontekst za njihovu evaluaciju, zbog čega je tužbu odbio.²⁵⁷

²⁵³ Günther, J., *On the Theory of Enemy Criminal Law*, u: Dubber, D. M., *Foundational texts in Modern Criminal Law*, Oxford University Press, 2014, str. 419–421.

²⁵⁴ Izvorno navedeni zakon glasi *Federal Privacy Act*.

²⁵⁵ 1. amandman jamči zabranu ograničavanja prava drugih samo na temelju religije, izražavanja, mirnog okupljanja te peticija upućenih vladi.

²⁵⁶ Becker, W. S., *Transition to Terrorism: Developments in U.S. Terrorism Legislation from Law Enforcement to Intelligence Gathering*, u: *Dealing with Terrorism – Empirical and Normative Challenges of Fighting the Islamic State*, Engelhart, M., Roksandić Vidlička, S. (ur.), Berlin, Duncker & Humblot, 2019, str. 212.

²⁵⁷ *Becker*, str. 213.

Takav nagli preokret u sudskoj praksi značajno je poljuljao predvidivost kao važno jamstvo povjerenja građana u pravni sustav. Međutim došlo je i do fundamentalne promjene u prirodi FBI-eve funkcije u borbi s terorizmom, koja je rezultirala promjenama u materijalnom pravu. Prije napada u rujnu 2001. te prije profesorova slučaja zakonom je bilo jasno regulirano da FBI ne smije držati dosjee o građanima suprotno 1. amandmanu, osim ako protiv njih nije pokrenuta istraga, jer bi ih u suprotnom mogao koristiti u političke, vjerske ili ideološke svrhe ili za buduće vladino uznemiravanje ili nadzor. Međutim materijalno pravo počelo se tumačiti u korist Agencije na način da se počela na prvo mjesto stavljati FBI-eva uloga u zaštiti nacionalne sigurnosti, i to ispred ustavom zajamčenih prava građana.

Međutim došlo je i do promjene na planu kaznenog postupovnog prava. U profesorovu slučaju sudsko vijeće, na zaprepaštenje profesorovih odvjetnika, prihvatilo je dokazni prijedlog FBI-a da *ex parte*²⁵⁸ izvrši uvid u dokument klasificiran kao tajna, a iz kojeg se vijeće trebalo uvjeriti zašto FBI treba nastaviti držati profesorov dosje. Taj dokument nije nikada prezentiran profesoru ni njegovim odvjetnicima, niti je postao službeni dio spisa, ali je na njemu utemeljena sudska odluka nepovoljna za profesora. Time su odškrinuta vrata kršenjima načela zakonitosti i vladavine prava, toliko proklamiranih američkim ustavom i dotadašnjom praksom.

4.2.5. Antiteroristički zakoni

FBI je preko noći postao tijelo koje se od strategije kaznenog progona izvrgnulo u tijelo kojem je na prvom mjestu obavještajno prikupljanje informacija i dokaza. Tome je na legislativnom nivou znatno doprinio Bushev tzv. *Patriotski zakon*,²⁵⁹ koji je donesen svega nekoliko mjeseci nakon napada na *World Trade Centre*, odnosno tzv. tornjeve „blizance“. Njime je, između ostalog, regulirano dijeljenje prikupljenih informacija i „dokaza“ između tijela kaznenog progona i obavještajnih tijela te je dozvoljena uporaba tako prikupljenih „dokaza“ u kaznenim postupcima. Osobito je problematično to što za prikupljanje informacija i dokaza više nije bilo potrebno utvrđivati postojanje osnova sumnje protiv neke osobe.²⁶⁰ Također, ukinuta je i desetljetna zabrana prema kojoj FBI-evi službenici nisu smjeli

²⁵⁸ Termin *ex parte* znači bez prisutnosti druge strane/drugog odvjetnika i u pravilu je bio nedopušten prema američkom pravu, osim u iznimnim slučajevima. V. <https://www.dictionary.com/browse/ex-parte>.

²⁵⁹ Izvorni naziv glasi *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act*.

²⁶⁰ Iako za određene mjere prema prethodnom zakonu FISA (*Foreign Intelligence Surveillance Act*) također nije bilo potrebno postojanje osnovane sumnje, bitna je razlika što se tako prikupljeni dokazi nisu mogli koristiti u kaznenom postupku.

prisustvovati javnim događajima u civilnim odorama i na taj način špijunirati inače zakonite događaje te se time miješati u privatni život građana.

Antiteroristički su se zakoni mijenjali na „gore“ proširivanjem dotadašnjih inkriminacija, odnosno dodavanjem novih te uvođenjem drakonskih kazni. Tako je primjerice i prije postojalo kazneno djelo zabrane financiranja terorizma,²⁶¹ međutim nakon napada 11. rujna inkriminacija glasi:

„Svatko tko svjesno osigura materijalnu potporu ili resurse stranoj terorističkoj organizaciji, ili pokuša ili planira navedeno, bit će novčano kažnjen s ovog naslova ili će mu se izreći kazna zatvora u trajanju ne duljem od 20 godina, ili oboje, a ukoliko je navedeno rezultiralo smrću neke osobe, bit će kažnjen doživotnim zatvorom. Uvjet je da osoba zna da se radi o terorističkoj organizaciji ili da je organizacija bila ili jest uključena u terorističke aktivnosti.“²⁶²

Do napada 11. rujna ta je odredba bila osnova za kazneni progon kada se radilo o materijalnoj potpore u svega tri slučaja, dok je nakon toga postala najčešće korištena inkriminacija kod progona kaznenih djela povezanih s terorizmom.²⁶³

Zabrinjavajuće je to što za postojanje kaznenog djela zabrane financiranja terorizma s aspekta krivnje nije potrebno dokazivati postojanje specijalne, pa čak ni generalne namjere, već je dovoljno samo znanje počinitelja da se kod davanja materijalne potpore radi o terorističkoj organizaciji ili organizaciji koja poduzima terorističke aktivnosti. Voluntativna komponenta u potpunosti je izostavljena. Stoga od inkriminacije nisu izuzete čak ni donacije u humanitarne svrhe za organizacije koje se mogu smatrati terorističkima, budući da svrha materijalne

²⁶¹ Zanimljivo je da ne postoji jedinstvena definicija pojma terorizma. Prema nekim autorima, postoji previše političkih komplikacija koje su do sada opstruirale pokušaj davanja jedinstvene definicije terorizma te je upravo to razlog što ne postoji jedinstvena definicija terorizma ni u jednom međunarodnom pravnom izvoru. Počevši od kasnih 1960-ih zapad je bio nesklon prihvatiti tvrdnje zemalja u razvoju i arapskih zemalja da je Izrael teroristička država vjerujući da se samo pojedinci ili grupe mogu okarakterizirati kao teroristi. Međutim od 1980-ih iz dokaza da neke zemlje stoje iza terorističkih aktivnosti to se stajalište promijenilo te se takvi akti opisuju kao „terorizam sponzoriran od strane država“ (engl. *state sponsored terrorism*). V. Bantekas, I., Nash, S., International Criminal Law, Cavendish Publishing Limited, drugo izdanje, London, 2003, str. 38.

²⁶² *Engl. [w]hoever knowingly provides material support or resources to a foreign terrorist organization, or attempts or conspires to do so, shall be fined under this title or imprisoned not more than 20 years, or both, and, if the death of any person results, shall be imprisoned for any term of years or for life. To violate this paragraph, a person must have knowledge that the organization is a designated terrorist organization ..., that the organization has engaged or engages in terrorist activity..., or that the organization has engaged or engages in terrorism... - §2339B. of U.S. Criminal Code.*

²⁶³ Becker, str. 218.

potpore uopće nije važna, što predstavlja, prema Beckeru, značajno odstupanje od načela krivnje.

Upravo slabljenje ustavnih jamstava načela zakonitosti i vladavine prava omogućili su tzv. *incommunicado* pritvaranja.^{264, 265} U toj formi pritvaranja pritvorenima nije omogućeno pravo na branitelja ni pristup sudu. Mnogi koji su uhvaćeni u zonama aktivnih neprijateljskih borbi u Afganistanu ili Iraku smatrani su neprijateljskim borbama i uslijed toga lišeni prava koja uživaju ratni zarobljenici prema Ženevskoj konvenciji i njezinim protokolima.²⁶⁶ Osobe koje se ne mogu smatrati ratnim zarobljenicima jesu teroristi, tj. obični kriminalci, za koje je nadležan američki sud. Na taj način SAD je izmislio treću kategoriju osoba, na koju se ne primjenjuju nikakvi zakoni.

Neki autori još su prije dvadeset godina smatrali, dok se tek govorilo o pretpostavci da su navodi o maltretiranju, vezivanju i bolnim položajima, uskratama sna i hrane te izlaganju buci istiniti,²⁶⁷ da je očito da postupci američkih istražitelja predstavljaju povredu međunarodnog humanitarnog prava, točnije čl. 17. Treće Ženevske konvencije iz 1949., koja se primjenjuje za vrijeme oružanih sukoba. Problem se međutim očitovao u činjenici da SAD zarobljenim ili predanim talibanima te osumnjičenim predstavnicima Al-Kaide nije priznavao status ratnih zarobljenika te je negirao povredu međunarodnog humanitarnog prava.²⁶⁸

²⁶⁴ *Incommunicado* pritvor oblik je pritvaranja koji se sastoji od zatvaranja pritvorenika bez obavještanja njegove obitelji ili odvjetnika. Takvom praksom nastaju mnogobrojne štetne posljedice. Članovi obitelji pritvorenika koji nisu upoznati s njegovim pritvaranjem često ga smatraju mrtvim te je posljedica *incommunicado* pritvora velika bol i patnja i za druge osobe. V. Williams, R. P., *Treatment of Detainees: Examination of Issues Relevant to Detention by the United Nations Human Rights Committee*, Henry Dunant Institute, Geneva, 1990, str. 73.

²⁶⁵ Prema nekim autorima tzv. *incommunicado* pritvorenike nazivaju još i *nestalim pritvorenima* (engl. *disappeared prisoners*). Dok je relativno lako opisati tipično nestajanje, teško je definirati samu prirodu tog „nestajanja“. Često se naziva „*unacknowledged detention*“, pod utjecajem ili uz toleriranje vlasti. Međutim taj naziv ne dočarava u potpunosti njegovu realnost, čak ni ako je zakonit na nacionalnoj razini, jer može istovremeno biti nezakonit na međunarodnoj razini. Situacija postaje gora ukoliko se radi o pritvoru koji nije samo neformalan (*unacknowledged*) već se i izričito poriče, no čak i kad se radi o poricanju pritvaranja koje traje samo kratki vremenski period, iako nedvojbeno predstavlja slučaj arbitrarnog pritvaranja, ne doseže stupanj težine koja se općenito povezuje s tipičnim primjerom takva pritvaranja te stoga postoji element neodređenosti. Za definiciju vidjeti *Interamerican Convention on Forced Disappearance of Persons*, čl. 2., v. Rodley, S. N., *The Treatment of Prisoners Under International Law*, Oxford University Press, 1999, str. 245–247.

²⁶⁶ Derenčinović, D., *Europe at a Crossroads – Countering Terrorism in the Surveillance Society*, u: *Dealing with Terrorism – Empirical and Normative Challenges of Fighting the Islamic State*, Engelhart, M., Roksandić Vidlička, S. (ur.), Berlin, Duncker & Humblot, 2019, str. 4.

²⁶⁷ U nastavku će se vidjeti da su objavom Izvješća Senata sve te pretpostavke, nažalost, potvrđene kao istinite.

²⁶⁸ Vidi Ivičević Karas I., str. 73.

Ovdje je potrebno razlikovati argumente iz kojih razloga, prema stavu Amerikanaca, Ženevske konvencije nisu primjenjive na pripadnike Al-Kaide, odnosno na talibane.

Iz memoranduma od 22. ožujka 2002. koji se odnosi na Odluku predsjednika Busha o primjeni Ženevskih konvencija na Al-Kaidu i talibane²⁶⁹ proizlazi da Ženevske konvencije nisu primjenjive na sukobe s Al-Kaidom jer ona nije visoka ugovorna strana sukladno čl. 2. Ženevske konvencije o postupanju s ratnim zarobljenicima od 12. kolovoza 1949. Čak da je Al-Kaida pokrivena prethodno citiranom Konvencijom, odnosno da je dio afganistanskih oružanih snaga, ona, prema stajalištu zauzetom u citiranoj odluci, ne potpada pod kriterije dosega čl. 4.²⁷⁰ u odnosu na grupacije koje imaju status ratnih zarobljenika, i to iz sljedećih razloga.²⁷¹

Prvi je razlog to što ne zadovoljava osnovne kriterije prema čl. 4.A. st. 1. koji se odnose na zakonite snage, i to stoga što ne djeluju prema zapovijedima odgovornih osoba njihovim podređenima; drugo, što pripadnici nisu nosili jasno istaknuta obilježja; treće, što nisu otvoreno nosili oružje; te četvrto, što nisu poduzimali vojne operacije u skladu s pravom i običajima rata.

Nadalje, Ženevske konvencije, prema stavu iznesenom u Odluci, bile bi primjenjive na talibane u Afganistanu jer su Afganistan i Sjedinjene Američke Države visoke ugovorne strane sukladno čl. 2. citirane Ženevske konvencije. Međutim iako je oružani sukob talibana pokriven Ženevskom konvencijom, talibani ne zadovoljavaju kriterije grupa pokrivenih statusom ratnih vojnih zarobljenika iz istih razloga koji su *supra* navedeni za pripadnike Al-Kaide.²⁷²

²⁶⁹ Navedenom odlukom predsjednik Bush je zaključio da je neprimjenjivanje Ženevskih konvencija na zatočene pripadnike Al-Kaide sukladno obvezama iz međunarodnog ugovora i međunarodnom običajnom pravu.

²⁷⁰ Članak 4. (A) utvrđuje osnovne kategorije zakonitih grupacija čiji su pripadnici ovlašteni na zaštitu ratnih zarobljenika. To su:

1. naoružane snage države ugovornice i milicije te dobrovoljačke skupine od kojih su sastavljene takve naoružane skupine
2. pripadnici milicije i dobrovoljačkih odreda koji zadovoljavaju četiri osnovna uvjeta, a to su da im se zapovijeda hijerarhijski, da su nosili uniforme ili razlikovna obilježja, da su otvoreno nosili oružje poštujući zakone i običaje rata, te
3. pripadnici regularnih oružanih postrojbi odani nepriznatom autoritetu.

²⁷¹ Vidi Greenberg, J. K., *The Torture debate in America*, Cambridge University Press, New York, 2006, str. 289–305.

²⁷² *Ibid.*

Takvu zaključivanju opravdano su vrlo žestoke kritike upućivali stručnjaci međunarodnog humanitarnog prava te ljudskih prava upirući na činjenicu da bi takvim tumačenjem svi zarobljenici prema američkom tumačenju tvorili „pravnu crnu rupu“ (engl. *legal black hole*), što je suprotno svim prihvaćenim standardima međunarodnog humanitarnog prava.²⁷³ Prema tom tumačenju ta grupacija osoba ne bi potpadala ni pod nadležnost američkog suda ni prema univerzalnoj jurisdikciji sudu bilo koje druge države.

Na navode da Ženevske konvencije nisu primjenjive na te grupacije, odnosno da im se ne treba priznati status ratnih vojnih zarobljenika, treba odgovoriti da:

- 1.) članovi Talibanskih postrojbi koji su zarobljeni tijekom rata u Afganistanu nesporno jesu pripadnici kategorije iz čl. 4.A (3) budući da su pripadnici regularnih oružanih postrojbi odani vladi, odnosno autoritetu koji država koja ih je zarobila nije priznala
- 2.) u odnosu na članove Al Kaide zarobljene u Afganistanu može se reći da oni nisu pripadnici oružanih postrojbi jedne od zaraćenih strana. No oni bi nedvojbeno potpali pod drugu kategoriju iz čl. 4.A ukoliko tvore „dobrovoljnu miliciju“, ali bi oni, za razliku od talibana, trebali ispuniti uvjete iz čl. 4.A (2) da bi se smatrali ratnim zarobljenicima.

Bez obzira na kategorizaciju, prema čl. 5. Treće Ženevske konvencije, „*ukoliko bilo kakva sumnja nastane vezano uz pitanje zadovoljavaju li neprijateljski vojnici kriterije ratnih vojnih zarobljenika, vlast koja ih drži mora odobriti zarobljenicima zaštitu prema predmetnoj Konvenciji do trenutka kada njihov status utvrdi nadležni tribunal*“.

Dodatno, prof. Robert Goldman također je dao vrlo dobar odgovor na američki pristup statusu uhićenih boraca. On je rekao da, „*usprkos tomu što ih nazivaju teroristima, pravo rata još se uvijek primjenjuje. Tako nismo prestali primjenjivati pravo rata u II. svjetskom ratu samo zato što je SS slijedio njemačke trupe i počinio terorističke akte. Ukoliko Amerikanci tvrde da mogu takvo što opravdati, tada protivnici uvijek mogu reći da to mogu činiti i nama također (...). Potpuno je irelevantno trebaju li se zatvorenici u pritvoru pod ingerencijom SAD-a u*

²⁷³ Borelli, S., Casting light on the legal black hole: International Law and detentions abroad in „the war of terror“, *International Review of the Red Cross*, London, vol. 87, no. 857, 2005.

Abu Ghraibu^{274, 275} ili zaljevu Guantanamo smatrati ratnim zarobljenicima, civilima ili nepriviligiranim borcima koji su možda bili uključeni u terorističke čine; oni su svi pravno odgovorni za svoje čine i zaštićeni pravom rata i ljudskim pravima. Ne predstavlja nikakvu razliku kako ih mi klasificiramo (...). Nitko ne može biti subjektom torture ili neljudskog postupanja.²⁷⁶

Kršenja ljudskih prava negirana su raznim metodama, poglavito ekstenzivnim tumačenjima, pa i nezakonitim interpretacijama zakonskih i ugovornih odredbi, nezamislivima u civiliziranom društvu. Tako je i zabrana mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja, kao jedino apsolutno pravo, ublažena kroz razna tumačenja.²⁷⁷ Kao primjer navodi se uskrata sna, koja je zabranjena prema međunarodnom humanitarnom pravu, a koja se počela nazivati „modifikacijom režima spavanja“. Također, takve ekstremne mjere opravdavane su time što su poduzimane izvan granica domaće jurisdikcije i prema strancima, koje nisu štitila ustavna jamstva. Antiterorističke mjere značajno su ugrozile i obične građane, koji s terorizmom nisu imali veze, i to putem nadzora i presretanja telekomunikacija, elektroničke pošte te društvenih mreža, mjera tzv. rasnog profiliranja i dr.²⁷⁸ Daleko najstrašnije antiterorističke mjere primjenjivane su u prethodno spomenutim *incommunicado* pritvorima.

Između 2001. i 2009. zabilježene su mnogobrojne zloporabe koje su počinili zaposlenici CIA-e zajedno s dva vanjska suradnika. Temeljene su na tzv. programu tajnih detencija i

²⁷⁴ Abu Ghraib je zatvor koji je bio smješten na staroj cesti za Bagdad. U prošlosti ga je koristio S. Hussein te su u njemu bili politički zatvorenici, a poslije i saveznici u ratu u Iraku. No u travnju 2004. objavljeni su zaključci vojne istrage koja je pokazala da su se u periodu između listopada i prosinca 2003. u navedenom zatvoru događala „sadistička, očigledna i bezobzirna zlostavljanja“ zatvorenika od strane američkih vojnih postrojbi. Sistemska zlostavljanja pritvorenika uključivala su ekstenzivna fizička, mentalna i seksualna zlostavljanja. V. Greenberg, J. K., Dratel, L. J., *The torture papers: The Road to Abu Ghraib*, Cambridge University Press, New York, 2004, str. 216.

²⁷⁵ Seksualna zlostavljanja i ponižavanja sastojala su se, *inter alia*, od primoravanja zatvorenika da skinu svoju odjeću te ih se držalo golima po nekoliko dana. Grupe muških zatvorenika tjeralo se da jedni drugima vrše masturbiranja, pri čemu su fotografirani te snimani. Potom ih se grupiralo u gomilu te se po njima skakalo. Pritvorenici su se vrijeđali i psihički ponižavali, budući da su nađeni dokazi i o šamaranju i udarcima u glavu. Također je utvrđeno da je u barem jednom slučaju goli zatvorenik postavljen na kutiju s vrećom pijeska na glavi te žicama pričvršćenim na dlanove, stopala i penis kako bi se fingirala tortura elektrošokovima. Prijetilo im se silovanjima, napunjenim pištoljima i vojnim radnim psima, a u barem jednom slučaju vojni je pas ozbiljno ozlijedio zatvorenika. V. Nieminen, K., *The Rules of Attribution and the Private Military Contractors at Abu Ghraib: Private Acts or Public Wrongs?*, *Finnish Yearbook of International Law*, Leiden, vol. 15, 2004, str. 289–290.

²⁷⁶ Goldman, K. R., *Protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism*, Note by the United Nations High Commissioner for Human Rights, The High Commissioner for Human Rights, 2004, str. 10.

²⁷⁷ Derenčinović, str. 4.

²⁷⁸ *Ibid.*

uporabi okrutnih ispitnih tehnika, koje su kršile zakone SAD-a, međunarodne ugovore i vrijednosti zaštićene međunarodnim pravom.²⁷⁹

Predsjednik Obama potpisao je Izvršni nalog br. 13491 u siječnju 2009., kojim zabranjuje držanje pritvorenika, osim onih na „kratkoročnoj, tranzitnoj bazi“, te kojim ograničava ispitne tehnike na one koje se nalaze u Vojnom terenskom priručniku. Međutim ta ograničenja nisu bila dio zakona SAD-a te su mogla biti kršena u trenu, pa ih je stoga trebalo regulirati na zakonskoj razini.

4.2.6. Izvješće Odbora za obavještajne službe

Odbor za obavještajne službe odobrio je uvjete istraživanja koje je trebalo rasvijetliti navedene nezakonite postupke u ožujku 2009. te je počeo prikupljati informacije od CIA-e i drugih federalnih odjela. Navedeni je odbor do tada u 2008. već revidirao stotine CIA-inih materijala koji opisuju ispitivanja pritvorenika koja su snimana videokamerom te uništena 2005. Navedena revizija zakomplicirala se 2008. uslijed istrage vođene od strane Ministarstva pravosuđa te je Odbor inzistirao na tome da dobije priliku sam pregledati materijale. Od 2009. do kraja 2012. grupa unutar Odbora pregledala je više od 6 milijuna stranica CIA-ina materijala te je izvještaj uputila predsjedniku Obami, koji ga je 2014. odlučio deklasificirati i učiniti dostupnim javnosti u određenom dijelu.

Iako su navedeni zaključci grupe suprotni zaključcima Ureda za pravne i savjetodavne poslove, predsjednica Odbora za obavještajne službe Diane Feinstein u Izvješću podnesenom Senatu²⁸⁰ zaključila je da su CIA-ini pritvorenici bili mučeni te da uvjeti u kojima su bili pritvoreni, kao i to što su protiv njih uporabljivane dopuštene i neopuštene tehnike, predstavljaju okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje.²⁸¹

Odbor je donio ukupno 20 zaključaka, od kojih se u nastavku iznose oni najznačajniji:

1. Uporaba CIA-inih tzv. naprednih tehnika nije predstavljala učinkovito sredstvo pribave obavještajnih informacija ili uspostave suradnje s pritvorenicima.

²⁷⁹ *Ibid.*

²⁸⁰ [SR288.PS \(senate.gov\)](#)

²⁸¹ Derenčinović, str. 4.

2. Opravdanja CIA-e za uporabu naprednih tehnika počivala su na netočnim tvrdnjama o njihovoj učinkovitosti.
3. Ispitivanja pritvorenika od strane CIA-e bila su puno okrutnija i gora od onog što je CIA prikazivala kreatorima politike i drugima.

Ispitne tehnike obuhvaćale su udaranje u zidove (tzv. *walling*), u kombinaciji s uskratom sna i skidanjem do gola. Zapisi ne potkrjepljuju navode CIA-e da su se prvo primjenjivale manje nasilne tehnike, kao i otvoreni, neprijeteći pristup. Tehnika potapanja u vodu fizički je opasna te dovodi do konvulzija i povraćanja. Uskrate sna uključivale su držanje budnim pritvorenika do 180 sati neprekidno, najčešće u stojećem stresnom položaju, s rukama podignutima iznad glave. Najmanje pet pritvorenika doživjelo je halucinacije tijekom prolongirane uskrate sna te je kod najmanje dvojice CIA nastavila s navedenom uskratom.

Najmanje pet pritvorenika bilo je izloženo rektalnoj rehidraciji ili rektalnom hranjenju, bez medicinski opravdanog razloga. CIA je pritvorenike također kupala u zaleđenoj vodi, odnosno kupkama. Nekoliko njih bilo je uvjeravano da nikada neće izaći živi, pri čemu se jednom sugeriralo da će izaći jedino u lijesu. Jednom od njih rekli su da nikada neće biti izveden pred sud jer oni nikada ne bi dopustili da svijet vidi što su mu učinili. CIA-ini službenici prijetili su najmanje jednom od njih da će uživati njegovoj porodici, i to da će uživati njegovu djetetu te seksualno zlostavljati njegovu majku i prerezati joj grkljan.²⁸²

4. Uvjeti pritvaranja CIA-inih pritvorenika bili su stroži nego što je CIA prikazivala kreatorima politike i drugima.

Pritvorenici smješteni u pritvorskoj jedinici zvanj *Kobalt* držani su u potpunoj tami i konstantno okovani u izolaciji, s glasnom bukom ili muzikom. Potpuni nedostatak grijanja vjerojatno je pridonio nekim smrtnim ishodom. Šef Kobalta opisao ga je kao tamnicu, a drugi je rekao da je Kobalt sam za sebe predstavljao posebnu ispitnu tehniku.²⁸³

5. CIA je konstantno dostavljala netočne podatke Odjelu za pravosuđe i tako ometala ispravnu pravnu analizu CIA-ina pritvora te ispitnog Programa.

²⁸² [SR288.PS \(senate.gov\)](#)

²⁸³ *Ibid.*

6. Dva ugovorna psihologa izmislila su CIA-ine napredne tehnike te su igrali centralnu ulogu u operacijama, procjeni i upravljanju CIA-inim pritvorom i ispitnim Programom.

Ranije iskustvo tih psihologa bilo je u američkoj školi za ratno zrakoplovstvo te preživljavanje, evaziju, otpor i bijeg, dok nijedan nije imao iskustva u ispitivanjima niti je imao specijalno znanje o Al-Kaidi, iskustvo u suzbijanju terorizma ili bilo kakvo relevantno kulturno ili lingvističko znanje.²⁸⁴²⁸⁵

7. CIA-in pritvor i ispitni program uništio je ugled SAD-a u svijetu i rezultirao drugim značajnim materijalnim i nematerijalnim štetama.

Osim što je uništio i zakomplicirao mnoge bilateralne obavještajne odnose, CIA-in pritvor i ispitni program stajao je 300 milijuna dolara, bez troškova osoblja.

8. CIA je rijetko bila ukorena, a njezino osoblje također je rijetko držano odgovornim za ozbiljne povrede, neprikladne aktivnosti te sistemske i individualne pogreške.

Značajni događaji, kao što su smrti i ozljede pritvorenika, držanje pritvorenika za koje nisu postojali pravni standardi da ih se liši slobode te uporaba neovlaštenih ispitnih tehnika nisu rezultirali prikladnim, učinkovitim ili korektivnim radnjama. CIA-ini menadžeri koji su bili svjesni navedenih propusta (zapravo zločina protivnih međunarodnom pravu), a nisu intervenirali ili su propustili ispravno upravljati, nisu proglašeni odgovornima, u nekim slučajevima nije pokrenut čak ni disciplinski postupak, a većina ih i dalje radi u službi.^{286, 287.}

288

²⁸⁴ *Ibid.*

²⁸⁵ Protiv navedenih psihologa pred federalnim sudom u Washingtonu podignuta je u ime preživjelih skupna civilna tužba od strane Američke unije za civilne slobode. Žalosno je što se naknada štete uslijed tako teških zločina rješava unutar građanskog, a ne kaznenog postupka. Vidjeti: Podignuta tužba protiv psihologa koji su osmislili tehnike mučenja za CIA-u, <https://www.index.hr/vijesti/clanak/podignuta-tuzba-protiv-psihologa-koji-su-osmislili-tehnike-mucenja-za-ciau/847984.aspx> (20. 9. 2021.).

²⁸⁶ Čak je Busheva administracija, kako bi oprala ruke i ogradila se od izravne povezanosti sa zločinima u zloglasnom Abu Ghraibu, inzistirala na tome da se radilo o pojedinim ekscesima, a ne američkoj politici, te su određeni pojedinci i osuđeni. Vidjeti članak: Abu Ghraib, symbol of America's shame, to close within three months, <https://www.theguardian.com/world/2006/mar/10/usa.iraq1> (20. 9. 2021.).

²⁸⁷ Ovdje treba naglasiti i da je u drugim državama, primjerice Njemačkoj, kako će to biti izloženo u poglavlju Njemačko iskustvo, bilo pokušaja procesuiranja odgovornih CIA-inih pripadnika, koji su također neslavno završili.

²⁸⁸ Ipak, stav američkih sudova da pritvorenici u zaljevu Guantanamo ne uživaju zaštitu nacionalnog prava SAD-a donekle je promijenjen u lipnju 2004., kada je Vrhovni sud u predmetu *Rasul v. Bush* utvrdio da američki sudovi imaju nadležnost odlučivati o tužbama na temelju *Habeas Corpusa*, a u vezi s pritvorenicima iz zaljeva

Može se zaključiti da su CIA-in pritvor i ispitni program eklatantan primjer tzv. neprijateljskog prava ili *enemy law*, koji je nastao kao odgovor na terorističke napade i nemoć suverenih država da ih spriječe i zaštite svoje građane.

Opravdanje za nekažnjavanje okrutnih zločina dao je ured Glavnog državnog odvjetnika (*Office of the Assistant Attorney General*) 2002. na zahtjev Odjela za pravosuđe. U njemu se tvrdi da postupanja ne potpadaju pod Konvenciju o zabrani mučenja jer nisu prouzročena namjerno.²⁸⁹

U pogledu slučaja zloglasnog zaljeva Guantanamo treba reći da on, nažalost, i danas postoji. Iz Izvješća Amnesty Internationala o stanju u zaljevu Guantanamo za 2021.²⁹⁰ proizlazi da zatvor danas ima 40 zatvorenika u dobi od 38 do 73 godine, i to 13 različitih nacionalnosti. Iako je više puta bilo govora o njegovu potpunom zatvaranju, a to je najavljivao i predsjednik Obama, ono se do današnjeg dana nije dogodilo, pa i ovdje možemo samo izraziti nadu da će se Amerika dvadeset godina nakon napada na tornjeve vratiti svojim prethodno proklamiranim ustavnim vrednotama i okončati logore u obliku ilegalnih pritvora u kojima se u 21. st. muče ljudi bez prava na odvjetnika i prava na pristup sudu.

Recentno, uporaba policijske brutalnosti prilikom uhićenja digla je na noge američku javnost u slučaju Georgea Floyda, Amerikanca afričkog podrijetla, koji je preminuo uslijed gušenja izazvanog policijskim postupanjem prilikom uhićenja na javnoj površini, u prisutnosti brojnih prolaznika. Policijski službenik Chauvin zbog toga je proglašen krivim za počinjenje kaznenog djela ubojstva te je osuđen na 22,5 godina zatvora. Takva kaznena presuda predstavlja iznimku od nekažnjavanja prekomjerne uporabe sile od strane američke policije, očito iznjedrenu uslijed prosvjeda tisuća Amerikanaca. Prekomjerna uporaba sile sukladno američkim zakonima i praksi kažnjiva je samo ako se dokaže namjera nanošenja tjelesne ozljede ili smrti, koja je najčešće teško dokaziva budući da su jedini svjedoci najčešće drugi

Guantanamo temeljem činjenice da su bili zadržani od strane same države, v. Borelli, str. 67. Spomenutom odlukom Vrhovni je sud interpretirao doseg zaštite *Habeas Corpus Writa* u skladu s *common law* tradicijom, sukladno kojoj *the writ* pruža jednaku zaštitu građanima i strancima, v. Pierre, J.-M., The „War against Terrorism“, International Law and the Growth of Unchecked Executive Power in the U.S., *Revue Interdisciplinaire d'Etudes Juridiques*, vol. 60, 2008, str. 89.

²⁸⁹ Memorandum for Alberto R. Gonzales, Counsel to the President, dostupno na: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB127/02.08.01.pdf> (19. 5. 2022.).

²⁹⁰ USA: Right the Wrong, Decision Time on Guantánamo, Amnesty International, dostupno na: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/AMR5134742021ENGLISH.pdf> (9. 10. 2021.).

policijski službenici, koji nerado svjedoče protiv svojih kolega. Preostaje nam nadati se da je, iako krajnje tragična, Floydova žrtva ipak dovela do prekretnice u pravnoj evaluaciji policijske brutalnosti u SAD-u.

4.3. Njemačko iskustvo

4.3.1. Kratki povijesni osvrt

Njemačka je s jedne strane država kojoj je trebao dugi niz godina da se oslobodi negativnog predznaka koji su joj ostavili Hitler i naslijeđe Trećeg Reicha,^{291, 292} ali je s godinama postala i zemlja koja je na glasu kao jedna od pravno najuređenijih država članica EU-a kad je riječ o poštivanju pravila kaznenog postupka te poštivanju standarda iz čl. 3. Konvencije.

Iako se može nesporno utvrditi da su u odnosu na ukupan broj slučajeva zlostavljanja u ostalim državama članicama predmeti protiv Njemačke zbog zlostavljanja na ESLJP-u u manjini,²⁹³ ne može se s potpunom sigurnošću utvrditi je li to rezultat činjenice da takvih povreda u Saveznoj Republici Njemačkoj nema, odnosno nema u velikom broju, ili je navedeno rezultat činjenice da njemački građani ili njihovi odvjetnici, ili i jedni i drugi, nisu skloni tužiti vlastitu državu međunarodnom tribunalu kakav je ESLJP.^{294, 295}

²⁹¹ Još je Weimarski ustav iz 1919. uveo dva sredstva za suočavanje s izvanrednim kriznim situacijama: tzv. ograničavanje ustavnih odredbi (njem. *Verfassungsdurchbrechungen*) i uredbe na temelju izvanrednog stanja (njem. *Notverordnungen*). Međutim od 1930. nadalje predsjednik Reicha Paul von Hindenburg počeo je sve više koristiti te ustavne ovlasti. Donošenjem *Ermächtigungsgesetz*a od 24. ožujka 1933. službeno je suspendirao građanska prava, marginalizirao zakonodavne organe *Reichstaga* i *Reichsrata* te tako potvrdio iznimna zakonodavna ovlaštenja vladajućeg Reicha pod Adolfom Hitlerom. V. više Auriel, P., Beaud, O., Wellman, C., *The Rule of Crisis: Terrorism, Emergency Legislation and Rule of Law*, Springer, 2018, str. 242–243.

²⁹² Neki autori smatraju da upravo sjena koju je ostavio Treći Reich, sa svojom dugotrajnom i užasnom uporabom torture, sprječava da se u javnosti povede debata o tome treba li vlada ikada upotrebljavati torturu, u bilo kakvim situacijama. Isti autori smatraju da taj užasni period u njemačkoj povijesti ipak ne bi trebao biti uzrok suzdržavanju od bavljenja tim problemom u sadašnjosti jer se pravni sustavi moraju pripremiti za učinkovito i opravdano bavljenje problematikom terorističkih napada koji su se dogodili ili će se dogoditi. V. Brugger, W., *May Government Ever Use Torture? Two Responses from German Law*, *The American Journal of Comparative Law*, vol. 48, 2000, str. 677.

²⁹³ Na pretraživaču prakse ESLJP-a HUDOC-u navodi se da je na Sudu do sada bilo ukupno 10.303 predmeta u kojima je isticana povreda čl. 3., dok se svega 116 predmeta odnosi na Njemačku. Daleko najveći broj predmeta vodio se protiv Rusije s naslova navedene povrede (ukupno 2035) te Turske (1912), dok je protiv Republike Hrvatske vođeno čak 206 predmeta, gotovo dvostruko više nego protiv po broju stanovnika daleko mnogobrojnije Njemačke.

²⁹⁴ Tome u prilog govori i podatak pribavljen izravno od ESLJP-a da je u 2021. zaključno s 1. studenim protiv Savezne Republike Njemačke zaprimljeno svega 1108 zahtjeva, od kojih je manje od polovice prošlo prvu trijažu, odnosno nije odbačeno prema pravilu 47. Suda. Trenutačno je 552 slučaja u postupku („*pending*“), od kojih su 32 pred Vijećem, a 42 se odnose na tzv. stare „*vehicle*“ predmete. Kada usporedimo te podatke s podacima za Republiku Hrvatsku, utvrđujemo da je do istog datuma protiv Republike Hrvatske podneseno 716 zahtjeva, od kojih je 557 prošlo prvu trijažu prema pravilu 47. Suda. Trenutačno je u postupku 421 slučaj, od kojih 86 pred Vijećem, a imamo čak 177 tzv. starih predmeta. Kada uzmemo u obzir da prema službeno objavljenim podacima u Saveznoj Republici Njemačkoj živi više od 82 milijuna stanovnika, a u Republici Hrvatskoj 3,89 milijuna, onda je posve jasno da njemački građani nerado osporavaju pravomoćne odluke svojih sudova.

²⁹⁵ Kao što je navedeno, radi se samo o jednom od mogućih razloga, dok je drugi mogući razlog to što Njemačka ima tako uređen pravosudni sustav da za izvanrednim pravnim lijekovima, pa i tužbama međunarodnim

Ukoliko je tome tako, razloge bi trebalo potražiti u eventualno duboko ukorijenjenoj svijesti njemačkih građana da je država kao institucija jedina ovlaštena provoditi red i sigurnost te strah od eventualnih posljedica takva pravnog angažmana protiv države.^{296, 297}

Drugi mogući razlog jest to što je njemački pravni sustav, odnosno funkcioniranje pravosuđa u cjelini, na toliko zavidnoj razini da njemački građani nemaju razloga pobijati pravomoćne odluke vlastitih sudova, odnosno da postoji zavidno povjerenje građana u ispravnost pravomoćnih odluka domaćih sudova. Koji od navedenih razloga prevladava, ostavljam čitatelju za razmišljanje.

U okviru poredbenopravnog osvrtu cilj rada nije zalaziti predaleko u povijest, no ipak valja kratko spomenuti nekoliko važnih stvari.

Nürnberški proces²⁹⁸ prezentiran je kao ekspeditivan i učinkovit budući da je suđenje završilo za svega godinu dana (1945.–46.) te su od ukupno 24 optuženika svega trojica okrivljenika oslobođeni, a ostali su osuđeni na smrtne kazne ili dugogodišnje kazne zatvora.

sudovima, nema potrebe. U posljednje navedeno izražavam ozbiljnu sumnju budući da sam i osobno, kao braniteljica, sudjelovala u kaznenom postupku vođenom kod Višeg pokrajinskog suda u Münchenu, iz kojeg sam zaključila da u praksi njemački odvjetnici nerado prigovaraju tijekom postupka zbog kršenja temeljnih ljudskih prava te se ne žele „zamjerati“ sudu podnošenjem ustavnih tužbi te tužbi ESLJP-u. Do istog sam zaključka došla i u razgovoru s drugim njemačkim kolegama.

²⁹⁶ Iako se u kaznenopravnoj teoriji relativno često citiraju presude njemačkog Ustavnog suda (*Bundesverfassungsgericht*), uvidom u web-stranice navedenog suda saznajemo da je broj predmeta koji se nalaze na rješavanju značajno manji od onih koji se rješavaju pred hrvatskim Ustavnim sudom. Tako je u 2015. od strane njemačkog Ustavnog suda doneseno 318 ustavnih odluka, 2016. 397 odluka, 2017. 361 odluka, 2018. 276 odluka, 2019. 275 te 2020. 510 ustavnih odluka – podaci su dostupni na: <https://www.bundesverfassungsgericht.de/> (17. svibnja 2022.). Uvidom u web-stranice hrvatskog Ustavnog suda (<https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/vSignaturaPoGodiniZap.xsp>, 17. 5. 2022.) utvrđujem da je taj sud, i to samo prema U-III signaturama, u 2015. donio 5133 odluke, 2016. 6359 odluka, 2017. 5244 odluke, 2018. 4866 odluka, 2019. 5337 odluka te 2020. 6236 odluka.

²⁹⁷ Nesporno je da je Savezna Republika Njemačka pokazala spremnost obračunati se s duhovima prošlosti, što je zasigurno posljedica i Nürnberških suđenja, odnosno procesuiranja ratnih zločina bivše nacističke Njemačke. Stoga bi bilo neopravdano i dalje ustrajati na poveznici između „nove“ i „stare“ Njemačke. No iz analiziranog se ipak možemo zapitati je li ukorijenjeni strah od „sustava“ ostao naslijeđem toga vremena. Ovdje se podsjeća da se nacistička policijska država trudila stalno podsjećati građane Njemačke da ih drži pod kontrolom ili da će u suprotnom snositi posljedice. Bili su kontrolirani od strane Heinricha Himmlera i njegove tajne policije, poznatije kao Gestapo, koji je mogao činiti što je želio. Izbori 1933. pokazali su da dosta građana ne podupire Hitlera i Nacističku partiju te su stoga, kako bi s njima izašli na kraj, nacisti razvili politiku zastrašivanja, koju su provodili tako da bi bilo što negativno što bi čuli nacistički oficiri, odnosno policija, moglo imati vrlo teške posljedice za građane. Policijska država uvela je pravilo da, ukoliko nisi rekao ništa, ništa ti se nije moglo ni dogoditi, te stoga ako se nekome nije sviđalo kako se vodi država, onda je to morao zadržati za sebe ili platiti veliku cijenu. V. The Nazi Police State, <https://historylearning.com/modern-world-history/nazi-germany/nazi-police-state/#:~:text=The%20Nazi%20Police%20State%20The%20Nazi%20Police%20State,Gestapo%2C%20were%20able%20to%20do%20as%20they%20wished> (17. 5. 2022.).

Međunarodna organizacija *Human Rights Committee* u tri je periodična izvještaja raspravljala o tzv. bundes-režimu. Izvještaji su raspravljani sa zastupnicima njemačke savezne vlade za 1978., 1986. i 1990. U diskusiji su središnja tema bili teroristički zatvorenici sedamdesetih i osamdesetih godina, koje se spominjalo uglavnom u vezi s ključnim pojmovima „mučenja u izolaciji“.²⁹⁹

Vežano uz navedeno, treba istaknuti da je 1975. pokrenut kazneni postupak protiv pripadnika tzv. skupine Baader-Meinhoff, nazivane još i *Rote Armee Fraktion* (RAF), koji su optuženi za ukupno 54 ubojstva, od čega je većina počinjena u bombaškim napadima. Sam kazneni postupak okarakteriziran je od stručne javnosti kao postupak mnogostrukih kršenja ljudskih prava, a u njemu su tri počinitelja osuđena na kazne doživotnog zatvora, dok je glavna protagonistica sporne organizacije Ulrike Meinhoff počinila samoubojstvo prije izricanja presude. Međutim mnogi su sumnjali da se radilo o samoubojstvu,³⁰⁰ a vrlo indikativno bilo je i to što su preostala trojica osuđenika također počinila samoubojstva prije stupanja na izvršenje kazne zatvora.

Neki autori smatraju da je djelovanje navedene skupine Baader-Meinhoff predstavljalo okidač prvog vala legislativnih izmjena u Republici Njemačkoj usmjerenih na borbu protiv terorizma 1970-ih godina, koji je uveo mnoge izmjene u materijalnom i procesnom kaznenom pravu.³⁰¹

Na koji je način proveden postupak protiv pripadnika skupine Baader-Meinhoff, utvrđivat će povjesničari, međutim činjenica je da je Savezna Republika Njemačka nakon navedenog postupka pokazala i volju i želju da s jedne strane stane na kraj terorističkim činima i pokaže da takve akte ne tolerira na svojem teritoriju, a s druge strane da pokaže da se obračunava

²⁹⁸ Nürnberški proces protiv najvećih ratnih zločinaca naziv je za prvo od sveukupno 13 suđenja njemačkim nacionalsocijalistima koja su organizirali Saveznici po završetku Drugog svjetskog rata. Suđenju je predsjedavalo osam sudaca – četiri glavna i jedan zamjenik za svakog suca (SAD, SSSR, Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska). Ukupno su optužene 24 osobe po četiri točke optužnice: ratni zločini, zločini protiv čovječnosti, poticanje agresije i poticanje ili sudjelovanje u zločinima protiv mira.

²⁹⁹ Bank, R., *Die Internationale Bekämpfung von Folter und unmenschlicher Behandlung auf den Ebenen der Vereinten Nationen und des Europarates*, *Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law*, Freiburg, 1996, str. 227–228.

³⁰⁰ Vidi članak: ULRIKE MEINHOFS TOD: „Selbstmord war Mord“, https://www.focus.de/politik/deutschland/selbstmord-war-mord-ulrike-meinhofs-tod_id_1830654.html (17. 5. 2022.).

³⁰¹ Engelhart, M., *Countering Terrorism at the Limits of Criminal Liability in Germany*, Dyson i Vogel (ur.) *The Limits of Criminal Law: Anglo-German Concepts and Principles*, London, 2018, str. 436.

pravnim, a ne policijsko-obavještajnim ili drugim sredstvima, iako je jasno da je kod borbe s terorizmom neka vrsta umiješanosti obavještajnih struktura neizbježna.

Upravo navedeno nastojanje provedeno je u djelo odmah po pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji 2013., kada je Savezna Republika Njemačka izdala europske uhidbene naloge prvo za bivšeg operativnog pripadnika jugoslavenske tajne službe J. Perkovića, a potom i za njegova nadređenog Z. Mustaća, političkog čelnika Službe državne sigurnosti Socijalističke Republike Hrvatske, koja je djelovala u sklopu bivše federalne Službe državne bezbednosti SFRJ Jugoslavije. Iako oni nisu bili optuženi niti osuđeni za mučenje, već za pomaganje i poticanje na ubojstvo hrvatskog emigranta, za što su u konačnici i pravomoćno osuđeni,³⁰² neposredni izvršitelji kojima se nikada nije sudilo vjerojatno bi bili optuženi i za mučenje s obzirom na način počinjenja kaznenog djela.³⁰³

Iako je pohvalno što je Njemačka „pravdu“ za počinjene zločine na njezinu teritoriju željela provesti pravnim, a ne sigurnosno-obavještajnim metodama kojima se koristila CIA, može se prigovoriti da je provedeni kazneni postupak vrvio povredama temeljnih ljudskih prava, od prava na prevođenje, koje je bilo vrlo slabe kvalitete, do toga da je odbijena većina dokaznih prijedloga obrane, zbog čega se predmet i danas nalazi na ESLJP-u.^{304, 305}

³⁰² Presuda Višeg pokrajinskog suda u Münchenu broj 7 St 5/14 (2) od 1. 3. 2017.

³⁰³ Novinski članak s Jutarnjeg lista, dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/brutalni-atentatori-pucali-su-iz-dva-pistolja-a-kad-je-pao-uzeli-su-sjekiru-1157672> (3. 5. 2023.).

³⁰⁴ O čitavom slučaju snimljen je i dokumentarni film u kojem su prikazana svjedočenja hrvatskih imigranata te je vrlo realistično prikazana situacija i borba oko nadležnosti tajnih službi SFRJ Jugoslavije i SR Njemačke. Vidi: *Mord in Titos Nahme* režisera Phillipa Grüllu i Franka Hoffmana, <https://www.youtube.com/watch?v=uF9Ak1uleyw> (17. 5. 2022.).

³⁰⁵ Kazneni postupak, kako je navedeno, vodio je Viši pokrajinski sud (*Oberlandesgericht*) u Münchenu te je suđenje završeno u prvom stupnju u roku od tri godine od dana izručenja okrivljenika R. Njemačkoj, točnije u ožujku 2017. obojica okrivljenika osuđeni su na doživotni zatvor, a revizijski zahtjevi obrane (pandan našoj žalbi) odbijeni su u rekordnom roku od godinu dana od strane Saveznog vrhovnog suda. Zanimljivo je da u Saveznoj Republici Njemačkoj za predmete iz nadležnosti Višeg pokrajinskog suda (*Oberlandesgericht*) nije moguće podnijeti pravni lijek protiv prvostupajskih presuda zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, nego samo zbog povrede Kaznenog zakona te povrede odredaba kaznenog postupka, iz čega opet proizlazi neograničeno povjerenje u ispravnost zaključaka prvostupajskih sudova. Zahtjev sam u ime podnositelja Europskom sudu za ljudska prava podnijela protiv Savezne Republike Njemačke još 2018. zbog višestrukih kršenja Konvencije te se predmet još nalazi na postupanju pred ESLJP-om, odnosno još uvijek nije niti komuniciran njemačkoj Vladi niti je odbačen.

4.3.2. Njemačko zakonodavno rješenje

U nastavku ću izložiti njemačko zakonodavno rješenje materijalnopravne regulacije mučenja i drugog okrutnog ili ponižavajućeg postupanja, kao i novosti na području uvođenja univerzalne jurisdikcije te s time povezanu jurisprudenciju.

Prvo, treba reći da je njemački nacionalni mehanizam za prevenciju mučenja saveznim Ustavom uspostavio dva stupa koja predstavljaju zaštitne mehanizme protiv mučenja. To su: Zemaljska komisija za prevenciju mučenja (*Länderkommission*) te Savezni ured za prevenciju mučenja.³⁰⁶

Nadalje, njemački Kazneni zakon³⁰⁷ ne pruža sveobuhvatnu definiciju mučenja, baš kao ni hrvatski Kazneni zakon. Postupanje koje bi se po svojim značajkama moglo podvesti pod mučenje kako je ono definirano međunarodnim pravom i praksom ESLJP-a moglo bi se supsumirati pod kaznena djela prisile iz čl. 240. njemačkog KZ-a,³⁰⁸ zatim pod tjelesnu ozljedu počinjenu od strane službene osobe iz čl. 340.³⁰⁹ te pod iznuđivanje iskaza prisilom iz čl. 343. KZ-a.

Dodatno, 2002. posebna kaznena djela protiv međunarodnog prava povezana s mučenjem kodificirana su implementacijom Rimskog statuta u njemački Zakon o zločinima protiv međunarodnog kaznenog prava (dalje: ZZMKP).³¹⁰ Ovdje se poglavito misli na genocid, ratne

³⁰⁶ Kao i u Republici Hrvatskoj, navedenim institucijama nedostaje resursa za uspješno provođenje nadzora i preveniranje daljnjih zlostavljanja. Zemaljska komisija ima godišnji budžet od tek 200.000 eura, što jedva pokriva izdatke za plaće i druge osnovne materijalne troškove, a osim toga nedostaje i ljudskih resursa. Komisija bi potencijalno godišnje trebala posjetiti oko 190 popravnih domova, 305 psihijatrijskih ustanova, 1000 policijskih postaja, 16 objekata za zatvoreni smještaj djece i mladih i mnoge druge. Vidi Zimmermann, A.: *Folterprävention im völkerrechtlichen Mehrebenensystem*, Studien zu Grund und Menschenrechten, Univeristät Postdam, 2011, vol. 16, str. 113 i 126.

³⁰⁷ Njem. *Strafgesetzbuch (StGb)* od 15. 5. 1871., s brojnim izmjenama i dopunama, od kojih su posljednje bile 13. 11. 1998. te 30. 3. 2021.

³⁰⁸ Članak 240. StGb-a propisuje kažnjavanje kaznom zatvora do tri godine ili novčanom kaznom svakoga tko silom ili prijetnjom teškim zlom protupravno prisili drugu osobu na djelovanje, trpljenje ili propust (st. 1.). Kvalificirani oblik kaznenog djela, s propisanom kaznom od šest mjeseci do pet godina, predviđen je kada se prisiljava trudnicu da prekine trudnoću ili kad osoba zlorabi svoje ovlasti ili položaj javnog službenika.

³⁰⁹ Za kazneno djelo tjelesne ozljede počinjene od strane službene osobe iz čl. 340. KZ-a kaznit će se javni službenik koji prouzroči tjelesnu ozljedu tijekom obavljanja svojih dužnosti ili u vezi sa svojom službom. Zapriječena je kazna zatvora od tri mjeseca do pet godina, a za blaže slučajeve do pet godina ili novčana kazna. Stavkom 3. propisano je da se članci od 224. do 229. primjenjuju *mutatis mutandis* na kaznena djela iz st. 1. Ovdje se radi o kaznenim djelima kvalificirane tjelesne ozljede iz čl. 224., zlostavljanja šticećenika iz čl. 225., teške tjelesne ozljede iz čl. 226., genitalnog sakaćenja žena iz čl. 226.a., tjelesne ozljede sa smrtnom posljedicom iz čl. 227., pristanka na tjelesnu ozljedu iz čl. 228. te tjelesne ozljede iz nehaja iz čl. 229. KZ-a.

³¹⁰ Njem. *Völkerstrafgesetzbuch* donesen je 26. lipnja 2002. (Savezne novine I, str. 2254.) te izmijenjen 22. 12. 2016., str. 3150.

zločine te zločine protiv čovječnosti, tj. na djela koja po svojim bitnim elementima odgovaraju onima definiranim Rimskim statutom.³¹¹

Konzistentna praksa Odbora protiv torture³¹² jest davanje preporuka svim državama članicama da predvide specifična kaznena djela mučenja, koja pokrivaju barem sva ponašanja opisana definicijom iz čl. 1. Konvencije. Stoga je Amnesty International još 2011. požurivao Odbor da uputi preporuku Njemačkoj kako bi osigurala da se sva ponašanja obuhvaćena člankom 1. Konvencije mogu procesuirati kao kaznena djela mučenja prema njemačkom pravu,³¹³ no to u jednom objedinjenom kaznenom djelu do današnjeg dana nije kriminalizirano.

Također, opaska Amnesty Internationala bila je da njemački Kazneni zakon ne predviđa posebnu odredbu koja bi implementirala čl. 5. st. 2. Konvencije u njemačko zakonodavstvo. Sukladno navedenoj odredbi, država ugovornica mora uspostaviti svoju sudbenost uvijek kada je počinitelj djela mučenja te drugih radnji obuhvaćenih Konvencijom prisutan na njezinu teritoriju te ukoliko ga ta država ugovornica ne izruči.³¹⁴

No osnova za njemačku sudbenost nalazi se u čl. 9. poglavlja 6. njemačkog Kaznenog zakona.³¹⁵ Ta odredba osigurava da se njemačko kazneno pravo primjenjuje na kaznena djela koja temeljem međunarodnih sporazuma obvezuju Saveznu Republiku Njemačku na procesuiranje tih zločina iako su počinjena u inozemstvu.³¹⁶

Konačno, paragrafom 1. ZZMKP-a propisano je da se „*ovaj Zakon primjenjuje na sva kaznena djela protiv međunarodnog prava, na postupanja na temelju §§ 6. do 12. čak i ako je*

³¹¹ Za detaljni opis djela vidjeti: VStGB – Völkerstrafgesetzbuch, <https://www.gesetze-im-internet.de/vstgb/BJNR225410002.html> (17. 5. 2022.).

³¹² Odbor protiv torture ustanovljen je temeljem Konvencije protiv mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

³¹³ Germany: Briefing to Committee Against Torture, *Amnesty International Publications*, UK, 2011, str. 5, dostupno na: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/DEU/INT_CCPR_NGO_DEU_105_8523_E.pdf (18. 5. 2022.).

³¹⁴ Radi se o načelu *aut dedere aut iudicare*.

³¹⁵ Članak 9. paragrafa 6. njemačkog Kaznenog zakona glasi: „*Njemačko kazneno pravo i dalje se primjenjuje, bez obzira na mjesto zločina, na sljedeća djela počinjena u inozemstvu, i to na: akte koji se trebaju kazneno progoniti na temelju međuvladina sporazuma koji obvezuje Saveznu Republiku Njemačku čak i ako su počinjeni u inozemstvu.*“

³¹⁶ Iako ta odredba ne osigurava izravnu primjenu načela iz čl. 5. st. 2. Konvencije, bila je dostatna da se procesuiraju određene osobe sukladno navedenom ekstrateritorijalnom načelu, kako će to biti obrazloženo *infra*.

djelo počinjeno u inozemstvu i nema veze s Njemačkom.³¹⁷ Za djela u skladu s § 13.³¹⁸ koja su počinjena u inozemstvu ovaj se Zakon primjenjuje bez obzira na mjesto zločina ako je počinitelj Nijemac³¹⁹ ili je djelo usmjereno protiv Savezne Republike Njemačke.³²⁰

4.3.3. Primjeri iz njemačke prakse

4.3.3.1. Kaznena prijava za zločine u Iraku podnesena od strane Centra za ustavna prava

Prvi pokušaj ustanovljavanja takve univerzalne jurisdikcije bio je u studenom 2004., kada je Centar za ustavna prava (engl. *Centre for Constitutional Rights*, skraćeno: CCR), američka organizacija za zaštitu ljudskih prava,³²¹ podnijela kaznenu prijavu njemačkom državnom odvjetništvu zahtijevajući istragu i kazneni progon protiv deset visokorangiranih američkih službenika navodno uključenih u mučenja te druga neljudska i ponižavajuća postupanja nad zatočenicima u Iraku. CCR je odlučio slučaj predati nacionalnom sudu druge države, odnosno konkretno njemačkom, budući da nije postojao američki ili međunarodni forum na kojem bi se kaznena odgovornost visoko rangiranih časnika američke vojske mogla istraživati, odnosno procesuirati.³²²

Tome je pridonijela i činjenica da je SAD odbio ratificirati sporazum o osnivanju Međunarodnog kaznenog suda (dalje: ICC) te da ne postoji drugi međunarodni sud s

³¹⁷ Ovdje se radi se o univerzalnom načelu koje je Republika Hrvatska regulirala člancima 16. i 17. KZ/11. Iako dakle imamo jednaku zakonsku mogućnost, nije mi poznat niti jedan slučaj iz hrvatske prakse prema kojem bi Hrvatska procesuirala ijedan slučaj temeljem navedene univerzalne jurisdikcije. O razlozima toga mogu samo nagađati, ali svakako je jedan od razloga to što smo zemlja s relativno malo stanovnika i velikim zaostacima i u predmetima u kojima je RH isključivo nadležna.

³¹⁸ Par. 13. propisuje zločin agresije.

³¹⁹ Radi se o načelu aktivnog personaliteta propisanog člankom 14. KZ/11.

³²⁰ Zaštitno načelo propisano člankom 13. KZ/11.

³²¹ Inače, najveći uspjeh ove neprofitne organizacije jest odluka američkog Vrhovnog suda u tzv. *Guantanamo* slučajevima, u kojima je zarobljenicima priznato pravo na saslušanje (pristup sudu). Ovdje treba reći da je, nažalost, inače vrlo pozitivna odluka američkog Vrhovnog suda, kao prva iz te grupacije, u predmetu *Rasul v. Bush* (2004), kojom je utvrđeno da pritvorenici koji su držani u zaljevu Guantanamo imaju *habeas corpus* pravo osporavati svoje pritvaranje pred nezavisnim tribunalom (vidi bilj. 288.), rezultirala daljnjim nezakonitostima te dovela do toga da je SAD mnoge pritvorenike uslijed toga počeo izmještati izvan zaljeva Guantanamo te izvan teritorija SAD-a samo kako bi izbjegao bilo kakvu reviziju njihovih slučajeva. V. Rajska, D., Huszti-Orban, K., Human rights obligations of States in the context of Counter-terrorism operations, A commentary in the light of *Al Nashiri v. Poland and Husayn (Abu Zubaydah) v. Poland, Orientamenti di Strasburgo, Aracne – Cendon Libri*, Ariccia, 2014, str. 8.

³²² [Center for Constitutional Rights \(ccrjustice.org\)](http://www.ccrjustice.org)

jurisdikcijom nad navedenim ratnim zločinima. Stoga su se obratili nacionalnim sudovima pozivajući se na univerzalno načelo.^{323, 324, 325}

Njemačka je imala, prema *supra* spomenutom Zakonu o zločinima protiv međunarodnog kaznenog prava iz 2002., dobro reguliranu odgovornost službenih osoba na ovom području.³²⁶ Dodatno, slučaj je imao i poveznicu s Njemačkom jer su američke vojne snage imale značajan broj baza u Njemačkoj. Međutim kako bi se uspostavila univerzalna jurisdikcija bilo je nužno dokazati da država primarne jurisdikcije (SAD) nije voljna („*unwilling*“) pokrenuti vlastitu istragu.³²⁷ Njemački državni odvjetnik odbacio je slučaj navodeći da „*ne postoje indikacije da su se vlasti i sudovi u SAD-u suzdržavale od penalnih mjera u odnosu na istaknute povrede*“, pozivajući se na postupke protiv nižerangiranih vojnika vođene pred sudovima u SAD-u.³²⁸

³²³ I čl. 16. Kaznenog zakona Republike Hrvatske iz 2011. kojim je propisano tzv. univerzalno načelo nosi naslov: „*Primjena kaznenog zakonodavstva za kaznena djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom počinjena izvan područja Republike Hrvatske*“ te glasi: „*Kazneno zakonodavstvo Republike Hrvatske primjenjuje se prema svakome tko izvan njezina područja počini kazneno djelo iz članka 88., članka 90., članka 91., članka 97., članka 104., članka 105. i članka 106. ovoga Zakona, kao i kazneno djelo koje je Republika Hrvatska prema međunarodnom ugovoru obvezna kažnjavati i kada je počinjeno izvan područja Republike Hrvatske.*“ Navedena odredba propisuje strože uvjete od onih propisanih Zakonom o primjeni statuta međunarodnog kaznenog suda i progonu za kaznena djela protiv ratnog i humanitarnog prava (NN 175/03, 29/04, 51/11 i 125/11), koji u čl. 10. propisuje: „*(2) Osim počinitelja iz stavka 1. ovoga članka, u Republici Hrvatskoj progonit će se i drugi počinitelji kaznenih djela iz članka 1. ovoga Zakona, bez obzira na mjesto počinjenja i državljanstvo počinitelja ako je počinitelj uhićen u Republici Hrvatskoj ili joj je izručen, a kazneni progon nije proveden pred Međunarodnim kaznenim sudom ili pred sudom druge države, ili ne postoje uvjeti da se počinitelju sudi pred Međunarodnim kaznenim sudom, sudom države u kojoj je kazneno djelo počinjeno, sudom države čiji je počinitelj državljanin ili drugim sudom koji je nadležan za suđenje i pred kojim se može očekivati provođenje pravična postupka.*“

³²⁴ Poznati slučaj univerzalne jurisdikcije bio je slučaj Pinnochet u Španjolskoj. Pinnochet je proglašen krivim za zločine u Čileu protiv Čileanaca te ga je španjolski sud oglasio krivim za zločine genocida iako ga je Čile odbio izručiti, no uhićen je prilikom putovanja u Englesku.

³²⁵ Ovdje treba navesti i dva važna slučaja donesena od strane ESLJP-a. Jedan je odluka u predmetu *El-Masri protiv Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije*, br. z. 39630/09 iz 2012., u kojem je u § 230. Sud istaknuo fundamentalno značenje čl. 5. u cilju osiguravanja prava pojedinaca u demokraciji i naveo da, iako istrage terorističkih akata nesporno predstavljaju vlastima posebne poteškoće, to ne znači da vlasti imaju *carte blanche* prema čl. 5. da uhitite i drže uhićenike u pritvorima, bez učinkovite kontrole od strane domaćih sudova. Drugi slučaj jest predmet *Al Nashiri i Abu Zubaydah protiv Poljske*, br. z. 28761/11 od 24. 7. 2014. Radilo se o dvojici Palestinaca apartheida, koji su, prema svojim navodima bili žrtve CIA-ina izvanrednog pritvora, koji je uključivao i transfer u tajnu pritvorsku jedinicu u Poljskoj u svrhu njihovog ispitivanja. Sud je našao povredu čl. 3. i sa supstantivnog aspekta te je naveo da se njihovo pritvaranje može smatrati nezakonitim pritvorom, mučenjem i zlostavljanjem s primjenom „naprednih ispitnih tehnika“, uključujući fingirana pogubljenja (*mock execution*) i stresne položaje (*stress positions*), o kojima je bilo govora *supra* – vidi poglavlje 4.2.2.

³²⁶ Navedeni zakon, u skladu s načelima međunarodnog kaznenog prava propisuje odgovornost nadređenih, vojnika ili civila koji je znao ili imao razloga znati da će podčinjeni počiniti zločin ili da će ga propustiti spriječiti te također uključuje odgovornost ukoliko nadređeni, znajući za ratni zločin, propusti spriječiti ga.

³²⁷ Ratner M., Weiss P.: *Litigation against Torture: The German criminal prosecution*, u: Greenberg J. K., *The torture debate in America*, Cambridge University Press, London 2006, str. 261–266.

³²⁸ [Center for Constitutional Rights \(ccrjustice.org\)](http://www.ccrjustice.org)

4.3.3.2. *Predmet Almatov*

Drugi je slučaj onaj uzbekistanskog ministra unutarnjih poslova Zokirjona Almatova, koji je u studenom 2005. doputovao u Njemačku temeljem humanitarne vize radi medicinskog tretmana. Uz pomoć nekoliko nevladinih organizacija četvorica uzbekistanskih preživjelih žrtava mučenja te četvorica preživjelih žrtava Andižanskog masakra³²⁹ od 13. svibnja 2005. koji su uspjeli pobjeći u Njemačku podnijeli su kaznenu prijavu protiv Almatova tražeći od njemačkog državnog odvjetnika da otvori istragu po tri točke inkriminacije, između ostalog i za zločine mučenja po čl. 1. Konvencije protiv mučenja. Almatov je bio visoko rangirani dužnosnik koji je imao nadzor nad izvršnim agencijama i zatvorima u Uzbekistanu od 1991. do 2005. i tijekom tog perioda postojala je dobro dokumentirana systemska praksa mučenja u zemlji. No Viši državni odvjetnik donio je 30. ožujka 2006. odluku kojom odbija otvoriti istragu budući da bi, prema njegovu mišljenju, uspješna istraga bila malo vjerojatna jer bi se većinom morala provesti u Uzbekistanu, a uzbekistanska vlada ne bi htjela surađivati. Pritom su zanemarene okolnosti da su stotine preživjelih Uzbekistanaca bile dostupne na područjima izvan Uzbekistana te da je nekoliko stručnjaka ponudilo dati svoj iskaz. Stoga je i od strane Amnesty Internationala odluka kojom se odbija otvoriti istraga oštro kritizirana budući da je protivna načelu univerzalne sudbenosti, koje oživotvoruje čl. 5. st. 2. te čl. 6. Konvencije.³³⁰

4.3.3.3. *Postupci protiv Murwanashyake i Musonija*

Iako su prethodno opisani pokušaji da njemačko državno odvjetništvo uspostavi univerzalnu jurisdikciju zbog počinjenja akata mučenja neslavno završili, šest godina od posljednjeg navedenog slučaja njemačko državno odvjetništvo promijenilo je svoje stajalište, kako će to biti izneseno *infra*.

³²⁹ Andižanski masakr naziv je za događaj u Andižanu, u istočnom Uzbekistanu, kada su u ranim jutarnjim satima 13. svibnja 2005. naoružane osobe napale nekoliko vladinih zgrada te provalile u gradski zatvor kako bi oslobodile 23 pritvorenika koji su bili optuženi za religijski ekstremizam te mobilizirali ljude radi prisustvovanja protestu na glavnom gradskom trgu. Kasnije toga dana tisuće nenaoružanih prosvjednika okupile su se na glavnom gradskom trgu vlastitom voljom kako bi protestirali protiv siromaštva i vladinih represija. Oko 17 sati, kada su oružane snage uzbekistanske vlade opkolile trg, prosvjednici su pobjegli sjeverno na predio nazvan Cholpon Prospect, gdje su dočekani u zasjedi vladinih jedinica te su stotine ubijene. Vidi <https://www.hrw.org/legacy/campaigns/andijan/> (17. 5. 2022.).

³³⁰ *Ibid.*, str. 6.

U svibnju 2011. pokrenut je postupak protiv dvojice državljanina Ruande – dr. Ignacea Murwanashyake i Stratona Musonija – na Višem pokrajinskom sudu u Stuttgartu. Oni su optuženi kao bivši predsjednik i potpredsjednik Demokratskih snaga za oslobođenje Ruande za 26 zločina protiv čovječnosti i 39 ratnih zločina, uključujući i zločine mučenja, koji su počinjeni u periodu 2008. i 2009. od strane njihovih podređenih, ponajviše pripadnika ruandske milicije u Demokratskoj Republici Kongo.

To je bilo prvo suđenje u Njemačkoj koje se temeljilo na odredbama njemačkog ZZMKP-a iz 2002., a koji je predviđao *supra* opisano univerzalno načelo kod procesuiranja počinitelja teških zločina protiv čovječnosti te genocida bez obzira na to protiv koga i gdje su zločini počinjeni. To je ujedno i prvi postupak u Saveznoj Republici Njemačkoj koji je temeljen na sudbenosti zasnovanoj na univerzalnom načelu.³³¹ Dr. Murwanashyaka i Straton Musoni bili su optuženi za naređivanje zločina pobrojanih u optužnici, među kojima su i mnogobrojne optužbe za zločine torture, propisane Odjeljkom 8. čl. 3. ZZMKP-a.³³²

Suđenje je počelo pred Višim pokrajinskim sudom u Stuttgartu 4. svibnja 2011. i završilo 28. rujna 2015. donošenjem prvostupanjske presude kojom je sud proglasio Murwanashyaku krivim za poticanje i pomaganje u ratnim zločinima po pet točaka optužbe, kao i za vođenje strane terorističke organizacije, te ga je osudio na 13 godina zatvora.

Njemački savezni sud povodom podnesene žalbe ukinuo je presudu zbog proturječnosti u izreci i obrazloženju. Dana 16. travnja 2019. Ignace Murwanashyaka umro je u istražnom zatvoru čekajući suđenje.³³³

4.3.3.4. Postupak protiv Bashara al-Asada i dr. zbog zločina u Alepu

U studenom 2016. ukupno šest njemačkih odvjetnika podnijelo je kaznenu prijavu u kojoj sirijskog vlastodršca Bashara al-Assada optužuju za „ratne zločine i zločine protiv čovječnosti“.³³⁴

³³¹ *Ibid.*, str. 7.

³³² Navedena odredba propisuje kažnjavanje svake osobe „koja u kontekstu međunarodnog ili nemeđunarodnog oružanog sukoba (...) tretira osobu koja će biti zaštićena na okrutan ili nečovječan način u skladu s međunarodnim humanitarnim pravom nanoseći joj znatnu tjelesnu ili duševnu štetu ili patnju, posebno mučenjem ili sakaćenjem“.

³³³ Vidi Ignace Murwanashyaka, <https://trialinternational.org/latest-post/ignace-murwanashyaka/> (17. 5. 2022.).

Razlog podnošenja prijave jest to što je u dijelovima Alepa koji su bili pod kontrolom pobunjenika sirijska vlada ciljano bombardirala stambena područja, bolnice i objekte u kojima su smještene organizacije za pružanje humanitarne pomoći, kako je navedeno u prijavi adresiranoj na vrhovnog državnog tužitelja u Karlsruheu.

Zakonska osnova za ustanovljavanje njemačke sudbenosti ponovno je bio njemački ZZMKP, koji, kako je *supra* opisano, daje nacionalnim – dakle sirijskim – i međunarodnim sudovima prioritet pri kaznenom progonu.

Spomenuti prioritet njemački su odvjetnici pobijali time da ni sirijski sudovi ni Međunarodni kazneni sud u Haagu u ovom slučaju ne mogu biti aktivni budući da Sirija nije potpisnica ugovora o Međunarodnom kaznenom sudu, zbog čega bi moralo intervenirati Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda. Vijeće bi pak moralo slučaj prebaciti Sudu u Haagu, ali to su Rusija i Kina, zemlje s pravom veta, odbijale.³³⁵ Stoga su smatrali da postoji nadležnost državnog odvjetništva, a njihove je argumente prihvatio i njemački sud.

Nakon provedene istrage njemački sud, temeljem zahtjeva njemačkog državnog odvjetništva, 2019. uhitio je na njemačkom teritoriju jednog od optuženih, i to sirijskog obavještajca Eyada al-Ghariba, a nakon samo deset mjeseci suđenja, točnije 24. veljače 2021., Sud u Koblenzu donio je i presudu kojom se optuženi Eyad al-Gharib osuđuje na četiri i pol godine zatvora zbog poticanja i pomaganja u zločinima protiv čovječnosti. On je oglašen krivim zbog hapšenja ljudi na antivladinim demonstracijama u sirijskom gradu Doumi 2011. te njihova sprovođenja u detencijski centar, gdje su mučeni.³³⁶

Presuda suda u Koblenzu predstavlja prvu sudsku presudu donesenu izvan Sirije koja se odnosi na mučenje sponzorirano od strane države, i to režima sirijskog predsjednika Bashara al-Assada, te predstavlja svojevrsni presedan za sve druge takve slučajeve.³³⁷

³³⁴ Vidi Njemački advokati tuže Asada za ratne zločine?, <https://www.dw.com/bs/njema%C4%8Dki-advokati-tu%C5%BEE-asada-za-ratne-zlo%C4%8Dine/a-36568212> (17. 5. 2022.).

³³⁵ *Ibid.*

³³⁶ *Ibid.*

³³⁷ Vidi German court hands down historic Syrian torture verdict, <https://www.dw.com/en/german-court-hands-down-historic-syrian-torture-verdict/a-56670243> (17. 5. 2022.).

Dana 13. siječnja 2022. Sud u Koblenzu donio je i presudu protiv drugooptuženog Anwara Raslana, visokorangiranog sirijskog časnika, kojom ga je osudio na doživotni zatvor zbog vođenja istražne jedinice pritvora u Damasku, poznate i kao Branch 251. Sud ga je oglasio krivim po svim točkama optužnice kao supočinitelja najmanje 4000 slučajeva mučenja, 27 ubojstava i dva seksualna napada.³³⁸

4.3.3.5. Postupci zbog nasilja nad prosvjednicima u Bjelorusiji

Da se Njemačka nije zaustavila samo na početnim slučajevima univerzalne jurisdikcije u želji za procesuiranjem i daljnjim sprečavanjem mučenja, vidljivo je iz kaznene prijave podnesene ponovno od strane Europskog centra za ustavna i ljudska prava (*European Center for Constitutional and Human Rights – ECCHR*), ovaj put zajedno sa Svjetskom organizacijom protiv torture (*World Organization Against Torture – OMCT*), u Berlinu protiv nasilja počinjenog od strane državnih vlasti Bjelorusije nad demonstrantima nakon predsjedničkih izbora u Bjelorusiji u kolovozu 2020. Sistemska represija koja se provodila od strane bjeloruske vlade nad bjeloruskom populacijom u cilju gušenja prosvjeda i osiguravanja pobjede predsjedniku Lukašenku okvalificirana je kao zločin protiv čovječnosti.

Iako se presuda tek očekuje, Njemačka je prethodno opisanim slučajevima pokazala da želi i može provesti suđenja temeljem univerzalne jurisdikcije za zločine koji nisu počinjeni na njezinu teritoriju te nemaju veze ni s aktivnim ni s pasivnim personalitetom, te bez daljnjega upućuju na put kojim bi trebale ići sve zemlje želi li se spriječiti mučenje na svjetskoj razini.

4.3.4. Sudska kontrola uvođenja neprijateljskog kaznenog prava u njemački pravni sustav

Osim iznesenih pozitivnih primjera primjene univerzalnog načela radi procesuiranja zločina mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja Njemačka je prepoznala i potrebu preispitivanja zakonitosti i konstitucionalnosti neprijateljskog kaznenog prava, o kojem je prethodno bilo govora a koje je također uvedeno i u njemački pravni sustav.

Prema mišljenju nekih autora, u njemačkom kaznenom pravu određene mjere oduzimanja slobode mogu se okarakterizirati upravo kao neprijateljsko kazneno pravo, odnosno tzv.

³³⁸ <https://www.dw.com/bs/njema%C4%8Dki-advokati-tu%C5%BEE-asada-za-ratne-zlo%C4%8Dine/a-36568212>

enemy law.³³⁹ Ovdje se poglavito misli na istražni zatvor, smještaj u psihijatrijsku ustanovu ili tretmanski zavod, kao i mjere koje se određuju kod teških oblika kriminalnih organizacija protiv organizatora i drugih članova, sve sukladno odredbama njemačkog Zakona o kaznenom postupku.³⁴⁰ Također, takvima se smatraju i odredbe protiv terorističkih organizacija u njihovoj ukupnosti, kao i nakratko važeće kaznene odredbe Zakona o progonu pripremanja teških kaznenih djela nasilja ugrožavajućim za državu.³⁴¹ Prema Jakobsu, i mnogi drugi slučajevi anticipativnog kriminaliteta (*anticipatory criminality*) koji se odnose na buduće potencijalne delikte (*future wrong*), bez ikakve poveznice s presumpcijom da je počinitelj u najmanju ruku prekršio zakon ili neke njegove odredbe, upućuju na visoku problematičnost preventivnog kaznenog prava.³⁴²

Dok se američki sudovi pozivaju na „opravdanost“ uporabe antiterorističkih mjera te ih navode i kao razlog za neprocesuiranje slučajeva mučenja, odnosno odbijanje njihova preispitivanja pred sudovima, u posljednjih više od petnaest godina njemački Ustavni sud (*Verfassungsgericht*) u nizu slučajeva bavio se načelom proporcionalnosti i vaganjem konkurirajućih vrijednosti. To su s jedne strane prava na zaštitu privatnosti te s druge strane interesi nacionalne sigurnosti i s njom povezanih ograničenja prava građana.³⁴³

Govoreći o primjeni načela proporcionalnosti na pojedine slučajeve, Miller je opisao nekoliko različitih i formaliziranih koraka koje preispituje njemački Ustavni sud.

U prvom koraku sud utvrđuje opravdani interes države u osiguravanju nacionalne sigurnosti te navodi da je to ustavna zadaća države koja proizlazi iz samog Ustava (*Grundgesetz*), a u sebi sadržava obvezu zaštite prava na život građana.³⁴⁴

³³⁹ Jakobs, G., *On the Theory of Enemy Criminal Law*, u: Dubber D. M., *Foundational texts in Modern Criminal Law*, Oxford University Press, 2014, str. 421.

³⁴⁰ *Straffprozessordnung* od 7. 4. 1987. (BGBl. I S. 1074, ber. S. 1319), posljednji put izmijenjen 21. 12. 2021. (BGBl. I S. 5252), I, 30. 12. 2021.

³⁴¹ Njem. Gesetz zur Verfolgung der Vorbereitung von schweren staatsgefährdenden Gewalttaten, zakon br. 49 od 30. 7. 2009.

³⁴² Jakobs, str. 422.

³⁴³ Miller, A. R., *Surveying German Security Jurisprudence, Dealing with the Terrorism*, Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law, Duncker and Humblot, Engelhart – Roksandić Vidlička, ur., 2019, str. 146. *Miller* smatra da i njemački Ustavni sud putem razvijanja recentne prakse u vezi sa slučajevima državne sigurnosti, a koji poglavito izviru iz izazova koji se odnose na nove politike borbe protiv terorizma, otkrivaju temeljne konture jurisprudencije suda na ovom području. To uključuje dvije značajke: preispitivanje načela proporcionalnosti s jedne strane te provedbu apsolutne zaštite kojom se štiti srž privatnosti s druge strane.

³⁴⁴ U praksi ESLJP-a ova obveza države navodi se kao pozitivna obveza države prema čl. 2. Konvencije, a sastoji se u tome da je država ne samo dužna suspregnuti se od namjernog lišenja života već i u tome što je dužna osigurati zaštitu života svojih građana od protupravnih čina trećih osoba. Odgovornost države postojat će

U drugom koraku sud identificira koje su to pojedinačne slobode implicirane navedenom politikom. Kod pitanja nacionalne sigurnosti to su najčešće povrede prava na privatnost kao što su: nepovredivost prava na ljudsko dostojanstvo, pravo na privatnost kroz osiguravanje prava na slobodno razvijanje prava osobnosti, tajnost dopisivanja i telekomunikacija te nepovredivost doma.

U trećem koraku Sud obično utvrđuje je li došlo do miješanja države u pravo na privatnost, dok u četvrtom koraku, koji se ponekad naziva i „*proporcionalnost u užem smislu*“, Sud utvrđuje sadržava li sporna politika nužni ustavni balans između sukobljenih interesa.³⁴⁵

Može se reći da je zajednička značajka ustavnosudske prakse koja se odnosi na predmete mogućeg kršenja prava na privatnost zbog zaštite nacionalne sigurnosti nastojanje suda da pruži apsolutnu zaštitu onome što se naziva sama srž³⁴⁶ privatnog uređenja života pojedinca.³⁴⁷

U predmetu Elfes³⁴⁸ sud je utvrdio da njemački Ustav prepoznaje „*posljednju nepovredivu sferu ljudskih sloboda koja je uklonjena od uplitanja državnih vlasti*“. Zaključeno je da zakon koji zadire u tu sferu nikada ne može biti sukladan Ustavu te mora biti proglašen ništetnim.

Unatoč prethodno navedenom njemački Ustavni sud u odluci donesenoj 2013. ipak nije smatrao protuustavnim sudjelovanje BND-a u sastavljanju tzv. antiterorističkih baza podataka,³⁴⁹ iako se one ne temelje na pravomoćnim sudskim odlukama i kao takve upitne su vjerodostojnosti, a zadiru u pravo na privatnost i potencijalno krše presumpciju nedužnosti.

uvijek kada je država znala ili morala znati da nekome prijeti opasnost za život, a nije pravovremenom reakcijom to spriječila. Vidi Pozitivne obveze države, poglavlje 5.3.1.2.

³⁴⁵ Miller, str. 147.

³⁴⁶ Engl. *core-area of private life*, njem. *Kernbereich privater Lebensgestaltung*; ESLJP je odbio iscrpno definirati pojam prava na privatni život (vidi Niemietz, br. z. 13710788, presuda od 16. 12. 1992., § 29.), ali ono svakako uključuje pravo na obiteljske veze i organiziranje obiteljskog života bez miješanja države u izvršenje tog prava, vidi: <https://www.equalityhumanrights.com/en/human-rights-act/article-8-respect-your-private-and-family-life> (3. 5. 2023.).

³⁴⁷ To ne znači da će svako miješanje biti proglašeno neustavnim niti da će vaganje uvijek prevagnuti u korist prava na privatnost, već da se sagledava bit prava na privatnost te kako miješanje države utječe na ostvarenje tog prava u samoj njegovoj srži.

³⁴⁸ Presuda u predmetu Elfes donesena je 1957., odnosno devet godina nakon donošenja njemačkog Ustava, i naziva se kamenom temeljcem u njemačkoj ustavnopravnoj praksi. V. Bundesverfassungsgericht – Milestones in the Federal Constitutional Court's history, https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Das-Gericht/Zeitstrahl/zeitstrahl_node.html (17. 5. 2022.).

³⁴⁹ Arslan, M., *Intelligence and Crime Control in the Security Law of Germany, The Limits of Criminal Law* by Matthew Dyson and Benjamin Vogel, Intersentia, 2018, str. 529.

Njemačka ustavnosudska jurisprudencija pojasnila je da prikupljanje obavještajnih podataka prolazi test proporcionalnosti zbog toga što je širina prikupljanja informacija kompenzirana ograničenim ciljevima i svrhama obavještajnih istraga. One se u osnovi ograničavaju na nadzor i izvještavanje o fundamentalnim prijetnjama, koje mogu destabilizirati zajednicu u cjelini. Izvještaji se dostavljaju tek političkim donositeljima odluka radi informiranja o sigurnosnoj politici. Stoga, prema stavu suda, njemačko pravo ne dozvoljava postojanje domaće „tajne službe“ (*Geheimdienst*) koja bi bila ovlaštena upotrebljavati sredstva prisile kako bi ispunila svoje zadatke.³⁵⁰ Cilj istrage koju poduzima obavještajna služba nije da operativno suzbija opasnost, već da osigura podršku drugim državnim tijelima pri njihovoj procjeni ugroze.³⁵¹ Stoga zadaća BND-a nije suzbijanje kaznenih djela, već generiranje znanja, koje je značajno u uvjetima vanjske i sigurnosne politike.³⁵²

Da su Nijemci doista čvrsto povukli granicu između s jedne strane širokih ovlasti službi u prikupljanju podataka te ograničenja kod zahvata u temeljna ljudska prava, koja se nalaze na drugoj strani vage, vidi se u jednoj od najznačajnijih presuda s tog područja, a to je svakako ona donesena u predmetu tzv. BKA zakona,³⁵³ u kojoj je konsolidirana i kodificirana jurisprudencija koja se odnosi na nacionalnu sigurnost u posljednjem desetljeću.

Tzv. BKA zakon donesen je 2008. i uveo je neke nove istražne radnje – specijalne mjere radi prikupljanja informacija, kao što su uporaba informanata, tehnički nadzor unutar i izvan doma, tzv. rudarenje podataka – „*data mining*“,³⁵⁴ uporaba tzv. trojanskog nadzora, još zvanog i zlonamjerni softver, nadzor nad telekomunikacijama i prikupljanje telekomunikacijskih metapodataka.

³⁵⁰ *Ibid.*, str. 517.

³⁵¹ BVerfF NJW 2000, 55,60 te BVerfG NJW 2013, 1499,1502.

³⁵² Iz navedenog se vidi sasvim drugačije sudsko poimanje zadaća obavještajnih službi od onoga kako ga poimaju u SAD-u te se može povući jasna razlika između uloge BND-a i CIA-e u prikupljanju podataka i provođenju istraga.

³⁵³ Skraćenica za *Bundeskriminalamtgesetz*, koji regulira istragu i prevenciju ugroza u predmetima nacionalnog i međunarodnog terorizma.

³⁵⁴ „*Data mining*“ jest praksa analiziranja velikih baza podataka u cilju generiranja nove informacije. Podsjetimo, tzv. rasterska potraga zabranjena i je i hrvatskim Kaznenim zakonom, osim u iznimnim slučajevima – v. čl. 146. Kaznenog zakona, koji propisuje kažnjavanje kaznom zatvora do jedne godine onoga „(t)ko protivno uvjetima određenima u zakonu prikuplja, obrađuje ili koristi osobne podatke fizičkih osoba“.

Sud je utvrdio da veći dio odredbi navedenog zakona ne ostvaruje adekvatan balans između rastuće potrebe za sigurnošću i ustavne zaštite prava na slobodu te je naložio Parlamentu da modificira brojne odredbe i osigura proporcionalnost kod provođenja novih istražnih radnji.³⁵⁵

Sve su to razlozi koji su zasigurno utjecali na postojanje tek rijetkih slučajeva pritužbi i prijava radi povrede zabrane mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja od strane njemačkih obavještajnih službi, nasuprot vrlo velikom broju takvih pritužbi i prijava, pa i vođenih kaznenih postupaka radi postupanja zaposlenika CIA-e, kako je to *supra* opisano u poglavlju Iskustvo Sjedinjenih Američkih Država.

4.3.5. Analiza predmeta *Gäfgen protiv Njemačke*

Da se njemački formalizam, kako se najčešće prikazuje u teoriji, ne primjenjuje u praksi dosljedno, vidljivo je iz presude ESLJP-a u predmetu *Gäfgen protiv Njemačke*, br. z. 22978/05, presuda Velikog vijeća od 1. 6. 2010., u kojoj se opisuje prethodno kriminalističko istraživanje provedeno od strane frankfurtske policije u slučaju ubojstva jedanaestogodišnjeg djeteta. Naime nakon uhićenja podnositelja, u trenutku dok je policija još vjerovala da je dječak živ, zamjenik šefa policije naredio je drugom policajcu da zaprijeti aplikantu nanošenjem fizičke boli i, ako bude potrebno, da ga podvrgne fizičkoj boli da bi ga natjerao da otkrije gdje se nalazi dječak. Tu prijetnju ovaj je i prenio podnositelju te mu zatim prijetio da će mu bol nanositi osoba specijalno obučena u te svrhe te da će na njemu, ako to odbije, biti primijenjen tzv. serum istine, nakon čega je podnositelj otkrio lokaciju na kojoj je pronađeno mrtvo tijelo djeteta.

Iako je takvo postupanje njemačke policije razumljivo i na prvi pogled prihvatljivo s raznih aspekata, osobito s aspekta potrebe za zaštitom života djeteta, ESLJP je utvrdio, odlučujući povodom zahtjeva za preispitivanjem presude pred Velikim vijećem, da je u predmetnom slučaju došlo do povrede zabrane neljudskog i ponižavajućeg postupanja iz čl. 3. S druge strane nije utvrđeno da bi uslijed navedene povrede ujedno došlo i do povrede čl. 6. Konvencije, odnosno da bi se radilo o presudi utemeljenoj na nezakonitim dokazima, odnosno dokazima pribavljenim neljudskim postupanjem.

³⁵⁵ Miller, str. 164.

U odnosu na povredu čl. 3. Sud je utvrdio da prijetnja postupkom koji je zabranjen čl. 3. dovodi do njegove povrede ako je dovoljno stvarna i neposredna te da je konkretno primijenjena prijetnja ispunila upravo navedene pretpostavke. Štoviše, Sud je utvrdio da strah od fizičkog mučenja može sam po sebi također predstavljati psihičko mučenje (§ 108.).

Sud je utvrdio da je motiv ponašanja i djelovanja policajaca bila usmjerenost na pokušaj spašavanja djetetova života, ali da se u skladu s konstantnom sudskom praksom Suda, kao i s apsolutnim dosegom čl. 3., zabrana neljudskog postupanja primjenjuje neovisno o ponašanju žrtve ili motiva vlasti. Mučenje, neljudski ili degradirajući postupak ne smiju biti nametnuti čak ni u okolnostima u kojima je život pojedinca u opasnosti. Pritom nije dozvoljeno nikakvo odstupanje, pa čak ni u slučaju javne opasnosti koja prijeti životu nacije. Čl. 3., koji ima nedvosmislen sadržaj, pruža jamstvo da svako ljudsko biće ima apsolutno, neotuđivo pravo da ne bude podvrgnuto mučenju ili neljudskom ili degradirajućem postupku pod bilo kojim okolnostima, čak i najtežima. Filozofska osnova koja podupire apsolutnu prirodu prava iz čl. 3. ne omogućava nikakve iznimke, nikakve opravdavajuće faktore i nikakvo uravnoteženje interesa nezavisno od ponašanja određene osobe i prirode djela koje joj se stavlja na teret, zaključuje se u presudi Velikog vijeća (§ 107.).

U odnosu na povredu čl. 6., koja je isticana u kontekstu zabrane upotrebe dokaza koji su rezultat mučenja, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja i svih onih za koje se iz tih dokaza saznalo (tzv. *doktrina plodova otrovne voćke*), ESLJP je utvrdio da do takve povrede nije došlo, i to iz razloga što njemački kazneni sud u konačnici nije osuđujuću presudu utemeljio na tim dokazima, već na ponovljenom priznanju kaznenog djela danog od strane podnositelja pred raspravnim sudom, u prisutnosti branitelja (§ 179.).

Sud je istaknuo da, za razliku od čl. 3., čl. 6. ne predstavlja apsolutno pravo, ali da dopustivost uporabe dokaza pribavljenih mučenjem pokreće ozbiljna pitanja u vezi s pravičnošću postupka. Može uz to predstavljati i poticaj za pripadnike službi da prilikom provođenja zakona koriste takve metode usprkos apsolutnoj zabrani te je potrebno uvijek preispitati dopuštenost takvih dokaza s osobitom pažnjom (§ 178.).

Sud je utvrdio i da u svojoj praksi do sada nije odlučivao čini li korištenje dokaza pribavljenih neljudskim postupanjem uvijek sudski postupak nepravičnim, tj. nezavisno od ostalih okolnosti predmeta, ali da je do sada ustanovljeno da korištenje izjava u kaznenom postupku

koje su dobivene kao rezultat mučenja, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja čini postupak automatski nepravičnim i krši čl. 6. (§§ 166., 167., 173.).

Predmetna presuda izazvala je burne reakcije stručne javnosti. Tako je primjerice, prema zaključku nekih njemačkih autora koji su presudu analizirali s aspekta doktrine plodova otrovne voćke, presuda razočaravajuća zbog toga što je propustila na jasan i principijelan način pristupiti povredi čl. 3. i njezinim implikacijama na čl. 6. Konvencije. Ti autori smatraju da je apsolutna zabrana iz čl. 3. oslabljena odbijanjem Suda da primijeni doktrinu plodova otrovne voćke te da opasnost koja izvire iz te presude leži u poruci koja se njome šalje izvršiteljima zakona, a to je da izvanredno stanje („public emergency“) opravdava upotrebu neljudskog postupanja uvijek kada cilj opravdava sredstvo.³⁵⁶

Osobito zanimljivu kritiku presude dao je drugi njemački autor, koji kritizira utvrđenu povredu čl. 3. Konvencije bez sagledavanja širih moralnih i društvenih vrijednosti koje se presudom povrjeđuju. Autor upućuje kritiku da su nepravedno priznata prava otmičaru i ubojici djeteta, dok osuđuje što Sud nije prepoznao u dovoljnoj mjeri da taj predmet uključuje i konvencijska prava ne samo podnositelja nego i malog Jakoba i njegovih roditelja.^{357, 358}

Kritike presude Greer je podijelio u šest cjelina te je prvu zamjerku uputio s obzirom na činjenicu da bi u slučaju da je maleni Jakob bio živ u trenutku ispitivanja podnositelja i on imao pravo da ne bude podvrgnut neljudskom i ponižavajućem postupanju, te je nejasno na koji bi način ta dilema u tom slučaju bila razriješena.³⁵⁹

Na tragu navedenog nastavlja se i druga kritika, a to je da država ima određene pozitivne obveze prema čl. 2., koje uključuju zaštitu života svih građana pod njezinom zaštitom. Naime upravo u presudi *Osman protiv Velike Britanije* utvrđeno je da nacionalne vlasti imaju pozitivne obveze prema čl. 2. poduzeti operativne mjere radi zaštite života pojedinca koji je

³⁵⁶ Spurrier, M., Gäfgen protiv Njemačke: Plodovi otrovne voćke, *European Human Rights Law Review*, vol. 5, 2010, str. 518.

³⁵⁷ Greer, S., Should police threats to torture suspects always be severely punished? Reflection on the Gäfgen case, *Human Rights Law Review*, Oxford University Press, vol. 11, br. 1, 2011, str. 67.

³⁵⁸ Zanimljivo je da je autor ovog članka sveučilišni profesor ljudskih prava s Pravnog fakulteta Sveučilišta u Bristolu.

³⁵⁹ Greer, *ibid.*

ugrožen kriminalnim radnjama druge osobe.³⁶⁰ Države također imaju i pozitivne obveze prema čl. 3., koje uključuju mjere da osiguraju pojedincima unutar svoje jurisdikcije da ne budu podvrgnuti mučenju, nečovječnom ili ponižavajućem postupanju. Djeca su osobito ranjiva skupina te uživaju osobitu zaštitu države od tako ozbiljnih povreda osobnog integriteta, a ta je obveza države još jača ako su vlasti znale ili morale znati da je pojedino dijete pod rizikom od takva postupanja.³⁶¹

Treća kritika odnosi se na činjenicu da se pruža jača zaštita zabrani neljudskog postupanja nego zaštiti života. Da je primjerice *Gäfgen* doveo živog Jakoba do jezera i ondje prijetio da će ga ubiti, policija bi imala pravo ubiti *Gäfgena* kako bi zaštitila Jakobov život. Taj autor smatra da je paradoksalno da tom istom otmičaru policija ne smije prijetiti s istim ciljem, odnosno s ciljem spašavanja života djeteta.³⁶²

Četvrta kritika odnosi se na ogromnu razliku u patnji koju trpi svaka od strana kojoj su u ovom slučaju povrijeđena prava. Autor smatra da je nesporno da su dječakova prava povrijeđena znatno teže od *Gäfgenovih* te da bi, ukoliko je upućivanje prijetnji bilo jedini način da se zaštiti Jakobov život, takvo postupanje trebalo biti dopušteno.

Peta kritika odnosi se na to da se *Gäfgen* mogao relativno lako „izvući“ iz vlastitih patnji jednostavnim otkrivanjem gdje se nalazi dječak, a da je za takvo što postojala i pravna i moralna odgovornost.

Konačno, šesta kontroverza odnosi se na ogromne razlike u moralnim vrijednostima za obje strane. Jakob je bio nevin dječak, otet i okrutno ubijen bez trunke opravdanja. Stoga je autor postavio pitanje iz kojeg se razloga ti moralno vrijedni faktori ne bi uzeli u obzir kod rješavanja konflikta u slučajevima dva suprotstavljena apsolutna konvencijska prava.³⁶³

Zaključno, autor iznosi da je u presudi iznesen čisto akademski pristup te da povjerenje javnosti u ljudska prava može biti umanjeno ukoliko bi presudama sudova za ljudska prava

³⁶⁰ U navedenoj presudi *Osman protiv Velike Britanije*, § 115., Sud je utvrdio da ta obveza postoji uvijek kada su vlasti znale ili su morale znati u vrijeme postojanja stvarne i neposredne opasnosti za rizik za život pojedinca koji proizlazi od kriminalnih radnji treće osobe. Slijedom toga propustile su poduzeti mjere unutar dosega svojih ovlasti kada se, objektivno gledano, moglo očekivati da priječe taj rizik.

³⁶¹ *V. Kaya (Mahmut) protiv Turske*, 2000.-III.

³⁶² *Greer, ibid.*

³⁶³ Ovdje se upućuje kritika da pravo na život, kako je to prethodno ispravno utvrdio isti autor, ne predstavlja apsolutno pravo.

nedostajao moralni autoritet. Ključna kritika upućena je kroz retoričko pitanje – zašto bi osumnjičenik za kojeg se sumnja da je uključen u otmicu djeteta imao pravo biti pošteđen kratkotrajne psihološke patnje prouzročene prijetnjom (doduše, mučenjem) te zašto bi to pravo prevagnulo nad pravom žrtve da izbjegne znatno teže i duže fizičko i psihičko mučenje i sigurnu smrt? Greer prepoznaje tzv. virtualnu apsolutnost (*virtual absoluteness*), pod kojom podrazumijeva dopustivost odstupanja od apsolutnog dosega čl. 3. pod određenim okolnostima, kada se spašavaju životi onih koji bi u suprotnom trpjeli mučenje i patnje kao rezultat otmice ili eksplozije bombe. Taj pojam suprotstavlja striktnoj apsolutnosti (*strict absoluteness*), od koje, smatra, treba postupno odstupati.³⁶⁴

Konačno, autor zaključuje da bi se sila, odnosno prijetnja koja bi se u takvim iznimnim situacijama smjela dopustiti naspram počinitelja morala ograničiti samo na prijetnju mučenjem, odnosno zlostavljanjem, te da ne bi smjela uključivati samo fizičko zlostavljanje i da bi se smjela dopustiti samo kao krajnja mjera, kada su se sve druge opcije pokazale neuspješnima. Predloženo je i blago kažnjavanje počinitelja takvih prijetnji (iako se radi o tzv. „korisnoj“ prijetnji)³⁶⁵ kako ne bi došlo do povećane zlouporabe prava osumnjičenika u policijskim postajama.

Takvom stajalištu, iako moralno donekle opravdanom s aspekta zaštite života žrtve, treba uputiti kritiku. Ukoliko jednom odstupimo od apsolutnog dosega zabrane mučenja iz čl. 3. Konvencije, doći će i do urušavanja čvrstih stupova koji jamče apsolutnu zabranu mučenja i koji su putem balansiranja svih ljudskih prava navedenu zabranu stavili na pijedestal zaštite ljudskih prava.

Potpuno je pogrešno uspoređivati pravo na lišenje života otmičara u slučaju neposrednog ugrožavanja života žrtve (slučajeve nužne obrane) s pravom na prijetnju mučenjem kao odgovorom na potencijalno mučenje otete žrtve jer postoji određeni stupanj vjerojatnosti da prijetnjom mučenjem nećemo postići željeni cilj (koji postizemo u slučaju lišenja života osobe

³⁶⁴ Greer, S., Is the Prohibition Against Torture, Cruel, Inhuman and Degrading Treatment Really „Absolute“ in International Human Rights Law? A reply to Graffin and Mavronicola, *Human Rights Law Review*, Oxford University Press, vol. 18, br. 2, 2018, str. 307.

³⁶⁵ I u slučaju *Gäfgen* policijski je detektiv od strane njemačkog suda oglašen krivim zbog nezakonite uporabe prisile te kažnjen novčanom kaznom u visini od 60 eura mjesečno kroz period od 60 dana, dok je zamjenik načelnika koji je prisilu naredio kažnjen novčanom kaznom u visini od 90 eura mjesečno kroz period od 120 dana (§§ 47.–52. presude).

koja izravno napada tuđi život), a otvorili smo nevjerojatno velik prostor zlouporabama na najosjetljivijem području ljudskih prava.

Također, ovdje nema mjesta primjeni instituta krajnje nužde jer ne možemo smatrati da prijetnja mučenjem ili samo mučenje ili neljudsko i ponižavajuće postupanje prema počinitelju kaznenog djela predstavlja „manje zlo od onoga koje je prijetilo“, niti da predstavlja „zlo koje nije bilo nerazmjerno teže od zla koje je prijetilo“ (st. 1. i 2. čl. 22. KZ/11), jer smatram da je uvođenje mogućnosti mučenja te neljudskog ili ponižavajućeg postupanja nedopustivo bez obzira na to koje bi se ljudsko pravo time eventualno „spasilo“, čak i kada govorimo o pravu na život, kako je to ispravno utvrdilo Veliko vijeće ESLJP-a.

4.3.6. Pravna i empirijska studija profesorice Brückmüller i profesora Schummana

S obzirom na prethodno spomenutu nedostupnost značajnih istraživanja na području neljudskog i ponižavajućeg postupanja nad osobama lišenim slobode od strane državnih vlasti osobito je važno i značajno istraživanje dvoje njemačkih sveučilišnih profesora Karin Brückmüller i Stefana Schumana iz 2013.³⁶⁶ Oni su istraživali pojavnost torture u Njemačkoj te su analizirali zakonodavnu regulativu, jamstva protiv torture i zlostavljanja i zaštitne mehanizme u Njemačkoj koji ta jamstva osiguravaju, ali i dali vrlo značajne prijedloge *de lege ferenda*, koje svakako treba razmotriti i u okviru hrvatskih zakonodavnih prijedloga.

S obzirom na činjenicu da su u pogledu primjene torture, odnosno zlostavljanja, u policijskim jedinicama za zadržavanje i pritvorima / istražnim zatvorima ispitanici bili praktičari iz policije, državnog odvjetništva, suda te odvjetničke komore s područja Bavorske, zaključak istraživanja iz kojeg proizlazi da zlostavljanje pritvorenika ne predstavlja generalni problem u Njemačkoj, nego se javlja u pojedinačnim slučajevima, treba razmotriti ipak s određenom dozom opreza.³⁶⁷

³⁶⁶ Schumann, S., Bruckmüller, K., Torture prevention in Germany, A report on regulations and best practice in pre-trial custody (neobjavljeno, 2016), dalje: Studija. Riječ je o radu koji sadrži analizu intervjua obavljenih s praktičarima, i to policajcima, državnim odvjetnicima, sucima i odvjetnicima iz gradskih i ruralnih područja Bavorske. Dodatno, autori u radu navode i svoja iskustva u primjeni prava u ranoj fazi predistražnog postupka u Bavorskoj. Prvi dio Studije fokusira se na općeniti zakonodavni okvir i odgovornost službenih osoba, dok se u drugom dijelu daju preporuke oko individualnih mjera kojima bi se spriječilo policijsko zlostavljanje ili mučenje osumnjičenika zadržanih u policijskim postajama.

³⁶⁷ Iako se ne može sa sigurnošću tvrditi da predmetni zaključak ne predstavlja stvarno stanje, ipak mu treba pristupiti s određenom dozom opreza, jer ankete u kojima su ispitanici potencijalne žrtve sasvim sigurno daju točnije rezultate nego one gdje su ispitanici potencijalni počinitelji. Navedeno je vidljivo iz primjera provedenog

No istraživači su dali zanimljivo pojašnjenje razloga prekoračenja policijskih ovlasti, prvenstveno u vidu fizičke prisile te prekomjerne uporabe sile. Kao prevladavajući faktori prepoznati su strah od eskalacije (sukoba) te nastojanje održavanja autoriteta. Kada se eskalirajuća situacija ne može riješiti organizacijskim ili personalnim resursima unutar zakonodavnog okvira te kada je dodatno kombinirana sa subjektivnom ocjenom da se radi o uvredi, napadu ili provokaciji, tada se aktivira jedno od tri opravdanja takva nezakonitog policijskog postupanja, a to su:

1. da se radi o napadu na državni autoritet
2. da se radi o manjku poštovanja naspram socijalne uloge policijskih službenika te
3. da se radi o napadu na osobnost policijskog službenika.

Time su pravni aspekti bačeni u drugi plan te se zakonitost postupanja zamjenjuje opravdanjem.³⁶⁸

U Studiji se analiziraju posjete CPT-a Njemačkoj te se navodi da je 2005. posjećena savezna policijska upravu u Berlinu te sedam policijskih postaja – u Baden-Württembergu, Berlinu, Brandenburg, Hamburgu, Donjoj Saskoj i Tiringiji, a 2010. i savezna policija u Berlinu i Sjevernoj Rajni-Vestfaliji te sedam policijskih postaja – u Baden-Württembergu, Bavarskoj, Berlinu, Sjevernoj Rajni-Vestfaliji te Saskoj.

Ni 2005. ni 2010. CPT nije zaprimio pritužbe o fizičkom zlostavljanju osoba tijekom njihova boravka u jedinicama za zadržavanje, ali je 2010. zaprimio brojne pritužbe vezane uz prekomjernu uporabu sile u vrijeme njihova zaprimanja, koje se odnose na udarce i pljuske te dugotrajno i prečvrsto vezivanje lisicama. Izvješća iz 2005 i 2007. sadrže i pritužbe na verbalne uvrede pritvorenika od strane policijskih djelatnika. U svojem izvješću za 2010. CPT je zaključio da postoji relativno nizak rizik od fizičkog zlostavljanja osoba zadržanih od strane njemačke policije.³⁶⁹

istraživanja Centra za mirovne studije „Prava iza rešetaka – Smjernice o pravima žrtava nasilnih kaznenih djela počinjenih u istražnim zatvorima i administrativnoj detenciji migranata“, vidi Poglavlje 10.1. Pregled prethodnih istraživanja, u kojem su ispitanici također bile institucije, odvjetnici, nevladine organizacije i dvije žrtve. S druge strane provedeno istraživanje unutar ovog rada pokazuje da se radi o iznimno visokom tamnom broju, vidi Poglavlje 10.6. Rezultati istraživanja, pa je šteta što takvo istraživanje, u kojem bi ispitanici bile osobe lišene slobode, nije barem prema javno dostupnim podacima obavljeno u Saveznoj Republici Njemačkoj kako bi se mogla izvršiti usporedba, odnosno dati adekvatan empirijski poredbenopravni zaključak.

³⁶⁸ Schumann, Bruckmüller, str. 3–4.

³⁶⁹ *Idem.*

4.3.6.1. Strategija prevencije policijskog zlostavljanja

Strategiju prevencije policijskog zlostavljanja Schumann i Bruckmüller vide u raznolikosti obvezujućih i neobvezujućih čimbenika. Kao obvezujući mehanizam navodi se obligatorno postojanje preciznog zakonodavnog okvira koji propisuje jasne policijske kompetencije i regulira i ograničava invazivne mjere, osobito uporabu sile. Također, jednako važnim smatraju uvođenje neobvezujućih mehanizama u vidu preporuka koje osiguravaju profesionalnu kulturu unutar policijskih snaga, a sastoje se od uvođenja osobnih provjera, pravne i psihološke edukacije, profesionalnog treninga na poslu te mjera podrške, ali konačno i dobro ustrojenog disciplinskog sustava, s mogućnošću vanjske sudske kontrole.³⁷⁰

U Njemačkoj policijski regruti obvezno prolaze 30-omjesečni tečaj, sastavljen od teoretskih i praktičnih elemenata koji osiguravaju znanje i umijeća s područja prava, psihologije, političkih znanosti, sociologije, sporta, samoobrane i uporabe oružja, kao i bihevioralnog treninga, a nakon osnovnog treninga za pristupanje interventnoj jedinici potrebno je da prođe razdoblje od jedne do tri godine.

U pogledu sudske kontrole zlostavljanja od strane policije na raspolaganju žrtvi stoji kazneni i disciplinski postupak protiv policijskog službenika, sve ovisno o težini povrede. Teški slučajevi tjelesnih ozljeda vodit će uvijek kaznenom, a ne disciplinskom progonu.

Druga osnovna razlika između kaznenih i disciplinskih postupaka jest to što su disciplinski postupci nejavni (baš kao i u Republici Hrvatskoj), dok su kazneni postupci, osim u iznimnim slučajevima, javni.

Budući da su policijski službenici ujedno i predstavnici države, od njih se očekuje da budu lojalni i pouzdani kako na dužnosti tako i u privatno vrijeme. Stoga se smatra da povrede službene dužnosti umanjuju povjerenje javnosti naspram vladajućih struktura. Povrede službene dužnosti učinjene s namjerom smatraju se povredama službene dužnosti (njem. *Dienstvergehen*) čak i ako su učinjene izvan radnog vremena.

³⁷⁰ *Idem.*

Od 2013. ustrojena je specijalna jedinica unutar Državnog ureda za kaznene istrage, poznata i kao „Dezernat 13“, koja je nadležna za provođenje istraga protiv bavarskih policijskih djelatnika za povrede službene dužnosti. Time se htjela osigurati neovisnost istražitelja o osumnjičenicima, odnosno osigurati neovisna i nepristrana istraga. I u drugim pokrajinama osigurano je da se istraga protiv policijskog službenika dodjeljuje drugoj policijskoj postaji ili jedinici, a ne onoj u kojoj je zaposlen osumnjičeni policijski djelatnik. Osim toga postoje i centralni istražni odjeli u svakoj pokrajini.³⁷¹

4.3.6.2. Kratki pregled sudske prakse vezane uz disciplinske postupke zbog namjernih tjelesnih ozljeda od strane policijskih službenika na dužnosti

Schumann i Bruckmüller daju i vrlo značajan i rijetko dostupan pregled njemačke sudske prakse vezane uz disciplinske postupke protiv policijskih službenika zbog zadavanja namjernih tjelesnih ozljeda osumnjičenicima.

Tako navode da iz presude Upravnog suda u Münchenu proizlazi da „*policijski službenik koji počinji kazneno djelo nepovoljno utječe na nužno povjerenje agencije naspram njega, kao i na svoju reputaciju u javnosti. Njegova sposobnost da se zalaže za pravdu i zakone te da se učinkovito bori protiv kriminaliteta upitna je ukoliko on sam čini kaznena djela.*“

Također, iz iste presude proizlazi da, „*kada policijski službenik s namjerom nanese tjelesnu ozljedu dok je na dužnosti, a koja se ne može opravdati samoobranom, time povrjeđuje svoju dužnost pružati zaštitu protiv opasnosti (...) i zlouporabljuje ovlasti koje su mu dodijeljene u kaznenim postupcima. Ne samo da to utječe na povjerenje poslodavca prema njemu nego utječe i na reputaciju policije u cjelini. Javnost ima pravo očekivati da kazneno pravo zabranjuje nanošenje tjelesnih ozljeda drugima te da će se navedeno poštovati osobito od policijskih službenika na dužnosti, koji trebaju spriječiti i istražiti počinjena kaznena djela.*“³⁷²

U odnosu na disciplinske mjere u slučajevima zlostavljanja na dužnosti, u Studiji su citirane relevantne odluke njemačkih sudova.

³⁷¹ *Ibid.*, str. 6.

³⁷² *Verwaltungsgericht München* od 14. 7. 2014., br. 19 DK 14.1201., Schumann, Bruckmüller, str. 12–13.

Iako ne postoji ujednačena sudska praksa, sukladno ponavljajućim odlukama nekoliko (viših) sudova diljem Njemačke, za tjelesnu ozljedu nanесenu s namjerom od strane policijskog službenika na dužnosti uobičajeno se izriče trajno udaljenje s dužnosti kao disciplinska sankcija.³⁷³

Viši pokrajinski sud Sjeverne Rajne-Vestfalije odlučio je da policijski službenik koji nije ni napadnut ni isprovociran, a s namjerom višestruko izvrši zlostavljanje osumnjičenog, mora biti otklonjen od dužnosti.³⁷⁴

Disciplinske mjere osobito u slučajevima zlostavljanja tijekom policijskog zadržavanja

Iz presude Upravnog suda u Wiesbadenu proizlazi da se „u slučaju nezakonite uporabe suzavca protiv pritvorenika u policijskoj postaji radi o prekršaju kažnjivom u disciplinskom postupku mjerom degradacije na niži čin. No u težim slučajevima potrebno ga je trajno ukloniti s dužnosti.“³⁷⁵

„Obveza je države zaštititi fizički integritet svake osobe u javnim prostorijama – jedinicama za zadržavanje“.³⁷⁶ Stoga u teškim slučajevima namjernih tjelesnih ozljeda nanесenih od strane policijskih službenika na dužnosti policijski službenik mora biti udaljen iz službe.³⁷⁷

U odluci bavarskog Upravnog suda navodi se da se „kod počinjenja djela tjelesne ozljede protiv pritvorenika tijekom policijskog zadržavanja radi o tipično teškom slučaju“,³⁷⁸ a postupak se odnosi na osumnjičenog pritvorskog nadzornika. Isto se ponavlja i u odluci istog suda od 5. 3. 2008.³⁷⁹ protiv policijskog službenika te u odluci Verwaltungsgericht München, presuda od 14. 7. 2014.³⁸⁰

³⁷³ Verwaltungsgericht Mannheim, presuda od 10. 11. 2006., DL 16s 22/06; 4/11/2008 – DL 16s 616/08.

³⁷⁴ OVG Munster, 10/3/1999, br. 6d A 255/98.

³⁷⁵ Verwaltungsgericht Wiesbaden, presuda od 27. 9. 2012., br. 28 K 389/11.W.I.D.

³⁷⁶ Bundesverfassungsgericht, presuda od 19. 2. 2008., br. 1 BvR 1807/07

³⁷⁷ Verwaltungsgericht Württemberg, presuda od 4. 11. 2008., DL 16 S 616/08.

³⁷⁸ Bayerischer Verwaltungsgerichtshof, presuda od 26. 5. 1982.

³⁷⁹ Bayerischer Verwaltungsgerichtshof, presuda 16a D07.1368.

³⁸⁰ Verwaltungsgericht München 19 DK 14.1201.

4.3.6.3. Zaštitni mehanizmi protiv policijskog zlostavljanja – obvezujući i neobvezujući čimbenici

Kao što je prije navedeno, kod propisivanja zaštitnih mehanizama protiv torture treba uzeti u obzir prethodno opisane obvezujuće i neobvezujuće čimbenike, koji se sastoje od uspostavljanja adekvatnih prostornih i sigurnosnih uvjeta zadržavanja u policijskim postajama te osiguravanja adekvatne i pravovremene pouke o pravima.

Skraćivanjem trajanja policijskog zadržavanja skraćuje se i period u kojem se zlostavljanje potencijalno može dogoditi. Stoga je preporuka ograničiti maksimalno trajanje zadržavanja, i to na 48 sati, odnosno 12 sati radi utvrđivanja identiteta.³⁸¹ Potiče se i jačanje suradnje tužiteljstva s policijom, uz obvezu izvještavanja, kako bi se praktično smanjila duljina zadržavanja. Nadalje, posebnu je pozornost potrebno posvetiti zakonodavnom okviru prostora za zadržavanje te medicinskim pregledima pritvorenika.

Zakonom bi trebalo propisati da se prostorije za zadržavanje moraju nalaziti u zgradi policijske postaje kako bi pritvorenik u svakom trenutku mogao pozvati policijskog službenika te kako bi se po mogućnosti osigurao stalni vizualni nadzor. Nadalje je potrebno propisati uvjete u samoj jedinici za zadržavanje, odnosno nužno je da postoji zaštita od požara i vrućine te da su ispunjeni drugi sigurnosni uvjeti.³⁸²

Drugi spomenuti obvezujući čimbenik jest osiguravanje adekvatne i pravovremene pouke o pravima. Budući da je Direktiva 2012/13/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2012. o pravu na informiranje u kaznenom postupku (Sl. 1. EU L 142, 1. 6. 2012.) implementirana u hrvatski pravni sustav, putem odredaba ZKP/08 te su odredbe u zakonima i Hrvatske i Njemačke uglavnom sukladne (u vidu prava na obavještanje obitelji, prava na pristup odvjetniku i liječniku i dr.) te ovdje neće biti posebno elaborirane.

³⁸¹ Člankom 109. st. 2. hrvatskog ZKP/08 ograničeno je trajanje tzv. policijskog zadržavanja na 24 sata, odnosno 12 sati: „Rok u kojem uhićenik mora biti doveden u pritvorsku jedinicu i predan pritvorskom nadzorniku ili pušten na slobodu teče od trenutka uhićenja, a iznosi dvadeset i četiri sata, a za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora do jedne godine dvanaest sati.“ Doduše, nakon policijskog zadržavanja državni odvjetnik može odrediti pritvor, koji može trajati ukupno 48 sati od trenutka uhićenja te može biti produljen za daljnjih 36 sati (čl. 112. st. 5. ZKP/08).

³⁸² Vidi presudu *Daraibou protiv Hrvatske*, vidi bilj. 203.

U pogledu neobvezujućih čimbenika, Schumann i Bruckmüller u zaključcima svog istraživanja³⁸³ smatraju da je uspostava policijske kulture koja promovira vladavinu prava i usklađenost policije sa zakonima koji reguliraju policijske poslove osnovna i najučinkovitija mjera koja sprječava zlostavljanje pritvorenika u policijskim postajama. U srži tih nastojanja jest uspostava deeskalacijskog modela policijskog postupanja, za što preduvjet predstavljaju kontinuirana psihološka edukacija i komunikacijski treninzi policijskih službenika.

Jedna od osnovnih mjera jest razvoj novog samostalnog koncepta policijskih snaga, koji je kroz svoj razvoj od primjene strogo regulatornog i kontrolnog pristupa postao sve više suportivan. Stoga policijski službenici više nemaju percepciju da su oni samo regulatorna tijela koja rješavaju kriminal nego i da su psiholozi i savjetnici građanima, što pridonosi nenasilnom ponašanju od strane policije. Zbog toga prevencija, tako i nasilja, postaje fokus policijskog posla te sastavni dio regrutacije i obuke policijskih službenika.³⁸⁴

Kod regrutacije se stoga naglasak stavlja na primanje prikladnih kandidata, koji ne streme uporabi nasilja, pokazuju smirenost i usmjereni su na deeskalirajuće postupanje pri uhićenju potencijalnih osumnjičenika. Kako bi se identificirale navedene kvalitete kod kandidata, primjenjuju se psihologijska testiranja i tzv. igranje uloga. Također se testiraju osobne karakteristike, kao što je otpornost prema stresu, nenasilno postupanje i sposobnost kandidata da ostane smiren u uvredljivim situacijama.³⁸⁵

S druge strane kod obuke se naglasak stavlja na edukaciju o postupanju bez nasilja te na praktičnu implementaciju takvih vještina. Okosnicu osobnog razvoja kandidata predstavlja učenje vještina komunikacije i kontroliranja konflikta, jačanje etike te vještina samoobrane u svrhu operativnosti.³⁸⁶

4.3.6.4. Deeskalacijski model

Deeskalacijski model, utemeljen na transparentnosti, dijalogu i suradnji, podrazumijeva policijsku intervenciju koja je učinkovita, iznimno sigurna, pravno prihvatljiva i socijalno

³⁸³ Schumann, Bruckmüller, str. 23, 24.

³⁸⁴ *Ibid.*

³⁸⁵ *Ibid.*

³⁸⁶ *Ibid.*

adekvatna, što za posljedicu ima nov profesionalni pristup u radu policije. Prisilne ili nasilne mjere od strane policije primjenjuju se samo ukoliko se uhićenik opire uhićenju, agresivan je ili vrijeđa policijske službenike. Primjenom deeskalacijskog modela policija izbjegava nasilno postupanje te se on u Njemačkoj smatra najboljom praksom kada je u pitanju nasilje prema uhićenicima.

Kako bi policijski službenici postupali racionalno i sukobe rješavali komunikacijom, potrebno je educirati ih o alternativnim vrstama rješavanja sukoba te da primjena određene vrste rješavanja sukoba uvijek ovisi o konkretnom slučaju.³⁸⁷

U konkretnom slučaju potrebno je uhićenika svrstati u određeni eskalacijski nivo – bijeli, žuti, narančasti ili crveni – te ovisno o tome primijeniti adekvatne deeskalacijske mjere poštujući načelo razmjernosti. Najvažnije sredstvo kod obuzdavanja nasilja u praksi jest govor, odnosno verbalna i neverbalna komunikacija, koja se mora posebno temeljiti na empatiji. Potrebno je služiti se argumentima koje suprotna strana može razumjeti. Važno je utvrditi razloge iz kojih je osoba agresivna te ovisno o tome riješiti situaciju putem komunikacije, kontroliranim pristupom bez uporabe nasilja (primjerice sprovođenje držanjem ispod ramena) ili pak nužnom uporabom nasilja.³⁸⁸

Pri tome je bolje da se osobe koje su patološki nasilne i nad kojima bi uporaba nasilja od strane policije bila nužna po nalogu nadležnog liječnika ili suda izravno smještaju u psihijatrijsku ili drugu ustanovu te da se ne dovode u policijsku postaju, odnosno jedinicu za zadržavanje. Time se ostvaruje dvojaki cilj – štiti se sigurnost tih osoba te se ostvaruje deeskalacija, odnosno prevencija nasilnog postupanja od strane policije.³⁸⁹

Nakon postupanja policije potrebno je naknadno procesuirati događaj, odnosno dokumentirati kako uhićenje tako i vrijeme detencije. Dokumentiranje služi kao predostrožnost za policijske službenike koji moraju opisati incident u detalje kada su suočeni s optužbama za nezakonitu uporabu sile, ali i za prevenciju daljnjih akcija policije. Posljedica dokumentiranja jest motivacija policijskog službenika da se obzirno ophodi s uhićenikom, što je odlučno za prevenciju nasilja.

³⁸⁷ *Ibid*, str.28.

³⁸⁸ *Ibid*.

³⁸⁹ *Ibid*.

Pri postupanju je potrebno izbjegavati anonimnost policijskih službenika. Dva glavna načina za navedeno jesu: a) identifikacija policijskih službenika putem oznaka s imenima te b) nošenje kamera na uniformi policijskih službenika.³⁹⁰

Schumann i Bruckmüller pozivaju se na izvješće CPT-a za 2010./2012. godinu, gdje se zahtijeva da se osiguraju adekvatni zaštitni mehanizmi za identifikaciju policijskih službenika koji koriste pomagala za prikrivanje identiteta u svrhu utvrđivanja odgovornosti za njihove radnje. U izvješću se navodi primjer Berlina, koji je 2008. kao prvi grad u Njemačkoj uveo identifikacijske pločice za pripadnike specijalnih interventnih policijskih postrojbi koji nose maske, a od 2011. godine obvezu nošenja identifikacijskih pločica imaju svi policijski službenici u Berlinu.³⁹¹

Pilot-projekt proveden od strane CPT-a također je pokazao da je nošenje kamere na uniformama razumna metoda za prevenciju nasilja, unatoč zabrinutosti oko zaštite podataka. Kamere su zapravo dvostruka zaštitna mjera – smanjuju nasilje prema policijskim službenicima, ali i uporabu nasilja od strane policijskih službenika.³⁹²

Zanimljivo je da policijski službenici vide sebe, prema njihovoj percepciji, kao znatno manje agresivne u eskalacijskim situacijama nego što to stvarno jesu. Ta spoznaja prilikom pregledavanja snimke dovodi do promjene u samopercepciji u određenim situacijama.³⁹³

4.3.6.5. Zaključak njemačke studije

Kao što je uvodno navedeno, prevencija mučenja i zlostavljanja temelji se na različitim obvezujućim i neobvezujućim faktorima, koje *Schumann i Bruckmüller* sumiraju u strategiji od tri faze:

³⁹⁰ *Ibid.*

³⁹¹ *Idem*, str. 28.

³⁹² *Ibid.*

³⁹³ *Ibid.*

1. uspostavljanjem striktnog zakonodavnog modela, koji osigurava jasne policijske kompetencije te koji jasno regulira i limitira sve invazivne mjere, posebno kod uporabe sile (obvezujući faktor)
2. uspostavom i osiguravanjem profesionalne kulture unutar policijskih snaga (neobvezujući faktor) te
3. uspostavom adekvatnog disciplinskog sustava s mogućnošću sudske kontrole (obvezujući faktor).

Dokazano je da je uspostava zaštitnog detencijskog režima, sastavljenog od nekoliko detaljiziranih faktora koji u ukupnosti osiguravaju zaštitu pritvorenika, osnovni preduvjet zaštite protiv zlostavljanja te mučenja u policijskim postajama. To uključuje mjere kojima se uređuje kako jedinice za zadržavanje trebaju biti izgrađene, organizirane te opremljene, kao i mjere kojima se izbjegavaju *incommunicado* pritvori putem redovnih provjera i njihovim dokumentiranjem. Preduvjet da bi se to ostvarilo jest, *inter alia*, obavještanje pritvorenika o njihovim pravima, a posebno je podržano dvama faktorima: ograničavanjem vremena detencije u policijskim postajama te ustanovljavanjem profesionalne policijske kulture zaštite i deeskalacije.

Schumann i Bruckmüller smatraju da bi, iako je u posljednje vrijeme značajno proširen sadržaj i obveza uručenja pouke o pravima, i na ovom području moglo biti još napredaka u smislu proširenih obveza informiranja i dostupnosti pouke o pravima na raznim jezicima.

Primjena svih prethodnih mjera u praksi ultimativno ovisi o policijskoj kulturi. Osim obvezujućih faktora o sveukupnim disciplinskim sankcijama utvrđeno je nekoliko posebnih mjera koje unaprjeđuju policijsku kulturu: regrutiranje osoba s adekvatnim osobnostima putem primjene psihologijskih testiranja, igranje uloga (tzv. *role playing*) u postupku regrutiranja, trening putem deeskalacijskog modela te njegova primjena u svakodnevnoj praksi.

4.4. Poredbenopravni osvrt – zaključak

Nakon poredbenopravne analize zakonodavnih rješenja i praktičnih primjera vezanih uz primjenu mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja nad osobama lišenim slobode te procesuiranja njihovih počinitelja zaključujem da se doista radi o dva potpuno oprečna pravna sustava.

Dok su Amerikanci borbu s terorizmom proveli uvođenjem zakona kojima se u najvećoj mogućoj mjeri zadire u temeljna ljudska prava te krši načelo zakonitosti uvođenjem neprijateljskog prava, Nijemci su, oprezno preispitujući takve novouvedene odredbe, putem redovne sudske i konstitucionalne kontrole ukidali kako pojedine odredbe tako i čitave zakone kojima se na neproporcionalan način zadiralo u temeljne postavke načela zakonitosti i temeljna ljudska prava.

U praksi su Amerikanci naširoko primjenjivali *incommunicado* pritvore i tzv. *stress and duress* tehnike, a pokazali su i nespremnost za stvarni obračun s aktima mučenja budući da su procesuirani tek pojedinačni slučajevi, dok je većina nedjela do danas ostala neprocesuirana. Pozitivno je to što je u Izvješću podnesenom Senatu Specijalni odbor ipak iznio sva utvrđenja vezana uz zvjerska mučenja zatočenika u zatvorima i jedinicama kao što je bio zaljev Guantanamo, priznavši time zločine protiv međunarodnog prava.

S druge strane Nijemci su primjenom tzv. univerzalnog načela procesuirali i zločine mučenja počinjene izvan teritorija Savezne Republike Njemačke, koji uz to nisu počinjeni prema njemačkim državljanima, stoga što je to dužnost svake države prema međunarodnom pravu. Time su pokazali svijetli primjer kako svaka država treba postupiti kada sazna da su zločini mučenja počinjeni bilo gdje u svijetu. Također, Nijemci osobitu pažnju posvećuju kulturi policijskih službenika te regrutaciji i treningu upravo onih kandidata koji su neskloni uporabi nasilja te identifikaciji i procesuiranju počinitelja zlostavljanja osoba lišenih slobode. Budući da se radi o policijskim službenicima, smatraju da je to razlog i njihove nedostojnosti za daljnje obavljanje službe.

Stoga bi se Republika Hrvatska svakako trebala ugledati na njemačko iskustvo kao svijetli primjer u borbi protiv mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja.

5. DEFINICIJA POJMA OKRUTNOG, NEČOVJEČNOG I PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA ILI KAŽNJAVANJA

5.1. Općenite napomene uz definiciju mučenja, okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

Zabrana mučenja i drugog nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja predmet je čitavog niza međunarodnih i domaćih izvora prava. Međutim uglavnom svi izvori prava ne daju definiciju pojma okrutnog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja.

U okviru kaznenog prava nužno je definirati zabranjeno ponašanje (načelo zakonitosti), što vrijedi i za kazneno djelo koje bi se odnosilo na zabranu mučenja, okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja. Takvo što nije laka zadaća zbog višeslojnosti koncepta mučenja i drugog okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, koje obuhvaća širok spektar različitih radnji i propusta, koje se međusobno prilično razlikuju.

UN-ov Ured Visokog povjerenika za ljudska prava smatra da kada govorimo o mučenju, pritom ne mislimo samo na sami akt ili postupanje ili specifičnu vrstu postupanja, već na pravnu kvalifikaciju događaja ili postupanja koja se temelji na sveobuhvatnoj procjeni samog događaja ili postupanja.³⁹⁴

Kod tipologije akata torture koji se javljaju u praksi prepoznate su razne metode, o kojima će nastavno biti više govore, kao što je palestinsko vješanje³⁹⁵ te metoda tzv. *jaguara* kod koje je žrtva vezana zapešćima za stopala, potom obješena naglavačke o šipku, ponekad iznad vatre te je udarana po tabanima.³⁹⁶ U daljnjoj tipologiji akata mučenja, odnosno metoda

³⁹⁴ Interpretation of Torture in the Light of the Practice and Jurisprudence of International Bodies, The United Nations Voluntary Fund for Victims of Torture, OHCHR, 2009., str. 2., dostupno na: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Torture/UNVFVT/Interpretation_torture_2011_EN.pdf (3.7.2023.).

³⁹⁵ Palestinsko vješanje predstavlja oblik mučenja u kojem se žrtvine ruke vežu iza leđa te se konopom iznad zglobova žrtva pričvršćuje za zid. Žrtva je pritom gola. Vidi *Aksoy protiv Turske*, § 60. Pritom najčešće dolazi do dislokacije oba ramena, a ponekad se stavlja dodatni teret kako bi se pojačao učinak i stvorila dodatna bol vidjeti: *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*. „Palestinsko vješanje“ jest tehnika mučenja koja se, nažalost, primjenjuje diljem svijeta, ali je naziv dobila jer je navodno upotrebljavana od strane Izraelaca na palestinskom teritoriju. Vidi <https://www.smh.com.au/world/middle-east/palestinian-hanging-torture-revealed-20050218-gdkrcy.html>

³⁹⁶ African Commission of Human Rights, Malawi, African Association and Others v. Mauritania, Comm. Nos. 54/91, 61/91, 98/93, 164/97, 196/97 i 210/98, 2000., § 20.

vješanja u praksi se još nalazi metoda kod koje su ruke i gležnjevi zajedno vezani, a koja obično rezultira paralizom.³⁹⁷ Od ostalih tehnika navodi se još i nasilno stavljanje u okove zatvorenika, pri čemu zatvorski stražari stavljaju dodatni pritisak na osjetljive dijelove tijela kao što su palčevi (*thumb press*).³⁹⁸

5.2. Definicija pojma prema Konvenciji protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka UN-a

Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka UN-a iz 1984. (dalje: Konvencija protiv mučenja), daje definiciju mučenja te u članku 1. stavku 1. propisuje da: „*U smislu ove Konvencije, izraz 'mučenje' predstavlja svaki akt kojim se osobi namjerno nanosi ozbiljna bol ili patnja, fizička ili duševna, da bi se dobile informacije ili priznanje od te osobe ili od treće strane, da bi se ta osoba kaznila za djelo što ga je ona ili neka treća osoba počinila ili za čije je izvršenje osumnjičena, da bi se ta osoba zastrašila ili da bi se na nju izvršio pritisak, ili zbog bilo kojeg drugog razloga utemeljenog na bilo kojem obliku diskriminacije, kada takvu bol ili patnju nanosi službena osoba ili bilo koja druga osoba koja djeluje u službenom svojstvu ili na njezin poticaj ili s njezinim izričitim ili prešutnim pristankom. Taj izraz ne uključuje bol ili patnju koje proizlaze, svojstvene su ili usputne zakonitim sankcijama.*“

Prvenstveno treba primijetiti da su isključeni bol i patnja, koji su na neki način povezani sa zakonitim sankcijama. Stoga primjerice izdržavanje kazne zatvora na temelju pravomoćne kaznene presude samo po sebi ne predstavlja kršenje proklamirane zabrane jer predstavlja legitimno i na zakonu utemeljeno oduzimanje slobode. Stoga je nevažno osjeća li zatvorenik bol ili patnju zbog toga što se nalazi na izdržavanju kazne zatvora sve dok bol ili patnja ne nadilaze onaj stupanj koji je inherentan, odnosno svojstven, lišenju slobode. Bitno je napomenuti kako bi većina drugih prava zatvorenika na izdržavanju kazne zatvora, koja nisu povezana s oduzimanjem slobode, morala ostati očuvana,^{399, 400} jer bi se u protivnom radilo o povredi zabrane mučenja.⁴⁰¹

³⁹⁷ Committee on Civil and Political Rights, *Weinberger v. Uruguay*, Communication 28/1978, 29. listopada 1980. § 2. i 16.

³⁹⁸ Committee on Civil and Political Rights, *Muteba v. Zaire*, Communication 124/82, 24. ožujak 1983., § 82.

³⁹⁹ Navedeno je prepoznao i potvrdio Zupanijski sud u Zagrebu u presudi poslovni broj GŽ-2095/2021-2 od 11. lipnja 2021., gdje je na str. 4. navedeno: „*Naime, zatvorenici uživaju sva ljudska prava osim prava na slobodu te su im nacionalne vlasti obvezne osigurati zaštitu tih prava u zatvorima. Gubitak prava na slobodu ne dovodi*

Da bi se akt kvalificirao kao „mučenje“, mora se s namjerom nanositi ozbiljna duševna ili fizička bol ili patnja. Vrativši se na postupanje prema zatvorenicima, čak i primjer u kojem su zatvorski stražari zaboravili na zatvorenika koji je izgladnio do smrti, takvo postupanje iako prouzrokuje značajnu bol i patnju ne predstavlja postupanje s namjerom te iz tog razloga ne može biti kvalificirano kao mučenje nego „samo“ kao okrutno i/ili neljudsko postupanje. Sjedinjene Američke Države su u pripremi nacrt (travaux preparatoires) Konvencije predlagale da se pojača preduvjet da bi neko postupanje predstavljalo mučenje na način da se doda kriterij da ono mora biti prouzročeno *deliberately and maliciously* (namjerno i maliciozno) te uzrokovati osobitu tešku bol ili patnju. Međutim, takav prijedlog srećom nije usvojen, jer bi, smatram, maliciozno postupanje u praksi bilo gotovo nedokazivo. Također, nije usvojen niti prijedlog Ujedinjenog Kraljevstva da bi bol trebala biti prouzročena sistemski pa je stoga prema sadašnjem tekstu Konvencije dovoljna i samo jedna izolirana radnja koja zadovoljava ostale kriterije.⁴⁰²

Prema mom mišljenju i sadašnji tekst Konvencije u odnosu na nužnost postojanja namjere je sporan. Naime, trebalo bi poći ipak od toga kakve je posljedice određeno postupanje imalo za žrtvu te bi se o mučenju trebalo raditi i u slučajevima u najmanju ruku svjesnog nehaja. Primjerice, ostave li zatvorski čuvari vezanog golog zatvorenika u blizini vode i otvorenih

automatski do gubitka ostalih građanskih prava, političkih, ekonomskih, kulturnih i socijalnih te se ova prava osobama lišenima slobode mogu ograničiti samo u mjeri u kojoj je to potrebno radi izvršenja kazne zatvora.“

⁴⁰⁰ Međutim Europski sud nije oduvijek imao takvo stajalište – u početku su se mnoge pritužbe zatvorenika vezane uz zatvorske uvjete i povredu njihovih prava odbacivale jer je Komisija polazila od teorije inherentnih (pripadajućih) ograničenja ističući da lišavanje slobode za sobom automatski povlači i gubitak drugih prava i sloboda. Stoga, prema ovoj teoriji, osim Konvencijom izričito predviđenih ograničenja, područje primjene konvencijskih prava može biti podvrgnuto inherentnim ograničenjima, koja nisu izričito navedena u tekstu, ali proizlaze iz dometa jamstva pojedinih prava. V. Pleić, M., *Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 17, br. 1, 2010, str. 317 (dalje: Pleić II).

⁴⁰¹ Iako tema rada kako je navedeno u uvodu nisu uvjeti u zatvoru, ovdje ipak podsjećam da ne dovodi svaka povreda prava zatvorenika do povrede čl. 3. *per se*, već je potrebno cijeliti čitav niz okolnosti konkretnog slučaja. Najvažniji je svakako prostorni kriterij, odnosno veličina osobnog prostora koju u sobi (ćeliji) svaki od zatvorenika ima na raspolaganju. U tom je pogledu najvažnija odluka *Muršić protiv Hrvatske*, zahtjev broj 7334/13, od 20. listopada 2016., gdje je ESLJP potvrdio kako svaki zatvorenik mora imati minimalno 4 m² osobnog prostora na raspolaganju. Kada je smješten u uvjete s manje od 3 m² osobnog prostora na raspolaganju, dolazi do čvrste pretpostavke povrede čl. 3. Konvencije te je teret dokaza da nije došlo do kršenja na tuženoj državi. U slučajevima kada zatvorenik ima između 3 i 4 m² osobnog prostora na raspolaganju, uz nedostatak prostora moraju postojati i drugi neodgovarajući fizički aspekti boravka u zatvoru. Naposljetku, kada zatvorenik ima više od 4 m² osobnog prostora na raspolaganju, svejedno može doći do povrede čl. 3. ako postoje drugi neodgovarajući fizički uvjeti boravka u zatvoru (§§ 136.–141. odluke Muršić). O navedenim standardima postoji opširna praksa Europskog suda za ljudska prava, a autorica ovog doktorata pred hrvatskim sudovima vodi više od 100 predmeta zbog nehumanih i ponižavajućih uvjeta u zatvorima.

⁴⁰² Nowak M., McArthur E., *The United Nations Convention Against Torture, A Commentary*, Oxford University Press, 2008., str. 73.-74.

električkih instalacija pa dođe do kontakta vode i struje te posljedično izgaranja i smrti zatvorenika, takav bi se akt trebao smatrati mučenjem po intenzitetu nanijete boli i patnje jer su zatvorski čuvari morali biti svjesni mogućnosti nastupa takve posljedice. Uostalom, namjeru je često gotovo nemoguće dokazati jer, osim žrtve, takvim aktima su prisutni samo zaposlenici države.

Nadalje, kod definicije mučenja se radi o vrlo širokoj formulaciji, što je zapravo i razumljivo, jer se u kratkoj definiciji ne mogu sažeti svi postupci i kazne koji predstavljaju akt mučenja. Stoga je opravdan stav da izgradnju samog pojma treba prepustiti praksi, koja protekom vremena, imajući u vidu sve specifične okolnosti slučaja, konkretan postupak ili kaznu kvalificira kao kršenje zabranu mučenja, odnosno drugog okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Osobito je važno da pritom dolaze u obzir samo namjerna postupanja te se kod nehajnog postupanja nikada neće raditi o povredi čl. 3.

Budući da se radi o *delicta propria*, daljnji uvjet jest da bol ili patnju nanosi službena osoba, odnosno osoba koja djeluje u službenom svojstvu ili na njezin poticaj ili s njezinim izričitim ili prešutnim pristankom.⁴⁰³ Iako je krug osoba sužen na postupanje vezano uz službenu osobu i osobe koje djeluju u službenom svojstvu, na prvi je pogled ipak neodređeno tko je sve obuhvaćen definicijom tih pojmova.

Konvencija protiv mučenja nadalje u čl. 1. st. 2. propisuje kako „(o)vaj članak ni na koji način ne utječe na bilo koji međunarodni instrument ili nacionalno zakonodavstvo koje sadrži ili može sadržavati odredbe šire primjene“.⁴⁰⁴ Može se zaključiti da u pravnim sustavima svih država članica koje su stranke ove Konvencije navedena definicija mučenja predstavlja minimum, odnosno najužu definiciju koju su države članice dužne usvojiti i primjenjivati. No ništa ne sprječava svaku od država da dodatno proširi definiciju, odnosno doseg pojma mučenja i drugog okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja i na one postupke i kazne koji nisu obuhvaćeni definicijom sadržanom u Konvenciji. Državama je stoga odredbama Konvencije zadan minimum koji moraju poštovati i uskladiti svoj pravni sustav s njim, no uživaju potpunu slobodu u izboru hoće li i neka druga ponašanja inkriminirati kao akte mučenja, okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja.

⁴⁰³ O tome vidi poglavlje Izvori – 3.3.2.1. Kazneni zakon.

⁴⁰⁴ Engl.: „This article is without prejudice to any international instrument or national legislation which does or may contain provisions of wider application.“

Također, čl. 16. Konvencije propisuje da se svaka država stranka obvezuje spriječiti na bilo kojem teritoriju pod svojom jurisdikcijom druga djela okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja koja ne predstavljaju mučenje kako je definirano u čl. 1. kada su ta djela počinile službene osobe ili su počinjena na poticaj ili uz pristanak službene osobe ili druge osobe koja djeluje u službenom svojstvu. Konkretno, obveze sadržane u čl. 10.,⁴⁰⁵ 11.,⁴⁰⁶ 12.⁴⁰⁷ i 13.⁴⁰⁸ primijenit će se tako što će se izraz mučenje zamijeniti drugim izrazima koji označavaju okrutno, nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje.

Iz citiranih odredbi logički se zaključuje kako je mučenje oblik okrutnog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja, no da je mučenje ujedno i najteži oblik takva postupanja, posebno zato što se na mučenje odnose sve obveze država potpisnica, dok se na druge oblike zlostavljanja, pored obveze propisivanja zabrane takva postupanja, odnose samo obveze iz čl. 10.–13. Konvencije.⁴⁰⁹

Posljednje obilježje akta „mučenja“ predstavljaju ciljevi koji se takvim postupkom nastoje ostvariti. Ovdje u obzir dolazi pribavljanje informacija i priznanja, kažnjavanje zbog određenog djela, zastrašivanje i vršenje pritiska te bilo koji razlog vezan uz diskriminaciju. Dakle da bi se određeni postupak ili kazna okarakterizirali kao mučenje, potrebno je utvrditi jesu li počinjeni radi ostvarenja nekog od navedenih ciljeva, što se svakako utvrđuje imajući u vidu okolnosti pojedinačnog slučaja.

⁴⁰⁵ Čl. 10. propisuje obvezu država da informacije i napuci vezani uz zabranu mučenja budu sastavni dio obuke civilnog ili vojnog osoblja zaduženog za primjenu zakona, medicinskog osoblja, javnih službenika i drugih koji su na bilo koji način uključeni u čuvanje, ispitivanje ili tretman osoba lišenih slobode.

⁴⁰⁶ Čl. 11. odnosi se na tretman uhićenika, pritvorenika i zatvorenika tijekom istraga te metoda koje se nad njima primjenjuju.

⁴⁰⁷ Čl. 12. propisuje obvezu provođenja istrage u najkraćem mogućem roku uvijek kada postoje osnove sumnje da je počinjeno mučenje.

⁴⁰⁸ Čl. 13. propisuje obvezu država da žrtvama mučenja omoguće podnošenje učinkovitog pravnog lijeka te obvezu da žrtve takva postupanja zaštite od sekundarne viktimizacije zbog samog prijavljivanja djela.

⁴⁰⁹ Janković, str. 53.

5.3. Definicija pojma prema praksi ESLJP-a

Iako sama Konvencija ne sadrži definiciju mučenja, ESLJP se može opravdano smatrati vodećim autoritetom koji u svojoj bogatoj praksi razvija i tumači čl. 3.

ESLJP u svojim odlukama koristi za mučenje, nehumano postupanje, nehumano kažnjavanje, ponižavajuće postupanje i ponižavajuće kažnjavanje zajednički nazivnik zlostavljanje, odnosno *ill-treatment*.⁴¹⁰

Izniman utjecaj prakse tog suda na Republiku Hrvatsku potvrđuje stajalište hrvatske kaznenopravne teorije, koja ističe da, iako Kazneni zakon ne definira pojam mučenja ni pojmove neljudskog ili ponižavajućeg postupanja, u tumačenju tih standarda hrvatski bi se sudovi trebali oslanjati na već čvrsto ustaljenu praksu ESLJP-a.⁴¹¹

Za potpuno razumijevanje instituta zabrane mučenja i drugog okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja potrebno je prvo utvrditi obveze države koje mogu biti negativne i pozitivne, zatim opće standarde, a potom izvršiti diferencijaciju pojmova mučenja, nehumanog postupanja i ponižavajućeg postupanja.

5.3.1. Negativne i pozitivne obveze države temeljem čl.3. Konvencije

Većina prava i sloboda zajamčenih Konvencijom jamči negativne i pozitivne obveze države kojih se država mora pridržavati ako ne želi biti odgovorna za povrede konvencijskih prava.

Iz dostupne literature proizlazi da se obveze države uglavnom dijele na negativne i pozitivne, a da pozitivne obveze mogu pak biti materijalne (supstantivne) i proceduralne (postupovne).⁴¹²

⁴¹⁰ Omejec, Jasna, Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava – Strasbourgški Acquis, drugo dopunjeno izdanje, Novi informator, Zagreb, 2014. str. 912.

⁴¹¹ Cvitanović, L., Derenčinović, D., Turković, K., Munivrana Vajda, M., Dragičević Prtenjača, M., Roksandić Vidlička, S., Kazneno pravo – posebni dio, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2018, str. 46.

⁴¹² Tako Đurđević, Zlata, Odluka Ustavnog suda RH o suglasnosti Zakona o kaznenom postupku s Ustavom, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 19, br. 2, 2012., str. 416., koja navodi: “*Negativna obveza je ona kojom se od države zahtijeva da se suzdrži od miješanja, odnosno od zadiranja u ljudska prava, a pozitivna je obveza države da poduzme određeno činjenje kako bi osigurala učinkovito uživanje konvencijskih*

Negativna obveza države je obveza da se suzdrži od primjene mučenja ili nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.⁴¹³

Neki autori, pozivajući se na praksu ESLJP-a smatraju da drugu skupinu obveza države predstavljaju pozitivne materijalne obveze koje se sastoje od obveze donošenja normativnih i provedbenih mjera i poduzimanja drugih praktičnih koraka radi sprečavanja trećih osoba u postupanju protivnom članku 3. Konvencije. Treća skupina bi bile obveze proceduralne naravi koje nalažu učinkovitu i adekvatnu istragu zločina zlostavljanja i to su pozitivne proceduralne obveze.⁴¹⁴

Sukladno prethodnoj podjeli, i Turković obrazlaže da (većina) prava zajamčena Konvencijom podrazumijeva tri vrste obveza države koje se dijela na: (1) negativnu obvezu prema kojoj se država mora suzdržati od neopravdanog zadiranja u zajamčeno pravo, (2) pozitivnu obvezu, prema kojoj je dužna poduzeti određene radnje kako bi zaštitila zajamčeno pravo, te (3) postupovnu obvezu, koja je oblik pozitivne obveze i prema kojoj je dužna provesti učinkovitu istragu navodne povrede zajamčenog prava.^{415,416}

Osobno sam mišljenja, koju podjelu na taj način do sada nisam pronašla, da bi najispravnija podjela obveza država bila ona na negativne – koje mogu biti samo materijalne i pozitivne – koje dijelimo na materijalne i proceduralne.

prava. Pozitivne obveze države dijele se na sadržajne (ili supstancijalne) koje se odnose na osiguranje temeljnih uvjeta za zadovoljenje prava i proceduralne od kojih je najznačajnija obveza provođenja učinkovite istrage.”

⁴¹³Omejec, str. 925.

⁴¹⁴Ibid.

⁴¹⁵Vidjeti Turković, Ksenija, Vijac Herceg, Barbara, Učinkovita istraga povreda prava zajamčenih Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 26, broj 2/2019, str. 265.-266. te Harris, D., O'Boyle, M., Bates E., Buckley, C., Harvey, P., Lafferty, M., Cumper, P., Arai, Y., Green, H., Law of The European Convention on Human Rights, Oxford University Press, treće izdanje, 2014, str. 275-277,285-286.

⁴¹⁶I Grdinić, analizirajući obveze države iz čl. 2., koja podjela se *argumentum a simile* može primijeniti i na čl. 3. smatra da su se prema praksi ESLJP-a iskristalizirale tri osnovne obveze države u pogledu zaštite koju pruža članak 2. Konvencije. To je obveza da se agenti države suzdrže od nezakonitog ubijanja (negativna obveza države), obveza o poduzimanju raznih preventivnih mjera usmjerenih na sprječavanje nezakonitih ubijanja (pozitivna obveza države) te obveza da se u slučaju smrti neke osobe pod sumnjivim okolnostima provede ozbiljna, detaljna i službena istraga (procesna obveza države).- v. Grdinić, Elica, Europski sud za ljudska prava i zaštita prava na život, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, vol. 27, br. 2, 2006. str. 1093.

5.3.1.1. Negativne obveze države

Negativne obveze nije potrebno posebno pojašnjavati obzirom da one, kako sam navela predstavljaju obvezu države da se suzdrži od ponašanja koje predstavljaju akte mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja. Način na koji se izvršavaju negativne obveze analizirat ću u potpoglavlju 5.3.2. *Standardi primjene čl. 3.*, dok ću analizu o kakvim se točno zabranjenim ponašanjima radi, pojasniti u poglavlju 5.4. *Diferencijacija pojmova mučenje, neljudsko i ponižavajuće postupanje.*

No, ono što smatram bitnim naglasiti je da sve povrede materijalnog aspekta čl. 3. koje je ESLJP utvrdio u odnosu na Republiku Hrvatsku, a koje su tema rada, jesu povrede negativnih materijalnih obveza, odnosno ESLJP je utvrdio da se zaposlenici države nisu suzdržali od akata koji predstavljaju neljudsko ili ponižavajuće postupanje. Smatram da visoka brojka takvog postupanja koje se prema analizi provedenog istraživanja iznijetoj u poglavlju 10. može smatrati učestalim, ukazuje na to da Republika Hrvatska zapravo nije adekvatno postavila zakonodavni okvir te nije educirala zaposlenike države, što pak predstavlja povredu materijalnih pozitivnih obveza.

Razlog tome vidim u tzv. procesualizaciji jurisprudencije ESLJP-a. Navedeno znači da Sud prvo utvrđuje je li došlo do povrede pozitivnih obveza države iz čl. 3. i to s njihova procesnog aspekta, a ukoliko takvu povredu utvrdi, najčešće ne ulazi u daljnju analizu da li je ujedno došlo i do povrede negativnih obveza države s materijalnog aspekta čl. 3. jer za to ili nema dovoljno dokaza ili želi dati mogućnost nacionalnim sustavima da nakon provedene istrage sami utvrde povredu materijalnog aspekta. No kod eklatantnih slučajeva zlostavljanja, ESLJP je ipak utvrdio povrede i proceduralnog i materijalnog aspekta čl. 3., kako će to biti nastavno analizirano. Smatram da takva praksa dovodi do nejednake primjene čl. 3. i da ju treba kritizirati, a više o tome pojasnit ću u poglavlju 6.

Spornim smatram i „zatvaranja“ izvršenja presuda usvajanjem akcijskih planova Vlade koja nije ili nije na adekvatan način identificirala stvarne uzroke nedozvoljenih postupanja, što ću dodatno razjasniti u poglavlju 6. – Analiza prakse ESLJP-a s posebnim osvrtom na Republiku Hrvatsku, a nastavno ću iznijeti što su to pozitivne obveze države prema čl. 3.

5.3.1.2. Pozitivne obveze države

Prema stajalištu ESLJP-a, glavna karakteristika pozitivnih obveza jest da one od nacionalnih vlasti zahtijevaju da u praksi štite konvencijska prava, odnosno da poduzmu razumne i prikladne mjere za zaštitu prava pojedinaca.⁴¹⁷ Vidljivo je kako se od država ne zahtijeva samo da ne zadiru u pojedina prava zajamčena Konvencijom, već im se nameću i određene dužnosti kako do povrede prava ne bi došlo te kako bi se adekvatno reagiralo na možebitnu povredu konvencijskog prava.

Pozitivne obveze mogu se podijeliti na materijalne (supstantivne) i postupovne (proceduralne).⁴¹⁸

5.3.1.2.1. Pozitivne materijalne obveze

Pozitivna materijalna obveza u smislu čl. 3. zapravo je produžena ruka negativne materijalne obveze – države su dužne uspostaviti učinkovit pravni okvir te osigurati sve uvjete i mehanizme za zaštitu od povrede čl. 3. te preventivno djelovati u svrhu zaštite pojedinaca od zlostavljanja u slučaju u kojem je država znala ili je morala znati za takve postupke.⁴¹⁹

Navedeni pravni okvir obuhvaća sve postupke koji potpadaju pod doseg čl. 3. pa je tako država primjerice dužna osigurati odgovarajuće uvjete unutar zatvorskog sustava, kriminalizirati akte zlostavljanja, osigurati podršku žrtvama zlostavljanja, educirati vlastite službenike o zabrani zlostavljanja i slično. Prije je već istaknut nacionalni i međunarodni zakonski okvir primjenjiv u Republici Hrvatskoj, kojim se osigurava zaštita pojedinaca od svih oblika zlostavljanja koji su od značaja za ovaj rad te se upućuje na to poglavlje.

Smatram da Republika Hrvatska ima dobro uspostavljen zakonodavni okvir materijalnog kaznenog prava obzirom da Kazneni zakon jasno definira kazneno djelo mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja. No, kako ću to iznijeti u poglavlju 8. *Dostupna pravna sredstva u Republici Hrvatskoj u slučaju okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili*

⁴¹⁷ Akandji Kombe, J. F., Positive obligations under the European Convention on Human Rights, A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights, Human rights handbooks, br. 7, str. 7., dostupno na: <https://rm.coe.int/168007ff4d> (17. 5. 2022).

⁴¹⁸ Vidi presudu *Öneryıldız protiv Turske* [VV], zahtjev broj 48939/99 od 30. studenog 2004., § 97. i dalje.

⁴¹⁹ Pleić I, str. 97.

kažnjavanja i poglavlju 11. *Zaključna razmatranja i prijedlozi de lege ferenda*, smatram da su dostupna pravna sredstva preraspršena i neučinkovita u praksi te da je navedeno, zajedno s nedovoljnom edukacijom policije i pravosudne policije, jedan od glavnih razloga visoke tamne brojke slučajeva zlostavljanja (vidi poglavlje 10.). Sve navedeno zapravo predstavlja povredu pozitivnih postupovnih obveza države, koju će, vjerujem, u budućim presudama prepoznati i sam ESLJP, a djelomično je i prepoznao u vidu utvrđenih povreda čl. 13. Konvencije.

Iako uvjeti u zatvorima nisu tema rada, kako sam navela u uvodu, u predmetima *Jungić protiv Hrvatske* i *Ladan protiv Hrvatske*,⁴²⁰ ESLJP je *inter alia* utvrdio povredu čl. 13. Konvencije jer je postupak naknade štete zbog nehumanih uvjeta u zatvorima trajao nerazumno dugo te podnositelji nisu imali na raspolaganju adekvatno i učinkovito pravno sredstvo. Stoga smatram da je nepostojanje djelotvornog pravnog sredstva obveza države koja djelomično predstavlja pozitivnu materijalnu, a djelomično pozitivnu postupovnu obvezu države.

5.3.1.2.2. Pozitivne postupovne obveze

Pozitivne postupovne (proceduralne) obveze su one koje zahtijevaju od svih država da njihovi postupci osiguravaju bolju zaštitu pojedinaca te koji naposljetku zahtijevaju postojanje učinkovitih pravnih sredstava u slučajevima povrede prava.⁴²¹

U okviru čl. 3. Konvencije pozitivna je obveza svake države u sklopu svog procesnog prava osigurati učinkovitu zaštitu prava i kažnjavanje počinitelja, što znači da i odredbe i njihova primjena u praksi trebaju biti takve prirode da omogućavaju učinkovitu zaštitu.⁴²² Može se reći kako je jedinstveno stajalište da najvažniju pozitivnu obvezu predstavlja provođenje učinkovite istrage kada se radi o sumnji da je došlo do zlostavljanja pojedinca od strane države.

Europski sud neprestano ističe kako provođenje učinkovite istrage oživotvoruje zabranu mučenja u praksi te je u skladu s čl. 1. Konvencije. Tako je u predmetu *Labita protiv Italije*

⁴²⁰ Presude ESLJP-a *Jungić protiv Hrvatske*, zahtjev br. 73024/16 od 2. ožujka 2023 te *Ladan protiv Hrvatske*, zahtjev br. 56787/16 od 11. svibnja 2023.

⁴²¹ Akandji Kombe, str. 16.

⁴²² Tako i u Batistić Kos, V., Mjerila Europskog suda za ljudska prava za učinkovitu istragu zlostavljanja motiviranog rasnom diskriminacijom (slučaj Šečić protiv Republike Hrvatske), *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 15, br. 1, 2008, str. 59.

[VV], zahtjev broj 26772/95 od 6. travnja 2000., u § 131. navedeno: „Sud smatra da u slučaju kad pojedinac iznese vjerodostojnu tvrdnju da je pretrpio postupanje protivno članku 3. od strane policije ili drugih sličnih agenata države, ta odredba zajedno s općom dužnošću države na temelju članka 1. Konvencije da 'svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom osigura prava i slobode određene u (...) Konvenciji', podrazumijeva da se treba provesti djelotvorna službena istraga. Kao što je slučaj s istragom iz članka 2., i ta istraga treba biti takva da može dovesti do otkrivanja i kažnjavanja odgovornih (vidi, u vezi s člankom 2. Konvencije, presudu u predmetu *McCann i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* od 27. rujna 1995. godine, *Serijska A* br. 324, str. 49, stavak 161., presudu u predmetu *Kaya protiv Turske* od 19. veljače 1998. godine, *Reports 1998-I*, str. 324, stavak 86., te presudu u predmetu *Yasa protiv Turske* od 2. rujna 1998. godine, *Reports 1998-VI*, str. 2438, stavak 98.). Kad to ne bi bilo tako, opća zakonska zabrana mučenja te nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja, unatoč svojoj temeljnoj važnosti (vidi stavak 119. ove presude), bila bi nedjelotvorna u praksi i u nekim bi slučajevima bilo moguće da agenti države praktički nekažnjeno zloupotrebljavaju prava onih koji se nalaze pod njihovom kontrolom (vidi naprijed citiranu presudu u predmetu *Assenov i drugi protiv Bugarske*, str. 3290, stavak 102.).“

Dakle, jedan od osnovnih standarda, da bi se moglo govoriti o učinkovitoj istrazi, jest da tijela kaznenog progona po službenoj dužnosti, i bez posebne prijave žrtve, pokreću izvide odnosno službenu istragu uvijek kada postoje osnove sumnje da je došlo do povrede čl. 3.

U bogatoj praksi u odnosu na čl. 3. Konvencije definiran je niz obilježja koje istraga mora imati kako bi bila učinkovita u smislu te odredbe.

Prije svega, dužnost provođenja istrage nije obveza rezultata, već obveza sredstava, što znači da vlasti moraju poduzeti razumne korake koji su im na raspolaganju da osiguraju dokaze u vezi s događajem (incidentom), uključujući, *inter alia*, iskaze svjedoka očevidaca, forenzičke dokaze te, po potrebi, obdukciju, koja daje potpune i točne podatke o ozljedi, kao i objektivnu analizu kliničkog nalaza, uključujući i uzrok smrti.⁴²³ Obveza sredstava zapravo znači da su državna istražna tijela dužna iskoristiti sve raspoložive instrumente kako bi se mogla donijeti ispravna odluka o tome je li u konkretnom slučaju došlo do zlostavljanja i kršenja čl. 3. Konvencije.

⁴²³ Presuda ESLJP-a *Paul i Audrey Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev broj 46477/99 od 14. ožujka 2002., § 71.

Učinkovita istraga također u načelu znači da su za nju odgovorne i da je provode osobe koje su neovisne o onima koji su na neki način bili uključeni u sporni događaj.⁴²⁴ Neovisnost podrazumijeva ne samo odsutnost hijerarhijske i institucionalne povezanosti već i faktičnu neovisnost.⁴²⁵

Kod ovog zahtjeva ne bi smjelo biti pretjerane dileme – one osobe, odnosno tijela, za koje postoji sumnja da su svojim ponašanjem zlostavljale određenu osobu ne smiju provoditi niti na bilo koji način sudjelovati u istrazi koja se povodom upravo tog zlostavljanja vodi.

Judikatura u predmetima koji se odnose na Hrvatsku kao jedan od ključnih problema u ispunjavanju konvencijskih standarda učinkovite istrage identificira sklonost nekritičkom prihvaćanju izjava i izvješća policijskih djelatnika koji su izravno ili neizravno uključeni u incident kojem se prigovara te takvo postupanje državnog odvjetništva Sud ocjenjuje kroz prizmu doktrine vanjskog dojma neovisnosti.⁴²⁶

Kako je sam sud istaknuo, ne radi se isključivo o pravnoj povezanosti (vlasti) istražitelja i eventualnih počinitelja već i o samim činjeničnim okolnostima, iz kojih može proizlaziti stvarna povezanost istražitelja i počinitelja. Intencija ESLJP-a koja je u pozadini definiranja ovog elementa istrage sasvim je jasna – riječ je o zaštitnom mehanizmu kojim se želi osigurati neovisna i nepristrana istraga, u kojoj neće biti nedopuštenih utjecaja na tijek istrage, odnosno pokušaja zataškavanja zlostavljanja.

Istraga također mora biti temeljita, što znači da vlasti uvijek moraju ulagati ozbiljne napore kako bi točno utvrdile što se dogodilo te se ne bi smjele oslanjati na brzoplete ili neutemeljene zaključke niti bi na takvim zaključcima smjele temeljiti svoje odluke.⁴²⁷ Svaki nedostatak u istrazi koji podriva njezinu sposobnost da utvrdi uzrok ozljeda ili identitet odgovornih osoba riskira kršenje navedenog standarda učinkovite istrage.⁴²⁸ Element temeljitosti zahtijeva da

⁴²⁴ Presuda ESLJP-a *Gharibashvili protiv Gruzije*, zahtjev broj 11830/03 od 29. srpnja 2008., § 61.

⁴²⁵ Presuda ESLJP-a *Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske* [VV], zahtjev broj 24014/05 od 14. travnja 2015., § 177.

⁴²⁶ V. Pleić, M., *Zabrana mučenja u praksi Europskog suda za ljudska prava s posebnim osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske i praksu Ustavnog suda RH*, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, Zagreb, vol. 23, br. 2, 2016, str. 275 (dalje: Pleić III).

⁴²⁷ Presuda ESLJP-a *Mikheyev protiv Rusije*, zahtjev broj 77617/01 od 26. siječnja 2006., § 108.

⁴²⁸ Presuda ESLJP-a *El-Masri protiv Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije*, zahtjev broj 39630/09 od 13. prosinca 2012., § 183.

nacionalne vlasti istraže sve relevantne okolnosti bitne za razjašnjavanje činjeničnog stanja, koje je nužno za donošenje odluke o tome je li došlo do zlostavljanja ili nije. Europski sud neprestano iznosi stajalište kako zaštita koju Konvencija pruža mora biti učinkovita, a ne *teoretska ili iluzorna*.⁴²⁹ Učinkovitost čl. 3. uvelike ovisi o kvaliteti provedene istrage te se ona može smatrati preduvjetom za utvrđivanje eventualne povrede. Stoga temeljitost istrage ima krucijalnu važnost u okviru zaštite koju pruža čl. 3. Konvencije.

Iako je riječ o dva različita prava – pravu na život, koje je zajamčeno čl. 2. Konvencije, ono je nerijetko neodvojivo od čl. 3. Konvencije,⁴³⁰ poglavito kada se radi o pozitivnim obvezama države, odnosno o proceduralnoj dužnosti provođenja učinkovite i adekvatne istrage. U pogledu navedene obveze nit vodilju zasigurno predstavlja presuda Velikog vijeća ESLJP-a *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev broj 23452/94 od 28. listopada 1998. Sukladno navedenoj presudi čl. 2. Konvencije treba tumačiti tako da sadrži obvezu države da poduzme i odgovarajuće korake da sačuva živote onih pod svojom jurisdikcijom, što uključuje ne samo odgovarajuću kaznenopravnu regulativu već i preventivne operativne mjere da se zaštiti pojedinca čiji je život ugrožen od kriminalnih djela drugih pojedinaca.⁴³¹

Kako je to dalje rezonirao ESLJP, a što je i sasvim razumno, potrebno je biti iznimno pažljiv pri ocjeni dosega pozitivne obveze države da zaštiti život pojedinca od kažnjivih postupanja drugih pojedinaca.

Pri tome nije dostatno da postoji samo tvrdnja o prijetnji za život, već je potrebno sagledati sve relevantne aspekte da bi se ustanovilo ispunjava li policija svoje ovlasti kako bi se prevenirali zločini.⁴³² ESLJP navodi da je za uspostavu odgovornosti države ključno u

⁴²⁹ U presudi *Airey protiv Irske*, z. br. 6289/73 od 9. 10. 1979., ESLJP je istaknuo: “*The Convention is intended to guarantee not rights that are theoretical or illusory but rights that are practical and effective (see, mutatis mutandis, the judgment of 23 July 1968 in the “Belgian Linguistic” case, Series A no. 6, p. 31, paras. 3 in fine and 4; the above-mentioned Golder judgment, p. 18, para. 35 in fine; the Luedicke, Belkacem and Koç judgment of 28 November 1978, Series A no. 29, pp. 17-18; para. 42; and the Marckx judgment of 13 June 1979, Series A no. 31, p. 15, para. 31).*“

⁴³⁰ ESLJP je u predmetu *M. A. i drugi protiv Bugarske* (br. 5115/18, presuda od 20. veljače 2020.) izrazio stajalište da isti događaj može dovesti do povrede obje navedene konvencijske odredbe. U tom predmetu, u kojem je bila riječ o postupcima za dobivanje azila i za protjerivanje, ESLJP je naveo da su podnositelji zbog nedostatka učinkovitih jamstava protiv vraćanja (*refoulement*) u Kinu u riziku da dođe do njihovog zlostavljanja i smrti, čime bi došlo do povrede članaka 2. i 3. Konvencije. U tom je smislu ESLJP jednoglasno presudio da smatra da bi, u slučaju da drugi, treći i četvrti podnositelj budu vraćeni u Kinu, došlo do povrede članaka 2. i 3. Konvencije („3. *Holds that, should the second, third and fourth applicants be removed to China, there would be a violation of Articles 2 and 3 of the Convention*“). Tu argumentaciju prihvatio je i hrvatski Ustavni sud u ustavnoj odluci podnositelja P. Š. br. U-III-1787/21 od 6. prosinca 2021.

⁴³¹ Presuda VV-a ESLJP-a *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev broj 23452/94 od 28. listopada 1998., § 115.

⁴³² *Ibid.*, § 116.

zadovoljavajućoj mjeri utvrditi da su vlasti znale ili su morale znati za stvarni i neposredni rizik za život nekog identificiranog pojedinca zbog kriminalnih radnji treće osobe te da su propustile poduzeti mjere iz djelokruga svojih ovlasti koje bi se, sudeći razumno, mogle očekivati da bi se izbjegao rizik. Dakle dovoljno je da podnositelj pokaže da vlasti nisu poduzele sve što se od njih može razumno očekivati da bi se otklonio neposredan rizik za život o kojem su imale ili su trebale imati saznanja.^{433, 434}

Već je na prvi pogled razvidno da se radi o složenom pitanju, na koje nije moguće uopćeno odgovoriti, već je potrebno u obzir uzeti sve okolnosti konkretnog slučaja. Prvo je potrebno odgovoriti je li postojao stvaran i neposredan rizik, potom jesu li vlasti za takav rizik znale ili su pak morale znati, a naposljetku i jesu li poduzele razumne mjere unutar svojih ovlasti. Navedeni trodijelni test čini se na prvi pogled jednostavnim, no zapravo je veoma složen i ponekad najmanji detalj predstavlja prevagu za utvrđivanje odgovornosti države, odnosno povredu proceduralnog aspekta čl. 2. Konvencije.

Može se zaključiti kako Europski sud inzistira na ulaganju ozbiljnih napora usmjerenih na utvrđivanje stvarne istine. Državama se postavlja zahtjev da detaljno i s posebnom pažnjom utvrđuju je li u svakom pojedinom slučaju došlo do zlostavljanja koje se može podvesti pod odredbu čl. 3. Konvencije. Pri tome se ne traži da svaka istraga rezultira kažnjavanjem počinitelja, već da svaka istraga bude adekvatni mehanizam koji će omogućiti identifikaciju osoba odgovornih za zlostavljanje te njihovo eventualno kažnjavanje.

Nastavno ću izložiti osnovne standarde primjene čl.3. Konvencije.

⁴³³ *Ibid.*, § 116.

⁴³⁴ Sud, nažalost, nije odlučivao o navedenom pitanju u hrvatskom predmetu *M. M. protiv Hrvatske*, br. z. 4955/15, već je proglasio predmet nedopuštenim, odnosno preuranjenim („premature“), jer je građanski postupak još bio u tijeku. Naime, radi se o predmetu u kojem je podnositelj tvrdio da su vlasti propustile postupati i izdvojiti iz obitelji sina zbog čijeg je promijenjenog ponašanja podnositelj pozvao 112. Umjesto hitne pomoći, poslana je policija koja nije ulazila u dom jer u tom trenutku sin nije radio nikakav nered ali je po njihovom odlasku, idućeg jutra, usmrtio majku i baku. Takav razlog nedopuštenosti zahtjeva kod propusta zaposlenika države s tako teškom posljedicom uvijek spada pod domenu kaznenog, a ne građanskog prava, te stoga ova odluka odstupa od svih drugih odluka kojima se zahtjevi proglašavaju nedopuštenima te je iz tog razloga valja oštro kritizirati.

5.3.2. Standardi primjene čl. 3. Konvencije

Prvi standard koji podvodi određeno ponašanje pod doseg čl. 3. jest da određeno postupanje mora dosegnuti minimalnu razinu težine (*minimal level od severity*), a procjena tog minimuma je relativna.

Dakle, potrebno je prvenstveno utvrditi da li određeno nedozvoljeno postupanje ili kažnjavanje ulazi pod doseg čl. 3. Konvencije, a radi se o tzv. *de minimis* pravilu.⁴³⁵ Velik utjecaj na njegovu interpretaciju imao je Odbor za sprječavanje mučenja.⁴³⁶

U presudi *Assenov protiv Bugarske*, (1998), § 94., ESLJP je utvrdio da ocjena potrebne razine ovisi o svim okolnostima slučaja, kao što su trajanje zlostavljanja, njegovi tjelesni/psihički učinci odnosno posljedice te u nekim slučajevima dob, spol i zdravstveno stanje žrtve.

Navedeno utvrđenje potječe još iz presude *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 5310/71, od 18. siječnja 1978. u kojoj je ESLJP utvrdio **standard** koji određeno postupanje ili kažnjavanje treba dosegnuti kako bi potpalo pod doseg čl. 3. Konvencije pa je tako u § 162. istaknuo: „Kao što je naglasila Komisija, zlostavljanje mora dosegnuti minimalno potrebnu razinu ozbiljnosti kako bi potpalo u područje primjene čl. 3. Procjena tog minimuma po prirodi je stvari relativna; ovisi o svim okolnostima slučaja, kao što su trajanje zlostavljanja, njegovi fizički ili psihički učinci, a u nekim slučajevima i spol, dob i zdravstveno stanje žrtve, itd.“⁴³⁷

Također, u istoj presudi u § 167., ESLJP je utvrdio da primjena metode tzv. *pet tehnika* koja je upotrijebljena u kombinaciji s činjenicom da je postojala unaprijed stvorena namjera te je primjenjivana u kontinuitetu satima, zasigurno prouzročila ako ne tjelesne ozljede, onda u najmanju ruku intenzivnu fizičku i psihičku patnju te dovela do akutnih psihijatrijskih

⁴³⁵ Radi se o procjeni zadovoljava li određeno ponašanje minimalne kriterije da bi potpadalo pod doseg čl. 3., a dolazi od lat. „*De minimis non curat praetor*“, odnosno „*Sudac ne brine o neznatnim stvarima*“ – vidi, između ostalog, Zoričić, Glorija, Kazneno procesno pravo po Vinodolskom zakonu, *Pravnik*, 45, 1 (90), 2011, str. 147.

⁴³⁶ Aisling, R., The prohibition of torture, *Human rights handbooks*, No. 6, A guide to the implementation of Article 3 of the European Convention on Human Rights, str. 10, dostupno na: <https://rm.coe.int/168007ff4c> (17. 5. 2022).

⁴³⁷ Tako i u presudi *Svinarenko i Slyadnev protiv Rusije* zahtjev br. 32541/08 i 43441/08, presuda od 17. srpnja 2014. § 114.: „Zlostavljanje mora dosegnuti minimalnu razinu ozbiljnosti kako bi potpadalo u doseg članka 3. Procjena takve minimalne razine je relativna: ovisi o svim okolnostima slučaja, kao što su trajanje postupanja, fizički i psihički učinci te, u nekim slučajevima, spol, dob i zdravstveno stanje žrtve (vidi, primjerice *Jalloh protiv Njemačke* [VV], br. 54810/00 § 67, *EESLJP* 2006-IX). Iako pitanje je li namjera postupanja bila poniziti ili obezvrijediti žrtvu jest čimbenik koji treba uzeti u obzir, izostanak takve namjere ne može definitivno isključiti utvrđenje povrede članka 3. (vidi, među ostalim, *V.v. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 24888/94, § 71, *ESLJP* 1999-IX).

poremećaja tijekom ispitivanja te stoga navedeno postupanje potpada pod kategoriju neljudskog postupanja iz čl .3.

Tehnike su smatrane ponižavajućima s obzirom na to da su kod žrtava prouzrokovale osjećaje straha, tjeskobe i podređenosti koji su sposobni poniziti ih i slomiti njihov fizički i psihički otpor.

U presudi je istaknut zaključak da, unatoč postojanju nasilja koje je za svaku osudu s moralne strane i kažnjivo prema zakonima pojedine zemlje, određena postupanja još uvijek ne dovode do povrede čl. 3. ESLJP je stava da je zapravo namjera ta koja razgraničava mučenje od neljudskog i ponižavajućeg postupanja te uz koje je vezana posebna stigma usmjerena na namjerni neljudski tretman koji prouzročuje vrlo ozbiljnu i okrutnu patnju.

No, u predmetnoj presudi je utvrđeno da iako metode *pet tehnika*, koje su primjenjivane sustavno i nesporno su predstavljale nehumano i ponižavajuće postupanje te je njihov cilj bio iznuđivanje priznanja i identificiranje ostalih supočinitelja, nisu predstavljale patnju takvog intenziteta i okrutnosti da bi bile okvalificirane kao mučenje.

No, stavovi društva prema zlostavljanju s vremenom se mijenjaju.⁴³⁸ Drugim riječima, ono što se nekada smatralo ponašanjem koje ulazi pod doseg čl. 3. danas to ne mora biti i obratno. Navedeno je u skladu sa stajalištem da je Konvencija živi organizam koji se razvija i prilagođava potrebama modernog društva. Isto je izričito utvrdio i Europski sud u predmetu *Elci i drugi protiv Turske*, zahtjevi broj 23145/93 i 25091/94, od 13. studenog 2003., te je u § 634. naveo: „*Međutim kako je Sud dalje primijetio, određene radnje koje su u prošlosti okvalificirane kao 'nečovječno ili ponižavajuće postupanje', a ne kao 'mučenje', mogu se u budućnosti klasificirati drukčije: sve veći standard koji se zahtijeva na području zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda shodno tome zahtijeva i veću strogost u procjeni kršenja temeljnih vrijednosti demokratskih društava.*“ Iz navedenog razloga gotovo je nemoguće, osim u ekstremnim slučajevima, unaprijed procijeniti hoće li određeno postupanje ili kažnjavanje ući u doseg čl. 3. Konvencije, a potom hoće li se raditi o mučenju ili drugom obliku „zlostavljanja“.

⁴³⁸ Interights priručnik za odvjetnike, Članak 3. Europske konvencije o ljudskim pravima – zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, Redresstrust, 2006 (Interights – priručnik za odvjetnike), str. 9.

Stoga je potrebno s oprezom pristupiti svakom pojedinačnom slučaju imajući u vidu sve činjenice te važeću sudsku praksu, koja se razvija te je podložna promjenama. Navedeno vrijedi ne samo za ocjenu toga ulazi li pojedino ponašanje pod doseg čl. 3. već i za razgraničenje pojmova mučenja, nečovječnosti i ponižavanja. Granica između mučenja i drugih vrsta zabranjenog postupanja relevantna je, između ostalog, i zbog odštete, a posljedice utvrđenja da pojedina država prakticira mučenje vrlo su ozbiljne te narušavaju njezin međunarodni ugled.^{439, 440}

Mišljenja sam da metoda *pet tehnika*, uzevši u obzir svojstvo osoba koje ju primjenjuju, način njezine primjene te njezinu svrhu kao i posljedice, predstavlja mučenje jer je intenzivna bol i patnja primjenjivana od strane službenih osoba sustavno satima, žrtvama su prouzročene teške psihičke i fizičke posljedice, cilj je bio iznuđivanje priznanja i radi se o namjernom izazivanju jake boli i patnje te smatram da bi danas takvi slučajevi pred ESLJP-om doveli do drugačijeg utvrđenja.

Doduše, u presudi *Irska protiv U.K. (z.br. 5310/71)* od 20. ožujka 2018. koja predstavlja reviziju presude iz 1978., nije došlo do drugačijeg utvrđenja, ali iz razloga jer je ESLJP bio stava da nisu podastrijete nove činjenice za koje Sud nije znao prilikom prvog odlučivanja pa stoga nisu postojale osnove za izmjenu presude.

Drugi standard koji je moguće utvrditi iz jurisprudencije ESLJP je da se kod zabrane mučenja radi o apsolutnom pravu koje je nederogabilno čak i u slučajevima rata i ratne opasnosti, a nije ovisno niti o ponašanju žrtve. U presudi *Svinarenko i Slyadnev protiv Rusije*, u kojoj je utvrđeno da držanje okrivljenika u kavezu tijekom suđenja predstavlja ponižavajuće postupanje, ESLJP je u § 113. ponovio da članak 3. jamči jednu od temeljnih vrijednosti demokratskih društava. “*Mučenje ili nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, apsolutno je zabranjeno, neovisno o okolnostima i ponašanju žrtve (vidi, među ostalim, Labita protiv Italije [VV], br. 26772/95 § 119, ESLJP 2000-IV).*”

⁴³⁹ *Idem.*

⁴⁴⁰ Stoga čudi stav Vlade Republike Hrvatske kada u slučajevima eklatantne povrede čl. 3. ne pristaje na tzv. prijateljska rješenja spora koja predlaže Sud i prihvaćaju podnositelji, već inzistira na tome da se predmet riješi meritorno, prezentirajući time javnosti sve mučne detalje slučaja, koji često nailaze na zgražanje. Vidjeti predmet *Mafalani protiv Hrvatske, Daraibou protiv Hrvatske*, ali i komunicirane predmete *Miljak, Vukušić* i druge.

Nadalje, daljnji standard koji nužno mora biti ostvaren da bi se radilo o području primjene čl. 3., jest da se osoba nalazi pod državnom vlašću, odnosno da je zabranjeno postupanje poduzeto od strane službene osobe. U presudi *Chahal protiv Velike Britanije*,⁴⁴¹ Sud je utvrdio da radnje neke privatne osobe, koliko nepoželjne ili opasne bile, ne mogu biti predmetom razmatranja prema čl. 3., odnosno ne mogu se kvalificirati kao mučenje, okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje s aspekta tog članka.

Također, ESLJP je uspostavio i standard dokaza(nosti) slučajeva zlostavljanja, kojeg ujedno smatram i najspornijim, odnosno smatram da se ne primjenjuje dosljedno, kako ću to izložiti u poglavlju 6. Naime, radi se o tome da ESLJP provodi test kojim utvrđuje da li predloženi dokazi „izvan razumne sumnje“ dokazuju relevantne činjenice zlostavljanja (*evidentiary test*).⁴⁴² U presudi *Labita protiv Italije (2000.)* u § 121., ESLJP je zaključio da „*Navodi o zlostavljanju moraju biti potkrijepljeni odgovarajućim dokazima.. Radi ocjene tih dokaza, Sud prihvaća standard dokaza „izvan razumne sumnje“ ali dodaje da takav dokaz mora proizlaziti iz istodobnog postojanja dovoljno jakih, jasnih i neproturječnih pokazatelja ili sličnih neoborivih presumpcija o činjenicama.*“

Obično takav „dostatan“ dokaz predstavlja postojanje medicinske dokumentacije iz koje proizlazi da je osoba pretrpjela ozljede ili psihičku traumu za vrijeme dok je bila pod nadzorom države, ali iz analize prakse ESLJP-a u odnosu na Hrvatsku, koja će biti nastavno iznijeta, proizlazi da unatoč postojanju takvog dokaza, u određenim predmetima ipak nije utvrđena povreda materijalnog aspekta.

Također, ESLJP je utvrdio da teret dokaza prelazi na državu čim pojedinac pruži dokaze o tome da su ozljede nastale za vrijeme lišenja slobode. U presudi *Mafalani protiv Hrvatske*, § 119., ESLJP je utvrdio da „*kada je pojedinac bio dobrog zdravlja u vrijeme kada je zadržan u policiji, a u vrijeme puštanja su mu utvrđene ozljede, država mora pružiti uvjerljivo objašnjenje uzroka tih ozljeda, a ukoliko to ne učini, jasno je da je povrijeđen članak 3. Konvencije (vidi, između ostalih izvora, prethodno citirani predmet Selmouni, stavak 87.). Isto se načelo primjenjuje i na navodno zlostavljanje koje rezultira ozljedom tijekom uhićenja*

⁴⁴¹ Presuda ESLJP *Chahal protiv Velike Britanije*, zahtjev br. 2241/93 od 15.01.1996.; iako je u uvodu naznačeno da tema rada nisu slučajevi deportacije i ekstradicije te iako se ovaj predmet odnosi na deportaciju podnositelja, isti je važan jer daje standard prema kojem se o primjeni čl. 3. može raditi samo ako je radnja poduzeta od strane službene osobe.

⁴⁴² Omejec, str. 918.

podnositelja zahtjeva (vidi *Klaas protiv Njemačke*, 22. rujna 1993., stavci 23.-24., Serija A br. 269; prethodno citirani predmet *Rehbock*, stavci 68.-78.; i *Mikiashvili protiv Gruzije*, br. 18996/06, stavak 69., 9. listopada 2012.).“

Za naglasiti je da ESLJP ne smatra nedozvoljenom primjenu sile od strane policije tijekom uhićenja, ali ona mora biti razmjerna naravi potrebe i apsolutno nužna okolnostima svakog slučaja.⁴⁴³ Pritom je odlučno da li se osoba o kojoj je riječ pokušala opirati uhićenju ili pobjeći, nanijeti ozljedu ili štetu ili sakriti dokaze.⁴⁴⁴ No ESLJP ovdje primjenjuje test stroge proporcionalnosti te svako pribjegavanje tjelesnoj snazi od strane predstavnika države prema nekoj osobi, a koje nije nužno s obzirom na njezino ponašanje, ponižava ljudsko dostojanstvo te osobe i, samim time, predstavlja kršenje prava navedenog u članku 3. Taj kriterij primjenjuje se i u situacijama u kojima su pojedinci već nalazili pod vlašću države, primjerice kod izvršenja kazne zatvora.⁴⁴⁵

5.4. Diferencijacija pojmova mučenje, okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje

5.4.1. Mučenje

Prije svega treba reći kako se ESLJP pri definiranju mučenja uvelike oslanja na prije spomenutu Konvenciju UN-a protiv mučenja. Tako se navedena definicija citira u već spomenutom predmetu *Gäfgen protiv Njemačke* u § 64.,⁴⁴⁶ ali i u drugima, primjerice još u predmetu *Selmouni protiv Francuske*, zahtjev broj 25803/94, od 28. srpnja 1999., u § 97.⁴⁴⁷

Već je prethodno pojašnjeno da je, kako bi određeno postupanje predstavljalo mučenje, potrebno da dosegne određeni intenzitet te da se radi o postupanju s namjerom. ESLJP je

⁴⁴³ *Mafalani*, § 120.

⁴⁴⁴ Ibid. ESLJP se pritom pozvao i na presude *Raninen protiv Finske*, 16. prosinca 1997., § 56., Izvješća 1997 VIII; i *Gutsanovi protiv Bugarske*, br. 34529/10, § 126., ECHR 2013 (izvaci).

⁴⁴⁵ *Gladović protiv Hrvatske*, br. 28847/08, 10. svibnja 2011., § 37.

⁴⁴⁶ U predmetu *Gäfgen protiv Njemačke* ESLJP se izričito poziva na čl. 1., 15. i 16. Konvencije UN-a protiv mučenja.

⁴⁴⁷ „The United Nations Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, which came into force on 26 June 1987, also makes such a distinction, as can be seen from Articles 1 and 16.“ (97).

prihvatio element namjere kao sastavni element definicije mučenja, sukladno definiciji iz Konvencije UN-a protiv mučenja, na koju se redovito i poziva.^{448,449}

Neki autori smatraju da problemi kod definiranja mučenja djelomice proizlaze iz pomanjkanja dostatnog znanja u odnosu na tri problema: 1.) ozbiljnost odnosno težinu mentalne patnje povezane s određenim stresorom tijekom pritvaranja (..) 2.) psihološke mehanizme putem kojih ovi stresori polučuju traumatski učinak te 3.) njihove dugoročne psihološke učinke.⁴⁵⁰

Još u prethodno citiranoj presudi *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva* ESLJP je diferencirao mučenje od neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (§ 167.). Europski je sud tu kao obilježje određenog postupanja kao torture prvenstveno razmatrao prag okrutnosti koji zlostavljanje mora dosegnuti da bi se radilo o mučenju. Zanimljivo je kako je u istom predmetu ESLJP donio odluku povodom zahtjeva za reviziju broj 5310/71 od 20. ožujka 2018. te je u § 101. naveo: „*Prema dobro utvrđenoj praksi Suda, čini se da je razlika između pojma mučenje i pojma nečovječno i ponižavajuće postupanje bila sadržana u Konvenciji kako bi se dopustilo da se posebna stigma 'mučenja' prida samo namjernom nečovječnom postupanju koje uzrokuje vrlo teške i surove patnje (vidjeti, među brojnim izvorima prava, gore citirane predmete Selmouni, stavak 96.; Egmez, stavak 77.; predmete Gäfgen protiv Njemačke [VV], br. 22978/05, stavak 90. ESLJP 2010.; i El-Masri protiv Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije [VV], br. 39630/09, stavak 197., ESLJP 2012.)*.“ Dakle, slobodno se može zaključiti kako mučenje sadrži element namjere te teške i surove patnje kao posljedicu, odnosno posebnu razinu okrutnosti. Navedeni citat ipak treba uzeti s određenom rezervom zato što, kao što je istaknuto, ako je Europski sud neko postupanje ili kažnjavanje jednom

⁴⁴⁸ Prema nekim autorima, koji su analizirali presude ESLJP-a u trogodišnjem periodu 2000.–2002. u kojima je sud odredio razinu težine povrede, najviše je slučajeva označeno kao neljudsko postupanje (9), a najmanje kao mučenje (4). Povrede su razvrstane u nekoliko skupina, prema bitnim sličnostima načina ili okolnosti u kojima su počinjene, prema čemu su najčešće povrede izazvane izravnim ozljeđivanjem osoba (45 %), s time da ih najčešće čine službenici redarstvenih vlasti ili službi sigurnosti (76,5 %) tijekom zadržavanja ili pritvora (69,2 %). V. Karas, Ž., *Neka obilježja povreda čl. 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 10, br. 1, 2003, str. 45–46.

⁴⁴⁹ Neki autori smatraju da se mučenje razlikuje od nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja s obzirom na karakter postupanja; ti autori smatraju da određena ozbiljnost postupanja treba biti uzeta u obzir prije nego pojačani intenzitet patnje ili težine zadobivenih ozljeda te da u tome leži ključ pojačanom zlu mučenja. Centralnu ulogu u razgraničenju što je primjereno smatrati torturom zauzimaju elementi kontrole, namjernog postupanja i svrhe, koji uključuju i svaki diskriminatorni motiv, vidjeti: Mavronicola, Natasa, *Torture, Inhumanity and Degradation under Article 3 of the ECHR: Absolute Rights and Absolute Wrongs*, Hart Publishing, 2021., str. 87.

⁴⁵⁰ Bašoğlu, Metin, Livanou, Maria, Crnobaric Cvetana, *Torture vs Other Cruel, Inhuman and Degrading Treatment – Is the Distinction Real or Apparent?*, Archives of General Psychiatry, travanj 2007., str.278.

okvalificirao kao mučenje, ne znači da će takvo postupanje ili kažnjavanje uvijek i u svakom sljedećem slučaju predstavljati mučenje, te obratno.

U predmetu *Aksoy protiv Turske*, zahtjev broj 21987/93, od 18. prosinca 1996. ESLJP je ponovio svoje stajalište kako se mučenje razlikuje od drugog okrutnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja upravo po elementima namjere te po stupnju okrutnosti (§ 63.). ESLJP je utvrdio kako je podnositelj, između ostalog, bio podvrgnut tzv. „palestinskom vješanju“ te je zaključio da se kod takva postupanja može raditi isključivo o namjernom postupanju, jer je zasigurno potrebna određena priprema te napor kako bi se ono provelo. Kao cilj je navedeno pribavljanje priznanja, odnosno informacija od podnositelja. Medicinska dokumentacija pokazuje da je posljedica navedenog postupanja paraliza u obje ruke, koja je trajala određeno vrijeme. Stoga je Sud zaključio kako je opisano postupanje tako ozbiljne i okrutne prirode da se može opisati samo kao mučenje.⁴⁵¹

Iz predmetnog slučaja vidljivo je da se o namjeri može zaključivati iz samih okolnosti postupanja kojima je žrtva podvrgnuta. Palestinsko vješanje ili tzv. *strappado* predstavlja eklatantni primjer iz kojeg je vidljivo da određene forme zlostavljanja same po sebi predstavljaju toliko brutalne postupke, koji dehumaniziraju pojedinca u toj mjeri, da se ne može raditi ni o čemu drugom osim o mučenju.

Slično tome, u slučaju *Salman protiv Turske*, zahtjev broj 21986/93 od 27. lipnja 2000., ESLJP je utvrdio kako je došlo do primjene metode *falake*⁴⁵² te snažnog udarca u prsa prilikom ispitivanja podnositelja o njegovu navodnom sudjelovanju u aktivnostima PKK⁴⁵³ (§ 115.). I ovdje je evidentna namjera – primjenom opisanih metoda od podnositelja se htjelo dobiti informacije, odnosno priznanje njegovih aktivnosti u sklopu PKK.

Za diferencijaciju pojmova mučenje, nečovječno i ponižavajuće postupanje iznimno je važan i tzv. *grčki slučaj*, u kojem je prvi put utvrđena povreda čl. 3. Konvencije uslijed političkih

⁴⁵¹ *Aksoy protiv Turske*, zahtjev broj 21987/93 od 18. prosinca 1996., § 64.

⁴⁵² ⁴⁵² Falaka predstavlja oblik zlostavljanja u kojem se žrtvu udara štapom po golim tabanima, a izraz dolazi od arapske riječi koja znači drveni štap. Vidi <http://www.smrtnakazna.rs/sr-latn-rs/teme/na%C4%8Dinipogubljenja/nabijanjenakolac/falaka.aspx> (4. 5. 2023.).

⁴⁵³ Partiya Karkerên Kurdistan ili Kurdistanska radnička stranka (skraćeno PKK) paravojna je organizacija koja se bori za neovisnost Kurdistan te je u sukobu s Turskom. Europska unija, Sjedinjene Američke Države i Turska smatraju PKK terorističkom organizacijom. Za pozadinu sukoba i više informacija o istome vidi: <https://www.crisisgroup.org/content/turkeys-pkk-conflict-visual-explainer> (17. 5. 2022.).

previranja u Grčkoj nakon što je tzv. *grčka vojna hunta* došla na vlast 1967.⁴⁵⁴ Naime, vojna se hunta obračunavala s političkim protivnicima i predstavljala je desničarsku ekstremističku vlast. Sukob sa svima koji se nisu slagali s njihovom ideologijom smatrali su borbom protiv navodnih lijevih ekstremista. Upravo zbog nasilja i uporabe ekstremističkih metoda Grčka je isključena iz Vijeća Europe. Protiv političkih protivnika korištene su nasilne i nehumane metode, kao što su falaka, teško batinanje, uporaba elektrošokova, lažna pogubljenja i prijetnje strijeljanjem.⁴⁵⁵ Istaknuto je da je svako mučenje ujedno i nehumano i ponižavajuće, dok izraz nehumano uvijek obuhvaća i izraz ponižavajuće. Kao diferencirajući element koji određeno postupanje pretvara u mučenje navedena je svrha, odnosno cilj koji se želi postići.⁴⁵⁶ Neki autori smatraju kako je opisani pristup Komisije za ljudska prava u tom predmetu, kojim se radnje koje ulaze u doseg čl. 3. tretiraju kao različite povrede s drugačijim karakteristikama, iako bitno promijenjen, ipak postao standardni pristup koji koriste europska sudbena tijela.⁴⁵⁷ Long ističe da, sukladno tom pristupu, izraz mučenje nosi posebnu stigmatu, koja ga razlikuje od ostalih oblika zlostavljanja.

Drugi element po kojem se mučenje razlikuje od okrutnog i ponižavajućeg postupanja jest stupanj okrutnosti. Radi se o svojevrsnoj gradacijskoj metodi – zlostavljanje blažeg intenziteta predstavlja ponižavajuće postupanje, porastom intenziteta zlostavljanja postupanje postaje nehumano, a u slučajevima najgrubljih povreda radi se o mučenju. Budući da se sintagma „teške i okrutne patnje“ zapravo veže uz intenzitet povrede, teško je dati njezinu opću definiciju, poglavito imajući u vidu evolucijsko tumačenje Konvencije, te se kategorizacija i nadalje vrši od slučaja do slučaja.

Da bismo imali sliku težine zlostavljanja koje predstavlja mučenje, valja podsjetiti na još neke oblike teškog zlostavljanja.

⁴⁵⁴ *Danska protiv Grčke*, zahtjev broj 3321/67, *Norveška protiv Grčke*, zahtjev broj 3322/67, *Švedska protiv Grčke*, zahtjev broj 3323/67, te *Nizozemska protiv Grčke*, zahtjev broj 3344/67.

⁴⁵⁵ Mrčela, M., Tripalo, D., Valković, L.: *Odabrana poglavlja Europske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama – kaznenopravni aspekt*. Priručnik za polaznike/ce. Pravosudna akademija, Zagreb, travanj 2016, str. 16, dostupno na: <http://pak.hr/cke/obrazovni%20materijali/Odabrana%20poglavlja%20EKLJP%20%20kaznenopravni%20aspekt.pdf> (17. 5. 2022.).

⁴⁵⁶ Long, D., *Guide to Jurisprudence on Torture and Ill-treatment, Article 3 of the European Convention for the Protection of Human Rights*, APT, Geneva, 2002, str. 13. Ovdje treba uputiti kritiku takvoj distinkciji jer ne uzima u obzir slučajeve kod kojih možda nije postojala namjera počinitelja da provede mučenje, ali je intenzitet postupanja bio takav da je ono za žrtvu bez daljnjega predstavljalo mučenje.

⁴⁵⁷ Long, D., str. 13.

Uz već spomenuto palestinsko vješanje te falaku ESLJP je u predmetu *Mikheyev protiv Rusije*,⁴⁵⁸ kao mučenje ocijenio izlaganje podnositelja elektrošokovima, prijetnje batinanjem te davanje elektrošokova u području genitalija, što je dovelo do toga da je podnositelj pokušao počinuti samoubojstvo, zbog kojeg ima trajna fizička oštećenja (§§ 127.–136.). Primjenu elektrošokova ESLJP je prepoznao kao mučenje i u presudi *Çakici protiv Turske*.⁴⁵⁹

U ranije spomenutom predmetu *Selmouni protiv Francuske* podnositelj je tvrdio da je bio zlostavljan od strane policije, i to na način da je bio višestruko udaran, čak i predmetima, da je bio prisiljen kleknuti pred mladom djevojkom kojoj je policajac rekao: „*Sada ćeš čuti kako netko pjeva*“, da mu je policajac pokazivao penis i govorio „*evo, popuši ovo*“ te da se potom pomokrio po njemu, da su mu prijetili acetilenskom lampom i špricom. Nadalje, utvrđeno je kako je podnositelj čupan za kosu, tjeran da trči hodnikom u kojem su mu policajci s obje strane podmetali nogu (§ 102.). Sud je utvrdio kako medicinska dokumentacija i nastale ozljede uglavnom potvrđuju navode podnositelja te kako je opisanom postupanju bio izložen više dana tijekom ispitivanja. Opisano psihičko i fizičko nasilje u svojoj ukupnosti, prema mišljenju suda, prouzrokovali su kod podnositelja teške boli i patnje, osobite ozbiljne i okrutne prirode. Takvo ponašanje ocijenjeno je mučenjem u smislu čl. 3. Konvencije (§§ 104.–105.). Kao cilj takva ponašanja navedeno je pridobivanje priznanja od podnositelja za kazneno djelo koje mu se stavljalalo na teret.

U odluci *Menesheva protiv Rusije*⁴⁶⁰ ESLJP je ocijenio vjerodostojnim tvrdnje podnositeljice, devetnaestogodišnje djevojke, da su je policijski službenici prilikom uhićenja više puta pretukli te prijetili silovanjem njoj i njezinoj obitelji. Pri ponovljenom uhićenju ponovljeno je takvo postupanje, a sve u svrhu pridobivanja informacija o ubojstvu u koje je navodno bio upleten njezin dečko. Zlostavljanje je trajalo nekoliko sati, podnositeljica je dva puta pretučena i zlostavljana na više opisanih načina. Sud je zaključio kako opisano postupanje u cjelini, imajući u vidu svrhu i ozbiljnost, predstavlja torturu kao oblik zlostavljanja (§ 62.).

Nadalje je ESLJP kao mučenje prepoznao i prisilno hranjenje podnositelja koji štrajka glađu u presudi *Nevmerzhitsky protiv Ukrajine*⁴⁶¹ te više nasilnih postupaka koji su kulminirali

⁴⁵⁸ Presuda ESLJP-a *Mikheyev protiv Rusije*, zahtjev broj 77617/01 od 26. siječnja 2006.,

⁴⁵⁹ Presuda ESLJP-a *Çakici protiv Turske*, zahtjev broj 23657/94 od 08.07.1999.

⁴⁶⁰ Presuda ESLJP-a *Menesheva protiv Rusije*, zahtjev broj 59261/00 od 9. ožujka 2006.,

⁴⁶¹ Presuda ESLJP-a *Nevmerzhitsky protiv Ukrajine*, zahtjev broj 54825/2000 od 5. travnja 2005.

silovanjem pritvorene ženske osobe od strane službenih osoba u presudi *Aydin protiv Turske*.⁴⁶²

Sud je nadalje naveo i distinkciju između pojmova neljudsko i ponižavajuće postupanje u presudi *I.I. protiv Bugarske*⁴⁶³ u kojoj je naveo da se postupanje smatra neljudskim jer je između ostalog počinjeno s predumišljajem, trajalo je satima te je prouzročilo ili fizičke ozljede ili snažne mentalne patnje.

Stoga smatram da nisu u pravu neki autori koji zaključuju da ESLJP distinkciju između mučenja i neljudskog i ponižavajućeg postupanja vidi samo u intenzitetu nanesene boli i patnje te da bi trebao imati u vidu i cilj/svrhu postupanja kao i nemoć žrtve,⁴⁶⁴ jer je navedene okolnosti ESLJP upravo imao u vidu u prethodno izloženim slučajevima.

5.4.2. *Nehumano ili ponižavajuće postupanje*

Nehumano ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje najčešće se zapravo definira negativno – kada određeno ponašanje ne dosegne onaj stupanj povrede da bi se smatralo mučenjem, radi se o nehumanom ili ponižavajućem aktu.⁴⁶⁵ Pri tome se ponižavajuća radnja može dalje negativno definirati – kada određeno postupanje ne dosegne onaj stupanj povrede da bi se smatralo nehumanim, radi se o ponižavajućem aktu kao „najblažem“ od sve tri kategorije zlostavljanja (*ill-treatment*). Naravno, nužni je preduvjet da se radi o takvu postupanju koje ulazi pod doseg čl. 3. Konvencije.

Nehumano ili nečovječno postupanje jest svako postupanje kojim se pojedincu nanose ozbiljne fizičke i/ili duševne patnje.⁴⁶⁶ Dakle radi se o nanošenju fizičkih patnji ili duševnih boli i patnji. ESLJP smatra postupanje nečovječnim kada je počinjeno s namjerom, kada je trajalo po nekoliko sati i uzrokovalo fizičke povrede ili intenzivnu fizičku ili mentalnu

⁴⁶² Presuda ESLJP-a *Aydin protiv Turske*, zahtjev broj 23178/94 od 25. rujna 1997.

⁴⁶³ Presuda ESLJP *I.I. protiv Bugarske*, zahtjev br. 44082/98 od 9. lipnja 2005.

⁴⁶⁴ Vidi Nowak, Manfred, McArthur Elizabeth, The distinction between torture and cruel, inhuman or degrading treatment, *Torture: Quarterly Journal on Rehabilitation of Torture Victims and Prevention*, vol. 16, br. 3, 2006., str. 147.

⁴⁶⁵ Pojmovi neljudsko „*inhuman*“ i ponižavajuće „*degrading*“, prema nekim autorima, nemaju jasno pravno značenje te se često pretjerano upotrebljavaju u svakodnevnom govoru. Slijedom toga čl. 3. rezultirao je vrlo širokom lepezom prigovora te stoga pruža značajnu mogućnost sudskoj kreativnosti, u odnosu na koju Sud, a ranije i Komisija, nisu podbacili. V. više: Harris, D., O'Boyle i dr., str. 277.

⁴⁶⁶ Janković, str. 170.

patnju.⁴⁶⁷ Postoji opširna praksa Europskog suda koja se odnosi na primjere nehumanog postupanja i koja se tiče različitih područja. Neka od područja u kojima je sud pronalazio povrede jesu nasilje za vrijeme uhićenja i pritvora, ozbiljna medicinska nepažnja u pritvoru, medicinski postupci u svrhu prikupljanja dokaza, pritvaranje djece, duševne boli, strah i uznemirenost kao rezultat prisilnih nestanaka ili drugog zlostavljanja članova obitelji, razaranje sela i domova.⁴⁶⁸ S obzirom na to da je rad fokusiran na hrvatska iskustva u okviru čl. 3. Konvencije, ovdje će se analizirati samo najznačajnije presude koje je Europski sud donio u odnosu na druge države. Međutim veoma je zanimljivo kako već sama prijetnja mučenjem može predstavljati nehumano postupanje.⁴⁶⁹

Kod ponižavajućeg postupanja naglasak je na subjektivnom osjećaju straha, očaja ili inferiornosti žrtve.⁴⁷⁰ Pri ocjeni je li određeno postupanje ponižavajuće sud uzima u obzir postoji li cilj da se ponizi i degradira određena osoba i je li postupanje znatno utjecalo na osobnost podnositelja zahtjeva na način koji je protivan čl. 3. Konvencije.⁴⁷¹ Europski sud učestalo je do sada pronalazio povrede čl. 3. zbog postupanja prilikom uhićenja, zbog uvjeta pritvora (zatvora), neprikladne medicinske skrbi, diskriminacije i slično.⁴⁷²

Primjerice ESLJP je u presudi *Rivas protiv Francuske*, zahtjev broj 59584/00 od 1. travnja 2004., našao povredu koja se sastoji u tome da je podnositelj pritvoren i ispitivan od strane policajaca, pri čemu ga je policajac udario u prepone te je došlo do potrebe operacije testisa. S obzirom na ozljede i dob podnositelja (17 godina u vrijeme događaja) ESLJP je zaključio da je došlo do povrede čl. 3. Konvencije te da se radi o nečovječnom i ponižavajućem postupanju.⁴⁷³

Slično tome u presudi *Fartbuhs protiv Latvije*, zahtjev broj 4672/02 od 2. prosinca 2004., ESLJP je postupanje ocijenio ponižavajućim jer je podnositelj zahtjeva, paraplegičar star 83 godine, više od godinu dana proveo u zatvoru nakon što su zatvorske vlasti priznale da mu ne mogu pružiti odgovarajuću medicinsku skrb. Unatoč tome podnositelj nije otpušten iz zatvora

⁴⁶⁷ Interights priručnik za odvjetnike, str. 20.

⁴⁶⁸ *Ibid.*, str. 20–27.

⁴⁶⁹ Tako je još u predmetu *Campbell i Cosans protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjevi broj 7511/76 i 7743/76 od 25. veljače 1982., u § 26. navedeno, *inter alia*: „Stoga, prijetnja mučenjem može u određenim okolnostima predstavljati najmanje 'nečovječno postupanje'.“

⁴⁷⁰ Janković, str. 73.

⁴⁷¹ Interights priručnik za odvjetnike, str. 27.

⁴⁷² *Ibid.*, str. 28–42.

⁴⁷³ *Ibid.*, str. 28.

te je stoga ESLJP utvrdio da zatvorski uvjeti nisu odgovarali zdravlju zatvorenika, zbog čega je kod podnositelja došlo do stanja trajne uznemirenosti i osjećaja manje vrijednosti te posljedično do povrede čl. 3.⁴⁷⁴

Diferencijaciju neljudskog i ponižavajućeg postupanja pokušao je sumirati ESLJP u § 92. odluke *Kudla protiv Poljske*, zahtjev broj 30210/96 od 26. listopada 2020. Navodi se kako je sud ranije postupanje ocjenjivao kao „nehumano“ jer je, između ostalog, primjenjivano s namjerom, trajalo je satima bez prekida i prouzrokovalo je tjelesne ozljede ili intenzivne tjelesne, odnosno duševne patnje. Sud je smatrao da je postupanje „ponižavajuće“ jer je takvo da u žrtvama stvara osjećaj straha, tjeskobe i podčinjenosti, jer su ti osjećaji podobni da izazovu poniženje žrtve. No kako Sud podsjeća, uvijek se mora raditi o postupanju koje nadilazi element patnje ili poniženja vezan uz bilo kakvu formu legitimnog postupanja ili kažnjavanja.

Daljnji faktor koji treba uzeti u obzir jest je li svrha bila poniziti žrtvu, ali pomanjkanje takve svrhe samo po sebi ne isključuje primjenu čl. 3., kako se to zaključuje u presudama *Peers protiv Grčke*,⁴⁷⁵ § 74. te *Kalashnikov protiv Rusije*,⁴⁷⁶ § 101.

Daljnji standard koji razgraničava neljudsko od ponižavajućeg postupanja je taj da kod nehumanog postupanja prevladavaju objektivne okolnosti, kao što je trajanje postupanja i nastanak ozljeda, dok je kod ponižavajućeg postupanja u središtu žrtva, odnosno njezin subjektivni doživljaj, koji se manifestira u određenim nepoželjnim osjećajima. Ne bi smjelo biti dvojbeno kako je takav osjećaj prisutan i kod nehumanog postupanja (kao i kod mučenja), no kako bi se radilo o nekom od ta dva teža oblika kršenja čl. 3. Konvencije, potrebno je da se ostvare i drugi prije navedeni elementi.

U literaturi se navodi kako je subjektivnom pristupu ocjene ponižavajućeg postupanja moguće uputiti prigovor da određeni postupci, koji se u jednoj državi mogu percipirati kao ponižavajući, u drugoj državi mogu biti široko prihvaćeni.⁴⁷⁷ Smatram da se navedenom prigovoru može dodati kako ESLJP, koji je „daleko“ od svakodnevnice koja je različita u

⁴⁷⁴ *Ibid.*, str. 34.

⁴⁷⁵ Presuda ESLJP *Peers protiv Grčke*, zahtjev br. 28524/95

⁴⁷⁶ Presuda ESLJP *Kalashnikov protiv Rusije*, zahtjev br. 28524/95, ECHR 2002-VI.; kako je to naznačeno u uvodu, tema rada nisu uvjeti u zatvorima, ali je ova presuda, iako se odnosi na uvjete, citirana jer ističe bitan standard da se o primjeni čl. 3. može raditi i kada svrha nije bila poniženje žrtve.

⁴⁷⁷ Janković, str. 73.

svakoj državi, teško prilikom donošenja odluke može imati u vidu sve društvene posebnosti, kao i kontekst relevantan za ocjenu (ne)dopuštenosti određenog ponašanja u smislu čl. 3. Konvencije.

Kao odgovor na prethodnu kritiku *Janković* navodi da međunarodna zajednica teži ujednačavanju regulacije zlostavljanja.⁴⁷⁸ Navedeno je u skladu s naravi zabrane mučenja, koja je apsolutna i nederogabilna. Stoga bi bilo kontradiktorno u jednoj državi nešto odrediti kao dopušteno postupanje ili kažnjavanje koje odgovara kulturološkim posebnostima društva, a u drugoj državi presuditi kako identično ponašanje predstavlja povredu čl. 3. Konvencije. Konvencija ne poznaje granice unutar pravnih poredaka država članica Vijeća Europe te svakom pojedincu jamči zaštitu njegovih ljudskih prava i temeljnih sloboda.

S pravom se može tumačiti kako bi ispravnije bilo (a čini se da je takva stava i ESLJP) zaključiti kako za sve države u okviru čl. 3. vrijede jednaka pravila. Do promjena može doći, u skladu s evolutivnim tumačenjem Konvencije, no te bi promjene opet trebale vrijediti jednako i u cijelosti za sve države članice Vijeća Europe.

5.4.3. Nehumano ili ponižavajuće kažnjavanje

U usporedbi s nehumanim ili ponižavajućim postupanjem nehumano ili ponižavajuće kažnjavanje u sudskoj praksi Europskog suda za ljudska prava pojavljuje se mnogo rjeđe.

Kazna predstavlja sankciju za određeno ponašanje. Kod nehumanog ili ponižavajućeg kažnjavanja ne radi se o tome da je određena legitimna kazna suprotna čl. 3.,⁴⁷⁹ već upitan može biti način izvršavanja pojedine kazne.

U poznatom predmetu *Tyrer protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev broj 5856/72 od 25. travnja 1978., ESLJP je u § 33. zaključio kako tjelesno kažnjavanje samo po sebi uključuje nanošenje fizičke boli drugoj osobi. U konkretnom slučaju Sud je ocijenio da se radi o institucionaliziranom nasilju, budući da je ono bilo zakonom dopušteno. Iako podnositelj nije imao trajne posljedice, sud je smatrao kako je način na koji je kažnjavanje provedeno (udaranje podnositelja po goljoj stražnjici od strane policajca dok ga druga dva policajca drže)

⁴⁷⁸ *Idem.*

⁴⁷⁹ Pitanje o naravi smrtne kazne u odnosu na čl. 3. Konvencije jest izvan razmatranja budući da je ona ukinuta, odnosno zabranjena u pravnim porecima svih država članica Vijeća Europe, i to Protokolom br. 13, koji je Republika Hrvatska potpisala 3. srpnja 2002., ratificirala 3. veljače 2003., a stupio je na snagu 1. srpnja 2003.

napad na ljudsko dostojanstvo i fizički integritet, koji su zaštićeni čl. 3. Konvencije. Podnositelj je, smatrao je Sud, pretrpio mentalne patnje iščekujući nasilje za koje je znao da mu slijedi te fizičku bol zbog same kazne. Utvrđeno je kako izvršena fizička kazna ipak predstavlja ponižavajuće postupanje (a ne kažnjavanje), koje je suprotno čl. 3. Konvencije. U navedenom predmetu britanska se vlada branila da je opisano kažnjavanje svojstveno podneblju u kojem je provedeno te se stoga ne smatra ponižavajućim. Odbijanjem takva argumenta ESLJP je potvrdio da od čl. 3. Konvencije ne postoje iznimke koje bi se mogle pripisati kulturološkim specifičnostima.⁴⁸⁰

Jedan od modaliteta kažnjavanja koji je suprotan čl. 3. Konvencije, a koji ESLJP učestalo kao takav prepoznaje, jest doživotna kazna zatvora, bez ikakve mogućnosti njezina preispitivanja, odnosno *de facto* bez mogućnosti ranijeg izlaska na slobodu. Naravno, ne radi se o dužnosti države da prijevremeno otpusti pojedinca, no takvu mogućnost nacionalno zakonodavstvo mora predviđati. Tako se u odluci Velikog vijeća *Vinter i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,⁴⁸¹ ističe da zatvorenici koji su osuđeni na doživotnu kaznu zatvora moraju u trenutku izricanja kazne znati što moraju napraviti kako bi se razmotrio njihov zahtjev za otpust te pod kojim uvjetima, uključujući informaciju o tome kada mogu zatražiti preispitivanje svoje kazne, odnosno kada se o tome može odlučivati. Svoje standarde u predmetnom području ESLJP je nadgradio u presudi Velikog vijeća *Murray protiv Nizozemske*⁴⁸² Pozivajući se na međunarodne i komparativne standarde, ESLJP je naveo, *inter alia*, da preispitivanje ne smije biti izvršeno više od 25 godina nakon izricanja doživotne kazne, uz daljnja periodična kasnija preispitivanja, a na svakoj je pojedinoj državi da propiše način preispitivanja izrečene kazne.⁴⁸³ Pri tome ESLJP ističe penološke argumente kao ključne, pa se stoga može zaključiti da je u svakom pojedinom slučaju potrebno ocijeniti postoje li potrebe za daljnjim zadržavanjem zatvorenika unutar zatvorskog sustava. U svakom slučaju, pravila na temelju kojih se donosi odluka, navodi ESLJP, moraju biti dovoljno jasna i predvidljiva, kao i objektivna, te uz dostatne mehanizme procesne zaštite.

⁴⁸⁰ ⁴⁸⁰Kada se sve države ugovornice Konvencije odreknu strogog tjelesnog kažnjavanja, stanovništvo malog britanskog otoka koje inzistira na uporabi tog instrumenta djeluje egzotično, ali i barbarski. Vidi Grewe, C., Gusy, C., Menschenrechte in der Bewährung, Die Rezeption der Europäischen Menschenrechtskonvention in Frankreich und Deutschland im Vergleich, *Nomos*, 2005, str. 203.

⁴⁸¹ Presuda Velikog vijeća ESLJP-a *Vinter i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjevi broj 66069/09, 130/10, 3896/10 od 9. srpnja 2013., § 122.

⁴⁸² Presuda ESLJP-a *Murray protiv Nizozemske*, zahtjev broj 10511/10 od 26. travnja 2016.

⁴⁸³ Presuda Velikog vijeća ESLJP-a *Murray protiv Nizozemske*, zahtjev broj 10511/10 od 26. travnja 2016., § 99.

Iako sam prethodno naglasila da pod pojam nehumanog ili ponižavajućeg kažnjavanja ne potpadaju zakonite sankcije, ipak bih naglasila da je smrtna kazna zasigurno jedan od težih oblika nehumanog ili ponižavajućeg kažnjavanja utemeljenog na zakonu te da ju u današnje vrijeme kao oblik zakonite sankcije u primjeni u 55 zemalja diljem svijeta.⁴⁸⁴

⁴⁸⁴ [Death Penalty 2021: Facts and Figures - Amnesty International](#)

6. ANALIZA PRAKSE EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA S POSEBNIM OSVRTOM NA REPUBLIKU HRVATSKU

Osim prema kriteriju da li je utvrđena negativna materijalna ili pozitivna proceduralna povreda čl. 3., odnosno kriteriju nedopuštenosti zahtjeva, presude možemo klasificirati i prema tome koji su opći standardi primijenjeni na istovjetan način u svim presudama te kod kojih se eventualno odstupilo od općeg standarda.

Prema prvonavedenom kriteriju, ističem da je povreda pozitivnih obveza države s postupovnog aspekta čl. 3. utvrđena u presudama Dolenc⁴⁸⁵, Đurđević⁴⁸⁶, Tadić⁴⁸⁷, Štitić⁴⁸⁸ i Perkov⁴⁸⁹.

Povreda i materijalnog aspekta negativnih obveza države te istovremeno i postupovnog aspekta pozitivnih obveza države iz čl. 3. utvrđena je u presudama Gladović⁴⁹⁰, Mađer⁴⁹¹, V.D.⁴⁹², M.S.⁴⁹³, Mafalani⁴⁹⁴ te Babić⁴⁹⁵.

Zahtjevi podnositelja proglašeni su nedopuštenima u presudama i odlukama: Đurđević⁴⁹⁶, Klauz⁴⁹⁷, Goran Kovačević⁴⁹⁸, Kačinari⁴⁹⁹, Gazibarić⁵⁰⁰, Jularić⁵⁰¹, Krešimir Srbić⁵⁰², H.P.⁵⁰³, M.B.⁵⁰⁴, B.V.⁵⁰⁵, Đurović⁵⁰⁶, D.K.⁵⁰⁷, Crnković⁵⁰⁸, Zdravka Kušić i dr.⁵⁰⁹ te Škrpan⁵¹⁰.

⁴⁸⁵ Presuda ESLJP *Dolenc protiv Hrvatske*, zahtjev broj 25282/06 od 26. studenoga 2009.

⁴⁸⁶ Presuda ESLJP *Đurđević protiv Hrvatske*, zahtjev broj 52442/09 od 19. srpnja 2011.

⁴⁸⁷ Presuda ESLJP *Tadić protiv Hrvatske*, zahtjev broj 10633/15 od 23. studenoga 2017.

⁴⁸⁸ Presuda ESLJP *Štitić protiv Hrvatske*, zahtjev broj 16883/15 od 6. rujna 2018.

⁴⁸⁹ Presuda ESLJP *Perkov protiv Hrvatske*, zahtjev broj 33754/16 od 20. rujna 2022.

⁴⁹⁰ Presuda ESLJP *Gladović protiv Hrvatske*, zahtjev broj 28847/08 od 10. svibnja 2011.

⁴⁹¹ Presuda ESLJP *Mađer protiv Hrvatske*, zahtjev broj 56185/07 od 21. lipnja 2011.

⁴⁹² Presuda ESLJP *V.D. protiv Hrvatske*, zahtjev broj 15526/10 od 8. studenog 2011.

⁴⁹³ Presuda ESLJP *M.S. protiv Hrvatske (broj 2)*, zahtjev broj 75450/12 od 19. veljače 2015.

⁴⁹⁴ Presuda ESLJP *Mafalani protiv Hrvatske*, zahtjev broj 32325/13 od 9. srpnja 2015.

⁴⁹⁵ Presuda ESLJP *Babić protiv Hrvatske*, zahtjev broj 45391/16 od 7. ožujka 2023.

⁴⁹⁶ Presuda ESLJP *Đurđević protiv Hrvatske*, zahtjev broj 52442/09 od 19. srpnja 2011.

⁴⁹⁷ Presuda ESLJP *Klauz protiv Hrvatske*, zahtjev broj 28963/10 od 18. srpnja 2013.

⁴⁹⁸ Presuda ESLJP *Goran Kovačević protiv Hrvatske*, zahtjev broj 34804/14 od 12. travnja 2018.

⁴⁹⁹ Odluka ESLJP *Kačinari protiv Hrvatske*, zahtjev broj 61059/08 od 25. ožujka 2010.

⁵⁰⁰ Odluka ESLJP *Gazibarić protiv Hrvatske*, zahtjev broj 17765/07 od 25. ožujka 2010.

⁵⁰¹ Odluka ESLJP *Jularić protiv Hrvatske*, zahtjev broj 26611/08 od 24. lipnja 2010.

⁵⁰² Odluka ESLJP *Krešimir Srbić protiv Hrvatske*, zahtjev broj 4464/09 od 21. lipnja 2011.

⁵⁰³ Odluka ESLJP *H.P. protiv Hrvatske*, zahtjev broj 45599/13 od 15. lipnja 2015.

⁵⁰⁴ Odluka ESLJP *M.B. protiv Hrvatske*, zahtjev broj 24488/13 od 16. lipnja 2015.

⁵⁰⁵ Odluka ESLJP *B.V. i drugi protiv Hrvatske*, zahtjev broj 38435/13 od 15. prosinca 2015.

⁵⁰⁶ Odluka ESLJP *Đurović protiv Hrvatske*, zahtjev broj 51714/13 od 7. ožujka 2017.

⁵⁰⁷ Odluka ESLJP *D.K. protiv Hrvatske*, zahtjev broj 28416/14 od 26. lipnja 2018.

6.1. Opći standardi primjene čl. 3. u presudama koje se odnose na Republiku Hrvatsku

6.1.1. Zabrana apsolutne naravi

Standard da se kod primjene čl. 3. radi o zabrani apsolutne naravi koja ne poznaje iznimke te o nederogabilnom pravu bez obzira na okolnosti i ponašanje žrtve, naveden je u općim načelima svih presuda protiv Republike Hrvatske u kojima je ESLJP meritorno odlučivao o podnesenim zahtjevima.

U presudi *Dolenec*, ESLJP je u § 129. tako istaknuo: „*Kao što je Sud presudio u već više navrata, u članak 3. Konvencije ugrađena je jedna od najvažnijih temeljnih vrijednosti demokratskoga društva. Taj članak u apsolutnom smislu zabranjuje mučenje ili nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, bez obzira na okolnosti i ponašanje žrtve (vidi prethodno citiranu presudu Velikog vijeća Labita protiv Italije, § 119).*“

ESLJP je identična utvrđenja iznio i u presudama *Đurđević (2011)*, § 72., te *V.D.*, § 60., dok je u presudi *Tadić* u § 52. dodao da se radi o nederogabilnom pravu čak i u slučajevima terorizma ili organiziranog kriminala.⁵¹¹

Na isti način (nederogabilnost uslijed terorizma i organiziranog kriminala) ESLJP je istaknuo apsolutno značenje zabrane iz čl. 3. i u presudi *Mafalani*, § 117., time da je u toj presudi još dodatno utvrdio da se nederogabilnost primjenjuje i u slučaju „*javne opasnosti koja prijeti životu nacije*“. U istoj presudi je ponovio i da se zabrana primjenjuje bez obzira na ponašanje osobe te dodao i da je „*priroda djela kojeg je podnositelj navodno počinio stoga nebitna za potrebe čl. 3.*“ (§ 118.).

U presudi *Perkov*, iako nije utvrdio materijalnu povredu negativnih niti pozitivnih obveza države iz čl. 3., ESLJP je uz apsolutnu narav zabrane neljudskog i ponižavajućeg postupanja,

⁵⁰⁸ Odluka ESLJP *Crnković protiv Hrvatske*, zahtjev broj 69697/11 od 26. studenoga 2019.

⁵⁰⁹ Odluka ESLJP *Kušić i drugi protiv Hrvatske*, zahtjev broj 71667/17 od 10. prosinca 2019.

⁵¹⁰ Odluka ESLJP *Škrpan protiv Hrvatske*, zahtjev broj 41317/15 od 8. prosinca 2020.

⁵¹¹ Presuda *Tadić*. § 52.: „*U članku 3. određene su najvažnije temeljne vrijednosti demokratskog društva. Čak i u najtežim okolnostima, kao što je borba protiv terorizma ili organiziranog kriminala, Konvencija apsolutno zabranjuje mučenje ili nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, bez obzira na ponašanje žrtve (vidjeti gore citirani predmet Bouyid, odlomak 81.; predmet Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 15. studenoga 1996., odlomak 79., Izvješća 1996-V; gore citirani predmet Assenov i drugi, odlomak 93.; i predmet Ramirez Sanchez protiv Francuske [VV], br. 59450/00, odlomak 115., ESLJP 2006-IX).*“

utvrdio da primjena čl. 3. nije isključena niti uslijed nepristojnog ponašanja zatvorenika, kao niti uslijed posjedovanja nedopuštenih stvari (§ 53.), a podsjetio je i na zahtjev profesionalnosti i visoke razine kompetentnosti zatvorskih službenika.⁵¹²

Također, u presudi *Gladović*, § 23., ESLJP je utvrdio, uz apsolutnu narav zabrane, i da se primjena čl. 3. ne može isključiti bez obzira na ponašanje žrtve kao i da su zatvorske vlasti ovlaštene primijeniti silu samo kada je to strogo potrebno u danim okolnostima.

U presudi *Mađer*, § 105., ESLJP je ponovio da čl. 3. predstavlja jednu od temeljnih vrijednosti demokratskih društava te da u njegovoj primjeni nisu dozvoljena nikakva odstupanja. Također, „*cilj i svrha Konvencije kao instrumenta za zaštitu individualnih ljudskih bića zahtijeva da se (...) odredbe tumače i primjenjuju na način da osigurana zaštita bude praktična i djelotvorna.*“ Nadalje, ESLJP je u istom paragrafu istaknuo i da kada su izneseni navodi temeljem članka 3. Konvencije „*Sud mora provesti osobito temeljito ispitivanje, a to će učiniti na temelju dokaza koje su dostavile stranke.*“

Zahtjev temeljitog razmatranja da li je došlo do zlostavljanja, ESLJP je istaknuo i u presudi *M.S.*, § 94.⁵¹³

Konačno, u presudi *Babić*, ESLJP je u § 29. naveo da se sva opća načela vezana uz materijalne obveze države u pogledu navodnog zlostavljanja u policijskom „prituoru“ nalaze u presudi *Bouyid* te ih više nije posebno obrazlagao.

6.1.2. Standard minimalnog stupnja težine

ESLJP je u svojoj ranijoj praksi dosljedno primjenjivao standard da svako postupanje državnih organa prema osobama lišenim slobode koje uključuje neki oblik psihičke ili fizičke sile, ne dovodi automatski do povrede članka 3. Sud je pritom naglašavao da bi neko

⁵¹² *Perkov*, § 53.: “S tim u vezi, Sud naglašava zahtjev profesionalnosti i visoke razine kompetentnosti službenika odgovornih za provedbu zakona (vidi *Bouyid*, gore citirano, članak 108.) i njihovu obvezu da izbjegnju očite rizike po život i fizički integritet osoba pod njihovom kontrolom. Sud također ponavlja da je zaštita od zlostavljanja iz članka 3. Konvencije apsolutna i ne može se opravdati nepristojnošću zatvorenika ili posjedovanjem nedopuštenih stvari u ćeliji (usporedi *Gladović protiv Hrvatske*, br. 28847/08, § 23., 10. svibnja 2011.)“

⁵¹³ Presuda *M.S.*, § 94: “..Kada se iznose tvrdnje temeljem članka 3. Konvencije, kao u ovom predmetu, Sud mora primijeniti osobito temeljito razmatranje (vidjeti, među ostalim, *Wiktorko protiv Poljske*, br. 14612/02, stavak 48., 31. ožujka 2009.)”

neželjeno ponašanje moglo potpasti pod doseg članka 3., ono mora doseći minimalan stupanj težine, a čimbenici koji se pritom uzimaju u obzir jesu trajanje postupanja, tjelesne i duševne posljedice, spol, dob, zdravstveno stanje te svrha postupanja.

U presudi *Dolenec*, ESLJP je u § 130. utvrdio „(..) da bi nedopušteno postupanje potpalo pod domašaj članka 3. Konvencije, ono mora doseći minimalni stupanj težine. Ocjena tog minimalnog stupnja je, prema naravi stvari, relativna; ona ovisi o svim okolnostima predmeta, kao što su trajanje postupanja, njegove tjelesne i duševne posljedice, a u nekim slučajevima i spol, dob i zdravstveno stanje žrtve (vidi *Kudła protiv Poljske* [Vv], z. br. 30210/96 od 26.12.2000., § 91, i *Peers protiv Grčke*, z. br. 28524/95 od 19.04.2001., § 67.). Iako je jedan od čimbenika koji se uzima u obzir i sama svrha takvoga postupanja, osobito ako se postupalo s ciljem da se žrtva ponizi ili omalovaži, to ne mora nužno značiti da se povreda članka 3. ne može utvrditi i u situacijama kad takve svrhe nije bilo (*ibid.*, §74).

Na identičan način je navedeno načelo ESLJP primijenio u presudama *Đurđević*, § 73., *Mader*, § 106., *V.D.*, § 61., *M.S.*, § 95., *Mafalani* § 68. te *Tadić*, § 47.

No, kako smo vidjeli iz analize presude *Bouyid* (2015.), standard zaštite ljudskog dostojanstva osoba lišenih slobode podignut je na višu razinu te se uporaba svake fizičke sile koja nije bila nužna, smatra i povredom ljudskog dostojanstva odnosno čl. 3. (uz dozvoljene iznimke).

U presudi *Štitić*, ESLJP je prvo primijenio utvrđenja iz ranijih presuda glede stupnja težine, a potom je u § 56. primijenio svojevrsnu inačicu standarda iz presude *Bouyid*, rekavši da kada se radi o osobi lišenoj slobode, „svaka takva ozljeda dovodi do jake presumpcije da je ta osoba bila podvrgnuta zlostavljanju, što dovodi do pitanja obuhvaćenih člankom 3. Konvencije (vidi, *inter alia*, *Butolen protiv Slovenije*, br. 41356/08, § 84., 26 travnja 2012.)“

Na standard iz presude *Bouyid*, ESLJP se pozvao u presudi *Perkov* (2022), § 31., ali ga je prema mojem mišljenju nedosljedno primijenio. ESLJP je prvo ispravno naveo da „zadaća Suda više nije ispitati težinu zadobivenih ozljeda prilikom postupanja, već nužnost postupanja kojem je podnositelj zahtjeva bio podvrgnut kako bi se utvrdilo je li predmet prigovora obuhvaćen opsegom članka 3. Konvencije.“ No, Sud je prihvatio navode Vlade „(..) da nakon što je podnositelj zahtjeva pokušao dohvatiti čekić, zatvorski čuvari nisu imali izbora nego ga obuzdati uz uporabu fizičke sile“ obzirom da podnositelj nije zaniijekao posezanje za čekićem

(§ 52), što nije u potpunosti točno.⁵¹⁴ Iz činjenica slučaja i dokaza u spisu proizlazi da je podnositelj pogledao prema čekiću te su policajci zaključili da postoji namjera napada na njegovoj strani, iako on još nije ni posegnuo prema čekiću, tj. nije ostvario radnju koja se prema kaznenom zakonodavstvu Republike Hrvatske može kvalificirati kao pokušaj kaznenog djela.⁵¹⁵ Ukoliko nije postojao pokušaj, tada nije postojalo ni pravo na nužnu obranu pravosudnih policajaca.^{516,517} Također, ESLJP nije razmotrio ni postoje li okolnosti koje bi ograničavale pravo na nužnu obranu. Jedna je od tih okolnosti tzv. isprovocirani napad, kod kojeg napadnuti u potpunosti gubi pravo na nužnu obranu. „*Riječ je o namjernoj provokaciji ili insceniranoj nužnoj obrani (...) jer ne može provokator, zbog kriminalne namjere kojom je rukovođen, istupati kao branitelj pravnog poretka.*“⁵¹⁸

Stoga iako ESLJP ponavlja da on nije Sud četvrte instance i da se ne bavi utvrđivanjem činjenica, on činjenice ipak posredno utvrđuje te smatram da se radi o ishitrenoj odluci da je primijenjena sila bila opravdana i nužna te da na činjenice nije primijenjen normativno-dogmatski pristup odnosno ESLJP na podastrijete činjenice nije primijenio adekvatne odredbe kaznenog materijalnog prava. Smatram da u predmetnom slučaju postoji dovoljno dokaza da je ponašanje podnositelja bilo isprovocirano prethodnim nedopuštenim ponašanjem pravosudnih policajaca, koji su ga prvo skinuli do gola u spremištu s opasnim oruđem/alatom te ga zatim počeli tući. Smatram da je ESLJP trebao razmotriti ograničavanje prava na obranu pravosudnih policajaca, koji su pritom kršili apsolutnu zabranu čl. 3. Konvencije. Također, ESLJP je trebao razmotriti i radi li se o tzv. putativnoj nužnoj obrani, kod koje počinitelj

⁵¹⁴ Vlada je Sudu dostavila izvješća pravosudnih policajaca koja su sastavili po događaju i predali upravitelju, u kojima se se navodilo da je jedan pravosudni policajac u spremištu za alat i građevinski otpad počeo prilaziti podnositelju, nakon čega se podnositelj sagnuo i pogledao prema čekiću. Potom su pravosudni policajci primijenili zahvat „ključ na laktu“ i stavili mu lisice. Zatvorenik koji je boravio u susjednoj ćeliji počeo je vikati „pusti ga, zašto ga tučeš“, a pravosudni policajac koji je dotrčao u spremište našao je podnositelja kako leži na podu lisicama vezanih ruku iza leđa. Podnositelj je potom zatražio liječnički pregled (odlomak 9. i 10. presude).

⁵¹⁵ Člankom 34. st. 1. KZ/11. propisano je: „*Tko s namjerom da počini kazneno djelo poduzme radnju koja prostorno i vremenski neposredno prethodi ostvarenju bića kaznenog djela, kaznit će se za pokušaj ako se za kazneno djelo može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna ili zakon izričito propisuje kažnjavanje i za pokušaj.*“

⁵¹⁶ Člankom 21. KZ/11. propisano je: „*(2) Nužna je ona obrana koja je prijeko potrebna da se od sebe ili drugoga odbije istodobni ili izravno predstojeći protupravni napad.*

(3) Počinitelj koji prekorači granice nužne obrane može se blaže kazniti.“

⁵¹⁷ Tako u udžbeniku Opći dio kaznenog prava Novoselec i Bojanić ističu da nužna obrana nije dopuštena protiv napada koji se tek planiraju ili pripremaju te bi dopuštanje takve anticipirane nužne obrane „*vodilo (...) u opću nesigurnost jer bi se mnogi obračuni opravdavali strahom od budućih napada, a postojanje budućih činjenica teško je pouzdano utvrditi*“, Pritom se Novoselec i Bojanić pozivaju na sudsku praksu VSRH u predmetu I Kž-292/94, iz koje proizlazi da, „*ako oštećenik koji se nalazi na udaljenosti od 10 m od optuženika drži sjekiru objema rukama u visini trbuha te je ne podiže i ne kreće se prema optuženiku, takav se postupak još ne može označiti kao izravno predstojeći napad jer oštećenik jasno stavlja do znanja da ostaje samo na prijetnji*“ (str.179.).

⁵¹⁸ *Ibid.*, str. 180.

pogrešno drži da postoji napad koji ne postoji. „U tom slučaju ne radi se uopće o nužnoj obrani jer nužna obrana predstavlja zbiljski (realni) napad pa samo zamišljeni napad uopće nije napad. Radnja počinjena u putativnoj nužnoj obrani je stoga uvijek protupravna i protiv nje nije dopuštena nužna obrana.“⁵¹⁹ ESLJP je unatoč utvrđenju „da su zatvorski čuvari bili ti koji su odveli podnositelja zahtjeva u prostoriju punu opasnih predmeta, kao što je predmetni čekić, ne poštujući relevantna zatvorska pravila postupanja (..) i time riskirajući sigurnosni incident..“ smatrao da je s obzirom na neposrednu opasnost koju je predstavljao podnositelj posežući za čekićem, bilo nužno da čuvari pribjegu fizičkoj sili kako bi ga spriječili da upotrijebi čekić i ozljedi sebe i druge (§§ 53. i 54.). Pritom je Sud naglasio „zahtjev profesionalnosti i visoke razine kompetentnosti službenika odgovornih za provedbu zakona i njihovu obvezu da izbjegnu očite rizike po život i fizički integritet osoba pod njihovom kontrolom“(§ 53.) no iako su pravosudni policajci postupili očigledno suprotno navedenom zahtjevu, to nije dovelo do drugačijeg zaključka Suda.

Na ispravan i dosljedan način, ESLJP je primijenio pravne standarde u vezi zabrane, pa tako i standard minimalnog stupnja težine, iz presude *Bouyid* u presudi *Babić*, (§§ 30.-34).

6.1.3. Teret dokazivanja

Kada se utvrdi da određeno postupanje spada u doseg članka 3. Konvencije, odnosno da je zadovoljen standard minimalnog stupnja težine zlostavljanja, idući primjenjivi standard jest teret dokazivanja koji utvrđuje je li osoba lišena slobode dužna dokazati zlostavljanje ili je pak država dužna dokazati da do zlostavljanja nije došlo. Po samoj prirodi stvari, odnosno okolnosti da se radi o događajima za koje ne postoje svjedoci i u kojima „agenti države“ postupaju naspram pojedinaca, jasno je da se ne može primijeniti klasično načelo prisutno kod većine pravila o teretu dokazivanja – *affirmatio incubit probatio* (tko nešto tvrdi mora to i dokazati). Naime, inicijalno je teret dokazivanja na osobi lišenoj slobode, no kada ona iznese dokazivu tvrdnju o povredi članka 3., teret dokaza prelazi na državu koja je dužna pružiti dokaze koji otklanjaju navode o zlostavljanju. No, takvo pravilo rezultat je razvoja sudske prakse ESLJP-a i potrebno je analizirati na koji način je došlo do takvog razvoja te je li takav pravni standard uvijek primjenjivan ili se postupno razvijao.

⁵¹⁹ Novoselec, Bojanić, str. 181.

Tako je u presudi *Dolenec protiv Hrvatske* u §§ 142. i 143. ESLJP naveo da „...*ako se za osobu koja je odvedena u pritvor u dobrom zdravstvenom stanju utvrdi da je u vrijeme puštanja na slobodu ozlijeđena, država je dužna pružiti uvjerljivo objašnjenje o tome što je te ozljede prouzročilo, a ako se to ne dogodi nedvojbeno se otvara pitanje primjene članka 3.*“, kao i da se predmetno načelo proširuje i na zatvorenike kao osobe lišene slobode (na tom tragu je i navod Suda iz §56. presude *Štitić protiv Hrvatske*). S tim u vezi, ESLJP je istaknuo da je pojedinac dužan iznijeti dokazivu tvrdnju da je pretrpio ozbiljno zlostavljanje od strane državnih vlasti protivno članku 3. (§ 144.), kao i da navodi o zlostavljanju moraju biti potkrijepljeni odgovarajućim dokazima (§ 146.). *In concreto*, Sud je ocijenio da uslijed nedostatka medicinske dokumentacije koja bi upućivala na postojanje ozljeda i zbog nepostojanja drugih dokaza o tome da je protiv podnositelja upotrijebljena sila, nije došlo do povrede materijalnih obveza države iz članka 3. Konvencije. Iz navedenog je jasno vidljivo da podnositelji, kako bi iznijeli dokazivu tvrdnju o zlostavljanju i zadovoljili teret dokazivanja koji na njima leži, uglavnom moraju imati medicinsku dokumentaciju kojom su utvrđene ozljede koje odgovaraju njihovim činjeničnim navodima. No, kod nekih podnositelja, kako će biti nastavno prikazano, utvrđena je materijalna povreda iako nisu imali medicinsku dokumentaciju kao dokaz, dok kod nekih koji su dostavili medicinsku dokumentaciju takva povreda nije utvrđena.

Pravila o teretu dokazivanja u odnosu na navodno zlostavljanje Sud je dodatno razjasnio u predmetu *Gladović protiv Hrvatske*. U § 48. ponovno je navedeno kako navodi o zlostavljanju moraju biti potkrijepljeni odgovarajućim dokazima, a da kad osoba pretrpi povredu dok je u pritvoru ili na drugi način pod kontrolom policije, svaka takva povreda dovodi do snažne predmnijeve da je ta osoba bila podvrgnuta zlostavljanju. Država je tada dužna dati prihvatljivo objašnjenje o tome kako su uzrokovane povrede. Iz navedenog pravnog pravila proizlazi kako su podnositelji dužni pružiti odgovarajuće dokaze da su pretrpjeli određenu povredu dok su bili „pod kontrolom policije“, a ako to naprave, država je tada dužna dati prihvatljivo objašnjenje o nastanku povreda, odnosno mora dati opravdanje zašto se ne radi o povredi članka 3. Konvencije (u tom smislu vidjeti i § 74. presude *V.D. protiv Hrvatske*, § 119. presude *Mafalani protiv Hrvatske* u kojem je, *inter alia*, izričito navedeno da je u slučaju izostanka uvjerljivog objašnjenja uzroka ozljeda, jasno da je povrijeđen članak 3. Konvencije, kao i § 53. presude *Tadić protiv Hrvatske* u kojem se ponavlja citirani pravni standard). Sud je dodatno u § 53. istaknuo da kada je došlo do uporabe sile, na Vladi leži teret dokaza da s uvjerljivim argumentima pokaže kako ista nije bila prekomjerna. U konkretnom slučaju, Sud

je smatrao da je podnositelj pružio odgovarajuće dokaze da je pretrpio povredu članka 3. Konvencije kad su ga pretukli zatvorski čuvari (njegov iskaz, medicinska dokumentacija, okolnosti u kojima je došlo do povrede), a da država nije dostavila nikakve uvjerljive dokaze niti je dala vjerodostojne tvrdnje koje bi mogle biti osnova za objašnjenje ili opravdanje uporabe sile protiv podnositelja. Slijedom navedenog, može se zaključiti kako je u ovom predmetu za pravni standard *tereta dokazivanja* presudno bilo što je podnositelj pretrpio ozljede u vrijeme dok je bio smješten u zatvorskoj ćeliji, odnosno lišen slobode te što je iste potkrijepio medicinskom dokumentacijom, čime je zadovoljio teret dokaza koji on snosi kao pojedinac, dok država ni na koji način nije dokazala suprotno.

U tom svjetlu može se kritizirati zaključak ESLJP-a u predmetu *Durđević protiv Hrvatske*. Naime, Sud je ponajprije još jednom istaknuo da navodi o zlostavljanju moraju biti potkrijepljeni odgovarajućim dokazima (§ 79.). Međutim, iako su *in concreto* postojale tvrdnje druge podnositeljice zahtjeva i trećeg podnositelja o tome da su policijski službenici protiv njih upotrijebili silu, a iz medicinske dokumentacije je bilo razvidno da su oni pretrpjeli tjelesne povrede, zbog „*nepostojanja ocjene nacionalnih vlasti o točnim okolnostima izgrede*“, Sud je ocijenio da ne može izvan svake razumne sumnje ocijeniti je li došlo do uporabe sile od strane policijskih službenika naspram podnositelja i jesu li povrede uzrokovane policijskim nasiljem. Iako će pravni standard dokazanosti *izvan svake razumne sumnje* biti obrađen u sljedećem potpoglavlju, već se ovdje može primijetiti da ESLJP nevoljko pronalazi povredu materijalnog aspekta čl. 3. Konvencije, čak i kada podnositelji dostave medicinsku dokumentaciju o pretrpljenim ozljedama uslijed policijskog nasilja, a država ne pruži uvjerljivo objašnjenje o tome što je takve ozljede prouzročilo, što zapravo ukazuje i na određenu nejednakost u sudskoj praksi.

S gledišta pravnog standarda tereta dokazivanja i povrede negativne obveze posebno je zanimljiva presuda *Perkov protiv Hrvatske*. Naime, ESLJP je u tom predmetu smatrao kako podnositelj nije stvorio jaku pretpostavku o zlostavljanju i prebacio teret dokazivanja na Vladu (§ 48.), unatoč tome što je kao dokaz, uz vlastitu izjavu, posjedovao i medicinsku dokumentaciju kojoj Sud pridaje znatnu dokaznu težinu (vidi § 42.) koja je sačinjena nedugo nakon incidenta. Iz navedene medicinske dokumentacije je proizlazilo da su kod podnositelja utvrđene „*(..) ekzorijacije na lijevoj strani čela i na lijevom obrazu podnositelja zahtjeva, crveni otisak na potiljku, kontuziju na prsima, krvni podljev na desnoj strani abdomena, hematom na desnoj nadlaktici, ekzorijacije na desnom koljenu i kontuziju na lijevom koljenu*

(..).“ Također, drugi zatvorenik s kojim je podnositelj dijelio ćeliju dao je izjavu da je čuo šamar nakon što je podnositelj zahtjeva odveden u spremište u kojem je pretučen. U takvoj situaciji, u kojoj je podnositelj Suda dostavio i personalni i materijalni dokaz koji ujedno predstavljaju zapravo i jedine dokaze koje u danim okolnostima osoba u takvim okolnostima može imati, nejasan je zaključak ESLJP-a o tome da teret dokaza nije prebačen na Vladu. Smatram da je u navedenom predmetu nije poštovan standard da je podnositelj, putem medicinske dokumentacije i izjave svjedoka *prima facie* dokazao da se zlostavljanje dogodilo, te se ovdje vidi nejednako postupanje Suda od onog u drugim slučajevima. S druge strane, ESLJP je u istom predmetu pronašao povredu članka 3. Konvencije i to u odnosu na pozitivnu proceduralnu obvezu, koju ću nastavno analizirati, što je daljnji dokaz procesualizacije judikature Suda koji fokus preusmjerava na dužnost domaćih tijela da provedu učinkovitu istragu.

Suprotno zauzetom stajalištu u presudi *Perkov*, ESLJP je u presudi *Babić protiv Hrvatske* smatrao da je podnositelj „(..) iznio dovoljno elemenata za stvaranje čvrste pretpostavke da je tjelesne ozljede kojima prigovara zadobio u policijskom pritvoru i za prebacivanje tereta dokazivanja na Vladu...“ te da potom Vlada nije pružila zadovoljavajuće i uvjerljivo objašnjenje uzroka ozljeda dostavljanjem odgovarajućih dokaza. Podnositelj je svoje navode u ovom predmetu potkrijepio medicinskom dokumentacijom, ali je provedeno i medicinsko vještačenje kojim je utvrđeno da on nije mogao slomiti rebro dok su mu stavljanje lisice ili kad je pao na ravnu površinu iz kombija, kako je to tvrdila policija.

Smatram da se pravilo *o teretu dokazivanja* u pogledu povrede negativne materijalne obveze iz čl. 3. u odnosu na osobe lišene slobode ne primjenjuje u svim predmetima dosljedno te je ponekad teško pratiti nit vodilju Suda prilikom odlučivanja o tome je li podnositelj uspio teret dokaza prebaciti na Vladu. Takav zaključak posebno dolazi do izražaja kada se u obzir uzme i sljedeći pravni standard razvijen u praksi ESLJP-a – standard dokazivanja *izvan svake razumne sumnje*.

6.1.4. Standard dokazivanja izvan svake razumne sumnje

Još je u presudi *Dolenec protiv Hrvatske*, ESLJP istaknuo, kako sam ranije navela, da navodi o zlostavljanju moraju biti potkrijepljeni odgovarajućim dokazima. Pri tome, „(..) u ocjeni

dokaza Sud je općenito primjenjivao standard dokazivanja "izvan razumne sumnje". Međutim, takav dokaz može proizlaziti iz istodobnog postojanja dostatno jakih, jasnih i neproturječnih premisa odnosno sličnih neosporenih predmnijeva o činjenicama..." (§ 146.)

U konkretnom slučaju, ESLJP je primijenio strogi pristup te je zahtijevao postojanje dokaza u vidu medicinske dokumentacije iz koje bi se moglo zaključivati o uzročno-posljedičnoj vezi između postupanja zaposlenika države i nastalih ozljeda.⁵²⁰ Budući da *in concreto* takvu poveznicu nije mogao utvrditi, odnosno nije mogao izvan razumne sumnje utvrditi da su podnositeljevi navodi o zlostavljanju osnovani, donio je odluku da materijalni aspekt čl. 3. nije povrijeđen u odnosu na bilo koji od tri incidenta.

Istovjetni pravni standard dokazivanja *izvan razumne sumnje* Sud je primijenio i u presudi *Durđević protiv Hrvatske* u kojoj je pokazao, kako sam već kritizirala, prekomjerno nepovjerenje u navode podnositelja. Naime, iako je postojala medicinska dokumentacija koja je nastala neposredno nakon događaja i mogla se povezati s prigovorima podnositelja te iako Vlada nije pružila nikakve uvjerljive dokaze o tome na koji bi način nastale ozljede ako ne prekomjernom, odnosno neopravdanom uporabom sile,⁵²¹ Sud je utvrdio da nije izvan razumne sumnje dokazano da je prema podnositeljima uopće primijenjena sila te je utvrdio da nije došlo do povrede materijalnog aspekta čl. 3. Konvencije.⁵²²

Primjenjujući istovjetni pravni standard u presudi *Mađer protiv Hrvatske* (vidi §73. u kojem je Sud ponovio navode o standardu dokazivanja *izvan razumne sumnje*), pri ocjenjivanju

⁵²⁰ Usprkos tome, kao što je ranije navedeno, u odnosu na teret dokaza Sud je u općem dijelu ponovio da, „*ako se za osobu koja je odvedena u pritvor u dobrom zdravstvenom stanju utvrdi da je u vrijeme puštanja na slobodu ozlijeđena, država je dužna pružiti uvjerljivo objašnjenje o tome što je te ozljede prouzročilo, a ako se to ne dogodi, nedvojbeno se otvara pitanje primjene članka 3. (vidi Selmouni v. France [GC], br. 25803/94, § 87., ECHR 1999-V, i Satik and Others v. Turkey, br. 31866/96, § 54., 10. listopada 2000.)*“.

⁵²¹ „*U ovome predmetu nije bilo navoda da bi ponašanje druge podnositeljice zahtjeva i trećeg podnositelja zahtjeva zahtijevalo upotrebu bilo kakve sile. Iako je navedeno da je druga podnositeljica zahtjeva vikala i trubila automobilskom trubom, nikada nije bilo navedeno da je ona na bilo koji način napala nazočne policijske službenike ili neku drugu osobu, ili da su njezini postupci na bilo koji drugi način tražili upotrebu sile protiv nje. S obzirom na takvu pozadinu i u svjetlu naprijed navedenih načela, Sud nalazi da su u ovim okolnostima, kad postoje navodi da su policijski službenici upotrijebili silu, naprijed navedene povrede druge podnositeljica zahtjeva i trećeg podnositelja zahtjeva bile dovoljno ozbiljne da dosegnu 'najmanju potrebnu razinu težine' iz članka 3. Konvencije (§ 78.)*“.

⁵²² „*U ovome predmetu nema nikakvih dokaza, osim navoda druge podnositeljice zahtjeva i trećeg podnositelja zahtjeva da su policijski službenici protiv njih upotrijebili silu. S druge strane, iz dostavljene je medicinske dokumentacije razvidno da su i druga podnositeljica zahtjeva i treći podnositelj zahtjeva zadobili tjelesne povrede. (§ 80.). Međutim, s obzirom na nepostojanje ocjene nacionalnih vlasti o točnim okolnostima izgrada o kojemu je riječ Sud ne može utvrditi izvan razumne sumnje jesu li policijski službenici upotrijebili silu protiv druge podnositeljice zahtjeva i trećeg podnositelja zahtjeva i jesu li povrede koje su zadobili bile uzrokovane policijskim nasiljem (§ 81.) Kad je to tako, Sud će zaključiti da nije došlo do povrede materijalnog vida članka 3. Konvencije*“.

verzije događaja iznesene od strane podnositelja da su mu uskraćeni san i hrana te da je bio prisiljen stalno sjediti na stolcu dva dana i devetnaest sati, ESLJP je utvrdio da je utvrđenost određenih činjenica dao vjerodostojnost njegovim navodima i utvrdio povredu materijalnog aspekta čl. 3. Konvencije, iako je to bio doista dvojbeni slučaj s obzirom na to da podnositelj nije posjedovao nikakvu medicinsku dokumentaciju te podnositeljeve navode nije potvrdila ni psihijatrijska vještakinja. Podnositeljevo početno zadržavanje kod policije nije evidentirano u policijskoj postaji iako je nesporno stigao u PU zagrebačku oko 6 sati ujutro 1. lipnja 2004., no njegov je formalni pritvor započeo dvadeset četiri sata kasnije, u 7 sati ujutro 2. lipnja. U svojem iskazu pred raspravnim sudom policijski službenik S. I., koji je ispitivao podnositelja, nije ni na koji način osporio njegove navode. Također, odvjetnik P. B. u svojem je iskazu potvrdio da je podnositelj zahtjeva u trenutku kada je on došao u Policijsku upravu u 1 sat nakon ponoći 4. lipnja 2004. izgledao vrlo umorno i da je zapravo zaspao za stolom za kojim je sjedio, a policija nije vodila nikakvu evidenciju o vremenu kada su policijski službenici obavljali razgovor s podnositeljem zahtjeva. Također, policija nije vodila nikakvu evidenciju o tome kada je podnositelju zahtjeva bilo dozvoljeno spavati i kada mu je davana hrana i piće. I sama je Vlada navela da je podnositelj zahtjeva tek nakon konačnog razgovora u rano jutro 4. lipnja 2004. bio smješten u prikladnu ćeliju, u kojoj je bio prikladan krevet.

Ovaj predmet važan je zbog dvije okolnosti – prva je ta što je ESLJP utvrdio povredu materijalnog aspekta i bez postojanja bilo kakve medicinske dokumentacije o ozljedama ili psihičkim posljedicama, a druga što je uzeo u obzir i razdoblje koje nije bilo službeno evidentirano kao razdoblje postupanja policije prema podnositelju.

No, smatram da ESLJP ima nejednake standarde u pogledu iznesene problematike jer u nekim drugim predmetima, kao što smo vidjeli, nije utvrđena povreda iako su podnositelji posjedovali medicinsku dokumentaciju o ozljedama nastalim za vrijeme lišenja slobode, što bi prema kriterijima iz presude *Bouyid* samo po sebi ukazivalo na povredu čl.3., uz određene stroge iznimke.

ESLJP je u presudi *V.D. protiv Hrvatske* ponovio standarde iz prethodnih presuda o dokazanosti zlostavljanja „izvan razumne sumnje“, kao i da takav dokaz može uslijediti iz supostojanja dovoljno jakih, jasnih i suglasnih zaključaka ili iz supostojanja nepobijenih

pretpostavki o činjenicama.⁵²³ U ovom predmetu jedan od glavnih argumenata Suda iz kojih je izveo zaključak o dokazanosti povrede materijalnog aspekta jest nalaz i mišljenje sudskomedicinskog vještaka iz kaznenog predmeta koji se vodio protiv podnositelja, prema kojem su ozljede mogle nastati udaranjem podnositelja, dok je kategorično isključena mogućnost da su te ozljede nastale padom te udaranjem o drveni pod. Sud je zaključio da Vlada nije predočila nikakav uvjerljiv ili vjerodostojan argument koji bi objasnio način zadobivanja tih ozljeda te je utvrdio da je država odgovorna na temelju čl. 3. zbog nečovječnog i ponižavajućeg postupanja kojem je podnositelj bio podvrgnut od strane policijskih djelatnika. Dakle, u predmetnoj presudi ESLJP je odlučivao o povredi materijalnog aspekta negativnih obveza države, iako nije bila provedena učinkovita i adekvatna istraga koju povredu je također nastavno utvrdio.

Dakle, u ovom predmetu ESLJP je svoj zaključak utemeljio na nalazu i mišljenju vještaka provedenom u osnovnom kaznenom postupku vođenom protiv podnositelja, koji način zaključivanja odnosno ocjene dokaza nije primijenio u ostalim predmetima. Smatram da bi ESLJP trebao ujednačiti predmetni pravni standard ocjene dokaza odnosno dokazanosti zlostavljanja *izvan razumne sumnje* i dosljedno u svim predmetima utvrđivati i materijalne povrede neaktivnih obveza uvijek kada navedene povrede odnosno posljedice povreda, proizlaze iz adekvatnih dokaza kao što je primjerice medicinska dokumentacija. Uz navedeno, potrebno je naravno da ti dokazi izvan razumne sumnje ukazuju da su ozljede ili psihičke posljedice nastale postupanjem državnih službenika za vrijeme lišenja slobode, što je sukladno standardima iz presude *Bouyid*.

U presudi *Mafalani protiv Hrvatske* ESLJP se nije izrijeком pozvao na standard dokazanosti *izvan svake razumne sumnje*, ali ga je *de facto* primijenio. Sud nije povjerovao navodima Vlade da su podnositeljeve ozljede nastale isključivo primijenjenim zahvatom čišćenja uslijed opiranja, odnosno padom podnositelja, sve s obzirom na medicinsku dokumentaciju i konstatirane ozljede te je smatrao da Vlada nije dala „*uvjerljive razloge koji se odnose na točnu prirodu i stupanj sile koja je dovela do ozljeda podnositelja zahtjeva*“, odnosno da „*nije na zadovoljavajući način osporila navode podnositelja zahtjeva o zlostavljanju od strane policije (vidi, na primjer, Anzhelo Georgiev i drugi protiv Bugarske, br. 51284/09, stavak 78., 30. rujna 2014.)*“ te da je stoga došlo do povrede materijalnog aspekta čl. 3. Konvencije (§§

⁵²³ Predmet *Labita protiv Italije*, § 121.

124.–126.). Iako Sud nije mogao točno utvrditi način i intenzitet nastanka ozljeda kod podnositelja, upotrijebio je sintagmu snažnog nepovoljnog zaključka koji proizlazi, gledano kumulativno, iz liječničkih dokaza, prirode ozljeda kao i nedostatka uvjerljivog i detaljnog objašnjenja od strane Vlade što se tiče uzroka ozljeda te zaključio da je podnositelj bio izložen prekomjernoj i nerazmjernoj sili od strane predstavnika države. Ovakav zaključak smatram ispravnim i sukladan svim prethodno iznesenim konvencijskim standardima i judikaturi ESLJP-a.

Suprotno tome, u predmetu *Tadić* u kojem su postojali materijalni dokazi u vidu medicinske dokumentacije sačinjene odmah po događaju od strane ovlaštenog liječnika, iz koje proizlazi da je u vrijeme uhićenja podnositelj zadobio nekoliko prijeloma desnog ramena i ruke te mu je u konačnici ugrađena proteza ramena, Sud je zaključio da se verzije Vlade i podnositelja u bitnome razlikuju, ali da se razlikuju i podnositeljevi navodi, jer je po događaju liječniku izjavio da je pao. Tijekom postupka pred Sudom podnositelj je obrazlagao da je to učinio isključivo iz razloga jer su u liječničkoj sobi bili prisutni policijski službenici te se bojao njihove odmazde. No Sud je zaključio da se ne može izvan svake razumne sumnje zaključiti koje je verzija događaja istinita te je stoga utvrdio da nije došlo do povrede materijalnog aspekta čl. 3.⁵²⁴

Takvom zaključku upućujem kritiku budući da je neusklađen s judikaturom Suda u istovjetnim slučajevima. Tako je primjerice u predmetu *Mafalani* (§ 123.–125.) Sud zaključio da se ne može vjerovati navodima Vlade da je podnositelj pao jer nisu izgledni. Stoga smatram nužnim da ESLJP ujednači ovaj pravni standard, odnosno da ga dosljedno primjenjuje u svim presudama jer konvencijska zaštita u protivnom ostaje iluzorna. Prisiljavanje osoba lišenih slobode da potpišu izjave kako su pale i pritom zadobile ozljede u praksi je najčešće i stoga bi ESLJP s posebnim oprezom trebao pristupiti vaganju dokazne snage takvih izjava, odnosno, prema mom mišljenju, ne bi ih trebao smatrati vjerodostojnim.

Identičan pravni standard (ne)dokazanosti *izvan razumne sumnje* Sud je primijenio i u predmetu *Štitić protiv Hrvatske* (§ 59.). Ponovio je nužnost da navodi o zlostavljanju budu

⁵²⁴ Bila sam zastupnica podnositelja i u postupku pred ESLJP-om i u navedenom parničnom postupku. Parnični postupak bio je pravomoćnom sudskom presudom okončan na način da je tužitelj odbijen s tužbenim zahtjevom u cijelosti, ali je povodom odluke ESLJP-a dopušteno ponavljanje postupka. Osim u predmetu *Tadić* podnositelje sam zastupala u predmetima *V. D.*, *Mafalani* i *Perkov* te u komuniciranim predmetima *Vukušić* i *T. V.*, koji se odnose na povredu čl. 3. uslijed neljudskog i ponižavajućeg postupanja službenih osobama naspram osoba lišenih slobode.

potkrijepljeni odgovarajućom medicinskom dokumentacijom, ali je, kao i u predmetu *Tadić*, zaključio da je nesporno da je podnositelj zadobio ozljede tijekom uhićenja, ali i da se verzije događaja podastrte od strane podnositelja i Vlade razlikuju. Naveo je da se s obzirom na nedostatak uvjerljivih dokaza ne može sa sigurnošću utvrditi da su ozljede prouzročene od strane policije primjenom sile koja nije bila neophodna ili koja je bila prekomjerna.⁵²⁵ Također, Sud je smatrao da nije u mogućnosti utvrditi je li podnositelj izložen postupanju protivnom čl. 3. Konvencije.⁵²⁶

Takvo utvrđenje ESLJP-a moram kritizirati. Naime policijski službenici nisu negirali, već su naveli da nisu namjerno udarili podnositelja, što može isključivati mučenje, ali ne i nehumano i ponižavajuće postupanje (prema standardima iz presude *Bouyid*). Priznali su da su primijenili tehniku „čišćenja“, uslijed čega je podnositelj navodno pao i udario licem. Policijski službenici morali bi koristiti tehnike uhićenja kojima dolazi do najmanje mogućnosti ozljeđivanja uhićenika. Takozvani *zahvat čišćenja* pokazao se kao tehnika koja najčešće dovodi do ozljeda. No, mogu pretpostaviti da se u određenom broju slučajeva radi o opravdanju policije koje je najlakše dati u slučaju nastanka ozljeda. Kao što sam prethodno navela, smatram da nijedan sud, kako nacionalni tako ni ESLJP, u predmetima u kojima podnositelji prvo izjavljuju da su pali (a postoje indiciji da su takvu izjavu dali pod prisilom), a potom podnose kaznene prijave zbog zadobivenih ozljeda, ne bi smjeli ocjenjivati vjerodostojnima izjave o padu, već bi ipak morali poklanjati vjeru žrtvama koje se pritom nalaze pod vlašću države. Također, vrsta i težina ozljeda – hematomi ispod oka, perforacija bubnjića te izbijanje krunice zuba – prilično jasno dovode do zaključka da je ovdje ipak došlo do povrede materijalnog aspekta čl. 3. Konvencije.

U predmetu *Perkov protiv Hrvatske* još je jednom naglašeno kako navodi o zlostavljanju moraju biti potkrijepljeni odgovarajućim dokazima te da se pri ocjeni dokaza primjenjuje test dokazanosti *izvan svake razumne sumnje* (§41.). Kako je to navedeno pri obrazlaganju pravnog standarda *tereta dokazivanja*, Sud je smatrao da u konkretnom slučaju podnositelj nije uspio teret dokaza „prebaciti“ na Vladu pa da primjenom standarda dokazivanja *izvan razumne sumnje* ne može utvrditi povredu članka 3. Konvencije. Iz navedenog zapravo

⁵²⁵ Usporedi predmet *Tarkan Yavaş protiv Turske*, br. 58210/08, st. 30. i 31., 18. rujna 2012.

⁵²⁶ Vidi predmete *Hüsnüye Tekin protiv Turske*, br. 50971/99, st. 50., 25. listopada 2005.; *Coşar protiv Turske*, br. 22568/05, st. 32.–35., 26. ožujka 2013.; *A. N. protiv Ukrajine*, br. 13837/09, st. 83., 29. siječnja 2015.; *Mehdiyev protiv Azerbajdžana*, br. 59075/09, st. 75., 18. lipnja 2015.; *Nekrasov protiv Rusije*, br. 8049/07, st. 95., 17. svibnja 2016.; *te Müftüoğlu i drugi protiv Turske*, br. 34520/10 i 2 druga, st. 63., 28. veljače 2017.

proizlazi zaključak da podnositelji zapravo moraju *dokazati izvan razumne sumnje* da su žrtve povrede čl. 3. Konvencije, nakon čega Vlada ima priliku osporiti navode o zlostavljanju iznošenjem adekvatnih dokaza. Stoga je potrebno još jednom naglasiti da se, s obzirom na sve okolnosti u kojima dolazi do povrede čl. 3. na štetu osoba lišenih sloboda, takvim osobama zapravo nameće preveliki teret dokazivanja. Također, smatram da nije dosljedno primijenjen standard da ponašanje žrtve ne može biti od utjecaja na povredu ljudskog dostojanstva, s obzirom na to da je podnositelj tvrdio „*da su ga dvojica zatvorskih čuvara nekoliko puta ošamarila, srušila na pod i vezala, a zatim su ga nastavili udarati šakama i nogama oko tri do četiri minute, zajedno s trećim čuvarom koji je stigao u međuvremenu*“. No ESLJP nije mogao potvrditi dokazanost tih navoda, te zaključio da „*(..) smatra da je Vlada dokazala da stupanj fizičke sile korištene protiv podnositelja zahtjeva nije bio pretjeran u danim okolnostima.*“, čime je smatram, povrijeđen i standard dokazanosti i standard tereta dokazivanja.

U presudi *Babić* u općim načelima također je istaknut standard dokazanosti *izvan svake razumne sumnje* (Sud se u §29. pozvao na opća načela o materijalnim obvezama države u predmetu *Bouyid*) te je, kao što je ranije navedeno, istaknuo da je podnositelj iznio dovoljno elemenata za stvaranje čvrste pretpostavke povrede čl. 3. Konvencije, koju Vlada nije uspjela oboriti. Dakle, postojanje čvrste pretpostavke povrede čl. 3. uvijek kada ju Vlada ne obori, upućuje na dokazanost slučaja zlostavljanja *izvan svake razumne sumnje*.

6.1.5. Standard primjene načela razmjernosti i nužnosti uporabe sile

Uporaba sile prilikom uhićenja ili drugog lišenja slobode nije *per se* suprotna članku 3. Konvencije, ukoliko su zadovoljeni dodatni kriteriji za njezinu primjenu. Životno je i logično da su policijski i pravosudni službenici ponekad primorani upotrijebiti silu radi obavljanja svojih dužnosti i stoga nacionalna zakonodavstva propisuju okvire za njezinu primjenu. Zakonima su stoga propisani uvjeti primjene sile te intenzitet i trajanje primjene, o čemu je bilo govora u poglavlju 3. Prevedeno na terminologiju ESLJP-a, primijenjena sila mora biti razmjerna i nužna (apsolutno neophodna) s obzirom na okolnosti svakog konkretnog slučaja.

U presudi *Dolenec protiv Hrvatske* u § 143. istaknuto je da u odnosu na osobu lišenu slobode „*primjena fizičke sile koju nije nužno zahtijevalo ponašanje te osobe narušava ljudsko dostojanstvo i u načelu predstavlja povredu prava utvrđenog člankom 3. (vidi Tekin v.*

Turkey, 9. lipnja 1998., Reports 144.)“ (isto je navedeno i u § 69. presude V.D.) Iz navedenog citata jasno je vidljiv pravni standard nužnosti, dok iz presude *Gladović protiv Hrvatske*, u kojoj je također istaknut zahtjev nužnosti^{527,528} proizlazi i da Vlada s uvjerljivim argumentima mora dokazati da „(..) uporabljena sila nije bila prekomjerna...“ (§ 53.).⁵²⁹

Nadalje, u presudi *Gladović* Sud je u odnosu na navode da je sam podnositelj priznao da je isprovocirao pravosudne policajce prije nego što su ga pretukli ponovio da je zaštita od zlostavljanja temeljem čl. 3. apsolutna i da se ono ne može opravdati ponašanjem žrtve te da je upotreba sile od strane državnih službenika dozvoljena samo kad je to strogo potrebno u danim okolnostima (§ 23.). Jednaki stav Sud je ponovio i u presudi *Tadić* u § 64. gdje je naveo kako „Članak 3. ne zabranjuje uporabu sile od strane policijskih službenika tijekom uhićenja. Ipak, takva se sila može upotrijebiti samo ako je neophodna i nikada ne smije biti pretjerana u posebnim okolnostima svakog slučaja.“ Iako su citirani stavovi ESLJP-a sukladni svim standardima primjene čl. 3. Konvencije, držim da se isti ne primjenjuju dosljedno, što će biti prikazano u analizi pojedinih presuda koja slijedi.

U spomenutom predmetu *Gladović* nije bila sporna uporaba sile jer Vlada nije zaniijekala njezinu uporabu, nego je tvrdila da je ta sila bila nužna zbog napada podnositelja na jednog stražara. Sud je istaknuo da su čak četiri službenika ušla u ćeliju, što je puno veći broj od jednog podnositelja, te da nalazi domaćeg suda ne upućuju na to da je bilo koji od tih stražara zadobio povrede tijekom tog incidenta. Budući da iz medicinske dokumentacije proizlazi da

⁵²⁷ U § 37. presude *Gladović protiv Hrvatske* ESLJP je istaknuo: “Na ovom mjestu Sud smatra odgovarajućim primijetiti da je naglasio kako su osobe koje su u pritvoru u ranjivom položaju te da vlasti imaju dužnost štiti njihovu tjelesnu dobrobit...U odnosu na lišenje slobode podnositelja zahtjeva, svako pribjegavanje fizičkoj sili koje nije bilo strogo nužno zbog njegovog ponašanja smanjuje ljudsko dostojanstvo te u načelu predstavlja povredu prava navedenog u članku 3. Konvencije” – § 37.

⁵²⁸ U tom smislu vidjeti i § 51. presude *Perkov protiv Hrvatske*.

⁵²⁹ Vidjeti i presudu *Mafalani protiv Hrvatske*, u kojoj je Sud ponovio sljedeća opća načela vezana uz nužnost i razmjernost primjene sile: “Članak 3. ne zabranjuje uporabu sile od strane policijskih službenika tijekom uhićenja. Neovisno o tome, pribjegavanje sili mora biti razmjerno i apsolutno neophodno s obzirom na okolnosti svakog konkretnog slučaja (vidi, između mnogih drugih izvora prava, *Altay protiv Turske*, br. 22279/93, stavak 54, 22. svibnja 2001.). U tom je pogledu, na primjer, važno razmotriti ima li razloga vjerovati da bi se osoba o kojoj je riječ pokušala opirati uhićenju ili pobjeći, nanijeti ozljedu ili štetu ili sakriti dokaze (vidi *Raninen protiv Finske*, 16. prosinca 1997., stavak 56., Izvješća 1997 VIII; i *Gutsanovi protiv Bugarske*, br. 34529/10, stavak 126., ECHR 2013 (izvaci)). Međutim, svako pribjegavanje tjelesnoj snazi od strane predstavnika države prema nekoj osobi, a koje nije nužno s obzirom na njezino ponašanje, ponižava ljudsko dostojanstvo te osobe i, samim time, predstavlja kršenje prava navedenog u članku 3. (vidi *Rachwalski i Ferenc protiv Poljske*, br. 47709/99, stavak 59., 28. srpnja 2009.). Taj kriterij stroge proporcionalnosti Sud je također primjenjivao u situacijama u kojim su dotični pojedinci već nalazili u rukama institucija za provedbu zakona (vidi, na primjer, *Gladović protiv Hrvatske*, br. 28847/08, stavak 37., 10. svibnja 2011.). 121. Nadalje, ako se može pretpostaviti da su neke od ozljeda podnositelja zahtjeva uzrokovane u trenutku njegova uhićenja, Sud mora utvrditi jesu li one bile posljedica sile koja je bila nužno potrebna da ga se obuzda. Teret dokaza da je o tome bila riječ je na Vladi (vidi prethodno citirani predmet *Lenev*, stavak 113., i predmete citirane u njemu).”

je podnositelj zadobio prilično velik hematom na lijevoj ruci, nesporno je da je zatvorski stražar udario podnositelja zahtjeva gumenom palicom i da je on kao rezultat toga zadobio ozljede, te stoga na Vladi leži teret da dokaže, s uvjerljivim argumentima, da upotreba sile nije bila prekomjerna.⁵³⁰

No Vlada nije dostavila nikakve uvjerljive dokaze koji bi mogli dati osnovu za opravdanje stupnja primijenjene sile te ESLJP nije mogao utvrditi na kojoj su se osnovi domaće vlasti uvjerile da je sila upotrijebljena protiv podnositelja zahtjeva bila nužna. Stoga je zaključeno da je država odgovorna temeljem čl. 3. za nečovječno i ponižavajuće postupanje kojemu su podnositelja zahtjeva podvrgnuli zatvorski stražari. Dakle u presudi *Gladović* ESLJP je pravilno primijenio standard iz presude *Bouyid* te smatrao da iako je Gladović, kao „problematičan“ zatvorenik već uzrokovao nekoliko incidenata, zatvorski stražari nisu smjeli upotrijebiti gumenu palicu i udariti ga dvaput po ruci uslijed čega je zadobio hematom ljubičaste boje veličine 10x20 cm.

S druge strane, u presudi *Perkov*, iako su zatvorske vlasti očigledno povrijedile pozitivne materijalne obveze te dovele podnositelja u prostoriju s opasnim stvarima radi pretrage. O čemu će nastavno biti govora te su ga čuvari u najmanju ruku ošamarili i potom bacili na pod, ESLJP nije našao postojanje materijalne negativne obveze, kao niti u predmetu *Tadić* u kojem je podnositelj uslijed uhićenja na grub način, primjenom neadekvatnih metoda, završio na operativnom zahvatu ugradnje umjetnog ramena.

ESLJP je prema mom mišljenju prečesto opravdava primjenu sile od strane policije u slučajevima kada ona nije bila nužna i kada je bila nerazmjerna naravi potrebe čime dolazi do izražaja prevaga zaštite interesa opće sigurnosti te zaštite sigurnosti službenih osoba u obavljanju službe. Iako smatram da mora postojati jaka zaštita navedenih vrijednosti, također se zalažem za vrlo detaljno preispitivanje preduvjeta za njezinu primjenu kao i strogo kažnjavanje svake zlouporabe primjene sile jer u suprotnom konvencijska zaštita uistinu ostaje samo iluzorna.

Također, smatram da se težina prouzročenih ozljeda kod žrtava ne evaluira u dovoljnoj mjeri (perforacija bubnjića u predmetu *Štitić* te ugradnja umjetnog ramena u predmetu *Tadić*)

⁵³⁰ Vidi predmet *Matko protiv Slovenije*, br. 43393/98 od 2. studenog 2006., § 104.

prilikom procjene je li uporabljena sila bila razmjerna naravi potrebe te jesu li agenti države dovoljno educirani kako bi spriječili odnosno ne bi svojim postupanjem prouzročili zlostavljanje pojedinaca prilikom uhićenja, a što predstavlja pozitivne obveze države.

Stoga smatram da se u judikaturi ESLJP-a (barem u odnosu na Republiku Hrvatsku) ne primjenjuje dosljedno *no more than absolutely necessary standard*.

Nadalje, u presudi *M.S. protiv Hrvatske*⁵³¹ ESLJP je prepoznao posebnu ranjivost osoba s duševnim smetnjama, kao i da se ta ranjivost mora osobito uzeti u obzir u procjeni je li predmetno postupanje ili kažnjavanje protivno standardima iz čl. 3.^{532,533}

Pribjegavanje fizičkoj naspram osoba lišenih slobode, koje nije nužno potrebno uslijed njihova ponašanja, smanjuje ljudsko dostojanstvo te u načelu predstavlja povredu prava propisanog čl. 3. Konvencije.⁵³⁴ Također, ESLJP je ponovio da pozicija podređenosti i nemoći, koja je tipična za pacijente prisilno smještene u psihijatrijskim bolnicama, poziva na povećanu pozornost u razmatranju je li postupljeno u skladu s Konvencijom. Razvijena načela medicine u pravilu su ipak odlučujuća u takvim slučajevima; opće je načelo da se mjera koja predstavlja terapijsku nužnost ne može smatrati nečovječnom ili ponižavajućom. Neovisno o tome ESLJP je naveo da Sud mora biti uvjeren da za takvo postupanje postoji medicinska potreba⁵³⁵ (§ 98.). Prema stavu Suda upotreba mjera vezivanja odnosno tzv. sputavanja

⁵³¹ Iako osobe lišene slobode u postupku *sui generis* prema odredbama ZZODS-a nisu tema rada, vrijedno je spomenuti ovu presudu kako bi se pokazalo da i na ovom području dolazi do zlouporaba te predstavlja svakako važnu temu za buduća istraživanja.

⁵³² Vidjeti *Keenan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 27229/95, st. 111., ECHR 2001-III; *Rohde protiv Danske*, br. 69332/01, st. 99., 21. srpnja 2005.; *Renolde protiv Franuske*, br. 5608/05, st. 120., ECHR 2008 (izvaci); te *Bureš*, prethodno citiran, st. 85.

⁵³³ „Stigmatizacija osoba sa psihosocijalnim teškoćama utječe na percepciju o samim tim osobama. Sudska praksa ESLJP-a se odlučno ograđuje od stigme svojim obrazloženjem ranjivosti, što pomaže u ocjenjivanju predmeta iz perspektive podnositelja zahtjeva. Konkretno, Sud je razvio svijest o narušenoj sposobnosti nekih mentalno bolesnih osoba da podnose prigovore na vlastito zlostavljanje, a također je počeo razvijati nijansirano razumijevanje raznolikosti psihosocijalnih poteškoća i niza učinaka koji one mogu imati. Također, Sud je počeo zahtijevati od država da pokažu pojačan senzibilitet pri postupanju kada utvrde postojanje ovih okolnosti. Pritom Sud pridonosi zamjeni štetnih arhetipova ili ideja mentalno bolesne osobe – onih koji potiču strah i diskriminaciju – novima, koji usmjeravaju razumijevanje njihovih posebnih potreba i ljudskosti, kao i osjećaja nepravde, u pojačanu zaštitu. U isto vrijeme Sud mora paziti da ne ojačava ideje o nemoći ili podčinjenosti dotičnih osoba. Kao i za osobe s intelektualnim invaliditetom, Sud mora uspostaviti ravnotežu između zaštite i osnaživanja osoba psihosocijalne smetnje.“ Vidi Heri Corina, *Responsive Human Rights Vulnerability, Ill-treatment and the EctHR*, University of Zürich, 2021, str. 60–62.

⁵³⁴ Vidjeti *Krastanov protiv Bugarske*, z. br. 50222/99, § 53., 30. rujna 2004.

⁵³⁵ Agencija Europske unije za temeljna prava (dalje: FRA) provela je istraživanje u sklopu kojeg se razgovaralo „s nizom osoba koje su doživjele ili bile svjedoci uporabe izdvajanja i sputavanja, pokazalo je da su upotrebu prisilnog sputavanja osobe koje su ga iskusile doživjele kao 'traumatično, nemoguće za zaboraviti i nešto što ponekad uzrokuje tjelesne ozljede'. Neki su se ispitanici smatrali poniženima posebno u vezi sa svojom potrebom

psihijatrijskih pacijenata mora biti razmjerna primjerenim jamstvima protiv bilo kakvih zlouporaba, uz pružanje dostatne postupovne zaštite te uz mogućnost dokazivanja postojanja dostatnog opravdanja u smislu poštivanja zahtjeva krajnje nužde i razmjernosti. Daljnji uvjet jest da sve druge razumne mogućnosti nisu uspjele na zadovoljavajući način suzbiti rizik od ozljede pacijenta ili drugih osoba. Mora se također pokazati da trajanje predmetne prisilne mjere nije produženo izvan razdoblja koje je bilo nužno potrebno za ostvarenje te svrhe (§ 105.).

U ovom predmetu ESLJP je napomenuo da ni medicinska dokumentacija podnositeljice zahtjeva koja je dovela do njezinog prisilnog smještaja nije upućivala na to da ona predstavlja neku neposrednu ili neminovnu prijetnju sebi ili drugima niti da je na drugi način bila agresivna. Stoga Sud ne smatra da je nedvojbeno utvrđeno da je vezivanje upotrijebljeno radi sprječavanja navodnih napada i da su neuspješno isprobani drugi, odnosno manje ograničavajući, načini pokušaja smirivanja podnositeljice zahtjeva, te je zaključio da Vlada nije uspjela dokazati da je upotreba fizičkog vezivanja podnositeljice zahtjeva u trajanju od petnaest sati bila potrebna i razmjerna u danim okolnostima. Slijedom navedenog, Sud je utvrdio da je podnositeljica zahtjeva bila podvrgnuta nečovječnom i ponižavajućem postupanju protivno čl. 3. Konvencije (§ 110.–112.).

U odnosu na pravni standard nužnosti i razmjernosti primijenjene sile, zaključno valja napomenuti da ESLJP nerijetko utvrđuje da provedena istraga nije ispunjavala konvencijske zahtjeve zbog toga što primijenjena sila nije bila nužna ni razmjerna (u tom smislu vidjeti, primjerice, §69. presude *Tadić protiv Hrvatske*, §42. presude *Gladović protiv Hrvatske* te § 66. presude *Perkov protiv Hrvatske*).

za upotrebom toaleta, a drugi su istaknuli svoje razočaranje da se nisu isprobale druge, manje ograničavajuće metode prije pribjegavanja sputavanju. Posebice, jedan ispitanik koji je proveo vrijeme kao pacijent u psihijatrijskim bolnicama primijetio je da se sputavanjem koristilo kao sredstvom za nošenje s tjeskobom ili uznemirenošću, a neki od ispitanika povezali su zlouporabu sputavanja i izdvajanja s osjećajem da je osoblje prema pacijentima bilo neprijateljski, umjesto podržavajuće, nastrojeno.“ – odlomak 61. presude.

6.1.6. Diferencijacija neljudskog i ponižavajućeg postupanja

Kao što je ranije navedeno, takozvana zabrana zlostavljanja iz članka 3. Konvencije sadrži svojevrsnu gradaciju navedenog pojma. Kao najteža povreda navedene zabrane javlja se mučenje, potom slijed nehumano postupanje, a naposljetku i ponižavajuće postupanje. S obzirom na to da je u prethodnom poglavlju detaljno obrađena diferencijacija istaknutih pojmova, ovdje će se izlaganje ograničiti samo na analizu razgraničenja pojmova nehumanog i ponižavajućeg postupanja koje je ESLJP iznio u svojim presudama vezanim uz članak 3. koje se odnose na Republiku Hrvatsku. Vrijedi još jednom napomenuti kako, do sada, ESLJP u svojim presudama u odnosu na Hrvatsku nije utvrdio postupanje koje se može okarakterizirati kao mučenje te je stoga navedeni pojam ispušten iz daljnje analize, a isto je bio i jedan od razloga da ga se ispusti i iz naslova rada.

U presudi *Gladović protiv Hrvatske* ESLJP je ponovio svoja načelna stajališta te je istaknuo kako je postupanje nečovječno „...jer je *inter alia* bilo učinjeno s umišljajem, primjenjivano satima bez prestanka i uzrokovalo bilo stvarne tjelesne povrede bilo snažno fizičko ili psihičko trpljenje (vidi prethodno citiranu presudu *Velikog vijeća Labita protiv Italije*, § 120.).“ S druge strane, „...Postupanje se smatra "ponižavajućim" ako je u žrtvama pobudilo osjećaj straha, tjeskobe ili podređenosti koji ih mogu poniziti i omalovažiti, te ako je moglo slomiti njihov tjelesni ili moralni otpor (vidi predmete *Hurtado protiv Švicarske*, 28. siječnja 1994., mišljenje Komisije, stavak 67., *Serija A br. 280* i *Wieser protiv Austrije*, br. 2293/03, stavak 36., 22. veljače 2007.).“ (§ 35.) Isto pravno shvaćanje Sud je ponovio u presudama *Mader* (§ 107.), *Durđević* (§ 74.), *V.D.* (§ 62.) i *Mafalani* (§ 69.), kao i u presudi *Babić* u kojoj se pozvao na opća načela iznesena u presudi *Bouyid* (§ 29.).

U odnosu na ovaj pravni standard posebno vrijedi istaknuti presudu *Štitić* u kojoj je nadležno državno odvjetništvo odbacilo kaznenu prijavu na temelju izjava uredujućih policijskih službenika i drugih policijskih službenika, podnositeljevih navoda i priložene medicinske dokumentacije. Utvrdilo je da policijski službenici B. M. i B. R. „nisu imali namjeru nanijeti teške ozljede podnositelju zahtjeva“. U toj odluci ODO se pozvao na tvrdnju policijskih službenika da je tijekom uhićenja podnositelj zahtjeva pružao snažan otpor i da je sila primijenjena protiv njega bila nužna. Ovdje treba reći da je postojanje namjere samo jedna od okolnosti koja upućuje na to da se radilo o nečovječnom postupanju, dok su druge okolnosti,

kao što je navedeno, primjerice da je postupanje trajalo satima i da je prouzročilo teške fizičke i psihičke posljedice (vidi predmet *Labita protiv Italije [GC]*, br. 26772/95, § 120., ECHR 2000-I). Stoga nepostojanje namjere zlostavljanja ne ekskulpira počinitelja jer je nesporno da se može neljudski ili ponižavajuće postupati prema osobama i bez posebno stvorene namjere (primjerice hotimično ili nehotice ostaviti osobu u hladnoj prostoriji bez adekvatne odjeće te joj zaboraviti donijeti vodu i hranu kroz određeni period) te bi postojanje takve namjere upućivalo na kvalificirano postupanje, a s obzirom na intenzitet i trajanje upozoravalo bi i na eventualno teži oblik zlostavljanja (neljudsko postupanje, a u nekim slučajevima čak i mučenje).

Primjećujem i da u predmetima koji se odnose na Republiku Hrvatsku ESLJP nerijetko ne identificira je li se radilo o neljudskom ili ponižavajućem postupanju ili pak uopće ne kaže o kojem se obliku materijalne povrede čl.3. radilo. Primjerice, u presudama *Mafalani i Babić* utvrđeno je tek da se radio o povredi materijalnog aspekta čl.3. bez da je ESLJP rekao je li se radilo o mučenju, neljudskom ili ponižavajućem postupanju. Nadalje, u predmetima *V.D. i M.S.* je utvrđeno da se radilo o nečovječnom i ponižavajućem postupanju, a ista formulacija upotrijebljena je i u presudi *Gladović*. Tek je u presudi *Mader* ESLJP jasno identificirao da se radilo o nečovječnom postupanju.

6.1.7. Kriteriji za utvrđenje materijalnog aspekta pozitivnih obveza države

Kao što je navedeno u poglavlju 5.3.1.2.1. smatra se da je povrijeđen materijalni aspekt pozitivnih obveza države ukoliko država ne djeluje preventivno kako bi zaštitila pojedince od mogućeg zlostavljanja. Radnje koje treba poduzimati u tom smjeru jesu primjerice kriminalizacija akata zlostavljanja, osiguravanje podrške žrtvama zlostavljanja, edukacija vlastitih službenika o zabrani zlostavljanja i slično.

Iako nisam pronašla da je ESLJP u presudama koje se odnose na temu rada u odnosu na Republiku Hrvatsku utvrdio ijednu povredu materijalnog aspekta pozitivnih obveza, smatram da je u presudi *Perkov* to trebao učiniti. Naime, u §§ 53. i 54. presude ESLJP je utvrdio „*da su zatvorski čuvari bili ti koji su odveli podnositelja zahtjeva u prostoriju punu opasnih predmeta, kao što je predmetni čekić, ne poštujući relevantna zatvorska pravila postupanja (..) i time riskirajući sigurnosni incident.*“ Pritom je Sud istaknuo pozitivnu obvezu koja se

odnosi na „*zahtjev profesionalnosti i visoke razine kompetentnosti službenika odgovornih za provedbu zakona i njihovu obvezu da izbjegnu očite rizike po život i fizički integritet osoba pod njihovom kontrolom*“, koju kao što sam navela, nažalost u konačnici nije našao povrijeđenom.

Time je ESLJP poslao pogrešnu poruku suprotnu konvencijskim standardima, a to je da se treba opravdati uporaba sile koju su uporabili agenti države kako bi se obranili od opasnosti koju su sami izazvali. Stoga, okolnost da nisu poštovani sigurnosni standardi od strane države prilikom smještaja osoba lišenih slobode u neadekvatne prostorije prema mojem mišljenju predstavlja povredu materijalnog aspekta pozitivnih obveza.⁵³⁶

Utvrđenje upravo ove vrste povreda je osobito važno jer prema svojoj biti najčešće dovodi do zakonodavnih izmjena koje država predlaže i sklopu akcijskih planova u postupcima izvršenja presuda ESLJP-a, o čemu će biti više govora u poglavlju 6.3.

6.1.8. Provođenje učinkovite istrage

Kao što je to navedeno u poglavlju u kojem su obrađene pozitivne postupovne obveze države prema članku 3. Konvencije, provođenje učinkovite istrage oživotvoruje zabranu mučenja u praksi. S obzirom na to da su u navedenom poglavlju (5.3.1.2.2.) detaljno iznesene karakteristike koje istraga, kao najvažnija pozitivna postupovna obveza države, u načelu mora zadovoljavati kako bi bila učinkovita, te se karakteristike neće ovdje u cijelosti ponavljati. Naprotiv, analizu ću ovdje, uz kratko podsjećanje na temeljne zahtjeve koje istraga mora zadovoljavati da bi bila konvencijski prihvatljiva, ograničiti na pitanje je li hrvatske vlasti provode učinkovitu istragu na način koji oživotvoruje zabranu mučenja u praksi, a poglavito će se ukazati na nedostatke na koje je upozorio ESLJP.

ESLJP je u presudi *Dolenec* ponovio temeljna utvrđenja koja se odnose na standarde učinkovite istrage iz presude *Labita protiv Italije* (§ 144.). Pozitivne obveze države se aktiviraju uvijek kada osoba iznese dokazivu tvrdnju da je pretrpjela zlostavljanje od strane zaposlenika države. Takva istraga mora biti temeljita, što znači da vlasti moraju ulagati ozbiljne napore kako bi utvrdile što se dogodilo te prilikom zatvaranja istrage nadležna tijela

⁵³⁶ O potrebi poštivanja sigurnosnih standarda prilikom smještaja u jedinice za zadržavanje vidjeti presudu *Daraibou protiv Hrvatske*, br. z. 84523/17, od 7. 1. 2023., vidi bilj. 203.

ne bi smjela donositi brzoplete i neutemeljene zaključke niti na takvim zaključcima temeljiti svoje odluke (vidi [GC], br. 26772/95, § 131., ECHR 2000-IV; te *Muradova protiv Azerbajdžana*, br. 22684/05, § 100., 2. travnja 2009.). Jedan od najnižih standarda djelotvornosti istrage jest da je „ona neovisna, nepristrana i da podliježe javnoj kontroli te da nadležne vlasti moraju postupati s uzornom revnošću i promptnošću (vidi, na primjer, *Menesheva protiv Rusije*, br. 59261/00, § 67., ECHR 2006-III). *Assenov i drugi, prethodno citirano*, § 103. et seq.)“. Istraga također mora biti temeljita, a vlasti moraju poduzeti razumne mjere kako bi osigurale dokaze koji uključuju iskaze očevidaca i forenzične dokaze, a ukoliko tu svoju dužnost ne ispune te zbog toga nije moguće utvrditi ozljede ili identitet počinitelja, izlažu se opasnosti da su time povrijedile navedeni standard, odnosno proceduralni aspekt čl. 3. (§ 145. presude *Dolenec*).

Istraga mora moći dovesti do otkrivanja i kažnjavanja odgovornih, čime se sprječava da agenti državi praktički nekažnjeno zloupotrebljavaju prava onih koji se nalaze pod njihovim kontrolom, kao što je to navedeno u presudi *Gladović protiv Hrvatske* (§39.). Pri tome, kao što je to navedeno u presudi *Mafalani protiv Hrvatske*, obveza provesti istragu nije obveza rezultata nego sredstava⁵³⁷, a da bi se istraga smatrala djelotvornom, općenito se može smatrati potrebnim da i osobe nadležne za provođenje istrage, i one koje ju provode, budu neovisne od onih koje su sudjelovale u događajima, što ne znači samo nepostojanje hijerarhijske ili institucionalne veze, nego i praktičnu neovisnost (§95.). Naposljetku, svaki nedostatak istrage koji umanjuje mogućnost da se kroz nju utvrdi uzrok smrti ili odgovorna osoba može predstavljati rizik da ovaj standard neće biti zadovoljen (§96. presude *Mafalani*).

⁵³⁷ U §§ 111.–112. presude *Mader protiv Hrvatske* Sud je naveo: „Obveza provesti istragu 'nije obveza rezultata nego sredstava': svaka istraga ne mora nužno biti uspješna ili dovesti do zaključka koji se podudara s tražiteljevim opisom događaja, međutim, ona treba u načelu biti prikladna da dovede do utvrđivanja činjenica predmeta i, ako se dokaže da su navodi istiniti, do identifikacije i kažnjavanja odgovornih. (...) Istraga ozbiljnih navoda o zlostavljanju mora biti temeljita. To znači da vlasti uvijek moraju ozbiljno nastojati utvrditi što se dogodilo i ne bi se smjele oslanjati na brzoplete ili neutemeljene zaključke radi zatvaranja istrage, niti bi takve zaključke smjele koristiti kao temelj za donošenje odluka. Moraju poduzeti sve razumne raspoložive korake radi osiguranja dokaza koji se tiču incidenta, uključujući, između ostalog, detaljnu izjavu navodne žrtve, izjave svjedoka očevidaca, forenzičke dokaze i, kada je to prikladno, dodatna liječnička uvjerenja, prikladna dati cjelovit i točan zapis ozljeda te objektivnu analizu medicinskih nalaza, osobito glede uzroka ozljeda. Svaki nedostatak istrage koji podriva njenu sposobnost utvrđivanja uzroka ozljeđivanja ili odgovorne osobe predstavlja rizik da ovaj standard neće biti zadovoljen. Istraga ozbiljnih navoda o zlostavljanju mora biti brza. Konačno, mora postojati dovoljan element javne kontrole istrage ili njenih rezultata, osobito, u svim predmetima podnositelj prigovora mora imati djelotvoran pristup istražnom postupku (vidi, između mnogih drugih izvora prava, predmete *Assenov i drugi protiv Bugarske*, 28. listopada 1998., §§ 102. et seq., *Reports 1998-VIII*; *Mikheyev protiv Rusije*, br. 77617/01, §§ 107.–108., 26. siječnja 2006.; i *Petropoulou-Tsakiris protiv Grčke*, br. 44803/04, § 50., 6. prosinca 2007.)“

U presudi *Dolenec* ESLJP je utvrdio da je došlo do povrede proceduralnog aspekta čl. 3. Konvencije jer je zatvorsko osoblje koje je bilo uključeno u incidente sastavilo tek pisana izvješća za upravitelja zatvora, koji im je bio hijerarhijski nadređen. ESLJP je ponovio utvrđenja iz ranijih presuda „*da osobe koje su odgovorne za istragu ili koje provode istragu, općenito govoreći, trebaju biti neovisne od onih koje su umiješane u događaje (vidi, mutatis mutandis, Güleç v. Turkey, 27. srpnja 1998., Reports 1998-IV, §§ 81.–82.; Öğur v. Turkey, [GC] br. 21954/93, ECHR 1999-III, §§ 91.–92.; i McShane v. the United Kingdom, br. 43290/98, § 95, 28. svibnja 2002.)*. Tu se ne misli samo na odsutnost hijerarhijske ili institucionalne povezanosti, već i na stvarnu neovisnost (vidi, mutatis mutandis, *Ergi v. Turkey, 28. srpnja 1998., Reports*).“⁵³⁸ ESLJP je utvrdio da se opisano postupanje ne može smatrati temeljitom i djelotvornom istragom navoda o zlostavljanju od strane zatvorskog osoblja niti da su je provela neovisna i nepristrana tijela. Prema stavu ESLJP-a, odgovornost za ispitivanje raspoloživih dokaza, uključujući i uzimanje iskaza od podnositelja zahtjeva, uključenih službenika i zatvorskoga liječnika te za neovisnu ocjenu činjenica prvenstveno je bila na sucu izvršenja Županijskog suda u Varaždinu kojemu je podnositelj zahtjeva podnio pritužbu o zlostavljanju ili na nekom drugom neovisnom tijelu kaznenog progona ili sudu. Međutim, sudac je ignorirao navode podnositelja zahtjeva te je stoga utvrđena proceduralna povreda čl. 3. Konvencije.

Slično tome, u presudi *Gladović* ESLJP je utvrdio da je ista sutkinja koja je vodila kazneni postupak protiv podnositelja donijela i odluku koja se odnosi na stegovna djela⁵³⁹ i to na temelju izvješća zatvorskog osoblja i pisanih podnesaka podnositelja, no u tom postupku nije uopće ocijenjena upotreba sile protiv podnositelja te nije utvrđena jačina upotrijebljene sile i je li bila strogo potrebna. O osnovanosti navoda da je bio zlostavljan na podu moglo se zaključivati i iz nalaza i mišljenja vještaka sudske medicine danog u kaznenom postupku. Sud je utvrdio da nisu poduzeti ni minimalni naponi kako bi se utvrdilo jesu li bili nazočni i drugi zatvorenici iz iste ćelije te kako bi se u slučaju da jesu uzele njihove izjave. Umjesto toga

⁵³⁸ Ovdje treba naglasiti da se radi o obvezi države da uvijek kada postoje okolnosti koje upućuju na to da je do zlostavljanja došlo od strane zaposlenika države organizira učinkovit sustav nadzora nad takvim postupanjem te provođenje učinkovite i adekvatne istrage. Stoga, iako domaći pravni sustav predviđa da se zatvorenik koji smatra da su povrijeđena njegova prava može obratiti upravitelju zatvora, Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa i uprave te sucu izvršenja, smatram da tako postavljen sustav nije učinkovit, što proizlazi i iz analizirane prakse, dostupne statistike, ali i provedenog istraživanja, kako će to biti izloženo u poglavljima 9. i 10.

⁵³⁹ Prema Zakonu o izvršavanju kazne zatvora, koji je u to vrijeme bio na snazi, o stegovnim postupcima protiv zatvorenika na izdržavanju kazne odlučivao je županijski sud.

sutkinja se zadovoljila prihvaćanjem verzije događaja kako su ga prikazali zatvorski čuvari te je Sud smatrao da navedeno ne ispunjava postupovne zahtjeve iz čl. 3. Konvencije.

U predmetu *Mader*, ESLJP je utvrdio da, iako je navode o zlostavljanju podnositelj iznio pred sudom te u ustavnoj tužbi, nikada nije otvorena nikakva službena istraga o njegovim navodima, iako je raspravni sud saslušao policijskog službenika, zapisničarku te odvjetnika na okolnosti pod kojima je policija ispitivala podnositelja, a svi su oni svoje izjave usredotočili na vrijeme kad je odvjetnik došao u Policijsku upravu, dakle oko 1 sat ujutro 4. lipnja 2004. Nisu ocijenjene okolnosti boravka podnositelja zahtjeva u policijskoj postaji od 1. lipnja 2004. do vremena kad je došao odvjetnik. Iako je tijekom rasprave određeno psihijatrijsko vještačenje na okolnost utvrđenja psihičkog stanja tijekom policijskog ispitivanja, taj nalaz nije pridonio provjeri navoda podnositelja zahtjeva o zlostavljanju. Stoga je Sud utvrdio da nije bilo djelotvorne službene istrage o navodima podnositelja zahtjeva da ga je policija zlostavljala te da je stoga došlo i do povrede postupovnog vida čl. 3. Konvencije.

U presudi *Durđević protiv Hrvatske* ESLJP je zaključio da nacionalne vlasti nisu provele odgovarajuću i djelotvornu istragu, kao i da se nedostaci odnose na nedostatak djelotvornosti i nedostatak neovisnosti tijela vlasti koja su sudjelovala u provedbi istrage. Sud je smatrao da prvenstveno državni odvjetnik, ali ni policija nisu poduzeli potrebne korake kako bi zadovoljili standarde učinkovite istrage.⁵⁴⁰

Sličnu povredu ESLJP je pronašao i u predmetu *V.D. protiv Hrvatske* u kojem je, u odnosu na postupovni aspekt povrede čl. 3. Konvencije, imao u vidu da su vođena dva postupka protiv ukupno četvorice uređujućih policajaca. U prvom je ODO Zagreb odbacio kaznenu prijavu na temelju toga što su ozljede koje je imao podnositelj samonanesene kada se podnositelj ugrizao za jezik i kada je lupao glavom o pod. Taj se zaključak temeljio na razgovorima koje je provela policija, na dokazima koje su dali policijski djelatnici o kojima je riječ i medicinskom

⁵⁴⁰ "90. Državni odvjetnik nije poduzeo neovisne korake, kao što je obavljanje razgovora s drugom podnositeljicom zahtjeva, s policijskim službenicima koji su sudjelovali i s očevicima, nije naložio forenzičko ispitivanje ozljeda druge podnositeljice zahtjeva, i tako dalje (vidi, kao suprotno, *Berliński protiv Poljske*, br. 27715/95 i 30209/96, stavci 69. i 70., od 20. lipnja 2002. godine). Nema nikakvih naznaka da je državni odvjetnik na bilo koji način bio pripremljen da izvrši strogu kontrolu policijske verzije događaja u odnosu na taj izgred. 91. Glede koraka koje je poduzela policija, Sud bilježi da Vlada nije dostavila nikakve dokaze da je policija obavila razgovor s drugom podnositeljicom zahtjeva, koja je prigovorila da ju je policija tukla, ili s policijski službenicima koji su navodno u tome sudjelovali. 92. Nadalje, državni odvjetnik je temeljio svoje zaključke na iskazu svjedoka M.Šk. i M.S. No ovaj prvi međutim nije bio nazočan na mjestu događaja, a što se tiče drugog, opis događaja koji su dala ta dva svjedoka o tome je li bio nazočan na mjestu događaja se razlikuju (vidi stavke 24. i 25. ove presude)"

izvješću, kao i na kaznenoj presudi protiv podnositelja. Međutim, državno odvjetništvo nije na adekvatan način ocijenilo nalaz i mišljenje iz kojeg su proizašla prethodno opisana utvrđenja o mehanizmu nastanka ozljeda. Umjesto toga nacionalne su vlasti nekritički prihvatile izjave policijskih djelatnika da si je podnositelj sam zadao ozljede, a same nisu uložile nikakav napor da bi saznale na koji su način ozljede zadobivene ili su mogle biti zadobivene. Obzirom da su vođena dva odvojena postupka protiv policajaca, u drugom postupku je Sud ponovio da podnositelj nije bio obvezan pokrenuti kazneni postupak kao privatni tužitelj jer je to bila dužnost državnog odvjetništva. No, usprkos tome što je podnositelj to učinio, nacionalne vlasti nisu poduzele ništa dulje od tri godine te je stoga utvrđena povreda postupovnog aspekta čl. 3. Konvencije u odnosu na oba postupka protiv četvorice policijskih djelatnika.

ESLJP je i u predmetu *Mafalani protiv Hrvatske* utvrdio povredu proceduralnog aspekta čl. 3. Konvencije i to zato što je Županijskom državnom odvjetništvu u Zagrebu „...*također nedostajala potrebna transparentnost i vanjski dojam neovisnosti*“. Prema stavu Suda, središnja platforma za njegovu odluku da odbaci kaznenu prijavu podnositelja zahtjeva bila su tek izvješća koja je dostavio glavni ravnatelj policije i pisana izvješća koja su dostavili policijski inspektori, a koji su zapravo bili umiješani u navodno zlostavljanje podnositelja tijekom njegova boravka u policijskoj postaji. Također, Županijsko državno odvjetništvo u Zagrebu nije poduzelo neovisne korake, primjerice da pokuša identificirati policijske službenike ATJ-a koji su sudjelovali u uhićenju, da ispita podnositelja zahtjeva, druge policijske službenike koji imaju saznanja o događaju te liječnika koji je pregledao podnositelja, niti je naložilo vještačenje (§102. presude). Stoga je zaključak Suda bio da ne postoje nikakve naznake da su domaće vlasti na bilo koji način bile spremne istinski i neovisno istražiti okolnosti navodnog zlostavljanja podnositelja zahtjeva od strane policije te je zaključio da istraga u vezi s navodima podnositelja zahtjeva o zlostavljanju od strane policije nije bila u skladu sa zahtjevima Konvencije u pogledu neovisnosti i učinkovitosti, kao i da je povrijeđen proceduralni aspekt čl. 3. Konvencije (§104.).

Neučinkovitost istrage u predmetu *Tadić protiv Hrvatske* utvrđena je kako u odnosu na istragu koju je provela policija, tako i u odnosu na istragu koju je provelo Općinsko državno odvjetništvo u Zagrebu (§67.-75. presude). U pogledu adekvatnosti provedene istrage Sud je najviše „zamjerio“ što tijela progona do trenutka kada je podnesen zahtjev Sudu nisu naložila „stručno forenzičko medicinsko mišljenje“, odnosno sudsko-medicinsko vještačenje, te što

izvješće interne policijske istrage nije bilo dostavljeno podnositelju zahtjeva, nego je označeno kao povjerljivo čak i za samu žrtvu. Iako je ODO Zagreb još 5. veljače 2013. obaviješten o incidentu od strane policije, započeo je istragu tek kad je podnositelj zahtjeva podnio kaznenu prijavu u srpnju 2014. te je državno odvjetništvo bilo odgovorno za provedbu službene učinkovite istrage okolnosti navodnog zlostavljanja podnositelja zahtjeva.⁵⁴¹ U odnosu na navode Vlade da ODO nije mogao ispitati podnositelja jer se nije odazivao na pozive Sud je naveo da ne može prihvatiti tvrdnju da napredak i učinkovitost postupka koji se odnosi na navode o zlostavljanju u cijelosti ovise o ponašanju žrtve⁵⁴² te da ODO Zagreb nije uložio ozbiljne napore da ocijeni najvažniji aspekt predmeta – je li sila koju su upotrijebili policijski službenici bila neophodna i/ili prekomjerna u danoj situaciji. U odnosu na učinkovitost i marnost Sud je primijetio da je istraga do trenutka donošenja presude trajala tri godine te je slijedom svega izloženog utvrdio da je došlo do povrede proceduralnog aspekta čl. 3. Konvencije.

Ovdje smatram kontradiktornim zaključak ESLJP-a o tome da ne vjeruje podnositelju da je tešku ozljedu ramena u vidu ugradnju ramene proteze zadobio uslijed prekomjerne uporabe sile budući da domaća tijela progona uopće nisu provela dokaze kojima bi se ocijenilo je li primijenjena sila bila prekomjerna ili nije. No, navedeno je u skladu sa prethodno spomenutim trendom procesualizacije prilikom odlučivanja ESLJP-a prema kojem, ukoliko se utvrdi povreda postupovne obveze, ESLJP “vraća“ predmet domaćoj državi radi provođenja adekvatne istrage te se potom podnositelj ponovno može obratiti sa zahtjevom Sudu koji će potom odlučivati na temelju značajnije količine dokaza te jasnijeg činjeničnog stanja.

Prema mojem mišljenju, utvrđenja iz presude *Tadić* važna su za ocjenu odnosa državnog odvjetništva i policije u cjelini, s obzirom na pravni standard neovisne istrage, poglavito imajući u vidu da je utvrđeno da ni policija ni Općinsko državno odvjetništvo u Zagrebu nisu proveli adekvatnu istragu. Naime, policija je najbliži suradnik državnog odvjetništva. Ta dva tijela imaju dugogodišnju suradnju budući da policija provodi izvide kaznenih djela na zahtjev državnog odvjetništva te ga obavještava o poduzetim radnjama. Bez učinkovite policije nema ni učinkovitog državnog odvjetništva. Iako se ne može reći da državno odvjetništvo *a priori* ne bi postupalo ni po jednoj kaznenoj prijavi protiv policijskih službenika, iz analizirane prakse proizlazi da je u najvećem broju slučajeva državno odvjetništvu suglasno sa

⁵⁴¹ Usporediti s predmetom *Mafalani protiv Hrvatske*, br. 32325/13 od 9. srpnja 2015., § 100.

⁵⁴² Usporediti s predmetom *Petropoulou-Tsakiris protiv Grčke*, br. 44803/04 od 6. prosinca 2007., § 51.

zaključkom interne kontrole MUP-a da je upotreba sredstava prisile bila zakonita. Zapravo, nisam pronašla nijedan slučaj u kojem je ODO zaključio suprotno, a razlog je tome, smatram, to što je „učinkovita“ policija potrebna državnom odvjetništvu radi funkcioniranja represivnog aparata. Stoga smatram da državnom odvjetništvu nije u cilju zaključiti da je policija prekoračila ovlasti primijenivši silu jer bi to mogao biti razlog za urušavanje cjelokupnog kaznenog postupka zbog kojeg je došlo do uhićenja te osobe (pritom mislim na izdvajanje kao nezakonitih svih dokaza pribavljenih povredom čl. 3. Konvencije).

Kao što je ranije navedeno, kada podnositelj iznese navode o zlostavljanju potkrijepljene medicinskim dokumentacijom, koji su ozbiljni i uvjerljivi, dolazi do obveze provođenja temeljite istrage. U presudi *Štitić protiv Hrvatske* utvrđeno je da provedena istraga nije bila adekvatna jer je državno odvjetništvo za istragu zadužilo zadarsku policiju, odnosno istu policiju kojoj su pripadali policijski službenici koji su sudjelovali u događaju. Na temelju utvrđenja same policije Općinsko državno odvjetništvo odbacilo je navode podnositelja zahtjeva. Od provedenih radnji ODO je tek ispitao dvojicu uključenih policajaca te su se njihove izjave smatrale dostatnima za zaključak da je sila koju su primijenili bila opravdana bez razmatranja je li bila razmjerna okolnostima predmeta, a osobito je li bila neophodna i/ili prekomjerna. Tijela kaznenog progona tako ponovno nisu uložila ozbiljne napore da ocijene taj najvažniji aspekt predmeta. Osobito je sporno za Sud ponovno bilo to što nije naloženo medicinsko vještačenje kojim bi se utvrdio mehanizam nastanka ozljeda, kao i navodi jesu li policijski službenici podnositelja udarali rukama i nogama dok je stajao i dok je ležao na tlu. Umjesto toga domaće vlasti ograničile su svoju ocjenu na čitanje medicinske dokumentacije i izjave dane od umiješanih policijskih službenika, što je očito bilo nedostatno za razjašnjenje svih relevantnih okolnosti zlostavljanja podnositelja. Stoga je zaključak ESLJP-a bio da domaće vlasti nisu ispunile svoju obvezu provođenja učinkovite istrage te da je došlo do povrede postupovnog aspekta čl. 3. Konvencije.

Istovjetnu povredu proceduralnog aspekta čl. 3. Konvencije ESLJP je pronašao i u presudi *Perkov protiv Hrvatske* gdje je utvrdio da istraga provedena od strane upraviteljice zatvora nije bila neovisna jer ona, kao hijerarhijski nadređena osumnjičenim pravosudnim policajcima, ne zadovoljava kriterij neovisnosti. U odnosu na postupanje povodom podnositeljeve kaznene prijave ESLJP je utvrdio da je policija obavila razgovore s osumnjičenim zatvorskim čuvarima, podnositeljem i njegovim cimerom iz ćelije te s liječnicima. „Međutim, Državno odvjetništvo nije se potrudilo ocijeniti jesu li podnositelja zahtjeva zatvorski čuvari doista ošamarili prije nego što je posegnuo za čekićem, već je samo

zaključilo da je u svakom slučaju, posegnuvši za čekićem, podnositelj zahtjeva izazvao reakciju zatvorskih čuvara“ (§ 65.). ESLJP je zaključio da Državno odvjetništvo nije ispitalo dežurnog čuvara, koji bi mogao pojasniti što mu je točno podnositelj rekao neposredno nakon incidenta, kada je primijetio crvenilo na licu, a jednako tako nije provedeno nikakvo vještačenje kojim bi se utvrdio uzrok ozljeda na licu podnositelja. Zaključeno je i da se u rješenju o odbačaju podnositeljeve kaznene prijave samo navodi da nema dovoljno dokaza da su zatvorski čuvari zlostavljali podnositelja, bez posebnog razmatranja onoga što se dogodilo prije nego što je podnositelj posegnuo za čekićem i što se dogodilo nakon toga. Iz toga proizlazi da Državno odvjetništvo nije ispitalo je li sila korištena protiv podnositelja zahtjeva bila strogo nužna i/ili prekomjerna (§ 66.). Konačno, ESLJP je utvrdio da je, iako je policija obavila razgovor s liječnicima u prosincu 2015., Državnom odvjetništvu trebalo još jedanaest mjeseci da provede daljnje istražne radnje, bez ikakva opravdanja za takvu stanku (§ 67.), zbog čega je zaključeno da država nije ispunila postupovnu obvezu iz čl. 3. Konvencije.

Naposljetku, u presudi *Babić protiv Hrvatske* utvrđena je povreda postupovnog aspekta čl. 3. Konvencije zato što vlasti nikada nisu pokrenule službenu kaznenu istragu nakon što su ih podnositelj i liječnik koji je ocijenio podnositeljeve ozljede obavijestili o podnositeljevu zlostavljanju u policijskom pritvoru. Jedini korak koji je policija poduzela bila je interna ocjena zakonitosti i opravdanosti uporabe sile, što se prema ESLJP-u ne može smatrati neovisnom istragom incidenta (§26.). Iako je određeno medicinsko vještačenje o opsegu podnositeljevih ozljeda, isto je provedeno u kontekstu kaznenog postupka protiv podnositelja zbog optužbi za napad na policijskog službenika te raspravni sud nije donio nikakvu ocjenu podnositeljevih tvrdnji o zlostavljanju (§27.). Slijedom navedenog, zbog neadekvatne i neučinkovite istrage, utvrđena je povreda postupovnog aspekta čl. 3. Konvencije.

Iz prikazane analize sudske prakse ESLJP-a u odnosu na Republiku Hrvatsku u vezi obveze provođenja učinkovite istrage proizlazi kako se ta povreda utvrđuje relativno često i to ponajprije zbog toga što istragu nije provelo neovisno tijelo, odnosno zbog toga što istraga nije bila dovoljno temeljita jer ili nisu izvedeni svi (prikladni) dokazi ili nije uopće utvrđeno je li primijenjena sila bila nužna, odnosno apsolutno neophodna te razmjerna. Jednako učestali razlog je i neučinkovitost istrage u vidu njezinom nerazumno dugog trajanja odnosno nepostupanje tijela progona sa dostatnom marnošću.

6.2. Standardi odlučivanja o dopuštenosti zahtjeva

Smatram da i kod uvjeta dopuštenosti, standardi ESLJP-a nisu ujednačeni, kako ću to nastavno analizirati.

6.2.1. Iscrpljenost pravnih sredstava (načelo supsidijariteta)

Čl. 35. st. 1. Konvencije, preduvjet da se pojedinac obrati ESLJP-u jest da je prethodno iscrpio sva raspoloživa pravna sredstva. Pritom Konvencija ne navodi koja su to pravna sredstva već propisuje da to mora biti “u skladu s općeprihvaćenim pravilima međunarodnog prava”.⁵⁴³

Stoga podnositelji nerijetko imaju poteškoće u identifikaciji koja to pravna sredstva moraju iscrpiti prije obraćanja ESLJP-u.

Iz presude *Dolenec* jasno je vidljivo da je ESLJP u počecima donošenja presuda protiv Republike Hrvatske primjenjivao znatno „blaži“ pristup u odnosu na iscrpljenost pravnih sredstava nego što ga primjenjuje danas.⁵⁴⁴ Iako niti za jedan događaj na koji se podnositelj prituživao nije iscrpljen cjelokupni pravni put koji je kao redovit uvjet dopuštenosti poslije ustanovio ESLJP,⁵⁴⁵ ovdje je Sud smatrao dostatnim to što je u odnosu na prvi incident, podnositelj u pritužbi sucu izvršenja naveo da je protiv njega određenog dana bila upotrijebljena sila. Nadalje, ESLJP je utvrdio da je pritužba na uvjete u Zatvoru u Puli poslana Ministarstvu obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, koje ju je dana 26. siječnja 2007. prosljedilo ravnatelju Uprave za zatvorski sustav, međutim ne navodi se da bi bilo koji pravni lijek bio podnesen zbog nepružanja odgovora na tu pritužbu. Također,

⁵⁴³ Čl. 35. st. 1. Konvencije glasi: “Sud može razmatrati predmet samo nakon što su iscrpljena sva raspoloživa domaća pravna sredstva, u skladu s općeprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i unutar razdoblja od četiri mjeseca od dana donošenja konačne odluke.

⁵⁴⁴ Jedan od glavnih razloga odbačaja zahtjeva jest upravo neiscrpljenost pravnog puta, odnosno nepoštivanje načela supsidijarnosti iz čl. 35. st. 1. Konvencije. O detlejnijim činjenicama slučaja vidjeti prilog 2. uz rad.

⁵⁴⁵ To bi kod slučajeva sumnje na mučenje, neljudsko i ponižavajuće postupanje bilo podnošenje kaznene prijave te potom ustavne tužbe, iako Vlada RH gotovo uvijek prigovara da podnositelji nisu iscrpili i pravno sredstvo pritužbu na rad višem državnim odvjetniku. No navedeno pravno sredstvo ne može se smatrati učinkovitim kako zbog (ne)učestalosti njegova prihvaćanja tako i zbog nedostatka uvjeta neovisnosti. Ukoliko se radi o tužbi zbog nehumanih uvjeta u zatvorima (engl. *prison condition*) tijekom izdržavanja kazne te nepružanja adekvatne medicinske skrbi, za iscrpljivanje pravnog puta potrebno je podnijeti zahtjev za sudsku zaštitu sucu izvršenja, zatim žalbu izvanraspravnom vijeću županijskog suda u slučaju negativne ili djelomično negativne odluke, te potom podnijeti i meritornu ustavnu tužbu kao posljednji pravni lijek kada se radi o preventivnim pravnim sredstvima.

podnositelj je u usmenom iskazu danom pred sucem izvršenja Županijskog suda u Puli žalio na incidente u Zatvoru u Puli koji su se zbili 21. siječnja i 17. veljače 2007. (§116.).

Stoga je ESLJP utvrdio da je podnositelj zahtjeva podnosio pritužbe i nadležnim sucima izvršenja i Upravi za zatvorski sustav. Prema mišljenju Suda, taj je njegov odabir bio u skladu s domaćim zakonodavstvom (§117.). No ESLJP je zaključio da suci nisu pokrenuli nijedan postupak povodom podnositeljevih pritužbi, niti su o njima donosili odluke, te da su umjesto toga oni podnositelju zahtjeva odgovarali putem dopisa.

Iz navedenog je moguće zaključiti da 2009. ESLJP nije ni preispitivao je li podnositelj podnosio žalbe protiv odluka koje se odnose na preventivni pravni put ni zahtijevao formalno donošenje rješenja, a nije zahtijevao ni da podnositelj podnese ustavnu tužbu u cilju nastavka preventivnog pravnog puta, sve u smislu ispunjavanja zahtjeva iz čl. 35. Konvencije. U kasnijim odlukama ESLJP je ipak zahtijevao da podnositelji prije obraćanja Sudu iskoriste znatno više pravnih sredstava kako bi dali mogućnost domaćoj državi da povredu ispravi, što je, uostalom, sukladno praksi u odnosu na druge države članice, te samim time, dakako, i opravdano.

I u predmetu *Gladović* ESLJP je zaključio da je time što je obavijestio sutkinju koja je protiv njega vodila kazneni postupak da su ga zatvorski stražari udarili gumenom palicom dok je ležao na podu podnositelj ispunio svoju dužnost da obavijesti mjerodavne nacionalne vlasti o tome da je bio zlostavljan.

I iz predmeta *Mađer* (2011.) vidljiv je tolerantniji pristup ESLJP po pitanju iscrpljenosti pravnog puta. ESLJP je utvrdio da je podnositelj navode o zlostavljanju te uskrati sna, hrane i vode podnio u pisanom podnesku sudu tijekom rasprave i u žalbi protiv presude te da je time izvršio svoju obvezu prijave, nakon čega je obveza provođenja učinkovite istrage prebačena na državu.

Prigovori Vlade s vremenom su bili sve rigorozniji te je u predmetu *Tadić* Vlada tvrdila da nisu iscrpljena sva dostupna domaća pravna sredstva jer podnositelj nije prigovorio rezultatima interne policijske istrage te da nije tražio informacije od ODO-a Zagreb o napretku istrage, kao i da nije podnio pritužbu niti tražio pokretanje stegovnog postupka od višeg državnog odvjetništva zbog neučinkovitosti istrage sukladno čl. 206. a. i 206. b. Zakona

o kaznenom postupku. Također prigovor se odnosio i na to da podnositelj nije upotrijebio pravno sredstvo predviđeno čl. 5. Zakona o policiji.

Takve argumente Vlade treba kritizirati jer je potpuno izvjesno da nijedno od navedenih pravnih sredstava ne predstavlja učinkovito pravno sredstvo koje bi predstavljalo uvjet dopuštenosti zahtjeva, kako je to u presudi utvrdio i ESLJP (§ 40.-44.).

Prema ocjeni ESLJP-a, uz poštovanje načela supsidijariteta, obveza iscrpljivanja domaćih pravnih sredstava zahtijeva da se podnositelj na uobičajen način posluži pravnim sredstvima koja su učinkovita, dostatna i dostupna u odnosu na prigovore na temelju Konvencije.⁵⁴⁶

U odluci *Jularić protiv Hrvatske* (zahtjev broj 26611/08) od 24. lipnja 2010. ESLJP je istaknuo da se od žrtve povrede čl. 2. i čl. 3. Konvencije očekuje da poduzme korake koji prate napredak istrage te da svoj zahtjev podnese uz dužnu brzinu nakon što postane svjesna ili nakon što je trebala postati svjesna nepostojanja kaznene istrage. Sud je primijetio da kazneni postupak nikada nije ni otvoren protiv navodnih počinitelja, a stegovni postupak protiv zatvorskih čuvara okončan je 25. siječnja 2002., dok je zahtjev podnesen tek 6. svibnja 2008., više od sedam godina nakon incidenta i više od šest godina nakon okončanja stegovnog postupka. Stoga je Sud ocijenio da je zahtjev podnesen izvan roka, budući da je podnositelj trebao biti svjestan da nije pokrenut nikakav kazneni postupak jer glavni svjedok i navodna žrtva nikada nisu bili pozvani ni pred kakvu sudsku vlast.

I u odluci *Đurović protiv Hrvatske* (zahtjev broj 51714/13) od 7. ožujka 2017. ESLJP je utvrdio da podnositelj nikada nije podnio kaznenu prijavu koja se tiče njegovih prigovora istaknutih ESLJP-u. Do incidenta je došlo u listopadu 2008., a zahtjev ESLJP-u podnesen je 1. kolovoza 2013. ESLJP je ocijenio da u slučajevima kada je od početka jasno da podnositelju zahtjeva nije dostupno nikakvo djelotvorno pravno sredstvo rok teče od dana kada se dogodila radnja ili mjera kojoj se prigovara (§ 28.). Podnositelj se obratio samo Uredu Predsjednika Republike Hrvatske, i to dopisom od 27. srpnja 2011. Sud je smatrao da je on morao biti svjestan da taj dopis nije rezultirao poduzimanjem konkretnih mjera, no svejedno nije podnio kaznenu prijavu zbog navodnog zlostavljanja.⁵⁴⁷ Umjesto podnošenja kaznene

⁵⁴⁶ Da bi bilo učinkovito, pravno sredstvo mora moći izravno ispraviti sporno stanje stvari (vidjeti predmet *Balogh protiv Mađarske*, br. 47940/99, od 20. srpnja 2004., § 30.).

⁵⁴⁷ Radi zlostavljanja prilikom istog uhićenja od strane ATJ Lučko, Mafalani je podnio kaznenu prijavu te iako je podnesena četiri godine nakon događaja, ESLJP je smatrao da je time zadovoljeno načelo supsidijariteta.

prijave podnositelj zahtjeva svoje je prigovore iznio tek u ustavnoj tužbi u kontekstu kaznenog postupka koji je protiv njega vođen, a zahtjev Sudu podnio je prije odluke Ustavnog suda RH o ustavnoj tužbi (§ 35.). Europski je sud smatrao da podnositelj nije pokazao dužnu revnost, nije poduzeo korake kako bi pratio rješava li se njegov slučaj niti je podnio zahtjeve za ubrzanje postupka (§ 36.). U odnosu na podnesenu tužbu za naknadu štete Sud je podsjetio da se takvom tužbom ne može doći do identiteta počinitelja, a još manje utvrditi njihova odgovornost, pa stoga parnični postupak ne utječe na računanje šestomjesečnog roka (§ 37.). Slijedom svega navedenog zahtjev podnositelja odbačen je kao nepravovremen (§ 38.).

Također, i u odluci *Crnković protiv Hrvatske* (zahtjev broj 69697/11) od 26. studenoga 2019. ESLJP je odlučio da o prigovoru neprovođenja učinkovite istrage ne može odlučivati jer podnositelj ne samo što taj zahtjev uopće nije isticao pred nacionalnim tijelima, ili ga je isticao paušalno, već ni u samom zahtjevu Sudu nije istaknuo povredu procesnog aspekta čl. 3. Konvencije, odnosno nije iznio navode o izostanku učinkovite istrage zlostavljanja kojem je bio podvrgnut u vojarni Kerestinec (§§ 30.–32.).

U odluci *Zdravka Kušić i drugi protiv Hrvatske* (zahtjev broj 71667/17) od 10. prosinca 2019. ESLJP je ocjenjivao učinkovitost ustavne tužbe (signatura U-IIIBi) kao pravnog lijeka u kontekstu neučinkovitih istraga u okviru čl. 2. i 3. Konvencije. Budući da je utvrđeno da ustavna tužba predstavlja učinkovito pravno sredstvo, ESLJP je smatrao da su je pojedinci dužni iskoristiti kao pravni lijek prije podnošenja zahtjevu Sudu. Pri tome podnositelji imaju mogućnost podnijeti zahtjev ESLJP-u ako ustavnosudski postupak predugo traje ili se i dalje smatraju žrtvama povrede Konvencije. S obzirom na opisano utvrđenje ESLJP JE zahtjev podnositelja odbacio zbog neiscrpljivanja domaćih pravnih sredstava.

U presudi *Babić*, u odnosu na prigovor Vlade da podnositelj zahtjeva nije podnio ustavnu tužbu zbog neprovođenja učinkovite istrage, ESLJP je zaključio da je on podnio ustavnu tužbu nakon što je osuđen za kazneno djelo, u kojoj je naveo da ga je policija zlostavljala. ESLJP je smatrao da je time prigovorio načinu na koji je njegova tvrdnja o zlostavljanju rješavana, a Ustavni sud na tu tvrdnju nije odgovorio, te je predmet proglašen dopuštenim.

Zanimljivo je da ESLJP niti u predmetu *Perkov*, niti u predmetu *Babić* (koji su podneseni ESLJP-u 2016.g.) nije utvrdio obvezu podnošenja ustavne tužbe radi neprovođenja učinkovite istrage kao uvjet dopuštenosti, iako je Ustavni sud u predmetu *Frančišek Zakšek*, kako će to biti nastavno analizirano, zaključio da je rok od kojeg bi se trebalo smatrati da je novouvedena praksa zaživjela u pravnom sustavu 15. srpnja 2015., kojem roku se oštro protivim iz razloga koje ću iznijeti u poglavlju 7. ESLJP je ovime postupio protivno stavu iz prethodno spomenute odluke *Zdravka Kušić i drugi*.

6.2.2. Građanska tužba kao uvjet dopuštenosti

U predmetu *Mader* glede prigovora Vlade da podnositelj nije koristio građansku tužbu za naknadu štete kao pravni lijek, ESLJP je naveo da se građanska pravna sredstva ne mogu smatrati dostatnima za ispunjavanje obveza države ugovornice temeljem čl. 3. budući da im je cilj dosuditi naknadu štete, a ne utvrditi tko je odgovoran i kazniti ga.⁵⁴⁸

I u presudi *Durđević*, ESLJP je također smatrao dostatnim to što su podnositelji obavijestili policiju o događaju, a za ispunjenje uvjeta dopuštenosti nije se zahtijevalo da podnositelji podnesu građansku tužbu radi naknade štete da preuzmu kazneni progon jer je provođenje istrage obveza države a ne pojedinca (§64.).

U predmetu *V.D.*, istrage su bile u tijeku protiv policijskih djelatnika, a građanska tužba nije bila podnesena. U odnosu na Vladine prigovore da nije podnio tužbu radi naknade štete Sud je ponovio da se građanskom tužbom ne može doći do saznanja o identitetu počinitelja, a još manje ustanoviti njihovu odgovornost (§47.).

ESLJP je nažalost proglasio predmet *M. M. protiv Hrvatske*, br. z. 4955/15 nedopuštenim, obzirom da je građanski postupak radi naknade štete još bio u tijeku. U navedenom predmetu kaznena prijava protiv policijskih službenika je odbačena iz razloga jer je iz Kaznenog zakona izbačeno kazneno djelo nesavjesnog rada u službi te navodno nije postojao pravni kontinuitet niti u jednom drugom kaznenom djelu za protupravno ponašanje *in concreto*. Iako je u predmetima *Mafalani*, *Tadić* i *Perkov* ESLJP smatrao dostatnim podnošenje kaznene prijave

⁵⁴⁸ Vidi predmet *Assenov i drugi protiv Bugarske*, 28. listopada 1998., § 85., Izvještaji o presudama i odlukama 1998-VIII, te *V. D. protiv Hrvatske*, § 47.

radi ispunjenja uvjeta dopuštenosti, u ovom, po podnositelja vrlo teškom predmetu, ESLJP je odučio suprotno jer nije mogao naći povredu obveza države. Radi se o predmetu u kojem je podnositelj tvrdio da su vlasti propustile postupati i izdvojiti iz obitelji sina zbog čijeg je promijenjenog ponašanja podnositelj pozvao 112. Umjesto hitne pomoći, poslana je policija koja nije ulazila u dom jer u tom trenutku sin nije radio nikakav nered, ali je po njihovom odlasku, idućeg jutra, uslijed poremećaja izazvanog uznapredovalom shizofrenijom, usmratio majku i baku.

Prema mom mišljenju, kada se radi o propustima zaposlenika države s tako teškom posljedicom, predmet bi se uvijek treba razmatrati s kaznenopravnog, a ne građanskopravnog aspekta te stoga ova odluka odstupa od svih drugih uvjeta dopuštenosti te je iz tog razloga valja oštro kritizirati.

6.2.3. Obveza provođenja službene istrage ex officio

Već je prethodno više puta obrazloženo da se pozitivne obveze države aktiviraju uvijek kada osoba iznese dokazivu tvrdnju da je pretrpjela zlostavljanje od strane zaposlenika države. Dakle, provođenja adekvatne i učinkovite istrage jest obveza države, a ne pojedinca.

Što se tiče prigovora da je kazneni postupak protiv policajaca još uvijek u tijeku, u presudi *V.D.* Sud je utvrdio da se radi o postupku nakon preuzimanja kaznenog progona od strane podnositelja, a nakon odbačaja državnog odvjetništva, čija je to obaveza, te stoga podnositelj nije bio dužan čekati okončanje ovog postupka kako bi iscrpio pravni put.⁵⁴⁹

I u predmetu *Gladović* ESLJP je utvrdio da sukladno mjerodavnim odredbama Zakona o kaznenom postupku, sud koji zaprimi kaznenu prijavu koja sadrži navode o kaznenom djelu koje se goni po službenoj dužnosti jest dužan odmah tu kaznenu prijavu proslijediti nadležnom državnom odvjetništvu.

U presudi *Tadić* ESLJP je ponovio da, kada postoji razlog za sumnju da je pojedinac bio podvrgnut zlostavljanju od strane državnog službenika, dužnost je države provesti učinkovitu

⁵⁴⁹ Podsjećam da se radi o predmetu koji se odnosi na događaj prije uvođenja signature U-III Bi te se stoga podnositelj, sukladno tada važećoj praksi Suda, mogao izravno nakon odbačaja kaznene prijave obratiti ESLJP-u.

službenu istragu.⁵⁵⁰ Ne može se prepustiti inicijativi žrtve da podnese formalni prigovor ili da preuzme odgovornost za provođenje istražnih postupaka budući da tijela moraju djelovati na vlastitu inicijativu.⁵⁵¹ Podnositelj zahtjeva iskoristio je pravna sredstva koja su mu bila na raspolaganju jer je podnio kaznenu prijavu ODO-u Zagreb.

Što se tiče Vladinih tvrdnji vezanih uz prava žrtava na temelju čl. 206.a. i 206.b. Zakona o kaznenom postupku, Sud smatra da te odredbe ne treba shvatiti kao nametanje obveze žrtvama da ih koriste u kontekstu iscrpljivanja domaćih pravnih sredstava, uzimajući u obzir obvezu državnih tijela da postupaju po službenoj dužnosti u slučajevima zlostavljanja.⁵⁵²

U predmetu *Perkov*, Vlada je predlagala proglasiti predmet nedopuštenim zbog neiscrpljivanja domaćih pravnih sredstava jer je podnositelj imao mogućnost podnijeti pritužbu višem državnom odvjetniku zbog neučinkovite istrage, kao i nakon odbačaja kaznene prijave nastaviti kazneni progon kao supsidijarni tužitelj. Ti su prigovori Vlade odbačeni kao neosnovani, pri čemu se ESLJP pozvao na prethodnu praksu u predmetima *V. D.* i *Tadić* (§35.).

U presudi *Babić (2023)*, podnositelj je tijekom obavijesnog razgovora u policijskoj postaji izjavio da su ga pretukli policijski službenici, a bolnički liječnik koji ga je pregledao i utvrdio opseg ozljeda te je sljedeći dan poslao medicinsko izvješće policiji. Stoga je ESLJP utvrdio da je time došlo do postupovne obveze države da provede službenu istragu. Pritom nisu prihvaćeni prigovori Vlade da je podnositelj trebao podnijeti službenu kaznenu prijavu protiv policijskih službenika koji su ga navodno zlostavljali, jer je smatrao da je država prethodno opisanim radnjama bila obaviještena te morala reagirati *ex officio*.

6.2.4. Pravovremenost podnošenja zahtjeva

Sukladno čl.35. st.1. Konvencije, rok u kojem se podnositelji moraju obratiti Sudu iznosi četiri mjeseca od dana zaprimanja konačne odluke domaćeg suda.

⁵⁵⁰ Vidi predmet *Selmouni protiv Francuske [VV]*, br. 25803/94, § 79, ESLJP 1999-V, i gore citirani predmet *Bouyid*, § 116.

⁵⁵¹ Vidi predmet *Bouyid*, § 119.

⁵⁵² Vidi *mutatis mutandis*, predmete *D. J. protiv Hrvatske*, br. 42418/10, §§ 63.–65., 24. srpnja 2012.; *Remetin protiv Hrvatske*, br. 29525/10, §§ 73.–74., 11. prosinca 2012.; i *Kudra protiv Hrvatske*, br. 13904/07, §§ 95., 18. prosinca 2012.

Međutim, taj rok neće biti uvijek lako utvrditi, osobito u slučajevima u kojima su domaći postupci još u tijeku.

U presudi *Mafalani* ESLJP je dao vrlo važnu nit vodilju kako računati rok od kojeg teče obveza obraćanja ESLJP.u, ukoliko je postupak pred domaćim tijelima još u tijeku.

ESLJP je utvrdio da „u pravilu šestomjesečni rok teče od datuma donošenja konačne odluke nakon iscrpljenja domaćih pravnih sredstava. Međutim, kada je već od samoga početka jasno da ne postoji djelotvorno pravno sredstvo, taj rok teče od datuma radnji ili mjera koje su predmet prigovora. Članak 35. stavak 1. ne smije se tumačiti na način da zahtijeva od podnositelja zahtjeva da podnese Sudu prigovor prije nego što se njegov položaj u vezi s predmetnim pitanjem ne riješi na domaćoj razini. Kada, prema tome, podnositelj zahtjeva ima na raspolaganju očigledno postojeće pravno sredstvo i tek kasnije postane svjestan okolnosti koje to pravno sredstvo čine nedjelotvornim, Sud smatra da je sukladno smislu članka 35. stavka 1. da šestomjesečni rok teče od datuma kada je podnositelj zahtjeva postao svjestan ili je trebao postati svjestan tih okolnosti“ (§77.)

„Sud je već presudio da, u slučajevima koji se tiču istrage zlostavljanja, obveza revnosti koje su se podnositelji zahtjeva dužni pridržavati sadrži dva različita, ali usko povezana aspekta: s jedne strane, podnositelji zahtjeva moraju što prije kontaktirati domaće vlasti u vezi s napretkom u istrazi – što podrazumijeva potrebu da im se revno javljaju, jer svaki rizik odgađanja kompromitira učinkovitost istrage – i, s druge strane, oni moraju promptno podnijeti svoj zahtjev Sudu čim postanu svjesni ili su trebali postati svjesni da istraga nije učinkovita“ (§78.).

Time je prema mojem mišljenju pooštren kriterij dopuštenosti te je podnositeljima stavljen velik teret prema kojem sami moraju procjenjivati kada podnijeti zahtjev Sudu, a da to ne bude prerano, niti prekasno.

Situacija je donekle olakšana uvođenjem novog pravnog sredstva – ustavne tužbe zbog neprovođenja učinkovite istrage, kako će to biti pojašnjeno u idućem poglavlju, ali i tu mogu

postojati slučajevi u kojima i postupak pred Ustavnim sudom nerazumno dugo traje.⁵⁵³ No ovdje se pojavljuje novi problem, a taj je otkada teče rok za podnošenje ustavne tužbe radi neprovođenja učinkovite istrage, kako će to biti analizirano u idućem poglavlju.

U predmetu *M. B. protiv Hrvatske*, zahtjev br. 4488/13, odluka od 16. lipnja 2015., podnositelj je 22. ožujka 2013. podnio zahtjev ESLJP-u da je 15. siječnja 2007. i 25. svibnja 2008. podvrgnut zlostavljanju od strane policije te da u odnosu na te događaje nije provedena učinkovita istraga. U odnosu na incident od 15. 1. 2007. podnositelj je podnio zahtjev ESLJP-u nakon što je prošlo više od pet godina od odlučivanja u povodu njegovih prijava na nacionalnoj razini te je time došlo do prekoračenja šestomjesečnog roka predviđenog čl. 35. st. 1. Konvencije. Iako je podnositelj preuzeo kazneni progon kao oštećenik nakon odbačaja kaznene prijave od 12. srpnja 2007., on nije pružio nikakve nove dokaze ni tvrdnje kojima bi potaknuo vlasti na daljnje ispitivanje njegovog slučaja. U svakom slučaju, postupci su pred sudom okončani u travnju 2010., a podnositelj je svoj zahtjev podnio gotovo tri godine kasnije. Stoga su prigovori upućeni izvan roka. U odnosu na incident od 25. svibnja 2008. Sud je istaknuo da podnositelj nije podnio nikakvu kaznenu prijavu, pa nije ni iscrpio sva dostupna domaća pravna sredstva, te je stoga zahtjev trebalo odbaciti (§§ 71.–78.)

Iz svega navedenog razvidno je da podnositelji moraju biti vrlo oprezni prilikom iscrpljivanja pravnih sredstava jer će Vlada na sve načine pokušati osporiti dopuštenost njihovog zahtjeva ponekad upozoravajući da nisu iscrpljena sva dostupna pravna sredstva, a ponekad da su korištena sredstva koja su u praksi neučinkovita odnosno kod kojih ne postoji razuman izgled za uspjeh, te je stoga prekoračen šestomjesečni, odnosno sada četveromjesečni rok za podnošenje zahtjeva sudu.⁵⁵⁴

Sud je naveo da se ondje gdje nacionalni sustav pruža mogućnost da oštećena strana sama preuzme progon te oštećenik tu mogućnost iskoristi i taj postupak mora uzeti u obzir.⁵⁵⁵

⁵⁵³ Iako se odnosi na uvjete u zatvorima koji nisu tema rada, u već citiranom predmetu *Jungić*, ESLJP je smatrao da podnositelj nije trebao čekati okončanje ustavnosudskog postupka koji je u tom trenutku trajao nešto preko dvije godine.

⁵⁵⁴ Člankom 4. Protokola br. 15 uz Konvenciju izmijenjen je čl. 35. st. 1. Konvencije na način da se riječi „unutar razdoblja od šest mjeseci“ zamjenjuju riječima „unutar razdoblja od četiri mjeseca“. U odnosu na Republiku Hrvatsku stupio je na snagu 1. kolovoza 2021., a počeo se primjenjivati 1. veljače 2022.

⁵⁵⁵ Vidi *V. D. protiv Hrvatske*, br. 15526/10, st. 53., 8. studenog 2011.; *Butolen protiv Slovenije*, br. 41356/08, st. 70., 26. travnja 2012.; gore citirani predmet *D. J.*, st. 58.; *Otašević protiv Srbije*, br. 32198/07, st. 25., 5. veljače 2013.; te *Habimi i drugi protiv Srbije*, br. 19072/08, st. 72., 3. lipnja 2014.

Predmetno tumačenje dano je *in favorem* oštećenika i njime nije uvedena nova obveza za oštećenike da nakon odbačaja kaznenih prijava preuzimaju kazneni progon kao supsidijarni tužitelji, jer je to primarno obveza državnog odvjetništva te bi takva obveza stvarala prekomjeren teret za oštećenike – žrtve i izlagala ih nepotrebnim troškovima. Osim toga, izgledi za uspjeh u takvim sporovima vrlo su slabi budući da oštećenici ne raspolažu adekvatnim mehanizmima kaznenog progona kao državno odvjetništvo. No ovime se željelo poručiti – ukoliko su se oštećenici upustili u takvu aktivnost, to im se neće uzeti kao otegotno te će još uvijek imati mogućnost obratiti se ESLJP-u.

6.2.5. Nedopuštenost zahtjeva *rationae temporis*

Predmet *Kačinari* (br.z. 28963/10 od 18. srpnja 2013.) proglašen je nedopuštenim stoga jer je prigovor *rationae temporis* nespojiv s odredbama Konvencije. U odnosu na pozitivnu obvezu države u pogledu čl. 3. Konvencije Sud je naveo da je šestomjesečni rok protekao, jednako kao i u odnosu na prigovor koji se odnosi na navodnu preisku naknadu dosuđenu u građanskom postupku (§§ 38.–41.).

U predmetu *Crnković protiv Hrvatske* (zahtjev broj 69697/11) od 26. studenoga 2019. podnositelj zahtjeva uhićen je u siječnju 1992., kada je i predan hrvatskim oružanim snagama. Od 27. siječnja 1992. do 27. ožujka 1992. bio je pritvoren u vojarni „Kerestinec“ te je tvrdio da je bio podvrgnut zlostavljanju. Prigovarao je, *inter alia*, postupovnoj povredi čl. 3. Konvencije zbog neprovođenja učinkovite istrage. Sud je odlučio da u tom dijelu o zahtjevu ne može odlučivati jer podnositelj ne samo što taj zahtjev uopće nije isticao pred nacionalnim tijelima, ili ga je isticao paušalno, već ni u samom zahtjevu Sudu nije istaknuo povredu procesnog aspekta čl. 3. Konvencije, odnosno nije iznio navode o izostanku učinkovite istrage zlostavljanja kojem je bio podvrgnut u vojarni Kerestinec (§§ 30.–32.).

6.2.6. Nedopuštenost zahtjeva *rationae materiae*

ESLJP može, sukladno čl.35.st.2. predmet proglasiti nedopuštenim, osim zbog povrede načela supsidijariteta i nepoštivanja roka iz čl. 35.st.1., i iz drugih razloga predviđenih u čl.35. st.2. i st. 3. Konvencije.⁵⁵⁶

Ukoliko iznijete činjenice ne može podvesti niti pod jednu povredu Konvencije ili *a priori* smatra da činjenice nisu potkrijepljene adekvatnim dokazima, predmet će odbaciti jer ne predstavlja povredu Konvencije *rationae materiae*.

U odluci *Goran Kovačević protiv Hrvatske (zahtjev broj 34804/14) od 12. travnja 2018.* podnositelj je tvrdio da je pretrpio lakše tjelesne ozljede na dan uhićenja od strane policije. Medicinskom dokumentacijom utvrđene su ozljede i kod policajca koji je proveo uhićenje, a podnositelj je potpisao izvješće u kojem se navodi da se on aktivno opirao uhićenju, pa su naspram njega primijenjena sredstva prisile. Tijekom kaznenog postupka podnositelj je davao proturječne izjave – na raspravi je iskazivao da je naspram njega primijenjena sila te da su ga policajci tukli, a u žalbi i ustavnoj tužbi naveo je da se nije opirao uhićenju te da ozljede nije dobio tijekom uhićenja. ESLJP je istaknuo da podnositelj ni u jednom trenutku nije iznio pojedinosti o načinu kako je navodno zlostavljan u policijskoj postaji niti je potkrijepio taj navod te objasnio kako je zadobio ozljede. ESLJP je prihvatio navode Vlade o tijeku uhićenja i boravka u policijskoj postaji te načinu na koji je zadobio ozljede, dakle prilikom opiranja uhićenju. ESLJP je smatrao da prigovori podnositelja nisu „dokazivi“ temeljem čl. 3. Konvencije te da domaće vlasti nisu trebale provesti učinkovitu istragu navodnog zlostavljanja u policijskoj postaji (§58.). Zbog toga je prigovor podnositelja o zlostavljanju temeljem materijalnih i postupovnih aspekata čl. 3. odbačen kao očito neosnovan.

U odluci *Gazibarić protiv Hrvatske (zahtjev broj 17765/07) od 25. ožujka 2010.* ESLJP je utvrdio da vođenje istrage u kaznenom postupku, čak i kroz dulje vremensko razdoblje, samo

⁵⁵⁶ Čl.35. st.2. glasi: “Sud neće razmatrati niti jedan pojedinačni zahtjev podnesen na temelju članka 34. koji je:

a) anonimn; ili

b) u osnovi isti kao neki predmet što ga je Sud već ispitivao, ili koji je već podvrgnut nekom drugom međunarodnom postupku istrage ili rješavanja te ako ne sadrži nikakve nove relevantne činjenice.”

St. 3.: “Sud će proglasiti nedopuštenim svaki pojedinačni zahtjev podnesen na temelju članka 34. ako:

a) zahtjev smatra inkompatibilnim s odredbama Konvencije i dodatnih protokola, očito neosnovanim ili zloupotrebom prava na podnošenje zahtjeva, ili

b) smatra da podnositelj nije pretrpio značajnu štetu, osim ako interesi poštivanja ljudskih prava zajamčenih Konvencijom i dodatnim protokolima traže ispitivanje osnovanosti zahtjeva.”

po sebi ne predstavlja postupanje koje bi moglo dosegnuti potrebnu razinu težine da bi potpalo u domašaj čl. 3. Konvencije te je prigovor ocijenjen očigledno neosnovanim.

U predmetu *B. V. i drugi protiv Hrvatske*, zahtjev broj 38435/13, presuda od 15. prosinca 2015., podnositeljice su podnijele ESLJP-u zahtjev temeljem čl. 3., 8., 13. i 14. Konvencije tvrdeći kako im nacionalna tijela ne pružaju odgovarajuću zaštitu u odnosu na konstantno uznemiravanje od strane njihovih susjeda. Sud je odlučio ocijeniti zahtjev nedopuštenim navodeći da se radi o dugotrajnom sporu podnositeljica i njihovih susjeda te da se dominantno radi o trivijalnim pritužbama, na koje je policija revno odgovorila poduzimajući adekvatne mjere (§ 155.). U odnosu na navode da je treća podnositeljica napadnuta od strane B. P. Sud je naveo da ne postoje ni medicinski dokazi niti policijska intervencija može potvrditi navedeno (§ 156.). U odnosu na vrijeđanje na temelju etničke pripadnosti Sud je naveo da su se etničkim aspektom pri iznošenju uvreda očigledno koristile sve strane u postupku, pa su u takvom kontekstu nacionalne vlasti uzele u obzir takve opaske prilikom donošenja svojih odluka te nisu bile dužne poduzimati daljnje radnje u odnosu na navedeno (§ 157.). U odnosu na pretrpljene ozljede od strane druge podnositeljice, za koje je navedeno da su jedine dovoljno ozbiljne da pokrenu pozitivne obveze vlasti temeljem čl. 3. Konvencije, Sud je utvrdio da je postupak još uvijek u žalbenoj fazi i da je M. P. osuđen na kaznu zatvora u trajanju od osam mjeseci, pa je prigovor u tom dijelu ocijenjen preuranjenim (§§ 159.–161.). Napoljetku, s obzirom na to da su podnositeljice mogle pokrenuti građanski postupak protiv kazneno osuđenih M. P. i B. P., Sud smatra da je tužba za naknadu štete predstavljala mogućnost koju podnositeljice nisu iskoristile (§ 162.–163.) Stoga, s obzirom na odgovor vlasti na zahtjev podnositeljica, intervencije, donesene mjere i postupke pokrenute od strane vlasti, kao i mogućnost pokretanja građanskog postupka za naknadu štete, Sud nije pronašao manjkavosti u mjerodavnom domaćem okviru u vezi s određenim pritužbama podnositeljica te je proglasio zahtjev nedopuštenim (§ 164.).

U predmetu *H.P. protiv Hrvatske*, zahtjev br. 4559/13 od 16. lipnja 2015., podnositelj zahtjeva, inače policijski inspektor, odveden je na ispitivanje od strane drugih policijskih inspektora u sklopu istraživanja lanca organizirane prostitucije. Tvrдио je da su ga tijekom vođenja u sobu za sastanke bez razloga povlačili za ruku, govorili mu da je pokvaren policajac, silili ga da prizna i prijetili mu da će ga prebiti. Sud je smatrao da je zahtjev nedopušten jer postoji nekoliko elemenata koji dovode u ozbiljnu sumnju istinitost

podnositeljevih tvrdnji (§§ 48.–55.). Tako podnositelj prilikom ispitivanja u policiji nije tražio liječničku pomoć niti je pribavio zdravstvenu dokumentaciju za navedeni dan, dok je naknadna medicinska dokumentacija neuvjerljiva i s obzirom na uzrok i datum ozljeda te kontradiktorna budući da dijelom upućuje na ozljedu na lijevoj nadlaktici, a dijelom na lijevom ramenu. Podnositelj je pred domaćim tijelima navodio da su ga povlačili za ruku, a u medicinskoj dokumentaciji navodi se pak da je pretrpio ozljedu prsišta. Nadalje, pred domaćim tijelima podnositelj je iznosio nedosljedne tvrdnje o tome tko ga je točno zlostavljao, a nema dokaza ni da je podnositelj obavijestio bilo koga o svojim ozljedama, navodno uzrokovanim prilikom uporabe sile. ESLJP je zaključio da podnositelj nije učinio vjerojatnim prigovor da je zlostavljan (§ 54.). Štoviše, podnositelj nema mogućnost osporiti djelotvornost istrage jer nije vlastima pružio ozbiljne i vjerodostojne informacije o svojem zlostavljanju. Stoga je zahtjev proglašen nedopuštenim, odnosno očigledno neosnovanim.

6.2.7. Prestanak statusa žrtve

Odlukom *Škrpan protiv Hrvatske* (zahtjev broj 41317/15) od 8. prosinca 2020. ESLJP je odlučio brisati zahtjev s liste predmeta jer je Ustavni sud Republike Hrvatske u ožujku 2020. utvrdio povredu čl. 3. Konvencije u materijalnom i postupovnom aspektu te je podnositelju dosudio naknadu štete u iznosu od 50.000 kuna (približno 6600 eura). Sud je naveo da nema razloga sumnjati da će nakon odluke Ustavnog suda u ovom predmetu tijela kaznenog progona i dalje imati pravnu obvezu ponovno otvoriti i nastaviti istragu o zlostavljanju podnositelja od strane agenata države uzimajući u obzir utvrđenja Ustavnog suda o konkretnim nedostacima te istrage (§ 47.). Navedeni zaključak ESLJP-a ne dovodi u pitanje trajnu obvezu nacionalnih tijela da provedu istragu u skladu sa zahtjevima Konvencije niti bilo koju odluku koju Sud može donijeti da bi vratio predmet na listu slučajeva u skladu s čl. 37. st. 2. Konvencije ako nacionalna tijela ne ispune tu obvezu (§ 50.).

6.3. Izvršenje presuda ESLJP-a

Iako izvršenje presuda ESLJP-a nije tema ovog rada, ovdje će ipak biti izložen kratki osvrt na izvršenje nekih od analiziranih presuda radi analize postupa li Republika Hrvatska po specijalnim i generalnim mjerama iz presuda te dolazi li eventualno do izmjena zakonodavnog okvira.⁵⁵⁷

Pritom načelno države mogu same izabrati kojim će sredstvima ispraviti konvencijsku povredu, a izvršenje obuhvaća tri faze - zaustavljanje povrede koja traje, otklanjanje povrede – povrat u prijašnje stanje ukoliko je moguć te sprječavanje ponavljanja povrede. Nadzor nad izvršenjem presuda je u nadležnosti Odbora ministara Vijeća Europe kojem Vlada podnosi akcijske planove i izvješća. Potonjim Vlada pojašnjava koje je mjere poduzela te zašto nisu potrebne druge mjere.⁵⁵⁸

Svrishodno je početi od presude *V.D. protiv Hrvatske* s obzirom na to da se radi o tzv. *leading case-u* policijskog zlostavljanja u Republici Hrvatskoj. Ovaj predmet odnosio se na policijsko postupanje prema osobi s težim duševnim smetnjama,⁵⁵⁹ koje nažalost u praksi, zbog needuciranosti i nevoljnosti policijskih službenika da prihvate takve smetnje kao bolest, a ne namjerno kriminalno postupanje i agresiju usmjerenu prema policajcima, ima teške posljedice za žrtve takva postupanja. Zbog takvih, ali i drugih slučajevima u kojima su nastale teške posljedice po žrtve policijskog „zlostavljanja“, smatram važnim raditi na edukaciji policijskih službenika, kako ću to iznijeti u poglavlju 11. *Zaključna razmatranja i prijedlozi de lege ferenda*.

⁵⁵⁷ Ovdje smatram kako je posebno prikladno iznijeti osvrte na izvršenja onih presuda u kojima sam zastupala podnositelje zahtjeva, s obzirom na to da u tim predmetima imam izravan uvid u postupke pokrenutim pred nadležnim tijelima u Republici Hrvatskoj radi izvršenja presuda.

⁵⁵⁸ Bonačić, Marin, Tomašić, Tomislav, Implementacija standarda Europskog suda za ljudska prava u hrvatskom prekršajnom pravu i praksi, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, Zagreb, vol. 24, broj 2/2017, str. 384.-385.

⁵⁵⁹ Iz predmeta proizlazi da je podnositelj bolovao od shizoidne psihoze. Osobe s duševnim smetnjama inače, prema praksi ESLJP-a, spadaju u kategoriju posebno ranjivih osoba – vidi presude *Pantea protiv Rumunjske*, br. 33343/96, §§ 189.–192. od 3. 6. 2003., te *Korpachyova – Hofbauer protiv Bugarske*, br. 56668/12, §§ 4. i 35., odluka od 1. 9. 2015. Predmet je zanimljiv jer je podnositelj uhićen te je protiv njega određen istražni zatvor sukladno odredbama Zakona o kaznenom postupku, a tek kasnije je, nakon provedenog psihijatrijskog vještačenja, preusmjeren u postupak *sui generis* sukladno ZZODS-u. Iako tema rada nisu osobe s duševnim smetnjama kako je navedeno u uvodu rada, ovaj slučaj kao i nastavno slučaj M.S. važni su kao dva predmeta koja se odnose na osobito ranjive skupine te ukazuju na potrebu novog istraživanja i rada i s ovog područja.

Konkretno, budući da sam i u ovom postupku zastupala podnositelja, imam saznanja da je on naknadno teško pretučen od strane PP Metković tijekom novog policijskog postupanja 11 godina nakon ovog događaja te je u vozilu hitne pomoći preminuo uslijed psihičke traume izazvane stresom, konkretno od zatajenja srca uslijed psihičke traume.⁵⁶⁰ Novi predmet pred ESLJP-a pokrenula je njegova izvanbračna supruga te je predmet komuniciran Vladi RH pod nazivom *T. V. protiv Hrvatske*, br. z. 47909/19, i očekuje se donošenje presude. Žalosno je da tzv. *leading case* policijskog zlostavljanja može završiti smrću tog istog podnositelja uslijed novog policijskog postupanja, što govori u prilog tome da se presude ESLJP-a ne izvršavaju na adekvatan i prihvatljiv način te da generalne i specijalne mjere ne doživljavaju prikladnu implementaciju.

U odnosu na izvršenje presude *Mafalani*, Županijsko državno odvjetništvo u Zagrebu dopustilo je obnovu kaznenog postupka kod državnog odvjetništva i to temeljem zahtjeva podnositelja od 3. studenog 2015. te je nastavilo s provođenjem istrage. No budući da u roku od naredne gotovo četiri godine istraga nije okončana, podnositelj je podnio ustavnu tužbu (vodi se pod brojem U-IIIBi-2548/2019) zbog neprovođenja učinkovite istrage, koji postupak se pokazao jednako neučinkovit. Naime, o ustavnoj tužbi nije odlučeno naredne četiri godine, te se podnositelj ponovno obratio ESLJP-u 1. ožujka 2022. Od strane Tajništva Suda podnositelj je obaviješten da se novi predmet *Mafalani protiv Hrvatske* vodi pod brojem 13255/22 te je u trenutku dovršetka ovog rada još uvijek u tijeku. Od dana donošenja presude ESLJP-a prošlo je ukupno 8 godina, a budući da istraga nije dovršena niti po ponovljenom zahtjevu za obnovu postupka temeljem presude ESLJP-a, smatram da država nije provela specijalne mjere iz presude. No usprkos tome, na stranicama Vijeća Ministara zaduženo za provedbu presuda Suda, navodi se da je izvršenje zatvoreno.⁵⁶¹

Podnositelj je podnio i zahtjev za obnovu kaznenog postupka u kojem je osuđen za pomaganje u dva teška ubojstva na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 16 godina, međutim taj njegov zahtjev odbijen je rješenjem Županijskog suda u Zagrebu br. Kv-US-138/15 (K-US-66/09) dana 23. 2. 2017. Ta je odluka potvrđena odlukom VSRH br. I Kž-US-34/16-4 od 23. 2. 2017. Iako je podnositelj tvrdio da se kaznena presuda temeljila na

⁵⁶⁰ Obdukcijom su utvrđene ozljede nagnječenja mozga, nagnječenja srca i pluća, višestruki prijelomi rebara, višestruki hematomi na glavi, nekoliko izbijenih zubi i drugo. Vještačenjem je pak utvrđeno da je uzrok smrti najvjerojatnije zatajenje srca uslijed psihičke traume, za koje je pak vještak smatrao da je moguće da je posljedica njegove bolesti.

⁵⁶¹Vidjeti:<https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22mafalani%22%5D,%22execdocumenttypecollection%22:%5B%22CEC%22%5D,%22execidentifier%22:%5B%22004-10255%22%5D%7D>

nezakonitim dokazima pribavljenima mučenjem, odnosno nečovječnim i ponižavajućem postupanjem, što proizlazi iz presude ESLJP-a, sudovi su jednoglasno zaključili da, „*iako je konačna presuda ESLJP-a od 9. srpnja 2015. nova činjenica, odnosno novi dokaz u postupku obnove kaznenog postupka, ona sama za sebe ili u vezi s prijašnjim dokazima nije prikladna da prouzroči oslobođenje osuđenika ili njegovu osudu po blažem zakonu*“. Takav stav domaćih kaznenih sudova treba oštro kritizirati budući da su propustili ocijeniti nezakonitost dokaza na kojem se nikada ne smije temeljiti sudska odluka temeljem čl. 10. st. 2. t. 1. ZKP-a.⁵⁶² Stoga smatram da su domaći sudovi odluku donijeli paušalno, bez obnove postupka i bez izdvajanja nezakonitih dokaza te potom zasnivanja presude na preostalim, zakonitim dokazima te da zapravo povreda konvencije nije ispravljena.

Kao i u predmetu *Mafalani*, ni u predmetu *Tadić* presuda ESLJP-a kojom je utvrđena povreda proceduralnog aspekta čl. 3. Konvencije nije dovela do željenih učinaka jer istraga nije preotvorena ni po prijedlogu za obnovu postupka podnesenom na temelju konačne presude Suda. Naime, USKOK je zaključio da „*nema mjesta daljnjem državnoodvjetničkom postupanju obzirom da je povodom kaznene prijave I. T. donijeta osnovana i na zakonu utemeljena državnoodvjetnička odluka u kojoj su obrazloženi razlozi zbog kojih daljnje istraživanje nije potrebno, a analizom činjeničnog stanja nije utvrđeno da bi se u predmetnom slučaju pri postupanju policijskih službenika ostvarivala zakonska obilježja prijavljenih, a niti nekih drugih kaznenih djela za koje se progoni po službenoj dužnosti*“. Ovaj zaključak treba kritizirati jer predstavlja negiranje povreda utvrđenih od strane ESLJP-a.

Suprotno tome, nakon donošenja recentne presude *Perkov protiv Hrvatske*, podnositeljeva majka je podnijela zahtjev za obnovu kaznenog postupka 18. listopada 2022. te je 24. ožujka 2023. Općinsko državno odvjetništvo u Zadru donijelo rješenje o provođenju istrage posl. br. Kis-DO-25/23 protiv tri pravosudna policajca. Ta je istraga u tijeku te preostaje vidjeti kakva će biti odluka nadležnog državnog odvjetništva i hoće li slijediti mjere koje su navedene u istaknutoj Rezoluciji.⁵⁶³

⁵⁶² Ovdje podsjećam da je u § 178. presude *Gäfgen protiv Njemačke* ESLJP istaknuo da, „*za razliku od članka 3., članak 6. ne predstavlja apsolutno pravo, ali da dopustivost uporabe dokaza pribavljenih mučenjem pokreće ozbiljna pitanja u vezi s pravičnošću postupka te da može predstavljati i poticaj za pripadnike službi da prilikom provođenja zakona koriste takve metode usprkos apsolutnoj zabrani, te da je potrebno uvijek preispitati dopuštenost takvih dokaza s osobitom pažnjom*“.

⁵⁶³ Na daljnju učinkovitost tijela progona i ispravljanje povreda, izgleda, ne utječe ni medijsko praćenje presuda ESLJP-a: <https://www.vecernji.hr/vijesti/majka-pobijedila-u-bitci-protiv-drzave-hrvatska-joj-mora-isplatiti->

No smatram da su generalno ovlasti Odbora ministara Vijeća Europe kao tijela zaduženog za praćenje provedbe presuda ESLJP-a, prema mojem mišljenju, nedostatne su te se uglavnom svode na pisanu prepisku s Vladom, koja predlaže provođenje akcijskih planova za provedbu presuda i o njima dostavlja izvješća, a Odbor nema ovlasti izricati neke teže mjere protiv država. Podnositelji žrtve povreda ni njihovi zastupnici nisu ovlašteni prigovarati neprovođenju specijalnih i generalnih mjera od strane tužene države, već se Odboru mogu obraćati isključivo Vlada i nevladine organizacije. Postupak povrede prava EU od strane Europske komisije, tzv. *infringement procedure*,⁵⁶⁴ gotovo se nikada ne pokreće, po mojem mišljenju iz političkih razloga te očuvanja odnosa stabilnosti između država članica.

S obzirom na to da u predmetima *V.D.*, *Mafalani* i *Tadić* presude ESLJP-a ipak nisu, do sada, imale pozitivni ishod za podnositelje pred nadležnim domaćim tijelima, Rezolucija CM/ResDH(2022)259 koju je Vijeće Ministara donijelo 19. listopada 2022. na svom 1446. zasjedanju podložna je kritici.⁵⁶⁵ Naime, predmetnom rezolucijom zaključen je nadzor nad izvršenjem presuda *V.D.*, *Mafalani*, *Štitić* i *Tadić protiv Hrvatske* te je usvojeno Akcijsko izvješće Vlade RH broj DH-D.D(2022)353.⁵⁶⁶ No, kao što je ranije navedeno, izvršenje presuda nije tema ovog rada te će osvrt koji slijedi biti ograničena samo na najznačajnije pozitivne promjene, ali i propuste.

U točki 12. predmetnog Akcijskog Izvješća Vlade u predmetu *V.D.* utvrđeno je nakon temeljito provedene istrage se nije došlo do zaključka da je počinjeno zlostavljanje od strane policije nad podnositeljem. Iako su takva utvrđenja suprotna utvrđenjima iz same presude, Odbor Ministra je takve navode Vlade prihvatilo kao i zaključak da daljnje radnje nisu potrebne te da su mjere iz presude izvršene, dakle samim plaćanjem odštete kao specijalne mjere.

[2500-eura-odstete-i-3000-eura-za-troskove-1625492](#). Ipak medijsko praćenje prakse ESLJP-a smatram osobito važnim zbog upoznavanja građana s praksom Suda, koji izravno utječe i na domaću jurisprudenciju.

⁵⁶⁴ Ukoliko država članica EU propusti implementirati mjere kojima u potpunosti transponira odredbe direktiva ili ne ispravi osporene povrede EU prava, Komisija može pokrenuti formalni postupak povrede EU prava. O samom postupku vidjeti više na: https://commission.europa.eu/law/law-making-process/applying-eu-law/infringement-procedure_en (3.5.2023.).

⁵⁶⁵ Rezolucija CM/ResDH(2022)259 koju je Vijeće Ministara donijelo 19. listopada 2022., dostupno na: <https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22execidentifier%22:%5B%22001-220812%22%5D%7D> (13.7.2023.).

⁵⁶⁶ Akcijsko Izvješće Vlade za izvršenje grupe presuda *V.D.* protiv Hrvatske dostupan je na: [https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22execidentifier%22:%5B%22DH-DD\(2022\)353E%22%5D%7D](https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22execidentifier%22:%5B%22DH-DD(2022)353E%22%5D%7D) (13.7.2023.).

U točki 16. citiranog Akcijskog izvješća Vlade, u odnosu na individualne mjere poduzete radi ispravljanja povrede u predmetu *Mafalani*, navedeno je kako je Ravnateljstvo policije odbilo dati Županijskom državnom odvjetništvu u Zagrebu podatke o identitetu policijskih službenika ATJ Lučko koji su uhitili podnositelja jer se isti smatraju tajnom iz razloga nacionalne sigurnosti i vitalnih državnih interesa. Nadalje, u točki 18. Vlada priznaje da istraga trenutno miruje („*the investigation came to a standstill*“) jer ne postoje daljnje informacije niti novi dokazi. Očito je nužno otkriti identitet policijskih službenika koji su, s obzirom na to da je utvrđena povreda materijalnog aspekta čl. 3. Konvencije, zlostavljali podnositelja i ispitati ih kako bi se istraga privela kraju. Potpuno je neprihvatljiva tvrdnja da je od vitalnih državnih interesa čuvati tajnim podatke o tome tko su policijski službenici koji zlostavljaju osumnjičenike i na taj način štete ugledu kako policije, tako i države. Takvo ponašanje jasno ukazuje na izostanak volje Republike Hrvatske da otkrije i kazni počinitelje teškog kaznenog djela i postupanja protivnog apsolutnoj zabrani iz članka 3. Konvencije. Prema mojem mišljenju ne samo da zaštita identiteta pripadnika specijalnih postrojbi ne smije biti prepreka za provođenja istrage, nego bi i kazneni i stegovni postupci protiv počinitelja takvih kaznenih djela morali biti javni. Prag koji štiti pojedince od neosnovanih postupaka odnosno istraga jest upravo utvrđenje postojanja osnovane sumnje da je određena osoba počinila kazneno djelo, čije postojanje uvijek treba pažljivo preispitati.

Nadalje, u točki 41. Akcijskog Izvješća Vlade ističe da je podnositeljima u predmetima *V.D.* i *Mafalani* u parničnim postupcima dosuđena novčana naknada te da se isto može očekivati u predmetu *Tadić* ukoliko se utvrde potrebne činjenice. S tim u vezi, potrebno je istaknuti da je tužbeni zahtjev podnositelja Tadića odbijen presudom Općinskog građanskog suda u Zagrebu br. Pn-2289/18 od 15. lipnja 2022., protiv koje je on izjavio žalbu te se postupak sada vodi pred Županijskim sudom u Vukovaru pod poslovnim brojem Gž-765/2022, pa stoga niti ova pretpostavka nije ostvarena.

Prethodno je bilo riječi o specijalnim mjerama izvršenja presuda ESLJP-a. Nadalje se Akcijskom Izvješću nabrajaju i poduzete opće mjere, koje uključuju mjere poduzete radi prevencije policijskog zlostavljanja, što se prije svega odnosi na izmjene Zakona o kaznenom

postupku i obvezu snimanja prvog ispitivanja osumnjičenika i zabranu provođenja obavijesnih razgovora s osumnjičenicima.⁵⁶⁷

U odnosu na mjere poduzete radi osiguravanja učinkovite kaznene istrage, svakako treba pohvaliti uvođenje U-III Bi signature na Ustavnom sudu Republike Hrvatske kojom se uvodi sudski nadzor nad učinkovitošću kaznenih istraga. Odluke Ustavnog suda RH po signaturi U-III Bi će biti nastavno obrađene, a biti će i analizirano da li se Ustavni sud u svojoj praksi pridržava pravnih standarda koje je razvio ESLJP.

U izvješću se nadalje navodi da su u zakonodavstvo uvedene mjere koje se odnose na osiguravanje pravovremenog, odnosno brzog provođenja kaznenih istraga te osiguravanja neovisnosti policijskih istraga. Pritom se Vlada referira na uvođenje novog pravnog sredstva iz čl.347. ZKP-a – pritužbu predsjedniku suda radi nepostupanja unutar zakonskih rokova u prethodnom postupku te uspostavu sustava za praćenje predmeta pri sudovima te pri državnom odvjetništvu. No iz dosadašnje odvjetničke prakse smatram da ove zakonske izmjene nisu doprinijele, barem ne značajno svrsi koja se njima htjela postići.

S druge strane, vrlo korisnom smatram zakonodavnu izmjenu donijetu radi ispravljanja povreda iz presuda *Mafalani, Tadić i dr.* Naime, 2015. izmijenjene su odredbe *Zakona o policijskim poslovima i ovlastima* prema kojima, ukoliko postoji sumnja da je kazneno djelo počinjeno od strane policijskog službenika, nadležna Policijska uprava mora preusmjeriti izvide kaznenih djela na drugu organizacijsku jedinicu od one na koju se prijava odnosi. Navedeno smatram minimumom kako bi se osiguralo ostvarenje načela neovisnosti.

Također, 2015. uveden je i građanski nadzor nad postupanjem policije u vidu Povjerenstva za odlučivanja po pritužbama, kako je analizirano u poglavlju 3. Navedeno Povjerenstvo nažalost godinama nije konstituirano, a nakon njegova konstituiranja nisam našla do bi ono utvrdilo podnesene pritužbe u značajnijoj mjeri osnovanima, iako je postupak protiv policijskih djelatnika, radi svoje nejavnosti, prema mojem mišljenju sporan *per se*.

⁵⁶⁷ Izmjenama i dopunama ZKP-a iz 2013. te 2017. zabranjeno provođenje obavijesnih razgovora s osobama u odnosu na koje postoje osnove sumnje da su počinile kazneno djelo. Čl. 208. st. 5. ZKP/08 glasi: „Ako se u odnosu na osobu od koje policija prikuplja obavijesti tijekom prikupljanja obavijesti pojave osnove sumnje da je počinila ili sudjelovala u počinjenju kaznenog djela, prekinut će se prikupljanje obavijesti. Od te osobe policija više ne može prikupljati obavijesti, već je može ispitati u svojstvu osumnjičenika prema odredbama članka 208.a ovoga Zakona“ (ZID ZKP NN 145/13, 70/17).

Nadalje, Vlada navodi da su uvedene i provođene mjere koje se odnose na podizanje svijesti (*awareness raising measures*) među kojima se posebno navodi provođenje više radionica na kojima su educirani državni odvjetnici i suci ali i policijski službenici o konvencijskim standardima posebno iz članka 3. Međutim, očigledno edukacija na način na koji se provodi ne dovodi u značajnijoj mjeri do smanjenja slučajeva zlostavljanja te će mjere radi njihova minimiziranja biti izneseni u poglavlju zaključnih razmatranja i prijedloga *de lege ferenda*.

6.4. Zaključno o judikaturi i standardima ESLJP-a u odnosu na Republiku Hrvatsku

Analizom predmeta ESLJP-a u odnosu na Republiku Hrvatsku zaključujem da se svi standardi vezani uz čl.3. postavljeni kroz razvoj judikature toga Suda primjenjuju i na hrvatske predmete, od kojih neki dosljedno, dok se pojedini kriteriji različito primjenjuju od slučaja do slučaja.

Kada govorimo o zabrani apsolutne naravi, proizlazi da se ona primjenjuje jednako za sve, bez iznimaka. Također, i svi predmeti u kojima je ESLJP odlučivao meritorno dosegli su i standard minimalnog stupnja težine.

No, teret dokazivanja i standard dokazivanja izvan svake razumne sumnje primjenjuje se diskrecijski, bez da se za navedeno mogu identificirati razlozi odnosno primijenjeni standardi su nejednaki čime dolazi do njihove negacije, što smatram vrlo štetnim. Isto se odnosi i na standard primjene načela razmjernosti i nužnosti uporabe sile.

Tako primjerice u nekim predmetima postojanje medicinske dokumentacije predstavlja dokazivu tvrdnju uslijed čijeg postojanja je teret dokaza prešao na Vladu koja je morala naći razumno i zakonsko opravdanje za nastanak ozljeda kod podnositelja za vrijeme lišenja slobode. Tako je u predmetu *Mafalani i V.D.* taj teret dokaza ispravno prebačen na Vladu koja potom nije uspjela dokazati uvjerljiv mehanizam nastanka ozljeda te je utvrđena povreda i materijalnog i proceduralnog aspekta čl.3. Konvencije.

S druge strane, u predmetima *Tadić i Perkov*, iako su obojica podnositelja posjedovali medicinsku dokumentaciju, a Vlada prema mojem mišljenju nije pružila razuman mehanizam

nastanka osobito teških ozljeda (predmet *Tadić*), ESLJP je utvrdio da ne može sa sigurnošću zaključiti je li sila bila razmjerna te utvrdio samo povredu proceduralnog aspekta čl. 3.

U predmetu *Mađer* Sud je utvrdio povredu materijalnog aspekta negativnih obveza iz čl. 3. iako nikakva medicinska dokumentacija nije postojala.

Smatram da bi ESLJP češće trebao primjenjivati sintagmu “*snažnog nepovoljnog zaključka*” uvijek kada Vlada ne može dati uvjerljivi razlog za nastanak ozljeda te utvrđivati i povredu materijalnog aspekta negativnih obveza države. Također, u nekim je predmetima slijepo vjerujući navodima Vlade, ESLJP prihvatio kao opravdan uzrok nastanka ozljeda navod iz pisanih izjava zatvorenika da su pali i tako zadobili ozljede (*Tadić i Štitić*) iako su postojali indiciji da su te izjave dane pod prisilom te u drugim predmetima takvi Vladini argumenti nisu prihvaćani (*Mafalani i V.D.*).

Primjećujem i da ESLJP nedovoljno primjenjuje nacionalno pravo u predmetima u kojima je to nužno. Tako je u predmetu *Perkov*, rekla bih naprečac zaključeno da je sila koje je primijenjena od strane zatvorskih stražara bila primjerena (op.a. nužna i razmjerna), iako su vlasti smjestile podnositelja u prostoriju s opasnim stvarima te potom primijenile sile iako nikakav napad na njih od strane podnositelja nije započeo, čime su povrijedile odredbe o dopustivosti primjene sile kod nužne obrane i nisu uzeli u obzir da se moguće radilo i o putativnoj nužnoj obrani. U tim slučajevima zatvorske vlasti nisu imale pravo na nikakvu obranu. Osim toga, povrijeđen je i materijalni aspekt postupovnih obveza jer da vlasti nisu odvele podnositelja u prostoriju s opasnim stvarima kamo uopće nije smio biti odveden, on ne bi mogao niti doći u napast da pogleda niti posegne za čekićem. Stoga je navedeno protivno konvencijskim standardima uzeto kao okolnost na štetu podnositelja.

Smatram spornim i stav ESLJP-a da je sila koja je primijenjena od strane policije u predmetu *Štitić*, koji je tom prilikom zadobio perforaciju bubnjića i izbijanje krunice zuba, ocijenjena adekvatnom, odnosno nisu nađeni razlozi koji bi upućivali na njezino prekoračenje, dok je ESLJP našao materijalnu povredu u predmetu *Gladović*, kod kojeg nisu postojale teže ozljede iako iz činjenica slučaja proizlazi da je podnositelj bacao metalnu klupu po ćeliji te je postojala potreba njegova svladavanja.

Što se tiče diferencijacije pojmova neljudsko i ponižavajuće postupanje, iako se ESLJP u svojoj bogatoj judikaturi doista trudio razgraničiti ta dva pojma dajući jasne kriterije za

njihovo razgraničenje, iz analiziranog proizlazi da ih u odnosu na Republiku Hrvatsku ne primjenjuje. Naime, samo u presudi *Mader* ESLJP je utvrdilo da se radilo o nečovječnom postupanju, dok je u presudama *V.D. i M.S.* rekao da se radilo o ponižavajućem i nečovječnom postupanju dok je u presudama *Mafalani* i *Babić* utvrdio tek da se radilo o povredi materijalnog aspekta čl.3. bez da je identificirao o kojoj se vrsti postupanja radilo.

U odnosu na standarde primijenjene kod povreda proceduralnog aspekta čl.3., primjećujem da je ESLJP uglavnom ispravno identificirao da se odluke u pojedinim predmetima prilikom postupanja po kaznenim prijavama donose naprečac, bez da su uzeti u obzir svi dokazi. Također, policija i državno odvjetništvo često pokazuju nedostatan stupanj transparentnosti u radu i neovisnosti. Radi propusta u predmetima *Mafalani* i *Tadić* izmijenjen je i zakonodavni okvir. Točnije, izmijenjene su odredbe *Zakona o policijskim poslovima i ovlastima* prema kojima, ukoliko postoji sumnja da je kazneno djelo počinjeno od strane policijskog službenika, nadležna Policijska uprava mora preusmjeriti izvide kaznenih djela na drugu organizacijsku jedinicu od one na koju se prijava odnosi.

Također, radi poštivanja načela supsidijariteta još je 2014. uvedeno novo pravno sredstvo - ustavna tužba radi neprovođenja učinkovite istrage.

Niti kriteriji iscrpljivanja pravnih sredstava smatram da se ne primjenjuju sasvim dosljedno. Suprotno praksi u drugim predmetima u predmetu *B. V.* ESLJP je zahtjev odbacio, *inter alia*, jer podnositeljice nisu podnijele građansku tužbu, što inače ni u jednom predmetu nije predstavljalo uvjet dopuštenosti kod povrede čl. 3.

Iako je logično i opravdano da se s razvojem judikature pooštravali i uvjeti dopuštenosti, neki uvjeti ne prate kronološki razvoj. Primjerice predmetu *Zdravka Kušić* i dr. proglašen je nedopuštenim jer podnositelji nisu koristili prethodno spomenutu ustavnu tužbu zbog neprovođenja učinkovite istrage, dok u predmetima *Perkov* i *Babić* neiscrpjivanje istog pravnog sredstva nije dovelo do odbacivanja zahtjeva. Pritom odluku *Z. Kušić* i dr. smatram nesukladnom utvrđenim standardima obzirom da smatram da to pravno sredstvo nije zaživjelo u praksi na način da ga se može smatrati učinkovitim iz razloga koje sam navela u tekstu.

Iz kratkog pregleda izvršenja presuda ESLJP-a odnesenih u odnosu na Republiku Hrvatsku zaključujem da se Akcijska izvješća Vlade usvajaju iako generalne mjere nisu provedene,

odnosno povreda nije ispravljena na način da su stvorena jamstva da se povrede neće repetitivno ponavljati. Također, primjećujem da se ne preispituje jesu li odgovorni kažnjeni te počinitelji povreda čl. 3. ostaju raditi na istim radnim mjestima bez da su sankcionirani i udaljeni iz sustava.

7 . ANALIZA PRAKSE USTAVNOG SUDA REPUBLIKE HRVATSKE OD 2010. DO 2020. GODINE

7.1. Kriteriji podjele odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske

Praksu Ustavnog suda možemo podijeliti prema zakonskoj osnovi temeljem koje je Ustavni sud donosio odluke na: a) odluke donesene temeljem čl. 62. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu⁵⁶⁸ zbog povrede čl. 23. i 25. Ustava RH, odnosno čl. 3. Konvencije te b) odluke donesene temeljem čl. 63. UZUS-a USRH zbog neprovođenja adekvatne i učinkovite istrage (signatura U-IIIBi).

Nadalje, odluke Ustavnog suda možemo podijeliti i prema kriteriju izreke odluka na (i) odluke kojima su ustavne tužbe usvojene, (ii) odluke kojima su ustavne tužbe odbijene te (iii) rješenja kojima su ustavne tužbe odbačene kao nedopuštene.

Iz analize koja slijedi vidjet će se da je u desetogodišnjem razdoblju Ustavni sud RH meritorno odlučivao u relativno malom broju predmeta temeljem čl. 62. po prigovorima podnositelja da su doživjeli neljudsko ili ponižavajuće postupanje od strane službenih osoba tijekom lišenja slobode. Pronašla sam ukupno tri odluke kojima se ustavna tužba usvaja, pet kojima se odbija te jednu kojom se ustavna tužba odbacuje. Broj predmeta zbog povrede čl. 3. Konvencije značajno se intenzivirao nakon uvođenja novog pravnog sredstva, odnosno promjene kriterija dopustivosti ustavnih tužbi u slučajevima kada ne postoji meritorna odluka i uvođenja signatura U-IIIBi. Razloge za to možemo potražiti u razvoju prakse ESLJP-a, nastojanju Ustavnog suda da uskladi vlastitu praksu s konvencijskim standardima, ali i sve intenzivnoj edukaciji hrvatskih odvjetnika na tom području.

Od prosinca 2015. godine, kada je donesena prva odluka u predmetu signatura U-IIIBi,⁵⁶⁹ do prosinca 2020. godine Ustavni je sud u predmetima navedene signature donio ukupno 31 odluku. Od toga je u osam odluka utvrdio povredu, 18 ih je meritorno odbio, a pet je ustavnih tužbi odbačeno, no neke su istovremeno i odbijene i odbačene. Određeni dio odluka odnosi se

⁵⁶⁸ Ustavni zakon o Ustavnom sudu (Narodne novine br. 99/99, 29/02 i 49/02), dalje: UZUS.

⁵⁶⁹ Prva upisana odluka u upisnik U-IIIBi jest ona podnositeljice Ljubice Anđelković i odnosi se na predmet ratnog zločina i povrede čl. 2. Ustavna je tužba u dijelu odbijena, a u dijelu odbačena zbog nenadležnosti (*rationae temporis*).

na povrede postupnog aspekta članka 21. stavka 1. Ustava (članka 2. stavka 1. Konvencije), određeni broj odnosi se na uvjete u zatvoru, te ću analizirati samo odluke koje se odnose na temu rada, odnosno na povrede članka 23. stavka 1. u vezi s čl. 25. st. 1. Ustava RH, odnosno članka 3. Konvencije s materijalnog i postupnog aspekta počinjene od strane zaposlenika države.

(i) Prema drugonavedenom kriteriju, ustavnosudske odluke i rješenja koje su tema rada, a kojima su ustavne tužbe usvojene, donesene su u predmetima:

1. *Odluka posl. br. U-III-3761/2018, posl. br. U-III- 3760/2018, U-III-3791/2018, U-III-3821/2018, U-III-3890/2018, od 9. srpnja 2020., podnositelj Miroslav Aničić i drugi*
2. *Odluka U-III-5355/2020 od 3. prosinca 2020., podnositelj Slavko Rodić*
3. *Odluka U-III-4281/2017 od 15. prosinca 2020., podnositelj Davorin Resić*
4. *Odluka U-III-6559/2010 od 13. studenog 2014., podnositelj Miroslav Hršum*
5. *Odluka U-IIIBi-2349/2013 od 10. siječnja 2018., podnositelji X. i Y.*
6. *Odluka U-IIIBi-4223/2018 od 10. ožujka 2020., podnositelj Dimitrije Škrpan*

(ii) Odluke o odbijanju ustavne tužbe:

1. *Odluka U-III-982/2018 od 27. rujna 2018., podnositelj Dominik Matija Antić*
2. *Odluka U-III-4032/2018 od 12. prosinca 2018., podnositelj Mario Ćehić*
3. *Odluka U-III-4969/2016 od 19. ožujka 2020., podnositelj Ivan Štrkalj*
4. *Odluka U-III-4922/2019 od 16. srpnja 2020., podnositelj Joško Škalić*
5. *Odluka U-IIIBi-886/2018 od 10. srpnja 2018., podnositelj Vedran Steblaj*

(iii) Rješenja o odbačaju ustavne tužbe

1. *Rješenje U-III-1165/2020 od 4. studenoga 2020., podnositelj Frančišek Zakšek*

Odluke možemo podijeliti i prema kronološkom redosljedu njihova donošenja:

1. *Odluka U-III-6559/2010 od 13. studenog 2014., podnositelj Miroslav Hršum*

2. *Odluka U-IIIBi-2349/2013 od 10. siječnja 2018., podnositelji X. i Y.*
3. *Odluka U-IIIBi-886/2018 od 10. srpnja 2018., podnositelj Vedran Steblaj*
4. *Odluka U-III-982/2018 od 27. rujna 2018., podnositelj Dominik Matija Antić*
5. *Odluka U-III-4032/2018 od 12. prosinca 2018., podnositelj Mario Čehić*
6. *Odluka U-IIIBi-4223/2018 od 10. ožujka 2020., podnositelj Dimitrije Škrpan*
7. *Odluka U-III-4969/2016 od 19. ožujka 2020., podnositelj Ivan Štrkalj*
8. *Odluka posl. br. U-III-3761/2018, posl. br. U-III- 3760/2018, U-III-3791/2018, U-III-3821/2018, U-III-3890/2018, od 9. srpnja 2020., podnositelj Miroslav Aničić i drugi*
9. *Odluka U-III-4922/2019 od 16. srpnja 2020., podnositelj Joško Škalić*
10. *Rješenje U-III-1165/2020 od 4. studenoga 2020., podnositelj Frančišek Zakšek*
11. *Odluka U-III-5355/2020 od 3. prosinca 2020., podnositelj Slavko Rodić*
12. *Odluka U-III-4281/2017 od 15. prosinca 2020., podnositelj Davorin Resić*

Konačno, kao i kod prakse ESLJP-a, odluke možemo klasificirati i prema tome koji su konvencijski standardi primijenjeni u ustavnosudskim odlukama te u kojima se eventualno odstupilo od općih standarda ili je primijenjen standard na nejednak način od onog u ostalim presudama.

7.2. Primjena konvencijskih standarda i judikature ESLJP-a od strane Ustavnog suda Republike Hrvatske

U daljnjem tekstu ću metodom studije slučaja te normativno-dogmatskom metodom identificirati implementira li Ustavni sud Republike Hrvatske (na ispravan način) praksu ESLJP-a, te ako da, čini li to pravovremeno kao i da li je došlo do usklađivanja domaćeg zakonodavstva s konvencijskim standardima. Pritom ću analizi odluka pristupiti malo drugačijim redosljedom, počevši s obvezom provođenja učinkovite istrage kao najučestalije identificirane povrede, ali i one koja je najviše pridonijela izmjenama zakonodavnog okvira.

7.2.1. Obveza provođenja učinkovite istrage te uvođenje novog pravnog sredstva

Odluka U-III-6559/2010 od 13. studenog 2014., podnositelja Miroslava Hršuma je preteča uvođenja ustavnosudskog postupka s posebnim uvjetima dopuštenosti, i to postupka zbog neprovođenja učinkovite i adekvatne istrage. Na svojim stranicama sam Ustavni sud pojašnjava da se navedenom odlukom vrši usklađenje s konvencijskim standardima, i to u više segmenata.⁵⁷⁰

Izrekom odluke utvrđena je povreda čl. 23. st. 1. zasebno i u vezi s čl. 25. st. 1. Ustava RH te čl. 3. Konvencije (procesni aspekt), a dosuđena je i pravična novčana naknada u iznosu od 20.000,00 kuna. Ono što je bila novost jest da je naloženo Državnom odvjetništvu Republike Hrvatske (dalje u tekstu: DORH) pokrenuti i provesti djelotvornu istragu, kakve upute do tada Ustavni sud nije davao.^{571, 572}

⁵⁷⁰ Na web-stranicama Ustavnog suda, pod rubrikom Stajališta Ustavnog suda, možemo pronaći obrazloženje vezano uz odluku u predmetu Hršum, koje glasi: „U odluci broj U-III-6559/2010 Ustavni sud je prvi put utvrdio povredu zabrane zlostavljanja osobe lišene slobode u proceduralnom aspektu. Time se praksa Ustavnog suda usklađuje s praksom ESLJP-a u zaštiti prava zajamčenih člankom 3. Konvencije.

Čl. 23. stavak 1. Ustava i čl. 3. Konvencije sadržavaju jednu od najvažnijih temeljnih vrijednosti demokratskoga društva. Ti članci u apsolutnom smislu zabranjuju bilo kakvo zlostavljanje, pa i u najtežim okolnostima kao što su terorizam ili organizirani kriminal, bez obzira na okolnosti i ponašanje žrtve. Ni zahtjevi istrage ni neporecive poteškoće sadržane u borbi protiv kriminala ne mogu opravdati postavljanje granica zaštiti koju treba osigurati u odnosu na tjelesni integritet pojedinaca.

Članak 25. stavak 1. Ustava poseban je izraz te opće zabrane zlostavljanja, usmjeren prema posebnim skupinama osoba: uhićenima i osuđenima. Time hrvatski Ustav priznaje da su osobe lišene slobode u posebno ranjivoj poziciji. Stoga nadležne vlasti nemaju samo negativnu ustavnu obvezu da se suzdrže od zlostavljanja osoba lišenih slobode. Njihova je pozitivna ustavna obveza da čovječno postupaju prema njima i da poštuju njihovo dostojanstvo.

Temeljna svrha članka 24. Ustava i članka 5. Konvencije svodi se na jamstvo zaštite slobode osobe od nezakonitog uhićenja i nezakonitog pritvaranja. Riječ je o tjelesnoj slobodi i osobnoj sigurnosti koja ne smije biti oduzeta na arbitraran način. Pojmovi zakonitosti i pravne sigurnosti odnosno pravne izvjesnosti, koji proizlaze iz vladavine prava kao najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske, prožimaju cijeli članak 24. Ustava. Vidi:

<https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C1257D93004965D8>. (17. 3. 2023.).

⁵⁷¹ USRH je u § 6.1. naveo: „U ovom se ustavnosudskom predmetu otvorilo više bitnih ustavnopravnih pitanja, među kojima i takva koja su se u praksi Ustavnog suda postavila prvi put, a koja su za buduću praksu Ustavnog suda ocijenjena značajnima. To se posebno odnosi na pitanje usklađivanja postupanja Ustavnog suda s praksom Europskog suda za ljudska prava u Strasbourgu (u daljnjem tekstu: ESLJP) kad je riječ o neprovođenju istrage odnosno o nedjelotvornoj istrazi u svjetlu članka 23. stavka 1. zasebno i zajedno s člankom 25. stavkom 1. Ustava i člankom 3. Konvencije (pri čemu je u okviru postavljenog pitanja obuhvaćen i članak 2. Konvencije).“

⁵⁷² Iako sam kao zastupnica podnositelja pristalica svih pravnih sredstava kojima se podnositeljima omogućava ispravljanje povreda Konvencije i Ustava, novouvedenoj praksi kojom Ustavni sud nalaže provođenje istrage DORH-u može se uputiti kritika jer je sporno ima li Ustavni sud takve ovlasti, odnosno odakle ih derivira. Naime ni ESLJP ne nalaže provođenje učinkovite i adekvatne istrage, već utvrđuje povredu Konvencije temeljem koje podnositelji predlažu obnovu kaznenog postupka. Upravo zbog usklađivanja domaćeg zakonodavstva sa standardima ESLJP-a izmijenjen je i dopunjen Zakon o kaznenom postupku (NN 80/11, 145/13, 70/17 i 80/22) na način da je predviđena obnova kaznenog postupka povodom odluke Ustavnog suda i odluke ESLJP-a (vidi čl. 502. st 1. i 2. ZKP/08). Stoga bi bilo dovoljno da i Ustavni sud utvrdi proceduralnu povredu čl. 3. Konvencije, povodom koje podnositelji, sukladno čl. 502. st. 1. ZKP/08, mogu zahtijevati obnovu

Ustavni sud navodi da je održano više stručnih sastanaka i tematskih kolegija sudaca na kojima je ovaj predmet bio glavna ili jedina točka dnevnog reda te da je izrađen i poseban elaborat vezan uz osuđujuće presude donesene na temelju neposrednih dokaza, odnosno na temelju „zatvorenog kruga indicija“.

Predmet je doista bio i činjenično poseban te se radi o do tada u Republici Hrvatskoj službeno nezabilježenom slučaju policijskog zlostavljanja.^{573, 574}

Ustavni je sud iznio opća načela, a to su da „*članak 23. stavak 1. Ustava i članak 3. Konvencije zahtijevaju provođenje djelotvorne službene istrage o navodnom zlostavljanju. Istraga mora biti takva da može dovesti do otkrivanja i kažnjavanja odgovornih.*“⁵⁷⁵

Ustavni je sud u konkretnom predmetu zaključio da je podnositelj iznio medicinske dokaze i prigovore koji tvore barem osnove sumnje da su njegove ozljede mogle biti uzrokovane uporabom sile te da je DORH imao obvezu provođenja učinkovite istrage, koju je propustio

kaznenog postupka, pa i kada je on obustavljen od strane državnog odvjetništva u najranijim fazama odlučivanja po kazenoj prijavi. No bojim se da bi to moglo imati negativne učinke, jer bi DORH tada mogao takav zaokret u praksi tumačiti na način da mu preotvaranje postupka nije naloženo od strane Ustavnog suda te ga iz tog razloga odbiti.

⁵⁷³ Termin „policijsko zlostavljanje“ preuzet je iz prakse ESLJP-a, koji u takvim slučajevima povrede čl. 3. govori o *police ill-treatment*.

⁵⁷⁴ Podnositelj je tvrdio da je u svom stanu u Splitu 9. svibnja 2008. oko 20 sati otet od strane maskiranih osoba, koje su se predstavile kao kriminalci i koje su mu vezale ruke i noge te su mu stavile traku preko usta i oči; potom su ga stavili u prtljažnik i odvezli u nepoznatom smjeru. Podnositelj je naveo i da su mu navedene osobe psovale srpsku mater i govorile da su mu ubili djecu, a da njega voze u Sarajevo, gdje će vidjeti što su muke. Potom je izveden iz auta, prislonili su mu pištolj na sljepoočnicu i repetirali, a jednom su i pucali u pod pored njegove glave. Naveo je i da su ga udarali rukama i nogama i gumenom palicom. U jutarnjim satima skinuli su mu selotejp s usta te im je on rekao da je shvatio da su policajci. Pristao je u policiji priznati sve što treba kako bi spriječio daljnje mučenje, iako nije kriv. Odveden je bez odjeće i bos u policijsku postaju, gdje je opet udaran. Nije htio potpisati zapisnik, no to je učinio tek kada je opet udaran, odnosno prisiljen. Njegov odvjetnik u međuvremenu je ustao i otišao te je rekao da ovo neće proći na sudu. Tražio je liječničku pomoć, koja mu je pružena tek 12. 5. 2008. u večernjim satima, a imao je i opširnu medicinsku dokumentaciju.

⁵⁷⁵ U odlomku 46.1. USRH zaključio je: „*Nadležne vlasti moraju postupati s uzornom revnošću i promptnošću. Obveza provesti istragu 'nije obveza rezultata nego načina': svaka istraga ne mora nužno biti uspješna ili dovesti do zaključka koji se podudara s opisom događaja podnositelja prijave, ali u načelu mora biti prikladna da dovede do utvrđivanja činjenica slučaja i, ako se dokaže da su tvrdnje o zlostavljanju istinite, do identifikacije i kažnjavanja odgovornih.*

Istraga ozbiljnih navoda o zlostavljanju mora biti temeljita. Nadležna tijela moraju ulagati ozbiljne napore kako bi utvrdila što se dogodilo. Ne bi se smjele oslanjati na brzoplete ili neutemeljene zaključke kako bi što prije zatvorile istragu niti bi takve zaključke smjele koristiti kao temelj za donošenje odluka. Moraju poduzeti sve razumne i raspoložive korake radi osiguranja dokaza koji se tiču spornog događaja. Tako je potrebno, primjerice, pribaviti detaljnu izjavu navodne žrtve i izjave svjedoka očevidaca, pribaviti forenzičke dokaze i, kada je to prikladno, dodatna liječnička uvjerenja s cjelovitim i točnim zapisom ozljeda te objektivnu analizu medicinskih nalaza, osobito o uzrocima ozljeda. Svaki propust u istrazi koji uzrokuje nemogućnost utvrđivanja uzroka ozljeđivanja mogao bi, u okolnostima konkretnog slučaja, dovesti do zaključka da je istraga bila nedjelotvorna. Istraga mora biti djelotvorna i u smislu da može dovesti do utvrđenja je li sila koju je upotrijebila policija bila opravdana u danim okolnostima.“

provesti, te je stoga došlo do povrede „*proceduralnog aspekta članka 23. stavka 1. zasebno i u vezi s člankom 25. stavkom 1. Ustava i članka 3. Konvencije.*“

Kako je prethodno navedeno, do uvođenja novog pravnog sredstva – ustavne tužbe zbog neprovođenja učinkovite istrage došlo je razvojem prakse ESLJP-a u predmetima u kojima je utvrđivana upravo proceduralna povreda čl. 3. Konvencije u odnosu na Republiku Hrvatsku.⁵⁷⁶ Iz te prakse se uvidjelo se da praksa Ustavnog suda prema kojoj je do tada preduvjet za odlučivanje bilo postojanje meritorne odluke nadležnog suda nije bila u skladu s konvencijskim standardima.⁵⁷⁷ Naime upravo rješenje o odbačaju kaznene prijave nadležnog državnog odvjetništva nije predstavljalo akt protiv kojeg bi ustavna tužba bila dopuštena.⁵⁷⁸ Stoga građani koji su osporavali učinkovitost i adekvatnost provedene istrage nisu imali učinkovito domaće pravno sredstvo na raspolaganju te su se nerijetko i izravno obraćali ESLJP-u kako sa zahtjevom za utvrđenjem supstantivne povrede, tako i sa zahtjevom za utvrđenjem proceduralne povrede čl. 3. Konvencije. No time bi se potvrđivalo da u Republici Hrvatskoj ne postoji učinkovito pravno sredstvo te da postoji povreda čl. 13., ali takvo izravno obraćanje ESLJP-u nije bilo sukladno ni načelu supsidijariteta, propisanom člankom 35. st. 1. Konvencije.⁵⁷⁹ Razlog je to što se nije, od strane domaćih sudova, poglavito

⁵⁷⁶ Vidi poglavlje 6.1.8.

⁵⁷⁷ Tako i Bagić, S., Standardi učinkovite istrage/kaznenog postupka Ustavnog suda Republike Hrvatske, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, Zagreb, vol. 26, br. 2, 2019, str. 336. „*Obveze koje za Republiku Hrvatsku proizlaze iz članka 13. Konvencije., kao i članaka 2. i 3. Konvencije, koji u sadržajnom smislu odgovaraju članku 21. stavku 1. i članku 23. stavku 1. Ustava, 'natjerale' su Ustavni sud da na nacionalnoj razini preuzme aktivnu ulogu u pronalaženju odgovarajućeg pravnog sredstva koje bi štutilo pravo osoba (žrtava) na djelotvornu i učinkovitu istragu (...) neovisno o pretpostavkama koje, prema Ustavnom zakonu, moraju biti ispunjene za podnošenje ustavne tužbe. Čini se da je Ustavni sud na to bio potaknut (i) učestalim presudama (...) ESLJP-a protiv Hrvatske u kojima je utvrđivana povreda članka 2., odnosno članka 3. Konvencije.*“

⁵⁷⁸ Doduše, još uvijek se na stranicama USRH na *Popisu pojedinačnih akata koji se ne smatraju aktima iz članka 62. stavka 1. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, pa ih Ustavni sud odbacuje zbog nenadležnosti*, i nakon uvođenja signature U-IIIBi kao akti protiv kojih ustavna tužba nije dopuštena navode: rješenje o odbačaju kaznene prijave (U-III-1523/2000, U-III-1122/2007, U-III-2411/2012, U-III-1488/2014), rješenje o provođenju istrage protiv podnositelja (U-III-1174/2000, U-III-1459/2003, U-III-5537/2012, U-III-878/2014), rješenje kojim je odbijen zahtjev podnositelja za provođenje istrage (U-III-783/1995, U-III-2632/2003, U-III-2810/2012), rješenje kojim je odbačen istražni zahtjev (U-III-1591/2005, U-III-3744/2008, U-III-3162/2012), rješenje kojim je odbijen istražni zahtjev (U-III-4986/2008, U-III-3984/2010, U-III-395/2013). Dostupno na: https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/Popis_pojedinacnih_akata_koji_se_ne_smatraju_aktima_iz_clanka_62._stavka_1._Ustavnog_zakona_o_Ustavnom_sudu_Republike_Hrvatske.pdf (17. 5. 2022.).

⁵⁷⁹ Članak 35. stavak 1. Konvencije glasi: „*Sud može razmatrati predmet samo nakon što su iscrpljena sva raspoloživa domaća pravna sredstva, u skladu s općeprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i unutar razdoblja od šest mjeseci od dana donošenja konačne odluke.*“

Ustavnog suda, preispitalo, prije nego što predmet stigne pred ESLJP, je li došlo do povrede te dalo mogućnost da se povreda ispravi.^{580, 581}

Stoga je Ustavni sud na sjednici održanoj 23. prosinca 2014., na temelju čl. 127. st. 3. Ustava, donio Poslovničku odluku o dopuni Poslovnika Ustavnog suda Republike Hrvatske kojom je uvedena nova ustavnosudska oznaka predmeta, signatura U-IIIbI, koja se odnosi na: *“postupak u povodu ustavne tužbe i prije no što je iscrpljen pravni put zbog neprovođenja istrage (nedjelotvorna istraga) kaznenih djela vezanih uz članak 2. (pravo na život) i članak 3. (zabrana mučenja) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda“*.⁵⁸²

Smatram da Poslovnička odluka kojom je uvedeno novo pravno sredstvo nije u skladu s Ustavnim zakonom o Ustavnom sudu te da je za građane novouvedeno pravno sredstvo zbunjujuće, kao i da su uvjeti njegove primjene nejasni, sve iz sljedećih razloga.

Naime ustavna se tužba podnosi temeljem zakona, a ne temeljem Poslovničke odluke. Kod predmeta signatura U-IIIbI ustavna se tužba podnosi temeljem čl. 63. UZUS-a, koji glasi: *„Ustavna tužba može se podnijeti i prije no što iscrpljen pravni put, u slučaju kad o pravima i obvezama stranke ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela nije u razumnom roku odlučio sud ili u slučaju kad se osporenim pojedinačnim aktom grubo vrijeđaju ustavna prava, a potpuno je razvidno da bi nepokretanjem ustavnosudskog postupka za podnositelja ustavne tužbe mogle nastati teške i nepopravljive posljedice.“*

Dakle iz dikcije ove pravne norme proizlazi da se građanin može obratiti Ustavnom sudu u slučaju kad o njegovim pravima i obvezama ili o sumnji ili optužbi zbog kaznenog djela nije odlučio sud u razumnom roku, odnosno ukoliko se nekim osporenim pojedinačnim aktom

⁵⁸⁰ Oспорavanje dopuštenosti zahtjeva jedan je od glavnih argumenata Vlade RH prilikom zastupanja države pred ESLJP-om. Tako je primjerice u svojem očitovanju Vlada Republike Hrvatske na pitanja postavljena od strane ESLJP-a u predmetu *T. V. protiv Hrvatske*, br. z. 47909/19, kao i u mnogobrojnim drugim predmetima, prigovorila uvjetima dopuštenosti: *„U skladu s člankom 35. stavkom 1. Konvencije Sud predmet može razmotriti tek nakon što se iscrpe sva domaća pravna sredstva. Svrha je članka 35. državama ugovornicama dati priliku da spriječe ili isprave povrede za koje se navodi da su ih počinile, prije nego što se ti navodi podnesu Sudu (vidi M. M. protiv Hrvatske, broj 4955/15, odluka od 22. listopada 2019. g., bilj. 434.)“*, te je Vlada predložila zahtjev odbaciti kao nedopušten.

⁵⁸¹ Vidi predmete *V. D. protiv Hrvatske*, z. br.15526/10 od 8. 11. 2011., *Mafalani protiv Hrvatske*, br. z. 32325/13 od 9. 7. 2015., *Tadić protiv Hrvatske*, br. z. 10633/15 od 23. 11. 2017., a za postupovni vid i *Branko Tomašić i dr. protiv Hrvatske*, br. z. 46598/06 od 15. 1. 2009., § 62., te *Đurđević protiv Hrvatske*, br. z. 52442/09 od 19. 7. 2011.

⁵⁸² Bagić, str. 337.

(tijekom postupka) vrijeđaju njegova ustavna prava te bi nepodnošenjem ustavne tužbe mogle nastati teške i nepopravljive posljedice.

Člankom 64. propisan je rok za podnošenje ustavne tužbe od 30 dana od primitka odluke.

Kod ustavnih tužbi zbog neprovođenja učinkovite i adekvatne istrage najčešće ne postoji osporeni pojedinačni pravni akt. Osim toga ukoliko takav akt postoji, to je najčešće rješenje o odbačaju kaznene prijave.

Na stranicama Ustavnog suda i dalje stoji obavijest koja nosi naslov *Popis pojedinačnih akata koji se ne smatraju aktima iz čl. 62. stavka 1. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu RH, pa ih Ustavni sud odbacuje zbog nenadležnosti*, na kojoj se, pod poglavljem Kazneni postupak, kao akt protiv kojeg se ne može podnijeti ustavna tužba navodi rješenje o odbačaju kaznene prijave (U-III-1523/2000, U-III-1122/2007, U-III2411/2012, U-III-1488/2014) .

Dakle iako se navodi da se ne može podnijeti ustavna tužba temeljem čl. 62. (a ne čl. 63.) UZUS-a, smatram da je za građane ovo zbunjujuće jer je, kao što sam navela, rješenje o odbačaju kaznene prijave jedini akt kojim najčešće raspolažu.

Nadalje, sporan je i rok u kojem se može podnijeti ustavna tužba iz čl. 63. Logičkim i teleološkim tumačenjem čl. 63. proizlazilo bi da se ona može podnijeti sve dok postupak traje, ali je nejasno primjenjuje li se jednom kada je rješenje o odbačaju kaznene prijave doneseno rok iz čl. 64., a ako se ne primjenjuje, koji se drugi rok primjenjuje.

Ovdje podsjećam na utvrđenja ESLJP-a iz predmeta *Mafalani protiv Hrvatske* koja se odnose na pravovremenost podnošenja zahtjeva ESLJP-u (vidjeti poglavlje 6.2.4.). U navedenoj presudi je utvrđeno da u pravilu šestomjesečni rok teče od datuma donošenja konačne odluke nakon što su iscrpljena sva domaća pravna sredstva, no ako je jasno da djelotvorno pravno sredstvo ne postoji, tada rok teče od datuma radnji i mjera na koje se prigovor podnosi. Pritom podnositelj moraju poštovati načelo supsidijariteta odnosno dati priliku domaćoj državi da povredu ispravi prije nego predmet pošalju na razmatranje ESLJP-u. U tim slučajevima *šestomjesečni rok teče od datuma kada je podnositelj zahtjeva postao svjestan ili je trebao postati svjestan tih okolnosti*“ (§ 77. presude *Mafalani*).

Ovdje može za podnositelje biti zahtjevno to što moraju podnositi pritužbe radi neučinkovitosti istrage revno *jer svaki rizik odgađanja kompromitira učinkovitost istrage(..), a s druge strane, oni moraju promptno podnijeti svoj zahtjev Sudu čim postanu svjesni ili su trebali postati svjesni da istraga nije učinkovita*“ (§ 78.).

Radi toga moralo bi posve jasno od kada teče rok za podnošenje ustavne tužbe zbog neučinkovite istrage kao domaćeg pravnog sredstva i to u dva slučaja – prvom, kada je doneseno rješenje o odbačaju kaznene prijave te u drugom – kada je postupak kod državnog odvjetništva još u tijeku. Stoga smatram da UZUS treba uskladiti sa spomenutom Poslovničkom odlukom te da ESLJP prigovore Vlade o neiscrpljivanju pravnog sredstva – ustavne tužbe – zbog neučinkovite ili neadekvatne istrage ne bi smio usvajati dok navedeno pravno sredstvo ne bude na adekvatan način normirano u Republici Hrvatskoj. Dakle smatram da bi korištenje tog pravnog sredstva trebalo (za sada) predstavljati pravo žrtava, ali ne i obvezu u kontekstu iscrpljivanja uvjeta dopuštenosti za obraćanje ESLJP-u.

U predmetu podnositelja *Frančišek Zakšek*, rješenje *U-III-1165/2020* od 4. studenoga 2020., ustavna tužba je odbačena zbog nepravodobnosti. Prema stavu Ustavnog suda podnositelj je već u podnesku DORH-u, sudu i pritvorskoj ustanovi isticao da je bio zlostavljan od strane policije, no istraga nikada nije pokrenuta.

Ono što je osobito značajno u ovoj odluci jest da je njome Ustavni sud dao putokaz svim daljnjim podnositeljima oko iscrpljivanja pravnog puta, odnosno uvjeta dopuštenosti, pozvavši se pritom na praksu ESLJP-a.

Ustavni je sud naveo da je „(p)oslovničkom odlukom o dopuni, objavljenoj 7. siječnja 2015. u 'Narodnim novinama' broj 2/15., uvedena (..) mogućnost podnošenja ustavne tužbe i prije nego što je iscrpljen pravni put zbog nedjelotvorne istrage kaznenih djela vezanih uz članak 2. (pravo na život) i članak 3. (zabrana mučenja) Konvencije. Ova je odluka stupila na snagu osmi dan od dana objave u 'Narodnim novinama', dakle 15. siječnja 2015.“ (str. 3. odluke).

Ustavni je sud utvrdio da je „*Europski sud za ljudska prava (..) razmatrao pitanje datuma od kojega je pravično tražiti od podnositelja da koristi pravno sredstvo koje je kao novo ugrađeno u pravosudni sustav neke države promjenom sudske prakse te je zaključio da je potrebno dati razuman rok pojedincima da se upoznaju sa sudskom odlukom koja uvodi novo*

pravno sredstvo (usporedi s *Broca i Texier-Micault protiv Francuske*, br. 27928/02 i 31694/02, § 20., presuda od 21. listopada 2003.). Nadalje, Europski sud utvrdio je da taj rok iznosi šest mjeseci (usporedi s *Antunović protiv Hrvatske*, br. 66553/12, § 50., presuda od 4. listopada 2016.). U ovom predmetu taj rok od šest mjeseci počeo je teći 15. siječnja 2015. g.“ Stoga je podnositelj ustavnu tužbu trebao podnijeti u roku od 30 dana računajući od 15. srpnja 2015., pa je stoga Ustavni sud ustavnu tužbu odbacio kao nepravodobnu. Ovo stajalište Ustavnog suda smatram potrebnim kritizirati te sam mišljenja da je praksa ESLJP-a ovdje primijenjena suviše *strictu senso*, ali i da Poslovnička odluka kojom je uvedeno novo pravno sredstvo nije u skladu s Ustavnim zakonom o Ustavnom sudu, kako sam to već ranije obrazložila. Također podsjećam da niti ESLJP nije utvrdio obvezu iscrpljivanja ovog pravnog sredstva u presudama *Perkov i Babić*.

Kao što smo vidjeli iz prethodnog poglavlja i praksa ESLJP-a je u tom pogledu neujednačena. Dok je zahtjev podnositelja *Zdravke Kušić i dr.* (2019.) odbačen jer nije iscrpljen pravni put i to stoga što podnositelji nisu podnijeli ustavnu tužbu radi neprovođenja učinkovite istrage, u predmetima *Perkov* (2022.) i *Babić* (2023.) dužnost iscrpljivanja navedenog pravnog sredstva od strane ESLJP-a nije utvrđena, iako se radilo o znatno kasnije razmatranim predmetima.

U 2018. donesena je vrlo važna odluka u predmetu podnositelja *X. i Y. posl.br. U-III Bi-2349/2013 od 10. siječnja 2018.*, u kojoj je utvrđena povreda prava na djelotvorno pravno sredstvo, ali i povreda proceduralnog aspekta čl. 23. st. 1. Ustava RH u vezi s čl. 3. Konvencije i čl. 14. st. 1. Ustava.

Ustavna tužba podnesena je zbog neučinkovite istrage koja se vodila zbog navodnog zlostavljanja od strane dvojice policijskih službenika i njihova neprimjerenog postupanja u odnosu na podnositeljčinu spolnu orijentaciju.

Ustavni se sud prilikom ocjene potpada li prijavljeno ponašanje pod doseg čl. 3. referirao na predmet *V. D. protiv Hrvatske* (2011.) i *Mafalani* (2015.) te ponovio opća načela u odnosu na čl. 3. Konvencije. U tim je presudama ESLJP naveo da, ako pojedinac iznese dokazivu tvrdnju da je pretrpio ozbiljno zlostavljanje od strane državnih vlasti protivno članku 3. Konvencije, ta odredba, u kombinaciji s općom dužnošću države iz čl. 1. Konvencije da „svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom osigura prava i slobode određene u (...) Konvenciji“, podrazumijeva da treba provesti djelotvornu službenu istragu.

Ustavni je sud utvrdio povredu čl. 23. Ustava u vezi s čl. 3. Konvencije s proceduralnog aspekta u vezi s čl. 14. Konvencije ističući da su nekritički prihvaćene izjave policijskih službenika da u postupanju prema podnositeljici nije bilo protupravnosti – radnje su provedene samo unutar zapovjednog lanca iste policijske uprave koja je navodno bila umiješana u incident, bez osiguranja vanjske nepristrane procjene.⁵⁸³ Stoga je utvrđena povreda standarda neovisnosti i transparentnosti u provođenju istrage, što je sukladno konvencijskim standardima.

U predmetu podnositelja *Vedrana Steblaja*, odluka posl.br. *U-III/886/2018* od 10. srpnja 2018., Ustavni je sud odbio ustavnu tužbu iz razloga što je još uvijek bila u tijeku istraga povodom podnositeljeve kaznene prijave protiv policijskih službenika VI. policijske postaje, PU zagrebačke, koji su ga, prema njegovim tvrdnjama, zlostavljali, i to prvo pri uhićenju, a potom i nakon što je pokušao pobjeći, na način da su ga oba puta pretukli.

Očigledno je Ustavni sud smatrao da tijelima progona treba dati još vremena da pokažu postoji li volja za učinkovito istraživanje slučaja prije nego što Ustavni sud utvrdi da takve volje na njihovoj strani nema. Naime, postupak je po kaznenoj prijavi do dana odlučivanja trajao nepunih godinu dana i poduzimane su određene radnje koje mogu upućivati na adekvatnost istrage te takvu odluku smatram sukladnom konvencijskim standardima.

Iako je u predmetu podnositelja *Maria Čehića*, odluka *U-III-4032/2018* od 12. prosinca 2018., Ustavni je sud također smatrao da nije došlo do povrede proceduralnog aspekta čl. 23. st. 1. u vezi s čl. 25. st. 1. zato što je na ozljede podnositelja prvi put reagirala jedinica interventne policije Nuštar, temeljem čega je podnositelj i pregledan od strane liječnice u ustanovi hitne medicinske pomoći, a nadležno državno odvjetništvo pokrenulo je postupak

⁵⁸³ Ustavni sud je istaknuo da „iako je nadležni ODO zatražio obavljanje obavijesnih razgovora s policijskim službenicima, isti nisu obavljani, već su nadležna tijela nekritično prihvatila izjave policijskih službenika da u postupanju prema podnositeljici nije bilo nikakve protupravnosti. Navedene izjave dane su unutar njihove policijske uprave, a načelnik Odjela kriminalističke policije, PU b.-c. dao je svoju konačnu ocjenu nepostojanja protupravnosti u postupanju njegovih djelatnika. Iz navedenog proizlazi da su početne istražne radnje provedene samo unutar zapovjednog lanca iste policijske uprave koja je navodno bila umiješana u incident, bez osiguranja vanjske nepristrane procjene. Takva istraga nije ispunila zahtjeve hijerarhijske, institucionalne i stvarne neovisnosti nadležnog tijela koje provodi istragu u odnosu na službene osobe koje su sudjelovale u spornom događaju, a osobito imajući u vidu prigovore podnositeljice da je zlostavljanje bilo motivirano njezinom spolnom orijentacijom. Sud nadalje primjećuje da je USKOK-u nakon ustupanja predmeta također nedostajala potrebna transparentnost i vanjski dojam neovisnosti“ (odlomak 11. odluke).

pod brojem KR-DO-37/2018 radi utvrđivanja je li došlo do zlostavljanja podnositelja nakon uhićenja.

Dakle, s procesnog aspekta *a priori* je bilo vidljivo da je istraga povodom podnositeljeve kaznene prijave zlostavljanja od strane službenih osoba još uvijek bila u tijeku te se stoga bez ulaženja u meritum moglo zaključiti da je ustavna tužba eventualno preuranjena. Međutim osobno zagovaram meritorno preispitivanje ustavnih tužbi uvijek kada su zadovoljeni minimalni uvjeti dopuštenosti kako bi Ustavni sud mogao raspraviti jesu li zadovoljeni kriteriji adekvatnosti i učinkovitosti provedene istrage ili istrage koja je u tijeku, sukladno standardima ESLJP-a. Stoga smatram da niti ovdje nisu zadovoljeni standardi meritornog preispitivanja povrede postupovnog aspekta čl.3.

U predmetu podnositelja *Dimitrija Škrpana, odluka U-III Bi-4223/2018 od 10. ožujka 2020.*, u odnosu na povredu proceduralnog aspekta Ustavni se sud upustio u analizu jesu li nadležna tijela primjenjivala odgovarajuća postupovna pravila na odgovarajući način te je li došlo do povrede pozitivnih obveza koje proizlaze iz čl. 23. i čl. 25. Ustava RH. Utvrdio je sljedeće:

„Imajući u vidu apsolutnu zabranu zlostavljanja protivnog člancima 23. i 25. Ustava i članku 3. Konvencije (v. točku 8.1.), obvezu države da se istraga navodnog zlostavljanja od strane nositelja vlasti represivnog državnog aparata mora provesti po službenoj dužnosti (v. točku 10.1.), kao i obvezu države da osigura da počinitelji zlostavljanja koje ulazi u doseg navedenih članaka ne prođu nekažnjeno (v. točke 10.7. i 10.8.), Ustavni sud zaključuje da u okolnostima ovog slučaja neprovođenje istrage zbog kaznenog djela počinjenog na štetu podnositelja, unatoč činjenici da je utvrđen identitet dvojice hrvatskih vojnika koji su priveli podnositelja te nesporne činjenice da je zlostavljanje počinjeno u vojarni, tj. u objektu pod kontrolom hrvatske vojske koja se u objektu i nalazila, pa je razumno očekivati da je moguće utvrditi tko se i kada u tom objektu nalazio te ispitati te osobe o njihovim saznanjima o postupanjima prema podnositelju. S obzirom da je utvrđen identitet osobe koja je fizički zlostavljala podnositelja (I. K.), a istraga je u odnosu na nju obustavljena jer nije utvrđeno da je fizičkim zlostavljanjem podnositelja počinio kazneno djelo ratnog zločina iz članka 120. stavka 1. OKZRH-a, navedeno nije udovoljilo procesnim zahtjevima tih članaka“ (odlomak 11.5 odluke). Stoga je utvrđena proceduralna povreda čl. 23. st. 1. i čl. 25. st. 1. Ustava, koja je sukladna konvencijskim standardima.

7.2.2. *Zabrana apsolutne naravi*

Kao i Europski sud za ljudska prava, Ustavni sud Republike Hrvatske također opetovano ističe da zabrana zlostavljanja propisana člancima 23. i 25. stavkom 1. Ustava Republike Hrvatske u vezi s člankom 3. Konvencije predstavlja zabranu apsolutnog karaktera od koje nije dopušteno nikakvo odstupanje pa čak ni u ekstremnim situacijama kao što je rat ili drugo izvanredno stanje koje ugrožava opstanak naroda.

U tom smislu, Ustavni sud RH u odluci *Škrpan* u §§ 8. i 8.1. navodi sljedeće: „8. *Zabrana zlostavljanja propisana člancima 23. i 25. stavkom 1. Ustava, te člankom 3. Konvencije jedna je od temeljnih vrijednosti demokratskog društva (usporedi s Selmouni protiv Francuske [Vv], br. 25803/94, § 95., presuda od 28. srpnja 1999., ESLJP 1999-V; Labita protiv Italije [Vv], br. 26772/95, § 119., presuda od 6. travnja 2000., ESLJP 2000-IV; Gäfgen protiv Njemačke [Vv], br. 22978/05, § 87., presuda od 1. lipnja 2010., ESLJP 2010; El-Masri protiv Bivše jugoslavenske republike Makedonije [Vv], br. 39630/09, § 195., presuda od 13. prosinca 2012., ESLJP 2012; Mocanu i drugi protiv Rumunjske [Vv], br. 10865/09 i dva druga, § 315., presuda od 17. rujna 2014., ESLJP 2014; Bouyid protiv Belgije [Vv], br. 23380/09, § 81., presuda od 28. rujna 2015. i Mađer protiv Hrvatske, br. 56185/07, § 105., presuda od 21. lipnja 2011.).*

8.1. Ta je zabrana apsolutnog karaktera, te od nje nije dopušteno nikakvo odstupanje, pa čak niti u vrijeme rata ili drugog izvanrednog stanja koje ugrožava opstanak naroda (usporedi s Bouyid, navedeno, § 81.; Đorđević protiv Hrvatske, br. 41526/10, § 137., presuda od 24. srpnja 2012.; i Mafalani protiv Hrvatske, br. 32325/13, § 118., presuda od 9. srpnja 2015.), kao niti u najtežim okolnostima kao što su terorizam ili organizirani kriminal, bez obzira na okolnosti i ponašanje žrtve. Ni zahtjevi istrage ni neporecive poteškoće sadržane u borbi protiv kriminala ne mogu opravdati postavljanje granica zaštiti koju treba osigurati u odnosu na tjelesni integritet pojedinaca (odluku U-III-6559/2010 od 13. studenoga 2014. ("Narodne novine" broj 142/13.). " Dakle, uz sve ranije navedene okolnosti, izričito su isključeni i borba protiv kriminala i terorizam i ponašanje žrtve kao mogući razlozi postupanja suprotno zabrani zlostavljanja, kao i svaki drugi teoretski mogući razlog.

Jednako, tako u odluci *Hršum* u § 26. istaknuto je da „*Članak 23. stavak 1. Ustava i članak 3. Konvencije sadržavaju jednu od najvažnijih temeljnih vrijednosti demokratskoga društva. Ti*

članci u apsolutnom smislu zabranjuju bilo kakvo zlostavljanje, pa i u najtežim okolnostima kao što su terorizam ili organizirani kriminal, bez obzira na okolnosti i ponašanje žrtve. Ni zahtjevi istrage ni neporecive poteškoće sadržane u borbi protiv kriminala ne mogu opravdati postavljanje granica zaštiti koju treba osigurati u odnosu na tjelesni integritet pojedinaca.“

Stoga se može reći kako je jurisprudencija Ustavnog suda RH u odnosu na ovaj pravni standard u potpunosti u skladu s jurisprudencijom ESLJP-a jer se uporno i s pravom naglašava apsolutni karakter zabrane zlostavljanja.

7.2.3. Standard minimalnog stupnja težine

U predmetu *Hršum* se navodi i konvencijski kriterij prema kojem određeno postupanje potpada pod doseg čl. 3., a to je doseg minimalnog stupnja težine.

U odlomku 27. odluke u domaću se sudsku praksu tako uvode konvencijski standardi te se navodi: *„Da bi potpalo pod domašaj članka 23. stavka 1. Ustava i članka 3. Konvencije, postupanje mora doseći minimalni stupanj težine. Ocjena tog minimalnog stupnja težine uvijek ovisi o okolnostima konkretnog slučaja, kao što su trajanje postupanja, njegove tjelesne i duševne posljedice za žrtvu, a u nekim slučajevima i spol, dob i zdravstveno stanje žrtve.“*

U predmetu podnositelja *Miroslava Aničića i drugih*, odluka posl. br. *U-III-3761/2018*, razmatrana zajedno s odlukama posl. br. *U-III-3760/2018*, *U-III-3791/2018*, *U-III-3821/2018*, *U-III-3890/2018*, od 9. srpnja 2020., utvrđena je povreda čl. 23. i 25. Ustava RH, odnosno povreda prava na zabranu ponižavajućeg postupanja i poštovanje dostojanstva osobe lišene slobode, budući da su podnositelju tijekom ukupno 49 sudskih rasprava sredstvima za vezivanje bile vezane noge.

Aničić je istovjetni prigovor isticao i prethodno tijekom postupka, no prvostupanjski kazneni sud o njemu nikada nije *eksplicite* donio odluku niti je naveo razloge za zadržavanje sredstava za vezivanje na podnositeljevima nogama tijekom suđenja. Stoga je Ustavni sud zaključio da nisu dostatno obrazloženi razlozi koji opravdavaju primjenu tako restriktivne mjere kroz duže razdoblje.

Iako podnositelj isti prigovor nije isticao u žalbi protiv prvostupanjske presude, Ustavni sud nije smatrao da se radi o propustu zbog kojeg bi trebalo odbaciti ustavnu tužbu, i to stoga što podnošenje tzv. procesnih žalbi protiv odluka koje se odnose na održavanje reda i upravljanje raspravom nije dopušteno. Osim toga, kao što je prethodno navedeno, podnositelj je taj prigovor isticao više puta tijekom kaznenog postupka, ali sud na njega nije odgovorio (§ 11.13. odluke).

Stoga je Ustavni sud utvrdio da se samo „*posredno i nepouzdana može zaključivati o razlozima zbog kojih su podnositelju Aničiću, nakon što bi bio doveden pred sud, tijekom svih 49 rasprava bila ostavljena sredstva za vezivanje na nogama*“ te na prigovore podnositelja nije odgovarao niti je obrazlagao svoju odluku, već bi samo nastavio s postupkom.

Nadalje je Ustavni sud naveo „*Međutim, već na raspravi održanoj 24. studenoga 2014., na koju su uz podnositelja Aničića s tzv. lisicama na nogama dovedena još dva suokrivljenika, sud je naredio da se navedenoj dvojici tijekom rasprave skinu sredstva za vezivanje, pozivajući se na njihovo dotadašnje uzorno ponašanje, te im nakon toga više nije zadržavao ta sredstva tijekom sljedećih rasprava*“ (§ 11.14. presude).

Ustavni je sud zaključio da podnositelju Aničiću navedena sredstva za vezivanje nisu skidana tijekom svih prethodnih rasprava zbog njegova ponašanja, „*ali se može samo nagađati o kakvom ponašanju je bila riječ*“, budući da raspravni sud nije iznio konkretne razloge u tom pogledu (dok stvarne razloge, s obzirom na to da se odnose na utvrđivanje činjeničnog stanja, Ustavni sud nije ovlašten utvrđivati, § 11.15. odluke).

S obzirom na navedeno, Ustavni je sud utvrdio da nisu navedeni i obrazloženi razlozi koji bi mogli opravdati bojazan da bi izostanak sredstava za vezivanje nogu tijekom pojavljivanja podnositelja Aničića pred sudom mogao uopće, a osobito ne tijekom cijelog opisanog razdoblja iznimno dugotrajne primjene tih sredstava (na 49 rasprava), izazvati strah od nasilja, nastanka materijalne štete, bijega ili štete za pravilno izvršavanje pravde (§ 11.16. presude).

O ovoj odluci Ustavni je sud primijenio standard „*minimalnog stupnja ozbiljnosti*“ da bi ponašanje potpalo pod doseg čl. 3. te utvrdio da je taj kriterij zadovoljen (§ 9.).

U predmetu podnositelja *Slavka Rodića*, odluka *U-III-5355/2020 od 3. prosinca 2020.* Ustavni je sud utvrdio da je Županijski sud u Osijeku propustio utvrditi je li primjenom mjere

istražnog zatvora protiv podnositelja došlo do povrede čl. 23. i čl. 25. st. 1. Ustava RH. Ustavni je sud smatrao da je podnositelj iznio vjerodostojne tvrdnje da bi njegovo zdravstveno stanje moglo biti nespojivo s uvjetima boravka u istražnom zatvoru, pa su sudovi to bili dužni ispitati. Sudovi se na navedeno nisu uopće osvrnuli, pa je Ustavni sud zaključio da podnositelju nije bila osigurana sudska kontrola spojivosti njegova zdravstvenog stanja s uvjetima boravka u istražnom zatvoru.

Točnije, Ustavni je sud u § 5. odluke utvrdio da izvanraspravno vijeće Županijskog suda u Osijeku nije prilikom odlučivanja o podnositeljevoj žalbi protiv rješenja o određivanju istražnog zatvora uzelo u obzir njegove žalbene navode te činjenicu da je on invalid s tjelesnim oštećenjem donjih ekstremiteta od 100 %, da je star 65 godina i narušenog zdravlja te da se stoga sukladno čl. 122. st. 2. ZKP/08 istražni zatvor može odrediti samo iznimno.

Ustavni je sud smatrao da je vijeće bilo dužno razmotriti zamjenu istražnog zatvora mjerama opreza te da nije uzelo u obzir „*ova dva konkretna osobna svojstva*“. Te propuste nije saniralo ni žalbeno vijeće Županijskog suda u Osijeku, iako je podnositelj ponovio prigovore i u žalbi te stoga neosnovano nije razmatrano je li podnositeljev invaliditet spojiv s njegovim boravkom u istražnom zatvoru (§ 13. odluke).

Stoga je Ustavni sud zaključio da su „*navedene okolnosti, po ocjeni Ustavnog suda, dovoljne (...) za ocjenu da podnositelju u konkretnom slučaju nije bila osigurana sudska kontrola spojivosti njegovog zdravstvenog stanja s istražnim zatvorom te da time nije bilo udovoljeno postupovnom aspektu članaka 23. i 25. stavka 1. Ustava, odnosno članka 3. Konvencije (usporedi s predmetom ESLJP-a Golubar protiv Hrvatske, navedeno, § 44., i odlukom Ustavnog suda broj: U-IIIBi-1927/2020)*“, navodi se u § 13.1. odluke.⁵⁸⁴

⁵⁸⁴ Iako izlazi iz vremenskog okvira analizirane ustavnosudske prakse, od značaja je zbog razvoja ustavnosudske prakse spomenuti recentnu odluku USRH u predmetu podnositelja Majka Bošnjaka, posl. br- U-III-4687/2020 i 4688/2020 od 2. veljače 2023., u kojoj je USRH uspostavio opća načela koja se moraju primjenjivati kod procjene je li zdravstvena zaštita koja se pruža u zatvorima sukladna standardima iz čl. 3. Konvencije.

U § 29. USRH naveo je da “*članci 23. i 25. Ustava i članak 3. Konvencije nameću nadležnim tijelima pozitivnu obvezu pobrinuti se da zdravlje i dobrobit osoba lišenih slobode budu odgovarajuće osigurani na način da se, među ostalim, pruži potrebna medicinska pomoć i liječenje (v. odluke Ustavnog suda brojeva U-IIIBi-268/2020 od 25. lipnja 2020. /www.usud.hr/ i U-IIIBi-7361/2021)*”.

U § 32. Odluke navodi se da su “*(t)ri (...) elementa koja osobito treba razmotriti u odnosu na spojivost zdravstvenog stanja osobe lišene slobode s njenim boravkom u zatvoru: (a) bolest zatvorenika, (b) primjerenost medicinske pomoći i skrbi koja se pruža u zatvoru, te (c) uputnost daljnjeg provođenja mjere lišenja slobode s obzirom na zdravstveno stanje podnositelja zahtjeva* (v. predmete ESLJP-a Mouisel protiv Francuske, br. 67263/01, §§ 40.–42., presuda od 14. studenoga 2002.; Testa protiv Hrvatske, navedeno, § 45.; i Aleksanyan protiv Rusije., navedeno, § 137.)”.

Ustavni je sud ovom odlukom upozorio na važnost razmatranja i obrazlaganja spojivosti invaliditeta okrivljenika, koji je pritom starije životne dobi, prilikom određivanja i produljivanja istražnog zatvora. Iako se kod utvrđenja ovih okolnosti i sukladno odredbama ZKP/08 naspram osoba kod kojih one postoje istražni zatvor određuje samo iznimno,⁵⁸⁵ očigledno je da ta odredba nije primjenjivana dovoljno marno od strane prvostupanjskog i drugostupanjskog suda. Stoga je ta odluka važna jer predstavlja značajan putokaz kod daljnje primjene istražnog zatvora naspram ove kategorije osoba, ali i stoga jer se njome utvrđuje da neadekvatna primjena istražnog zatvora nad ovom kategorijom osoba (osoba starije životne dobi, posebno ranjiva osoba zbog invaliditeta) dovodi do povrede ljudskog dostojanstva te predstavlja, osim povrede prava na slobodu, i povredu zabrane ponižavajućeg postupanja iz čl. 3. Konvencije.

7.2.4. Teret dokazivanja

Ustavni sud Republike Hrvatske, u skladu s praksom ESLJP-a, u općim načelima u predmetima zlostavljanja osoba lišenih slobode izrijeком navodi i pravilo o teretu dokazivanja. Tako u presudi *Štrkalj* u § 12.1. Ustavni sud ističe da „*Kada je osoba bila dobrog zdravlja u vrijeme kada je zadržana u policiji, a u vrijeme puštanja su joj utvrđene ozljede, nadležna državna tijela moraju pružiti uvjerljivo objašnjenje uzroka tih ozljeda, a ukoliko to ne učine, dolazi do povrede članka 23. Ustava i članaka 3. Konvencije (...). Isto se*

U § 33. USRH pojasnio je da se „*navedene odredbe Ustava i Konvencije ne mogu (...) tumačiti na način da propisuju opću obvezu puštanja osobe na slobodu zbog zdravstvenih razloga ili smještanja osobe u civilnu bolnicu kako bi mogla dobiti određeno medicinsko liječenje (v. odluku Ustavnog suda broj: U-III/18-7361/2021, navedeno; te predmete ESLJP-a Kudla protiv Poljske, navedeno, § 93.; Melnik protiv Ukrajine, br. 72286/01, § 93., presuda od 28. ožujka 2006.; i Golubar protiv Hrvatske, navedeno, § 37.). Odgovarajuće liječenje u zatvorskim ustanovama ne traži da se svakom zatvoreniku osigura ista razina liječničke pomoći koja je dostupna u najboljim zdravstvenim ustanovama izvan zatvorskih ustanova (usporedi s predmetom ESLJP-a Blokhin protiv Rusije, navedeno, § 137.). No, ako vlasti odluče teško bolesnu osobu smjestiti u zatvor i držati je u njemu, moraju iskazati posebnu brigu u jamčenju onakvih uvjeta boravka u zatvoru kakvi odgovaraju posebnim potrebama te osobe koje proizlaze iz njenog zdravstvenog stanja (v. predmete ESLJP-a Farbtuhs protiv Latvije, br. 4672/02, § 56., presuda od 2. prosinca 2004.; i Testa protiv Hrvatske, navedeno, § 46.).“*

USRH zaključio je i da, „(a)ko se liječenje ne može pružiti u zatvoru, mora biti moguće zatvorenika prebaciti u bolnicu ili u specijaliziranu jedinicu (v. predmete ESLJP-a Raffray Taddei protiv Francuske, br. 36435/07, §§ 58.–59., presuda od 21. prosinca 2010.; te Rooman protiv Belgije, navedeno, § 148.). Naposljetku, u definiranju potrebnog standarda zdravstvene zaštite, potrebno je zadržati određenu fleksibilnost odlučujući o tome od slučaja do slučaja. Taj standard trebao bi biti 'spojiv s ljudskim dostojanstvom' zatvorenika, ali bi također trebao uzeti u obzir 'praktične zahtjeve zatvorske kazne', obrazloženo je u § 36. odluke.

⁵⁸⁵ Člankom 119. st. 1. ZKP/08 propisano je: „*Kad postoje okolnosti iz članka 123. stavka 1. točke 1. do 4. ovog Zakona, sud može odrediti istražni zatvor u domu protiv trudne žene, osobe s tjelesnim nedostacima koje joj onemogućuju ili bitno otežavaju kretanje, osobe koja je navršila 70 godina života te u onim slučajevima kada to sud ocijeni iznimno opravdanim, ako je za ostvarenje svrhe istražnog zatvora dovoljna zabrana okrivljeniku da se udaljuje iz doma*“.

načelo primjenjuje i na navodno zlostavljanje koje rezultira ozljedom tijekom uhićenja podnositelja zahtjeva...“.

Nastavno je Ustavni sud istaknuo da navodi o zlostavljanju moraju biti potkrijepljeni odgovarajućim dokazima, što korespondira pravnom standardu ESLJP-a prema kojem je teret dokaza inicijalno na osobi koja tvrdi da je žrtva zlostavljanja, a kada iznese odgovarajuće dokaze, teret dokazivanja prelazi na državu. Takav zaključak opravdavaju daljnji navodi Ustavnog suda iz presude *Štrkalj* u kojoj je navedeno sljedeće:

*„12.2....Kada su državna tijela jedina koja imaju saznanja o događajima o kojima je riječ, kao što je slučaj s osobom uhićenom od strane policije, javlja se čvrsta pretpostavka da su ozljede ustanovljene kod te osobe uzrokovane postupanjem policije. U takvim okolnostima teret dokaza je na nadležnim tijelima koja moraju dati uvjerljivo objašnjenje o tome kako je do tih ozljeda došlo (usporedi s *Ribitsch protiv Austrije*, br. 18896/91, § 34., presuda od 4. prosinca 1995., Series A no. 336; *Salman protiv Turske [Vv]*, br. 21986/93, § 100., presuda od 27. lipnja 2000., ECHR 2000-VII i *Yuriy Volkov*, navedeno, § 49.).*

*12.3. Međutim, osoba koja tvrdi da je bila zlostavljana mora pokazati neki dokaz o postojanju ozljeda (usporedi s *Hristovi protiv Bugarske*, br. 42697/05, §§ 73.-78., presuda od 11. listopada 2011. i *Yuriy Volkov*, navedeno, § 50.).“*

Dakle, osoba koja tvrdi da je bila zlostavljana mora pružiti „neki dokaz o postojanju ozljeda“, odnosno *prima facie* dokazati zlostavljanje, a ako to uspije, teret dokazivanja prelazi na državu koja mora dati uvjerljivo objašnjenje o nastalim ozljedama, kako bi izbjegla utvrđenje povrede zabrane zlostavljanja.

U odluci *Škrpan*, Ustavni je sud zaključio da „...podnositelj nije naveo nijedan dokaz koji bi podržao njegovu verziju incidenta iz koje bi mogao proizići *prima facie* predmet o zlostavljanju od strane policije. Prema tome, ne postoji dovoljno dokaza koji podupiru tvrdnje podnositelja da ga je 2. i 3. veljače 2014. pretukao policijski službenik. Također, s obzirom na naprijed navedeno, podnositeljeve tvrdnje o zlostavljanju koje navodi u izjavi od podnesku od 24. lipnja 2015. nisu vjerodostojne i stoga ne zahtijevaju proceduralnu obvezu istraživanja navoda podnositelja temeljem članka 23. Ustava i članaka 3. Konvencije.“ Naime, podnositelj nije imao medicinsku dokumentaciju kojom bi potkrijepio svoje navode o

zlostavljanju, nije zatražio pomoć liječnika u istražnom zatvoru, a po prvi puta je pritužbe na postupanje policije, odnosno navode o zlostavljanju iznio godinu dana nakon što se incident navodno dogodio.

Stoga se može izvući zaključak kako osobe lišene slobode koje su žrtve zlostavljanja, odnosno postupanja koje je suprotno čl. 3. Konvencije te čl. 23. i čl. 25. Ustava RH moraju inzistirati na pregledu od strane liječnika kako bi se odmah utvrdile ozljede te se ne smiju ustručavati od prijave zlostavljanja odmah po samom događaju, sve u svrhu jačanja vlastitog procesnog položaja i osiguravanja ispunjavanja pravnog standarda *prima facie* tereta dokazivanja koji leži na njima, koji pravni standard je u skladu i s jurisprudencijom ESLJP-a.

7.2.5. Standard dokazivanja izvan svake razumne sumnje

Nastavno na navedeno, u § 28. odluke *Hršum* Ustavni sud govori i o značaju potkrijepljenosti zlostavljanja odgovarajućim dokazima.^{586, 587}

Zbog izostanka službenog vremena uhićenja Ustavni je sud smatrao da „*tvrdnje podnositelja da je 9. svibnja 2008. oko 20.00 sati bio uhićen i da je od 9. svibnja 2008. oko 20.00 sati do privođenja u prostorije policijske uprave bio pod kontrolom policijskih djelatnika, koji su ga podvrgnuli tjelesnom i psihičkom zlostavljanju, kao i materijal koji mu je u vezi s tim tvrdnjama predodčen, nisu dostatan dokaz koji bi potkrijepio takav zaključak (odlomak 36. odluke)*“ te je utvrdio da to razdoblje ne potpada pod domašaj čl. 25. st. 1. i 2., pa je stoga čl. 25. neprimjenjiv *rationae materiae*. Takav zaključak suprotan je zaključcima ESLJP-a iz primjerice predmeta *Mađer (2011.)*, u kojem je razmatrano i razdoblje prije službene evidencije dolaska u postaju, a upravo nevođenje adekvatne evidencije uzeto je kao otegotno

⁵⁸⁶ U odlomku 28. odluke Ustavni sud nastavlja s usklađivanjem ustavnosudske prakse s Konvencijom te zaključuje: „*Tvrdnje o zlostavljanju moraju biti potkrijepljene odgovarajućim dokazima. Ustavni sud podsjeća da ESLJP pri ocjeni takvih dokaza primjenjuje standard „izvan razumne sumnje“ (engl. beyond a reasonable doubt), ali dodaje da takav dokaz može proizlaziti i iz istodobnog postojanja dovoljno jakih, jasnih i neproturječnih pokazatelja ili sličnih nepobitnih presumpcija o činjenicama (ESLJP, predmet Đurđević protiv Hrvatske, presuda, 19. srpnja 2011., zahtjev broj 52442/09, § 79.). Ustavni sud ne vidi da bi hrvatski Ustav priječio primjenu standarda ocjene dokaza 'izvan razumne sumnje', u njegovom autonomnom značenju koje mu daje ESLJP u svojoj praksi, u postupcima zaštite ustavnih prava pred Ustavnim sudom kad je riječ o zlostavljanju u materijalnom aspektu. Naime, nema sumnje da je taj standard prikladan, s obzirom da će se neka činjenica smatrati utvrđenom samo ako predloženi dokazi ne otvaraju nikakvu razumnu sumnju u stvarno postojanje te činjenice.*“

⁵⁸⁷ U predmetnom slučaju podnositelj je imao medicinsku dokumentaciju koja je potkrjepljivala njegove navode.

za državu. Stoga zaključujem da u ovom dijelu Ustavni sud nije implementirao generalne mjere iz presude Mađer.

Stoga stav Ustavnog suda treba kritizirati budući da je podnositelj ipak pružio uvjerljive dokaze da je doživio zlostavljanje za vrijeme lišenja slobode, a to tužena država, na kojoj je teret dokaza da se zlostavljanje nije dogodilo, nije na adekvatan način osporila.⁵⁸⁸ Također, stav da se podnositelju ne priznaje status uhićenika iz formalnih razloga doista bi činio „pretjerani formalizam“, što je pak protivno praksi ESLJP-a.⁵⁸⁹

No usprkos prethodnoj kritici treba naglasiti da je Ustavni sud ipak identificirao probleme u policijskoj praksi, koji se očituju u neevidentiranju vremena privođenja/uhićenja/ispitivanja (vidi § 40. odluke), te je utvrđeno da je „*opisanu policijsku praksu potrebno bez odgode uskladiti sa zahtjevima koji proizlaze iz obvezujućih presuda ESLJP-a*“.

Zbog prethodno navedenih razloga ustavna tužba za zlostavljanje prema čl. 3. u materijalnom aspektu odbijena je u odnosu na sva razdoblja.

Iako, kako je *supra* opisano, Ustavni sud „*na temelju dokumentacije koja mu je predočena nije mogao zaključiti na koji su način podnositelju nanesene ozljede i da stoga nije dokazano kako je podnositelj zahtjeva stvarno bio zlostavljan od policije, naveo je da to ne znači da se prigovor podnositelja utemeljen na članku 23. stavku 1. zasebno i zajedno s člankom 25. stavkom 1. Ustava i članku 3. Konvencije ne može razmotriti s aspekta pozitivne obveze provođenja službene istrage (usp., mutatis mutandis, ESLJP, presuda Dolenc protiv Hrvatske, § 150.)*“.

⁵⁸⁸ ESLJP je nebrojeno puta ustvrdio da, kad je osoba ozlijeđena dok je u pritvoru ili se na drugi način nalazi pod kontrolom policije, svaka takva ozljeda daje razloga za jaku presumpciju da je ta osoba bila podvrgnuta zlostavljanju. Vidjeti *V. D. protiv Hrvatske*, z. br. 15526/10 od 8. studenog 2011., stavak 74., *Corsacov protiv Moldavije*, z. br. 18944/02, stavak 55., 4. travanj 2006., i *Bursuc protiv Rumunjske*, br. 42066/98, stavak 80., 12. listopad 2004.

⁵⁸⁹ U presudi Velikog vijeća *Dvorski protiv Hrvatske*, br. z. 25703/11 od 20. 10. 2015., citira se Izvješće Vladi Republike Hrvatske o posjetu Europskog odbora za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) Hrvatskoj od 4. do 14. svibnja 2007. U čl. 64. navodi se: „*Činjenica da osobama pozvanima u policijsku postaju radi 'informativnih razgovora' još uvijek nije dopušten pristup odvjetniku još je jedno pitanje koje zabrinjava Odbor. Policijski službenici s kojima je delegacija razgovarala naveli su da, u kontekstu takvih 'razgovora', pristup odvjetniku može biti odobren samo kada se osoba formalno proglasi osumnjičenikom.*“ Stoga i USRH očigledno ima saznanja o neformalnim ispitivanjima te je prigovore podnositelja u tom smislu potrebno razmotriti s osobitom pažnjom.

U predmetu X. i Y., Ustavni se sud prilikom ocjene potpada li prijavljeno ponašanje pod doseg čl. 3. referirao na predmet *V. D. protiv Hrvatske* (2011.) i *Mafalani* (2015.) te ponovio opća načela u odnosu na čl. 3. Konvencije. U tim je presudama ESLJP naveo da, ako pojedinac iznese dokazivu tvrdnju da je pretrpio ozbiljno zlostavljanje od strane državnih vlasti protivno članku 3. Konvencije, ta odredba, u kombinaciji s općom dužnošću države iz čl. 1. Konvencije da „svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom osigura prava i slobode određene u (...) Konvenciji“, podrazumijeva da treba provesti djelotvornu službenu istragu.

U predmetu podnositelja *Dominika Matije Antića*, odluka posl.br. *U-III-982/2018* od 27. rujna 2018., Ustavni je sud odbio ustavnu tužbu jer podnositelj nije iznio dokazive tvrdnje o zlostavljanju od strane policijskih službenika.

Ustavni je sud tijekom ustavnosudskog postupka u odnosu na prigovor podnositelja da policijski službenici prema njemu kao invalidnoj osobi prilikom uhićenja 25. rujna 2017. nisu postupali čovječno niti su poštivali njegovo dostojanstvo utvrdio da je taj prigovor podnositelj prvi put iznio u ustavnoj tužbi. U odnosu na zlostavljanje od strane policijskih službenika Ustavni je sud zaključio da podnositelj takav prigovor nije isticao kada je saslušan kod prekršajne sutkinje ni poslije na kaznenoj raspravi, kada je bio prisutan i njegov branitelj. Doduše, u žalbi protiv prvostupanjske presude podnositelj je istaknuo prigovor da je bio „grubo okružen, naguravan od strane policajaca i potom su mu stavljene lisice na ruke koje su mu policajci grubo zaokrenuli na leđima“, (§ 10. odluke).

U odnosu na prigovore koje je iznio u ustavnoj tužbi, a odnose se na postupanje policijskih službenika od 25. rujna 2017., osim vlastite tvrdnje u ustavnoj tužbi, smatra Ustavni sud, nije dostavio nikakav dokaz o zlostavljanju.

Ustavni je sud utvrdio da dežurna liječnica koja ga je pregledala nije utvrdila „vidljive vanjske znakove traume“, a da podnositelj nije iznio tvrdnje o zlostavljanju prije podnošenja ustavne tužbe te da takve tvrdnje nije iznijela ni njegova majka u iskazu danom pred prvostupanjskim sudom. Ustavni je sud utvrdio da podnositelj zapravo nikome nije prijavio zlostavljanje te da „paušalne nepotkrijepljene navode podnositelja iznesene u žalbi o 'grubom' postupanju policije Ustavni sud ne smatra ozbiljnim navodima o zlostavljanju“.

Ustavni je sud stoga utvrdio da podnositelj u ustavnoj tužbi „*nije iznio dokazive tvrdnje o zlostavljanju*“ te je stoga prigovor podnositelja da je bio zlostavljan od policijskih službenika ocijenjen neosnovanim (odlomek 10.1. odluke). Zaključujem da su razlozi odbijanja ustavne tužbe neiscrpljenost pravnih sredstava te nepostojanja dokaza o zlostavljanju.

Ustavni je sud, doduše, primijetio da liječnica nije utvrdila vanjske vidljive ozljede te da podnositeljeva majka nije potvrdila navode o fizičkom zlostavljanju, međutim nije uzeo u obzir da ona nije ni ispitana o okolnostima zlostavljanja, već je svoj iskaz dala na raspravi vođenoj protiv podnositelja zbog počinjenja kaznenog djela.

Dodatno, ukazujem da je u presudi *Mađer* ESLJP utvrdio da je podnositelj navode o zlostavljanju te uskrati sna, hrane i vode podnio u pisanom podnesku sudu tijekom rasprave i u žalbi protiv kaznene presude u postupku vođenom protiv njega te da je time izvršio svoju obvezu prijave, nakon čega je obveza provođenja učinkovite istrage prebačena na državu. Stoga smatram da ova ustavnosudska odluka u predmetu *Dominik Matija Antić* nije u skladu sa standardima dopuštenosti te standardu dokazanosti izvan razumne sumnje.

U predmetu podnositelja *Maria Ćehića*, odluka U-III-4032/2018 od 12. prosinca 2018., Ustavni je sud donio odluku o odbijanju ustavne tužbe zbog povrede čl. 23. st. 1. i čl. 25. st. 1. Ustava RH kako s materijalnog tako i s procesnog aspekta. Utvrđeno je da nije došlo do povrede kada je riječ o navodnom fizičkom zlostavljanju od strane policijskih službenika tijekom uhićenja budući da je, prema utvrđenju liječnice, jedina utvrđena ozljeda bila dva dana stara modrica na licu podnositelja, koja je bila u fazi razgradnje, te je posljedica tučnjave koja je vremenski i mjesno neovisna o uhićenju podnositelja.

Smatram da ovdje nisu dosljedno primijenjeni standardi iz presude *Bouyid* obzirom da je već sama primjena sile, i bez postojanja ozljeda, dovoljna da dovede do utvrđenja materijalne povrede čl. 3.

U predmetu podnositelja *Ivana Štrkalja*, odluka U-III-4969/2016 od 19. ožujka 2020., protiv podnositelja je vođen kazneni postupak tijekom kojeg je, na jednoj od održanih rasprava, podnositelj naveo da ga je tijekom uhićenja, u noćnim satima, mlađi policijski službenik nekoliko puta udario šakom u predjelu lica. Obrana je zatražila da se iz spisa izdvoje dokazi pribavljeni, između ostalog, zlostavljanjem podnositelja, na što je, u rješenju kojim se

prijedlog za izdvajanje odbija, „*navedeno (...) da se raspravni sud time ne može baviti, te da podnositelj može podnijeti kaznenu prijavu, po kojoj će se takvi navodi ispitati*“ (§ 2.10. presude). Podnositelj je također i 27. srpnja 2015. Općinskom državnom odvjetništvu u Koprivnici podnio kaznenu prijavu koja je odbačena.

U ustavnoj tužbi podnositelj je istaknuo da su ga policijski službenici tijekom ispitivanja tukli i da mu nisu dali sjesti od 17:05 sati u nedjelju do oko 11 sati idući dan te da su mu u tom razdoblju uskratili vodu, piće i lijekove i da su ga takvim zlostavljanjem tjeroali da prizna krivnju (§ 4.4. presude).

Ustavni je sud istaknuo da podnositelj nije pružio nikakve dokaze u prilog svojim tvrdnjama te da nije tražio pomoć liječnika, odnosno da ne postoji nikakva liječnička dokumentacija, dok kaznenoj prijavi nisu priloženi nikakvi dokazi o navodnom zlostavljanju.

Također, Ustavni sud je zaključio da u svojem iskazu danom pred ŽDO-om prilikom davanja iskaza podnositelj nije iznio nikakve pritužbe na postupanje policije. Štoviše, iskaz podnositelja snimljen je audio-vizualnim uređajem, a na snimci nisu vidljive nikakve ozljede.

Stoga je Ustavni sud zaključio da podnositeljeve tvrdnje ne mogu biti ocijenjene vjerodostojnima te da ne zahtijevaju proceduralnu obvezu istraživanja sukladno čl. 3. Konvencije i čl. 23. Ustava RH.

Dakle i u ovom predmetu Ustavni sud ponovno odbija ustavnu tužbu zbog nepostojanja dokaza o zlostavljanju. Pritom Sud naglašava da podnositelj pritužbe nije iznio u svojem iskazu danom pred ŽDO-om te da na snimci ispitivanja nisu vidljive nikakve ozljede, unatoč dobro poznatom zaključku iz mnogobrojnih sudskomedicinskih vještačenja da je za nastanak hematoma potrebno ponekad i više od 24 sata od udarca za pojavu vidljive modrice. Ustavni sud uopće nije imao u vidu da je prigovor o zlostavljanju podnositelj iznio tijekom rasprave, u prijedlogu za izdvajanje nezakonitih dokaza i u kaznenoj prijavi te da je stoga povodom podnesene kaznene prijave trebalo provesti učinkovitu i adekvatnu istragu.

Ovu odluku smatram nesukladnu standardima iz presude *Mađer* jer je u predmetnom slučaju dugotrajan boravak u policijskoj postaji u neprikladnim uvjetima odnosno uz primjenu

neprimjerene metodologije postupanja, bez da su podnositelju bile utvrđene ozljede, bio dostatan da ESLJP utvrdi povredu materijalnog aspekta negativnih obveza države.

7.2.6. Standard primjene načela razmjernosti i nužnosti uporabe sile

Ustavni se sud u predmetu *Hršum* dotaknuo i prekomjerne uporabe sile od strane policijskih vlasti, što je osobito važno za razvoj sudske prakse na području policijskog zlostavljanja.

U odlomku 26.1. odluke Ustavni je sud zaključio: „*U rizičnim situacijama kao što su uspostava javnog reda, sprječavanje kažnjivih djela, hvatanje navodnih kriminalaca i vlastita zaštita odnosno zaštita drugih pojedinaca, policijski djelatnici imaju pravo na uporabu odgovarajućih mjera, uključujući i uporabu sile. Ipak, takva se sila smije upotrijebiti samo ako je neophodna i ne smije biti prekomjerna. Pribjegavanje fizičkoj sili koja nije bila strogo potrebna zbog ponašanja same osobe prema kojoj je primijenjena umanjuje njezino dostojanstvo i u načelu predstavlja povredu prava zajamčenog člankom 23. stavkom 1. zasebno i u vezi s člankom 25. stavkom 1. Ustava i člankom 3. Konvencije (v. ESLJP, predmet V. D. protiv Hrvatske, presuda, 8. studenoga 2011., zahtjev broj 15526/10, § 69.).*“

U predmetu podnositelja *Joška Škalića*, odluka U-III-4922/2019 od 16. srpnja 2020., u činjenicama slučaja navodi se da je podnositelj automobilom bježao od policije, a tijekom bijega počinio je i napad na službenu osobu. Za to je kazneno djelo pravomoćno osuđen. Tom su zgodom policajci podnositelju, što je poslije utvrđeno i vještačenjem u parničnom i kaznenom postupku, nanijeli ozljede koje su kvalificirane kao teška tjelesna ozljeda, i to: „*(krvave) podljeve vrata, trbuha i udova, razdor bubnjića lijevog uha te prijelom tri rebra lijevo s izljevom tekućine u prsnu šupljinu*“. U parničnom postupku vođenom kod Općinskog suda u Sinju utvrđeno je i da su ozljede nastale uporabom sile od strane policije, no postupak protiv policijskih službenika obustavljen je zbog zastare kaznenog progona. Parnični je sud utvrdio da su podnositelj i suvozač u vozilu uporno pružali otpor policiji te je ona zbog toga bila primorana uporabiti sredstva prisile, koja su u postupku policijskog nadzora ocijenjena zakonitima. Ustavni se sud također priklonio zaključcima parničnog suda, prema kojima je država dala uvjerljive dokaze za zakonitost uporabe sile protiv podnositelja.

Ustavni je sud zaključio da se „*incident*“ dogodio dok je podnositelj vozilom bježao od policije, ali kada ga je policijsko vozilo sustiglo, „*iako svjestan da se radi o policijskom*

službeniku koji ga zaustavlja jer nije poštovao naredbu policijskih službenika te je uniformiran i u službenom automobilu sa upaljenim rotacionim svjetlom, poduzima sljedeće radnje prema policijskom službeniku: 'odgurivanje i udarac u stomak i nos', što je u kaznenom postupku protiv podnositelja okarakterizirano kao napad na službenu osobu.

Ozljede koje su policijski službenici tom zgodom (prilikom uhićenja) nanijeli podnositelju (...) po iskazu podnositelja nastale su udarcima policajaca po tijelu te bacanjem na pod u policijskoj postaji. Takvo postupanje doseglo je minimalni stupanj ozbiljnosti potreban za primjenu članaka 23. i 25. Ustava. U takvim okolnostima, kad je nesporno da je policijski službenik udarao podnositelja uslijed kojih je zadobio povrede, na državi leži teret dokaza, da s uvjerljivim argumentima dokaže kako uporaba sile nije bila prekomjerna (v. predmet Matko protiv Slovenije, br. 43393/98, § 104., 2. studenoga 2006.) (§§ 16. i 17. odluke).“

No, Ustavni je sud zaključio da s obzirom na sve okolnosti proizlazi kako je država dostavila dovoljno dokaza za zaključak da je sila upotrijebljena od strane policije bila opravdana te je ustavnu tužbu odbio.

Budući da bi policija trebala primjenjivati silu sukladno standardu *no more than absolutely necessary*, odnosno standardu uporabe samo one sile koja je apsolutno nužna, smatram da ova ustavnosudska odluka nije dostatno obrazložena te je nejasno iz kojeg je razloga primijenjena sila bila razmjerna i nužna, kao i da je neusklađena s judikaturom i standardima ESLJP-a, poglavito utvrđenjima iz presude *Bouyid*.

7.2.7. Diferencijacija neljudskog i ponižavajućeg postupanja

U predmetu podnositelja *Miroslava Aničića i drugih*, Ustavni je sud primijenio i definiciju pojmova nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja kako ju je odredio ESLJP te utvrdio da se postupanje smatra nečovječnim kada ponižava ili omalovažava osobu, izražavajući nepoštovanje ili umanjujući njezino dostojanstvo ili kada izaziva osjećaje straha, uznemirenosti ili bezvrijednosti koji mogu slomiti njen moral i tjelesni otpor, pozvavši se na presudu *M.S.S. protiv Belgije i Grčke* [Vv], br. 30696/09, § 220., presuda od 21. siječnja 2011, ECHR 2011; *El-Masri protiv Bivše jugoslavenske Republike Makedonije* [Vv], br. 39630/09, § 202., presuda od 13. prosinca 2012., ECHR 2012.; i *Svinarenko i Slyadnev*, navedeno, § 115. Naveo je i da okolnost da se sporno postupanje dogodilo u javnosti može

biti otežavajući čimbenik pri ocjeni da li je to postupanje ponižavajuće u smislu članaka 23. i 25. Ustava, te članka 3.

Nadalje, u §§ 9.1. i 9.2. Ustavni je istaknuo sud da je o pitanju primjene lisica prema osobama lišenim slobode Veliko vijeće ESLJP-a u predmetu *Svinarenko i Slyadnev* (navedeno, § 71.) uputilo na mjerodavnu međunarodnu regulativu te da kada je riječ o upotrebi lisica, ona sama po sebi ne dovodi do povrede članaka 23. i 25. Ustava, te članka 3. Konvencije, kada je do te upotrebe došlo pri zakonitom uhićenju ili zatvaranju i kada nije došlo do upotrebe sile ili javnog izlaganja uhićenika preko onog što se može razumno smatrati nužnim u danim okolnostima.

Pri tome je važan čimbenik je li se moglo očekivati da će osoba o kojoj je riječ pružiti otpor uhićenju, pokušati pobjeći ili nanijeti nekome povredu ili neku štetu ili pokušati prikriti ili uništiti dokaze. Također, Ustavni sud se pozvao na presudu ESLJP-a *Gorodnichev protiv Rusije* (br. 52058/99, §§ 105. i 108., presuda od 24. svibnja 2007.).

Ova odluka važna je *pro futuro* radi zaštite dostojanstva okrivljenika prema kojima se koriste sredstva za vezivanje, a čije je pravo da na raspravi ne budu prezentirani sucu kao osuđenici povezano s načelom presumpcije nedužnosti. Stoga se ubuduće svi okrivljenici i njihovi branitelji temeljem ove odluke, u slučaju da ne postoje neke druge teže okolnosti koje bi opravdavale vezivanje i tijekom rasprave, a ne samo kod njihova dovođenja na sud, mogu pozivati na predmetnu odluku.

Također, smatram da je Ustavni sud ovdje bio ispred judikature ELJSP-a barem u odnosu na Republiku Hrvatsku te je ispravno primijenio presude koje su donijete u odnosu na druge zemlje a u kojima je utvrđena takva povreda.

U predmetu podnositelja *Dimitrija Škrpana*, odluka *U-IIIBi-4223/2018 od 10. ožujka 2020*, iako je Županijski sud u Osijeku postupanje naspram podnositelja okarakterizirao torturom, Ustavni je sud odbio postupanje tako definirati,⁵⁹⁰ već samo navodi da se radi o postupanju suprotnom zabrani zlostavljanja.

⁵⁹⁰ Mučenje je najteži oblik povrede čl. 3. te nijedna država nije voljna tvrditi da njezini zaposlenici primjenjuju takvo postupanje, čak ni kada ono kvantitativno i kvalitativno premašuje elemente neljudskog i ponižavajućeg postupanja, kada postoje dokazi da je primijenjeno s posebnom namjerom i svrhom.

U odlomku 9.1. navedeno je: „Ustavni sud smatra nedvojbenim da je ovakvo postupanje prema podnositelju koje je uključivalo tjelesno zlostavljanje takvog oblika da ga je Županijski sud u Osijeku okarakterizirao kao 'tortura', te koji je podnositelju izazvao prijelom dva rebra i toliki stupanj psihičke nestabilnosti da je pokušao izvršiti samoubojstvo, dosegao minimalni stupanj ozbiljnosti potreban za primjenu članaka 23. i 25. Ustava.“

7.2.8. Građanska tužba kao uvjet dopuštenosti

Iako je Ustavni sud dosljedno slijedio konvencijski standard da pokretanje građanske tužbe radi naknade štete ne može predstavljati preduvjet za raspravljanje o povredi čl. 3. u predmetu *Dimitrija Škrpana* se nalazi i izdvojeno mišljenje suca Šumanovića, koji je smatrao da nije iscrpljen pravni put za dosuđenje pravične novčane naknade jer je u tijeku bila parnica za naknadu štete pred Općinskim sudom u Slavonskom Brodu, posl. br. *Pn-3995* (u odluci nedostaje godina predmeta) te se pozvao na presudu *Ulemek*, u kojoj se tužba za naknadu štete navodi kao učinkovito pravno sredstvo. To je stajalište potrebno kritizirati jer je suprotno standardima ESLJP-a, prema kojima podnošenje građanske tužbe nije uvjet dopuštenosti u predmetima povrede čl. 3. (vidjeti predmet *Durđević protiv Hrvatske, V. D protiv Hrvatske* i dr.). No kritika se može uputiti i stoga što ESLJP redovno utvrđuje povrede i dosuđuje pravične novčane naknade, iako su postupci radi naknade štete također u tijeku pred domaćim sudovima. Također, *argumentum a simile*, u mnogobrojnim presudama domaćih sudova utvrđeno je da se ne radi o *res judicata*, jer je povreda Konvencije koju utvrdi ESLJP sasvim drugi vid novčane satisfakcije od one koju dosuđuju domaći sudovi temeljem odredaba Zakona o obveznim odnosima – vidjeti tako *V. D. protiv Hrvatske*, z. br.15526/10 od 8.11.2011., te s time u vezi odluku Općinskog građanskog suda u Zagrebu broj *Pn-2523/13*, potvrđenu presudom Županijskog suda u Zagrebu broj *Gž-1330/14* od 29.9.2015.

7.2.9. Primjena Konvencije *rationae temporis*

U predmetu podnositelja *Dimitrija Škrpana*, odluka *U-IIIBi-4223/2018 od 10. ožujka 2020.*, Ustavni je sud utvrdio i povredu materijalnog (supstantivnog) i proceduralnog aspekta čl. 23.

st. 1. i čl. 25. st. 1. Ustava RH u vezi s čl. 3. Konvencije te je dosudio podnositelju pravičnu novčanu naknadu u iznosu od 50.000,00 kuna.

U odluci se u činjenicama slučaja u odlomku 1. navodi da je podnositelj „*podnio 16. studenoga 2018. ustavnu tužbu zbog zlostavljanja koje je pretrpio od strane pripadnika oružanih snaga Republike Hrvatske koje je dovelo do njegovog pokušaja samoubojstva, te nepostupanja Županijskog državnog odvjetništva u Slavonskom Brodu (u daljnjem tekstu: ŽDO Slavonski Brod) u predmetu broj: KR-DO-29/15, a u povodu kaznene prijave koju je podnio 26. siječnja 2015. 'protiv NN počinitelja' zbog kaznenog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz članka 120. stavka 1. Osnovnog krivičnog zakona Republike Hrvatske*”.

Ustavni je sud temeljem medicinske dokumentacije, *inter alia*, utvrdio da je „*podnositelj tijekom boravka u pritvoru od 2. do 9. kolovoza 1992. bio psihički i fizički zlostavljan od strane više njemu nepoznatih pripadnika vojne policije*“, što predstavlja iznimku od prethodnih odluka, budući da je Ustavni sud ušao u meritum i odlučio o osnovanosti same biti povrede prava, iako događaj ne potpada *rationae temporis* pod doseg primjene Konvencije.

7.2.10. Povreda materijalnog aspekta pozitivnih obveza

Konačno, predmet podnositelja *Davorina Resića, odluka U-III-4281/2017 od 15. prosinca 2020.*,⁵⁹¹ tiče se podnositelja koji je tijekom izdržavanja kazne zatvora pretrpio ozljedu oka uslijed napada drugog zatvorenika, za što je potonji i osuđen. Ustavni je sud ocijenio da je uprava kaznionice morala znati da je riječ o zatvoreniku sklonom nasilju jer je sama donijela odluku o njegovu izdvajanju u posebnu prostoriju, a o njegovu problematičnom ponašanju iskazivao je i svjedok – zaposlenik kaznionice. Budući da su i podnositelj i zatvorenik koji je ozljede nanio, kao osobe lišene slobode, bili pod kontrolom države, Ustavni je sud ocijenio da država nije poduzela sve razumne mjere kojima bi se spriječio rizik za život i zdravlje drugih te je utvrđena povreda čl. 23. st. 1. i čl. 25. st. 1. Ustava RH.

⁵⁹¹ Podnositelja sam zastupala u ustavnosudskom postupku, kao i u postupku naknade štete pred građanskim sudovima koji mu je prethodio.

Ustavni je sud u odlomku 15.1. ocijenio da „*uprava kaznonice u Glini u konkretnom slučaju, iako je morala znati da je riječ o zatvoreniku sklonom nasilju, nije poduzela sve razumne korake kako bi podnositelja zaštitila od nasilja koje mu je prijetilo od strane zatvorenika A. M., zbog čega u konkretnom slučaju postoji odgovornost države za štetu učinjenu podnositelju*“.

Slijedom navedenog Ustavni je sud ocijenio da je „*država propustila ispuniti svoju pozitivnu obvezu da zaštiti tjelesni integritet podnositelja, kao dio dužnosti nadzora nad osobama lišenim slobode, i da spriječi svaki napad na njihov tjelesni integritet. Stoga, zlostavljanje koje je podnositelj pretrpio u zatvoru pripisuje se državi i u tom smislu podnositelju su povrijeđena jamstva sadržana u člancima 23. stavku 1. i 25. stavku 1. Ustava*“, navodi se u § 16. odluke.

Ova odluka Ustavnog suda osobito je važna jer usklađuje domaću judikaturu sa standardima ESLJP-a u pogledu pozitivnih obveza države s materijalnog aspekta da zaštiti živote i tjelesni integritet osoba pod svojom zaštitom.

Kao što sam u prethodnim poglavljima obrazložila, država osim što se mora suzdržati od namjernog i nezakonitog oduzimanja života, mora poduzeti odgovarajuće korake da zaštiti život svih pod njezinom jurisdikcijom. Navedeno podrazumijeva obvezu državnih vlasti da poduzmu operativne mjere kako bi zaštitile pojedinca čiji je život ugrožen kriminalnim radnjama drugog pojedinca, što ujedno znači i poduzimanje pojedinačne procjene žrtve, što zahtijeva promjenu uvriježenog načina policijskog postupanja.⁵⁹²

Iz dugogodišnje odvjetničke prakse na ovom području mogu tvrditi da su građanski sudovi barem čitavo desetljeće odbijali tužbene zahtjeve radi naknade štete zatvorenika ozlijeđenih od strane drugih zatvorenika prilikom izvršavanja kazne zatvora ili istražnog zatvora pozivajući se na isključenje odgovornosti za štetu koja potječe od opasne stvari ili opasne djelatnosti kada je uzrok štete treća osoba.⁵⁹³ Stoga mi je osobito drago da sam kao zastupnica

⁵⁹² Ivičević Karas, Elizabeta, Burić, Zoran, Filipović, Hrvoje, Prva iskustva policijskih službenika u provođenju pojedinačne procjene žrtava kaznenih djela, Policija i sigurnost, Zagreb, godina 28., 2019., broj 4, str.474.

⁵⁹³ Članak 1067. st. 2. Zakona o obveznim odnosima (NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22) glasi: „*Vlasnik stvari oslobađa se odgovornosti i ako dokaže da je šteta nastala isključivo radnjom oštećenika ili treće osobe, koju on nije mogao predvidjeti i čije posljedice nije mogao ni izbjeći, ni otkloniti.*“

podnositelja, donijevši ovaj predmet pred Ustavni sud i adekvatno ga argumentirajući, pridonijela promjeni buduće sudske prakse na ovom području, kod koje se naglasak stavlja na važnost zaštite sigurnosti i dostojanstva osoba koje se nalaze pod ingerencijom države.

7.3. Analiza ustavnosudske prakse – zaključak

Nakon analizirane ustavnosudske prakse, zaključujem da je odluka u predmetu *Miroslava Hršuma (2014)* doista bila prekretnica za hrvatsku ustavnosudsku praksu. Njome su identificirane slabosti hrvatskog ustavnosudskog postupka te je, iako s određenim kašnjenjem s obzirom na datum ratifikacije Konvencije, započeto značajnije usklađivanje s konvencijskim standardima, *inter alia*, uvođenjem novog pravnog sredstva – ustavne tužbe radi neprovođenja učinkovite istrage.

Iako smatram uvođenje ovog pravnog sredstva u domaći pravni sustav vrlo korisnim, smatram da je potrebno jasnije definirati uvjete njegove primjene. Prvenstveno smatram da treba izvršiti usklađivanje Ustavnog zakona o Ustavnom sudom s Poslovníkom i zahtjevima prakse, poglavito u pogledu roka za podnošenje ovog pravnog sredstva. Također, trebalo bi preispitati ustavnost izreke odluka kojima se nalaže provođenje istrage s obzirom na to da je sporno ima li Ustavni sud takve ovlasti, odnosno odakle ih derivira. Umjesto toga, kako sam navela, možda bi bilo ispravnije tražiti obnovu postupka temeljem odluke Ustavnog suda kao obnovu *sui generis*.

U vezi s prethodno navedenim osobito spornom smatram odluku u predmetu *Francišek Zakšek* u kojem je ustavna tužba odbačena zbog prekoračenja roka za njezino podnošenje. To je doduše i jedini predmet s područja teme rada koji sam pronašla u analiziranom razdoblju a da je odbačen iz formalnih razloga⁵⁹⁴ što smatram pohvalnim. O važnosti meritornog preispitivanja već sam prethodno u ovom poglavlju govorila te se stoga neću nepotrebno ponavljati.

⁵⁹⁴ Člankom 64. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu (NN 99/99, 29/02 i 49/02) propisano je: „Ustavna se tužba može podnijeti u roku od 30 dana računajući od dana primitka odluke“.

Daljnjom analizom predmeta, zaključila sam da u posljednje vrijeme Ustavni sud ponekad dosljednije, a ponekad manje dosljedno usklađuje vlastitu praksu s konvencijskim standardima.⁵⁹⁵

Tako je u predmetu *Aničić* vrlo napredno, čak i prije nego je ESLJP u odnosu na Republiku Hrvatsku takvu povredu uopće utvrdio, identificirao i vrlo detaljno obrazložio da uporaba sredstava za vezivanje - lisica tijekom sudske rasprave, pod određenim uvjetima, predstavlja povredu čl. 3. Konvencije te doseže minimalni stupanj ozbiljnosti.

Također, sukladno konvencijskim standardima Ustavni je sud odlučivao i o primjeni pritvora /istražnog zatvora na osobu starije životne dobi s invaliditetom i također utvrdio povredu čl. 3. i to u predmetu *Rodić*.

Što se tiče primjene standarda tereta dokazivanja, pronašla sam ga tek u predmetu *Škrpan*. U njemu je utvrđeno da podnositelj nije iznio nijedan dokaz koji bi podržao njegovu verziju događaja te nije utvrdio povredu materijalnog aspekta čl. 3. Doduše, podnositelj nije imao medicinsku dokumentaciju kojom bi potkrijepio svoje navode o zlostavljanju, nije zatražio pomoć liječnika u istražnom zatvoru, a po prvi puta je pritužbe na postupanje policije, odnosno navode o zlostavljanju iznio godinu dana nakon što se incident navodno dogodio. Stoga zaključujem da je u tom pogledu takva odluka sukladna konvencijskim standardima.

Doduše, na ustavnosudsku praksu imam i neke kritike, koje sam detaljno iznijela u tekstu. Primjerice u predmetu *Hršum* Ustavni sud nije uzeo u obzir da razdoblje prije formalnog evidentiranja podnositelja u policijskoj postaji spada pod domašaj čl. 3. čime je postupio protivno utvrđenjima ESLJP-a iz predmeta *Mader*. Doduše, navedeno možemo pripisati samim počecima usklađivanja ustavnosudske prakse s praksom ESLJP-a (iako se radi o 2014.g.) te stoga vjerujem da bi odluke kasnijeg datuma iste tematike imale drugačiji rezultat.

⁵⁹⁵ Neki autori kritiziraju i same standarde ESLJP-a, odnosno smatraju da se navedeni sud priklanja argumentima tužene države. Tako Ivan Matija ističe da se u slučajevima utvrđivanja policijskih propusta primjećuje naročito obziran pristup Europskog suda te smatra da bi se prije svega moralo nedvojbeno utvrditi je li i na koji način neki državni službenik ili osoba s ovlastima koja je sudjelovala u postupanju u ime državnih vlasti bila umiješana u oduzimanje života ili nečovječno postupanje, a tek potom je li plan postupanja prošao test proporcionalnosti. V. Matija, I., *Djelovanje i postupanje policije u okviru članaka 2. i 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Policijska i sigurnost*, Zagreb, br. 1, 2012, str. 20.

⁵⁹⁵ Pred ESLJP-om su u tijeku komunicirani predmeti policijskog zlostavljanja *Vukušić protiv Hrvatske*, z. br. 37522/16, *Miljak protiv Hrvatske*, z. br. 15681/18, i *T. V. protiv Hrvatske*, z. br. 47909/19, u kojima zastupam podnositelje. Očekuje se donošenje presuda.

Čini mi se da je standard dokazanosti izvan razumne sumnje u vezi s iscrpljenosti pravnih sredstava najsporniji u praksi. U tom pogledu kritizirala sam presude u predmetu *Dominik Matija Aničić* te predmetu *Štrkalj*.

Također, i nužnost i razmjernost uporabe sile predstavljaju kamen spoticanja kako u ustavnosudskoj praksi, tako i u praksi ESLJP-a. Stoga sam kritizirala i utvrđenja iz odluke *Škalić* jer sam mišljenja da svaka uporaba sile od strane državnih službenika koja dovede do tako teških ozljeda kao što su „(krvavi) podljevi vrata, trbuha i udova, razdor bubnjića lijevog uha te prijelom tri rebra lijevo s izljevom tekućine u prsnu šupljinu“ nije razmjerna. Agenti države moraju proći takvu edukaciju da njihovo postupanje ne dovede do tako teških ozljeda odnosno da uhićenja i postupanja provode primjenjujući sukladno standardu *no more than absolutely necessary*. Smatram da se Ustavni sud nije bavio time jesu li postojali svi elementi nužne obrane, odnosno je li navodna obrana policajaca bila istovremena s podnositeljevim napadom, jer iz iskaza podnositelja proizlazi da su ga policajci tukli prilikom uhićenja, ali i naknadno, po dolasku u postaju. Stoga tu odluku treba oštro kritizirati jer se njome šalje poruka da svaki napad na službenu osobu daje neograničenu ovlast policajcima da se brane i od napada koji je prestao te da se ponižavajuće ophode prema svojem napadaču, što je neprihvatljivo, jer predstavlja bezobzirnu osvetu, koja inače predstavlja kvalifikatorni oblik kaznenih djela protiv života i tijela.

Također, primjećujem da i hrvatski Ustavni sud odbija određeno postupanje kvalificirati kao mučenje unatoč svim pokazateljima da se upravo o takvom postupanju radilo (vidjeti predmet *Škrpan*), no navedeno je zapravo sukladno politici ESLJP-a koji kao mučenje kvalificira samo postupanja u najekstremnijim situacijama.

Mogu zaključiti da je odlukama kojima se ustavne tužbe odbijaju, osim u predmetu *Škalić*, zajedničko nepostojanje dokaza o zlostavljanju, ali i to da povodom kaznenih prijava samih podnositelja ni po službenoj dužnosti nisu provedene adekvatne istrage. Ne bih se složila sa zaključcima da podnositelji nisu ničime učinili vjerojatnim navode o zlostavljanju te smatram da Ustavni sud nije u dovoljnoj mjeri imao u vidu da se kod povrede čl. 3. ne može strogo

primjenjivati načelo *affirmanti incubit probatio*,⁵⁹⁶ dok je isključivanje primjene tog načela uzimao u obzir primjerice kod povrede čl. 3. zbog neprimjerenih zatvorskih uvjeta.⁵⁹⁷

Usvojenim ustavnim odlukama u predmetima signature U-IIIBi zajedničko je to što se njima utvrđuje proceduralna povreda čl. 3. u slučajevima kada nije provedena učinkovita i adekvatna istraga, a ne postoji meritorna odluka nadležnog tijela. No vidjeli smo da takvo utvrđenje ne sprječava Ustavni sud da istovremeno utvrdi i materijalnu povredu čl. 3. (predmet *Škrpan*), što smatram sukladnim konvencijskim standardima. Također, važno je što se ovim odlukama počelo raspravljati o „stvarnoj neovisnosti tijela koje provodi istragu“ u vezi s transparentnosti i vanjskim dojmom neovisnosti, što također predstavlja usklađenje s konvencijskim standardima na području obveze provođenja istrage od strane neovisnog i nepristranog tijela.

Konačno, za kraj vrlo važnom i pozitivnom ocjenjujem recentnu odluku u predmetu *Davorina Resića* u kojoj je Ustavni sud primijenio konvencijske standarde koji se odnose na materijalni aspekt pozitivnih obveza države te našao povredu jer država nije zaštitila život i zdravlje podnositelja od napada drugog zatvorenika, iako je to uslijed svih okolnosti slučaja bila dužna učiniti.

Dakle, mogu zaključiti da Hrvatska iako možda malo sporije, uz neke iznimke, usklađuje ustavnosudsku praksu s praksom ESLJP- a te da Ustavni sud u određenim predmetima doista predstavlja barijeru kojom pokazuje da smo se kao država sposobni obračunati s konvencijskim povredama na nacionalnoj razini bez sudjelovanja ESLJP-a.

Je li ta praksa u cijelosti usklađena, bit će vidljivo tek nakon njezina daljnjeg razvoja, budući da je određeni broj predmeta u postupku donošenja odluke pred ESLJP-om, a odnose se na povredu materijalnog aspekta negativnih obveza te procesnog aspekta pozitivnih obveza čl. 3.⁵⁹⁸

⁵⁹⁶ Lat. 'Onaj koji nešto tvrdi mora te svoje tvrdnje i dokazati'.

⁵⁹⁷ Vidi primjerice odluku USRH U-III-1676/2023 od 16. 3. 2023., § 11.3.

⁵⁹⁸ Pred ESLJP-om su u tijeku komunicirani predmeti policijskog zlostavljanja *Vukušić protiv Hrvatske*, z. br. 37522/16, *Miljak protiv Hrvatske*, z. br. 15681/18, i *T. V. protiv Hrvatske*, z. br. 47909/19, u kojima zastupam podnositelje. Očekuje se donošenje presuda.

Predmetno predstavlja dokaz da je, kako sam ESLJP navodi, Konvencija živići organizam⁵⁹⁹ te da podnositelji putem svojih odvjetnika itekako mogu utjecati na razvoj prakse Ustavnog suda i ESLJP-a. Stoga u svojim stavovima trebaju ustrajati, umjesto da se uvijek povinuju postojećoj praksi.

⁵⁹⁹ *Tyrer protiv UK* (1978), § 31.

8. DOSTUPNA PRAVNA SREDSTVA U REPUBLICI HRVATSKOJ U SLUČAJU OKRUTNOG, NELJUDSKOG I PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA I NJIHOVA UČINKOVITOST

8.1. Općenito o dostupnim i učinkovitim pravnim sredstvima

U presudi *Varga i drugi protiv Mađarske*⁶⁰⁰ ESLJP je u § 45. u odnosu na pravila dopuštenosti zaključio da se „od podnositelja zahtjeva obično zahtijeva da pribjegava onim sredstvima koja su dostupna i dovoljna da osiguraju zadovoljštinu u odnosu na navodne povrede. Postojanje pravnih sredstava mora biti dovoljno izvjesno ne samo u teoriji nego i u praksi, jer u suprotnom će im nedostajati potrebna dostupnost i učinkovitost (vidi *Aksoy protiv Turske*, 18. prosinca 1996. godine, § 52., *Izvešća o presudama i odlukama 1996-VI*). To je dužnost Vlade, koja tvrdi da nisu iscrpljeni svi pravni lijekovi, uvjeriti Sud da je pravno sredstvo bilo učinkovito, na raspolaganju u teoriji i praksi te u relevantno vrijeme, to jest, da je bilo dostupno i u stanju pružiti zadovoljštinu u odnosu na prigovore podnositelja zahtjeva i da je nudilo razumne izgleda za uspjeh.“⁶⁰¹

Nadalje, u § 49. utvrđeno je da, „kada je u pitanju temeljno pravo na zaštitu od mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja, preventivni i kompenzacijski lijekovi moraju biti komplementarni, kako bi se smatrali učinkovitim (vidi *Ananyev i drugi protiv Rusije*, br. 42525/07 i 60800/08, § 98., 10. siječnja 2012. godine; i *Torreggiani i drugi protiv Italije*, br. 43517/09, 46882/09, 55400/09, 57875/09, 61535/09, 35315/10 i 37818/10, §§ 50. i 96., 8. siječnja 2013.)“.

⁶⁰⁰ Presuda ESLJP-a *Varga i dr. protiv Mađarske*, z. br. 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13 i 64586/13 od 10. ožujka 2015.

⁶⁰¹ U navedenoj presudi Sud je doista i utvrdio povredu prava na učinkovito pravno sredstvo iz čl. 13. kao strukturalnu povredu unutar mađarskog pravnog sustava jer zatvorenicima koji su se prituživali na nehumane uvjete u mađarskim zatvorima pravno sredstvo nije pružalo razumne izgleda za uspjeh: „U svjetlu gornjih razmatranja, Sud zaključuje da je došlo do povrede članka 13., čitanog u svezi s člankom 3., zbog nepostojanja djelotvornog pravnog lijeka koji omogućava žaliti se o uvjetima u zatvoru s obzirom na određene činjenice ovih slučajeve; a odbacuje prigovor Vlade koji se tiče neiscrpljenosti domaćih pravnih sredstava u odnosu na članak 3. prigovora podnositelja (65).“

Treba napomenuti da je ESLJP do današnjeg dana, usprkos postojanju značajnog broja predmeta protiv Republike Hrvatske koji se trenutačno vode pred Sudom zbog povrede čl. 3. i čl. 13. zbog nehumanih uvjeta u hrvatskim zatvorima i s time u vezi nepostojanja učinkovitog pravnog sredstva nije utvrdio strukturalnu povredu iako se radi o identičnoj problematici kao i u mađarskom pravnom sustavu, zbog kojih je pak u predmetu *Varga i drugi* utvrđena strukturalna povreda. Takva tzv. pilot-presuda bila bi od osobitog značaja jer ona ne bi samo rješavala problem između pojedinačnog podnositelja i države (*inter partes*) već bi i nužno dovela do zakonodavnih izmjena kojima bi se osigurala učinkovita pravna sredstva i sređivanje stanja u zatvorskom sustavu i na taj način djelovala *erga omnes*.

U Republici Hrvatskoj postoji nekoliko pravnih puteva koji zatvorenicima stoje na raspolaganju ukoliko su, kao osobe lišene slobode, od strane službenih osoba bile izložene aktima koji predstavljaju mučenje, okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje. Ti će pravni putevi odnosno pravna sredstva biti nastavno izloženi.

8.2. Kaznena prijava

S obzirom na to da se kod akata koji predstavljaju mučenje, okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje počinjeno od strane službenih osoba radi o teškom kaznenom djelu protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva, kako je to opisano u poglavlju 3.3.2.1., žrtvi stoji na raspolaganju podnošenje kaznene prijave protiv poznatog ili nepoznatog počinitelja.

No kao što smo vidjeli, iz judikature ESLJP-a proizlazi i dužnost provođenja učinkovite i adekvatne istrage od strane države uvijek kada kod osobe koja je bila dobrog zdravstvenog stanja prije lišenja slobode po otpuštanju iz sustava ili po dovršetku postupanja budu utvrđene ozljede.⁶⁰²

Kazneno djelo mučenja i drugog okrutnog i neljudskog ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja iz čl. 104., kako je to već bilo navedeno u poglavlju 3.3., jest *delicta propria*, koje može počiniti samo službena osoba ili osoba koja (djeluje) na poticaj ili s izričitim ili prešutnim pristankom službene osobe ili druge osobe koja djeluje u svojstvu službene osobe.

Daljnji element kaznenog djela iz čl. 104. jest nanošenje žrtvi teških tjelesnih ili duševnih boli ili patnji.⁶⁰³ Iako Kazneni zakon ne daje definicije takvih ozljeda, odnosno patnji, intenzitet i druge okolnosti potrebne da bi se radilo upravo o aktu mučenja, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja dane su kroz konvencijske standarde, o čemu se biti više riječi u kasnijem dijelu rada prilikom definicije okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

Idući element kaznenog djela iz čl. 104. KZ-a mučenja i drugog okrutnog i neljudskog ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja jest cilj počinitelja. Cilj je, kao specifični *dolus*

⁶⁰² Ovdje se *inter alia* upućuje na presudu *Selmouni protiv Francuske [VV]*, br. 25803/94, odlomak 87., ESLJP 1999-V.

⁶⁰³ Prijedlog Kaznenog zakona iz 2011., bilj. 191, str. 179. I ovdje je došlo do izmjene te je u prijedlogu KZ-a navedeno da „umjesto teške tjelesne i duševne patnje sukladno Konvenciji sad govorimo o teškoj tjelesnoj ili duševnoj boli ili patnji“.

coloratus, pribava obavijesti ili priznanja od te ili druge osobe ili kažnjavanje za djelo koje je ta ili neka druga osoba počinila ili je osumnjičena da ga je počinila. Dakle takvo nehumano postupanje službenih osoba ili onih koji djeluju na njihov poticaj mora imati svoju navedenu svrhu (cilj) te sušto izživljavanje nad žrtvom i njezino zlostavljanje bez takva posebnog cilja, prema zakonskoj definiciji, ne bi potpadalo pod ovo kazneno djelo. Cilj postupanja također može biti zastrašivanje te ili druge osobe radi vršenja pritiska, ili zbog bilo kojeg razloga utemeljenog na bilo kojem obliku diskriminacije.⁶⁰⁴ Ipak, smatram da bi pod ovu inkriminaciju trebale potpadati i situacije kada počinitelj nema jasan cilj postupanja, odnosno kada ponižavajuće postupanje primjenjuje radi čistog izživljavanja, odnosno demonstracije nadmoći. Ovaj svoj stav potkrjepljujem i praksom ESLJP-a, koja razlikuje neljudsko od ponižavajućeg postupanja, *inter alia*, i s obzirom na to je li nedozvoljeno postupanje počinjeno s namjerom ili nije, ali ne isključuje da se radilo o ponižavajućem postupanju samo zato što mu je nedostajao cilj.

Dok je u Kaznenom zakonu iz 1997. navedeno kazneno djelo nosilo isti naziv te je bilo regulirano člankom čl. 176. te smješteno u Glavu XIII. naziva „Kaznena djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom“, u Kaznenom zakonu iz 2011. kazneno djelo mučenja i drugog okrutnog i neljudskog ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja premješteno je u Glavu IX., koja nosi naziv „Kaznena djela protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva“.

Iz prijedloga Kaznenog zakona Ministarstva pravosuđa iz srpnja 2011. proizlazi da su „kaznena djela iz Glava kaznenih djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom raspoređena u različite glave s obzirom na njihove zaštitne objekte (...) te da je uvedena glava kaznenih djela protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva u kojoj su inkriminirana najteža kaznena djela“.^{605, 606}

⁶⁰⁴ *Idem*. U prijedlogu KZ-a navedeno je da se „do sada govorilo o zastrašivanju samo osobe koja se muči, a sad smo, prateći konvencijski tekst, uveli zastrašivanje ne samo te već i druge osobe (vidi redak 5.). U 4. retku ispred riječi 'djelo' brisana je riječ 'kazneno' jer se, prema konvencijskom tekstu, može raditi o kažnjavanju za bilo koje ponašanje, a ne samo kazneno djelo“.

⁶⁰⁵ *Ibid.*, str. 6.

⁶⁰⁶ Možda navedeno i nije bilo potrebno s obzirom na to da zaštitni objekt bez daljnega kod predmetnog kaznenog djela jesu vrijednosti zaštićene međunarodnim pravom, a zabrana mučenja jest, kako je uvodno navedeno, upravo zajednički nazivnik svih međunarodnih dokumenata s područja zaštite ljudskih prava te takve izmjene najviše utječu na pomutnju u vođenju statistike, koja se ionako ne vodi na zadovoljavajućoj razini u Republici Hrvatskoj, kako će to biti izneseno u poglavljima 8.2.1.- 8.2.3.

Međutim u Republici Hrvatskoj kazneni progon protiv državnih službenika od strane tijela kaznenog progona pokreće se vrlo rijetko, u zanemarivom broju slučajeva, a kaznene prijave žrtava u takvim slučajevima odbacuju se u više od 95 % predmeta, kako će to nastavno biti analizirano.⁶⁰⁷

Iako je DORH u svrhu ovog rada odbio dati statističke podatke o broju zaprimljenih i procesuiranih kaznenih prijava zbog kaznenog djela mučenja i drugog neljudskog ili ponižavajućeg postupanja iz čl. 104. i drugih nasilnih kaznenih djela u kojima su počinitelji službene osobe navodeći da takvu vrstu upisnika ne vodi, kako će to biti nastavno izneseno u poglavlju 8.2.1.,⁶⁰⁸ iz drugih izvora moguće je saznati da se kaznene prijave podnesene radi sumnje na počinjenje tog kaznenog djela odbacuju, odnosno da ne dolazi do pokretanja kaznenih postupaka pred nadležnim sudovima.

Iz dostupnih javno objavljenih podataka Državnog zavoda za statistiku, koji će također biti predmetom daljnje statističke analize, proizlazi da je unutar desetogodišnjeg razdoblja podneseno ukupno 35 prijava zbog kaznenog djela mučenja, okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, od kojih je 26 odbačeno, povodom devet nije odlučeno jer se radilo o nepoznatim počiniteljima, dok je donesena tek jedna osuđujuća presuda. Stoga iz predmetne analize proizlazi da se u 74,3 % slučajeva prijave odbacuju (ukoliko uzmemo da su i ove protiv nepoznatih počinitelja naknadno odbačene, radilo bi se o 97 % slučajeva), odnosno da jedna presuda koja je donesena čini 2,8% od svih prijavljenih slučajeva.

Tako je primjerice u predmetu podnositelja A. B. iz Rijeke⁶⁰⁹ kaznena prijava koja je podnesena zbog premlaćivanja podnositelja u prostorijama PP Rijeka protiv policijskih službenika odbačena rješenjem o odbačaju kaznene prijave Općinskog državnog odvjetništva

⁶⁰⁷ Žalosno je što mediji nerijetko igraju značajnu ulogu u procesuiranju takvih slučajeva, iako se radi o kaznenim djelima protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, odnosno sada protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva, koja bi se trebala progoniti po službenoj dužnosti. Jedan o mnogobrojnih primjera jest provođenje istrage protiv službenih osoba tek nakon što su u medijima objavljene snimke na kojima je vidljivo da policijski granični službenici mlate migrante koju su ilegalno prešli hrvatsko-bosanskohercegovačku granicu kako bi ih natjerali da se vrate odakle su nezakonito ušli (*tzv. pushback*). V. DORH: Ima naznaka da su policajci mučili migrante, <https://net.hr/danas/hrvatska/dorh-ima-naznaka-da-su-policajci-mucili-migrante-2012358c-2b34-11ec-844c-929cd0c5881d> (17. 5. 2022.).

⁶⁰⁸ Ovome upućujem ozbiljnu kritiku jer su podatci o prijavljenim službenim osobama za ovu vrstu kaznenih djela važni između ostalog i zbog transparentnosti te mnogostruko upućivanih kritika nepostojanja neovisnosti u radu DORH-a na ovim predmetima.

⁶⁰⁹ Studija slučaja koja se ovdje iznosi utemeljena je na vlastitoj odvjetničkoj praksi.

u Rijeci br. K-DO-723/09-V od 29. srpnja 2009. iako je podnositelj posjedovao i medicinsku dokumentaciju o pretrpljenim ozljedama. Također, podnositelj je preuzeo kazneni progon, ali je Županijski sud u Rijeci donio rješenje o odbijanju istražnog zahtjeva br. Kio-137/09, Kv-61/10 od 19. svibnja 2010. s obrazloženjem da je oštećenik pružao otpor i napao policijske službenike. To je rješenje potvrđeno rješenjem VSRH br. Kž 64/10-4 od 7. prosinca 2010.

U predmetu podnositelja V. D. kaznena prijava protiv četvorice policijskih službenika II. PP PU zagrebačke radi nanošenja teških tjelesnih ozljeda duševno bolesnoj osobi prilikom uhićenja odbačena je, a nakon što je kazneni progon preuzet od strane žrtve, Županijski sud u Zagrebu donio je rješenje Kv-119/09-2, Kio-113/08, kojim je odbio istražni zahtjev oštećenika kao tužitelja. To je rješenje potvrđeno rješenjem Vrhovnog suda Republike Hrvatske, poslovni broj Kž 38/09-2, od 10. lipnja 2009. Nakon presude ESLJP-a u predmetu *V. D. (1) protiv Hrvatske*, broj 15526/10, od 8. 11. 2011.,⁶¹⁰ zatražena je obnova kaznenog postupka, međutim Općinsko državno odvjetništvo u Zagrebu nakon otvorene istrage donijelo je rješenje o njezinoj obustavi posl. br. K-DO-1372/2014 od 9. prosinca 2014. smatrajući da su ozljede samonanesene.

Nažalost, svega nekoliko godina nakon obustave postupka, kako sam prethodno navela, tijekom intervencije policijskih službenika PP Metković prema istoj žrtvi prilikom uhićenja 2017., žrtva je preminula, a Županijsko državno odvjetništvo u Dubrovniku zaključilo je da se radi o prirodnoj smrti unatoč višestrukim prijelomima rebara, izbijenim zubima i drugim ozljedama. Po zahtjevu za nadzor podnesenom od strane izvanbračne supruge žrtve više državno odvjetništvo naložilo je preotvaranje predmeta te je ŽDO u Dubrovniku donijelo rješenje o provođenju istrage br. Kis-DO-27/2020. Ona je obustavljena nakon provedenog medicinskog vještačenja, iz kojeg je proizlazilo da je smrt nastupila uslijed psihičke traume. Zbog toga je podnesena ustavna tužba zbog neprovođenja učinkovite istrage te je ustavnosudski postupak pred Ustavnim sudom u tijeku pod brojem U-III Bi-5032/21. Istovremeno postupak se vodi i pred ESLJP-om povodom zahtjeva izvanbračne supruge žrtve *T. V. protiv Hrvatske*, br. z. 47909/19, a predmet je i komuniciran Vladi RH.

⁶¹⁰Kako sam već navela, radi se o tzv. *leading case*, odnosno vodećem slučaju iz grupacije s područja policijskog zlostavljanja (*police ill-treatment*), u kojem je utvrđena i proceduralna i substantivna povreda čl. 3. Predmet je na stranicama Odbora ministara tek nedavno zaključen, vidi poglavlje 6.3. O izvršenju presuda Suda vidjeti i: Horvat, L., Ramadanović, V., Presude i odluke Europskog suda za ljudska prava u predmetima protiv Republike Hrvatske zbog povrede prava na slobodu izražavanja – s posebnim osvrtom na presudu N. Š. protiv Hrvatske, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, Zagreb, vol. 28, br. 2, 2021, str. 432–433.

U predmetu podnositelja Abdeljalila Daraiboua, migranta koji je pretrpio teške i po život opasne ozljede u jedinici za zadržavanje na graničnom prijelazu Bajakovo nakon što je ondje izbio požar, Županijsko državno odvjetništvo u Vukovaru donijelo je rješenje o odbačaju kaznene prijave broj KR-DO-775/2017 (KR-DO-179/2015) navodeći da odgovornost policijskih službenika nema elemente kaznene, već stegovne odgovornosti. ESLJP je, suprotno utvrđenjima domaćih tijela progona, utvrdio postojanje materijalne i proceduralne povrede čl. 2., gledane zajedno s povredom čl. 3., u predmetu *Daraibou protiv Hrvatske*.⁶¹¹

U predmetu *Mafalani* kaznena prijava je podnesena protiv NN pripadnika Aniterorističke jedinice Lučko, zbog teških tjelesnih ozljeda te akata nasilja koji predstavljaju neljudsko i ponižavajuće postupanje, budući da su žrtvi nakon provale u stan radi uhićenja kundakom slomili nosnu kost, a zatim ga strpali u maricu te ga potom s vrećom na glavi odvezli na nepoznatu lokaciju pokraj rijeke Save. Ondje su ga zastrašivanjem, pa i pucnjevima, željeli natjerati da prizna djelo, zatim su ga u policijskoj postaji u Heinzelovoj ulici tukli i držali tijekom noći budnog bez hrane i vode, a potom bosonog odveli na pretragu stana. Kaznena prijava je odbačena, ali je ESLJP donio presudu *Mafalani protiv Hrvatske*, br. z. 32325/13, od 9. srpnja 2015., te je povodom zahtjeva za obnovu kaznenog postupka istraga preotvorena još 2016., ali do današnjeg dana nije dovršena. Stoga je podnesena ustavna tužba zbog neprovođenja učinkovite istrage, o kojoj Ustavni sud već više od dvije godine nije donio odluku te je novi zahtjev podnesen ESLJP-u, kako je to već obrazloženo u prethodnom poglavlju.

U predmetu vozača ilegalnih migranata, srpskog državljanina M.G., koji je tvrdio da je u mjestu Plaškom, gdje je uhićen, teško pretučen te vrijeđan po nacionalnoj osnovi, te je iskaz pred Općinskim državnim odvjetništvom davao s vidljivim modricama na licu, ODO u Karlovcu nije otvorio istragu ni po službenoj dužnosti niti po kaznenoj prijavi žrtve, već je donio rješenje o odbačaju kaznene prijave broj KP-DO-113/2021 od 11. lipnja 2021. (KP-DO-584/2020). Stoga je podnesena ustavna tužba radi neprovođenja adekvatne i učinkovite istrage, koja se vodi pod brojem U-III Bi-4341/2020, no Ustavni sud o njoj još nije donio odluku.

⁶¹¹ Vidi bilj. 203.

Nadalje, zatvorenik A. I., koji se nalazio na izdržavanju kazne u Zatvoru u Zagrebu, tvrdio je da je u dva navrata fizički napadnut od strane djelatnika pravosudne policije, pri čemu je pretučen i pretrpio mnogostruke ozljede te je u takvu stanju odveden u posebnu prostoriju bez opasnih stvari, tzv. „gumenjaru“, podnio je 22. svibnja 2020. kaznenu prijavu protiv NN djelatnika pravosudne policije. O njoj do danas još nije odlučeno, iako o pretrpljenim ozljedama postoji i medicinska dokumentacija. Slijedom navedenog podnositelj je Ustavnom sudu Republike Hrvatske 21. listopada 2021. podnio ustavnu tužbu zbog neprovođenja učinkovite i adekvatne istrage od strane Općinskog državnog odvjetništva u Novom Zagrebu u predmetu poslovni broj KPN-DO-9444/20. Ustavnosudski postupak vodi se pod brojem U-III Bi-5778/2021, a odluka još uvijek nije donesena.

U predmetu D.T., zatvorenika na izdržavanju kazne u Kaznionici u Lepoglavi, rješenjem Općinskog državnog odvjetništva u Varaždinu, poslovni broj KP-DO-109/2021-4, od 10. ožujka 2021. odbačena je kaznena prijava protiv trojice djelatnika pravosudne policije zbog kaznenog djela nanošenja teških tjelesnih ozljeda, iako je oštećeni također posjedovao medicinsku dokumentaciju, s obrazloženjem da je oštećeni vrijeđao službenike pravosudne policije i oglašivao se na usmena upozorenja da prestane s takvim ponašanjem. U obrazloženju rješenja također se navodi da, čak i kada bi se doista radilo o teškim tjelesnim ozljedama te kada bi se utvrdilo da su one doista nastale prilikom opisanog postupanja službenika pravosudne policije, u konkretnom slučaju ne bi bilo moguće zaključiti da je postojala namjera službenika pravosudne policije da nanesu takve ozljede. Oštećenik je 14. travnja 2021. podnio ustavnu tužbu zbog neprovođenja adekvatne i učinkovite istrage Ustavnom sudu Republike Hrvatske. Ustavni je sud 29. ožujka 2022. donio odluku poslovni broj U-III Bi-2216/2021 kojom je utvrdio proceduralnu povredu čl. 3. Konvencije zbog neprovođenja učinkovite i adekvatne istrage od strane neovisnog tijela. Stoga sam, kao zastupnica podnositelja, podnijela zahtjev za obnovu kaznenog postupka 21. travnja 2022., povodom kojeg su provedeni novi izvidi. Tijekom izvida provedeno je formalno ispitivanje osumnjičene trojice djelatnika pravosudne policije, obavijesno su ispitani svjedoci i medicinske sestre te je provedeno sudskomedicinsko vještačenje ozljeda. Iako se radilo o teškoj tjelesnoj ozljedi – prijelomu dijafize lakatne kosti, vještačenjem nije mogao biti utvrđen isključivi mehanizam njezina nastanka, jer je, *inter alia*, moguće i da je nastala padom. Kako su pravosudni policajci iskazivali da im je sam podnositelj rekao da je pao s prozorske daske na radijator, a to je jedna od mogućih verzija nastanka ozljeda, kaznena je

prijava rješenjem posl. br. KP-DO-349/22 odbačena. Stoga će podnositelj, ukoliko želi nastaviti pravni put prema ESLJP-u, morati ponovno podnijeti ustavnu tužbu.

U predmetu D. Perkov Općinsko državno odvjetništvo u Zadru rješenjem poslovni broj K-DO-944/16 od 12. prosinca 2016. odbacilo je kaznenu prijavu protiv tri djelatnika pravosudne policije Zatvora u Zadru zbog kaznenog djela mučenja i drugog okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja iz čl. 104. Kaznenog zakona. Djelatnicima pravosudne policije stavljalo se prijavom na teret da su s ciljem pribavljanja informacija o podrijetlu supstanci koje je posjedovao drugi zatvorenik izolirali oštećenika u sobu i fizički ga napali, uslijed čega je pretrpio niz ozljeda, o čemu također postoji medicinska dokumentacija. U rješenju o odbačaju kaznene prijave navedeno je da službenici Zatvora u Zadru nisu postupali sukladno internim propisima kada su oštećenog izolirali u posebnu sobu, no da je oštećeni izazvao reakciju službenika kada je krenuo po alat koji je ležao na podu. Zaključeno je da se ne može utvrditi postojanje osnovane sumnje za počinjenje kaznenog djela iz čl. 104. Kaznenog zakona. ESLJP je donio presudu *Perkov protiv Hrvatske*, broj zahtjeva 33754/16, dana 20. rujna 2022., u kojoj je utvrdio povredu proceduralnog, ali ne i materijalnog aspekta čl. 3. Konvencije, što sam kritizirala u poglavlju 6.1. Podnositelj je, nažalost, u međuvremenu preminuo te je *ius standi in iudicio* priznat njegovoj majci. Kao njezina punomoćnica 18. listopada 2022. podnijela sam zahtjev za obnovu kaznenog postupka te je 24. ožujka 2023. Općinsko državno odvjetništvo u Zadru donijelo rješenje o provođenju istrage posl. br. Kis-DO-25/23 protiv tri pravosudna policajca. Ta je istraga u tijeku.

Nadalje, u predmetu H. Miljak, tada istražnog zatvorenika u Zatvoru u Splitu, Općinsko državno odvjetništvo u Splitu rješenjem poslovni broj K-DO-203/2018 od 31. siječnja 2018. odbacilo je kaznenu prijavu oštećenika zbog kaznenog djela teške tjelesne ozljede te drugih kaznenih djela koja se progone po službenoj dužnosti (podnositelj je u kaznenoj prijavi prijavio i kazneno djelo mučenja i drugog okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja). Podnositelj je prijavio da je tijekom izvanrednog nadzora pretučen od strane djelatnika koji su vršili izvanredni nadzor samo zato što je uzeo svoje čarape iz ormara. Podnositelj je pretrpio teške tjelesne ozljede u vidu pneumotoraksa (proboja plućne maramice) te je povrgnut operativnom zahvatu, o čemu postoji opsežna medicinska dokumentacija. U obrazloženju rješenja o odbačaju navodi se da vještak tvrdi da nastanak zadobivenih teških tjelesnih ozljeda nije isključiv i nesporan, već postoji više načina njihova nastanka. Stoga je zaključeno da nema dokaza da je prema podnositelju postupano okrutno,

neljudski ili na ponižavajući način, odnosno da su baš policijski službenici imali namjeru teško tjelesno ozlijediti podnositelja. Predmet se trenutačno nalazi pred ESLJP-om pod nazivom *Miljak protiv Hrvatske*, zahtjev broj 15681/18, i također se uskoro očekuje donošenje presude.

Vladi Republike Hrvatske u rujnu 2021. komuniciran je predmet ESLJP-a *Vukušić protiv Hrvatske*, broj zahtjeva 37522/16.⁶¹² U činjenicama slučaja navodi se da je tijekom boravka u Zatvoru u Splitu podnositelj u dva navrata bio smješten u tzv. „gumenjaru“. Prvi je put u „gumenjari“ boravio 14 dana neprekidno, bio je skinut do gola te je čitavo vrijeme bio izložen električnoj rasvjeti, kao i ventilaciji. Radilo se o zimskom razdoblju te u „gumenjari“ nije bilo grijanja, pa se podnositelj grijao isključivo pomoću vlastitog disanja. Potom je u tzv. „gumenjari“ boravio pet dana neprekidno, također gol, no ovaj put zavezanih ruku i nogu, s pojasom na leđima. Nuždu je bio primoran vršiti u gaće te je trpio nesnosne bolove zbog neprirodnog položaja. Za vrijeme oba boravka u „gumenjari“ bio je potpuno socijalno izoliran. Podnositelj je naveo da je također tijekom boravka u Zatvoru u Splitu 2012. pretučen od strane pravosudne policije, uslijed čega se onesvijestio te je zadobio ozljede glave, o čemu postoji i medicinska dokumentacija. Budući da je zatvorenik odbijen s građanskom tužbom radi naknade štete pred svim sudovima u Republici Hrvatskoj, a zatim i s ustavnom tužbom, postupak se pred domaćim pravosudnim tijelima trenutačno ne vodi. I u ovom predmetu očekuje se uskoro donošenje presude ESLJP-a.

S obzirom na to da se primijenjenom metodom analize slučaja kaznena prijava pokazala neučinkovitim pravnim sredstvom jer ni u jednom slučaju nije dovela do identifikacije počinitelja kaznenih djela, njihovog kaznenog progona i osude, nastavno ću analizirati statistiku odnosno način njezina vođenja od strane DORH-a, Državnog zavoda za statistiku te općinskih i županijskih sudova vezanu uz vođenje postupaka povodom kaznenih prijava za kaznena djela iz čl. 104. i drugih kaznenih djela u čije biće ulaze akti okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja.

⁶¹² Vidjeti web-stranice ESLJP-a:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22vuku%C5%A1i%C4%87%22%22%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%22CHAMBER%22%22COMMUNICATEDCASES%22%22%22itemid%22:%5B%22001-212295%22%22%7D> (17. 5. 2022.).

8.2.1. Statistički podaci DORH-a

Dana 1. listopada 2021. uputila sam zamolbu DORH-u da mi omogući uvid u predmete koji se odnose na kaznene prijave zbog kaznenih djela mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja iz čl. 104., tjelesne ozljede iz čl. 117., teške tjelesne ozljede iz čl. 118., osobito teške tjelesne ozljede iz čl. 119., teške tjelesne ozljede s posljedicom smrti iz čl. 120., teške tjelesne ozljede iz nehaja iz čl. 121., protupravnog oduzimanja slobode iz čl. 136., prisile iz čl. 138., prijetnje iz čl. 139. te kaznenog djela zlorabe položaja i ovlasti iz čl. 291. KZ-a u kojima su okrivljenici službene osobe – policijski ili pravosudni djelatnici, a oštećenici – žrtve osobe lišene slobode.

Dana 23. prosinca 2021. od DORH-a sam zaprimila odgovor da nije u mogućnosti udovoljiti zamolbi budući da ne vodi upisnike na način i prema kriterijima opisanima u traženju. DORH je naveo da drži da bi se uvidom u spise kod nadležnih sudova mogli utvrditi podaci o postupanju državnih odvjetništava, očigledno ne uvažavajući činjenicu da podacima o broju odbačenih kaznenih prijava iz predmetne materije koje nikada nisu procesuirane raspolaže isključivo državno odvjetništvo. Ovo je bilo važno upravo s obzirom na hipotezu da se radi o visokom tamnom broju, i to upravo s obzirom na prigovore koji se odnose na pomanjkanje nepristranosti državnog odvjetništva kada se radi o procesuiranju zaposlenika države, poglavito policajaca i pravosudnih policajaca. Takav odgovor, nažalost, upućuje samo na osnovanost takva prigovora.

Slijedom iznesene studije slučaja predmeta po podnesenim kaznenim prijavama s pravom se može sumnjati da državno odvjetništvo, možda i zbog funkcionalne povezanosti s policijom, ima probleme s neovisnim i učinkovitim provođenjem istraga protiv policijskih službenika, odnosno djelatnika pravosudne policije.

8.2.2. Statistički podaci Državnog zavoda za statistiku

U javno dostupnim podacima na internetskim stranicama Državnog zavoda za statistiku moguće je pronaći i one o punoljetnim počiniteljima kaznenih djela u rubrici *Arhiva › Publikacije prema statističkim područjima › kazneno pravosuđe i socijalna zaštita › punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude*. Iz nje se mogu ekstrahirati podaci o

prijavljenim, optuženim i osuđenim punoljetnim počiniteljima kaznenog djela mučenja, okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja iz čl. 176. KZ/97 te čl. 104. KZ/11 za razdoblje 2010.–2019.⁶¹³ Za razdoblje od 2020. nadalje vođenje statističkih podataka i izgled stranice promijenjeni su i vrlo su nepregledni te smatram da su građanima vrlo teško dostupni. Podatak za 2020. našla sam nakon dužeg pretraživanja.⁶¹⁴ Dodatno, iz navedenih tablica podataka nije bilo moguće izdvojiti prijavljene, optužene i osuđene osobe prema kategoriji počinitelja kada je počinitelj službena osoba – policajac ili pravosudni policajac, ni po kategorijama žrtava – žrtva osoba lišena slobode.

Stoga smatram da bi trebalo razmisliti o povratku na prethodni način vođenja statističkih podataka te uvesti vođenje statistike prema kategorijama počinitelja kako bismo imali podatke o počiniteljima kaznenih djela – službenim osobama, i to policijskim službenicima i pravosudnim policajcima, te u odnosu na žrtve kada su žrtve osobe lišene slobode. Potonja kategorija jest nužna budući da se, s obzirom na njihovo svojstvo, radi o posebno ranjivim skupinama.

Tablica 3. Statistika DZS-a za kaznena djela mučenja, okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja iz čl. 176. KZ/97 / čl. 104. KZ/11. za razdoblje 2010.–2019.

Godina	Odbačena prijava	Prekinuta istraga	Obustavljena istraga	Podnesena optužnica	Nepoznati počinitelj	Broj osuđenih počinitelja	ukupno
2010.	-	-	-	-	-	-	-
2011.	1	-	-	1	-	-	1
2012.	2	-	-	-	-	-	2
2013.	-	-	-	-	-	1 (uvjetna)	1
2014.	5	-	-	-	-	-	5
2015.	2	-	-	-	1	-	3

⁶¹³ Državni zavod za statistiku, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude, https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/SI-1671.pdf (3. 5. 2023.).

⁶¹⁴ Državni zavod za statistiku, prijavljeni punoljetni počinitelji prema kaznenim djelima, spolu vrsti i odluke u 2020., dostupno na: https://web.dzs.hr/PXWeb/Table.aspx?layout=tableViewLayout1&px_tableid=T0101_2020.px&px_path=Pravosudje_kaznena_punoljetni&px_language=hr&px_db=Pravosudje&rxid=31adcb14-71db-41ca-9b6e-c7c6776296a3 (3. 5. 2023.).

2016.	3	-	-	-	-	-	3
2017.	3	-	-	-	3	-	6
2018.	5	-	-	-	-	-	5
2019.	-	-	-	-	1	-	1
2020.	5	-	-	-	3	-	8
ukupno	26	-	-	1	8	1	35

Iz skupnih tablica moguće je ekstrahirati sljedeće podatke.

U 2010. ne spominje se čl. 176. KZ/97 te se stoga zaključuje da nije bila donesena nijedna odluka zbog navedenog kaznenog djela.

U 2011. jedna je kaznena prijava odbačena te je jedna osoba optužena zbog kaznenog djela iz čl. 176. KZ/97.

U 2012. dvije su osobe prijavljene za kazneno djelo iz čl. 176. KZ/97. Pod vrstom donesene odluke navodi se da je kaznena prijava odbačena u oba slučaja.

U 2013. jedna je osoba proglašena krivom zbog kaznenog djela iz čl. 104. KZ/11. Vrsta donesene odluke jest osuđujuća presuda te je izrečena uvjetna kazna.

U 2014. ukupno pet osoba prijavljeno je zbog počinjenja djela iz čl. 104. KZ/11. Doneseno je rješenje o odbačaju kaznene prijave u svih pet slučajeva.

U 2015. tri osobe prijavljene su zbog počinjenja kaznenog djela iz čl. 104. KZ/11 te su dvije prijave odbačene, dok se jedna odnosila na nepoznatog počinitelja.

U 2016. tri su osobe prijavljene zbog počinjenja kaznenog djela iz čl. 104. KZ/11. te su kaznene prijave odbačene u sva tri slučaja.

U 2017. ukupno šest osoba prijavljeno je zbog počinjenja kaznenog djela iz čl. 104. KZ/11. Tri slučaja odnose se na nepoznate počinitelje te nema podataka je li u odnosu na njih donesena odluka, dok je u odnosu na preostala tri slučaja prijava odbačena.

U 2018. ukupno pet osoba prijavljeno je zbog počinjenja kaznenog djela iz čl. 104. KZ/11. te su kaznene prijave odbačene u svih pet slučajeva.

U 2019. jedna je nepoznata osoba prijavljena zbog počinjenja kaznenog djela iz čl. 104. KZ/11.

U 2020. ukupno osam osoba prijavljeno je zbog počinjenja kaznenog djela iz čl. 104. KZ/11, od čega su se tri slučaja odnosila na nepoznate počinitelje, u odnosu na koje očigledno nije donesena odluka, dok je u odnosu na pet preostalih slučajeva prijava odbačena.

Analizom navedenih statističkih podataka dolazi se do zaključka da je, prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u desetogodišnjem razdoblju bilo ukupno 35 prijava zbog kaznenog djela mučenja, okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja, od čega je bilo 26 odbačaja kaznenih prijava. Povodom osam prijava nije donesena odluka jer se radilo o nepoznatim počiniteljima, dok je donesena jedna osuđujuća presuda s izrečenom uvjetnom osudom.

Također, iz predmetne analize proizlazi da se u 74,3 % slučajeva prijave odbacuju, a pod pretpostavkom da su i one protiv nepoznatih počinitelja naknadno odbačene, odnosno nisu procesuirane, radilo bi se o statistici od čak 97 % slučajeva u kojima ne dolazi do pokretanja kaznenog postupka.

Navedeno već upućuje na osnovanost hipoteze postavljene na početku rada o visokom tamnom broju neprocesuiranih slučajeva.

8.2.3. Statistika općinskih i županijskih sudova

Dopis sa zamolbom za uvid u predmete vođene zbog kaznenih djela iz čl. 104., čl. 117.–121., čl. 136., čl. 138. i čl. 139. KZ-a uputila sam predsjedniku Županijskog suda u Zagrebu u prosincu 2020. Na dopis sam zaprimila odgovor da mi se odobrava uvid u navedene predmete.

Međutim naknadnim odgovorom kaznene pisarnice obaviještena sam da navedena pretraga, pa stoga i omogućavanje uvida, nije moguće budući da Županijski sud u Zagrebu ne vodi kompjutorske upisnike prema navedenim kriterijima. Na dodatnu zamolbu ni ručnom pretragom nije bilo moguće pronaći nijedan predmet vođen zbog kaznenog djela iz čl. 104. – mučenja, okrutnog i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

I predsjednik Županijskog suda u Splitu odobrio mi je uvid povodom traženja, ali je naveo da su samo kaznena djela iz čl. 120. i čl. 136. st. 4. KZ/11 u prvostupanjskoj nadležnosti županijskih sudova, dok su ostala kaznena djela u prvostupanjskoj nadležnosti općinskih sudova, aludirajući time na okolnost da se za drugostupanjske postupke ne vode upisnici po kaznenim djelima. Dodatno, istaknuto je da, osim po pravnoj oznaci i po imenu i prezimenu okrivljenika, ne postoji mogućnost pretraživanja predmeta po kriteriju jesu li počinitelji policijski ili pravosudni djelatnici, odnosno jesu li oštećenici/žrtve osobe koje su lišene slobode.

Dana 11. prosinca 2020. zaprimila sam i odgovor predsjednika Županijskog suda u Rijeci, koji je naveo da se zbog aktualne pandemije više službenica iz kaznenog kantona nalazi u izolaciji te da nema osoblja koje bi moglo pripremiti spise, budući da su oni arhivirani.

Dana 3. prosinca 2020. zaprimila sam i odgovor predsjednika Županijskog suda u Osijeku, iz kojeg proizlazi da je provjerom kroz e-spis predmeta utvrđeno da kod Županijskog suda u Osijeku nije vođen nijedan kazneni postupak zbog svih navedenih kaznenih djela (čl. 104., čl. 117.–121., čl. 136., čl. 138. i čl. 139. KZ-a) u kojima su okrivljenici službene osobe – policijski ili pravosudni djelatnici, a oštećenici/žrtve osobe lišene slobode.

Stoga je nejasno imaju li sudovi različitih mjesnih nadležnosti različitu metodologiju vođenja upisnika, što je potpuno neosnovano, ili svi imaju istu metodologiju, ali su neki voljni dati podatke, a drugi nisu.

S obzirom na sve te navode, a radi dodatne provjere, zatražila sam i odgovor od Općinskog kaznenog suda u Zagrebu, koji me je dopisom v. d. predsjednice suda od 22. listopada 2021. obavijestio da u periodu od 2010. do 2020. na predmetnom sudu nije vođen nijedan predmet zbog počinjenja kaznenog djela mučenja, okrutnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja iz čl. 104. KZ/11, odnosno čl. 176. KZ/97.

Iz svih zaprimljenih odgovora može se zaključiti sljedeće – u doba visokog stupnja informatizacije pravosuđa ne postoji mogućnost računalne pretrage kaznenih postupaka prema kaznenom djelu i svojstvu počinitelja i žrtve, čak i kada se radi o vrlo velikom i značajnom uzorku: počinitelj – službena osoba, a žrtva – osoba lišena slobode.

No s obzirom na prethodno iznesene podatke o nepokretanju kaznenih postupaka zbog počinjenja kaznenog djela iz čl. 104. KZ-a, ne čudi podatak da ni četiri županijska suda ni najveći općinski sud u državi – Općinski kazneni sud u Zagrebu – nisu uspjeli pronaći nijedan predmet vođen zbog počinjenja kaznenog djela mučenja, okrutnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, usprkos navodima zatvorenika o podnesenim kaznenim prijavama, koji nisu zanemarivi.

8.3. Pritužba Ministarstvu unutarnjih poslova

Podnošenje pritužbe rukovoditelju policijske postaje/uprave, odnosno Službi za unutarnju kontrolu MUP-a, sukladno čl. 5. Zakona o policiji predstavlja još jedno pravno sredstvo upitne pravne učinkovitosti.

Iz statističkih podataka MUP-, kako će to biti nastavno izloženo, proizlazi da MUP tek u 1,25% slučajeva utvrđuje osnovanost prijave na mučenje, okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje, te da je u 1,56 % slučajeva izrekao upozorenje, a u 0,3 % prijavljenih slučajeva kaznu.

Također, iako je uspostavljen građanski nadzor nad radom MUP-a u vidu deveteročlanog Povjerenstva za rad po pritužbama, koje je nakon dužeg prekida konstituirano u ovom obliku tek od 2020.

Iz Izvješća povjerenstva za 2020. proizlazi da je građanski nadzor prvi put uveden 2011. donošenjem Zakona o policiji (NN 34/11) te se to povjerenstvo sastojalo od tri člana – jednog policijskog službenika te dva predstavnika javnosti imenovana od strane saborskog Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. Započelo je s radom 2013. te je djelovalo do stupanja na snagu ZID-a Zakona o policiji od 31. 3. 2015., kojim je za rješavanje pritužbi

predviđeno osnivanje Povjerenstva u središtu MUP-a te u svakoj policijskoj upravi. Na javni poziv za imenovanje članova povjerenstva odaziv je bio jako slab te povjerenstva nisu formirana, što je dovelo do potpunog prestanka građanskog nadzora nad radom policije.

Novo Povjerenstvo od devet članova temeljem ZID-a Zakona o policiji iz 2019. konstituirano je 13. svibnja 2020.

Uz Povjerenstvo, građanski nadzor nad primjenom pojedinih policijskih ovlasti trebalo bi provoditi i Vijeće za građanski nadzor nad primjenom pojedinih policijskih ovlasti,⁶¹⁵ no u Izvješću se navodi da, unatoč većem broju javnih poziva Hrvatskog sabora, to tijelo od njegova uvođenja u Zakon o policijskim poslovima i ovlastima 2014. (NN 92/14) do danas nije formirano.

U odnosu na rad deveteročlanog Povjerenstva u izvješću se navodi da je do sad održano šest sjednica te da je bilo prekida u radu uslijed pandemije. Tijekom 2020. ukupno je zaprimljeno 15 predmeta te je zamijećen znatan pad broja pritužbi od 2014., kada je zaprimljeno 260 pritužbi.

Povjerenstvo je u 2020. donijelo odluku u ukupno 22 predmeta, dok je od 2013. do 2020. ostalo neriješeno ukupno 538 predmeta.

Od riješenih predmeta nijedna pritužba nije ocijenjena utemeljenom, ukupno su četiri ocijenjene djelomično utemeljenima, 15 ih je ocijenjeno neutemeljenima, dvije su bile izvan nadležnosti Povjerenstva, a u jednom je slučaju postupak obustavljen zbog smrti podnositelja zahtjeva.⁶¹⁶

Od predmeta koji se odnose na 2021. jedna je pritužba ocijenjena utemeljenom, dvije djelomično utemeljenima, 29 neutemeljenima te jedna nepotvrđena.

Povjerenstvo je dalo i prijedloge za otklanjanje nedostataka i nepravilnosti, u kojima se navodi:

⁶¹⁵ Vidi Tablicu 1. u poglavlju 8.3.1.

⁶¹⁶ Gotovo je nemoguće argumentirati činjenicu da nijedna pritužba nije ocijenjena utemeljenom budući da su nepoznate činjenice slučaja. Autorica smatra da bi *de lege ferenda* trebalo propisati javno objavljivanje činjenica slučaja te obrazloženja odluke (naravno, uz anonimizaciju identiteta počinitelja, kao i ustrojstvenih jedinica) radi povjerenja građana u rad tog tijela. Uostalom, i ESLJP javno objavljuje činjenice slučaja iako se radi o ništa manje osjetljivim podacima.

1. da je ključno kontinuirano educiranje policijskih službenika o primjeni policijskih ovlasti, ali i o postupku, sadržaju i obliku odgovora na pritužbe
2. radi ostvarenja načela učinkovitosti potrebno je osigurati brzinu u rješavanju pritužbi
3. potrebno je promovirati nadzor nad radom policije putem internetske stranice, okruglih stolova, tribina, letaka, medija
4. organizirati suradnju MUP-a i Povjerenstva radi objave svih relevantnih informacija o radu Povjerenstva
5. osigurati funkcionalnu adresu e-pošte
6. zbog nesuglasja između Zakona o policiji i Pravilnika o načinu rada i postupanja po pritužbama predloženo je donošenje novog pravilnika⁶¹⁷ te
7. osigurati intenzivniju suradnju s tijelima javne vlasti i organizacijama civilnog društva u cilju osnaživanja ljudskih prava.

Od svih prijedloga i prigovora čini mi se najznačajniji onaj da se sve pritužbe moraju rješavati u prostorijama MUP-a zbog povjerljivosti podataka, čime se znatno usporava, pa i onemogućuje rad Povjerenstvu. Također, Povjerenstvo je stavilo prigovor da se sve bilješke ne unose u sustav pravovremeno, zbog čega nisu vidljive članovima Povjerenstva.

U svojem Mišljenju na podneseno Izvješće od 21. svibnja 2021. Vlada je odgovorila da su pojedine činjenice pogrešno interpretirane i s tim u vezi izvedeni nejasni Prijedlozi za otklanjanje nedostataka i nepravilnosti. Poglavitito u odnosu na pritužbu da bi se trebao omogućiti rad na pritužbama izvan prostorija MUP-a Vlada je odgovorila da se pretpostavlja da osoba koja radi na pritužbama neće otkriti klasificirane podatke, ali da to ne daje jamstvo od otuđenja, uništenja ili oštećenja podataka u slučaju njihova iznošenja iz prostorija MUP-a.⁶¹⁸

Iako je od Povjerenstva zatražen pristup spisima radi analize, do dana dovršetka rada odgovor nije zaprimljen te stoga o razlozima takve statistike (ne)osnovanosti podnesenih pritužbi mogu samo nagađati. Svakako, u svojem izvješću Povjerenstvo je istaknulo višestruke teškoće s kojima se susreće u svojem radu, od nemogućnosti rada izvan sjedišta MUP-a do

⁶¹⁷ U međuvremenu je uistinu i donesen novi Pravilnik.

⁶¹⁸ Uz današnju tehnologiju u vidu e-komunikacije i e-predmeta, koja se primjenjuje u pravosudnom sustavu, a kojom se omogućuje uvid u spis samo ovlaštenim osobama i koja se pokazala kao funkcionalno i sigurnosno prikladno rješenje, mišljenja sam da je ovakav stav Vlade očigledno usmjeren na sprečavanje učinkovitog rada Povjerenstva.

nežurnog unosa u sustav cijelog i dijelova spisa, te u vezi s time nemogućnosti pristupa ključnim dokumentima.

8.3.1. Statistika Ministarstva unutarnjih poslova

Moje nastojanje da analiziram praksu disciplinskog suda Ministarstva unutarnjih poslova u odnosu na stegovna djela prekomjerne uporabe sredstava prisile te okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja prema osobama lišenim slobode naišlo je na tek djelomičnu kooperativnost navedenog tijela.

Voditeljica Službe disciplinskog sudovanja MUP-a obavijestila me dopisom od 30. studenog 2021., unatoč tome što sam prethodno upozorena da sam dužna čuvati sve osobne podatke kao tajnu te se obvezala da ih neću učiniti dostupnima javnosti, da se radi „*o spisima od kojih većina, osim osobnih podataka, sadrži klasificirane i javno neobjavljive podatke, a način i uvjeti pristupa istim su propisani Zakonom o tajnosti podataka i Pravilnikom o tajnosti podataka Ministarstva unutarnjih poslova*“, te mi stoga navedene predmete ne mogu dati na uvid i analizu.

Također je navedeno da služba disciplinskog sudovanja, u kojoj su i prvostupanjski i drugostupanjski odjeli Rijeka, Osijek, Split i Zagreb, „*ne vodi evidencije po traženom parametru okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja prema osobama lišenim slobode, već vodi evidencije ukupno pokrenutih disciplinskih postupaka protiv policijskih službenika poradi težih povreda službene dužnosti opisanih u čl. 96. Zakona o policiji, međutim, ne raspolaže sa gotovim statističkim podacima o disciplinskim postupcima pokrenutim radi primjene policijskih ovlasti utvrđenih Zakonom o policiji*“.

Također, voditelj Službe za unutarnju kontrolu MUP-a odgovorio je na moj upit dopisom od 21. listopada 2021. na sličan način kao i voditeljica službe za disciplinsko sudovanje vezano uz tajnost spisa te klasificirane i javno neobjavljive podatke dodajući da se „*od ukupnog broja spisa predmetne problematike, najviše (nj)ih fizički nalazi u sjedištima policijskih uprava, budući da su provjere pritužbenih navoda temeljem odredbi Zakona o policiji i Pravilnika o načinu rada i postupanja po pritužbama obavljane na razini policijske uprave*“. Također je naveo da „*ova Služba ne raspolaže sa gotovim statističkim podacima o pritužbama koje se odnose na navodno okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje prema osobama lišenim*

slobode, a učestalost pritužbi po predmetnom ključu u evidenciji pritužbi MUP-a vodi se od početka ove godine“.

Na moj ponovljeni upit sa zamolbom da mi se u tom slučaju dostave statistički podaci koji se tiču prekomjerne uporabe sredstava prisile za period 2010.–2020. te specifična statistika koja se odnosi na materiju (učestalost pritužbi po predmetnom ključu u evidenciji pritužbi MUP-a) Služba za unutarnju kontrolu dostavila mi je tablični prikaz koji se, kako se navodi, odnosi na postupanja po pritužbama građana kojima se upozorava na okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje prema osobama lišenim slobode za predmetni period, zaključno s 31. listopada 2021.

Tablica 1. Tablični prikaz Službe za unutarnju kontrolu MUP-a o postupanju po pritužbama građana kojima se upozorava na okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje prema osobama lišenim slobode za razdoblje od 2010. do 31. listopada 2021.⁶¹⁹

GODINA	PRITUŽBE – MUČENJE, ZLOSTAVLJANJE, PONIŽAVAJUĆE PONAŠANJE					POKRENUTO POSTUPAKA		
	UTEMELJENO	DJEL. UTEM.	NEUTEMELJENO	NEPOTVRĐENO	UKUPNO	DISCIPLINSKI	UPOZORENJE	KAZNENI
2010.	1	2	18	1	22	1	0	0
2011.	0	0	14	4	18	0	0	0
2012.	0	0	23	2	25	0	0	0
2013.	1	2	14	1	18	1	1	1
2014.	0	0	23	4	27	0	0	0
2015.	0	2	18	7	27	0	0	0
2016.	0	3	18	7	28	1	0	0
2017.	0	2	30	7	39	0	0	0
2018.	0	2	20	7	29	0	0	0
2019.	1	3	22	7	33	1	0	0
2020.	1	3	11	5	20	0	3	0

⁶¹⁹ Predmetni tablični prikaz interni je dokument Službe za unutarnju kontrolu MUP-a i dostavljen je na moje traženje e-poštom 30. studenog 2021.

2021. zaključno s 31. 10. 2021.	0	1	16	16	33	0	1	0
UKUPNO	4	20	227	6	319	4	5	1

Iz navedenog tabličnog prikaza proizlazi da je u periodu od 10 godina i 10 mjeseci ukupno podneseno 319 prijava sa sumnjom na „mučenje, zlostavljanje i ponižavajuće ponašanje“, od čega su tek četiri ocijenjene kao „utemeljene“, 20 kao „djelomično utemeljene“, dok je čak 227 prijava ocijenjeno kao neutemeljeno, a 16 slučajeva spada pod kategoriju „nepotvrđeno“.

Podsjećam da su čl. 8. Pravilnika o načinu postupanja po pritužbama propisane odluke koje se donose povodom provjera navoda po pritužbama, tako da pritužba može biti ocijenjena kao:

- utemeljena – prikupljenim dokazima potvrđeni su svi bitni navodi pritužbe
- djelomično utemeljena – argumentirano je potvrđen samo dio navoda, dok je dio navoda neutemeljen ili ga nije bilo moguće potvrditi
- neutemeljena – u cijelosti je pouzdano potvrđena i dokazana neutemeljenost svih navoda u pritužbi, te
- nepotvrđena – nije bilo moguće prikupiti saznanja koja bi potkrijepila tvrdnje podnositelja pritužbe, posebno kad verbalni iskaz podnositelja opovrgavaju iskazi policijskih službenika navedenih u pritužbi, a svjedoka ili očevidaca, kao ni materijalnih dokaza, nema.

Ovdje smatram potrebnim kritizirati takvu kategorizaciju odluka donesenih po pritužbama, a osobito preposljednju kategoriju „nepotvrđeno“, iz koje bi proizlazilo da se utvrđuju negativne činjenice. Navedeno je kontradiktorno odredbama Zakona o kaznenom postupku, presumpciji nedužnosti te načelu *in dubio pro reo*, kao i standardu dokazanosti izvan razumne sumnje. Primjerice oslobađajućom presudom u kaznenom se postupku ne utvrđuje da se neki događaj nije dogodio, već da neka osoba nije kriva, odnosno da postoje druge okolnosti koje isključuju protupravnost.

Također, nejasno je kako je moguće da je primjerice u 2010. jedna pritužba ocijenjena „utemeljenom“, još dvije „djelomično utemeljenima“, a da je ukupno pokrenut samo jedan postupak.

Konačno, iz tabličnog prikaza proizlazi, kako sam navela, da MUP u 1,25 % slučajeva pokreće disciplinske postupke povodom prijava na mučenje, okrutno, neljudsko i

ponižavajuće postupanje, dok u 1,56 % slučajeva izriče upozorenje, a u 0,3 % prijavljenih slučajeva izriče kazne.

Iz navedenih odgovora razaznaje se da Ministarstvo unutarnjih poslova nije spremno učiniti dostupnim javnosti sadržaj prijava i sadržaj odluka donesenih na temelju prijava pod sumnjom na mučenje, neljudsko i ponižavajuće postupanje počinjeno od strane policijskih službenika, iako se u svrhu statističke obrade i znanstvene analize uvijek štiti identitet osoba protiv kojih se postupak vodi, kao i svi podaci koji su zakonom proglašeni tajnima.

Analiza statističkih podataka vođenih od strane same Službe za unutarnju kontrolu potvrđuje rezultate istraživanja koji će biti izloženi u poglavlju 10., a koje sam provela osobno. Iz njega proizlazi nepovjerenje žrtava u učinkovitost dostupnih pravnih lijekova, koje je uvjetovano time što se prijavljenima „ništa neće dogoditi“ i da će nastaviti raditi na istim radnim mjestima. Takve sumnje stvaraju lošu sliku o čitavom sustavu i upućuju na nespremnost voditelja takva sustava da se obračunaju s pojedincima koji čine stegovna i kaznena djela, i to djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom.

Stoga treba posebnu pozornost posvetiti edukaciji policijskih službenika u operativi, ali i onih na rukovodećim funkcijama, koji moraju pokazati spremnost da iz sustava uklone počinitelje zlostavljanja.

Radom na predmetima u praksi te analizom predmeta ESLJP-a uočila sam da policijski službenici koji su počinili zlostavljanje ni nakon što je zlostavljanje utvrđeno presudom ESLJP-a nisu razriješeni dužnosti, nego ostaju na istim radnim mjestima u istim policijskim postajama i čine nova zlostavljanja. Takvo što osobito je štetno kako za građane koji su žrtve zlostavljanja tako i za ugled Republike Hrvatske u međunarodnoj zajednici.

8.4. Pritužba Središnjem uredu za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa i uprave

Zatvorenik i članovi njegove obitelji imaju pravo podnijeti pritužbu na postupak i odluku državnog službenika i namještenika kaznionice, odnosno zatvora, sukladno čl. 17. st. 1. ZIKZ-a.

Pritužba se podnosi usmeno ili pisanim putem upravitelju kaznionice, odnosno zatvora, Središnjem uredu i sucu izvršenja (st. 2.).⁶²⁰ Na podnesenu pritužbu upravitelj će odgovoriti u roku od 15 dana od zaprimanja pritužbe, a Središnji ured u roku od 30 dana od zaprimanja pritužbe (st. 5.). Ako zatvorenik podnese pisanu pritužbu sucu izvršenja, sudac izvršenja na pritužbu će odgovoriti pisanim putem u roku od 30 dana od dana zaprimanja pritužbe (st. 6.).

Iz navedene odredbe proizlazi da osnovna razlika između pritužbe i zahtjeva za sudsku zaštitu (analizirano u pogl. 8.5.), koja oba pravna lijeka zatvorenik može podnijeti sucu istrage, jest u tome što povodom podnesenog zahtjeva za sudsku zaštitu sudac istrage mora donijeti obrazloženo rješenje, protiv kojeg podnositelj ima pravo žalbe, dok na pritužbu može odgovoriti i dopisom. Posljedično, nakon zaprimljene odluke povodom podnesene žalbe na rješenje kojim se odbija zahtjev za sudsku zaštitu podnositelj može podnijeti ustavnu tužbu i time nastaviti pravni put preventivne naravi radi zaštite svojih prava, dok u odnosu na odgovor u formi dopisa povodom podnesene pritužbe takvo pravo nema.⁶²¹

Od Ministarstva pravosuđa i uprave zatraženi su statistički podaci vezani uz pritužbe zatvorenika o kojima rješava upravitelj, odnosno Središnji ured za zatvorski sustav, koji će u nastavku biti detaljno tablično prikazani. Iz svih analiziranih podataka došlo se do zaključka da se pritužbe u 87,9 % odbacuju ili utvrđuju neosnovanima, dok u 12,1 % slučajeva na pritužbu nije odgovoreno. Iz provedenog istraživanja⁶²² proizlazi da postoji značajan broj slučajeva u kojima osobe lišene slobode tvrde da su protiv njih korištena sredstva i metode koje se mogu smatrati okrutnim, neljudskim i ponižavajućim. Iskustveno možemo smatrati da jedan dio tih izjava nije točan, odnosno da je preuveličan, ali jednako tako možemo pretpostaviti da je u određenom značajnom broju slučajeva doista došlo do primjene takvih sredstava. Upravo zato pritužbu Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa ne možemo smatrati učinkovitim pravnim sredstvom, kako će to proizaći i iz nastavno izloženih statističkih podataka.

⁶²⁰ Pisana pritužba Središnjem uredu ili sucu izvršenja upućuje se u omotnici, koju državni službenik kaznionice, odnosno zatvora, ne smije otvoriti (čl. 17. st. 2. ZIKZ-a).

⁶²¹ Iz analize spisa suca izvršenja u poglavlju 9. proizlazi da zatvorenici često, iako nisu podnijeli pritužbu već zahtjev sucu istrage umjesto rješenja zaprimaju dopise što nije u skladu sa zakonskom regulativom.

⁶²² Vidi poglavlje 10. Anketno istraživanje provedeno u kaznionicama i zatvorima.

8.4.1. Statistika Ministarstva pravosuđa i uprave

Izvešće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda Ministarstva pravosuđa i uprave daje važne podatke koji se tiču napučenosti zatvora te općenito organizacije i upravljanja zatvorskim sustavom. Međutim posve je jasno da Vlada prezentira stanje u skladu s vodećom politikom te da manjkavosti sustava nisu prikazane na transparentan način.⁶²³

Na internetskim stranicama Ministarstva pravosuđa i uprave u Izvešću za 2019. navodi se da je u 2019. kao mehanizam nadzora ustanovljena Služba za unutarnju kontrolu, novoustrojena organizacijska jedinica Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav i probaciju, te se navodi da su „tijekom 2019. g. ovlaštene službenici Središnjeg ureda obavili niz stručno-instruktivnih obilazaka kaznionica, odnosno zatvora i odgojnih zavoda, koji su tijekom samog obilaska kaznenog tijela odnosno pisanim uputama uglavnom rezultirali savjetovanjem o potrebnim promjenama u svakodnevnom radu (...). U odnosu na kaznena tijela u kojima su inspekcijskim nadzorom utvrđene nepravilnosti, Središnji ured naložio je mjere za njihovo otklanjanje te donio pisane naputke i upute o potrebnim promjenama u postupanju, u svrhu zakonitog postupanja i ujednačavanja prakse u kaznenim tijelima u postupanju prema zatvorenicima i maloljetnicima.“⁶²⁴ Navodi se da su se razmatrale i preporuke i upozorenja pučke pravobraniteljice, po kojima je postupano u svim slučajevima „kada je to bilo moguće u okviru nadležnosti i na razini Središnjeg ureda“.

Nažalost, pisani napuci i mjere za otklanjanje nepravilnosti nisu javno dostupni te bi bilo vrlo zanimljivo vidjeti koje su točno nepravilnosti utvrđene i način na koji se radi na njihovim otklanjanjima.

Ministarstvu pravosuđa također sam uputila 1. listopada 2021. zamolbu za omogućavanjem analize prakse navedenog tijela vezane uz stegovne postupke protiv pravosudnih policajaca u predmetima povodom pritužbi zatvorenika upravitelju, odnosno Ministarstvu, sukladno čl. 17. st. 2. ZIKZ-a.

⁶²³ Mišljenja sam da bi ukazivanje na eventualne propuste u radu nadležnih osoba u zatvorskom sustavu od strane Ministarstva pravosuđa i uprave doprinjelo povjerenju građana u pravosudni sustav te time posredno i poboljšanja učinkovitosti generalne prevencije kaznenih djela.

⁶²⁴ Izvešće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, rujan 2020., str. 58, dostupno na: https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-10-01/102313/IZVJ_KAZNIONICE_2019.pdf (17. 5. 2022.).

Dana 24. svibnja 2022. zaprimila sam odgovor Ministarstva pravosuđa i uprave kojim se očituju da su od Središnjeg ureda za zatvorski sustav, Uprave za zatvorski sustav i probaciju, zatražili dostavu traženih podataka o podnesenim pritužbama od strane zatvorenika koje se mogu kvalificirati kao akti mučenja, neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja te je izrađena sinteza podataka.

Napominjem da sam iz dostavljene sinteze ekstrahirala podatke koji se odnose na pritužbe sucu izvršenja budući da su oni obrađeni u posebnom poglavlju, tako da su u tabličnom prikazu navedeni podaci koji se odnose na pritužbe upravitelju, odnosno Središnjem uredu, Upravi za zatvorski sustav.

Podaci su zatraženi i dostavljeni u odnosu na desetogodišnje razdoblje (od 2010. do 2020.), s time da je prva identificirana pritužba iz 2013. Podaci se odnose na kaznenopravna tijela, i to na Kaznionicu u Glini (3 pritužbe), Kaznionicu u Lepoglavi (25 pritužbi), Zatvor u Bjelovaru (24 pritužbe), Zatvor u Gospiću (1 pritužba), Zatvor u Karlovcu (1 pritužba), Zatvor u Puli (2 pritužbe) i Zatvor u Zagrebu (35 pritužbi).

Dakle prema evidenciji Ministarstva pravosuđa i uprave u promatranom periodu u sedam kaznenopravnih tijela podnesena je ukupno 91 pritužba, o kojoj su rješavali upravitelj, odnosno Središnji ured uprave za zatvorski sustav, te se najveći broj pritužbi odnosi na Zatvor u Zagrebu (38,5 %), dok su se na drugom mjestu osuđenici prituživali na Kaznionicu u Lepoglavi (27,5 %).

To je ujedno i logično jer je Zatvor u Zagrebu jedan od najvećih zatvora, u kojem, iako bi se trebale izvršavati kratkotrajne kazne zatvora do šest mjeseci, dolazi ujedno do najveće fluktuacije zatvorenika. S druge strane Kaznionica u Lepoglavi jedna je od najvećih kaznionica zatvorenog tipa, gdje kaznu zavora izvršavaju najopasniji počinitelji kaznenih djela, te ne čudi da potencijalno dolazi do upotrebe sile od strane zatvorskih vlasti, katkad opravdane, a katkad, sasvim sigurno, i neopravdane i prekomjerne.

No neobičan je podatak da je čak 80 od ukupno 91 pritužbe odbačeno ili ocijenjeno neosnovanim (88 %), dok na 11 nije dan odgovor ili je pritužba proslijeđena drugom tijelu na očitovanje. Dakle iz navedenog proizlazi da nijedna pritužba nije ocijenjena osnovanom, što je, statistički gledano, malo vjerojatno. Primjećujem i da zakonom nije propisana forma

odluke kojom upravitelj ili Središnji ured odlučuje od podnesenoj pritužbi.⁶²⁵ Međutim smatram ispravnijim da nadležno tijelo pritužbu meritorno razmotri budući da ne postoji rok za njezino podnošenje, pa tako ni razlog za odbačaj, koji je uvijek formalne prirode.

No mnoge su pritužbe odbačene, a kao razlog odbačaja uglavnom se navodi da pritužbe ne odgovaraju očitovanju pravosudnih policajaca, mišljenju uprave kaznionice, da sadržaj pritužbe nije sukladan nalazima liječnika te drugi razlozi.

Da su zaključci nelogični te da predstavljaju „eklatantnu uskratu pravde“ za žrtve takvih postupanja, vidljivo je iz većine primjera u tablici.

Među njima upozoravam primjerice na slučaj *ad* 9, u kojem zatvorenik navodi da ga je zatvorski službenik „*pritisnuo uz zid, počeo gušiti, naguravao, psovao majku cigansku*“, a u odgovoru na pritužbu navodi se da ga službenik „*nije naguravao te da ga nije vrijeđao po nacionalnoj osnovi*“ te da je službenik zapravo bio na godišnjem odmoru (G. O.). Iz navedenog proizlazi da je pritužbu trebalo detaljno preispitati te utvrditi je li doista taj pravosudni policajac bio na godišnjem odmoru te je li moguće da je tog dana ipak došao na posao, ili je došlo do omaške u identifikaciji pravosudnog službenika, ali zaključak da nije došlo do događaja jer se netko nalazio na godišnjem odmoru ne odgovara standardima obrazložene odluke.

Nadalje, iz pritužbe *ad* 10 proizlazi da je sprovođenje trajalo od 8 do 21 sat, da zatvorenik nije jeo ni pio te da je sjedio u kombiju „zatvoren kao pas“, da je pretrpio duševne boli te da želi da mu se to nadoknadi, dok iz odgovora proizlazi da se ne nalaze razlozi za bilo kakvu naknadu te da je pritužba neosnovana. Dakle iako u ovom postupku nije ni moguće dosuđenje naknade, zatvorenik nije upućen na mogućnost pokretanja drugog postupka, dok se na navode da je sprovođenje trajalo 13 sati te da mu nije dana hrana ni voda nadležno tijelo nije ni osvrnulo.

⁶²⁵ U čl. 17. st. 5. ZIKZ-a propisano je: „*Na podnesenu pritužbu upravitelj će odgovoriti u roku od 15 dana od zaprimanja pritužbe, a Središnji ured u roku od 30 dana od zaprimanja pritužbe. Na pisanu pritužbu odgovorit će se pisanim putem.*“

Također, iz pritužbe *ad* 11 proizlazi da je zatvorenik prijavio da mu je pravosudni policajac prijetio da će mu, ako ga još jednom dodirne, tu ruku potrgati i iščupati iz ramena, dok iz odgovora proizlazi da je proveden ispitni postupak te da nisu pronađeni elementi nezakonitog ponašanja službenika, iako je nejasno na čemu se takav zaključak temelji osim na izjavi službenika na kojeg se pritužba odnosi.

Dakle, kao što je to već istaknuto, u 88 % slučajeva od strane upravitelja, odnosno Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav, pritužba se odbacuje, odnosno proglašava nedopuštenom, a u 12 % slučajeva očitovanje se ne daje ili se prosljeđuje drugom tijelu.

Iako je, dakako, moguće, pa i životno, da određene pritužbe nisu osnovane, nevjerojatno je da baš nijedna od 91 podnesene pritužbe nije ocijenjena osnovanom, pa to upućuje na činjenicu koja se navodi u zaključnim razmatranjima – da je zakonodavni okvir, iako je donekle dobro postavljen, u praksi potpuno neučinkovit.

Tablica 2. Sinteza podataka Ministarstva pravosuđa i uprave

SINTEZA PODATAKA				
BROJ PODNESENE PRIJAVE	PRITUŽBA I DATUM PODNOŠENJA	RAZLOG PRITUŽBE	UKRATKO NAVESTI ODGOVOR UPRAVITELJA NA PRITUŽBU	PRITUŽBA PRIHVAĆENA ILI ODBAČENA
1	2	4	5	6
KAZNIONICA U GLINI				
1.	01.02.2016.	diskriminirajuće i zlostavljačko ponašanje prvostupnog policajca	neosnovana pritužba	odbačena
2.	27.02.2018.	nezakonito i neprofesionalno postupanje službenika	neosnovana pritužba	odbačena
3.	26.02.2019.	pritužba na službenika pravosudne policije	neosnovana pritužba	odbačena

SINTEZA PODATAKA

BROJ PODNESENE PRIJAVE	PRITUŽBA I DATUM PODNOŠENJA	RAZLOG PRITUŽBE	UKRATKO NAVESTI ODGOVOR UPRAVITELJA NA PRITUŽBU	PRITUŽBA PRIHVAĆENA ILI ODBAČENA
1	2	4	5	6

KAZNIONICA U LEPOGLAVI

4.	29.1.2015.	postupanje službenika ("službenici p.p vrše teror, tuku me, jedan od njih vezao mi ruke na leđa potom me pretukli, živim u strahu za svoj život")	u odgovoru na pritužbu obrazloženo je mišljenje uprave Kaznionice u svezi događaja koji se navodi u predmetnoj pritužbi, te nema osnove za strahom koji se navodi	odbačena
5.	18.2.2015.	postupanje službenika ("prijetnja službenika pravosudne policije da će me likvidirati, unajmio drugog zatvorenika da mi u kavu ubaci BUP, živim u strahu za život")	službenik pravosudne policije obavljao je poslove u skladu sa Zakonom i ostalim propisima i ne nalazi se motiva i razloga zašto bi službenik p.p. počinio to za što ga ga optužuje	odbačena
6.	27.7.2015.	postupanje službenika ("više puta udario otvorenim dlanom po licu te me vukao po hodniku da bi me na kraju vezao liscama, pošpricao suzavcem, a sve bez ikakvog povoda")	pregledan od strane liječnika Kaznionice te sproveden u OB Varaždin, a nakon toga po preporuci liječnika OB Vž u Zatvorsku bolnicu, te slijedom navdenog pritužba se smatra neosnovana	odbačena
7.	29.3.2016.	postupanje službenika ("skinut ću osobno glavu sa ramena" ako još tko baci opušak, prijetio")	nije zabilježeno ponašanje koje bi ukazivalo na vrijeđanje i prijetnju	odbačena
8.	16.12.2016.	postupanje službenika ("hoćeš da te razbijem pred svima, da ti razbijem pičku odmah sad, tako bi te mlatio i tukao da ne bi znao za sebe, prijetio")	zatraženo izjašnjavaње službenika pravosudne policije - nije bilo prijetnji i vrijeđanja, pritužba neosnovana	odbačena

SINTEZA PODATAKA

BROJ PODNESENE PRIJAVE	PRITUŽBA I DATUM PODNOŠENJA	RAZLOG PRITUŽBE	UKRATKO NAVESTI ODGOVOR UPRAVITELJA NA PRITUŽBU	PRITUŽBA PRIHVAĆENA ILI ODBAČENA
1	2	4	5	6
9.	19.1.2017.	postupanje službenika ("pritisnuo uz zid, počeo gušiti, naguravao, psovao majku cigansku")	službenik pravosudne policije nije naguravao zatvorenika niti vrijeđao po nacionalnoj osnovi (bio na GO)	odbačena
10.	13.3.2017.	postupanje službenika (prilikom sprovođenja koje je trajalo od 8-21 sati s ostalim zatvorenicima, nije jeo ni pio cijeli dan, sjedio u kombiju zatvoren kao pas što je nehumano, pretrpio duševne boli, želi da mu se to nekako nadoknadi)	ne nalaze se razlozi za bilo kakvu naknadu, pritužba neosnovana	odbačena
11.	6.10.2017.	postupanje službenika ("još me jednom dodirni rukom i tu ću ti ruku potrgati i to iz ramena, prijetio")	proveden ispitni postupak kojom prilikom nisu pronađeni elementi nezakonitog ponašanja službenika pravosudne policije	odbačena
12.	4.1.2018.	postupanje službenika (diskriminacija na rasnoj osnovi)	nije utvrđeno nezakonito postupanje službenika pravosudne policije niti je utvrđena diskriminacija	odbačena
13.	23.4.2018.	postupanje službenika (tjelesni napad, guranje, udaranje po tijelu, glavi i kičmi)	sproveden na liječnički pregled (Varaždin) gdje nisu utvrđene ozljede koje bi se mogle zadobiti da su primjenjena sredstva prisile	odbačena
14.	28.1.2019.	postupanje službenika (na nacionalnoj razini, diskriminacija, da je Rom, ne zna čitati, nosi krunicu, a ne zna moliti)	pritužba je neutemeljena i neosnovana	odbačena
15.	18.2.2019.	postupanje službenika (psihičko zlostavljanje prilikom prijema paketa)	pritužba je neutemeljena i neosnovana	odbačena
16.	22.3.2019.	postupanje službenika (prilikom sprovođenja ruke vezane za pojas i nije mogao koristiti pumpicu Ventolin)	nakon što su utvrđene činjenice pritužba se smatra neutemeljena i neosnovana	odbačena

SINTEZA PODATAKA

BROJ PODNESENE PRIJAVE	PRITUŽBA I DATUM PODNOŠENJA	RAZLOG PRITUŽBE	UKRATKO NAVESTI ODGOVOR UPRAVITELJA NA PRITUŽBU	PRITUŽBA PRIHVAĆENA ILI ODBAČENA
1	2	4	5	6
17.	10.6.2019.	postupanje službenika (diskriminacija - rasa, vjera...)	ne postoje osnove za uskraćivanje nekih od zakonom zajamčenih prava	odbačena
18.	23.9.2019.	postupanje službenika (maltretiranje, vrijeđanje majke ciganske)	nije utvrđeno nezakonito i neprofesionalno postupanje službenika	odbačena
19.	21.10.2019.	postupanje službenika ("sadišćka primjena sredstva prisile")	izvršen ispitni postupak te nije potvrđena osnova navoda zatvorenika	odbačena
20.	3.2.2020.	postupanje službenika	nisu utvrđena obilježja represije i progona	odbačena
21.	6.2.2020.	postupanje službenika (psihičko i fizičko maltretiranje)	nije bilo neprofesionalnog i nekorektnog odnosa prema zatvoreniku	odbačena
22.	5.2.2020.	postupanje službenika (skočio sa stolice primio za ramena i vrat te vukao na odjel jer je tražio nadzornika)	nisu pronađeni elementi nezakonitog ponašanja od strane službenika	odbačena
23.	25.2.2020.	postupanje službenika ("dobio batine")	nije utvrđeno nezakonito i neprofesionalno postupanje službenika	odbačena
24.	6.5.2020.	postupanje službenika (fizički napad (dva udarca u predjelu trbuha i kičme))	nisu pronađeni elementi nezakonitog ponašanja ili sigurnosne ugroze od strane službenika	odbačena

SINTEZA PODATAKA

BROJ PODNESENE PRIJAVE	PRITUŽBA I DATUM PODNOŠENJA	RAZLOG PRITUŽBE	UKRATKO NAVESTI ODGOVOR UPRAVITELJA NA PRITUŽBU	PRITUŽBA PRIHVAĆENA ILI ODBAČENA
1	2	4	5	6
25.	7.7.2020.	postupanje službenika nehumano ponašanje tijekom sprovođenja, vezanje ruku i nemogućnost konzumiranja hrane	službenik je obavljao poslove sukladno ZIKZ	odbačena
26.	14.9.2020.	postupanje službenika (šamaranje zatvorenika i poticanje zat. na k.d.)	nije bilo obilježja povrede službene dužnosti i narušavanje prava	odbačena
27.	3.11.2020.	postupanje službenika (dobio 14 ili 15 udaraca od kojih mu je izbijen zub od 3 službenika pravosudne policije)	nisu pronađeni elementi nezakonitog ponašanja od strane službenika	odbačena
28.	23.11.2020.	postupanje službenika ("zatvorenik je njegov predmet za mučnje i ismijavanje od službenika pravosudne policije")	nisu pronađeni elementi nezakonitog ponašanja od strane službenika	odbačena

ZATVOR U BJELOVARU

29.	pritužba Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav- nemamo datum podnošenja pritužbe, Zatvor u Bjelovaru zaprimio dopis Središnjeg ureda 08.02.2012.g.	pritužuje se na šikaniranje, diskriminaciju po nacionalnoj osnovi ("sve zbog njegove boje kože"), verbalne napade za vrijeme posjete po službenicima pravosudne policije (vrijeđa ga se i viče na njega za vrijeme posjete), ali i naguravanje; maltretiranje (ponajprije psihičko) od strane svih službenih osoba i verbalne prijetnje od strane pravosudne policije da će ga se vezati i prebiti	neosnovana	
30.	pritužba Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav- nemamo datum podnošenja pritužbe, Zatvor u Bjelovaru zaprimio dopis Središnjeg ureda 24.09.2012.g.	1. općenito se pritužuje da je izložen zlostavljanju i izrugivanju od strane službenika 2. nije mu omogućeno telefoniranje s članovima obitelji niti s odvjetnicima		nije utemeljena (odgovor na pritužbu od 16.10.2012.g.)

SINTEZA PODATAKA

BROJ PODNESENE PRIJAVE	PRITUŽBA I DATUM PODNOŠENJA	RAZLOG PRITUŽBE	UKRATKO NAVESTI ODGOVOR UPRAVITELJA NA PRITUŽBU	PRITUŽBA PRIHVAĆENA ILI ODBAČENA
1	2	4	5	6
31.	više pritužbi Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav- zaprimiteljne 21.01.2013.g., 25.01.2013.g. i 30.01. 2013.g.	pritužuje se na rad voditeljice odjela tretmana, rad medicinskog osoblja (smatra da ga se psihički zlostavlja)- u pritužbama se pritužuje i na uvjete smještaja , neodobravanje pogodnosti izlaska kao i na ograničavanje njegovih prava		neutemeljena- odgovor Središnjeg ureda od 10.06.2013.g.
32.	pritužba Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav- podnesena 24.02.2013.g.	pritužuje se na rad načelnika odjela osiguranja (neprestano mu predbacuje kazneno djelo zbog kojeg je osuđen što zatvorenik smatra dodatnim kažnjavanjem)		nisu utvrđene nepravilnosti i nezakonitosti u postupanju (odgovor na pritužbu od 25.03.2013.g.
33.	pritužba Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav- podnesena 24.04.2013.g.	pritužuje se da ga službenici pravosudne policije psihički i fizički zlostavljaju, pritužuje se na neadekvatnu zdravstvenu zaštitu: medicinski tehničar uskraćuje mu terapiju, a liječnica ga diskriminira i vrijeđa i ne želi ga poslati na pregled kod psihijatra i na liječenje u Zatvorsku bolnicu	pritužbe neutemeljena	
34.	pritužba Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav- zaprimiteljna u Središnjem uredu 27.05.2013.g..	povreda prava na dostojanstvo, onemogućavanje liječenja i nepružanje medicinske pomoći, otvaranje i zadržavanje službene pošte te uskrata prava na izobrazbu	neosnovana	neutemeljena- odgovor Središnjeg ureda Hrvatskom helsinškom odboru od dana 30.10.2013.g.
35.	pritužba Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav- podnesena 03.05.2013.g.	pritužuje se da su mu od strane službenika prekršena ustavna i temeljna ljudska prava (nezakonite odluke i postupci, kažnjavanje samicom izolacijom i osamljenjem uz zabranu korespodencije i zabrane kopiranje i vrijeđanje)	neosnovana	

SINTEZA PODATAKA

BROJ PODNESENE PRIJAVE	PRITUŽBA I DATUM PODNOŠENJA	RAZLOG PRITUŽBE	UKRATKO NAVESTI ODGOVOR UPRAVITELJA NA PRITUŽBU	PRITUŽBA PRIHVAĆENA ILI ODBAČENA
1	2	4	5	6
36.	pritužba Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav- podnesena Središnjem uredu elektronskim putem dana 01.07.2013.g.	pritužuje se na diskriminaciju, ponižavanje i vrijeđanje zatvorenika romske nacionalne manjine	neutemeljena	neutemeljena- odgovor Središnjeg ureda od 07.08.2013.g.
37.	pritužba Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav- nemamo datum podnošenja pritužbe, Zatvor u Bjelovaru zaprimio dopis Središnjeg ureda 07.08.2014.g.	pritužuje se da ga službenici zatvora kontinuirano psihički zlostavljaju, diskriminiraju u odnosu na druge zatvorenike te onemogućavaju u ostvarivanju zajamčenih prava od kada je na vanjskom radilištu konzumirao alkohol, te postupanje službenika uzrokovalo je ozbiljno narušavanje njegovog zdravlja	neutemeljena	neutemeljena- odgovor Središnjeg ureda od 18.08.2014.g.
38.	pritužba Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav- nemamo datum podnošenja pritužbe, Zatvor u Bjelovaru zaprimio dopis Središnjeg ureda 14.12.2014.g.	pritužuje se na fizičko kažnjavanje od strane voditelja odjela osiguranja, te uskrati prava boravka na svježem zraku, neosnovano zadržavanje pošte prije otpreme i ne higijenske uvjete (plijesan u tuševima, gliste po zidovima)	neosnovana	
39.	pritužba Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav- nemamo datum podnošenja pritužbe, Središn ji ured zaprimio pritužbu dana 17.09.2015.g..	pritužuje se da je prilikom rada u zatvorskoj kuhinji došao u konflikt sa strukovnom učiteljicom- kuharicom i navodi da mu je upućivala različite prijetnje i na neprofesionalan način svojim ponašanjem ugrozila njegovo dostojanstvo	neutemeljeno	neutemeljena- odgovor Središnjeg ureda od 16.10.2015.g.
40.	pritužba Upravitelju dana 11.01.2016.g.	pritužuje se na postupanje službenika odjela osiguranja (prilikom izvođenja u bolnicu pravosudni policajac udario ga je u čekaonici pred svim ljudima), ali i na liječničku skrb, uvjete smještaja i neodobranje pogodnosti izlaska	neutemeljena- odgovor Upravitelja od 26.01.2016.g.	

SINTEZA PODATAKA

BROJ PODNESENE PRIJAVE	PRITUŽBA I DATUM PODNOŠENJA	RAZLOG PRITUŽBE	UKRATKO NAVESTI ODGOVOR UPRAVITELJA NA PRITUŽBU	PRITUŽBA PRIHVAĆENA ILI ODBAČENA
1	2	4	5	6
41.	pritužba Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav- nemamo datum podnošenja pritužbe. Zatvor u Bjelovaru zaprimio dopis Središnjeg ureda 16.08.2016..g.	pritužuje se na rad službenika Odjela osiguranja u pogledu postupanja prema njemu (nakon što je u zatvorskoj kupaoni pronašao mobitel i koristio ga, pokrenut mu je stegovni postupak i službenici Odjela osigurnja zabranili su mu druženje s ostalim zatvorenicima i korištenje njegovim materinskim jezikom, pričanje na materinskom jeziku zabranjeno mu je i na posjeti sa ženom i djecom); navodi da su mu uskraćena njegova manjinska i ljudska prava i da je diskriminirani u odnosu na druge zatvorenike	neutemeljena	neutemeljena- odgovor Središnjeg ureda od 30.08.2015.g.
42.	pritužba Upravitelju od dana 16. ožujka 2017. godine	pritužuje se na rad službenika pravosudne policije (vrijeđa ga i prijeti mu) te na na premještanje u druge sobe što smatra kažnjavanjem	neutemeljena- odgovor Upravitelja od 30. ožujka 2017. godine)	
43.	PRITUŽBA UPRAVITELJU 6.9.2019.	žali se da ga je referentica nazvala "idiot"	neosnovana	
44.	pritužba Središnjem uredu, nemamo datum zatvorenikove pritužbe, dopis od Središnjeg zaprimljen 2.9.2019.g.	žali se kako su Romi u Zatvoru u Bjelovaru diskriminirani, da im se ne dozvoljava komunikacija na romskom jeziku, niti pogodnosti		
45.	pritužba upravitelju zaprimljena 16.01.2019.; pritužba Središnjem uredu 31.12.2018.g. te nadopuna iste	žali se na postupanje službenika pravosudne policije; žali se na medicinskog tehničara Marina, da mu je prijetio da će ga staviti u kupaonicu	neosnovana	odgovor Središnjeg zaprimljen 5.2.2019.- neosnovana;
46.	pritužba upravitelju zaprimljena 30.11.2018.	žali se na postupanje pravosudnog policajca, odnosno da ga je vrijeđao i prijetio da će ga prebiti	neosnovana	

SINTEZA PODATAKA

BROJ PODNESENE PRIJAVE	PRITUŽBA I DATUM PODNOŠENJA	RAZLOG PRITUŽBE	UKRATKO NAVESTI ODGOVOR UPRAVITELJA NA PRITUŽBU	PRITUŽBA PRIHVAĆENA ILI ODBAČENA
1	2	4	5	6
47.	pritužba upravitelju zaprimljena 22.11.2019.; pritužba Pravobraniteljic i za ravnopravnost spolova zaprimljeno od zatovrenice	žali se na ponašanje medicinskog teničara; navodi da je u strahu za svoj vlastiti rodni identitet, da je pojedini oslovljavaju u muškom rodu, osjeća se diskriminirana kao zatvorenica	neosnovana	
48.	pritužba Središnjem uredu od dana 2. listopaa 2020. godine	pritužuje se na rad službenice Odjela tretmana koji vrijeđa njegovo dostojanstvo (vršila pritisak da povuče molbu za uvjetnim otpustom jer će mu u suprotnom dati negativno mišljenje)	neosnovana	neutemeljena- odgovor redišnjeg ureda od 16.12.2020.g.
49.	pritužba upravitelju od dana 1. siječnja 2020. godine	zatvorenik se pritužuje na pravosudnog policajca koji ga vrijeđa, viče na njega i koji ga je ošamario	neutemeljena- odgovor upravitelja od 22. travnja 2020. godine	
50.	pritužba upravitelju od dana 26. svibnja 2020. godine	pritužuje se na ponašanje pravosudnog policajca i voditelja Odjela osiguranja, tj. maltretiranje na psihičkoj razini (nakon što mu je pokrenut stegovni postupak zbog korištenja mobitela od njih mu se krše prava, oduzeta mu je tel. kartica na par dana, davanje podataka supruzi, pretresa ga se 4 x dnevno i prijetnje)	neutemeljena- odgovor upravitelja od 10. lipnja 2020. godine	
51.	pritužba upravitelju od dana 28. svibnja 2020. godine	pritužuje se na vrijeđanje od strane pravosudnog policajca i zabranu druženja s drugim zatvorenicima	neutemeljena- odgovor upravitelja od 10. lipnja 2020. godine	
52.	pritužba upravitelju od dana 25. studenog 2020. godine	pritužuje se na ponašanje pravosudnog policajca (vikao na njega) i na voditeljicu Odjela tretmana jer ignorira njegove zamolbe za razgovor, te na kršenje drugih prava (slušanje himne, neposjedovanje Biblije u sobi, potreba za dušebrižništvom i dr.)	neutemeljena- odgovor upravitelja od 30. studenog 2020. godine	

SINTEZA PODATAKA

BROJ PODNESENE PRIJAVE	PRITUŽBA I DATUM PодноŠENJA	RAZLOG PRITUŽBE	UKRATKO NAVESTI ODGOVOR UPRAVITELJA NA PRITUŽBU	PRITUŽBA PRIHVACENA ILI ODBAČENA
1	2	4	5	6

ZATVOR U GOSPIĆU

53.	14.05.2018.	nanošenje tjelesnih ozljeda od strane pravosudne policije dana 12.05.2018.	neutemeljena jer uvidom u hitan nalaz Opće bolnice Gospić od dana 13. 05.2018. godine bilo vidljivo da nema tjelesnih ozljeda	odbačena
-----	-------------	--	---	----------

ZATVOR U KARLOVCU

54.	prekraćenje ovlasti prilikom zaprimanja paketne pošiljke	prekraćenje ovlasti prilikom zaprimanja paketne pošiljke	nije bilo nezakonitog postupanja kojima bi temeljna prava zatvorenika bila ograničena	odbačena
-----	--	--	---	----------

ZATVOR U PULI

55.	13.08.2018.	maltretiranje i ponižavanje službenika pravosudne policije zbog navodnog nenadziranja zatvorenika i samovoljnog napuštanja radnog mjesta	utvrđeno je da nije bilo nezakonitih postupanja	neosnovana
56.	01.09.2020.	ponižavajuće i diskriminirajuće ponašanje od strane službenika pravosudne policije	utvrđeno je da nije bilo nezakonitih postupanja	neosnovana

ZATVOR U ZAGREBU

57.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 22.3.2018. godine	Središnji ured- psihičko i fizičko zlostavljanje te odmazda od službenika		odbačena
58.	20.01.2020.- čl.15. ZIKZ-a	ne raspoređivanje na rad, ne uključivanje u posebni program, sadržaj rješenja ŽS VG o neodobravanju uvjetnog otpusta	objašnjeni postavljeni upiti	odbačena
59.	5.10.2017., 11.12.2017.,28.12.2017., 11.12.2017., 24.10.2017., 26.5.2017.,26.5.2017.,6.11.2017.- čl.15. ZIKZ-a	razina uspješnosti, upoznavanje sa pokretanjem stegovnog postupka, neodobravanje 3.osobe, predlaganje za poluotvorene uvjete	objašnjeni postavljeni upiti	odbačena
60.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 25.1.2015. godine	nezadovoljstvo postupanjem službenika - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskome smislu, pravna sredstva za zaštitu prava zatvorenika (osnivanje udruge)	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena

SINTEZA PODATAKA

BROJ PODNESENE PRIJAVE	PRITUŽBA I DATUM PODNOŠENJA	RAZLOG PRITUŽBE	UKRATKO NAVESTI ODGOVOR UPRAVITELJA NA PRITUŽBU	PRITUŽBA PRIHVAĆENA ILI ODBAČENA
1	2	4	5	6
61.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 1.2.2015. godine	nezadovoljstvo postupanjem službenika - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskom smislu, pravna sredstva za zaštitu prava zatvorenika (osnivanje udruge)	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena
62.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 7.2.2015. godine	kršenje ostalih ljudskih prava - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskom smislu, pravna sredstva za zaštitu prava zatvorenika (osnivanje udruge)	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena
63.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 8.2.2015. godine	kršenje ostalih ljudskih prava - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskom smislu, pravna sredstva za zaštitu prava zatvorenika (osnivanje udruge)	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena
64.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 11.2.2015. godine	kršenje ostalih ljudskih prava - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskom smislu, pravna sredstva za zaštitu prava zatvorenika (osnivanje udruge)	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena
65.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 8.3.2015. godine	Kršenje ostalih ljudskih prava - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskom smislu, pravna sredstva za zaštitu prava zatvorenika (osnivanje udruge)	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena
66.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 12.3.2015. godine	Kršenje ostalih ljudskih prava - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskom smislu, pravna sredstva za zaštitu prava zatvorenika (osnivanje udruge)	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena

SINTEZA PODATAKA

BROJ PODNESENE PRIJAVE	PRITUŽBA I DATUM PODNOŠENJA	RAZLOG PRITUŽBE	UKRATKO NAVESTI ODGOVOR UPRAVITELJA NA PRITUŽBU	PRITUŽBA PRIHVAĆENA ILI ODBAČENA
1	2	4	5	6
67.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 19.3.2015. godine	Kršenje ostalih ljudskih prava - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskome smislu, pravna sredstva za zaštitu prava zatvorenika (osnivanje udruge)	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena
68.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 22.3.2015. godine	postupanje službenika - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskome smislu	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena
69.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 24.3.2015. godine	kršenje ostalih ljudskih prava - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskome smislu, pravna sredstva za zaštitu prava zatvorenika (osnivanje udruge)	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena
70.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ- a,30.3.2015. godine	kršenje ostalih ljudskih prava - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskome smislu, pravna sredstva za zaštitu prava zatvorenika (osnivanje udruge)	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena
71.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 21.4.2015. godine	postupanje službenika - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskome smislu	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena
72.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 23.4.2015. godine	postupanje službenika - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskome smislu	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena
73.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 5.5.2015. godine	postupanje službenika - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskome smislu	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena

SINTEZA PODATAKA

BROJ PODNESENE PRIJAVE	PRITUŽBA I DATUM PODNOŠENJA	RAZLOG PRITUŽBE	UKRATKO NAVESTI ODGOVOR UPRAVITELJA NA PRITUŽBU	PRITUŽBA PRIHVAĆENA ILI ODBAČENA
1	2	4	5	6
74.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 7.5.2015. godine	postupanje službenika - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskome smislu	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena
75.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 12.5.2015. godine	kršenje ostalih ljudskih prava - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskome smislu, pravna sredstva za zaštitu prava zatvorenika (osnivanje udruge)	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena
76.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 21.5.2015. godine	kršenje ostalih ljudskih prava - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskome smislu, pravna sredstva za zaštitu prava zatvorenika (osnivanje udruge)	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena
77.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 2.6.2015. godine	kršenje ostalih ljudskih prava - napredovanje u razini uspješnosti, napredovanje u tretmanskome smislu, pravna sredstva za zaštitu prava zatvorenika (osnivanje udruge)	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena
78.	sukladno čl. 15. st. 2. ZIKZ-a, 16.8.2020 godine	Kršenje ostalih ljudskih prava - navodno zlostavljanje	Postupanje je u skladu sa zakonskom regulativom.	odbačena
79.		primjena sredstava prisile	odgovor dostavljen Pučkom pravobranitelju	
80.	19. 11. 2020.	primjena sredstava za vezivanje	službenici postupali sukladno ZIKZ-u	odbačena
81.	11/2020.	ponižavanje i maltretiranje od strane pravosudnih policajaca	očito vanje dostavljeno Odjelu tretmana 05. 11. 2020.	
82.	04/2020.	ponižavanje i maltretiranje od strane pravosudnih policajaca	očito vanje dostavljeno upravitelju	
83.	01/2020.	ponižavanje i maltretiranje od strane pravosudnih policajaca	očito vanje dostavljeno Odjelu tretmana 31. 01. 2020.	

SINTEZA PODATAKA				
BROJ PODNESENE PRIJAVE	PRITUŽBA I DATUM PODNOŠENJA	RAZLOG PRITUŽBE	UKRATKO NAVESTI ODGOVOR UPRAVITELJA NA PRITUŽBU	PRITUŽBA PRIHVAĆENA ILI ODBAČENA
1	2	4	5	6
84.	01/2020.	ponižavanje i maltretiranje od strane pravosudnih policajaca	očito vanje dostavljeno Odjelu tretmana 17. 01. 2020.	
85.	06. 01. 2019.	fizičko zlostavljanje	službenici postupali sukladno ZIKZ-u	odbačena
86.	28. 07. 2016.	fizičko zlostavljanje	pritužba nistinita i službenici lažno optuženi	odbačena
87.	04/2010.	fizičko zlostavljanje od strane službenika pravosudne policije	očito vanje dostaljeno SU	
88.	14. 08. 2014.	navodno osamljivanje	očito vanje dostavljeno upravitelju	
89.	09/2010.	fizičko zlostavljanje od strane službenika pravosudne policije	očito vanje dostavljeno upravitelju	
90.	03. 09. 2014.	zlostavljanje od strane službenika pravosudne policije	očito vanje dostavljeno upravitelju	
91.	15. 10. 2013.	navodno sadističko postupanje službenika pravosudne policije	Očito vanje dostavljeno upravitelju	

Unatoč izloženoj kritici, koja se odnosi na odlučivanje po pritužbama, želim pohvaliti Ministarstvo pravosuđa i uprave u odnosu na to što mi je odobreno empirijsko istraživanje, i to na način da izravno anketiram sve osuđenike na izdržavanju kazne zatvora u traženom periodu. Smatram da je to dalo velik doprinos kako ovom radu tako i razvoju znanosti i svim daljnjim radovima s ovog područja zaštite ljudskih prava.

Nadalje, određeni statistički podaci proizlaze iz *Izješća o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda*, koje za svaku godinu Ministarstvo pravosuđa i uprave podnosi Hrvatskom saboru i javno objavljuje na svojim web-stranicama.

Tako iz Izvješća za 2020. godinu⁶²⁶ proizlazi da je u toj godini podneseno 65 žalbi nadležnom sudu izvršenja,⁶²⁷ povodom kojih su dvije odluke ukinute, 10 ih je preinačeno, pet ih je potvrđeno, dvije su žalbe odbačene, a 46 ih je odbijeno. Međutim podneseni su zahtjevi u nastavku teksta razdvojeni na one podnesene zbog uvjeta smještaja, prehrane, zdravstvene zaštite, pružanja stručne pomoći radi zaštite prava, dodira s vanjskim svijetom te zbog „ostalih povreda prava“ te se ni u jednoj od kategorija kao razlog ne predviđa neljudsko ili ponižavajuće postupanje.

Na stranici 40. Izvješća navodi se dopuštenost uporabe sredstava prisile sukladno ZIKZ-u te se navodi da se ona mogu „*primijeniti samo kada je to nužno da se spriječi bijeg zatvorenika, tjelesni napad na službenike ili druge osobe, nanošenje ozljeda drugim osobama, samoozljeđivanje, namjerno prouzrokovanje materijalne štete, ili radi savladavanja pasivnog ili aktivnog otpora zatvorenika. Prisila se može primijeniti i protiv osoba koje oslobađaju zatvorenike, napadaju na zatvorenike, protupravno ulaze u objekt ili prostore kaznionice, odnosno zatvora, ili ako se neovlašteno nalaze unutar objekta ili prostora kaznionice, odnosno zatvora. Sredstva prisile jesu: zahvati za privođenje i tehnike obrane, palica, raspršivač s dopuštenim neškodljivim tvarima, električni paralizator, mlazovi s vodom, podražavajuća kemijska sredstva i vatreno oružje.*“

Nadalje se navodi da su u 2020. sredstva prisile primijenjena ukupno 64 puta, što je za 1 slučaj manje u odnosu na 2019. godinu (str. 40.).

Tijekom 2020. godine u najvećem broju slučajeva došlo je do primjene zahvata za privođenje i tehnike obrane (64,06 %), zatim raspršivača s dopuštenim neškodljivim tvarima (23,44 %) te do primjene palice (12,50 %) – str. 41. izvješća.

Kao razlozi za primjenu sredstava prisile navodi se da prevladavaju situacije *zbog neizvršavanja zakonite naredbe* (aktivni ili pasivni otpor) s 57,50 %, zatim *radi sprječavanja tjelesnog napada na službenike*, na što u postotku otpada 18,75 %, i *radi sprječavanja tjelesnog napada zatvorenika na drugog zatvorenika*, u udjelu od 17,50 %, od ukupno

⁶²⁶ Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020., Vlada Republike Hrvatske, dostupno na: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2021-09-02/154102/IZVJ_KAZNIONICE_2020.pdf (17. 5. 2022.).

⁶²⁷ Radi se o žalbama protiv odluka o pritužbama podnesenim upraviteljima kaznionica ili zatvora, *ibid.*, str. 38.

izražene vrijednosti prikazanih praćenih i evidentiranih kategorija razloga primjene sredstava prisile.

Međutim zabrinjavajuće je što se u izvješću ne navodi nijedan slučaj u kojem je došlo do nezakonite ili neopravdane uporabe sredstava prisile, što bi značilo da takvi slučajevi ne postoje, a to nije u skladu s vrlo visokim brojem takvih slučajeva koji proizlazi iz provedenog istraživanja.

Stoga je svakako preporuka da Ministarstvo pravosuđa i uprave predvidi i tu statističku kategoriju te da pravovremeno reagira, ali i provodi postupke temeljem čl. 17. st. 2. ZIKZ-a, o čemu nisu mogli biti pribavljeni statistički podaci.

Ista napomena ističe se u odnosu na smrti unutar zatvorskog sustava, za koje se navodi da je u 2020. evidentirano ukupno devet smrtnih slučajeva, naspram 26 evidentiranih slučajeva u 2019. Međutim ne navodi se je li se radilo o nasilnim smrtima ili o zatvorenicima umrlima prirodnom smrću te jesu li zbog navedenih smrtnih slučajeva podnošene kaznene prijave ili vođeni kazneni postupci.

Navedeno je osobito važno zbog transparentnosti vođenja zatvorskog sustava i povjerenja građana u taj sustav, koji se zbog strukture i načina vođenja čak i od strane znanstvene zajednice naziva „ružnim pačetom kaznenog pravosuđa“.⁶²⁸

8.5. Zahtjev za sudsku zaštitu sucu izvršenja

Sukladno konvencijskim standardima ZIKZ predviđa i sudsku zaštitu protiv postupaka i odluka kaznionice, odnosno zatvora. Člankom 19. stavkom 1. ZIKZ-a propisano je da zatvorenik i članovi njegove obitelji imaju pravo podnijeti zahtjev za sudsku zaštitu sucu

⁶²⁸ Getoš Kalac smatra da „znanstvena i stručna rasprava o strateški osmišljenom i na empirijskim podacima utemeljenom upravljanju hrvatskim zatvorskim sustavom zapravo i ne postoji“. Navedeno obrazlaže time da tek povremeno nailazimo na javnu raspravu o situaciji u hrvatskim zatvorima, no ona je uglavnom reakcija na medijski eksploatirane tragične događaje (npr. smrt pritvorenog generala 2011. u Zatvoru u Osijeku) ili navodne skandale (npr. fotografije osuđenika koji u Zatvoru u Valturi vježba golf 2013.). Na posljednično medijsko i javno zgražanje uglavnom slijede štura očitovanja nadležnih institucija, smatra Getoš Kalac, čime se okončava daljnja rasprava jednog u biti potpuno neshvaćena dubljeg problema. Vidjeti u Getoš Kalac, A. M., Bezić, R., Šprem, P., „Ružno pače“ hrvatskog kaznenog pravosuđa – zatvorski sustav u svjetlu domaćih i europskih trendova, *Godišnjak Akademije pravni znanosti Hrvatske*, vol. 22, br. 1, 2021, str. 83.

izvršenja protiv postupka ili odluke kojom se zatvorenika nezakonito prikraćuje ili ograničava u pravima iz ovoga Zakona.

Stavkom 2. propisano je da nadležnost za postupanje po zahtjevima za sudsku zaštitu ima sudac izvršenja prema mjesnoj nadležnosti kaznionice ili zatvora, međutim ostalo je neriješeno utvrđuje li se nadležnost prema mjestu gdje je povreda nastala ili prema mjestu gdje se zatvorenik nalazi u trenutku podnošenja zahtjeva s obzirom na činjenicu da nakon nastanka povrede i podnošenja zahtjeva često dolazi do premještaja zatvorenika u drugu zatvorsku ustanovu.⁶²⁹

Sudac je dužan započeti provjeru navoda zahtjeva za sudsku zaštitu najkasnije u roku od 15 dana od dana zaprimanja zahtjeva (čl. 17. st. 2.). Ukoliko zahtjev utvrdi neosnovanim, sudac izvršenja odbit će zahtjev, a ukoliko ga utvrdi osnovanim, rješenjem će narediti otklanjanje nezakonitog prikraćivanja ili ograničavanja zatvorenika. Ako otklanjanje nezakonitosti nije moguće, sudac izvršenja rješenjem će utvrditi nezakonitost i zabraniti njezino ponavljanje te će rješenje po pravomoćnosti dostaviti i Središnjem uredu (st. 3.).⁶³⁰

Protiv odluke suca izvršenja žalbu mogu podnijeti zatvorenik i kaznionica, odnosno zatvor, nadležnom sudskom vijeću (st. 4.).⁶³¹

Stavkom 4. propisano je i pravo na pravni lijek protiv odluke suca izvršenja na način da žalbu mogu podnijeti zatvorenik i kaznionica, odnosno zatvor,⁶³² nadležnom sudskom vijeću.

Člankom 20. Zakona utvrđuje se da nadzor nad poštivanjem ljudskih prava i temeljnih sloboda zatvorenika provode pučki pravobranitelj i posebni pravobranitelji sukladno posebnim propisima te međunarodna tijela na temelju međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka.

Detaljno o statistici i analizi spisa suca izvršenja povodom podnijetih zahtjeva za sudskom zaštitom nastavno će biti govora u idućem poglavlju 9.

⁶²⁹ Mišljenja sam da bi nadležnost postojala kod oba suca izvršenja te da je svaki od navedenih mjesno nadležnih sudaca izvršenja dužan donijeti odluku po podnesenom zahtjevu za sudsku zaštitu.

⁶³⁰ Osim zbog evidencije nezakonitih postupanja u zatvorskom sustavu, mišljenja sam da se ova dostava vrši i zbog mogućih unaprjeđenja sustava s obzirom na to da je u nadležnosti Ministarstva pravosuđa i uprave, Središnjeg ureda za zatvorski sustav.

⁶³¹ Nažalost, podatke o podnesenim žalbama nisam mogla dobiti na uvid.

⁶³² Iz prakse proizlazi da se kaznionice, odnosno zatvori, redovito žale protiv odluka kojima se usvajaju zahtjevi za sudsku zaštitu zatvorenika.

8.6. Pritužba predsjedniku suda/sucu istrage/raspravnom sucu suda pred kojim se vodi postupak⁶³³

Iako je temeljem čl. 141. ZKP-a moguće podnijeti predsjedniku suda odnosno raspravnom sucu pred kojim se postupak vodi zahtjev za sudsku zaštitu u slučaju povrede prava istražnih zatvorenika (vidi pogl. 3.3.2.2.), dopisom Županijskog suda u Velikoj Gorici posl. br. 27 Su-714/2020-5 od 8. veljače 2022. odgovoreno je da u razdoblju od 2010. do 2020. nije bilo pritužbi/zahtjeva za sudsku zaštitu podnesenih sucu istrage/raspravnom sucu/predsjedniku suda zbog postupanja koje se može okvalificirati kao mučenje, drugo neljudsko ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje na štetu istražnih zatvorenika.

Neobično je što u praksi, kako tvrdi Županijski sud u Velikoj Gorici, u deset godina nije bilo nijedne pritužbe na okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje s obzirom na to da se 2/3 ukupno anketiranih osoba izjasnilo da je doživjelo takvo postupanje. Konkretno, u odnosu na anketirane u Zatvoru u Zagrebu treba reći da je izlaznost bila relativno mala – na anketiranje se prijavilo tek 15 % od ukupnog broja pravomoćno osuđenih zatvorenika, ali se zato čak 13 zatvorenika od ukupno 21 anketiranog izjasnilo da je doživjelo takvo postupanje za vrijeme izdržavanje kazne zatvora, što čini 61,5 % anketiranih.

S obzirom na navedeno može se ili sumnjati u istinitost navoda anketiranih ili se može zaključiti da navedeno pravno sredstvo nije zaživjelo u praksi, što znači da ono zapravo nije učinkovito.

U odnosu na nadležnost Županijskog suda u Zagrebu primjenu ovog pravnog sredstva nije bilo moguće analizirati budući da sam dopisom v. d. predsjednika suda od dana 28. siječnja 2022. obaviještena da se takvi statistički podaci ne vode pod navedenim kategorijama, odnosno da se „*zbog velikog broja Kir predmeta ne može (..) svaki predmet otvarati*“, a predmeti iz 2010., 2011., 2012. i 2013. godine „škartirani“ su zbog proteka vremena od pet godina.

⁶³³ Istraživanjem je analizirana praksa Županijskog suda u Zagrebu i Županijskog suda u Velikoj Gorici budući da su ta dva suda nadležna za pritužbe na postupanja koja su se dogodila u Zatvoru u Zagrebu te Zatvorskoj bolnici u Zagrebu, u kojim ustanovama dolazi do najveće fluktuacije zatvorenika.

8.7. Pritužba pučkom pravobranitelju

Rad pučkog pravobranitelja predstavlja dobar mehanizam praćenja stanja te davanja neobvezujućih preporuka. Međutim kao individualno pravno sredstvo pritužba pučkom pravobranitelju je neučinkovita. Najvjerojatniji razlog tome jest pomanjkanje bilo kakvih preventivnih, punitivnih, represivnih i kompenzatornih ovlasti pučkog pravobranitelja.⁶³⁴

U posljednjem javno objavljenom Izvješću o radu Nacionalnog preventivnog mehanizma za 2019. pučki pravobranitelj upozorava na više primjera sustavnih nedostataka i kršenja prava osoba lišenih slobode i ograničene slobode kretanja, koji se, *inter alia*, odnose na uvjete smještaja u zatvorskom sustavu, neprofesionalno ponašanje policije prema građanima, prekoračenje ovlasti prilikom uhićenja, neučinkovitost policijskih istraga te nemogućnost pristupa informacijama o istragama koje se provode povodom utvrđivanja nezakonitog postupanja policije naspram migranata.⁶³⁵ U izvješću se navodi da je pučka pravobraniteljica postupala u 2019. u 122 predmeta povodom propusta u obavljanju policijskih poslova, neprofesionalnog i neetičnog ponašanja prema građanima, kao i prekoračenja u primjeni ovlasti u postupcima u kojima se koristi tjelesna snaga i koji rezultiraju oduzimanjem slobode, sve u policijskom postupanju.^{636, 637, 638} Pučka pravobraniteljica u tom smislu upućuje na standarde Europskog suda za ljudska prava, o kojima će *infra* biti više riječi, a koji zahtijevaju

⁶³⁴ Ovdje treba naglasiti da Hrvatski sabor prima na znanje, a ne prihvaća, Izvješća pučkog pravobranitelja, čime se željela izbjeći mogućnost da Sabor odbije prihvatiti izvješće te time prouzroči razrješenje pučkog pravobranitelja s obzirom na to da se radi o najosjetljivijem području – temeljnim ljudskim pravima, koja ne bi smjela biti predmetom političke borbe i trgovine.

⁶³⁵ Izvješće o radu Nacionalnog preventivnog mehanizma za 2019. godinu, Pučki pravobranitelj, str. 1, dostupno na: <https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjesce-o-rad-u-nacionalnog-preventivnog-mehanizma-za-2019-godinu/?wpdmdl=8851&refresh=61cc334d7ea551640772429> (29. 10. 2021.).

⁶³⁶ *Ibidem*, str. 13.

⁶³⁷ Navedeni broj valja usporediti s ranije citiranim podacima iz izvješća CPT-a, gdje se za svaku godinu navodi svega nekoliko slučajeva. Očigledno je da pučki pravobranitelj ipak postupa u znatno većem broju predmeta, što svakako valja pohvaliti. Navedeno je možebitna posljedica činjenice da pučki pravobranitelj ipak predstavlja instituciju koja je puno bliža i poznatija žrtvama zabrane zlostavljanja od CPT-a. Međutim upitna je učinkovitost zato što nisu vidljivi konkretni rezultati koji proizlaze iz postupanja pučkog pravobranitelja. Navedena kritika možda se može pripisati ograničenim ovlastima tog tijela, no ne bi smjelo biti sporno da pučki pravobranitelj mora zauzeti proaktivni stav i poraditi na jačanju suradnje s policijom i državnim odvjetništvom, kako je to već pojašnjeno u bilj. 198.

⁶³⁸ Bez obzira na kritiku iz prethodne bilješke, postavlja se pitanje što su nadležna tijela progona poduzela vezano uz navode iz javno objavljenih izvješća te iz kojeg se razloga takvi javno objavljeni podaci već ne tretiraju kao svojevrsna kaznena prijava, odnosno obvezatni dokument prema kojem bi državno odvjetništvo i policija trebali provoditi izvide. Prema mojem mišljenju, podnositelji zahtjeva ESLJP-u čiji su slučajevi navedeni u izvješćima morali bi se moći pozvati na obvezu državnih tijela da *ex officio* istraže navode o zlostavljanjima te se u tim postupcima pred ESLJP-om Vlada RH ne bi smjela učinkovito braniti time da nije znala za navedena zlostavljanja. Odatle slijedi i da je u tim slučajevima RH propustila provesti učinkovite i adekvatne istrage te stoga povrijedila svoje proceduralne obveze iz čl. 3. Konvencije. O proceduralnim obvezama dodatno vidjeti pod poglavljem 5.3.1.2. „Pozitivne obveze države“ te 7. „Analiza prakse Ustavnog suda Republike Hrvatske od 2010. do 2020. godine“.

provođenje učinkovite i neovisne istrage. Pri tome naglasak mora biti na neovisnoj istrazi budući da u njoj u pravilu sudjeluje i policija, u odnosu na čije se službenike, odnosno zaposlenike, sama istraga zapravo i provodi.

Važno je istaknuti da pučki pravobranitelj sam priznaje da kao institucija zadužena za obavljanje poslova Nacionalnog preventivnog mehanizma nailazi na probleme pri obavljanju zadataka prilikom ispitivanja postupanja prema migrantima, što proizlazi iz samih izvješća. U citiranom Izvješću za 2019. ističe se tako da „*proizvoljnim i različitim tumačenjem pravnog okvira koji uređuje mandat pučke pravobraniteljice i NPM-a, policijski službenici prekoračuju svoje ovlasti te onemogućuju učinkovitu provedbu poslova NPM-a i ispitivanje postupanja prema iregularnim migrantima*“.⁶³⁹ Pri tome se, kao što proizlazi iz Izvješća, prvenstveno misli na uskratu pristupa relevantnim informacijama i nejednako postupanje različitih policijskih službenika u pogledu prava na pristup podacima. Zbog toga se ističe da bi MUP trebao svoje spise voditi na način koji bi omogućio učinkovito provođenje međunarodnih i zakonskih obveza, kojima se osiguravaju mehanizmi za učinkovito djelovanje Nacionalnog preventivnog mehanizma.^{640, 641}

8.8. Tužba radi naknade štete građanskom sudu

Građanska tužba radi naknade štete zbog povrede čl. 3. Konvencije jedino je kompenzatorno pravno sredstvo u Republici Hrvatskoj zbog štete nastale okrutnim, neljudskim i ponižavajućim postupanjem. Doduše, kao je već rečeno, žrtva može postaviti imovinskopravni zahtjev u kaznenom postupku, međutim nematerijalna šteta zbog povrede prava osobnosti unutar kaznenih postupaka u Republici Hrvatskoj ne dosuđuje se, već se žrtve

⁶³⁹ Izvješće o radu Nacionalnog preventivnog mehanizma za 2019., vidi bilj. 200, str. 29.

⁶⁴⁰ *Ibid.*

⁶⁴¹ Ovdje bi trebalo razmisliti o uvođenju e-predmeta i u odnosu na policijske predmete, koji bi se na taj način, s obzirom na to da se radi najčešće o tajnim podacima, mogli učiniti dostupnim samo nadzornim tijelima, uz propisane sankcije za sve dokumente koji u policijskim postajama, odnosno upravama, ne bi bili uneseni u sustav. Uvođenje e-komunikacije u kazneni postupak predstavljalo je vrlo osjetljivu temu u Republici Hrvatskoj te je bilo predmetom okruglog stola na XXXIV. redovitom savjetovanju Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu, održanom u Opatiji od 2. do 4. prosinca 2021., na kojem su sudjelovali suci Vrhovnog suda RH, ministar pravosuđa, predstavnici akademske zajednice i predstavnici odvjetništva. S obzirom na osjetljivost kaznenog postupka, posebice rokove u predmetima u kojima je određen istražni zatvor, otvoren je niz pitanja koja se tiču implementacije e-komunikacije u kazneni postupak, a koja se ponajprije tiču rokova. No usprkos izazovima e-komunikacija uvedena je u kaznenim predmetima u Republici Hrvatskoj od 16. 1. 2023. V. Primjena elektroničke komunikacije u kaznenim predmetima od 16. siječnja 2023. godine, <https://www.hok-cba.hr/hok/steceni-svi-tehnicki-preduvjeti-za-primjenu-elektronicke-komunikacije-u-kaznenim-predmetima/> (4. 5. 2023.).

upućuju na pokretanje građanske tužbe, što smatram neosnovanim te protivnim Direktivi o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela.⁶⁴² Nadam se

⁶⁴² Tako je primjerice u presudi O. S. N. ZG., posl. br. K-542/22, od 6. 12. 2022., koja je potvrđena presudom ŽS u K., posl. br. Kž-54/23, od 21. 4. 2023., sud povodom postavljenog zahtjeva za naknadom neimovinske štete povodom zlostavljanja od strane izvanbračnog partnera naveo: „Dodatno, sud ističe da je oštećenica putem punomoćnice predlagala provođenje psihijatrijskog vještačenja na okolnost utvrđenja neimovinske štete, a sud je ocijenio da bi s obzirom na sve okolnosti, i to činjenicu da je okrivljenik priznao počinjenje kaznenog djela na početku dokaznog postupka, da se nalazi u istražnom zahtjevu te da je za utvrđivanje činjenica vezanih uz konkretan adhezijski postupak predviđeno utvrđivanje činjenica koje su posljedica kaznenog djela, sud je ocijenio dokazni prijedlog oštećenice kao odugovlačeći te ga odbio temeljem čl. 421. st. 1. t. 4. ZKP/08.“

U podnesenoj žalbi istaknula sam: „Ovakvo obrazloženje presude suprotno je odredbama Zakona o kaznenom postupku koji je implementirao Direktivu 2012/29/EU Parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, koja u članku 16. propisuje pravo (žrtve) na odluku o naknadi štete od strane počinitelja u okviru kaznenog postupka te glasi:

1. Države članice osiguravaju da žrtve u okviru kaznenog postupka imaju pravo na odluku o naknadi štete od strane počinitelja, u razumnom roku, osim ako je nacionalnim pravom predviđeno da se takva odluka mora donijeti u drugom pravnom postupku.

2. Države članice promiču mjere kojima se počinitelje potiče na pružanje odgovarajuće naknade štete žrtvama.

Nacionalnim pravom, odnosno odredbama Zakona o kaznenom postupku, ni odredbama Zakona o obveznim odnosima, Zakonom o parničnom postupku niti jednim drugim zakonom nije propisano da je o naknadi štete ovlašten odlučivati isključivo građanski sud.

Štoviše, u čl. 153. st. 1. ZKP-a propisano je da će imovinskopravni zahtjev koji je nastao zbog počinjenja kaznenog djela raspraviti... na prijedlog oštećenika u kaznenom postupku, ako se time ne bi znatno odugovlačio taj postupak.

Također, člankom 158. st. 2. ZKP-a propisano je da u presudi kojom okrivljenika proglašava krivim sud može oštećeniku dosuditi imovinskopravni zahtjev u cijelosti ili mu može imovinskopravni zahtjev dosuditi djelomično, a za ostatak uputiti ga u parnicu. Ako podaci kaznenog postupka ne daju pouzdanu osnovu ni za potpuno ni za djelomično presuđenje, sud će oštećenika s imovinskopravnim zahtjevom uputiti u parnicu.

Sud je pogrešno utvrdio da bi se provođenjem psihijatrijskog vještačenja znatno odugovlačio kazneni postupak, odnosno takav zaključak nije sukladan provedenom postupku, odnosno njegovoj dinamici.

Naime psihijatrijsko vještačenje predložila je obrana okrivljenika te je sud usvojio navedeni dokazni prijedlog po prijedlogu obrane.

Oštećena je u spis dostavila medicinsku dokumentaciju iz koje proizlazi da pati od posttraumatskog stresnog poremećaja kao posljedice kaznenog djela.

U postavljenom imovinskopravnom zahtjevu žrtva je isticala da je pretrpjela fizičke boli uslijed udaraca okrivljenika zadanih u nekoliko navrata u područje glave, vrata i tijela te pokušaja gušenja, te da je pretrpjela strah vrlo jakog intenziteta, koji i danas traje, te je došlo do umanjenja životnih aktivnosti u vidu narušenja psihičkog zdravlja, s obzirom na to da joj je od strane spec. psihijatra dijagnosticiran posttraumatski stresni poremećaj (PTSP) i panični poremećaj te je pretrpjela i povredu dostojanstva.

Sud je istim vještačenjem po istom vještaku spec. psihijatru kojim je naložio vještačenje ubrojivosti okrivljenika *tempore criminis* mogao naložiti i vještačenje psihičkih posljedica žrtve te je netočno utvrđenje suda da bi se time uopće odugovlačio kazneni postupak.

Osim toga sud je mogao usvojiti imovinskopravni zahtjev i samo djelomično u odnosu na pretrpele psihičke posljedice i strah te u odnosu na povredu dostojanstva time da se napominje da za povredu dostojanstva ni u građanskom postupku nije potrebno provoditi nikakva vještačenja, o čemu se dostavlja sudska praksa.

Stoga je presuda u navedenom dijelu nejasna i ne da se preispitati te se njome krše odredbe Direktive o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, koja je trebala biti implementirana u nacionalni pravni sustav kako izmjenom zakonodavstva tako i promjenom postojeće sudske prakse u odnosu na dosuđivanje neimovinske štete u kaznenim postupcima.

U suprotnom, žrtve se upućuju da vode dugotrajne i skupe parnične postupke gdje su same, bez pomoći državnog odvjetništva kao ovlaštenog zastupnika optužbe dužne dokazivati odgovornost za štetu i visinu tužbenog zahtjeva, plaćati visoke predujme za provođenje vještačenja i sl.

Osim toga kazneni sud jedini ima mehanizam kojim može potaknuti okrivljenika da doista popravi štetu uzrokovanu kaznenim djelom na način da im u slučaju izricanja djelomične uvjetne osude, što je *in concreto* izrekao, izrekne i dodatni uvjet, a to je popravljivanje štete žrtvi, te ga time obveže da tu štetu namiri u razumnom roku pod posljedicom ukidanja uvjetovanog dijela kazne. Takvo što bilo bi postupanje u skladu sa spomenutom Direktivom, kojom se potiče države da štetu žrtvama dosuđuju upravo u okviru kaznenih postupaka.

da će kazneni sudovi u budućnosti prepoznati važnost dosuđivanja imovinskopravnih zahtjeva žrtvama kaznenih djela. U pogledu građanske tužbe sudska je praksa znatno evoluirala od vremena kada je Hrvatska postala članicom Konvencije pa do danas, kada se uglavnom može smatrati dostupnim i učinkovitim pravnim sredstvom u smislu čl. 13. Konvencije.

Sve do prije desetak godina povreda prava osobnosti zbog smještanja u nehumane uvjete u zatvorima uopće se nije smatrala osnovom za dosuđenje naknade štete.⁶⁴³

Tijekom godina sudska se praksa mijenjala u pozitivnom smjeru, no i danas nije posve ujednačena te varira od presuda kojima prvostupanjski sudovi u cijelosti odbijaju tužbene zahtjeve do odluka u kojima se tužbeni zahtjevi usvajaju djelomično ili u cijelosti. S obzirom na to da se, kao i u drugim slučajevima naknade štete radi povrede dostojanstva, radi o diskrecijskoj ocjeni suda prilikom dosuđivanje visine naknade, ono što najviše utječe na neujednačenost prakse jest nedostatak bilo kakvih orijentacijskih kriterija na ovom području. Iako su u mnogobrojnim podnesenim revizijama revidenti predlagali donošenje takvih kriterija, Vrhovni sud RH, u čiju nadležnost spada njihovo donošenje, takav prijedlog do današnjeg dana nije prihvatio.

Na promjenu prakse građanskih sudova svakako je utjecala i praksa Ustavnog suda Republike Hrvatske, koji sve češće ukida presude kojima su odbijeni tužbeni zahtjevi u slučajevima kada je podnositelj boravio u uvjetima u kojima je imao na raspolaganju manje od 3 m², jer su takve odluke nesukladne praksi ESLJP-a.⁶⁴⁴

Preduvjet za podnošenje građanske tužbe jest prethodno podnošenje zahtjeva za mirno rješenje spora građansko-upravnom odjelu nadležnog državnog odvjetništva, sukladno čl. 186.a. Zakona o parničnom postupku⁶⁴⁵ (dalje u tekstu: ZPP), ali prema posljednjoj praksi Ustavnog suda RH i prethodno obraćanje suda izvršenja sa zahtjevom za sudskom zaštitom.⁶⁴⁶

⁶⁴³ Vidi odluku USRH br. U-III-1437/2007 od 23. 4. 2008., točka 8.

⁶⁴⁴ Vidi kriterije iz presude *Muršić protiv Hrvatske* te *Ulemek protiv Hrvatske*.

⁶⁴⁵ Članak 186.a. st. 1. ZPP-a glasi: „Osoba koja namjerava podnijeti tužbu protiv Republike Hrvatske dužna se je prije podnošenja tužbe obratiti sa zahtjevom za mirno rješenje spora državnom odvjetništvu koje je stvarno i mjesno nadležno za zastupanje na sudu pred kojim namjerava podnijeti tužbu protiv Republike Hrvatske, osim u slučajevima u kojima je posebnim propisima određen rok za podnošenje tužbe. Zahtjev za mirno rješenje spora mora sadržavati sve ono što mora sadržavati tužba.“

⁶⁴⁶ Vidjeti odluku ESLJP-a u predmetu *Mijo Janković i dr. protiv Hrvatske*, br. z. 23244/16, od 21. 9. 2021.

Kada govorimo o naknadi štete zbog povrede zabrane okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja, osobito kada je žrtva zadobila fizičke ozljede ili pretrpjela psihičke traume, treba reći da u tim slučajevima nikako ne bi bilo opravdano uvjetovati tužbu za naknadu štete prethodnim obraćanjem sucu izvršenja budući da preventivni pravni lijek u ovom slučaju ne može dovesti do popravljivanja protuzakonitog stanja, što je bila osnovna nit vodilja ESLJP-a prilikom uvođenja ovog standarda.⁶⁴⁷

Utvrđivanje osnovanosti i visine štete zbog tzv. zlostavljanja (*ill-treatment*) teško je dokazati ukoliko ne postoji medicinska dokumentacija, koju zatvorske vlasti vrlo često izbjegavaju osigurati, odbijajući voditi zatvorenike žrtve na liječničke preglede. Čak i kada zatvorenici budu odvedeni na liječnički pregled, prisutnost pravosudnih policajaca na liječničkim pregledima dovodi do toga da žrtve često odbijaju navesti stvarne uzroke povreda, već navode da su pali, da su udareni od strane drugih zatvorenika i dr.⁶⁴⁸ U većem broju slučajeva zatvorski službenici prigovaraju postojanju osnove na kojima se temelji zahtjev za naknadu štete tvrdeći da su ozljede nastale uslijed napada zatvorenika žrtve na zatvorske čuvarе, koji su se tom prilikom morali braniti, odnosno pružanjem aktivnog otpora, zbog čega su zaposlenici države opravdano uporabili silu.

Iako osobno smatram da je taj prigovor zatvorskih službenika gotovo identičan onom da je žrtva pala i na taj se način ozlijedila, iz prakse ESLJP-a proizlazi da u određenom broju slučajeva Sud ne može utvrditi govore li zatvorski službenici istinu ili ne te u tom slučaju Sud ne utvrđuje supstantivnu, već samo proceduralnu povredu čl. 3. Konvencije.⁶⁴⁹

⁶⁴⁷ Vidjeti presudu *Ulemek protiv Hrvatske*, z. br. 21613/16, od 31. 10. 2019., § 71.

⁶⁴⁸ Vidi primjerice spomenute presude ESLJP-a *Mafalani protiv Hrvatske*, § 122.–127., te *Tadić protiv Hrvatske*, §§ 50.–51.

⁶⁴⁹ Vidjeti presudu *Perkov protiv Hrvatske*, z. br. 33754/16, od 20. rujna 2022., §§ 43. i 44.:

„43. U ovom predmetu podnositelj zahtjeva je u biti tvrdio da su ga dvojica zatvorskih čuvara nekoliko puta ošamarila, srušila na pod i vezala, a zatim su ga nastavili udarati i šutirati oko tri do četiri minute, zajedno s trećim čuvarom koji je stigao u međuvremenu (vidi §§ 11., 21. i 38. gore). Sud primjećuje da se Državno odvjetništvo nije potrudilo ocijeniti jesu li podnositelja zahtjeva doista ošamarili zatvorski čuvari prije nego što je posegnuo za čekićem, već je samo zaključilo da je u svakom slučaju, posegnuvši za čekićem, podnositelj zahtjeva izazvao reakcija zatvorskih čuvara (vidi stavak 24. gore). Po mišljenju Suda, ovo posebno pitanje treba ispitati prvenstveno u okviru postupovnog aspekta članka 3. Konvencije (vidi stavak 65. u nastavku), dok pri ocjeni vjerodostojnosti podnositeljevih činjeničnih tvrdnji smatra prikladnim prije svega ispitati postojeće medicinske dokaze o njegovu stanju nakon incidenta.

44. S tim u vezi Sud primjećuje da su liječničke potvrde izdane nedugo nakon incidenta zabilježile ogrebotine na lijevoj strani čela podnositelja zahtjeva i lijevom obrazu, crveni otisak na stražnjoj strani vrata, kontuziju na prsima, krvarenje u desnoj strani trbuha, hematoma na desnoj nadlaktici, ekzorijacije na desnom koljenu i kontuziju na lijevom koljenu (vidi odlomke 14. i 15. gore). Iako nije pribavljeno nikakvo vještačenje u vezi s načinom na koji je podnositelj zahtjeva zadobio te ozljede, Sud prihvaća Vladino objašnjenje da su to bile moguće posljedice toga što je podnositelj zahtjeva bio spriječen laktom, oboren na pod i vezan lisicama, kao što je utvrđeno u domaćoj istrazi (vidi stavak 24. gore).“

Dodatni problem tužitelja (žrtve zlostavljanja) predstavlja činjenica da se nezakonito postupanje prema zatvorenicima najčešće odvija izvan očiju javnosti, pa i drugih zatvorenika. Zato tužitelj, na kojemu je teret dokaza, teško dokazuje svoje tvrdnje.

Smatram da su naknade štete koje se dosuđuju od strane hrvatskih sudova s obzirom na razinu narušavanja temeljnih ljudskih prava preniske. Tako je primjerice u slučaju u kojem je zlostavljanje trajalo nekoliko dana, a žrtva je provela noć u policijskoj postaji uz učestale udarce, prijelom nosne kosti i prijetnje smrću, dosuđena naknada od 47.000,00 kn, koja je, smatram, potpuno neprimjerena.⁶⁵⁰

S obzirom na to da se sudovi prilikom dosuđivanja naknade štete, pa i u slučajevima zlostavljanja osoba lišenih slobode, ravnaju Orijentacijskim kriterijima VSRH, smatram da te

Vidjeti također i *Tadić protiv Hrvatske*, § 61.:

„Sud primjećuje različite izjave podnositelja zahtjeva, koji je prvo tvrdio da je pao, a zatim da su policijski službenici zavrnuili njegovu ruku, te u njegovoj kaznenoj prijavi da su ga tukli i udarali. Sud također bilježi izjave dvaju očevidaca. S obzirom na suprotne izjave podnositelja, kao i izjave svjedoka, Sud prihvaća da se ne može utvrditi da su policijski službenici tukli i udarali podnositelja zahtjeva. Što se tiče primjene tehnike poluge, s obzirom na odsutnost elemenata koji bi s dovoljnom izvjesnošću mogli ukazivati na to da su ozljede koje je podnositelj zahtjeva zadobio prouzročene uporabom sile od strane policije koja nije bila neophodna ili koja je bila prekomjerna (usporediti s predmetom Tarkan Yavaş protiv Turske, br. 58210/08, odlomci 30. i 31., 18. rujna 2012.), Sud smatra da nije u položaju da ocijeni pitanje je li podnositelj zahtjeva pretrpio postupanje protivno članku 3. Konvencije.“

⁶⁵⁰ Presudom Općinskog građanskog suda u Zagrebu broj Pn-486/12 od 28. 9. 2020. tužitelju je dosuđen iznos od 67.000 kuna, ali je presudom Županijskog suda u Zagrebu posl. br. Gž-2725/2020 od 25. 1. 2022. presuda preinačena na način da se prvostupanjska presuda potvrđuje u odnosu na dosuđene fizičke boli, strah i umanjenje životnih aktivnosti te naruženje u ukupnom iznosu od 47.000 kuna, dok se tužbeni zahtjev zbog povrede dostojanstva odbija budući da je tužitelju već presudom ESLJP-a *Mafalani protiv Hrvatske* br. z. 32325/13 od 9. 7. 2015. zbog povrede čl. 3. dosuđen na ime pravične novčane naknade iznos od 16.500 eura. Time je, smatra Županijski sud u Zagrebu, ESLJP već nadoknadio tužitelju povredu dostojanstva, pa se radi o presuđenoj stvari. Takav stav smatram pogrešnim, ali i suprotnim postojećoj sudskoj praksi u drugim postupcima radi naknade štete vođenim nakon presuda ESLJP-a (kojima je utvrđena supstantivna i proceduralna povreda čl. 3.), a u kojima je prigovor tužene da se radi o *res iudicati* odbijen. Usporediti *V. D. protiv Hrvatske*, br. z. 15526/10, od 8. 11. 2011. te presude Općinskog građanskog suda u Zagrebu posl. br. Pn-2523/13 od 31. 3. 2014. te Županijskog suda u Zagrebu br. Gžn-1330/14 od 29. 9. 2015. U presudi Općinskog građanskog suda u Zagrebu od 31. 3. 2014. navodi se: „U odnosu na tuženikov paušalni prigovor presuđene stvari, potonji nije osnovan, jer je neprijeporno da je presudom Europskog suda za ljudska prava od 8. studenog 2011. g tužitelju dosuđeno 23.000 eura na ime neimovinske štete jer je prekršen čl. 3. navedene Konvencije u materijalnom i postupovnom vidu, tj. zato jer samo državno odvjetništvo niti sud nisu pravilno postupali u kaznenom progonu policajaca sukladno zaključku sadržanom u točki 85. navedene presude, a sukladno čl. 41. iste Konvencije, kako je navedeno u točki 91. iste presude. Dakle, ova naknada neimovinske štete od 23.000 ne odnosi se na tužiteljevo povrijeđeno pravo osobnosti zbog povrijeđenog prava na duševno i tjelesno zdravlje i dostojanstvo, već se odnosi na neprikladnu kaznenopravnu zaštitu njegovih prava u kaznenom postupku, zbog čega je prigovor presuđene stvari odbijen kao neosnovan“ (str. 2, pretposljednji odlomak presude). Stoga je protiv presuda Pn-486/12 i Gž-2725/20 28. 3. 2022. podnesen prijedlog za dopuštenje revizije, o kojem do današnjeg dana VSRH nije donio odluku.

Orijentacijske kriterije treba znatno korigirati u smislu dosuđivanja naknada štete koje su razmjerne težini i intenzitetu neprava koje je počinjeno.⁶⁵¹

Također, treba napomenuti da u Orijentacijskim kriterijima nema posebnog vida štete koji se odnosi na povredu dostojanstva te sudovi diskrecijski dosuđuju iznose naknade s te osnove, koji su, prema mojem mišljenju, također preniski.^{652, 653} Iako je teško objektivizirati težinu povrede dostojanstva, smatram da bi neke smjernice kojima bi se suci rukovodili prilikom odmjeravanja visine pravične novčane naknade s tog osnova ipak trebali postojati.

Ovdje treba pohvaliti posljednju praksu Ustavnog suda, koji je procjenu o tome je li podnositelju dosuđena dostatna i pravična novčana naknada počeo temeljiti na visini koju za sličnu vrstu povreda dosuđuje ESLJP. Tako je u predmetu Miroslava Novaka, čija sam zastupnica, u presudi posl. br. U-III-1675/2018 od 26. listopada 2022. Ustavni sud utvrdio da je prema mjerilima ESLJP-a potrebno ispuniti dvije pretpostavke kako bi neka osoba prestala biti žrtvom povrede: prva je da je utvrđena povreda njegovih prava, a druga da je za povredu dobio odgovarajuću zadovoljštinu (§ 21.5. odluke).

U odnosu na „primjerenost i dostatnost iznosa zadovoljštine“ „Ustavni sud ističe da je potrebno napraviti raščlambu sudske prakse ESLJP-a te uzeti u obzir iznose zadovoljština koje je zbog povrede zabrane zlostavljanja propisane člankom 3. Konvencije u činjenično i

⁶⁵¹ Na sjednici Građanskog odjela VSRH održanoj 5. ožujka 2020. i 15. lipnja 2020. donesena je odluka o promjeni Orijentacijskih kriterija na način da se tada prihvaćeni iznosi, naznačeni u novčanim jedinicama (kune), po svim osnovama podignu za 50 % u odnosu na one iz 2002., međutim još uvijek su iznosi koji se temeljem njih dobiju većinom neprimjereno niski. Za nove kriterije iz 2020. vidjeti: http://www.vsrh.hr/custompages/static/HRV/files/PravnaShvacanja/zadnja_verzija_VSRH_GO_2020_Su-IV-47-2020-5_2020-3-5_sjed02.pdf te usporediti s onima iz 2002.: http://www.vsrh.hr/custompages/static/HRV/files/PravnaShvacanja-Zakljucci/GO-pravnashvacanja/VSRH_GO_2002_Su-VI-1331-2002-0_Su-II-1372-2002_2002-11-29_sjed04.pdf (17. 5. 2022.).

⁶⁵² U gore citiranoj presudi Županijskog suda u Zagrebu Gžn-1330/14 tužitelju je dosuđena naknada zbog povrede dostojanstva u iznosu od svega 12.000 kn iako je tužitelj bio žrtva policijskog zlostavljanja na način da su prema tužitelju policajci upotrijebili sredstva prisile, tj. tjelesnu snagu, točnije šaku, kojom su tužitelja udarili u oko kako bi ga svladali, te iz presude ESLJP-a proizlazi da je prema tužitelju prilikom štetnog događaja bilo izvršeno nehumano postupanje (vezane su mu liscama ruke na leđima te noge plahtom, a prilikom postupanja pregrizao si je jezik), što predstavlja povredu prava na čast, ugled i dostojanstvo, navodi se u predmetnoj presudi (str. 4., odlomak 4.).

⁶⁵³ Čini se da su žrtve zlostavljanja od strane zaposlenika države neopravdano diskriminirane od strane domaćih sudova u pogledu dosuđivanja visine naknade zbog povrede dostojanstva budući da se primjerice zbog povrede dostojanstva u medijskim sporovima dosuđuju znatno veći iznosi – primjerice iz presude VSRH Rev 1288/1999-2 od 9. 7. 2002. proizlazi ispravnost utvrđenja prvostupanjskog i drugostupanjskog suda, koji su tužitelju dosudili ukupno 100.954 kn na ime pravične novčane naknade zbog povrede dostojanstva, ugleda i časti jer je nakladnik u utuženom tekstu za tužitelja objavio navode koji ne odgovaraju istini – da je tužitelj uhićen zbog šverca oružjem sa srpskom stranom, dok se tužitelj nikada nije bavio ilegalnim poslovima, te je zbog napisa morao tražiti i policijsku zaštitu, a imao je i problema u poslovnom i društvenom životu.

pravno sličnim predmetima dosudio ESLJP, uzimajući u obzir i specifične okolnosti svakog pojedinog predmeta (v. Ulemek protiv Hrvatske, br. 21613/16, presuda od 31. listopada 2019.; Muršić protiv Hrvatske, navedeno; Lonić protiv Hrvatske, navedeno; Longin protiv Hrvatske, navedeno; Pilčić protiv Hrvatske, navedeno; Testa protiv Hrvatske, navedeno; te Cenbauer protiv Hrvatske, br. 73786/01, presuda od 9. ožujka 2006.) – odlomak 21.6. odluke“.

Stoga je Ustavni sud u konkretnom slučaju utvrdio da, „(i)majući na umu navedene predmete ESLJP-a, te činjenicu da su u ovome predmetu sudovi utvrdili da su podnositelju ustavne tužbe zbog nečovječnih i ponižavajućih uvjeta smještaja u Zatvoru u Varaždinu i u Centru za dijagnostiku u Zagrebu (u kojima je podnositelj boravio dulje od 5 mjeseci) povrijeđena ustavna prava zajamčena člancima 23. i 25. Ustava, odnosno člankom 3. Konvencije, Ustavni sud smatra da je iznos dosuđene naknade – 8.000,00 kuna – neprimjeren i nedostatan da podnositelj prestane biti žrtva povrede ustavne i konvencijske zabrane zlostavljanja“ – odlomak 21.8. odluke. (Istovjetne stavove vidi u odlukama U-III-1676/2018 od 16. ožujka 2023., U-III- 4794/2018 od 18. travnja 2020., U-III-7112/2021 od 13. travnja 2023., u kojima sam također zastupala podnositelje.)

Ovime smo dakle i u odnosu na visinu pravične novčane naknade počeli usklađivati praksu s naknadama dosuđenim od strane ESLJP-a, što smatram opravdanim i nužnim.

8.9. Zaključno o dostupnim pravnim sredstvima i njihovoj učinkovitosti

Nakon provedene analize, zaključujem da u Republici Hrvatskoj postoji čitav niz pravnih sredstava od kojih nažalost većina ne zadovoljava kriterije iz, u ovom poglavlju uvedno citirane presude *Varga i dr.*, s obzirom na to da iako su možda dostupna, nisu učinkovita te ne pružaju razumne izgleda za uspjeh. U odnosu na kaznenu prijavu, zahtjev za sudskom zaštitom, pritužbu predsjedniku suda, sucu istrage i raspravnom sucu ističem da osim što su se pokazali neučinkovitima, ne postoji niti adekvatna metoda vođenja evidencije za takvu vrstu prijava/pritužbi. Unaprjeđenje vođenja navedene evidencije je od velike važnosti radi ostvarenja načela transparentnosti i povjerenja građana u pravni sustav. U posljednje vrijeme se donekle učinkovito pokazala građanska tužba radi naknade štete zbog povreda čl. 3. Konvencije, ali samo u slučaju prethodnog postojanja presude ESLJP-a (potonje se ne odnosi na tužbe zbog nehumanih uvjeta u zatvorima). Građanskoj tužbi kao pravnom sredstvu

zamjeram nerazumno dugo trajanje postupka i nejednakost u dosuđivanju visine pravičnih novčanih naknada, radi čega usprkos pozitivnom ishodu za pojedine podnositelje se ne može u cijelosti smatrati učinkovitim pravnim sredstvom. Osim toga, kao što to proizlazi iz judikature i standarda ESLJP-a, građanska tužba radi naknade štete ne može nadomjestiti kazneni postupak koji se mora provesti *ex officio* uvijek kada pojedinac iznese dokazivu tvrdnju da je doživio zlostavljanje od strane službene osobe, kako bi se zadovoljio proceduralni aspekt pozitivnih obveza države iz čl. 3. Konvencije.

Iz statističkih podataka dovedenih u vezu s načinom donošenja odluka, zaključujem da su pritužba MUP-u i Središnjem uredu za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa i uprave potpuno neučinkovita pravna sredstva.

Ustavnu tužbu zbog povreda čl. 3. kao pravno sredstvo analizirala sam u poglavlju 7. te ovdje mogu istaknuti da relativno mali broj ustavnih odluka s područja teme rada mogu pripisati očigledno neučinkovitom i neuređenom prethodnom postupku u kojem se iscrpljuju pravna sredstva prije podnošenja ustavne tužbe. Stoga ću u *prijedlozima de lege ferenda* predložiti izmjenu zakonodavnog okvira koji bi morao biti znatno jednostavniji te učinkovitiji, a nastavno ću detaljno analizirati dostupnu sudsku praksu suca izvršenja.

9. ANALIZA SUDSKE PRAKSE SUCA IZVRŠENJA POVODOM PODNESENIH ZAHTJEVA ZA SUDSKOM ZAŠTITOM U PERIODU OD 2010. DO 2020.

9.1. Uvod i metodologija analize prakse suca izvršenja

Obzirom da je zahtjev za sudskom zaštitom i od strane ESLJP-a i od strane Ustavnog suda prihvaćen kao učinkovito i dostupno pravno sredstvo radi zaštite prava iz čl. 3. Konvencije, odlučila sam, koristeći se metodom studije slučaja te statističkom metodom analizirati sve dostupne spise sudaca izvršenja s područja Županijskog suda u Zagrebu i Županijskog suda u Velikoj Gorici povodom podnijetih zahtjeva za sudskom zaštitom koji se odnose na temu rada u desetogodišnjem razdoblju. Stoga sam se sa zamolbama za uvid u spise predmeta obratila predsjednicima sudova te na uvid dobila predmete broja i sadržaja kako će to bit nastavno izneseno.

Radi analize sam izabrala upravo prethodno spomenuta dva županijska suda jer su, sukladno čl. 50. Zakona o izvršavanju kazne zatvora, nadležni odlučivati povodom zahtjeva za sudsku zaštitu koje su u periodu od 2010. do 2020. podnosili zatvorenici iz Zatvora u Zagrebu i Centra za dijagnostiku. U navedenim kaznenopravnim tijelima dolazi do najveće fluktuacije zatvorenika upravo iz razloga što se u Zatvoru u Zagrebu na izdržavanju kazne u pravilu, osim nepravomoćnih (istražnih zatvorenika, o čijim zahtjevima odlučuje predsjednik suda), nalaze i zatvorenici kojima je izrečena kazna zatvora u trajanju do šest mjeseci, dok se u Centru za dijagnostiku zatvorenici radi evaluacije i upućivanja u odgovarajuću kaznenopravnu ustanovu u prosjeku zadržavaju od 30 do 45 dana. Sudac izvršenja Županijskog suda u Zagrebu odlučivao je povodom podnesenih zahtjeva sve do 2015. godine, kada nadležnost, uslijed teritorijalno-pravosudne podjele Grada Zagreba, prelazi na suca izvršenja Županijskog suda u Velikoj Gorici. No i nakon prenošenja mjesne nadležnosti na Županijski sud u Velikoj Gorici, Županijski sud u Zagrebu ostaje nadležan odlučivati o zahtjevima za sudsku zaštitu zatvorenika koji se odnose na boravak u Zatvorskoj bolnici u Zagrebu.

Postavljena hipoteza istraživanja jest bila da zahtjev za sudskom zaštitom iz čl. 17. ZIKZ-a ne predstavlja učinkovito preventivno pravno sredstvo jer se o njemu ne odlučuje u razumnom roku te ne dovodi do ispravljanja povrede, a zakonodavni okvir kojim je propisan jest nejasan.

Podatke sam analizirala na način da sam proučila činjenice slučaja te potom ekstrahirala vrijeme potrebno za odlučivanje po podnijetom zahtjevu, način odlučivanja i rezultat provedenog postupka.

9.2. Analiza prakse suca izvršenja Županijskog suda u Zagrebu

S obzirom na to da je, kako je prethodno navedeno, nadležnost za odlučivanje o zahtjevima za sudsku zaštitu koji se odnose na Zatvor u Zagrebu i Centar za dijagnostiku prenesena na Županijski sud u Velikoj Gorici, Županijski sud u Zagrebu ostao je bez većeg dijela predmeta sudske kontrole zakonitosti izvršenja kazne zatvora.

Na moj upit da mi se omogući uvid u predmete povodom podnesenih zahtjeva za sudskom zaštitom sutkinja izvršenja Županijskog suda u Zagrebu odgovorila je da ne postoje spisi koji bi se odnosili na zahtjeve podnesene u periodu od 2010. do 2015. jer su oni, sukladno čl. 167. t. 5. Sudskog poslovnika, po proteku pet godina izlučeni iz arhiva i uništeni.

Smatram da se u predmetnom slučaju radi o pogrešnoj primjeni čak i samog Sudskog poslovnika na koji se sud referirao budući da se ne radi o spisima koji se odnose na izvršenje kazne, već o spisima koji se tiču povreda temeljenih ljudskih prava, te kao takvi trebaju biti vođeni odvojeno od spisa izvršenja kazni zatvora.⁶⁵⁴ Osim toga radi se o predmetima u kojima se potencijalno nalaze dokazi o počinjenju kaznenih djela službenih osoba te uništenjem takvih spisa dolazi i do uništavanja dokaza, a predmeti u kojima nije donesena pravomoćna odluka ne bi smjeli biti uništeni.

Na uvid sam stoga dobila ukupno 20 spisa koji se odnose na zahtjeve za sudskom zaštitom temeljem čl. 17. ZIKZ-a podnesenih u periodu od 2015. do 2020. Oni bi trebali predstavljati sve podnesene zahtjeve za sudsku zaštitu koji se odnose na boravak zatvorenika u Zatvorskoj bolnici u Zagrebu (skraćeno: BOLS).⁶⁵⁵

⁶⁵⁴ U st. 5. čl. 167. Sudskog poslovnika („Narodne novine“ br. 37/2014, 49/2014, 8/2015, 35/2015, 123/2015, 45/2016, 29/2017, 33/2017, 34/2017, 57/2017, 101/2018, 119/2018, 81/2019, 128/2019, 39/2020, 47/2020, 138/2020, 147/2020, 70/2021, 99/2021, 145/2021, 23/2022) propisano je da se „spisi koji se odnose na izvršenje kazne ili druge obveze čuvaju (...) 5 godina od dana obustave izvršenja ili izvršene kazne odnosno druge obveze“, dok je u st. 10. propisano da se „svi ostali spisi čuvaju (...) 10 godina nakon pravomoćno dovršenog postupka“.

⁶⁵⁵ Prijašnji naziv navedene ustanove glasio je Bolnica za osobe lišene slobode.

Pritužbe zbog povrede zabrane neljudskog ili ponižavajućeg postupanja službenih osoba nalazile su se u ukupno osam predmeta. Međutim, činjenično sam ih mogla analizirati tek tri, obzirom da sudac izvršenja, kada utvrdi da nije nadležan za odlučivanje, spis upućuje stvarno i mjesno nadležnom sud. U četiri predmeta došlo je upravo do takvog upućivanja nadležnom sudu (sucu) dok u jednom predmetu odluka nikada nije donesena.

Nastavno ću stoga analizirati prethodno spomenuta tri meritorno riješena predmeta.

Predmet br. 1: Podnositelj J. Č. u svojem zahtjevu od 12. ožujka 2019. navodi da u Zatvorskoj bolnici svakodnevno proživljava torture, zlostavljanja, ponižavanja i kršenja ljudskih prava te da mu se teško ugrožava zdravstveno stanje. Navodi da nadležni provode silu, da vlada anarhija te da su ponižavanja normalna pojava. Nadalje opisuje iskustva u „Remetincu“ i u BOLS-u te opisuje trovanja hranom zbog pokvarenog mljevenog mesa, da mu medicinske sestre i tehničari kopaju po ustima da bi utvrdili je li progutao tabletu, a da se sa psihotičnim bolesnicima postupa šakama, šamarima te vezivanjem liscama za krevet.

Sudac izvršenja donio je 17. rujna 2019. rješenje kojim odbija prijedlog za uvjetni otpust koji je bio sastavni dio podnesenog zahtjeva za sudskom zaštitom, ali se uopće nije osvrnuo na ostale pritužbe. Protiv navedenog rješenja podnositelj je 7. svibnja 2019. podnio žalbu, koja je rješenjem I Kž- 292/2019-5 odbijena kao neosnovana.

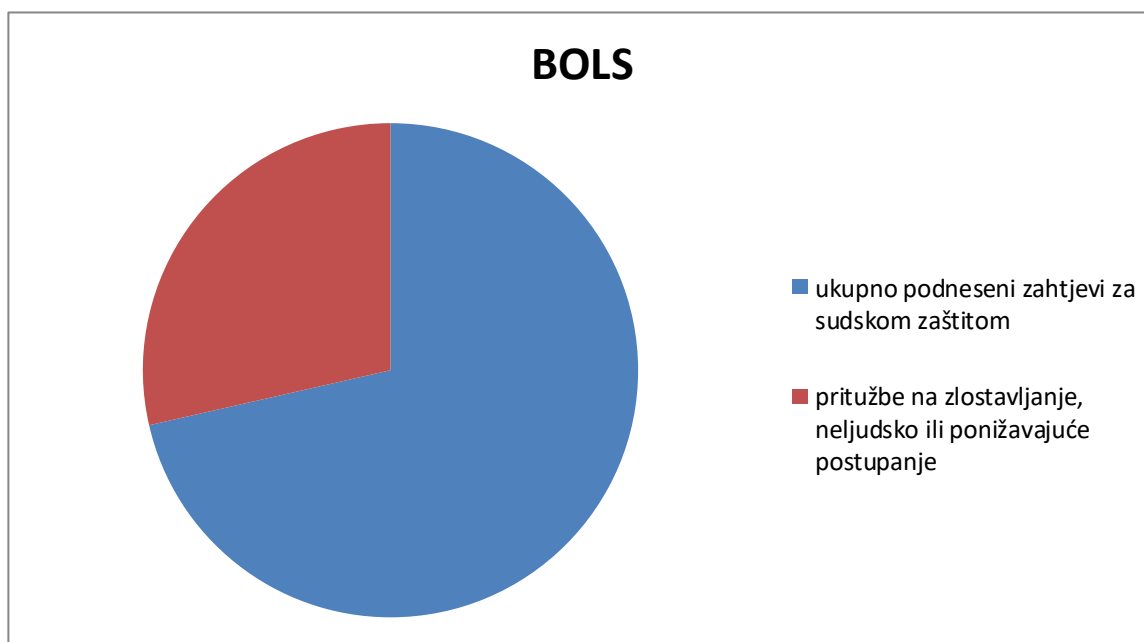
Predmet br. 2.: Podnositelj A. I. podnio je 13. veljače 2020. zahtjev za sudskom zaštitom, u kojem navodi da je pretučen od strane pravosudnih policajaca te da mu je slomljeno rebro. Navodi da ga se čitavo vrijeme diskriminira, da ga se seli iz sobe u sobu, da u sobama boravi sa psihički bolesnim osobama koje ne uzimaju propisno svoju terapiju te moli da mu se omogući rad. Sudac izvršenja dopisom br. Ik I 217/20 od 20. veljače 2020. uputio je spis na postupanje nadležnom Županijskom sudu u Velikoj Gorici, no taj predmet nije pronađen u spisima suca izvršenja toga suda.

Predmet br. 3.: Podnositeljica M. R. podnijela je zahtjev za sudskom zaštitom Županijskom sudu u Zagrebu navodeći da se u Zatvorskoj bolnici, iako ima izrečenu mjeru psihijatrijskog liječenja te mjeru liječenja od ovisnosti, uopće ne liječi. Navodi da je cijelo vrijeme drže zaključanu, da trpi izderavanja, da joj se upućuju psovke, da je omalovažavaju te da prima prijetnje od strane službe osiguranja. Navodi da boravi u istoj pidžami preko dana i noći više

od mjesec dana jer piđzama nema. Navodi da je čitavo vrijeme samo „kljukaju lijekovima“ te da nakon ovog psihijatrijskog liječenja mora ići na novo liječenje kako bi se oporavila. Navodi da ne postoje ni razgovori, ni grupe, ni terapije te da se s njima postupa kao sa zadnjim smećem. Moli da sudac izvršenja nešto poduzme jer situacija postaje neizdrživa. Nadalje navodi da u toj ustanovi nema liječenja, već samo zataškavanja, vezanja, vrijeđanja, omalovažavanja. Na njezin zahtjev od strane suca izvršenja nije nikada odgovoreno.

Analizom predmetnih spisa utvrdila sam, kako sam uvodno istaknula, da se osam predmeta odnosi na pritužbe zbog povrede zabrane neljudskog ili ponižavajućeg postupanja službenih osoba, što čini čak 40 % od ukupno podnesenih zahtjeva koji se odnose na BOLS za period 2015.–2020. Sedam zahtjeva podnijeli su muški zatvorenici, dok je jedan zahtjev podnijela ženska zatvorenica.

Graf 1. Županijski sud u Zagrebu – Zatvorska bolnica – prikaz pritužbi

Ni u jednom od ukupno osam predmeta sudac izvršenja nije utvrdio povredu čl. 3. Konvencije ni kršenja odredbi ZIKZ-a poklanjajući vjeru očitovanjima Zatvorske bolnice.

Samo u jednom predmetu sudac izvršenja donio je formalno rješenje o odbijanju zahtjeva s uputom o pravnom lijeku, dok je u preostalim slučajevima odgovoreno dopisom ili je sačinjena službena bilješka, bilo iz razloga što se spis upućuje nadležnom sudu u Velikoj

Gorici (osoba se nalazi u BOLS-u, ali se pritužba odnosi na Zatvor u Zagrebu ili Centar za dijagnostiku) bilo stoga što je sudac izvršenja smatrao da je primjerice povreda ispravljena.

Međutim smatram potrebnim kritizirati odlučivanje suca izvršenja u slučajevima kada na podnesene zahtjeve za sudskom zaštitom odgovara dopisom, jer je to suprotno Zakonu o izvršavanju kazne zatvora.⁶⁵⁶ On je, u svakom slučaju, dužan donijeti rješenje s uputom o pravnom lijeku budući da je postupak povodom podnesenih zahtjeva za sudskom zaštitom dvostupanjski.⁶⁵⁷ Stoga kada osuđenik primi dopis ili službenu bilješku suca izvršenja bez upute o pravnom lijeku, on nije upoznat s mogućnošću podnošenja žalbe niti je upoznat s time da može tražiti donošenje formalnog rješenja.

Sukladno st. 6. članka 17. ZIKZ-a sudac izvršenja dužan je odgovoriti na podneseni zahtjev u roku od 30 dana od dana zaprimanja zahtjeva.

Na meritorno rješenje podnositelj u odnosu na kojeg je doneseno čekao je više od šest mjeseci, a jednako toliko odgovor je čekala i zatvorenica na čiju je pritužbu sudac izvršenja odgovorio službenom bilješkom.

Iako se na meritorno rješavanje čeka u većini slučajeva znatno duže od zakonski propisanog roka za rješavanje predmete, sukladno analiziranoj praksi, rješenja o upućivanju drugom nadležnom sudu u slučaju nenadležnosti, donose se promptno, u roku od nekoliko dana od dana zaprimanja zahtjeva za sudskom zaštitu (u četiri predmeta). Stoga zaključujem da je cilj postupanja ispunjavanje statistike, a ne stvarna zaštita ljudskih prava.

9.3. Analiza prakse suca izvršenja Županijskog suda u Velikoj Gorici

Za razliku od prakse suca izvršenja Županijskog suda u Zagrebu, Županijski sud u Velikoj Gorici od početka ustanovljavanja nadležnosti za Zatvor u Zagrebu (2015.) vodio je spise

⁶⁵⁶ Podsjetimo, sukladno čl. 19. st. 3. ZIKZ-a „Sudac izvršenja će rješenjem odbiti zahtjev za sudsku zaštitu ako utvrdi da nije osnovan. Ako zahtjev utvrdi osnovanim, sudac izvršenja će rješenjem narediti otklanjanje nezakonitog prikraćivanja ili ograničavanja zatvorenika u pravu. Ako otklanjanje nezakonitosti nije moguće, sudac izvršenja rješenjem će nezakonitost utvrditi i zabraniti njezino ponavljanje te će rješenje po pravomoćnosti dostaviti i Središnjem uredu.“

⁶⁵⁷ Stavkom 4. člankom 19. ZIKZ-a propisano je: „Protiv odluke suca izvršenja iz stavka 3. ovoga članka žalbu mogu podnijeti zatvorenik i kaznionica odnosno zatvor nadležnom sudskom vijeću.“

povodom zahtjeva za sudskom zaštitom odvojeno od spisa izvršenja kazne zatvora te je stoga tu praksu bilo moguće i analizirati.

Od 2015. do 2020. od strane zatvorenika podneseno je ukupno 186 zahtjeva za sudskom zaštitom temeljem čl. 17. ZIKZ-a te je analizirano svih 186 spisa.

Iz rezultata analize proizlazi da je ukupno 12 prijavljenih slučajeva zlostavljanja, odnosno neljudskog i ponižavajućeg postupanja te ću nastavno činjenično analizirati svih 12 predmeta u koje sam imala mogućnost izvršiti uvid. Od toga sam kao predmete koji se odnose na temu rada u 2015. identificirala pet predmeta, u 2016. dva predmeta, u 2017. tri predmeta, u 2018. niti jedan predmet te po jedan predmet u 2019. i 2020. godini.

Predmet br. 1.: Podnositelj zahtjeva Z. Š. u zahtjevu od 22. svibnja 2015. prijavljuje upravitelja Zatvora u Zagrebu za prikrivanje 2000 dokumenata iz osobnika u kojem su se nalazili dokazi da su podnositelja u Lepoglavi upravitelji mučili zatvaranjem u samice kako bi odustao od prijavljivanja organizirane dječje prostitucije, prijetili mu ubojstvom ako ne odustane od iznošenja dokaza da su osječki suci plaćali seksualne usluge djece iz osječkih domova i obitelji socijalnih slučajeva. Sudac izvršenja donio je rješenje br. Ik I-196/15-3 od 7. srpnja 2015. kojim djelomično odlučuje rješenjem samo o pravu na dopisivanje, na koje se podnositelj također žalio tom pritužbom, međutim preostali dio pritužbe i ne spominje se niti se taj dio navodi u izreci rješenja kojim je zahtjev djelomično odbijen. U takvim slučajevima osuđenik bi trebao tražiti donošenje dopunskog rješenja u odnosu na dio zahtjeva o kojem sudac izvršenja nije odlučio, međutim zatvorenici za takvu mogućnost ne znaju. Također, prema mojem mišljenju, ustavna tužba zbog neprovođenja učinkovite i adekvatne istrage (istraga U-IIIb) povodom pritužbi na zlostavljanje trebala bi se moći podnijeti i u slučajevima kada sudac izvršenja nije u zakonom propisanom roku odlučio o podnesenom zahtjevu za sudskom zaštitom jer se termin „istraga“, sukladno praksi ESLJP-a, ne smije gledati „usko“ te se odnosi ne samo na kaznene već i na stegovne postupke, kao i na postupke unutarnje kontrole, te bi se svakako morao odnositi i na postupke pokrenute povodom preventivnih pravnih lijekova.

U predmetnom slučaju podnositelj je, doduše, podnio žalbu protiv dijela rješenja o kojem je odlučeno te je podnesenom žalbom od 27. srpnja 2015. tražio izuzeće suca izvršenja.

Međutim drugostupanjskim rješenjem posl. br. Kži-22/15-2 od 12. kolovoza 2015. žalba je odbijena kao neosnovana, bez posebnog obrazloženja.

Predmet br. 2.: Podnositelj Z. Š. u podnesenom zahtjevu od 18. svibnja 2015. navodi prijetnje ubojstvom zbog razotkrivanja ekocida azbestom u Kaznionici u Lepoglavi i prijave organizirane dječje prostitucije protiv upravitelja i drugih službenih osoba Kaznionice u Lepoglavi te ističe da su navedene osobe prijetile zbog podnošenja kaznenih prijava stegovnim postupcima i kaznenim prijavama te ponovno prijavljuje krađu 2000 dokumenata iz njegova osobnika.

Sudac izvršenja donosi rješenje posl. br. Ik I-225/15-25 od 2. rujna kojim odbija zahtjev kao neosnovan budući da je 7. kolovoza 2015. podnositelj otpušten na slobodu. Rješenje je, suprotno tridesetodnevnom zakonskom roku, doneseno tri i pol mjeseca od dana njegova podnošenja.

Predmet br. 3.: U zahtjevu podnesenom 19. listopada 2015. podnositelj Đ. S. navodi da je 1. listopada 2015. do njega došao „komandir“ prilikom podjele terapije pred osam zatvorenika te mu uputio riječi: „*Pička ti materina, hoćeš da te sada bacim po stepenicama, jebat ću ti mater, hoćeš da ti glavu razbijem šugo narkomanska?*“, dok je on samo stajao i čekao da ga udari. Svi su ostali šutjeli, kao i drugi komandir, pognute glave. Podnositelj je naveo da je prvi komandir sklon fizičkim napadima na zatvorenike, jake tjelesne građe, da ga se podnositelj boji jer je sitnije građe, kao i da se boji osвете komandira kada sazna za prijavu, te traži da ga institucije zaštite.

Sudac izvršenja donosi rješenje posl. br. IK I-450/15-4 od 27. studenog 2015. kojim odbija zahtjev kao neosnovan, i to iz razloga što prihvaća u cijelosti izvješće Zatvora u Zagrebu u kojem se navodi da nije bilo incidenata prilikom podjele terapije. Podnositelj protiv predmetnog rješenja nije podnio žalbu.

Predmet br. 4.: Podnositelj Ž. V. u zahtjevu podnesenom 19. listopada 2015. navodi da su u poluotvorenom odjelu Zatvora u Zagrebu, tzv. Vukomercu, prilikom prebačaja u Zatvor u Zagrebu djelatnici pravosudne policije kod podnositelja pronašli mobitel, zbog čega je morao sastaviti izjavu, te kada se uslijed pisanja izjave dignuo sa stolice bez pitanja, dvojica pravosudnih policajca D. P. i J. B. skočila su na njega te mu „spigali“ ruke na leđima, spustili

ga na pod licem prema zemlji, dok ga je drugi desetak puta udario šakom u predjelu vrata te potiljka glave. Navodi da su ga brutalno pretukli te vrijeđali riječima: „*Smeće jedno, to zaslužuješ!*“ Podnositelj nadalje navodi da je po dolasku u Remetinec tražio liječnika i da je upućen u KB Sestre Milosrdnice na CT glave, snimanje mozga i vrata, a da mu se nakon mjesec dana stanje još nije poboljšalo te da je tražio i uputnicu za psihijatra, na kojeg je čekao ukupno 71 dan, kao i da se budio mokar od znoja.

Sudac izvršenja rješenjem posl. br. 2 Ik I-457/15-4 od 27. studenog 2015. odbio je zahtjev kao neosnovan budući da iz izvješća Zatvora u Zagrebu proizlazi da predmetne zgođe nisu upotrijebljena sredstva prisile te da zatvorenikove tvrdnje da je bio napadnut od pravosudnih policajaca nisu ničime potvrđene, iako je pribavljen medicinski karton u kojem su točno utvrđene prethodno opisane ozljede. Protiv predmetnog rješenja podnositelj nije podnio žalbu.

Iz navedenog predmeta vidljiva je zlouporaba diskrecijskih ovlasti suca izvršenja. Ovakvi zaključci predstavljaju ono što ESLJP naziva „eklatantnom uskratom pravde“ jer se usprkos postojanju očiglednih dokaza o zlostavljanju sudac izvršenja priklanja izvješću zatvora, prema kojem nije bilo uporabe sredstava prisile.

Predmet br. 5.: Podnositelj Ž. B. podnio je 2. studenog 2015. zahtjev za sudskom zaštitom opisujući teško psihičko maltretiranje od strane pravosudnih policajaca, navodeći čak i službeni broj značke radi lakše identifikacije, kao i puno ime i prezime pravosudnog policajca za kojeg navodi da ga je zlostavljao. Podnositelj je naveo da je prilikom podjele terapije, u prisutnosti medicinske sestre i komandira, koji su zajednički dijelili terapiju, komandir rekao: „*Ajde zini da ti vidim do želuca, ajde zini da vidim kako se tope tvoji subovi!*“⁶⁵⁸ te se podsmjehivao i pokušavao zadiviti medicinsko osoblje, a potom ga tražio da „*grglja, guta i loče vodu*“ te ga skidao i pregledavao do gola pred medicinskom sestrom. Podnositelj je naveo i da samo njega od svih prisutnih zatvorenika maltretira.

Sudac izvršenja, nakon proteka roka od tri mjeseca i 22 dana, odnosno 24. veljače 2016., donosi rješenje posl. br. 2 Ik I-482/15 kojim utvrđuje zahtjev djelomično osnovanim, ali samo u odnosu na prigovore vezane uz nedostatak propisane površine ćelije, dok zahtjev utvrđuje neosnovanim u preostalom dijelu, koji se odnosi na ponižavajuće postupanje, jer iz izvješća

⁶⁵⁸ „Subovi“ su kolokvijalni izraz za lijek *Suboxon*, koji se propisuje za odvikavanje od opijata i koji je predmet česte zlouporabe od strane zatvorenika.

Zatvora u Zagrebu proizlazi da pravosudni djelatnici ni medicinska sestra nikada nisu prisustvovali takvu incidentu. Ni u odnosu na ovo prvostupanjsko rješenje žalba nije podnesena.

U 2016. podnesen je ukupno 61 zahtjev za sudskom zaštitom, od kojih je u dva slučaja bilo prijavljeno zlostavljanje.

Predmet br. 6.: Dana 23. rujna 2016. podnositelj D. R. A. putem odvjetnice podnosi zahtjev u kojem navodi da je pretučen od strane djelatnika pravosudne policije Zatvora u Zagrebu u prostoru kupaonice te da je pretrpio vidljive ozljede vrata, zbog kojih je upućen u KB Sestre Milosrdnice. Opisuje događaj na način da su incidentu prisustvovala dva komandira, od kojih je jedan govorio „*da mu jebe majku*“. Naveo je da ne zna zašto su ga odveli u kupaonicu, kao i da su ga obojica tukli, a sve što je napravio bilo je to što je prethodno imao kapuljaču na glavi jer je bio propuh i bolio ga je zub, što oni smatraju nedozvoljenim. Naveo je i da je od događaja imao hematome po cijelom tijelu.

Sudac izvršenja pribavio je izvješće Zatvora u Zagrebu, u kojem se navodi da se podnositelj sumnjivo ponašao, da je stavio kapuljaču na glavu i fizički napao pravosudnog policajca. Od Zatvora u Zagrebu zatražena je medicinska dokumentacija, međutim rješenje povodom podnesenog zahtjeva za sudskom zaštitom nikada nije doneseno, što je protivno zakonu.

Predmet br. 7.: Podnositelj V. Č. podnio je zahtjev 27. studenog 2016. u kojem je naveo da je u proteklih mjesec dana tri puta pretučen od strane pravosudnih policajaca. Za dva događaja navodi da je razlog bilo to što je pitao zašto mora otvoriti usta za vrijeme i nakon uzimanja terapije, no oni su to shvatili kao bezobrazluk te su ga krvnički pretukli tako da je bio jedan mjesec sav u hematomima. Naveo je i da je jedanput pretučen kada mu je prijatelj ponudio duhan bacivši ga kroz prozor. Podnositelj je naveo da zna imena i brojeve znački navedenih pravosudnih policajaca te je zatražio da „to“ prestane i traži premještaj u drugi zatvor.

Sudac izvršenja donosi rješenje posl. br. Ik I-853/2016 od 8. veljače 2017. kojim odbija zahtjev kao neosnovan jer nije evidentirana primjena sredstava prisile navedenog dana od strane zatvora te se podnositelj navodno nikome službeno nije žalio na ozljede. Ni protiv navedenog prvostupanjskog rješenja nije podnesena žalba.

U 2017. podnesena su ukupno 26 zahtjeva za sudskom zaštitom, od kojih su se tri slučaja odnosila na prijavu zlostavljanja.

Predmet br. 8.: Prvi slučaj u 2017. predstavlja slučaj ženske zatvorenice I. Z. J. R., koja za sebe navodi da se ranije zvala muškim imenom (T. G.). Ona je podnijela zahtjev 29. lipnja 2017. te je navela da je doživjela u četiri navrata fizički napad u kojem je zadobila ozljede. Opisuje događaj na način da su je 18. siječnja 2017., prilikom prijevoza na Općinski kazneni sud u Zagrebu, „šefovi“ (misleći na pravosudne policajce) s X. odjela počeli vrijeđati i navlačiti te tukli u lijevu nogu, koju je u tri navrata operirala, te navodi njihova imena i prezimena. Podnositeljica nadalje ističe da su je 30. svibnja 2017. na sudu također tukli i šamarali, „*vukli je na sud kao ubojicu*“, „šef“ ju je vukao za kosu i raskrvario joj glavu, nije joj dao telefonirati s odvjetnikom. Podnositeljica traži premještaj u ženski zatvor te navodi da je zlostavljaju zbog spola, da je ne vode na preglede te prijeti samoubojstvom.

Sudac izvršenja donio je rješenje Ik I-450/17-6 kojim se odbija zahtjev kao neosnovan s obrazloženjem da su pritužbe neistinite te da nigdje nije dokumentirao fizičko zlostavljanje, misleći pritom na evidenciju ozljeda u medicinskom kartonu. Protiv navedenog prvostupanjskog rješenja podnositeljica je podnijela žalbu, koja je odbijena drugostupanjskim rješenjem posl. br. Kž I-18/2018-2 bez adekvatnog obrazloženja. U kratkim crtama istaknuto je tek da je podnositeljici pruženo adekvatno liječenje.

Predmet br. 9.: Podnositelj B. V. podnio je 25. srpnja 2017. zahtjev za sudskom zaštitom navodeći da ga omalovažava komandir K. (navodeći puni identitet) te da se boji da će ga istući, da ne zna zašto mu to radi te moli zaštitu navodeći da se boji za svoju sigurnost i život.

Na predmetni zahtjev odgovoreno je dopisom (umjesto rješenjem) suca izvršenja posl. br. 9 Ik I 505/17-4 od 28. veljače 2018., u kojem se navodi da je pribavljeno očitovanje na pritužbu. U očitovanju se opisuje da je glavni komandir odjela osiguranja razgovarao s navedenim komandrom K. te su poduzete radnje radi utvrđivanja stanja i primjene mjera zaštite. Ističe se da u provedenom postupku od strane zatvora nisu utvrđene povrede službene dužnosti te da nema uvjeta za pružanje sudske zaštite. Budući da nije dana nikakva uputa o pravnom lijeku, žalba nije podnesena. Već sam prethodno kritizirala odlučivanje suca izvršenja dopisom umjesto rješenjem te se ovdje neću nepotrebno ponavljati, no kod iznesene kritike ostajem u cijelosti.

Predmet br. 10.: Zahtjev za sudskom zaštitom podnesen je od strane ženske zatvorenice R. Š. 18. listopada 2017. U njemu se navodi da ne želi da je se uputi na izdržavanje u Kaznionicu u Požegi jer je tijekom izdržavanja prethodne kazne u toj kaznionici bila izložena maltretiranju, diskriminaciji, uvredama, nanošenju tjelesnih ozljeda od strane pravosudnih djelatnika, te da bi se ta „negativnost“ prenosila na ostale djelatnike i tretmansko osoblje, osobito K. V., savjetnicu J. te Ž. M., pa čak i na upravitelja A. Č., koji prikriva zlodjela, nagovara druge zatvorenice da je ugnjetavaju, da nema mir ni dostojanstvo te prijeti da će si oduzeti život u slučaju upućivanja u Kaznionicu u Požegi.

Sudac izvršenja ponovno je odgovorio dopisom umjesto rješenjem, i to dopisom posl. br. Ik I-680/17 od 26. listopada 2017., kojim je obavještava da je upućena na izdržavanje kazne upravo u Kaznionicu u Požegi te da, ukoliko u budućnosti dođe do kršenja njezinih prava, ima pravo na podnošenje pritužbe temeljem čl. 14. ZIKZ-a. Iz navedenog se vidi potpuno nerazumijevanje osuđenikovih strahova za život i sigurnost, kojima se općenito, unutar cijelog kazneno-represivno-punitivnog sustava, pridaje premalen značaj.

U 2018. podneseno je ukupno osam zahtjeva za sudskom zaštitom, od kojih nijedan slučaj nije sadržavao prijave na zlostavljanje.

U 2019. podneseno je 28 zahtjeva, od kojih se jedan slučaj odnosio na prijavu na zlostavljanja.

Predmet br. 11.: Zahtjev je podnio zatvorenik G. P. 10. srpnja 2019. navodeći da inače boluje od tromboze, da osjeća vrtoglavicu i gušenje u prsima te da ga nisu (pravovremeno) vodili na liječenje. Ističe da mu je u Vinogradskoj bolnici dijagnosticirana plućna embolija te da je na intenzivnoj njezi bio spojen na respirator. Molio je da jave supruzi da umire, ali da joj nisu javili jer da upravitelj i načelnik ne javljaju obitelji zdravstveno stanje zatvorenika. Nakon deset dana bolnice poslali su ponovno pet policajaca i maricu po njega, iako boluje od teške klaustrofobije i guši se prilikom takva prijevoza, što je njima poznato.

Sudac izvršenja donosi rješenje posl. br. Ik I-447/2019 od 24. listopada 2019., kojim je odbijen podnositeljev zahtjev kao neosnovan. Iz očitovanja Zatvora u Zagrebu proizlazi da je pokrenut stegovni postupak protiv tog zatvorenika zbog vrijeđanja pravosudnih policajaca jer ih je nazvao „smećem od ključara“, „zločinačkom organizacijom“, „zlotvorima“ i sl. te se

navodi da je odveden u KB Sestre Milosrdnice 26. lipnja 2019., a da je 30. lipnja 2019. razgovarao sa suprugom.

U 2020. podneseno je ukupno 30 zahtjeva za sudskom zaštitom, od kojih se jedan slučaj odnosi na prijavu na zlostavljanje.

Predmet br. 12.: Podnositelj L. B. u zahtjevu od 7. travnja 2020. navodi da ga je prilikom podjele farmakoterapije dežurni A. T., u prisutnosti nadzornika odjela, izveo iz sobe na hodnik, gdje je stajao 10 minuta dok je ovaj razgovarao s nadzornikom i tehničarom koji dijeli terapiju, te je potom krenuo prema njemu, navukao gumene rukavice punjene pijeskom, nakon toga mu naredio da krene u zatvorsku kupaonicu te ga udario rukama i nogama po licu i tijelu, dok je sve navedeno nadzornik gledao s poluotvorenih vrata pazeći da netko ne naiđe. Prilikom izlaska iz kupaonice A. T. mu je prijetio da će mu „*razbiti glavu palicom ako nastavi zlorabljavati terapiju, da će ga vući po svim hodnicima i pritom udarati do krvi*“ te da ga je „*briga što će kolege na to reći*“. Naveo je i da to nije prvi put da se takvo što dogodilo, ali da je sada eskaliralo fizičkim nasiljem, da ima teški oblik Jacksonove epilepsije, da mu ne odgovara terapija i da je zato ne pije, trenutačno se osjeća loše, vrti mu se, gubi ravnotežu i mučno mu je.

Iz očitovanja Zatvora u Zagrebu proizlazi da predmetni nadzornik A. T. nije primijenio sredstva prisile. Na zahtjev je ponovno odgovoreno dopisom suca izvršenja, i to dopisom posl. br. Ik I-272/20-4 od 20. svibnja 2020., u kojem se navodi da iz očitovanja Zatvora u Zagrebu proizlazi da su djelatnici dužni nositi rukavice prilikom podjele terapije te da A. T. nije primjenjivao sredstva prisile. Takva obrazloženja predstavljaju i svojevrsno ruganje podnositelju pritužbe jer obveza nošenja rukavica, dakako, nema nikakve veze s prigovorom da su rukavice punjene pijeskom upotrijebljene kao sredstvo kojim je počinjeno zlostavljanje.

Iz rezultata analize proizlazi da je ukupno 12 prijavljenih slučajeva zlostavljanja, odnosno neljudskog i ponižavajućeg postupanja. Radi se o udjelu od oko 6,5 % u ukupnom broju podnesenih zahtjeva, što nije zanemariv postotak, iako se jedinično ne radi o velikom broju slučajeva (u prosjeku 1–5 slučajeva godišnje).

Kao što je navedeno, Županijski sud u Velikoj Gorici nadležan je za pritužbe, odnosno zahtjeve za sudskom zaštitom koje se odnose na boravak zatvorenika u Zatvoru u Zagrebu i Centru za dijagnostiku.

Graf 2. Županijski sud u Velikoj Gorici – Zatvor u Zagrebu i Centar za dijagnostiku – prikaz pritužbi

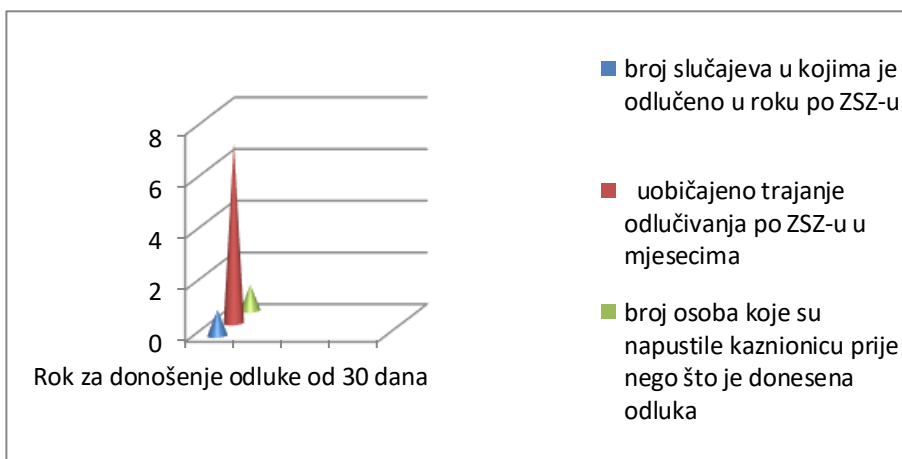
Ono što zabrinjava jest da, kao i kod podnesenih zahtjeva za BOLS, ni u jednom slučaju sudac izvršenja nije utvrdio osnovanost podnesenog zahtjeva iako su pojedini slučajevi povrede čl. 3. od strane pravosudne policije, i to neljudskog i ponižavajućeg postupanja u vidu nanošenja tjelesnih i psihičkih boli i patnje, bili potkrijepljeni i medicinskom dokumentacijom.

Također, samo u jednom slučaju odgovoreno je u tridesetodnevnom roku, dok su u preostalim slučajevima zatvorenici čekali po nekoliko mjeseci, najviše sedam mjeseci, na odgovor. U jednom je slučaju zatvorenik otpušten na slobodu te je zahtjev postao bespredmetan. U tri slučaja odgovoreno je dopisom bez upute o pravnom lijeku, a ne rješenjem, dok u jednom slučaju odluka ni u trenutku analize predmeta nije bila donesena, iako je proteklo četiri i pol godine od dana podnošenja zahtjeva.

Mogu zaključiti da se radi o očigledno ustaljenoj sudačkoj samovolji na ovom području te začuđuje to što se takvi propusti u donošenju odluka unutar zakonom propisanih rokova ni na koji način, pa ni pokretanjem stegovnih postupaka protiv sudaca, ne kažnjavaju. Navedeno dodatno opravdava moje bojazni da su ljudska prava zatvorenika na određeni način „drugorazredna“ ljudska prava, koja se ne štite na jednak način kao ona slobodnih ljudi.

Može se primijetiti i to da se zatvorenici rijetko odlučuju na podnošenje žalbi protiv rješenja kojima se njihovi zahtjevi utvrđuju neosnovanima te je žalba podnesena u svega dva slučaja.

Graf 3. Vremenski period potreban za donošenje odluka o zahtjevima za sudsku zaštitu

Osim na zlostavljanje od strane djelatnika zatvorenici su se najviše prituživali na uskratu zdravstvene zaštite,⁶⁵⁹ nasilje od strane drugih zatvorenika, a u jednom slučaju opisuje se i događaj u kojem je zatvorenik zapaljen od strane dvojice drugih, uslijed čega je zadobio opekline III. stupnja. Iako i u tom slučaju postoji odgovornost države prema čl. 3. Konvencije s obzirom na njezine pozitivne obveze da štiti život i zdravlje onih koji su pod njezinom zaštitom, navedeno nisam detaljnije analizirala budući da ipak izlazi iz okvira ovog istraživanja.⁶⁶⁰

⁶⁵⁹ Uskrata (adekvatne) zdravstvene zaštite prema praksi Ustavnog suda i ESLJP-a obično se razmatra unutar prigovora na neprimjerene uvjete u zatvorima (*prison conditions*).

⁶⁶⁰ O pozitivnim obvezama države iz čl. 3. koje se odnose na odgovornost za osobe pod njezinom zaštitom vidjeti poglavlje 5.3.1.2.

9.4. Zaključak analize prakse suca izvršenja

Analizom svih predmeta potvrđena je hipoteza istraživanja da je zahtjev za sudskom zaštitom iz čl. 17. ZIKZ-a neučinkovito preventivno pravno sredstvo kada se radi o zaštiti od mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja jer se o njemu ne odlučuje u razumnom roku, ne dovodi do ispravljanja povrede, a i zakonodavni okvir koji je propisan jest nejasan i otvoren za diskrecijsko postupanje bez posljedica po (ne)donositelja odluke. Stoga smatram da stajalište ESLJP-a da je zahtjev za sudskom zaštitom učinkovito pravno sredstvo treba preispitati.

Dakle, navedeno pravno sredstvo koje bi trebalo biti preventivno i koje je predviđeno kao sudska kontrola zakonitosti izvršavanja kazne zatvora u Republici Hrvatskoj, ne samo što ne dovodi do poboljšanja, odnosno pravovremenog saniranja povrede i smještaja u adekvatne uvjete, već sudac izvršenja u velikom broju slučajeva čak ne donosi ni formalna rješenja s uputom o pravnom lijeku, već odlučuje u formi dopisa, odnosno službene bilješke, što je postupanje *contra legem*. Podsjećam, sukladno čl. 17. ZIKZ-a na podnesenu pritužbu protiv odluke ili postupka kaznionice sudac izvršenja mogao bi odgovoriti dopisom, dok je povodom podnesenog zahtjeva za sudskom zaštitu dužan uvijek donijeti rješenje s uputom o pravu na žalbu temeljem čl. 19. ZIKZ-a (vidi poglavlje 3.3.2.3.).

Nadalje, uočila sam da donesene odluke ne sadrže adekvatna obrazloženja u skladu sa standardima ESLJP-a, već su zasnovane, umjesto na dokazima koji postoje u spisu (u vidu medicinske dokumentacije ozljeda), na izjavama i očitovanjima osumnjičenih zaposlenika zatvora. Takvo donošenje odluka ne zadovoljava kriterije neovisnosti i nepristranosti i predstavlja negiranje prava podnositelja zajamčenih zakonom, budući da iz analize prakse sudaca izvršenja proizlazi da se u stopostotnom broju njihovim navodima ne poklanja vjera.

Budući da postupak odlučivanja povodom podnesenih zahtjeva za sudsku zaštitu ne zadovoljava osnovne kriterije pravičnog sudskog postupka, smatram da se to pravno sredstvo ne može smatrati učinkovitim i dostupnim u praksi.

10. ANKETNO ISTRAŽIVANJE PROVEDENO U KAZNIONICAMA I ZATVORIMA

10.1. Pregled prethodnih istraživanja

Od dosadašnjih znanstvenih istraživanja ovoj je temi blisko istraživanje provedeno u okviru izrade doktorskog rada *Prevenција nasilja u zatvorskom sustavu* Saše Rajića iz 2017. Radi se o doktoratu koji nije s područja prava, već je izrađen i obranjen na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu u Zagrebu. Ciljevi tog istraživanja bili su utvrditi obilježja ličnosti, ponašanja i kriminološka obilježja te razlike u tim obilježjima između zatvorenika i zatvorenica kojima je izrečena neka stegovna mjera zbog počinjenog stegovnog prijestupa te utvrditi prediktivne vrijednosti importacijskog, deprivacijskog i situacijskog modela u objašnjenju nasilnog ponašanja zatvorenika i zatvorenica u hrvatskom zatvorskom sustavu. „Istraživanjem je utvrđeno postojanje razlika u obilježjima ličnosti, ponašajnim i kriminološkim obilježjima između zatvorenika i zatvorenica, na način da su kod zatvorenika utvrđena nepovoljnija obilježja u sve tri kategorije. Istraživanjem je utvrđena prediktivna vrijednost importacijskog modela u objašnjenju pojave nasilnih prijestupa zatvorenika i zatvorenica“.⁶⁶¹ Kao što je vidljivo, rad se odnosi na pojavu nasilja kod zatvorenika, a ne nasilja nad zatvorenicama.

Također, istraživanje kojem je cilj bio analiziranje nasilja zatvorenika prema djelatnicima penalnih ustanova provedeno je i analizirano od strane Irme Kovčo Vukadin i Miroslava Mihocija. U njemu se predlaže poboljšanje sadržaja pismenih izvješća o napadima na službene osobe te upućuje na potrebu provođenja sveobuhvatnog istraživanja na ovom području.⁶⁶²

Daljnje istraživanje provedeno je od strane Centra za mirovne studije, koji je kao nevladina udruga bio partner u međunarodnom projektu *Rights behind bars*, dok je naziv hrvatskog projekta glasio *Prava iza rešetaka – Smjernice o pravima žrtava nasilnih kaznenih djela počinjenih u istražnim zatvorima i administrativnoj detenciji migranata*. Projekt je usmjeren na poboljšanje pristupa pravdi za žrtve kaznenih djela do kojih je došlo u istražnim zatvorima

⁶⁶¹ Rajić, Saša, *Prevenција nasilja u zatvorskom sustavu*, doktorski rad, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet u Zagrebu, 2017., str.8.

⁶⁶² Kovčo Vukadin, I., Mihoci, M., *Nasilje u penalnim ustanovama*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 17, br. 1, 2010, str. 357 i 363.

i administrativnoj detenciji migranata u sklopu implementacije Direktive 2012/29/EU o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela, kao i Direktive 2004/80/EZ o naknadi žrtvama kaznenih djela. U Republici Hrvatskoj, nažalost, projekt je naišao na vrlo mali odaziv ispitanika. Od 25 kontaktiranih institucija samo su dvije odgovorile i sudjelovale u istraživanju, od 12 kontaktiranih odvjetnika samo su tri odgovorila i podijelila svoje iskustvo, od 12 nevladinih organizacija odgovorile su samo dvije, a od četiri moguće žrtve samo su dvije bile zainteresirane podijeliti svoje iskustvo. Stoga se, nažalost, ne može govoriti o reprezentativnom uzorku ni o znanstveno prihvatljivim rezultatima.

Od komparativnih istraživanja i studija vrijedno je spomenuti istraživanje pod naslovom *Zanemarivanje medicinskih dokaza o torturi u zaljevu Guantanamo: Serija slučajeva*, provedeno 2011. od strane liječnika Vincenta Iacopina s Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Minnesoti i predstavnika Centra za ljudska prava s Kalifornijskog sveučilišta Berkeley te Stephena N. Xenakisa, brigadnog generala vojske SAD-a.⁶⁶³ Oni su, proučivši devet medicinskih kartona, pravnih dosjea te provođenjem intervjua s devetero zatočenika u zaljevu Guantanamo, došli do zaključka da su vlasti SAD-a namjerno zataškavale stravične akte torture vršene nad tamošnjim pritvorenicima, koji su uključivali uskratu sna, izlaganje ekstremnim temperaturama, potapanje u vodu i gušenje, uskratu vode i hrane, prijetnje psima i dr., te da su gotovi svi zatočenici koji prethodno nisu imali nikakve psihijatrijske poremećaje razvili takve poremećaje u rasponu od PTSP-a do psihotičnih poremećaja. Zaključili su da američke vlasti namjerno zataškavaju te činjenice te da je potrebno provesti sveobuhvatnu istragu kako bi se utvrdili stvarni razmjeri mučenja počinjenog u zaljevu Guantanamo.⁶⁶⁴

U časopisu *European Journal for Criminal Policy and Research* 2019. objavljen je članak autorice Mary Rogan pod naslovom *Izvidi zatvora i nadzor: Potreba reforme europskog prava i pristupa*, u kojem je navedeno kako postoji potkapacitiranost na području istraživanja mučenja i neljudskog postupanja u zatvorima, kao i pristupa znanstvenicima ovom području.⁶⁶⁵

⁶⁶³ Peel, M., Iacopino, V., *The medical documentation of torture*, Cambridge University Press, 2002, str. 1–240.

⁶⁶⁴ Vidi: <https://journals.plos.org/plosmedicine/article/figures?id=10.1371/journal.pmed.1001027> (4. 5. 2023.).

⁶⁶⁵ Rogan, M., *Prison Inspection and Monitoring: The Need to Reform European Law and Policy*, *European Journal on Criminal Policy and Research*, 2021, str. 285–305, dostupno na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10610-019-09420-8> (18. 5. 2022.).

U poglavlju 4.3. Njemačko iskustvo, i to potpoglavlju 4.3.6., detaljno je obrađena pravna i empirijska studija profesora Stefana Schumanna i profesorice Karin Bruckmüller pod naslovom *Sprečavanje mučenja u Njemačkoj: Izvještaj o propisima i najboljoj praksi u istražnim zatvorima*, koja se temelji na intervjuima s policijskim djelatnicima, državnim odvjetnicima, sucima te odvjetnicima iz gradskih i ruralnih područja u Bavarskoj, ali i na vlastitim iskustvima istraživača. Zaključak studije jest da je kod sprečavanja mučenja ključan striktni zakonodavni okvir koji regulira uporabu sredstava prisile, ali jednako tako i osiguravanje tzv. profesionalne kulture policijskih službenika putem psiholoških testova, dodatne edukacije i dr., kao i uspostava učinkovitog disciplinskog sustava, o čemu više vidjeti u spomenutom poglavlju 4.3.6. ovog rada. Ovdje se još samo ističe da su ondje prezentirani zaista impresivni prijedlozi *de lege ferenda*, koje svakako treba sagledati i u okviru hrvatskog iskustva i prijedloga.

O poteškoćama vezanim uz provođenje empirijskih istraživanja pisala je i Getoš Kalac te je istaknula problematiku vezanu uz *stock* i *flow* praćenje⁶⁶⁶ te javno dostupne izvore.

⁶⁶⁶ Getoš Kalac, str. 87–88: „U odnosu na korištene podatke valja spomenuti i neke metodološke izazove koji otežavaju empirijsko praćenje i analizu zatvorske populacije. Međunarodni i domaći pokazatelji veličine određene zatvorske populacije bilježe dvije različite vrste pokazatelja. Jedna se odnosi na podatak o broju osoba koje se nalaze u zatvoru na određeni dan (tzv. *stock data*, dalje u tekstu: *stock podatci*), dok se drugi podatak odnosi na ukupan broj osoba koje su prošle kroz zatvorski sustav (ušle/izišle) unutar jedne godine (tzv. *flow data*, dalje u tekstu: *flow podatci*). Razlika u veličini zatvorske populacije, ali i karakteristikama zatvorenika, varira ovisno o vrsti podataka koji se upotrebljavaju. Tako će, primjerice, *stock podatci* imati velik udio onih koji su osuđeni na duge zatvorske kazne za teška kaznena djela, dok će *flow podatci* uhvatiti veći udio osoba koje su osuđene na blaže kazne. Osim toga, odabir datuma na koji će sustav bilježiti broj zatvorenika kroz *stock podatke* nije sasvim nevažan. Dok europske zemlje za datum uzimaju uglavnom siječanj, Hrvatska svoje *stock podatke* bilježi 31. prosinca (istim datumom koriste se i Češka i Poljska). Nedostatak odabranog datuma leži u činjenici da je 31. prosinca Stara godina te da mnogi zatvorenici, prema Zakonu o izvršavanju kazne zatvora (dalje u tekstu: ZIKZ), imaju pogodnost poput izlaska u mjesto prebivališta/boravišta / drugo mjesto ili radi posjeta članovima obitelji za vrijeme blagdana (čl. 130., st. 2., toč. 7. ZIKZ-a), a ako dan otpuštanja zatvorenika pada na blagdan, zatvorenika će se otpustiti dan prije (čl. 166., st. 2. ZIKZ-a). Sve navedene okolnosti mogu odabirom dana prije blagdana za dan bilježenja umjetno umanjiti broj zatvorenika. Osim što takva hrvatska praksa bilježenja *stock podataka* 31. prosinca jasno odudara od prakse u većini EU(27) država, zorno upućuje i na fundamentalno nepoznavanje svrhe prikupljanja samih podataka „računovodstvenim“ (a ne penološkim) pristupom praćenju zatvorske populacije. Što se tiče podataka o zatvorskom sustavu u Hrvatskoj, izvori su vrlo ograničeni. Glavni su izvor podataka godišnja izvješća o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda Uprave za zatvorski sustav (dalje u tekstu: izvješća Uprave). Javna objava izvješća Uprave u pravilu traje dulje negoli objava statistika o kriminalu Državnog zavoda za statistiku (dalje u tekstu: DZS) jer se prije njihova publiciranja čeka da ih prihvati Hrvatski sabor. Načelno nema zapreke da se ti statistički pokazatelji, koji ne ovise o odluci Hrvatskog sabora, ne objave u tekućoj godini za prethodnu godinu (po uzoru na, primjerice, službene statistike Ministarstva unutarnjih poslova). Premda se izvješća Uprave izrađuju svake godine prije ljeta za prethodnu godinu, katkad treba čak i jedna ili dvije dodatne godine prije nego što ih se iznese pred Hrvatski sabor, odobri i na kraju konačno stavi na raspolaganje javnosti. Bez kritičkog osvrta i konstruktivne političke i znanstveno-stručne rasprave statistički pokazatelji kao i izvješća Uprave ostaju forma bez sadržaja. Koristan su izvor i podatci DZS-a, ali i godišnja izvješća pučke pravobraniteljice (dalje u tekstu: izvješća pravobraniteljice). Premda fokusirana na zaštitu ljudskih prava, izvješća pravobraniteljice izvrstan su korektiv službene zatvorske statistike jer daju životniju sliku zatvorskog sustava, osobito u sferi uvjeta života u zatvorima te prava zatvorenika. Za međunarodne podatke u radu su korištene penalne statistike Vijeća Europe – tzv. SPACE

Getoš Kalac također je upozorila na nelogičnosti i mogućnosti manipulacije kod prikazivanja problema prenapučenosti penalnih institucija.⁶⁶⁷

Moje istraživanje razlikuje se od svih do sada provedenih budući da se radi o prvom istraživanju u Republici Hrvatskoj kojim se nastojala utvrditi zastupljenost okrutnog, neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja prema zatvorenicima iz perspektive samih zatvorenika te time popunjava nedostatke u dosadšnjim spoznajama.

Vrativši se na empirijsko istraživanje provedeno u svrhu izrade ovog rada, ističem da je cilj provedenog istraživanja bio utvrditi zastupljenost iskustva okrutnog, neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja prema zatvorenicima zatečenim na izdržavanju kazne zatvora u razdoblju od studenog 2019. do listopada 2020. u kaznenopravnim tijelima u Republici Hrvatskoj od strane službenih osoba, kao i značajke i posljedice doživljenih ponašanja.

Postavljene hipoteze prije provođenja istraživanja bile su sljedeće:

H1: U Republici Hrvatskoj naspram osoba lišenih slobode ne poštuju se ljudska prava sukladno standardima Europskog suda za ljudska prava.

H2: Razlozi nepoštivanja jesu:

izvješća (dalje u tekstu: SPACE) te podatci World Prison Brief Data – Europe, Institute for Crime & Justice Policy Research.“

⁶⁶⁷ Getoš Kalac, str. 90–91: „Valja imati na umu da se ti brojevi (Grafikon 1.) zbirno odnose na otvorene, poluotvorene i zatvorene zatvore te stock podatke. Naime, slika je znatno drukčija kada promatramo smještajni kapacitet prema vrsti zatvorske ustanove i tamošnjem broju zatvorenika. Dana 31. 12. 2018. (stock podatci) popunjenost zatvora/kaznonica u zatvorenim uvjetima iznosila je čak 101,97 %, u poluotvorenim uvjetima 50,34 %, a u otvorenim uvjetima samo 31,93 %. Iz toga proizlazi da naizgled pohvalna situacija smještajne prekapacitiranosti zapravo samo reflektira suboptimalno opterećenje (polu)otvorenih ustanova, dok su zatvorene zatvorske ustanove smještajno potkapacitirane – navedeno bi zasigurno bilo još i dramatičnije izraženo ako bi isti pokazatelji bili dostupni kao flow podatci. Postavlja se pitanje zašto upravo ti flow podatci nisu javno dostupni iako su, penološki gledano, puno relevantniji od iznesenih stock podataka. Ako pogledamo Grafikon 2., prema napučenosti zatvora (broj zatvorenika na 100 zatvorskih mjesta), Hrvatska je prema prošlogodišnjim podacima na 5. mjestu, što znači da samo četiri zemlje članice EU imaju manji broj zatvorenika na 100 zatvorskih mjesta, a to su Latvija, Španjolska, Estonija i Bugarska. Najnapučeniji zatvori nalaze se u Belgiji, Italiji, Francuskoj, Mađarskoj i Rumunjskoj. Cijeneci iznesene pokazatelje u kontekstu analizirane svrhovitosti zatvorskog sustava, nailazimo na pomalo paradoksalnu situaciju. S jedne se strane čini da imamo i previše 'slobodnih mjesta' u zatvorima, što nas svrstava među 'bolje' države u EU usporedbi, dok s druge strane u zatvorenim ustanovama nailazimo na smještajnu potkapacitiranost. Bez flow podataka koji se odnose na smještajne kapacitete i njihovu iskorištenost te diferencijaciju prema vrstama ustanova, nemoguće je razaznati je li riječ o povoljnom ili nepovoljnom pokazatelju. Naime, iskazanih 101,97 % opterećenja u zatvorenim uvjetima gotovo bi sigurno bilo znatno više ako bi se upotrebljavali flow podatci, a imajući u vidu visok udio pritvorenika među zatvorenicima i njihovo kraće zadržavanje u zatvorenim uvjetima te učestalost izricanja kratkotrajnih zatvorskih kazni.“

- a) iznuđivanje priznanja za djelo koje je ta ili druga osoba počinila te
- b) discipliniranje neposlušnih.

H3: Postojeći zakonodavni okvir, iako dobro postavljen, nije adekvatan i učinkovit.

10.2. Primijenjena metoda i uzorak ispitanika

Anketirano je ukupno 266 pravomoćno osuđenih zatvorenika koji su se nalazili na izdržavanju kazne zatvora u različitim kaznenopravnim tijelima (kaznionicama i zatvorima) u trenutku provedbe ankete, od kojih su važeća ukupno 234 anketna listića.⁶⁶⁸

Tablica 4. sadrži strukturu zatvorenika prema vrsti kaznenog tijela te je razvidno kako su osobe koje su u vrijeme provedbe istraživanja bile u zatvorima najzastupljenije u uzorku, nakon njih slijede zatvorenici u kaznionicama, a relativno je najmanje zastupljen poduzorak zatvorenika koji su bili u Zatvorskoj bolnici.⁶⁶⁹

Tablica 4. Vrsta kaznenog tijela

N=234, 1 osoba ženskog spola

Kazneno tijelo	F	%
Kaznionica	79	33,8
Zatvor	134	57,3
Zatvorska bolnica	21	8,9
Ukupno	234	100

Zatvorenici su anketirani u tri kaznionice – Glini, Turopolju i Lepoglavi (Tablica 5). Relativno najmanje zatvorenika (3,3 %) anketirano je u Kaznionici u Lepoglavi, što je posljedica vrlo slabog odaziva zatvorenika. Naime od ukupno 453 zatvorenika, koliko ih se u

⁶⁶⁸ Ukupno 32 listića izuzeta su iz rezultata kao nevažeći zbog toga što su na njima zaokružena oba odgovora (i da i ne) na pitanje jesu li bili izloženi kakvu obliku psihičkog ili fizičkog nasilja, zatim na određenom broju nije bio zaokružen nijedan odgovor (ni da ni ne), jedan se odnosio na kaznenopravni zavod za maloljetnike, a odgovori na određenom broju listića nisu se odnosili na predmet istraživanja (odnosili su se općenito na neadekvatan smještaj u zatvorskim ustanovama i sl.) te su eliminirani.

⁶⁶⁹ Sukladno klasifikaciji suđa Zatvorska bolnica i uprave pripada pod kaznionicu, ali je zbog svojih specifičnosti ovdje izdvojena kao posebna ustanova.

trenutku provođenja istraživanja u navedenoj Kaznionici nalazilo, dragovoljnost za anketiranje iskazalo je tek njih 15, što će u nastavku u Tablici 6 biti detaljnije analizirano.⁶⁷⁰ Po slabom odazivu slijedi Kaznionica u Glini (6,8 %), gdje se od 557 zatvorenika prijavilo njih tek 38, a zatim Zatvor u Zagrebu s 11,9 %, gdje se od 176 zatvorenika prijavilo njih 21. S druge strane u Zatvoru u Dubrovniku i Karlovcu anketiranju su pristupili svi zatvorenici (100 %) koji su se u tom trenutku nalazili na izdržavanju kazne zatvora.⁶⁷¹ Nakon njih slijedi Zatorska bolnica s 96,9 % odaziva te Zatvor u Zadru s 86 % odaziva svih pravomoćno osuđenih zatvorenika.

Tablica 5 prikazuje koliki se postotak zatvorenika dragovoljno odazvao anketiranju od ukupnog broja pravomoćnih osuđenika koji su se u tom trenutku nalazili na izdržavanju kazne u dotičnom kaznenom tijelu.⁶⁷²

Tablica 5. Dragovoljni odaziv ispitanika po zatvorima i kaznionicama

Kaznenopravno tijelo	Ukupno na dan ankete	Dragovoljno prijavljenih	%
Kaznionica u Glini	557	38	6,8 %
Kaznionica u Lepoglavi	453	15	3,3 %
Kaznionica u Turopolju	42	32	76,1 %
Zatvorska bolnica	33	32	96,9 %
Zatvor Bjelovaru	75	32	42,6 %
Zatvoru u Dubrovniku	6	6	100 %
Zatvor u Gospiću	41	14	34 %
Zatvor u Karlovcu	4	4	100 %
Zatvor u Rijeci	11	7	63,6 %

⁶⁷⁰ Tijekom provođenja ankete zaprimila sam više pisama zatvorenika u kojima su se prituživali da nisu bili obaviješteni o provođenju ankete te da su za nju saznali tek naknadno od drugih zatvorenika, kao i da im se „prijetilo“ gubitkom pogodnosti u slučaju pristanka za anketiranje. Konkretno za Kaznionicu u Lepoglavi zaprimljeno je pismo zatvorenika koji se pritužio da je anketa objavljena putem tzv. kaznioničke televizije u blagovaonici u kojoj je boravio manji broj zatvorenika te da veći broj uopće nije znao za anketu.

⁶⁷¹ Nužno je primijetiti da odaziv ovisi i o motivaciji koja dolazi od strane upravitelja ustanove, odnosno voditelja tretmana, kao i osjećaju sigurnosti te odnosu povjerenja koji osuđenici gaje naspram osoblja unutar određenog kaznenog tijela.

⁶⁷² Podaci o ukupnom broju zatvorenika koji se nalaze na izvršenju kazne zatvora u svakoj pojedinoj ustanovi na dan anketiranja dostavljeni su mi uoči samog anketiranja od svake pojedine ustanove u kojoj je anketiranje provedeno.

Zatvor u Sisku	9	0	0 %
Zatvor u Splitu	69	21	30,43 %
Zatvor u Šibeniku	82	16	19,5 %
Zatvor u Varaždinu	20	7	35 %
Zatvor u Zadru	25	21	84 %
Zatvor u Zagrebu	176	21	11,9 %
Ukupno	1603	266	16,5 %

Uzevši u obzir udio anketiranih zatvorenika, koji iznosi 16,5 % svih pravomoćno osuđenih zatvorenika koji su na dan provođenja ankete nalazili u ustanovama u kojima je anketa provedena, zaključujem da se radi o značajnom broju. Kako sam navela, radi se o istraživanju kojem je cilj bio prvi put u Republici Hrvatskoj utvrditi zastupljenost okrutnog, neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja prema zatvorenicima iz perspektive samih zatvorenika. Naglašavam da se radi o prigodnom uzorku, kod kojeg se anketira skupina pojedinaca koji su u periodu provedbe istraživanja bili dostupni u određenoj prigodi⁶⁷³ – *in concreto*, nalazili se na izdržavanju kazne zatvora.⁶⁷⁴

Budući da se, kao što ćemo vidjeti iz omjera pozitivnih i negativnih odgovora, u odnosu na doživljeno iskustvo zlostavljanja za anketu nužno ne javljaju samo oni koji su takvo iskustvo imali, mali udio prijavljenih u pojedinim ustanovama može upućivati na to da su zatvorenici sumnjali u anonimnost ankete te strahovali od mogućih posljedica. Određeni broj zasigurno nije bio zainteresiran bilo stoga što takva iskustva nisu imali bilo stoga što su smatrali da sudjelovanje u anketi ni na koji način neće poboljšati njihovu poziciju.

Tablica 6. Zatvorenici anketirani u kaznionicama

Kaznionica	F	%
------------	---	---

⁶⁷³ O prigodnom uroku te njegovoj razlici u odnosu na dobrovoljni uzorak vidi Lamza Posavec, Vesna: Kvantitativne metode istraživanja dostupno na: <https://docplayer.net/36738454-Kvantitativne-metode-istrazivanja-anketa-i-analiza-sadrzaja.html> (4. 5. 2023.), O dobrovoljnom uzorku radilo bi se u slučaju da sam primjerice objavila cijelom hrvatskom narodu da provodim takvo istraživanje te zamolila one koji su ikada bili na izdržavanju kazne zatvora da popune upitnik.

⁶⁷⁴ Pavić, Dario, Uzorci i uzorkovanje, Metode kvantitativnih istraživanja, dostupno na: https://www.hrstud.unizg.hr/predmet/kmi_b?@=20sop (4. 5. 2023.).

Glina	33	41,8
Lepoglava	15	19
Turopolje	31	39,2
Ukupno	79	100

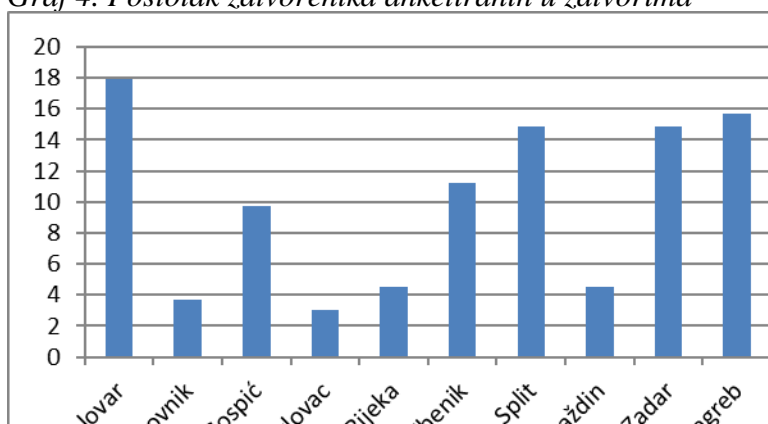
Od ukupno tri kaznionice u kojima je provedena anketa relativno najmanje zatvorenika (od ukupno anketiranih) anketirano je u Kaznionici u Lepoglavi, a relativno najviše u Kaznionici u Glini (Tablica 6).

Od ukupno 14 zatvora u Republici Hrvatskoj anketiranjem su obuhvaćeni zatvorenici koji su bili u deset zatvora (Tablica 7). Relativno najmanje zatvorenika (od ukupno anketiranih) anketirano je u Zatvoru u Karlovcu, a najviše u Zatvoru u Bjelovaru.

Tablica 7. Zatvorenici anketirani u zatvorima

Zatvor	F	%
Bjelovar	24	17,9
Dubrovnik	5	3,7
Gospić	13	9,7
Karlovac	4	3
Rijeka	6	4,5
Šibenik	15	11,2
Split	20	14,9
Varaždin	6	4,5
Zadar	20	14,9
Zagreb	21	15,7
Ukupno	134	100

Graf 4. Postotak zatvorenika anketiranih u zatvorima

10.3. Primijenjeni instrument

Za provođenje istraživanja kreiran je anketni listić, koji se sastojao od nekoliko pitanja:

- iskustvo nasilnog ponašanja te neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja u posljednjih 10 godina tijekom lišenja slobode
- obilježja ponašanja (mjesto, duljina trajanja ponašanja, osoba od koje su doživjeli takvo iskustvo)
- podnošenje pritužbi, prijava ili bilo kakvih pravnih lijekova
- rezultat pritužbi
- traženje novčane satisfakcije za pretrpljene povrede i
- dodatni podaci o psihičkom nasilju ili ponižavanju koje su zatvorenici pretrpjeli od strane službenih osoba ili drugih zatvorenika.

Temeljem dobivenih odgovora kreirane su dodatne varijable.

10.4. Način provođenja istraživanja

Istraživanje se odnosilo na vremensko razdoblje od 2010. do 2020., a provedeno je temeljem suglasnosti Ministarstva pravosuđa i uprave Republike Hrvatske (tadašnjeg Ministarstva pravosuđa). Istraživanje je prije provođenja u svakoj ustanovi najavilo zatvorsko osoblje, koje je pozvalo zatvorenike da se dobrovoljno prijave, te je potom anketiranje provedeno sa svim prijavljenim zatvorenicima. Anketa je provedena anonimno te na anketnom listiću nije tražen potpis ispitanika, već samo mjesto i datum provođenja istraživanja.⁶⁷⁵ Anketiranje je provedeno grupno, negdje u većim, negdje u manjim skupinama, a provodila sam ga osobno.⁶⁷⁶ Kod određenog (manjeg) broja nepismenih ispitanika odgovore je rukom zapisala doktorandica te je navedeno naznačila na anketnom listiću.

⁶⁷⁵ Ovdje treba napomenuti da je zatvorsko osoblje sastavljalo liste s popisom prijavljenih, kako je navedeno, iz organizacijskih razloga, što je dodatno moglo utjecati na eventualni odustanak ili neprijavlivanje za anketiranje.

⁶⁷⁶ U pojedinim ustanovama tehničku pomoć kod dijeljenja i sakupljanja anketnih listića doktorandici su pružili studenti Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Radi otklanjanja etičkih dvojbi s obzirom na specifičnost grupacije nad kojom je istraživanje provedeno zatražena je i dobivena suglasnost Etičkog povjerenstva Pravnog fakulteta u Zagrebu.⁶⁷⁷

10.5. Metoda obrade podataka

Zbog nominalnog karaktera varijabli korištene su deskriptivne metode obrade podataka (frekvencije i postoci), a gdje je to bilo moguće, statistička značajnost razlika testirana je hi-kvadrat testom.

10.6. Rezultati istraživanja

Osnovno pitanje koje je bilo postavljeno sudionicima glasilo je: „*Jeste li u posljednjih 10 godina tijekom lišenja slobode (tijekom uhićenja, u policijskoj postaji / jedinici za zadržavanje / pritvoru / istražnom zatvoru / tijekom izdržavanja kazne zatvora) bili izloženi bilo kakvom obliku nasilja – psihičkom ili fizičkom – te je li se prema Vama na bilo koji način neljudski i/ili ponižavajuće postupalo?*“

Kako je razvidno iz Tablice 8, više od polovice zatvorenika (57,7 %) iskazuje da je imalo takvo iskustvo.⁶⁷⁸

Tablica 8. Iskustvo nasilja te neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja

	F	%
Ne	99	42,3
Da	135	57,7
Ukupno	234	100

Graf 5. Iskustvo nasilja te neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja

⁶⁷⁷ Suglasnost Etičkog povjerenstva Pravnog fakulteta u Zagrebu za provedbu istraživanja izdana je od strane predsjednice Etičkog povjerenstva Aleksandre Korać Graovac 27. listopada 2020.

⁶⁷⁸ Ovaj postotak treba ipak uzeti s određenom ogradom jer postoji opasnost da neki zatvorenici pogrešno drže da neko postupanje potpada pod zlostavljanje, odnosno ponižavajuće i neljudsko postupanje, iako ne doseže ni minimalnu težinu po intenzitetu i trajanju, dok neki drugi zatvorenici možda ne žele pozitivno odgovoriti na to pitanje iz straha od odmazde ili drugih razloga. Stoga treba dopustiti mogućnost da je taj broj u stvarnosti možda manji, ali i možda i veći od ovog utvrđenog istraživanjem.

Podaci o iskustvu nasilja i neljudskog ili ponižavajućeg ponašanja analizirani su u odnosu na vrstu kaznenog tijela u kojem su sudionici anketirani. Iz Tablice 9 razvidno je kako su takva iskustva znatno prisutnija u zatvorima (58,5 %) ⁶⁷⁹ te nešto manje u kaznionicama (35,6 %), dok su najmanje zastupljena kod onih koji su anketirani u Zatvorskoj bolnici (5,9 %). Naravno, kod ocjenjivanja dobivenih rezultata valja imati na umu kako se pitanje nije odnosilo na konkretno kazneno tijelo u kojem su osobe anketirane, već na njihovo ukupno (desetogodišnje) iskustvo.

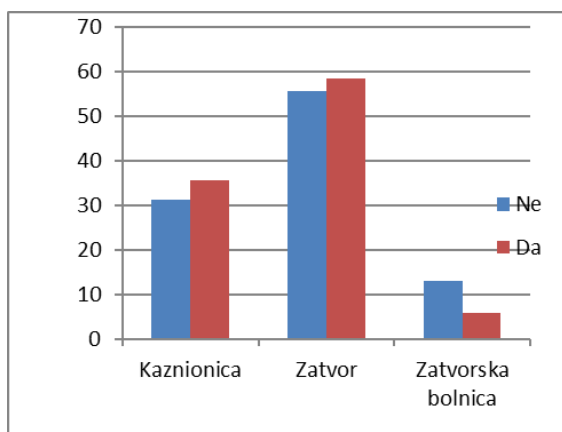
Tablica 9. Iskustvo nasilja te neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja prema vrsti kaznenog tijela (N=234)

	Ne	%	Da	%
Kaznionica	31	31,3	48	35,6
Zatvor	55	55,6	79	58,5
Zatvorska bolnica	13	13,1	8	5,9
Ukupno	99	100,0	135	100

$\chi^2=3,696$; $SS= 2$; $p<0,05$

Graf 6. Iskustvo nasilja te neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja prema vrsti kaznenog tijela (N=234)

⁶⁷⁹ Prema mojem mišljenju, ovako visok postotak nasilja te neljudskog i ponižavajućeg postupanja utvrđen je upravo u zatvorima budući da su to ustanove u kojima bi se, osim istražnih zatvora, trebale izdržavati kazne u trajanju do šest mjeseci te je fluktuacija zatvorenika veća nego u kaznionicama, pa je veća i mogućnost da dođe do neželjenog postupanja. Osim toga zatvorenici u zatvorima vrlo često nemaju mogućnost raditi niti se baviti drugim slobodnim aktivnostima, pa je i program izvršenja kazne zatvora vrlo sužen, a vrlo često su i prenapučeni. Sve su to faktori koji mogu dovesti do potrebe za discipliniranjem zatvorenika, koje se onda vrši ponekad dozvoljenim, a ponekad i nedozvoljenim metodama.

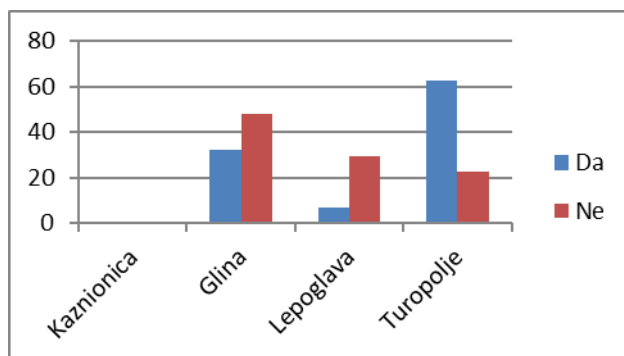
Ako se pogledaju podaci unutar pojedinog kaznenog tijela (Tablica 10), tada se uočava kako zatvorenici u Kaznionici u Glini najčešće imaju iskustvo nasilnog ponašanja te neljudskog ili ponižavajućeg ponašanja. I ovdje vrijedi ista napomena kao i kod prethodnih podataka – podaci ne govore nužno o tome da se to ponašanje događalo u konkretnom kaznenom tijelu. Dakle zatvorenici u Glini znatno češće od zatvorenika iz Lepoglave, a pogotovo od zatvorenika iz Turopolja, imaju iskustvo nasilnog ponašanja te neljudskog ili ponižavajućeg ponašanja.

Tablica 10. Iskustvo nasilja te neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja u kaznionicama

Kaznionica	Ne	%	Da	%
Glina	10	32,3	23	47,9
Lepoglava*	1	6,7	14	29,2
Turopolje	20	62,5	12	22,9
Ukupno	31	100	49	100

$\chi^2=16,088$; $SS=2$; $p<0,01$

Graf 7. Iskustvo nasilja te neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja u kaznionicama

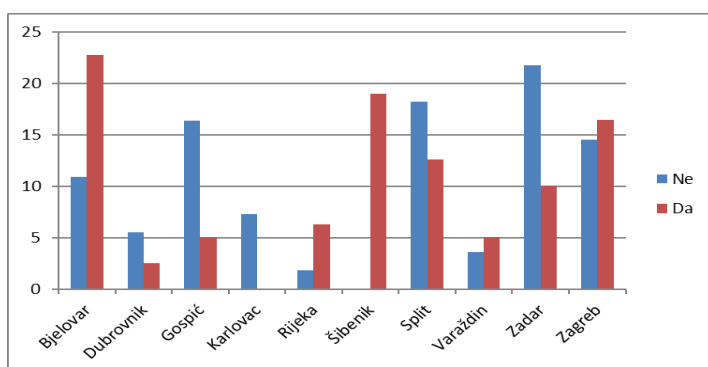

Kada govorimo o zatvorima, podaci prezentirani u Tablici 11 upućuju na veću zastupljenost iskustva nasilja te neljudskog ili ponižavajućeg ponašanja u zatvoru u Bjelovaru, Šibeniku i Zagrebu,⁶⁸⁰ dok su takva iskustva relativno najrjeđe zastupljena kod zatvorenika u zatvoru u Dubrovniku, Gospiću i Varaždinu. S obzirom na opažene frekvencije po pojedinim kategorijama, nije provjeravana statistička značajnost uočenih razlika.

Tablica 11. Iskustvo nasilja te neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja u zatvorima

Zatvor	Ne	%	Da	%
Bjelovar	6	10,9	18	22,8
Dubrovnik	3	5,5	2	2,5
Gospić	9	16,4	4	5,1
Karlovac	4	7,3	0	0
Rijeka	1	1,8	5	6,3
Šibenik	0	0	15	19
Split	10	18,2	10	12,6
Varaždin	2	3,6	4	5,1
Zadar	12	21,8	8	10,1
Zagreb	8	14,5	13	16,5
Ukupno	55	100	79	100

Graf 8. Iskustvo nasilja te neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja u zatvorima

⁶⁸⁰ U odnosu na Zatvor u Zagrebu, mišljenja sam da se ovako visok postotak javlja zbog činjenice da se radi o jednom od najvećih zatvora u državi, u kojem često nastavljaju izdržavati kaznu zatvora bivši istražni zatvorenici, kojih je pak najviše zbog područja nadležnosti Županijskog suda u Zagrebu kao jednog od najvećih sudova u državi. Također, ponavljam, u zatvorima se radi o velikoj fluktuaciji zatvorenika, ali važan je čimbenik i konstanta prenapučenost Zatvora u Zagrebu te nemogućnost rada. Naime, kao što je to utvrđeno u sada već većem broju presuda ESLJP-a, Ustavno sudu te prvostupanjskih i drugostupanjskih građanskih sudova, u Zatvoru u Zagrebu zatvorenici su 22 sata zatvoreni u ćelijama. Sve navedeno predstavlja čimbenike koji otežavaju očuvanje reda, a on se onda uvodi različitim metodama.

U nastavku analize prikazuju se podaci samo za one slučajeve u kojima su zatvorenici iskazali iskustvo nasilnog ponašanja te neljudskog i/ili ponižavajućeg ponašanja (N=135).

Od sudionika istraživanja tražilo se da opišu događaje, mjesto, dužinu trajanja takva postupanja te osobu od koje su doživjeli takvo postupanje. Neki zatvorenici nisu dali odgovor na to pitanje, a iz anketnih listova u kojima su zatvorenici napisali traženo „izvučeni“ su podaci koji se prezentiraju u nastavku.

Sami odgovori zatvorenika sažeto su prikazani u Tablici 12.

Tablica 12. Opis doživljenih ponašanja

<i>– u policijskoj postaji u više navrata kada su htjeli silom doći do rezultata svojeg ispitivanja, pa makar i ne znam o čemu se radi, pa su fizički nasrtali i udarali u predjelu leđa i glave, a poslije toga me stavili 72 h u pritvoreničku jedinicu samo da to prođe</i>
<i>– nagovarali su me da povučem izjavu protiv službene osobe, a ja sam kasnije dobio optužnicu za lažnu dojavu i završio u zatvoru</i>
<i>– prilikom ispitivanja o kaznenom djelu u policijskoj postaji 48 sati sam bio bez vode i hrane i psihički maltretiran, tako da mi je slomljena ruka, što je navedeno da sam se ozlijedio pri počinjenju kaznenog djela</i>
<i>– svi oblici psihičkog zlostavljanja od zabrane liječenja do lažnih izvještaja, doslovno sadističko zlostavljanje organiziranog kriminala pod zaštitom države</i>
<i>– prilikom oduzimanja slobode u policijskoj postaji bio sam izložen psihičkom maltretiranju od strane jednog djelatnika u smislu snimanja mobitelom te smijeha i upućivanja pogrdnih riječi</i>
<i>– pravosudni policajac mi je lupio šamar u sobi te sam ga tražio broj značke i rekao da pozove dežurnog, što je on odbio, a kad je dežurni došao, počeli su me obojica maltretirati; to se opetovano dešava uvijek kada se izjasnim kao bivši ovisnik; svaka službena osoba koja ima ovlasti da odlučuje o mojoj sudbini</i>
<i>– u policijskoj postaji su me tukli samo zato što imam tetovaže po rukama i zato što su oni skloni sadizmu i zato što sam pripadnik navijačke skupine se prema meni ponašaju kao prema stoci</i>
<i>– u zatvoru me napao drugi zatvorenik te sam tražio doktora, ali ga nisam dobio, krvario sam iz nosa, komandiri su me udarili i premjestili u drugu sobu i čim se žalim, dobijem po glavi</i>
<i>– u istražnom zatvoru komandiri su rekli zatvorenicima da me maltretiraju, u policijskoj postaji me</i>

<i>policija tukla da priznam i da će me pustiti, udarili su mi šamar, u zatvoru me načelnik vrijeđao, a komandir mi govorio da ne smijem pričati romski i dobio sam šamar zbog pritužbe</i>
<i>– oko dva mjeseca prijetnje i fizički i psihički</i>
<i>– od policije sam dobio batina, prisilno sam priznao kazneno djelo koje mi se stavlja na teret od šest mjeseci</i>
<i>– u zatvoru su me istukla dva pravosudna policajca i imao sam modrice po tijelu, i to zato jer sam zvonio i tražio pomoć zbog maltretiranja od drugog zatvorenika, a dobio sam batine i zbog romske nacionalnosti</i>
<i>– doživio sam to nebrojeno puta u policijskim postajama, a isto tako doživio sam u 4 zatvora; u zatvoru me tuklo 6 policajaca i nanijelo mi teške ozljede, trpio sam teror zatvorskog liječnika, a ovdje u zatvoru od pojedinih stražara trpim stalna vrijeđanja i omalovažavanja</i>
<i>– od policije sam dobio batina, prisilno sam priznao kazneno djelo koje mi se stavlja na teret šest mjeseci</i>
<i>– svakodnevno se susrećem s nekim oblikom nasilja u zatvoru, tj. već dvadeset godina se nalazim po hrvatskim zatvorima i imao sam samo 18 godina kad sam prvi put završio u zatvoru; bio sam brutalno isprebijan u kaznionici, pravosudni policajci su mi razbili zube te mi prijetili ako kome šta kažem i to je ostavilo trag i ožiljke</i>
<i>– u policijskoj postaji u više navrata su me maltretirali i tukli zbog djela koje nisam počinio, čak su mi davali novac da radim za njih i da im odajem informacije, što sam odbio; bilo je toliko maltretiranja od strane policije da sam morao iseliti u inozemstvo.</i>
<i>– kad sam lišen slobode od strane krim-inspektora sam udaren</i>
<i>– od pravosudnog policajca sam pošprican suzavcem</i>
<i>– u zatvoru se komandir fizički izivljavao na meni i prijetio mi da će me ubiti, a njegov kolega me udarao koljenom u glavu dok sam ležao na podu; moje pritužbe načelniku su bacilli u smeće</i>
<i>– u zatvoru sam napadnut od strane dva pravosudna policajca, trajalo je 20 minuta, a tijekom uhićenja sam jednom prilikom imao slomljenu šaku te sam trebao na operaciju</i>
<i>– u zatvoru su mi prijetili likvidacijom, zlostavljali me, vrijeđali i mučili te lažno optužili da sam ih napao; istog dana kasnije drugi policajci su me izudarali palicama, rukama i nogama i lažno me optužili da sam pružao aktivni otpor</i>
<i>– u kaznionici su me u par navrata istukli pravosudni policajci, i to na odjelu pojačanog nadzora, a također me se diskriminiralo na bazi vjere</i>
<i>– bio sam jako maltretiran od policije te sam mučen i psihički zlostavljan, a pravosudni policajci vrijeđaju moju romsku naciju i ukidaju mi moja prava</i>

<i>– u kaznionici otkad sam došao trpim fizičke napade, prijetnje smrću i vrijeđanja po nacionalnoj osnovi te ma je strah za svoj život i sebe</i>
<i>– prilikom hapšenja su me prebili u policijskoj postaji i još sam dobio optužnicu da sam ja njih napao</i>
<i>– pretučena sam od strane policajca u stanici u ćeliji zbog cigarete koju sam zapalila</i>
<i>– u zadnjoj godini izdržavanja kazne sam umjesto tablete za bolove dobio dva puta šakom i dva šamara</i>
<i>– kad sam bio hapšen, bačen sam na pod i bio vučen 2–3 metra i imao sam ozljede koje su kasnije zataškane</i>
<i>– u zatvoru sam napadnut od strane pravosudne policije zbog toga što sam branio prijatelja dok smo kuhali kavu</i>
<i>– od policije je bilo fizičkog nasilja u više navrata</i>
<i>– verbalno i fizički sam zlostavljan od strane službenih osoba, prijetili su mi smrću, šamarali me, udarali me rukama, nogama i pendrecima</i>
<i>– prilikom pretresa automobila jedan inspektor mi je rekao da će mi razbiti nos ako ne zatvorim gubicu</i>
<i>– prilikom privođenja sam prisiljen kleknuti iza službenog vozila te sam udaran s leđa po glavi uz vrijeđanje</i>
<i>– u policijskoj postaji mi nisu dali da spavam niti da prilegnem te su mi napisali da ne želim odvjetnika, a nisu mi dali ni da jedem</i>
<i>– cijelo vrijeme se odnose prema meni kao prema predmetu ili statističkom broju</i>
<i>– u policijskoj postaji prilikom obavijesnog razgovora bio sam izložen psihičkom i fizičkom maltretiranju da bi od mene izvukli priznanje i nakon šest sati sam pušten kući, a da nisam dobio ni potvrdu da sam tamo bio</i>
<i>– u policijskoj postaji, dok sam bio vezan s rukama na leđima, policijski službenici su me tukli</i>
<i>– prilikom privođenja u policijsku postaju dolazilo je do prisile na priznavanje kaznenog djela raznim načinima, od fizičkog do psihičkog maltretiranja</i>
<i>– kad sam u pripitom stanju išao doma i pjevao po ulici, zaustavili su me policajci i srušili na pod, ja sam se opirao i rekao da ću ih tužiti, a nakon toga su mi napisali napad na službenu osobu i zbog toga služim ovu kaznu koju nisam zaslužio</i>
<i>– zbog stegovnog postupka mi je skinuta terapija kao kazna, a bez terapije ne mogu, a oduzela mi ju je ista osoba koja mi ju je propisala</i>
<i>– prilikom izdržavanja kazne nasilno sam pretučen od strane komandira i sve je to zabilježeno od strane voditelja smjene</i>

<i>– u istražnom zatvoru sam bio izložen psihičkom i fizičkom nasilju od strane zatvorenika po nalogu odgovorne osobe da se postigne zadani cilj</i>
<i>– u kaznionici sam bio ponižavan od strane pravosudne policije i uprave jer sam ih prijavio nadležnim institucijama zbog sumnje u počinjenje kaznenih djela meni na štetu te su mi montirali stegovne postupke</i>
<i>– zavezali su mi lisice, pa su mi otekale šake i ruke, dali su mi da potpišem, ali nisam znao što i nisam imao naočale, niti su mi rekli što potpisujem, i dan danas imam posljedice</i>
<i>– da, bilo je toga ovdje u kaznionici i sve sam prijavio i sve je to, naravno, zataškano od strane kaznionice</i>
<i>– ispitivanje koje je trajalo 36 sati bez spavanja i nisam imao mogućnosti sjesti, uz to bahatost policajaca i verbalno ponižavanje</i>
<i>– u zatvoru sam 96 sati proveo u gumenjari, gdje sam pretučen od pravosudnih policajaca</i>
<i>– od policijskih djelatnika, kada su me istukli, odveli su me na šivanje u bolnicu, a zatim smjestili u istražni zatvor</i>
<i>– od policijskih službenika diskriminacija, nepravda, fizički napad, prisile da se priznaju djela za koja nisam kriv, namještanje kaznenih djela, mržnja prema manjinama, vrijeđanja na rasnoj osnovi, psovanje, tretiranje kao prema životinji, i to već 20 godina bez prestanka</i>
<i>– doživio sam psihičko nasilje od strane policijske postaje, uhitili su me bez razloga, a onda ispitivali za djela koja su bila počinjena u okolini</i>
<i>– tijekom ispitivanja tukli su me, prijetili palicama i tjeroali na priznavanje djela te su podvaljivali lažne dokaze</i>
<i>– doživio sam psihičko nasilje u zatvoru, vrijeđanje, psovanje Roma, puno puta sam gledao kako službene osobe tuku zatvorenike i kako ih stavljaju u samice i gumenjare</i>
<i>– u policijskoj postaji, u jedinici za zadržavanje, neljudsko ponašanje, od toga da mi nisu dali vode za piće do toga da nisu puštali na toalet</i>
<i>– pri uhićenju zvjerski sam premlaćen od strane trojice policajaca te odveden u šumu i prebijen; podnio sam tužbu ODO-u, koji me je tri puta odbio, onda je Europski sud presudio da sam u pravu</i>
<i>– kod tri policijske postaje doživio sam fizičko i verbalno maltretiranje, a kod jedne sve vrste osim silovanja, maltretiranje, pothranjenost do zaražavanja HCV-om C</i>
<i>– često sam maltretiran fizički i psihički od strane policajaca pri privođenju na način da bi me se ispitivalo i držalo u postaji po dva dana bez hrane i moje propisane terapije, čekali bi da počnem „krizirati“ misleći da ću valjda tada priznati, često im je uspijevalo i danas, nažalost, zbog toga robijam 2 godine i 4 mjeseca</i>

<i>– osobno ne želim imenovati zbog straha od nemogućnosti dobivanja beneficija, ali takvih nasilnih, nemilih događaja ima često i na više nivoa, a zatvori su na nivou feudalne Europe</i>
<i>– u policijskoj postaji prilikom uhićenja od strane višeg policijskog službenika sam psihički i fizički maltretiran</i>
<i>– ja sam bio pretučen i odbio sam liječničku pomoć, a onda je došla policija i mene su pokupili i držali u policijskoj postaji, nisu mi htjeli lisice popustiti i time sam im postao naporan, policajac inspektor je ušao u ćeliju i udario me šakom te cipelario</i>
<i>– na parkiralištu sam napadnut od strane policajca koji je bio na tzv. “čeki”, izašao je iz civilnog auta i pod prijetnjom službenog pištolja naredio da legnem na zemlju i udario me par puta u slabine i bubrege; poslije sam pušten od strane državnog odvjetnika kao da se ništa nije dogodilo</i>
<i>– u zatvoru su nas stražari često vrijeđali i životinjski tretirali, npr. nisu davali tuširanja te prijetili nasiljem</i>
<i>– krim-istraga 72 sata privođenja uz izbijene zube i razbijenu glavu</i>
<i>– u kaznionici mi je umro cimer i bili smo prisiljeni pod prijetnjom napisati izjave u korist zatvora, nismo to htjeli učiniti pa nam se prijetilo, šamaralo se naše cimere, teško je to bilo gledati i nositi se s time, a onda su nas poslali u druge zatvore; u mojih 12 godina robije to me najviše dotuklo.</i>
<i>– izrugivanje na račun sada mogeg pokojnog oca, koji je također ovdje izdržavao kaznu, ovo je privatni zatvor i rade sve kako ih je volja</i>
<i>– bio sam maltretiran od strane policije narko-odjela, razbili su mi staklo od auta i stavili na glavu repetirani pištolj i cijelo to vrijeme su mi psovali pokojnu majku i mene</i>
<i>– mlaćen, ponižavan, prebijan, silovan pendrekom, držan kroz prozor za hlače dok ne propjevam, klečao na sitnom kamenju, šamaran, izbijeni zubi</i>
<i>– u toliko navrata izložen nasilju da više i ne registriram</i>
<i>– bio sam premlaćivan u više navrata</i>
<i>– policijsko maltretiranje za vrijeme ispitivanja, i to po više sati</i>
<i>– tijekom uhićenja sam psihički i fizički zlostavljan isključivo zbog svoje prošlosti i na taj način je iz mene pokušavano izvući priznanje za nešto što nisam kriv, a za vrijeme izdržavanja kazne sam puno puta doživio omalovažavanje i psihičko zlostavljanje od strane pravosudnih policajaca</i>
<i>– bio sam priveden u policijsku postaju, gdje su me pod prisilom tjeroali za djela koja nisam počinio te me počeli tući i izudarali na osnovu nepriznavanja kaznenog djela koje nisam počinio</i>
<i>– bilo je fizičkog i psihičkog maltretiranja na način da sam znao biti bespotrebno isprebijan te sam doživio svakakve uvrede; sve se to dogodilo i u policiji i u zatvoru od strane policajaca</i>
<i>– u policijskoj postaji su me uhićivali i držali po 24 sata bez naloga za uhićenje</i>

<i>– u policiji tučen, vrijeđan i ponižavan više puta tokom zadnjih 10 godina, u zatvoru ponižavan zbog uzimanja terapije, vrijeđan bez razloga te ucjenjivan u slučajevima kada sam to htio nekome reći</i>
<i>– u policiji isprepadan, vrijeđan i pretučen od policajca</i>
<i>– u policijskoj postaji nehumani uvjeti, ponižavanje, šamaranje</i>
<i>– u policijskim postajama su me udarali</i>
<i>– permanentno me se fizički i psihički zlostavlja, o čemu sam pisao i usmeno upozorio nadležne u zatvorskom i sudskom sustavu, ali nisam naišao na razumijevanje; štoviše, smatram da takvo maltretiranje potječe od institucija sustava zbog vrste kaznenih djela za koje sam nepravедno osuđen</i>
<i>– u policijskoj postaji doživio sam fizički napad od strane interventne policije, u tom napadu mi je bio slomljen nos, taj događaj se odvio u prostorijama policijske postaje i za to nitko ne odgovara</i>
<i>– fizičko i zdravstveno iscrpljivanje te psihičko zlostavljanje i trovanje tabletama</i>
<i>– fizičko i psihičko maltretiranje te maltretiranje moje obitelji je normalna pojava u hrvatskom društvu</i>
<i>– prilikom uhićenja od strane krim-policije za droge iskoristio sam svoje pravo šutnje, što se njima nije svidjelo i zadobio sam više udaraca nogom u rebra, pa čak i kada sam se nalazio na podu, sve zato jer nisam htio reći gdje živim; boljela su me rebra naredna četiri mjeseca</i>
<i>– lišavanje slobode na temelju proizvoljne procjene policajaca, psihičko i fizičko zlostavljanje te uskraćivanje informacija o pravima, dva puta dok sam bio maloljetnik i dva puta otkada sam punoljetan u trajanju duljem od 24 sata, bez odvjetnika ili bilo kakve pomoći i bez ikakve dokazane krivnje</i>
<i>– doživljavao sam psihičko nasilje u policijskim postajama zbog toga što sam Srbin po nacionalnosti</i>
<i>– policijska postaja, vrijeđanje po nacionalnoj osnovi i pretučen</i>
<i>– bio sam priveden u policijsku postaju te vezan u stanici i nakon toga istučen od strane policije i njihovih službenika, to se sve dogodilo dok sam bio vezan i nakon toga su me u prostoriji gdje piju kavu istukli na podu i tako vezanog bacili u samicu, imaju snimljeno sve na kameri, ali se ne uzima u obzir jer sam ja navodno prvi napao njih te da sam bio pod utjecajem alkohola i droga, a oni su primijenili silu da me smire</i>
<i>– uključivali su moju familiju u moja nedjela, štopanje na cesti u prosjeku 3–4 puta tjedno i detaljan pregled nasred ulice gdje bi zaustavljali promet u oba smjera</i>
<i>– prilikom uhićenja zadobio sam tjelesne ozljede, sada za vrijeme istražnog zatvora ne pruža mi se propisana terapija i preporučena liječnička pomoć</i>
<i>– prilikom uhićenja su zajedno sa mnom uhićene i moje kćeri, koje su odvedene u drugu policijsku postaju, i tom prilikom su od mene iznudili potpis za deset kaznenih djela koja nisam počinio kako bi</i>

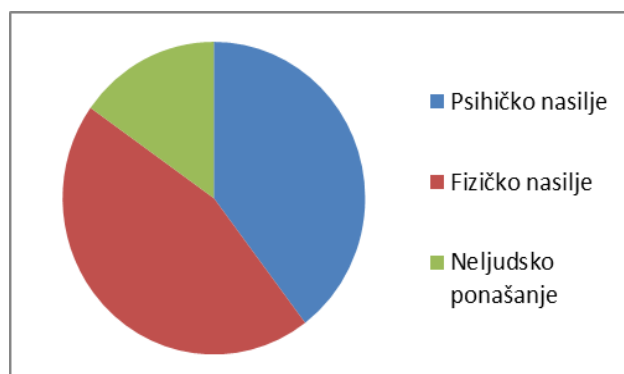
<i>prestali maltretirati moje kćeri, koje su držali cijelo vrijeme</i>
<i>– tijekom uhićenja u policijskoj postaji te jedinici za zadržavanje trajanje je bilo nekada danima, nekada satima, fizičko i psihičko zlostavljanje od strane policijskih službenika</i>
<i>– u kaznionici od strane agresivnih zatvorenika i loših policajaca</i>
<i>– prilikom privođenja udaranje od strane policije, prilikom izdržavanja kazne psihičko maltretiranje od strane pravosudne policije u vidu psovki i provokacija</i>
<i>- u policijskoj postaji 48 sati fizičko i psihičko maltretiranje primjerom izgladnjivanja, šamaranja i nepotrebnog vrijeđanja na zahtjev da ne drukam osobu nevezano za djelo koje sam počinio ili nisam; nakon 48 sati pustili bi me na slobodu, s time da nisam drukao, a čak u nekim slučajevima ni počinio djelo</i>
<i>– ne želim odgovoriti radi svoje sigurnosti</i>
<i>– ne želim odgovoriti</i>
<i>– bilo je prebijanja od strane pravosudne policije i obične, i to da su mi na rukama bile lisice, a njih šestero, i to nisu gledali gdje udariti</i>
<i>– tukli su me pravosudni policajci u zatvoru, sakrivali su istinu kad bih upozorio na propuste, upravitelj je sakrio smrt jednog zatvorenika, kada sam progovorio o tome, prebacio me u drugi zatvor</i>
<i>– na svakom uhićenju je bilo premlaćivanja, maltretiranja i ostalog, to se dešavalo u policijskim postajama</i>
<i>– bilo je od zatvorskih službenika mnogo puta takvih problema, tj. terora i ostalog udaranja te neljudskog ponašanja</i>
<i>– na selu su me hapsili, trajalo je cijeli dan</i>
<i>– fizičko maltretiranje od više zatvorskih službenika u zatvoru, bilo je i prijetnji</i>

Temeljem opisa ponašanja donosio se zaključak o vrsti ponašanja. Nastojalo se (koliko je to bilo moguće) razgraničiti psihičko nasilje, fizičko nasilje te neljudsko ponašanje. Podaci su bili dostupni u ukupno 135 anketnih lista. U gotovo polovici anketnih listova bilo je zastupljeno više vrsta doživljenog nasilja, pa zbroj pojedinačnih oblika nasilnog i neljudskog ponašanja premašuje broj anketnih listova, tj. zatvorenika.

Iz Tablice 13 je razvidno kako su psihičko i fizičko nasilje zastupljeni u vrlo bliskom opsegu (kod dvije trećine zatvorenika), dok je neljudsko ponašanje prisutno u oko jednoj petini slučajeva.

Tablica 13. Vrsta doživljenog ponašanja (N=135) Graf 9. Vrsta doživljenog ponašanja (N=135)

	F	%
Psihičko nasilje	73	54,1
Fizičko nasilje	83	61,5
Neljudsko ponašanje	28	20,7

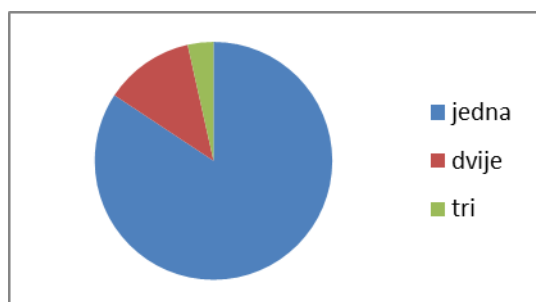

Jedno od obilježja koje se nastojalo utvrditi uvidom u dostupne podatke odnosilo se na lokaciju, tj. situaciju. Podatke je bilo moguće prikupiti u 115 anketnih listova. Određeni broj zatvorenika iskazao je više situacija, tj. lokacija (Tablica 14), dok u 20 anketnih listića nije bilo navedeno mjesto gdje se postupanje dogodilo. Najzastupljenija su ipak bila iskustva jedne lokacije, tj. situacije.

Tablica 14. Broj lokacija/situacija u kojima je doživljeno nasilje te neljudsko i/ili ponižavajuće postupanje (N=115)

	F	%
Jedna	97	84,3
Dvije	14	12,2
Tri	4	3,5

Graf 10. Broj lokacija/situacija u kojima je doživljeno nasilje te neljudsko i/ili ponižavajuće postupanje (N=115)

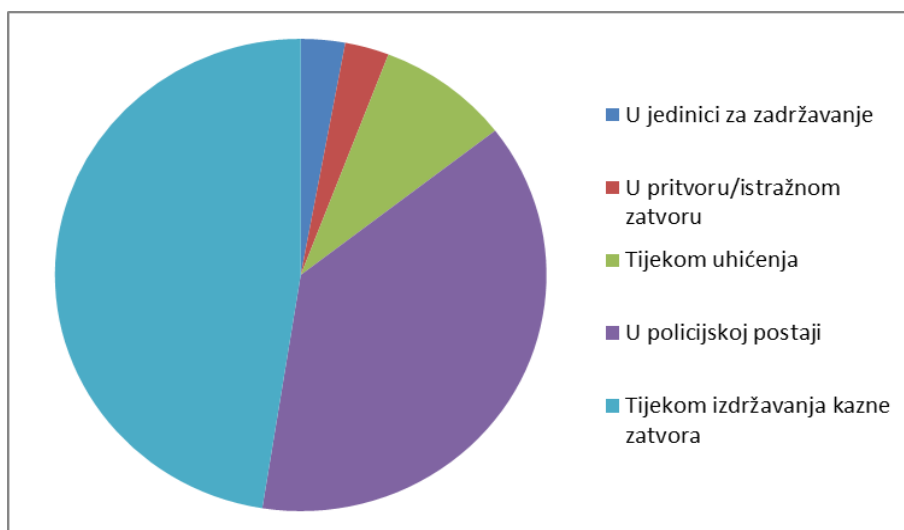

Drugo obilježje koje je analizirano odnosi se na samu lokaciju, tj. situaciju koja je navedena u anketnim listovima. U 137 anketnih listića bilo je moguće razlikovati lokacije, tj. situacije, od toga je u dva anketna listića bilo upisano nepoznato, u 13 je bilo upisano nepoznato gdje, a u 5 nije bilo upisano ništa. Najzastupljenije lokacije odnosile su se na kaznionice ili zatvore tijekom izdržavanja kazne zatvora (47,4 %), dok na drugom mjestu odmah slijede policijske postaje (37,9 %), što je prikazano u Tablici 15. Važno je imati na umu da je određeni broj zatvorenika doživio analizirana ponašanja na više lokacija, primjerice tri zatvorenika tijekom uhićenja i u policijskoj postaji, šest zatvorenika tijekom uhićenja i tijekom izdržavanja kazne zatvora, osam zatvorenika u policijskoj postaji i tijekom izdržavanja kazne zatvora.

Tablica 15. Gdje je doživljeno nasilno ponašanje (N=137)

	F	%
Tijekom uhićenja	12	8,7
U policijskoj postaji	52	37,9
U jedinici za zadržavanje	4	2,9
U pritvoru/istražnom zatvoru	4	2,9
Tijekom izdržavanja kazne zatvora	65	47,4

Graf 11. Gdje je doživljeno nasilno ponašanje (N=137)

Iz navedenog dakle proizlazi da se nasilničko ponašanje, odnosno neljudsko i ponižavajuće postupanje, najčešće javlja tijekom izdržavanja kazne zatvora, dakle u zatvorima i kaznionicama (gotovo polovica od svih mjesta gdje je doživljeno takvo postupanje). Na drugom mjestu gdje je takvo postupanje doživljeno nalaze se policijske postaje (u 37,9 % slučajeva).

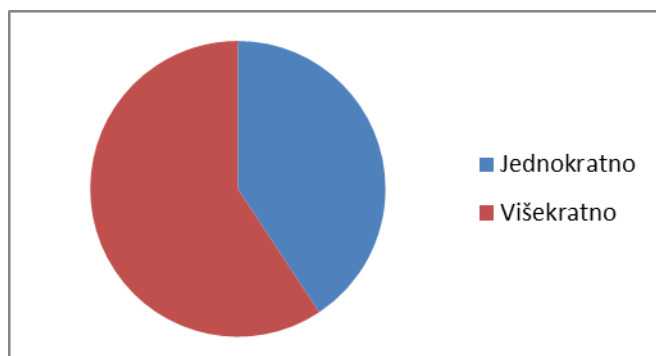
Prema rezultatima istraživanja, takvo postupanje najrjeđe se javlja u jedinicama za zadržavanje te istražnim zatvorima. Ne mogu naći logično obrazloženje za takav rezultat, osim što mogu pretpostaviti da ispitanici kod navođenja mjesta gdje su doživjeli takvo postupanje možda nisu znali razgraničiti policijsku postaju od jedinica za zadržavanje te zatvor od istražnog zatvora. Također, mogući je razlog no taj smatram manje vjerojatnim, da se kod pritvorenika i istražnih zatvorenika, s obzirom na činjenicu da kazneni postupak tek započinje ili je u tijeku, u značajnijoj mjeri poštuju ljudska prava.

Sljedeće obilježje koje je bilo moguće analizirati odnosilo se na duljinu trajanja neadekvatnog ponašanja. Tako je iz Tablice 16 razvidno kako se u gotovo dvije trećine slučajeva radilo o višekratnom iskustvu. Napominje se da u ukupno 22 ankete nije upisano ništa.

Tablica 16. Trajanje nasilnog te neljudskog i/ili ponižavajućeg ponašanja

	<i>F</i>	<i>%</i>
<i>Jednokratno</i>	46	40,7
<i>Višekratno</i>	67	59,3

Graf 12. Trajanje nasilnog te neljudskog i/ili ponižavajućeg ponašanja

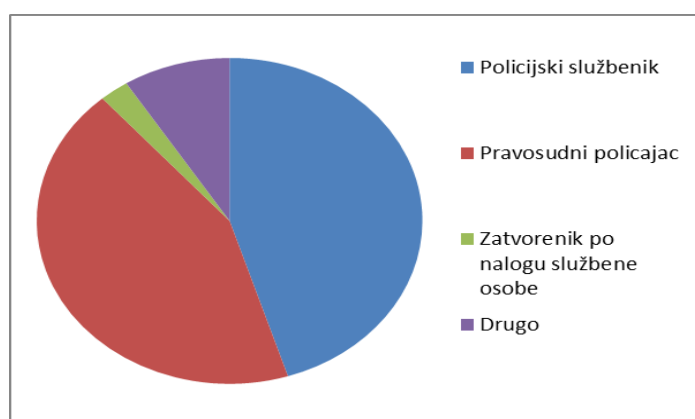

Podatak o osobi koja se neprimjereno ponašala prema zatvoreniku bilo je moguće izolirati u 97 anketnih listova. U određenom broju slučajeva jedan zatvorenik bio je izložen nasilnom te neljudskom ili ponižavajućem postupanju od strane više osoba, pa zbroj frekvencija premašuje broj anketnih listova u kojima su bili prisutni ti podaci. Iz Tablice 17 razvidno je kako se u podjednakom omjeru radilo o pravosudnim policajcima te policijskim službenicima.

Tablica 17. Počinitelj (N=107)

	F	%
Policijski službenik	55	56,7
Pravosudni policajac	53	54,6
Zatvorenik po nalogu službene osobe	3	3,1
Drugo	11	11,3

Graf 13. Počinitelj (N=107)

Od ostalih osoba za koje zatvorenici tvrde da su se neljudski ili ponižavajući ponašale prema njima navode se: drugi zatvorenik, referent uprave zatvora te drugo osoblje, inspektor,

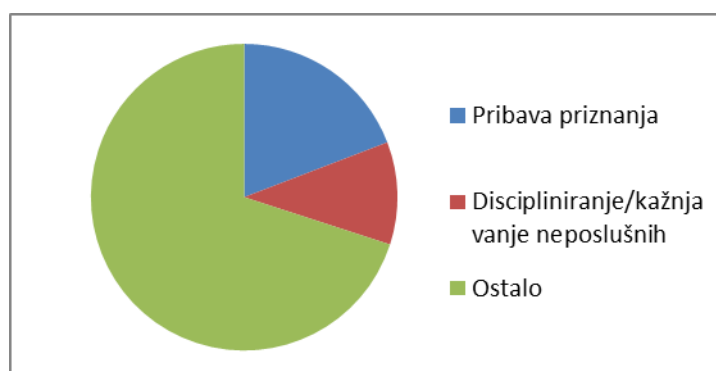
interventna policija, šef policijske postaje, uprava zatvora, načelnik, referentica, zatvorski liječnik, sudac izvršenja te doministica pravosuđa.

Uvidom u opis ponašanja koje su zatvorenici doživjeli nastojao se utvrditi motiv postupanja službene osobe, što je bilo moguće za 118 zatvorenika i prikazano je u Tablici 18. Od poznatih motiva najznačajnija je pribava priznanja, koju slijedi discipliniranje neposlušnih ili njihovo kažnjavanje. Kod dvojice zatvorenika utvrđeno je postojanje dvaju motiva. Najzastupljeniji su bili „ostali“ motivi, koji su navedeni niže u tekstu ispod Tablice 18.

Tablica 18. Motiv postupanja službene osobe prema percepciji zatvorenika (N=118)

	F	%
Pribava priznanja	23	19,5
Discipliniranje/kažnjavanje neposlušnih	13	11,0
Ostalo	84	71,2

Graf 14. Motiv postupanja službene osobe (N=118)

Rezultat istraživanja u odnosu na motiv postupanja prema viđenju zatvorenika me je iznenadio.

Naime proizlazi da je motiv okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja u tek 19,5 % slučajeva pribava priznanja, zatim u 11 % discipliniranje neposlušnih, dok čak 71,2 % otpada na kategoriju „ostalo“.

Motivi koji potpadaju pod kategoriju „ostalo“, prema opisu zatvorenika, jesu: demonstracija sile, postojanje tetovaža na tijelu zatvorenika, pripadnost navijačkoj skupini, utjecaj alkohola, ovisnost, nacionalnost, osobito srpska i romska, zvonjenje i traženje pomoći za drugog zatvorenika, romski jezik te pisanje pritužbi, državljanstvo BiH, traženje liječnika i premještanja u drugu sobu, inzistiranje na vlastitoj nevinosti, homoseksualna orijentacija, diskriminacija na osnovi bolesti, pružanje aktivnog otpora, prijava nadležnim institucijama, psihičko zlostavljanje bez motiva, upozoravanje na propuste te vrsta počinjenog kaznenog djela.⁶⁸¹

Osobito su zanimljiva dva izdvojena motiva – jedan zato što „oni misle da su bolji od njih i jer misle da ne zaslužuju poštovanje“, a drugi zato što „pravosudni policajac radi u disko klubu i umoran dolazi i izivljava se“.

Sljedeće pitanje koje je postavljeno zatvorenicima odnosilo se na to jesu li povodom doživljenog nasilnog ponašanja, odnosno neljudskog ili ponižavajućeg postupanja podnosili kakve pritužbe, prijave ili bilo kakve pravne lijekove.

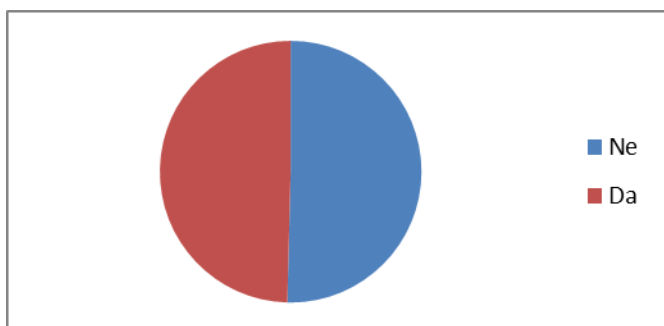
Iz Tablice 19 razvidno je kako je 133 zatvorenika odgovorilo na to pitanje te kako je podjednak broj zatvorenika koji je poduzeo neke radnje i onih koji nisu napravili ništa. U ukupno dva anketna listića nije zaokruženo ništa.

Tablica 19. Podnošenje bilo kakvih pritužbi, prijava ili pravnih lijekova u odnosu na nasilno ponašanje te neljudsko ili ponižavajuće postupanje

	F	%
Ne	67	50,4
Da	66	49,6
Ukupno	133	100,

⁶⁸¹ Zaključujem da su opisi motivacije postupanja amorfniji te da mogu biti rezultat manipulacije zatvorenika, ali i da se može raditi o njihovoj percepciji zlostavljanja, koja odstupa od definicije samog zlostavljanja.

Graf 15. Podnošenje bilo kakvih pritužbi, prijave ili pravnih lijekova u odnosu na nasilno ponašanje te neljudsko ili ponižavajuće postupanje

Sljedeća pitanja analizirana su za skupinu zatvorenika koji jesu poduzeli određene pravne radnje u vidu pritužbe, prijave ili pravnog lijeka te su bili ponuđeni sljedeći odgovori: a) pritužba upravitelju, b) pritužba sucu istrage ili raspravnom sucu, c) zahtjev za sudsku zaštitu sucu izvršenja, d) kaznena ili stegovna prijava i e) ostalo.

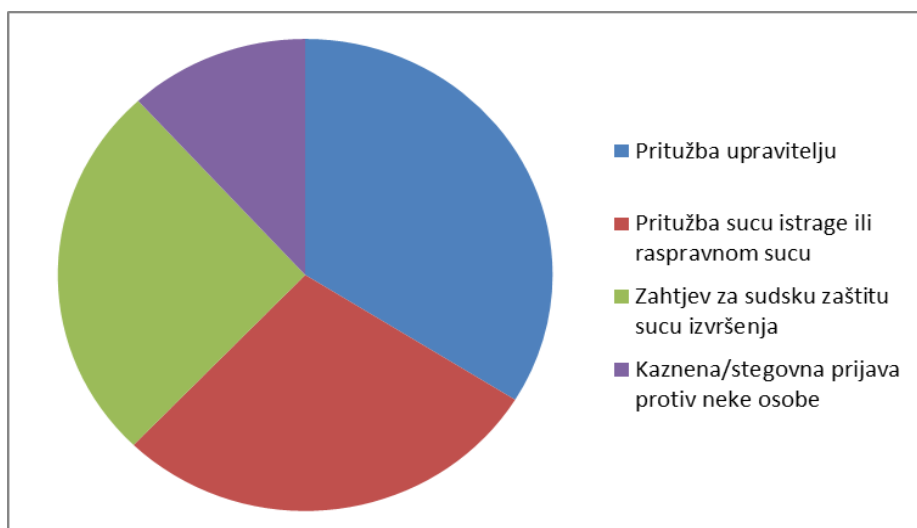
Dakle pitanje se odnosilo na vrstu poduzete pravne radnje. Dva zatvorenika nisu odgovorila, u 22 anketna lista odabrana je samo jedna radnja, dok iz preostalih proizlazi da su zatvorenici poduzeli više ponuđenih pravnih radnji. Tablica 20 sadrži podatke o svakoj pojedinoj poduzetoj pravnoj radnji. Kako je više od polovice zatvorenika poduzelo više od jedne pravne radnje, ukupan zbroj premašuje broj zatvorenika koji su odgovorili na to pitanje.

Iz tablice je razvidno kako su zatvorenici relativno najrjeđe podnosili kaznene/stegovne prijave protiv nekih osoba, najčešće pritužbu upravitelju, koja je vrlo blizu učestalosti korištenja pravnih sredstava pritužbe sucu istrage/raspravnom sucu te zahtjevu za sudskom zaštitom. Rezultat je u ovom segmentu zanimljiv jer se zatvorenici dakle najčešće koriste pritužbom upravitelju, koja se pak najrjeđe ocjenjuje osnovanom od strane samih upravitelja (vidi poglavlje 9.4.). S druge strane nejasno je iz kojeg se razlog zatvorenici najrjeđe koriste podnošenjem kaznene prijave, o kojoj ipak odlučuje državno odvjetništvo kao tijelo formalno neovisno o kaznionici, odnosno zatvoru.

Tablica 20. Vrsta prijave ili pravnog lijeka (N=64)

	f	%
Pritužba upravitelju	43	67,2
Pritužba sucu istrage ili raspravnom sucu	34	56,2
Zahtjev za sudsku zaštitu sucu izvršenja	33	51,6
Kaznena/stegovna prijava protiv neke osobe	15	23,4

Graf 16. Vrsta prijave ili pravnog lijeka (N=64)

Zatvorenici su mogli upisati neku drugu poduzetu aktivnost pod rubriku Ostalo (Tablica 21).

Tablica 21. Ostalo – odnosi se na pritužbe, prijave i pravne lijekove koji nisu potpadali ni pod jednu od ponuđenih kategorija, a opisni naziv pritužbe dali su sami zatvorenici

pritužba Državnom odvjetništvu
pritužba Predsjedniku RH
pritužba Europskom sudu za ljudska prava
predstavke ministru pravosuđa i predsjednicima nadležnih sudova
kaznene prijave DORH-u, USKOK-u i Uredu za ljudska prava
prijava za razgovor sa psihijatricom
pritužba Općinskom državnom odvjetništvu

pritužba policajcu
pritužba referentici
pritužba koordinatoru i djelatnici
pritužba Ministarstvu pravosuđa
privatna tužba
pritužba Ministarstvu pravosuđa i sucu izvršenja
pučkom pravobranitelju, građanska tužba protiv RH
načelniku policijske postaje
šefu i komandiru
načelniku osiguranja
sucu izvršenja
USKOK-u
Odboru UN-a
odjelnom policajcu
ustavna tužba i tužba u Strasbourgu zbog povrede čl. 8. i 13. Konvencije
Općinskom državnom odvjetništvu
žalba VSRH povodom izvanrednih pravnih lijekova te žalbe na rješenja o odbijanju uvjetnog otpusta
zaštita iz sigurnosnih razloga kao doušnik USKOK-a i vanjski suradnik SOA-e
odvjetnici
Općinskom sudu u Zagrebu
Županijskom državnom odvjetništvu
pravosudnom policajcu
policiji

Onima koji su podnosili neke od „ostalih“ pritužbi postavljeno je pitanje o rezultatu podnesene pritužbe, a dobiveni rezultati prezentirani su u Tablici 22. Ukupno 55 zatvorenika odgovorilo je na to pitanje, a u ukupno 11 anketa nije odabrano ništa. Kako je određeni broj zatvorenika podnosio više pritužbi, tako su i kod ovog pitanja odabirali više odgovora, pa zbroj premašuje broj zatvorenika koji su odgovorili na to pitanje. U najvećem broju slučajeva zatvorenici na svoju pritužbu nisu dobili nikakav odgovor, premda je prošlo više od šest mjeseci te je pritužba, odnosno pravni lijek, ocijenjena neosnovanom. Od svih zatvorenika koji su podnosili neku pritužbu u odnosu na njih 10 pritužba je ocijenjena osnovanom, što čini

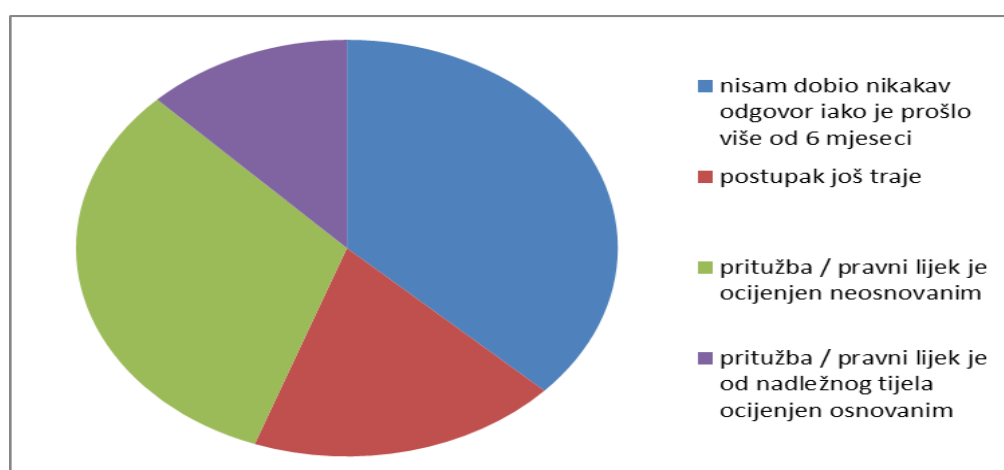
18,2 % onih koji su na tu vrstu pitanja odgovorili (N=55), ali navedeno ne predstavlja udio u ukupnom broju anketiranih koji su podnosili pritužbe budući da neki nisu dali odgovor u ovoj kategoriji pitanja.

Dodatno je važno istaknuti da na neke pritužbe određena tijela nisu ni bila dužna odgovoriti (primjerice na pritužbu Predsjedniku), pa zato valja staviti ogradu na rezultat od 54,5 % ukupno nedobivenih odgovora na pritužbe.

Tablica 22. Rezultat podnesene pritužbe (formalne i neformalne) (N=55)

	F	%
nisam dobio nikakav odgovor iako je prošlo više od šest mjeseci	30	54,5
postupak još traje	15	27,3
pritužba / pravni lijek ocijenjena je neosnovanom	26	47,3
pritužba / pravni lijek od nadležnog je tijela ocijenjena osnovanom	10	18,2

Graf 17. Rezultat podnesene pritužbe (formalne i neformalne) (N=55)

Zatvorenincima je postavljeno i pitanje je li povodom usvojene pritužbe pokrenut stegovni, kazneni ili drugi postupak. Iz Tablice 23 razvidno je kako u gotovo 80 % slučajeva nije

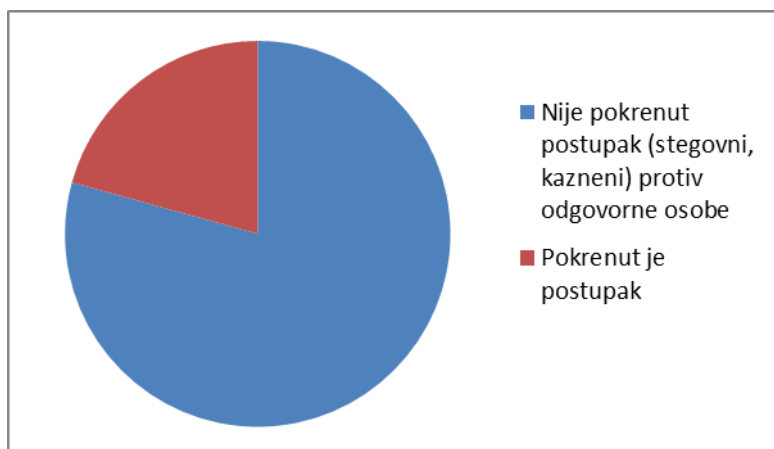
pokrenut stegovni, kazneni ni drugi postupak po usvojenoj pritužbi, dok je u šest slučajeva pokrenut postupak. Navedeno predstavlja 20,7 % u odnosu na dostupne odgovore u samo 29 anketnih listića, ali je statistički broj poražavajuće mali u odnosu na ukupni broj onih koji su se očitovali da su okrutno/neljudsko/ponižavajuće postupanje doživjeli, s obzirom na činjenicu da se takva postupanja uvijek moraju procesuirati po službenoj dužnosti i bez postojanja službene prijave žrtve.

Tablica 23. Pokretanje postupka temeljem usvojene pritužbe žrtve (N=29)

	F	%
Nije pokrenut postupak (stegovni, kazneni) protiv odgovorne osobe	23	79,3
Pokrenut je postupak	6	20,7

Na pitanje o rezultatu pokrenutog postupka odgovorilo je 30 zatvorenika. Kako je jedan zatvorenik mogao poduzeti više aktivnosti za koje su mogli biti pokrenuti različiti postupci, ukupan zbroj rezultata veći je od broja zatvorenika koji su odgovorili na ovo pitanje. Iz podataka prezentiranih u Tablici 24 razvidno je kako u više od polovice slučajeva odgovorna osoba nije kažnjena.

Graf 18. Pokretanje postupka temeljem usvojene pritužbe žrtve (N=29)

Tablica 24. Rezultat postupka (N=30)

Odgovorna osoba:	f	%
je kažnjena	3	10
nije kažnjena	16	53,3
ne zna rezultat ili postupak još traje	17	56,7

Graf 19. Rezultat postupka (N=30)

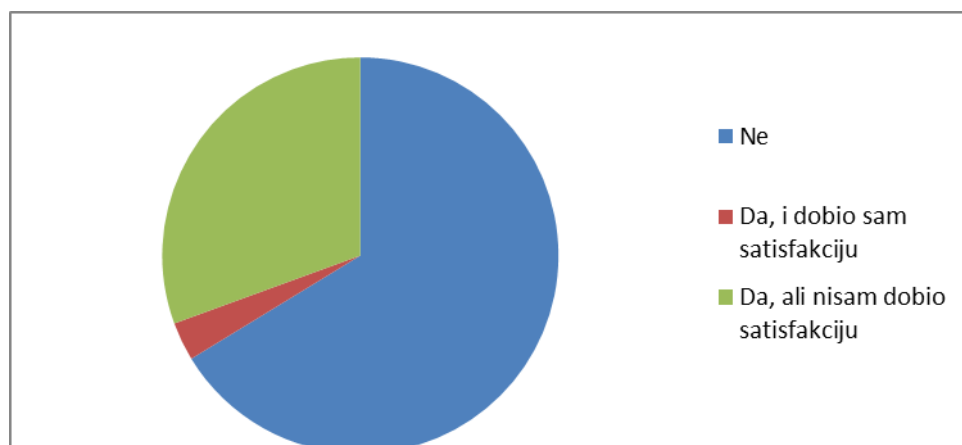

Zatvorenicima koji su iskazali da su doživjeli neko nasilno ponašanje te neljudsko ili ponižavajuće ponašanje postavljeno je pitanje jesu li tražili kakvu novčanu satisfakciju za pretrpljene povrede. Ukupno 59 zatvorenika odgovorilo je na ovo pitanje, s tim da je jedan zatvorenik označio dva odgovora (vjerojatno zbog više postupaka), a u osam anketa nije upisano ništa. Iz Tablice 25 razvidno je kako najveći broj zatvorenika nije tražio novčanu satisfakciju.

Tablica 25. Traženje novčane satisfakcije za pretrpljene povrede (N=59)

	F	%
Ne	39	67,2
Da, i dobio sam satisfakciju	2	3,2
Da, ali nisam dobio satisfakciju	18	31

Graf 20. Traženje novčane satisfakcije za pretrpljene povrede (N=59)

Na kraju upitnika zatvorenicima je ostavljena mogućnost da napišu (ako žele) druge podatke o psihičkom ili ponižavajućem postupanju koje su eventualno pretrpjeli od strane službenih osoba ili drugih zatvorenika (Tablica 26).

Tablica 26. Dodatni navodi zatvorenika o psihičkom ili ponižavajućem postupanju

– bojim se za svoje zdravlje jer mi se ne pruža propisana liječnička pomoć
– fizički napadnut od strane ostalih zatvorenika koji su mi u teretani metalnim predmetima razbili glavu
– jači gazi slabijeg, a gazda gazi sve
– kada navede da je nedužan pravomoćno osuđen, onda ga se maltretira i ignorira
– kao otac troje maloljetne djece stavljen u sobu da izdržava kaznu s tri osobe osuđene za djelo pedofilije iako predstavnik osiguranja javnim istupom na TV-u govori da ranjive skupine imaju poseban tretman i da su odvojene od ostalih zatvorenika
– kazne su na nivou feudalne Europe
– koriste se represivnim aparatom
– nećeš dobiti uvjet jer si Srbin te nemaš nikakva prava i nemaš što ovdje tražiti
– krim-odjel mi je uzeo 500 eura
– neliječenje, selektivno pozivanje od strane liječnika, konstantno trpljenje bolova, nepostupanje po preporukama specijalista, neprihvatanje i odbijanje očitovanja o načinu liječenja
– pritužba se odnosi na lažne optužbe supruge i djece te na mito i korupciju u dubrovačkom

sudstvu
– nepostojanje nikakvih zakonskih prava
– medicinsko osoblje ponižava i izruguje
– neadekvatno osigurana zdravstvena skrb i njega
– „misle da su bolji od nas i da ne zaslužujemo poštovanje ni od kog“
– nije podignuta ocjena
– nedobivanje odgovora po pritužbama upravitelju i načelniku osiguranja
– ne želi odgovoriti jer se radi o službenim osobama
– non-stop maltretiranje, ne rade ništa i ne zovu na razgovore
– podsmjehivanje da mi je to trebalo i da sam to zaslužio
– od strane službenih osoba primijetio sam nenormalno, sadističko i nehumano ponašanje prema pritvorenima
– policijski se službenik bez ikakva razloga počeo derati na mene te kada sam pitao zašto se tako ponaša, gotovo sam dobio batine od njih više te sam čak dobio i stegovni
– od strane službenika poticanje drugog zatvorenika na napad, uskrata zdravstvene zaštite, česte tjelesne pretrage, bezobrazno ponašanje, lažno stegovno optuživanje
– ponašaju se prema nama kao prema stoci i nedostatak prostora
– od strane zatvorenika svakodnevno maltretiranje
– ponižavajući boravak u zatvorenom
– pisati o nekim stvarima je sada opasno
– ponižavanje od krim-inspektora za narkotike da se dobije priznanje
– odnos uniformiranog osoblja je profesionalan
– poniženje od strane doktorice da sam narkoman, koliko koštam državu radi terapije
– odnosi se prema nama kao da smo pod istražnim zatvorom
– pravda postoji za one koji si je mogu priuštiti
– omalovažavanje, diskriminacija i izivljavanja
– pretrpio poniženje od samog tretmana zatvora
– omalovažavanje, prijetnje batinama i od strane službenih osoba i zatvorenika
– preveliko zadiranje u privatnost, javno iznošenje privatnih i bračnih tajni
– u strahu sam od drugih zatvorenika i stalne provokacije
– previše je toga da bi stalo u par rečenica
– strah za život i sebe
– prijavio ODO-u, a oni dali protutužbu i prijavili da sam ja njih prvi napao

– prijetnje od pravosudnih djelatnika
– svađa s drugim zatvorenikom
– prijetnje, vrijeđanja i psihičko ponižavanje od strane zatvorenika
– sve je kaos
– svjedok psihičkog i fizičkog nasilja od strane komandira prema zatvorenicima
– primoran uzeti terapiju jer sam maltretiran i paljen od strane drugog zatvorenika, tražim premještaj u drugu sobu
– problem traženja sudske zaštite
– tehničar dao tablete, a komandir rekao da piše izjavu i unio mu se u facu
– prostor bez kamera – fizičko maltretiranje i šamaranje
– trenutno nemam adekvatno liječenje budući da sam preživio u tri navrata moždane udare, što je iza sebe ostavilo velikog traga
– psihičko maltretiranje, diskriminacija, rasizam
– psihičko ponižavanje i maltretiranje jer što god da se traži, službene osobe smatraju da ima vremena
– trpim ih svaki dan, a imam sve dokaze
– radi se o zatvorenicima i pravosudnim policajcima
– trpio psihičko i fizičko maltretiranje od drugih zatvorenika
– seksualno zlostavljan od službene osobe
– u sobi gdje sam boravio maltretirali su me, omalovažavali, prao sam im gaće i čarape
– u sobi u kavu stavljeno opojno sredstvo <i>Leponex</i> , nakon čega sam pao na pod i bio izudaran od strane zatvorenika bez povoda, prilikom čega mi je slomljena lijeva potkoljenica, dok su se stražari na hodniku smijali
– vrijeđanje, omalovažavanje, ponižavanje, premlaćivanje od strane službenika, strah od smrti i diskriminacija na osnovi bolesti
– uprava je pokrenula stegovni postupak kojim me ucjenjuje te mi na taj način krati pogodnosti
– zakazan operativni zahtjev, na koji nisam odveden uz izgovore da je uputnica došla na kućnu adresu
– uprava je sve znala, ali me još i u samicu smjestila
– žao mi je što služim kaznu za djelo koje nisam počinio, nisam nikoga napao, nego sam rekao policajcima da ću ih tužiti zbog postupanja i onda dobio napad na službenu osobu, a nisam to učinio
– upravitelj me nije zvao na razgovor jer sam još imao modrice, a prilikom šetnje načelnik je

vidio kako me je pravosudni policajac udario po bubrezima
– zatvorenike se premlaćuje i veže cijelu noć za radijator
– više od tri mjeseca proveo sam u istrazi, na što sam dobio oslobađajuću presudu i još nisam dobio nikakvu naknadu
– završio u bolnici izvan zatvora zbog fizičkih ozljeda
– vrijeđanje i nije dobio nikakve sankcije

10.7. Zaključak provedenog istraživanja

Istraživanje je provedeno metodom prigodnog uzorka s 266 zatvorenika, što čini 16,5 % od ukupnog broja zatvorenika koji su se u trenutku provođenja istraživanja nalazili na izdržavanju kazne zatvora. Od njih su dobivena ukupno 233 anketna listića prikladna za analizu.

U odazivu je bez daljnjega značajnu ulogu imalo zatvorsko osoblje, odnosno voditelji tretmana i upravitelji, koji su u nekim ustanovama osobito uspješno motivirali zatvorenike za sudjelovanje (Karlovac, Dubrovnik, Zadar, Turopolje), dok je u nekim ustanovama (Lepoglava, Gline) demotivacija bila više očigledna. Primjerice u Kaznionici u Lepoglavi obavijest o anketi prema povratnim informacijama dobivenim od zatvorenika objavljena je na zatvorskoj televiziji u blagovaonici te je velik broj zatvorenika nije zamijetio, već je za anketu saznao naknadno, a primila sam i pisma određenih zatvorenika iz Kaznionice iz Gline, koji su ujedno i moji klijenti, da o istraživanju nisu uopće bili obaviješteni. Radi se o kaznionicama zatvorenog tipa, s najstrožim režimima izdržavanja kazne zatvora, pa navedeno nije iznenađujuće.

Jedna od početnih hipoteza postavljenih prije provođenja istraživanja potvrđena je, i to da u Republici Hrvatskoj postoji vrlo visok tamni broj psihičkog ili fizičkog nasilja, odnosno neljudskog i ponižavajućeg postupanja, koje se od strane službenih osoba vrši nad osobama lišenim slobode. Iako se rezultat istraživanja ne može uzeti bezrezervno s obzirom na moguću motivaciju zatvorenika za davanje neistinitih potvrđenih odgovora bilo zbog osvete zatvorskom osoblju bilo zbog toga što misle da bi im se time njihova osobna pozicija mogla poboljšati, još uvijek je broj od 57,7 % potvrđenih odgovora vrlo visok. Osobito detaljni deskriptivni odgovori kod opisa doživljenog ponašanja prikazani u Tablici 12 ipak upućuju na

to da se većina takva postupanja ipak najvjerojatnije zaista i dogodila. Psihičko i fizičko nasilje podjednako su zastupljeni u odgovorima, dok je neljudsko ponašanje prisutno u jednoj petini analiziranih slučajeva.

Iz analize istraživanja proizlazi da se nasilje, odnosno ponižavajuće i neljudsko postupanje, gotovo dva puta češće događa u zatvorima (58,5 %) nego u kaznionicama (35,6 %). Navela sam da smatram da je mogući razlog tome veća fluktuacija zatvorenika u zatvorima, nemogućnost rada i slobodnih aktivnosti, smanjena mogućnost individualizacije izvršenja kazne zatvora te prenapučenost, što su sve čimbenici koji mogu utjecati na povećanu potrebu održavanja reda, a on se potom uvodi na razne, pa i nedozvoljene načine.

Kao službene osobe od kojih je doživljeno nasilje najčešće se navode pravosudni policajci u kaznionicama (47,4 %), zatim policajci i načelnici, odnosno inspektori u policijskim postajama (37,9 %), dok su na trećem mjestu interventni policajci tijekom uhićenja (8,7 %). Ovaj rezultat za mene je iznenađujući budući da iz analize prakse Ustavnog suda i ESLJP-a proizlazi da se većina predmeta odnosi na policajce i interventne policajce. Najmanje se nasilja, sukladno odgovorima zatvorenika, događa u pritvorskim jedinicama, jedinicama za zadržavanje te istražnim zatvorima (2,9 %). U dvije trećine analiziranih slučajeva radilo se o višekratnom iskustvu.

U odnosu na motiv okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja najviše se odgovora odnosilo na pribavu priznanja prilikom ispitivanja u policijskim postajama (19,5 %), zatim slijedi discipliniranje ili kažnjavanje neposlušnih, većinom u kaznionicama i zatvorima tijekom izdržavanja kazne (11 %), dok se pod naznakom “ostalo” misli na odgovore kod kojih nije bilo moguće utvrditi motiv, a taj je broj začuđujuće visok (71 %).⁶⁸²

⁶⁸² Neki njemački znanstvenici pokušali su dati odgovor na pitanje koji je generalni motiv mučenja te su tako zaključili da bi se paralele mogle povući između saznanja dobivenih povijesnim razmatranjem te uvida koji se mogu dobiti s psihološkog stajališta. Tako se sa (sociološko-)psihološkog stajališta može uspostaviti veza između mučenja i njegove instrumentalizacije u svrhu održavanja moći i pokazivanja moći. Sociolog Sofsky u skladu s time jasno je dao do znanja da su motivi koji su se više puta koristili za mučenje, i to utvrđivanje istine i drugi, služili samo kao opravdanje za mučenje. Umjesto toga mučenje je provođenje apsolutnog nasilja, čiji je pravi motiv uprizorenje moći od strane jedne grupacije ljudi nad drugim ljudima. I drugi autori u stručnoj literaturi također potvrđuju da mučenje prvenstveno treba shvatiti kao izraz apsolutne moći. Vidi Prosenjak, D., *Der Folterbegriff nach Art. 3 EMRK, Studien zum Völker – und Europarecht*, Band 86, Hamburg, 2011, str. 204. Da su zaključci izneseni od strane Prosenjaka točni, vidljivo je iz eksperimenta provedenog na Sveučilištu Stanford, poznatog i kao *Stanford-Prison* eksperiment, na koji se i sam Prosenjak poziva. Proveden je na način da je u podrumu Sveučilišta improviziran zatvor, a studenti su podijeljeni na uloge zatvorenika i zatvorskih stražara. Eksperiment je nakon svega nekoliko dana morao biti prekinut, i to stoga što su se studenti koji su

Dakle, iako je hipoteza istraživanja bila da su glavni motivi neljudskog i ponižavajućeg postupanja pribava priznanja te discipliniranje neposlušnih u jednakom omjeru, iz analize istraživanja proizlazi da je dvostruko veći motiv takva postupanja pribava priznanja u odnosu na discipliniranje neposlušnih. Međutim pretežni je motiv takva postupanja amorfan te moguće ovisi o percepciji zatvorenika što predstavlja okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje.

Kao nekih od tih „ostalih“ motiva navođeni su nacionalnost, i to većinom romska i srpska, te pripadnost određenim skupinama, kao što su ovisnici, alkoholičari, navijači i homoseksualci. Određeni broj zatvorenika kao motiv postupanja službenih osoba navodi pružanje aktivnog otpora zatvorenika, ali i odmazdu službenih osoba radi podnošenja pritužbi nadležnim institucijama. Na te sam motive u mnogobrojnim pismima zatvorenika koje sam primala kroz dvadesetogodišnju odvjetničku praksu najčešće nailazila odmah nakon prva dva motiva iz postavljene hipoteze.

Tek polovica zatvorenika koji su doživjeli takvo neželjeno ponašanje (49,6 %) podnosila je pritužbe, prijave ili pravne lijekove. Od korištenih pravnih lijekova najčešće su se ispitanici koristili pritužbom upravitelju (67,2 %), što smatram neobičnim jer je to pravni lijek koji se najrjeđe usvaja (vidi poglavlje 8.4.), zatim pritužbom sucu istrage ili raspravnom sucu (56,2 %). Na trećem mjestu nalazi se zahtjev za sudskom zaštitom (51,6 %), dok je iznenađujuće da se na posljednjem mjestu nalazi podnošenje kaznene (ili stegovne) prijave (23,4 %) budući da o kaznenoj prijavi ipak odlučuje državno odvjetništvo, koje je formalno neovisno o kaznionicama i zatvorima, pa i policiji. Više od polovice zatvorenika (54,5 %) nije dobilo nikakav odgovor na podneseni pravni lijek iako je od dana podnošenja prošlo više od šest mjeseci. Već sam prethodno navela da taj rezultat treba uzeti s rezervom jer na neke pritužbe određena tijela nisu bila dužna dati odgovor.

U svega deset slučajeva od onih koji su podnijeli pravni lijek pravni je lijek ocijenjen osnovanim, dok je u tri slučaja odgovorna osoba kažnjena za počinjeno protupravno postupanje. Ukoliko uzmemo da je ukupno 135 ispitanika zaokružilo potvrđan odgovor na pitanje jesu li bili izloženi kakvu obliku zlostavljanja, dolazimo do zaključka da je u 2,2 % slučajeva odgovorna osoba kažnjena za takvo ponašanje, što je zabrinjavajuće i nameće potrebu daljnjeg preispitivanja učinkovitosti postojećih pravnih lijekova na ovom području.

glumili čuvare počeli ponašati sadistički, dok su zatvorenici postali depresivni i pokazivali su znakove ekstremnog stresa. Za više vidjeti: <https://www.prisonexp.org/> (31. 5. 2022.).

Također, iako se postupak za kazneno djelo mučenja, okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja pokreće po službenoj dužnosti, podatak da u 80 % slučajeva po usvojenoj pritužbi nije pokrenut kazneni ni stegovni postupak upućuje na neadekvatnost zakonodavnog okvira u njegovoj primjeni.

11. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PRIJEDLOZI DE LEGE FERENDA

Živimo u doba u kojem jačanje autoritarnih tendencija u suvremenom društvu izaziva kao reakciju i nove doktrine zaštite ljudskih prava, posebice od strane tzv. *humanitarne diplomacije* i nevladinih organizacija specijaliziranih za zaštitu ljudskih prava. Taj fenomen Zupančić naziva *novim prosvjetiteljstvom*⁶⁸³ te ga nalazim sveprisutnim.

Nakon analiziranog povijesnog razvoja, međunarodnih i domaćih pravnih izvora te jurisprudencije ESLJP-a i Ustavnog suda, kao i poredbenopravnog iskustva, jasno je kako su međunarodna zajednica i ESLJP, a potom i hrvatski ustavotvorac i zakonodavac, s materijalnopravnog aspekta čvrsto zauzeli stav da mučenje i drugo okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje nisu dopušteni, koliko god da se neko drugo pravno dobro koje bi se kršenjem te zabrane zaštitilo ili očuvalo činilo važnim, što ukazuje na adekvatne punitivne mjere. Naime Kaznenim zakonom u čl. 104. propisano je kazneno djelo mučenja i drugog okrutnog i neljudskog ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, koje sadrži sve bitne elemente za kvalifikaciju određenog ponašanja kao akta mučenja, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja od strane službene osobe. Međutim procesuiranje počinitelja temeljem tog zakonskog opisa izostalo je u potpunosti iz razloga koje ću u nastavku iznijeti.⁶⁸⁴

Podsjećam da je za kazneno djelo iz čl. 104. KZ-a propisana kazna zatvora u trajanju od jedne do deset godina te da prethodno opisanim nečinjenjem zaposlenici države čine kazneno djelo neprijavlivanja počinjenog kaznenog djela iz čl. 302. st. 2. KZ-a.⁶⁸⁵ Stoga smatram da bi kaznenu politiku trebalo usmjeriti na otkrivanje i procesuiranje kaznenog djela iz čl. 302. st., 2., posebice kada su žrtve osobe lišene slobode.

⁶⁸³ Vidjeti Zupančić, Zidar, str. 959 i dalje.

⁶⁸⁴ I drugi se autori slažu da je naše zakonodavstvo uglavnom usklađeno sa standardima iz obvezujućih izvora, kao i *soft-law* izvora, međutim smatraju kako bi se „*razina zaštite ljudskih prava mogla znatno podići uvođenjem neovisnog građanskog tijela koje bi imalo mandat posjećivati zatvorenike i nadzirati uvjete u kaznionicama i zatvorima te o tome izvješćivati*“. Vidjeti Babić, Josipović, Tomašević, str. 724. Ovdje iskazujem bojazan da periodički posjeti ne bi polučili značajnije rezultate od onih koji se dobivaju posjetima CPT-a i NPM-a te sam stoga predložila osnivanje neovisne *ad hoc* inspekcije.

⁶⁸⁵ Odredba čl. 302. KZ-a – neprijavlivanje počinjenog kaznenog djela propisuje:

„(1) *Tko zna da je počinjeno kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora deset godina ili teža kazna pa to ne prijavi iako zna da bi takvom prijavom bilo omogućeno ili znatno olakšano otkrivanje djela ili počinitelja, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.*

(2) *Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se službena ili odgovorna osoba koja ne prijavi počinjenje kaznenog djela za koje je saznala obavljajući svoju dužnost, a radi se o kaznenom djelu za koje pokretanje kaznenog postupka nije prepušteno privatnoj tužbi ili progonu po prijedlogu.*“

Ipak moram uputiti kritiku Kaznenom zakonu iz 2011., koji je iz KZ/97 ispustio kazneno djelo nesavjesnog rada u službi što je imalo za posljedicu to da su određena državna odvjetništva obustavljala kaznene postupke za propuste policijskih službenika koji su doveli do osobito teških posljedica koje se bez daljnjeg mogu smatrati aktima mučenja.⁶⁸⁶ Stoga bi represivna politika ipak trebala biti usmjerena na pojačanu, a ne smanjenu odgovornost službenih osoba kada se radi o povredama službene dužnosti, osobito naspram osoba lišenih slobode.

Nadalje, iako u Republici Hrvatskoj formalno postoje pravni lijekovi koji bi trebali dovesti do procesuiranja i kažnjavanja odgovornih osoba za počinjenje kaznenih djela koja uključuju mučenje, neljudsko i ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, oni su potpuno raspršeni i neučinkoviti te žrtve takvih akata nemaju povjerenje da će prijavljivanjem djela poboljšati svoju situaciju ni da će odgovorni za navedeno biti kažnjeni.

Smatram da je zakonski i podzakonski okvir koji propisuje mogućnost podnošenja pritužbi, prijava i drugih pravnih lijekova raspršen i nepregledan te je pravni put koji bi se trebao iscrpiti u slučajevima zlostavljanja nejasan čak i profesionalnim pravnicima, a kamoli „običnim“ građanima. Stoga bi ga, prema mojem mišljenju, trebalo znatno pojednostavniti te predvidjeti manji broj pravnih sredstava i tijela kojima se mogu podnijeti pritužbe i prijave na zlostavljanje s ciljem uvođenja jasnog pravnog puta, dostupnog i učinkovitog u praksi.

⁶⁸⁶ Iako je ono obuhvaćalo uglavnom propuste u obavljanju službe, a ne akte kojima je nad žrtvom počinjeno mučenje, okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje, u jednom od predmeta s kojim sam se susrela u praksi dovelo je do osobito teških posljedica po žrtvu kaznenog djela. Naime, u predmetu, Županijskog državnog odvjetništva u Zadru rješenjem broj Kr-Do-321/14 od 5. prosinca 2014. prijavljeni su policijski službenici zbog zloporabe položaja i ovlasti jer nisu obavili radnju koju su morali obaviti, i to propustivši postupati prema neubrojivom mlađem punoljetniku, što je imalo za posljedicu da je on dan nakon intervencije u neubrojivom stanju ubio majku i baku. Kaznena prijava je odbačena s obrazloženjem: „U odnosu na prijavljene policijske službenike, uočava se, a s obzirom na raspoložive dokaze u kaznenom spisu protiv L. M. (...) da oni ipak kritične noći nisu postupali sukladno Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji te u tom pravcu poduzeli radnje i mjere na koje ih obvezuje taj Protokol u toč. 1.a. Međutim, takav propust nije dostatan za izvođenje zaključka da su postupali s namjerom da neobavljanjem svoje dužnosti prouzroče štetu M. M. Donedavno je Kazneni zakon /97. imao inkriminaciju iz čl. 339. – nesavjestan rad u službi, koje kazneno djelo je dekriminalizirano, a pod koja zakonska obilježja bi se lako moglo podvesti postupanje M. R. i D. P., međutim s obzirom na predočenu situaciju, te činjenicu da ne postoji pravni kontinuitet između tog kaznenog djela i nekog od kaznenih djela Kaznenom zakonu iz 2011., ponašanje prije navedenih policijskih službenika ne ostvaruje obilježja nekog od kaznenih djela koja se progone po službenoj dužnosti.“ Ovakvu argumentaciju treba kritizirati te smatram da u Kaznenom zakonu svakako postoji biće kaznenog djela pod koje se mogao podvesti prethodno opisani činjenični opis.

Stoga su žrtve obično i sekundarno viktimizirane jer su u slučaju prijave nasilja višestruko ponovno izložene prijetnjama i nasilju te zbog navedenih razloga odustaju od prijavljivanja takvih djela.

Preostali prepoznati razlozi neučinkovitosti postojećeg sustava jesu nepostojanje stvarne neovisnosti i transparentnosti te postojanje svojevrsne hijerarhijske nadređenosti tijela progona nad osumnjičenim zaposlenicima države.

Stoga smatram da uzroke postojanja visokog tamnog broja koji proizlazi iz provedenog empirijskog istraživanja – da je čak 57,7 % osoba lišenih slobode u prigodnom uzorku doživjelo neki oblik neljudskog ili ponižavajućeg postupanja od strane službenih osoba – očigledno treba tražiti drugdje, a ne u zakonodavnoj regulativi.

Podsjećam da je sukladno rezultatima ankete 54,1% doživjelo psihičko nasilje, 61,5% fizičko nasilje, a 20,7% neljudsko postupanje.

Navedeni su brojevi, iako ponavljam da je anketiranje provedeno metodom prigodnog uzorka te se ne može uzeti da se taj statistički broj odnosi na čitavu zatvorsku populaciju, alarmantni.

Najzastupljenije lokacije na kojima se neljudsko ili ponižavajuće postupanje događalo odnosile su se na kaznionice ili zatvore tijekom izdržavanja kazne zatvora (47,4 %), dok na drugom mjestu odmah slijede policijske postaje (37,9 %).

Kao osobe od kojih su doživjeli takvo ponašanje ispitanici su naveli podjednako policijske službenike (u 56,7 % slučajeva) te pravosudne policajce (u 54,6% slučajeva), a u 3,1 % drugog zatvorenika po nalogu službene osobe.

Iz svega možemo zaključiti da su neke hipoteze postavljene na početku rada potvrđene, a neke opovrgnute.

Prva hipoteza u potpunosti je potvrđena, a to je da se naspram osoba lišenih slobode u visokom postotku ne poštuju ljudska prava sukladno standardima ESLJP-a te da postoji visok tamni broj neprocesuiranih slučajeva.

Druga hipoteza – da su razlozi nepoštivanja ljudskih prava prema ovoj skupini u jednakoj mjeri iznuđivanje priznanja za djelo koje je ta ili druga osoba počinila te discipliniranje neposlušnih – tek je djelomično potvrđena. Naime razlog nepoštivanja zabrane mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja jest iznuđivanje priznanja u tek 19,5 % slučajeva, a discipliniranje neposlušnih u 11 % slučajeva prema odgovorima ispitanika. Iznenadujuće je da je čak 70 % anketiranih kao motiv postupanja navodilo „ostale razloge“, od kojih prednjače, prema osobnim mišljenjima ispitanika, demonstracija uporabe sile, netrpeljivost prema nekom osobnom svojstvu zatvorenika, podnošenje pritužbi nadležnim tijelima i dr.

U odnosu na treću hipotezu – da je postojeći zakonodavni okvir, iako dobro postavljen, neadekvatan i neučinkovit – treba reći da je ona također tek djelomično potvrđena. Kako je već u uvodu ovog poglavlja istaknuto, zakonodavni okvir u Republici Hrvatskoj usklađen je sa zahtjevima međunarodnog prava i standardima Europskog suda u materijalnom pravnom smislu, ali proceduralno nije ni dobro postavljen ni učinkovit.

S obzirom na način kako funkcionira u praksi, stječe se dojam da se čitav sustav temelji na prikriivanju slučajeva zlostavljanja od strane počinitelja takvih djela, s kojima se solidariziraju njihovi kolege pravosudni policajci i njihovi nadređeni, upravitelji zatvora i kaznionica, ali, kao što smo vidjeli, i medicinsko osoblje te nadležno Ministarstvo pravosuđa i uprave, čija izvješća, bez imalo objektivnog preispitivanja, prihvaćaju suci izvršenja. Kod evaluacije pritužbi, odnosno podnesenih zahtjeva za sudskom zaštitom, u ovim postupcima očigledno je nevažno postoje li dokazi u vidu medicinske dokumentacije koji upućuju na zlostavljanje. Inače, potonje je, prema praksi ESLJP-a, osnovna pretpostavka koja dovodi do prebacivanja tereta dokazivanja na državu da se zlostavljanje nije dogodilo. Također, od važnosti prilikom odlučivanja sudaca izvršenja nije bilo ni to što su žrtve znale identifikacijske oznake pravosudnih policajaca koji su ih zlostavljali, kao ni to što je postojao detaljan i okolnosni opis žrtve o pretrpljenom zlostavljanju.

Sudac izvršenja prema izvršenoj analizi spisa u poglavlju 9. nema baš nikakvu motivaciju da zaista istraži slučajeve zlostavljanja te na većinu zahtjeva za sudskom zaštitom odgovara u formi dopisa, preskače dijelove koji se odnose na zlostavljanje te odlučuje samo o uskrati potrebnog prostora. Primjećujem da nisam naišla na podatak da je ikada pokrenut stegovni postupak protiv suca izvršenja zbog nepostupanja po podnesenim zahtjevima za sudskom zaštitom u slučajevima zlostavljanja, iako je takvo nepostupanje evidentno.

Time se postupa izravno suprotno standardima ESLJP-a, koji zahtijevaju „*da je pravno sredstvo bilo učinkovito, na raspolaganju u teoriji i praksi te u relevantno vrijeme, to jest, da je bilo dostupno i u stanju pružiti zadovoljštinu u odnosu na prigovore podnositelja zahtjeva i da je nudilo razumne izgleda za uspjeh*“.⁶⁸⁷

Stoga primjećujem da je ESLJP u presudi Ulemek⁶⁸⁸ došao do pogrešnog zaključka o postojanju učinkovitog preventivnog pravnog puta u Republici Hrvatskoj kod pritužbi na povredu čl. 3. Naime u odlomku 103. presude ESLJP je utvrdio da u Republici Hrvatskoj ne postoji strukturni problem te da je „*pravno sredstvo podnošenje prigovora pred sućem izvršenja, nakon čega je uslijedila ustavna tužba pred Ustavnim sudom, uspjelo pružiti odgovarajuću zadovoljštinu za prigovore koji se odnose na neprikladne uvjete boravka u zatvoru*“.

Ujedno podsjećam na zabranu snižavanja postojećih zakonskih standarda iz članka 53.1. Konvencije koju Republika Hrvatska očigledno nema u vidu prilikom zakonodavnih izmjena. Naime, iako nije tema rada, donošenjem novog Zakona o izvršavanju kazne zatvora iz 2021.⁶⁸⁹ izbrisana je odredba o minimalnoj površini osobnog prostora koja je bila propisana prethodnim zakonom i iznosila 4 m² i 10 m³ po zatvoreniku, čime je Republika Hrvatska odstupila od konvencijskih standarda. Takve zakonske izmjene ubuduće bi trebalo izbjegavati jer kao država članica EU-a imamo dužnost usklađivanja domaćeg zakonodavstva s regulativom EU-a, ali i standardima ESLJP-a, a ne djelovati u suprotnom smjeru od navedenog.

Kada smo kod judikature i standarda ESLJP-a u odnosu na Republiku Hrvatsku, istaknula sam kako smatram da se uspostavljeni standardi ne primjenjuju jednako u svim predmetima. Osobito spornima smatram standard dokazanosti izvan razumne sumnje te razmjernost i nužnost uporabe sile. Nakon provedene analize svih presuda mišljenja sam da je procjena o navedenim okolnostima, kao primjerice da li su ozljede nastale padom te je li postojao napad protiv kojeg su se državni službenici smjeli braniti te jesu li upotrijebili silu primjerenog intenziteta u danim okolnostima, diskrecijska. Smatram da navedeno ima negativni učinak i na razvoj ustavnosudske prakse. Potonja je, iako s određenim zakašnjenjem, u dobrom dijelu

⁶⁸⁷ Presuda *Varga i drugi protiv Mađarske*, v. bilj. 600.

⁶⁸⁸ *V. Ulemek protiv Hrvatske*, § 103.

⁶⁸⁹ Zakon o izvršavanju kazne zatvora (“Narodne novine” broj 14/21).

počela slijediti konvencijske standarde te stoga treba imati jasnu i čvrstu nit vodilju koja ne poznaje iznimke.

Nadalje, radi transparentnosti preporučila bih da se činjenice slučaja, uz anonimizaciju, objavljuju na stranicama Povjerenstva za rad po pritužbama. Također, s istim ciljem, preporuka je da Ministarstvo pravosuđa i uprave javno objavljuje koje su točno nepravilnosti utvrđene od strane Službe za unutarnji nadzor Ministarstva pravosuđa i uprave kao novoformiranog tijela i način na koji se radi na njihovim otklanjanjima. Također, preporučila bih da Ministarstvo pravosuđa i uprave javno objavljuje i podatke o broju slučajeva u kojima je došlo do nezakonite ili neopravdane uporabe sredstava prisile od strane službenih osoba.

Kao što je u radu bilo detaljno izneseno, tijela zadužena za zaprimanje pritužbi u slučaju zlostavljanja od strane zaposlenika države (policijskih službenika, pravosudnih policajaca) jesu upravitelj zatvora/kaznionice, središnji ured Uprave za zatvorski sustav, sudac izvršenja i predsjednik suda, odnosno raspravni sudac koji vrši redovnu kontrolu izvršavanja istražnog zatvora, pučki pravobranitelj, Služba za unutarnju kontrolu MUP-a te državni odvjetnik. Tijela koja su zadužena za nadzor nad pojavnim oblicima mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja jesu CPT, Nacionalni preventivni mehanizam, Povjerenstvo za rad po pritužbama, osnovano temeljem Zakona o policiji, te sudac istrage i predsjednik suda, odnosno raspravni sudac kada vrši redovitu kontrolu izvršavanja istražnog zatvora.

Nažalost, nijedno od navedenih tijela ne pokazuje dostatnu sveobuhvatnost, transparentnost i objektivnost prilikom ocjene pritužbe i provođenja nadzora.

Upravitelj kaznionice, kao i Središnji ured za zatvorski sustav te načelnik policijske postaje, zajedno sa Službom za unutarnju kontrolu, nemaju interesa objektivno prikazati podatke zlostavljanja zbog hijerarhijske ovisnosti.

Iz tabličnog prikaza MUP-a u poglavlju 8.3.1. proizlazi da je u periodu od 10 godina i 10 mjeseci ukupno podneseno 319 prijava sa sumnjom na „mučenje, zlostavljanje i ponižavajuće ponašanje“, od čega su tek četiri ocijenjene kao „utemeljene“ i 20 kao „djelomično utemeljene“, dok je čak 227 prijava ocijenjeno kao neutemeljeno, a 16 slučajeva spada pod kategoriju „nepotvrđeno“.

Iz navedenog proizlazi da MUP u 1,25 % slučajeva utvrđuje osnovanost prijave na mučenje, okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje, dok u 1,56 % slučajeva izriče upozorenje, a u 0,3 % prijavljenih slučajeva izriče kazne.

Nadalje, budući da je državno odvjetništvo usko vezano uz rad policije, koja državnom odvjetništvu pruža svu tehničku i drugu potporu u istraživanju kaznenih djela, ni ono nema interes progoniti iste policijske službenike od kojih će sutra tražiti pomoć u promptnom djelovanju i uhićenju možda i najopasnijih prekršitelja zakona.

Stoga predlažem da se, s obzirom na to da je državno odvjetništvo jedini ovlašteni tužitelj u kaznenim postupcima, *de lege ferenda* predvidi delegacija nadležnosti stvarno i mjesnog nadležnog državnog odvjetništva na drugo mjesno nadležno državno odvjetništvo uvijek kada bi ono trebalo procesuirati policijske ili pravosudne službenike zaposlene na području njihove mjesne nadležnosti. Podsjećam, na sličan je način, izmjenama Zakona o policijskim poslovima i ovlastima, riješen zahtjev za neovisnošću policije radi implementacije generalnih mjera iz presuda *Mafalani i Tadić*. Tako bi primjerice, i u slučajevima državnog odvjetništva radi poštivanja minimalnog standarda provođenja neovisne i učinkovite istrage, protiv policijskog djelatnika zaposlenog u PU zagrebačkoj istragu trebalo provoditi stvarno nadležno državno odvjetništvo iz Osijeka, Dubrovnika, Rijeke i sl.

Što se tiče rada Povjerenstva osnovanog temeljem Zakona o policiji, iz Izvješća proizlazi da je u 2020. Povjerenstvo donijelo odluku u ukupno 22 predmeta, dok je od 2013. do 2020. ostalo neriješeno ukupno 538 predmeta. Iz toga proizlazi da ono očigledno nema dovoljno kapaciteta za rješavanje pritužbi. Od riješenih predmeta nijedna pritužba nije ocijenjena utemeljenom, ukupno su četiri ocijenjene djelomično utemeljenima, 15 ih je ocijenjeno neutemeljenima, dvije su bile izvan nadležnosti Povjerenstva, pa se stoga rad tog tijela ne može ocijeniti učinkovitim i adekvatnim.

Pučki pravobranitelj, nadalje, kako sam navodi u svojim odgovorima zatvorenicima, smatra da nema ovlasti pokretati kaznene postupke naspram počinitelja radnji koje se mogu okvalificirati kao zlostavljanje, što je posebno zabrinjavajuće te je nejasno odakle taj stav točno proizlazi. Pučki je pravobranitelj kao institucija „nositelj“ i Nacionalnog preventivnog mehanizma, a činjenica da ne podnosi kaznene prijave u slučajevima postojanja osnova sumnje da je počinjeno kazneno djelo zabrane mučenja i drugog okrutnog, neljudskog ili

ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja za svaku je osudu. Naime time dolazi do kršenja čl. 204. st. 1. ZKP-a, prema kojem je dužnost svih državnih tijela da podnesu kaznenu prijavu uvijek kada postoje osnove sumnje da je počinjeno kazneno djelo koje se progona po službenoj dužnosti. Na taj način u pitanje se dovodi učinkovitost cjelokupnog sustava Nacionalnog preventivnog mehanizma budući da izostaje učinkovitost njegova rada i postojanja, koji se svodi samo na praćenje stanja. Također, izostaje adekvatna suradnja s tijelima kaznenog progona, odnosno s državnim odvjetništvom i s policijom.

Kao što smo vidjeli u poglavlju Njemačko iskustvo (4.3.), Nijemci su neovisnost provođenja istrage te neovisnost istražitelja o osumnjičenicima riješili na način da su ustrojili specijalnu jedinicu unutar Državnog ureda za kaznene istrage, poznatu i kao „Dezernat 13“, koja je nadležna za provođenje istraga protiv bavarskih policijskih djelatnika za povrede službenih dužnosti.

Smatram da je i u Republici Hrvatskoj potrebno uspostaviti posebno neovisno tijelo koje bi provodilo neovisnu i učinkovitu istragu. Smatram prikladnim da se takvo tijelo oformi u vidu posebne inspekcije, koja bi dolazila *odmah* po pozivu zatvorenika ili uhićenika te poduzimala izvide u cilju utvrđivanja osnova sumnje je li se zlostavljanje dogodilo. Izvidi bi se sastojali od uzimanja izjava od službenih osoba i drugih zatvorenika ili uhićenika, fotografiranja mjesta događaja i izuzimanja tragova te, prema potrebi, osiguravanja medicinske pomoći ili izuzimanja već postojeće medicinske dokumentacije. Osim po pozivu inspekcija bi vršila i redovne (nenajavljene) inspeksijske nadzore, pri kojima bi imala pravo ulaziti u sve prostorije unutar zatvora ili kaznionica te policijskih postaja ili jedinica za zadržavanje. Po završenim izvidima inspekcija bi podnosila kaznene prijave s posebnim izvješćima temeljem kojih bi nadležno državno odvjetništvo bilo dužno pokrenuti kazneni postupak. Također, smatram da bi navedena inspekcija mogla predstavljati ovlaštenog tužitelja u disciplinskim i stegovnim postupcima kod službeničkih stegovnih sudova. Ti su sudovi i sada ovlašteni izricati i kazne trajnog prestanka službe. Tu sankciju smatram važnom budući da sam nekoliko puta naišla na podatak da i nakon presude ESLJP-a kojom je utvrđeno da se zlostavljanje dogodilo od točno utvrđenog policajca u točno utvrđenoj policijskoj postaji isti policijski djelatnik ostaje na istoj funkciji i čini nova zlostavljanja.

U odnosu na državno odvjetništvo, osim prethodne delegacije nadležnosti, smatram da bi trebalo oformiti specijaliziranog državnog odvjetnika sa svojim zamjenikom ili zamjenicima

za istraživanje kaznenih djela iz područja povreda službenih dužnosti počinjenih od službenih osoba nad osobama lišenim slobode. U tom slučaju ispitivanja osumnjičenih policajaca, odnosno pravosudnih policajaca, vršili bi isključivo specijalizirani državni odvjetnici, koji bi istrage provodili bez asistiranja redovite policije. To uključuje provođenje očevida, ispitivanje osumnjičenika i svjedoka, nalažanje provođenja medicinskih i drugih vještačenja itd.

Što se tiče uvođenja učinkovitih restitutivnih mjera na koje je obvezala Konvencija protiv mučenja, smatram da bi se dosuđivanje pravičnih novčanih naknada trebalo u praksi rješavati unutar kaznenih postupaka vođenih protiv odgovornih službenih osoba, kako sam to predložila u poglavlju 8.8. Smatram da je postojeća sudska praksa, kojom se u gotovo svim slučajevima žrtve koje su pretrpjele neimovinsku štetu upućuju u parnicu s imovinskopравnim zahtjevom, protivna Direktivi o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela. Osim toga počinitelju bi se u kaznenom postupku popravljjanje štete moglo nametnuti i kao dodatni uvjet, uz primjerice uvjetnu ili djelomičnu uvjetnu osudu. U tom bi se slučaju postotak promptno isplaćenih pravičnih novčanih naknada sasvim sigurno trenutačno povećao.

Nadalje, smatram da bi trebalo bi razmisliti i o uvođenju specijaliziranih sudaca isključivo zbog povreda službenih dužnosti u slučajevima zlostavljanja. Osobito je važno uvođenje računalne evidencije, prema kojoj bi se mogli pretražiti predmeti i po vrsti kaznenog djela (članku zakona), odnosno prema počinitelju, kada je službena osoba počinitelj djela s elementima nasilja. Razlog je to što se iz svih zaprimljenih odgovora nadležnih tijela od kojih su traženi statistički podaci može zaključiti da u doba visokog stupnja informatizacije pravosuđa ne postoji mogućnost računalne pretrage kaznenih postupaka prema kaznenom djelu i svojstvu počinitelja ili žrtve.

Dodatno zabrinjava podatak da ni četiri županijska suda ni najveći općinski sud u državi – Općinski kazneni sud u Zagrebu – nisu uspjeli pronaći nijedan predmet vođen zbog počinjenja kaznenog djela mučenja, okrutnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, usprkos navodima zatvorenika o podnesenim kaznenim prijavama, koji nisu zanemari.

Stoga je prijedlog *de lege ferenda* da se kod Državnog zavoda za statistiku, DORH-a te nadležnih sudova uvede vođenje statistike prema kategorijama počinitelja kaznenih djela s elementima nasilja – kada su počinitelji službene osobe (policijski službenici i pravosudni

policajci). Dodatno, evidencija bi se trebala voditi u odnosu na kategoriju djela – prekoračenja ovlasti i djela s elementima nasilja, te u odnosu na žrtve – osobe lišena slobode. Potonja kategorija jest nužna budući da se radi o posebno ranjivim skupinama.

Svakako treba podsjetiti i na njemačke prijedloge o uvođenju zaštitnih mehanizama od zlostavljanja.

Oni su kao obligatorno naveli postojanje preciznog zakonodavnog okvira, koji propisuje jasne policijske kompetencije i regulira i ograničava invazivne mjere, osobito uporabu sile. Također, jednako tako važno, u njemačkim prijedlozima navodi se uvođenje neobvezujućih mehanizama u vidu preporuka koji osiguravaju profesionalnu kulturu unutar policijskih snaga. Preporuke sadrže uvođenje osobnih provjera, pravne i psihološke edukacije, profesionalne treninge na poslu te mjere potpore, ali i konačni i dobro ustrojeni disciplinski sustav, s mogućnošću vanjske sudske kontrole.

Treba podsjetiti i da u Saveznoj Republici Njemačkoj policijski regruti obvezno prolaze 30-omjesečni tečaj, sastavljen od teoretskih i praktičnih elemenata koji osiguravaju znanje i umijeća s područja prava, intervencija, psihologije, političkih znanosti, sociologije, sporta, samoobrane i uporabe oružja, kao i bihevioralnog treninga, a nakon osnovnog treninga za pristupanje interventnoj jedinici potrebno je da prođe razdoblje od jedne do tri godine. Navedene edukacije i uvjete smatram prikladnima i u odnosu na hrvatske policajce i pravosudne policajce.

Važna je i promjena javnog mnijenja naspram policijske službe, a to je da povrede službene dužnosti umanjuju povjerenje javnosti naspram vladajućih struktura te da se povrede službene dužnosti učinjene s namjerom smatraju povredama službene dužnosti (njem. *Dienstvergehen*) čak i ako su učinjene u privatno vrijeme.

Uspostava policijske kulture koja promovira vladavinu prava i usklađenost policije sa zakonima koji reguliraju policijske poslove treba biti osnovna i najučinkovitija mjera koja sprječava zlostavljanje pritvorenika u policijskim postajama.

Također, uloga policijskog službenika u društvu također je nešto na čemu bi trebalo poraditi, a to je da policijski službenici više nemaju percepciju da su oni samo regulatorna tijela koja

rješavaju kriminal nego i da su psiholozi i savjetnici javnosti, što pridonosi nenasilnom ponašanju od strane policije. Zbog toga bi prevencija postala fokus policijskog posla te sastavni dio regrutacije i obuke policijskih službenika.

Ovdje podsjećam na američko antiterorističko zakonodavstvo i praksu kao negativan primjer koji nikako ne bi trebalo slijediti jer posljedično omogućava torturu osoba lišenih slobode.

I Republika Hrvatska trebala bi razmisliti o načinu odabira najprikladnijih kandidata, odnosno da kod regrutacije naglasak bude na primanju kandidata koji ne streme uporabi nasilja, pokazuju smirenost i usmjereni su na deeskalirajuće postupanje pri uhićenju potencijalnih osumnjičenika. Za navedeno je potrebno i uvođenje psihologijskih testiranja, osobito provjera osobnih karakteristika, iz kojih se saznaje o otpornosti prema stresu, nenasilnom postupanju i sposobnosti kandidata da ostane smiren u uvredljivim situacijama.

Osobito je važno i da počinitelji kaznenih djela budu pravodobno procesuirani i kažnjeni te da kod pravomoćnih osuda za postupanja koja uključuju mučenja, neljudska i ponižavajuća postupanja osoba lišenih slobode budu i trajno uklonjeni iz službe.

Podsjećam na to da je Europskim kodeksom policijske etike postavljen *no more than absolutely necessary standard* odnosno standard uporabe samo one sile koja je apsolutno nužna, jer u suprotnom svaka prekomjerna sila može rezultirati usmrćenjem osobe kao nenamjeranim ishodom. Trebali bismo kao društvo stremiti tome da se taj standard, propisan *soft law* izvorom prava, uvrsti u obvezujuće pravne izvore.

Sve prethodno navedeno odnosi se i na pravosudne policajce, koji, iako nesporno obavljaju vrlo zahtjevan, pa i opasan posao, jer čuvanje sigurnosti unutar kaznionice ili zatvora jest izazov bez premca, moraju biti osobe koji će svojim odlikama i vještinama dovesti do deeskalacije sukoba i težiti ostvarenju svrhe izvršavanja kazne zatvora – a to je priprema osuđenika za život na slobodi.

12. POPIS LITERATURE

12.1. Knjige i znanstveni radovi

1. Abdellan Almenara, M., Smit, Dirk van Zyl, Human Dignity and Life Imprisonment: The Pope enters the Debate, *Human Rights Law Review*, 2015.
2. Agin, Dan, How it is: Psychiatrists, Psychisians and Torture, *Huffington Post*, 2009. dostupno na: https://www.huffpost.com/entry/how-it-is-psychiatrists-p_b_189271 (31. 10. 2021.).
3. Aisling, Reidy, The prohibition of torture: Human rights handbooks, No. 6, A guide to the implementation of Article 3 of the European Convention on Human Rights, dostupno na: <https://rm.coe.int/168007ff4c> (17. 5. 2022).
4. Alleweldt, Ralf, Schutz vor Abschiebung bei drohender Folter oder unmenschlicher oder erniedrigender Behandlung oder Strafe, Springer, 1996.
5. Akandji Kombe, Jean-François, Positive obligations under the European Convention on Human Rights, A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights, Human rights handbooks, No 7, dostupno na: <https://rm.coe.int/168007ff4d> (17. 5. 2022).
6. Arslan, M., Intelligence and Crime Control in the Security Law of Germany, u: *The Limits of Criminal Law*, by Matthew Dyson and Benjamin Vogel, Intersentia, 2018.
7. Artuković, Mira, Progoni vještica u Europi u srednjem vijeku i ranom novovjekovlju s osvrtom na Hrvatsku, diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, 2016.
8. Auriel, Paul, Beaud, Olivier, Wellman Carl, *The Rule of Crisis: Terrorism, Emergency Legislation and Rule of Law*, Springer, 2018, str. 242–243.
9. Bantekas, Ilias, Nash, Susane, *International Criminal Law*, Cavendish Publishing Limited, drugo izdanje, London, 2003.
10. Babić, Vesna, Josipović, Marija, Tomašević, Goran, Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 13, br. 2, 2006.

11. Bagić, Snježana, Standardi učinkovite istrage/kaznenog postupka Ustavnog suda Republike Hrvatske, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, Zagreb, vol. 26, br. 2, 2019.
12. Baigent, Michael, Leigh, Richard, *Inkvizicija*, Zagreb, 2002.
13. Bank, Roland, Die Internationale Bekämpfung von Folter und unmenschlicher Behandlung auf den Ebenen der Vereinten Nationen und des Europarates, *Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law*, Freiburg, 1996.
14. Bašoğlu, Metin, Livanou, Maria, Crnobaric Cvetana, Torture vs Other Cruel, Inhuman and Degrading Treatment – Is the Distinction Real or Apparent?, *Archives of General Psychiatry*, travanj 2007.
15. Bassiouni, Mohamed Cherif, An Appraisal of Torture in International Law and Practice: The Need for an International Convention for the Prevention and Suppression of Torture, *Revue Internationale de Droit Pénal*, vol. 48, br. 3-4.
16. Batistić Kos, Vesna, Mjerila Europskog suda za ljudska prava za učinkovitu istragu zlostavljanja motiviranog rasnom diskriminacijom (slučaj Šečić protiv Republike Hrvatske), *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 15, br. 1, 2008.
17. Bayer, Vladimir, Dokumenti o ukinuću torture i o ukinuću smrtne kazne u onim jugoslavenskim zemljama koje su u XVIII. stoljeću bile u sklopu Habsburške Monarhije, *Starine, knjiga 60, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*, Zagreb, 1987 (u tekstu: Bayer I).
18. Bayer, Vladimir, Kazneno procesno pravo – odabrana poglavlja, Knjiga II. Povijesni razvoj kaznenog procesnog prava, [Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Sektor kadrovskih, pravnih i obrazovnih poslova](#), Zagreb, 1995 (u tekstu: Bayer II).
19. Bayer, Vladimir, *Ugovor s đavlom, Procesi protiv čarobnjaka u Europi, a napose u Hrvatskoj*, Zora, Državno izdavačko poduzeće, Zagreb, 1953 (u tekstu: Bayer III).
20. Beccaria, Cesare, O zločinima i kaznama, Logos, Split, 1984.
21. Becker, Steven W., Transition to Terrorism: Developments in U. S. Terrorism Legislation from Law Enforcement to Intelligence Gathering.
22. Bedrač, Ira, Sustav nadzora zaštite ljudskih prava zatvorenika u Republici Hrvatskoj, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, 2011.

23. Bell, Lindsey, 'Trial by ordeal: an interdisciplinary approach yields fresh insights', rad prezentiran na *SLSA Annual Conference*, Lancaster, United Kingdom, održana od 5. travnja 2016. do 7. travnja 2016.
24. Bercis, Pierre, *Osloboditi prava čovjeka*, Politička kultura, Zagreb, 2001.
25. Bojanić, Igor, Mrčela, Marin, Svrha kažnjavanja u kontekstu šeste novele Kaznenog zakona, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 13, br. 2, 2006.
26. Bonačić, Marin, Tomašić, Tomislav, Implementacija standarda Europskog suda za ljudska prava u hrvatskom prekršajnom pravu i praksi, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, Zagreb, vol. 24, broj 2/2017.
27. Borelli, Silvia, Casting light on the legal black hole: International Law and detentions abroad in „the war of terror“, *International Review of the Red Cross*, London, vol. 87, no. 857, 2005.
28. Borowski, Martin, Absolute Rights and Proportionality, *German Yearbook of International Law*, Duncker & Humblot, vol. 56, 2013.
29. Brnetić, Damir: Kaznenopravna zaštita od torture, AGM, Zagreb, 2009.
30. Brugger, W., May Government Ever Use Torture? Two Responses from German Law, *The American Journal of Comparative Law*, vol. 48, 2000.
31. Bullard, Tymya, History and Experience of the Death Penalty: Is It a Violation of Human Rights?, *Albany state University Criminal Justice Journal*, 2 (2020.) 1
32. Burazer, Mislav, O inkvizitorima i ljudima: Studija inkvizicijskog postupka uz poseban osvrt na roman *Ime ruže*, *Pravnik : časopis za pravna i društvena pitanja*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, vol. 53, br. 105, 2019.
33. Cozzi, Alessia, Sykiotou, Athanassia, Dagmara, Rajska, Krstic, Ivana, Filatova, Maria, Katic, Nikolina, Bard, Petra, Bourgeois, Stephanie, *Comparative Study on the Implementation of the ECHR at the National Level*, Council of Europe, Belgrade, 2016.
34. Cvitanović, Leo, Svrha kažnjavanja u suvremenom kaznenom pravu, Hrvatsko udruženje za kaznenopravne znanosti i praksu, Ministarstvo unutarnjih poslova, Policijska akademija, Kaznenopravno-kriminalistička biblioteka „Vladimir Bayer“, Zagreb, 1999.
35. Cvitanović, Leo, Derenčinović, Davor, Turković, Ksenija, Munivrana Vajda, Maja, Dragičević Prtenjača, Marta, Roksandić Vidlička, Sunčana, *Kazneno pravo – posebni dio*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2018.

36. Cvitanović, Leo, Pastović, Dunja, Opchinska naredba od zločinstavah i njihovih pedepsah iz 1788. kao kaznenopravni izvor u Hrvatskoj i Slavoniji: sustav kazni i pravila o njihovom izricanju, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 39, br. 2, 2018.
37. Damaška, Mirjan, *Dokaz krivnje - Od rimsko-kanonskog do suvremenog prava*, Školska knjiga, Zagreb, 2021.
38. Damaška, Mirjan, Potraga za pravičnim postupkom u doba inkvizitorne procedure, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb)*, vol. 20, broj 1/2013, str. 167.- 202.
39. Damaška, Mirjan, The Quest for Due Process in the Age of Inquisition, *The American Journal of Comparative Law*, vol. 60, br. 4, str. 931, dostupno na: <https://academic.oup.com/ajcl/article-abstract/60/4/919/2571383?redirectedFrom=fulltext> (17. 5. 2022.).
40. Dayan, C., *The story of Cruel and Unusual*, Cambridge, The MIT Press, 2007.
41. Deltch, Michele, Mushlin, Michael B., *Corrections – Let the sunshine in: The ABA and Prison oversight, The State of Criminal justice*, Pace Law Faculty Publications, 2011.
42. Derenčinović, Davor, [Europe at a Crossroads – Countering Terrorism in the Surveillance Society](#), *Dealing with Terrorism – Empirical and Normative Challenges of Fighting the Islamic State*, Engelhart, M., Roksandić Vidlička, S. (ur.), Berlin, Duncker & Humblot, 2019.
43. Desjardin, Albert, *Les Cahiers Des États Généraux En 1789 Et La Législation Criminelle*, Nabu Press, 2011.
44. Dewulf, S., *The signature of evil: Redefining Torture in International Law*, Intersentia London, 2011.
45. Dyson, Matthew, Vogel, Benjamin, *The Limits of Criminal Law, Anglo-American Concepts and Principles*, Intersentia, London, 2018.
46. Đurđević, Zlata, Odluka Ustavnog suda RH o suglasnosti Zakona o kaznenom postupku s Ustavom, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 19, br. 2, 2012.
47. Đurđević, Zlata, Pravna priroda, pravni okvir i svrha jamstva u kaznenom postupku: mogu li preživjeti odluku Ustavnog suda RH U-III-1451/2015 o ukidanju istražnog zatvora za gradonačelnika Grada Zagreba i vraćanju jamčevine njegova

- branitelja?, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 22, br. 1, 2015, str. 9–47.
48. Đurđević, Zlata, Tripalo, Dražen, Trajanje pritvora u svjetlu međunarodnih standarda te domaćeg prava i prakse, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 13, br. 2, 2006, str. 551–596.
49. Engelhart, Marc, Countering Terrorism at the Limits of Criminal Liability in Germany, Dyson i Vogel (ur.) *The Limits of Criminal Law: Anglo-German Concepts and Principles*, London, 2018.
50. Farrell, Michelle, *The Prohibition of Torture in Exceptional Circumstances*, Cambridge University Press, New York, 2013.
51. Farringdon, Karen, *History of Punishment and Torture*, Chancellor Press, London, 2003.
52. Ford, M., Antonin Scalia's case of Torture, *The Atlantic*, dostupno na: <https://torturenews.wordpress.com/2014/12/13/antonin-scalias-case-for-torture/> (31. 10. 2021.).
53. Foucault, Michel, Nadzor i kazna – rađanje zatvora, *Informator*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 1994.
54. Fair Trials International, *Rights behind bars, Access to justice for victims of violent crimes during pre-trial or immigration detention*, 2018.
55. Fair Trials International and REDRESS: *Tainted by torture, Examining the use of torture evidence*, 2018.
56. Fenwick, Mark, Japan's response to terrorism post-9/11, u: Ramraj, V. V., Hor M., Roach, K., *Global Anti-Terrorism Law and Policy*, Cambridge University Press, 2005.
57. Fish, Erin, *Torture and Torturers*, u: Améry, Jean: *Beyond the Mind's Limits*, Chapter: *Torture and Torturers*, Palgrave Macmillan, Cham, 2019.
58. Fraucher, L., *De la reforme de la prison*, Bureau de la Revue de legislation et de Jurisprudance, Paris, 1938.
59. Galić, Meri, *Inkvizicija – prikaz inkvizicijskih sudova i postupaka*, Hrvatski povijesni portal – elektronički portal za povijesne i srodne znanosti, objavljeno 18. 7. 2009., dostupno na: <https://povijest.net/inkvizicija-4/> (17. 5. 2022.).
60. Getoš Kalac, Anna-Maria, Bezić, Reana, Šprem, Petra, „Ružno pače“ hrvatskoga kaznenog pravosuđa – zatvorski sustav u svjetlu domaćih i europskih trendova, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, vol. 22, br. 1, 2021.

61. Goetz, J., Kritische Beiträge zur Geschichte der Pataria, in *AKultG* 12/1916, 17-55, 164-194.
62. Goldman, Robert K., Protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism, Note by the United Nations High Commissioner for Human Rights, The High Commissioner for Human Rights, 2004.
63. Golser, Felix, The Concept of a Special Criminal Law as a Weapon against „Enemies“ of the Society, *Studia Iuridica LXVII*, University of Salzburg, 2017.
64. Grdinić, Elica, Europski sud za ljudska prava i zaštita prava na život, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Rijeka*, vol. 27, br. 2, 2006.
65. Greenberg, Karen J., *The Torture debate in America*, Cambridge University Press, New York, 2006.
66. Greenberg, Karen J., Dratel, Joshua L.: *The torture papers: The Road to Abu Ghraib*, Cambridge University Press, New York, 2004.
67. Greer, Steven, Is the Prohibition Against Torture, Cruel, Inhuman and Degrading Treatment Really „Absolute“ in International Human Rights Law? A reply to Graffin and Mavronicola, *Human Rights Law Review*, Oxford University Press, vol. 18, br. 2, 2018 (u tekstu Greer I).
68. Greer, Steven, Should police threats to torture suspects always be severely punished? Reflection on the Gäfgen case, *Human Rights Law Review*, Oxford University Press, vol. 11, br. 1, 2011 (u tekstu Greer II).
69. Grewe, Constance, Gusy, Christoph, *Menschenrechte in der Bewährung, Die Reception der Europäischen Menschenrechtskonvention in Frankreich und Deutschland im Vergleich*, Nomos, 2005.
70. Grubišić Ines, Imovinskopravni zahtjev prema okrivljeniku odgovornoj osobi kada je kaznenim djelom pribavio imovinsku korist za pravnu osobu, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 35, br. 2, 2014.
71. Gur-Arye, Miriam, Jessberger, Florian, The Protection of Human Dignity in Interrogations: May Interrogative Torture Ever Be Tolerated? Reflections in Light of Recent German and Israeli Experience, *Israel Law Review*, The Hebrew University of Jerusalem, vol. 44, br. 1–2, 2011.
72. Günther, Jakobs, *On the Theory of Enemy Criminal Law*, u: Dubber, D. M., *Foundational texts in Modern Criminal Law*, Oxford University Press, 2014.

73. Hastrup, Kirsten, *Fundamentalism: Liquid Fear and the Loss of Flexibility, Implementing Human Rights, Essays in Honor of Morten Kjaerum*, The Danish Institute for Human Rights, Copenhagen, Danska.
74. Harris, David, O'Boyle, Michael, Bates, Ed, Buckley, Carla, Harvey, Paul, Lafferty, Michele, Cumper, Peter, Arai, Yutaka, Green, Heather, *Law of The European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, treće izdanje, 2014.
75. Heri, Corina: *Responsive Human Rights Vulnerability, Ill-treatment and the EctHR*, University of Zürich, izdanje 2021.
76. Hikmahamnto, Juwana, *Indonesia's Anti-Terrorism Law*, u: Ramraj. V. V., Hor. M., Roach, K.: *Global Anti-Terrorism Law and Policy*, Cambridge University Press, 2005.
77. Hinnebusch, A. William, *Dominikanci: Kratka povijest Reda*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997.
78. Hor, Michael, *Law and terror, Singapore stories and Malysian dilemmas*, u: Ramraj, V. V., Hor, M., Roach, K., *Global Anti-Terrorism Law and Policy*, Cambridge University Press, 2005.
79. Horvat, Lidija, Ramadanović, Vedran, *Presude i odluke Europskog suda za ljudska prava u predmetima protiv Republike Hrvatske zbog povrede prava na slobodu izražavanja – s posebnim osvrtom na presudu N. Š. protiv Hrvatske*, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, Zagreb, vol. 28, br. 2, 2021.
80. Interights priručnik za odvjetnike, Članak 3. Europske konvencije o ljudskim pravima – zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, 2006.
81. Ivičević Karas, Elizabeta, *Američka borba protiv terorizma kao opravdanje za primjenu metoda iznuđivanja iskaza*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 10, br. 1, 2003. (u tekstu: Ivičević Karas I.)
82. Ivičević Karas, Elizabeta, Burić, Zoran, Filipović, Hrvoje, *Prva iskustva policijskih službenika u provođenju pojedinačne procjene žrtava kaznenih djela*, *Policija i sigurnost*, Zagreb, godina 28., 2019., broj 4.
83. Janković, Ivan, *Zabrana zlostavljanja – Priručnik za policiju i zatvorsko osoblje*, Beogradski centar za ljudska prava, Dosije Studio, Beograd, 2010.
84. Jaramaz-Reskušić, Ivana, *Augustove reforme kaznenog prava*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 13, br. 1, 2006 (u tekstu: Jaramaz I).

85. Jaramaz-Reskušić Ivana, Kaznenopravni sustav u antičkom Rimu, Kaznenopravno-kriminalistička biblioteka „Vladimir Bayer“, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu i Ministarstvo unutarnjih poslova RH, izdanje Zagreb, 2003 (u tekstu: Jaramaz II).
86. Jessberger, Florian, Bad Torture – Good Torture? What International Criminal Lawyers May Learn from the Recent Trial of Police Officers in Germany, *Journal of International Criminal Justice*, vol. 3, br. 1, 2005.
87. Jordan, Michael, U ime Božje: Nasilje i razaranja u svjetskim religijama, Naklada Ljevak, Zagreb, 2008, str. 13–14.
88. Josipović, Igor, Funkcioniranje zatvorskog sustava u drugoj polovici 19. stoljeća, doktorski rad, Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2018.
89. Jurjević Škopinić, Mirna, Smrtna kazna, Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet, preddiplomski teološko-katehetski studij, završni rad.
90. Justo, Luis, Doctors, interrogation and torture, *British Medical Journal*, vol. 332, br. 7556, 2006.
91. Karas, Željko, Neka obilježja povreda čl. 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 10, br. 1, 2003.
92. Kolb, Rorbert, The notion of acts harmful to the enemy under international humanitarian law, *International Review of the Red Cross*, Geneve, vol. 101, no. 912, 2019.
93. Kovčo Vukadin, I., Mihoci, M., Nasilje u penalnim ustanovama, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 17, br. 1, 2010.
94. Krapac, Davor, Engleski kazneni postupak, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1995 (u tekstu: Krapac I).
95. Krapac, Davor, Praestat cautella quam medela: povodom Europske konvencije o sprječavanju torture i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja iz 1987. godine, *Zakonitost*, Zagreb, br. 11-12, 1991 (u tekstu: Krapac II).
96. Krey, Volker, Interrogational Torture in Criminal Proceedings – Reflections on Legal History, u suradnji s Roggenvelder Thomas, Klein Jan, Niklas i Staudacher, Peter, Legal Policy Forum, University of Triere, 2014.
97. Long, D., Guide to Jurisprudence on Torture and Ill-treatment, Article 3 of the European Convention for the Protection of Human Rights, APT, Geneva, 2002.

98. Lonza, Nella, Kazneni proces Dubrovačke Republike u XVIII stoljeću, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 2, br. 2, 1995 (u tekstu: Lonza I).
99. Lonza, Nella, Pod plaštem pravde, Kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Dubrovnik, 1997 (u tekstu: Lonza II).
100. Lonza, Nella, Janković Roemer, Zdenka, Dubrovački „Liber de Maleficis“ iz 1312.–1313. godine, *Zavod za hrvatsku povijest*, vol. 25, Zagreb, 1992.
101. Luban, David, *Torture, Power and Law*, Cambridge University Press, Cambridge 2014.
102. Matija, Ivan, Djelovanje i postupanje policije u članaka 2. i 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, *Policija i sigurnost*, Zagreb, br. 1, 2012.
103. Mavronicola, Natasa, *Torture, Inhumanity and Degradation under Article 3 of the ECHR: Absolute Rights and Absolute Wrongs*, Hart Publishing, 2021.
104. Miller, A. Russel, *Surveying German Security Jurisprudence, Dealing with the Terrorism*, Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law, Duncker and Humblot, Engelhart-Roksandić Vidlička, ur., 2019.
105. Moss, Kate, *Balancing liberty and security: Human rights, Human wrongs, Crime prevention and security Management*, Palgrave Macmillan.
106. Mrčela, Marin, Tripalo, Dražen, Valković, Laura, Odabrana poglavlja Europske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama – kaznenopravni aspekt – Priručnik za polaznike/ce, Pravosudna akademija, Zagreb, travanj 2016., str. 16, dostupno na:
(<http://pak.hr/cke/obrazovni%20materijali/Odabrana%20poglavlja%20EKLJP%20%20kaznenopravni%20aspekt.pdf>) (17. 5. 2022.).
107. Nieminen, Katja, The Rules of Attribution and the Private Military Contractors at Abu Ghraib: Private Acts or Public Wrongs?, *Finnish Yearbook of International Law*, Leiden, vol. 15, 2004.
108. Nikolić Jakuš, Zrinska, Obitelj dalmatinskog plemstva od 12. do 14. stoljeća, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, ACTA HISTRIAE, vol. 16, 2008, 1-2.
109. Novoselec, Petar, Bojanić, Igor, Opći dio kaznenog prava, Četvrto izmijenjeno izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013.

110. Nowak, Manfred, McArthur Elizabeth, The distinction between torture and cruel, inhuman or degrading treatment, *Torture: Quarterly Journal on Rehabilitation of Torture Victims and Prevention*, vol. 16, br. 3, 2006.
111. Nowak Manfred, McArthur Elizabeth, *The United Nations Convention Against Torture, A Commentary*, Oxford University Press, 2008.
112. Omejec, Jasna, *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava – Strasbourški Acquis*, drugo dopunjeno izdanje, Novi informator, Zagreb, 2014.
113. Oršolić Tina, The Prohibition of Torture and the Ticking Time-Bomb Scenario, u: *Liber Amicorum Zvonimir Šeparović – Od kaznenog prava do viktomologije*, Zbornik radova u čast osamdesetog rođendana profesora emeritusa Zvonimira Šeparovića, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2009.
114. Peel, Michael, Iacopino, Vincent, *The medical documentation of torture*, Cambridge University Press 2002.
115. Pierre, Jean-Marc, The „War against Terrorism“, *International Law and the Growth of Unchecked Executive Power in the U. S.*, *Revue Interdisciplinaire D'Etudes Juridiques*, vol. 60, 2008.
116. Pirenne, Henri, *Povijest Europe: od seobe naroda do XVI. stoljeća*, Marjan Tisak, Split, 2005.
117. Pleić, Marija, *Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 17, br. 1, 2010 (u tekstu: Pleić II).
118. Pleić, Marija, *Standardi izvršenja pritvora u kaznenom postupku*, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Zagreb, 2014 (u tekstu: Pleić I).
119. Pleić, M., *Zabrana mučenja u praksi Europskog suda za ljudska prava s posebnim osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske i praksu Ustavnog suda RH*, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, Zagreb, vol. 23, br. 2, 2016 (u tekstu: Pleić III).
120. Prosenjak, Dominik, *Der Folterbegriff nach Art. 3 EMRK, Studien zum Völker – und Europarecht*, Band 86, Hamburg, 2011.
121. Rajić, Saša, *Prevenција nasilja u zatvorskom sustavu*, doktorski rad, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2017.
122. Rajska, D., Huszti-Orban K., *Human rights obligations of State sin the context of Counter-terrorism operations, A commentary in the light of Al Nashiri v. Poland*

- and Husayn (Abu Zubaydah) v. Poland, *Orientamenti di Strasburgo, Aracne – Cendon Libri*, Ariccia, 2014.
123. Ramraj, Victor V., Michael Hor and Roach Kent, *Global Anti-Terrorism Law and Policy*, Cambridge University Press, 2005.
 124. Ratner, M., Weiss, P., *Litigation against Torture: The German criminal prosecution*, u: Greenberg, J. K., *The torture debate in America*, Cambridge University Press, London 2006.
 125. Rodley, Nigel S., *The Treatment of Prisoners Under International Law*, Oxford University Press, 1999.
 126. Rogan, Mary, *Prison Inspection and Monitoring: The Need to Reform European Law and Policy*, *European Journal on Criminal Policy and Research*, 2021, str. 285–305, dostupno na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10610-019-09420-8> (18. 5. 2022.).
 127. Roque, Harry L., *The Philippines: The weakest link in the fight against the terrorism*, u: Ramraj, V. V., Hor, M., Roach, K., *Global Anti-Terrorism Law and Policy*, Cambridge University Press, 2005.
 128. Schumann, Stephan, Bruckmüller, Karin, *Torture prevention in Germany, A report on regulations and best practice in pre-trial custody*, neobjavljeno, 2016.
 129. Shue, Henry, *Torture in Dreamland: Disposing of the Ticking bomb*, Case Western Reserve, *Journal of International Law*, 2006.
 130. Spurrier, Martha, *Gäfgen protiv Njemačke: Plodovi otrovne voćke*, *European Human Rights Law Review*, vol. 5, 2010.
 131. Šanjek, Franjo, *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima (13.-15. st.)*, Barbat, Zagreb, 2003.
 132. Škrtić, Dražen, *Međunarodni pravni standardi kojima se uređuje policijska uporaba sredstava prisile i opća naznaka nekih poredbenih propisa*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 14, broj 1, 2007.
 133. Teays, Wanda, *Doctors and torture, Boundaries of torture, Medicine at the Crossroads*, Springer Cham, 2019.
 134. Testas, Guy, Testas, Jean, *Inkvizicija*, preveo Ivica Tomljenović, stručna lektura Franjo Šanjek, *Priručna enciklopedija vjere 3, Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, 1982.
 135. Thomas III, George C., Richard A. Leo, *Confessions of Guilt: From Torture to Miranda and Beyond*, Oxford University Press, New York, 2012.

136. Tomičić, Zvonimir, Iločki statut i njegova kaznenopravna regulacija, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu, Ministarstvo unutarnjih poslova RH, Kaznenopravno-kriminalistička biblioteka „Vladimir Bayer“, Zagreb, 2006.
137. Tot, Boris, Policija i sigurnost, Alternativa kazni zatvora – rad za opće dobro na slobodi, *Policija i sigurnost*, Zagreb, br. 1-2, 2007.
138. Turković, Ksenija, Vijac Herceg, Barbara, Učinkovita istraga povreda prava zajamčenih Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu* (Zagreb), vol. 26, broj 2/2019
139. Williams, Paul R., Treatment of Detainees: Examination of Issues Relevant to Detention by the United Nations Human Rights Committee, Henry Dunant Institute Geneva, 1990.
140. Zimmermann, Andreas, Folterprävention im völkerrechtlichen Mehrebenensystem, Studien zu Grund und Menschenrechten, Universität Postdam, 2011, vol. 16.
141. Zoričić, Glorija, Kazneno procesno pravo po Vinodolskom zakonu, *Pravnik*, 45, 1 (90), 2011.
142. Zupančić, M., Boštjan, Kazneni postupak i njegove funkcije u državi izvornog liberalizma, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 2, br. 2, 1995.
143. Zupančić, M. Boštjan i Zidar, Andraž, Kratak pregled nekih temeljnih aspekata Konvencije UN protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka od 10. XII. 1984., *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 5, br. 2, 1998.

12.2. Pravni izvori

1. Direktiva 2012/13/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2012. o pravu na informiranje u kaznenom postupku (Sl. l. EU L 142, 1. 6. 2012.).
2. Europska konvencija za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja od 26. studenog 1987., Vijeće Europe.
3. Europska minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima iz 1973., Rezolucija (73)5 Vijeća Europe.
4. Europska zatvorska pravila iz 2006., Odbor ministara Vijeća Europe.
5. Europski kodeks policijske etike (Preporuka Vijeća Europe (2001)10).
6. Etički kodeks policijskih službenika (NN 62/12).

7. *Federal Privacy Act* iz 1974., Sjedinjene Američke Države.
8. Kazneni zakon (NN 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018, 126/2019, 84/2021).
9. Kazneni zakon iz 1997. (NN 110/1997, 27/1998, 50/2000, 129/2000, 84/2005, 51/2001, 111/2003, 190/2003, 105/2004, 71/2006, 110/2007, 152/2008, 57/2011, 77/2011, 125/2011, 143/2012).
10. Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka UN-a (Rezolucija Opće skupštine 39/46 od 10. prosinca 1984.).
11. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda od 4. studenog 1950., Vijeće Europe.
12. *Law against Dangerous Habitual Criminals* od 24. studenog 1933., Njemačka.
13. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima od 16. prosinca 1966. (UN, Rezolucija br. 2200 A /XXI).
14. Načela učinkovite istrage i dokumentacije mučenja i drugog okrutnog i nečovječnog postupanja ili kažnjavanja, tzv. Istanbulski principi.
15. Njemački Kazneni zakon, *Strafgesetzbuch (StGb)*.
16. Njemački Zakon o kaznenom postupku, *Straffprozessordnung*.
17. Njemački Zakon o progonu pripremanja teških kaznenih djela nasilja ugrožavajućih za državu, *Gesetz zur Verfolgung der Vorbereitung von schweren staatsgefährdenden Gewalttaten*.
18. Njemački Zakon o zločinima protiv međunarodnog kaznenog prava, *Völkerstrafgesetzbuch*.
19. Odluka o proglašenju Zakona o potvrđivanju fakultativnog Protokola uz Konvenciju protiv mučenja (NN MU 2/2005).
20. Odluka o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji od 30. rujna 1993. (NN MU, 12/1993).
21. Opća deklaracija o pravima čovjeka iz 1948. (Rezolucija 217 A (III)), Ujedinjeni narodi.
22. Poslovnik CPT-a, dostupan na: <https://rm.coe.int/16806db824> (4. 1. 2022.).
23. Pravilnik o kućnom redu u zatvorima za izvršavanje istražnog zatvora (NN 8/10).
24. Pravilnik o načinu rada i postupanju po pritužbama (NN 16/21).
25. Pravilnik o stručnom usavršavanju u zatvorskom sustavu (NN 136/21).

26. Preporuka o prenapučenosti zatvora i povećanju zatvorske populacije iz 1999., Vijeće Europe.
27. Protokol br. 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima od 3. svibnja 2002., Vijeće Europe.
28. Protokol 1 (ETS br. 151) te Protokol 2 (ETS br. 152) uz Europsku konvenciju za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja iz 1993.
29. Protokol br. 15 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.
30. Rezolucija CM/ResDH(2022)259 koju je Vijeće Ministara donijelo 19. listopada 2022.
31. *Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*, tzv. Mandelina pravila iz 1955.
32. Sudski poslovnik (NN 37/2014, 49/2014, 8/2015, 35/2015, 123/2015, 45/2016, 29/2017, 33/2017, 34/2017, 57/2017, 101/2018, 119/2018, 81/2019, 128/2019, 39/2020, 47/2020, 138/2020, 147/2020, 70/2021, 99/2021, 145/2021, 23/2022).
33. Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima, UN.
34. *The Foreign Intelligence Surveillance Act of 1978* (FISA), Sjedinjene Američke Države.
35. *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act* iz 2001., tzv. Patriotski zakon, Sjedinjene Američke Države.
36. Ustav Republike Hrvatske (NN 56/1990, 135/1997, 113/2000, 28/2001, 76/2010, 5/2014).
37. Ustav Sjedinjenih Američkih Država.
38. Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske (NN 99/1999, 29/2002).
39. Zakon o izvršavanju kazne zatvora (NN 14/21).
40. Zakon o izvršavanju kazne zatvora iz 1999. (NN 128/1999, 55/2000, 59/2000, 129/2000, 59/2001, 67/2001, 11/2002, 76/2007, 27/2008, 83/2009, 18/2011, 48/2011, 125/2011, 56/2013, 150/2013, 98/2019, 14/2021).
41. Zakon o kaznenom postupku (NN 152/2008, 76/2009, 80/2011, 91/2012, 143/2012, 56/2013, 145/2013, 152/2014, 70/2017, 126/2019, 126/2019).
42. Zakon o Nacionalnom preventivnom mehanizmu za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja (NN 18/2011, 33/2015).

43. Zakon o obveznim odnosima (NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22).
44. Zakon o policiji (NN br. 34/11, 130/12, 89/14 – vjerodostojno tumačenje, 151/14, 33/15, 121/16, 66/19).
45. Ženevske konvencije od 12. kolovoza 1949.

12.3. Članci, izvješća i drugi podaci iz internetskih izvora

1. Akcijski plan za izvršenje grupe presuda V.D. protiv Hrvatske, dostupan na: [https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22execidentifier%22:\[%22DH-DD\(2022\)353E%22\]}](https://hudoc.exec.coe.int/eng#{%22execidentifier%22:[%22DH-DD(2022)353E%22]})
2. Članak o zabrani zlostavljanja u američkom pravu, dostupno na: <https://www.hrw.org/news/2003/03/11/legal-prohibition-against-torture#laws> (17. 5. 2022.).
3. Članak ULRIKE MEINHOF'S TOD:: „Selbstmord war Mord“, https://www.focus.de/politik/deutschland/selbstmord-war-mord-ulrike-meinhofs-tod_id_1830654.html (17. 5. 2022.).
4. Članak The Nazi Police State, dostupno na: <https://historylearning.com/modern-world-history/nazi-germany/nazi-police-state/#:~:text=The%20Nazi%20Police%20State%20The%20Nazi%20Police%20State,Gestapo%2C%20were%20able%20to%20do%20as%20they%20wished> (17. 5. 2022.).
5. Članak Basanos – Judicial Torture in Ancient Greece, dostupno na: <https://prezi.com/7jofmolnhtdq/basanos-judicial-torture-in-ancient-greece/?frame=b752191c89eddf7de2afed46796a22e5b36d5853> (4. 5. 2023.).
6. Članak UN expert alarmed at Israeli Supreme Court's „license to torture“ ruling, dostupno na: <https://prezi.com/7jofmolnhtdq/basanos-judicial-torture-in-ancient-greece/?frame=b752191c89eddf7de2afed46796a22e5b36d5853> (4. 5. 2023.).
7. Članak Capital punishment in Austria, dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Capital_punishment_in_Austria (1. 2. 2023.).

8. Članak Smrtna kazna, dostupno na: <http://www.smrtnakazna.rs/sr-latn-rs/teme/na%C4%8Dinipogubljenja/nabijanjenakolac/falaka.aspx> (4. 5. 2023.).
9. Članak autorice Lamza Posavec Vesna, Kvantitativne metode istraživanja, dostupno na: <https://docplayer.net/36738454-Kvantitativne-metode-istrazivanja-anketa-i-analiza-sadrzaja.html> (4. 5. 2023.).
10. Članak Interpretation of Torture in the Light of the Practice and Jurisprudence of International Bodies, The United Nations Voluntary Fund for Victims of Torture, OHCHR, 2009., dostupno na: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Torture/UNVFVT/Interpretation_torture_2011_EN.pdf (3.7.2023.).
11. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics: Sexual Victimization in Prisons and Jails Reported by Inmates, dostupno na: <https://bjs.ojp.gov/library/publications/sexual-victimization-prisons-and-jails-reported-inmates-2008-09> (24. 9. 2021.).
12. Državni zavod za statistiku, Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude, https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/SI-1671.pdf (3. 5. 2023.).
13. Državni zavod za statistiku, prijavljeni punoljetni počinitelji prema kaznenim djelima, spolu vrsti i odluke u 2020., dostupno na: https://web.dzs.hr/PXWeb/Table.aspx?layout=tableViewLayout1&px_tableid=T0101_2020.px&px_path=Pravosudje__kaznena__punoljetni&px_language=hr&px_db=Pravosudje&rxid=31adcb14-71db-41ca-9b6e-c7c6776296a3 (3. 5. 2023.).
14. Eksplanatorno izvješće uz Europsku konvenciju protiv mučenja, dostupno na: <https://rm.coe.int/16806dbaa3> (18. 5. 2022.).
15. Enciklopedija Britannica, podaci o kralju Ashurnasirpalu II., dostupno na: <https://www.britannica.com/biography/Ashurnasirpal-II> (3. 5. 2023.).
16. Enciklopedija Britannica, podaci o terorističkoj organizaciji ISIS/ISIL, dostupno na: <https://www.britannica.com/story/is-it-isis-or-isil> (3. 5. 2023.).
17. Equality and Human Rights Commission, pravo na privatnost, dostupno na: <https://www.equalityhumanrights.com/en/human-rights-act/article-8-respect-your-private-and-family-life> (3. 5. 2023.).
18. Film “*Mord in Titos Nahme*”, dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=uF9Ak1uleyw> (17. 5. 2022.).

19. Godišnja izvješća Pučkog pravobranitelja za Nacionalni preventivni mehanizam, dostupno na: <https://www.ombudsman.hr/hr/izvjesca-puckog-pravobranitelja/#1556196748427-9f957bf5-d68e> (28. 12. 2021.).
20. Govor Pape Franje delegatima Međunarodnog udruženja za kazneno pravo (AIDP) od 23. listopada 2014. godine, dostupno na: <https://www.penal.org/en/private-audience-pope-francis> (1. 4. 2023.).
21. *Hands-off* doktrina, dostupno na: <https://definitions.uslegal.com/h/hands-off-doctrine/> (26. 9. 2021.).
22. Hrvatski jezični portal, dostupno na: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fVliWRc%3D (1. 3. 2023.).
23. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (8. 10. 2022.), dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19164> te <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60280> (3. 5. 2023.).
24. Internetska stranica Dictionary, o pojmu *ex parte*, dostupno na: <https://www.dictionary.com/browse/ex-parte> (3. 5. 2023.).
25. Izvješća CPT-a za Republiku Hrvatsku i odgovori Vlade, dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/cpt/Croatia> (28. 12. 2021.).
26. Izvješće Amnesty Internationala za SAD, USA: Right the Wrong, Decision Time on Guantánamo, Amnesty International, dostupno na: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/AMR5134742021ENGLISH.pdf> (9. 10. 2021.).
27. Izvješće CMS-a o policijskom nasilju i tzv. *push-backovima*, dostupno na: https://welcome.cms.hr/wp-content/uploads/2016/02/28.01.2016_Report-Police-Violence-and-Push-Backs.pdf (17. 5. 2022.).
28. Izvješće CPT-a za Hrvatsku za 2017. godinu, dostupno na: <https://rm.coe.int/16808e2a0e> (17. 1. 2022.).
29. Izvješće o radu Nacionalnog preventivnog mehanizma za 2019. godinu, Pučki pravobranitelj, dostupno na: <https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjesce-o-radu-nacionalnog-preventivnog-mehanizma-za-2019-godinu/?wpdmdl=8851&refresh=61cc334d7ea551640772429> (29. 10. 2021.).
30. Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, rujan 2020., dostupno na: https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-10-01/102313/IZVJ_KAZNIONICE_2019.pdf (17. 5. 2022.).

31. Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020., Vlada Republike Hrvatske, dostupno na: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2021-09-02/154102/IZVJ_KAZNIONICE_2020.pdf (17. 5. 2022.).
32. Merriam Webster, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/crimenextraordinarium> (4. 5. 2023.).
33. Memorandum for Alberto R. Gonzales, Counsel to the President, dostupno na: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB127/02.08.01.pdf> (19. 5. 2022.).
34. Njemački izvještaj CPT-u, dostupno na: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/DEU/INT_CCPR_NGO_DEU_105_8523_E.pdf (18. 5. 2022.).
35. Novinski članak German court hands down historic Syrian torture verdict, Deutsche Welle, dostupno na: <https://www.dw.com/en/german-court-hands-down-historic-syrian-torture-verdict/a-56670243> (17. 5. 2022.).
36. Novinski članak Njemački advokati tuže Asada za ratne zločine?, Deutsche Welle, dostupno na: <https://www.dw.com/bs/njema%C4%8Dki-advokati-tu%C5%BEe-asada-za-ratne-zlo%C4%8Dine/a-36568212> (17. 5. 2022.).
37. Novinski članak Podignuta tužba protiv psihologa koji su osmislili tehnike mučenja za CIA-u, Index, dostupno na: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/podignuta-tuzba-protiv-psihologa-koji-su-osmislili-tehnike-mucenja-za-ciau/847984.aspx> (20. 9. 2021.).
38. Novinski članci Jezive tajne sobe 113 Zatvorske bolnice u Zagrebu: silovanje, droga i prijetnje, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/jezive-tajne-sobe-113-zatvorske-bolnice-u-zagrebu-silovanje-droga-i-prijetnje-15109177>; UBOJICA PROFESORICE RAZBIO MU GLAVU UTEGOM Atentator na Pukanića nakon kome otvorio oči, ali ne govori, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/ubojica-profesorice-razbio-mu-glavu-utegom-atentator-na-pukanica-nakon-kome-otvorio-oci-ali-ne-govori-373714> (17. 5. 2022.). te <https://www.jutarnji.hr/vijesti/brutalni-atentatori-pucali-su-iz-dva-pistolja-a-kad-je-pao-uzeli-su-sjekiru-1157672> (3. 5. 2023.).
39. Novinski članak Hrvoje Petrač u Lepoglavi uživao pogodnosti kao ni jedan drugi zatvorenik, <https://arhiva.nacional.hr/clanak/76051/hrvoje-petrac-u-lepoglavi-uzivao-pogodnosti-kao-ni-jedan-drugi-zatvorenik> (17. 5. 2022.).

40. Novinski članak DORH: Ima naznaka da su policajci mučili migrante, <https://net.hr/danas/hrvatska/dorh-ima-naznaka-da-su-policajci-mucili-migrante-2012358c-2b34-11ec-844c-929cd0c5881d> (17. 5. 2022.).
41. Novinski članak <https://www.vecernji.hr/vijesti/majka-pobijedila-u-bitci-protiv-drzave-hrvatska-joj-mora-isplatiti-2500-eura-odstete-i-3000-eura-za-troskove-1625492> (3. 5. 2023.).
42. Novinski članak Abu Ghraib, symbol of America's shame, to close within three months, <https://www.theguardian.com/world/2006/mar/10/usa.iraq1> (20. 9. 2021.).
43. Novinski članak <https://www.smh.com.au/world/middle-east/palestinian-hanging-torture-revealed-20050218-gdkrcy.html> (3. 5. 2023.).
44. Odluka Ustavnog suda RH broj U-III-6559/2010, podnositelj Hršum, dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C1257D93004965D8> (17. 3. 2023.).
45. Orijentacijski kriteriji Vrhovnog suda Republike Hrvatske iz 2002. i 2020. godine http://www.vsrh.hr/custompages/static/HRV/files/PravnaShvacanja/zadnja_verzija_VSRH_GO_2020_Su-IV-47-2020-5_2020-3-5_sjed02.pdf te usporediti s onima iz 2002.: http://www.vsrh.hr/custompages/static/HRV/files/PravnaShvacanja-Zakljucci/GO-pravnashvacanja/VSRH_GO_2002_Su-VI-1331-2002-0_Su-II-1372-2002_2002-11-29_sjed04.pdf (17. 5. 2022.).
46. Plos Medicine Journal, podaci o zlostavljanju, dostupno na: <https://journals.plos.org/plosmedicine/article/figures?id=10.1371/journal.pmed.1001027> (4. 5. 2023.).
47. Podaci ESLJP-a sa stranice [https://hudoc.exec.coe.int/ENG#{%22fulltext%22:\[%22v.d.%22\],%22EXECDocumentTypeCollection%22:\[%22CEC%22\],%22EXECIdentifier%22:\[%22004-10183%22\]}](https://hudoc.exec.coe.int/ENG#{%22fulltext%22:[%22v.d.%22],%22EXECDocumentTypeCollection%22:[%22CEC%22],%22EXECIdentifier%22:[%22004-10183%22]}) te [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22vuku%C5%A1i%C4%87%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22COMMUNICATEDCASES%22\],%22itemid%22:\[%22001-212295%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22vuku%C5%A1i%C4%87%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22COMMUNICATEDCASES%22],%22itemid%22:[%22001-212295%22]}) (17. 5. 2022.).
48. Podaci i detalji o Andižanskom masakru, dostupno na: <https://www.hrw.org/legacy/campaigns/andijan/> (17. 5. 2022.).

49. Podaci o Kurdistanskoj radničkoj stranci (PKK), dostupno na: <https://www.crisisgroup.org/content/turkeys-pkk-conflict-visual-explainer> (17. 5. 2022.).
50. Podaci o suđenju Ignaceu Murwanashyaki, dostupno na: <https://trialinternational.org/latest-post/ignace-murwanashyaka/> (17. 5. 2022.).
51. Popis pojedinačnih akata koji se ne smatraju aktima iz čl. 62. st. 1. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, dostupno na: https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/Popis_pojedinacnih_akata_koji_se_ne_smatraju_aktima_iz_clanka_62._stavka_1._Ustavnog_zakona_o_Ustavnom_sudu_Republike_Hrvatske.pdf (17. 5. 2022.).
52. Postupak Europske komisije nakon povrede prava EU-a, tzv. *infringement procedure*, dostupno na: https://commission.europa.eu/law/law-making-process/applying-eu-law/infringement-procedure_en (3. 5. 2023.).
53. Preporuka o prenapučenosti zatvora i povećanju zatvorske populacije, Vijeće Europe, Odbor ministara, dostupno na: <https://rm.coe.int/168070c8ad> (17. 5. 2022.).
54. Presuda Elfes njemačkog Ustavnog suda, dostupno na: https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Das-Gericht/Zeitstrahl/zeitstrahl_node.html (17. 5. 2022.).
55. Prezentacija Pavić Daria na internetskoj stranici Fakulteta hrvatskih studija pod naslovom: Uzorci i uzorkovanje, Metode kvantitativnih istraživanja, dostupno na: https://www.hrstud.unizg.hr/predmet/kmi_b?@=20sop (4. 5. 2023.).
56. Prijedlog Kaznenog zakona Ministarstva pravosuđa iz 2011., dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/Arhiva/139%20-%2016.pdf> (17. 5. 2022.).
57. Primjena elektroničke komunikacije u kaznenim predmetima od 16. siječnja 2023. godine, <https://www.hok-cba.hr/hok/steceni-svi-tehnicki-preduvjeti-za-primjenu-elektronicke-komunikacije-u-kaznenim-predmetima/> (4. 5. 2023.).
58. Službene stranice Europske komisije s definicijom ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, dostupno na: https://home-affairs.ec.europa.eu/pages/glossary/degrading-treatment-or-punishment_en (3. 5. 2023.).
59. Službene stranice organizacije OYEZ, izvješće o predmetu O'loné v. Estate of Shabazz, dostupno na: <https://www.oyez.org/cases/1986/85-1722> (3. 5. 2023.).
60. Senate Select Committee on Intelligence: Committee Study of the Central Intelligence Agency's Detention and interrogation Program, Approved December 2012,

- Declassification revisions December 2014, str. 2., dostupno na: https://www.academia.edu/9727342/Report_on_CIA_Torture_Senate_Select_Committee_on_Intelligence_Committee_Study_of_the_Central_Intelligence_Agency's_Detention_and_Interrogation_Program (19. 9. 2021.).
61. Stanford Prison Experiment, dostupno na: <https://www.prisonexp.org/> (31. 5. 2022.).
62. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, dostupno na: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners.pdf (26. 9. 2021.).
63. Stranica njemačkog Ustavnog suda, dostupno na: <https://www.bundesverfassungsgericht.de/> (17. 5. 2022.).
64. Stranica Ustavnog suda Republike Hrvatske, dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/vSignaturaPoGodiniZap.xsp> (17. 5. 2022.).
65. The Pew Centre, <https://www.pewtrusts.org/en/research-and-analysis/reports/2008/02/28/one-in-100-behind-bars-in-america-2008> (26. 9. 2021.).
66. Wikipedia, Irska republikanska vojska, dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Irish_Republican_Army (3. 5. 2023.).
67. Web-stranica CPT-a: <https://www.coe.int/en/web/cpt/about-the-cpt> (17. 5. 2022.).

13. ŽIVOTOPIS

Rođena sam u Zagrebu 20. listopada 1977.

Osnovnu školu „Matko Laginja“ pohađala sam u Zagrebu od 1984. do 1992., nakon koje upisujem XVIII. jezičnu gimnaziju na zagrebačkoj Šalati. 1996. godine polažem maturu iz hrvatskog, engleskog i njemačkog jezika te povijesti.

Iste godine upisujem Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu – dodiplomski studij, na kojem diplomiram 2001. i stječem stručno zvanje diplomirani pravnik.

U poslovnoj karijeri bila sam sudski tumač za engleski jezik, pravni ekspert pred sudovima Velike Britanije, dio tima obrane pred ICTY u Den Haagu te pred Višim pokrajinskim sudom u Münchenu, a do sada 21 godinu profesionalno radim u odvjetništvu te sam bila zastupnica u nizu predmeta u kojima je ESLJP utvrdio konvencijske povrede. Privatno je moj život obilježilo rođenje kćeri Ruže u prosincu 2010. godine na koje sam osobito ponosna te uistinu vjerujem da najbolje od nas ostaje u nasljeđe našoj djeci.

Profesionalno iskustvo:

U siječnju 2002. zapošljam se u odvjetničkom društvu Nobilo i dr., u kojem radim na poslovima odvjetničkog vježbenika do 2005.

U studenom 2003. polažem pravosudni ispit pri Ministarstvu pravosuđa Republike Hrvatske.

U travnju 2005. upisujem se u imenik odvjetnika Hrvatske odvjetničke komore te nastavljam raditi u odvjetničkom društvu Nobilo i dr., (kasnije Nobilo–Mlinarić) na poslovima odvjetnika sve do kraja 2006.

U prosincu 2006. nastavljam odvjetničku praksu u sklopu zajedničkog odvjetničkog ureda Martinović, Adžić & Horvat u svojstvu odvjetnika i partnera u ZOU-u. Ta suradnja traje do

kolovoza 2007., kada osnivam vlastiti odvjetnički ured i započinjem sa samostalnom odvjetničkom praksom.

Odvjetništvom se bavim počevši od prvih vježbeničkih dana, odnosno od siječnja 2002. sve do danas, dakle punih dvadesetijednu godinu.

Aktivnosti izvan odvjetničke prakse:

Izvan odvjetničke prakse obavljala sam poslove stalnog sudskog tumača za engleski jezik u jednom mandatu od četiri godine, imenovana od strane Županijskog suda u Zagrebu u travnju 2003.

Voditeljica sam vježbi iz Kaznenog materijalnog prava i Kaznenog procesnog prava na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu od 2012.g.

Strani jezici:

Služim se engleskim jezikom u govoru i pismu izvrsno, uključujući i poslovnim engleskim te tzv. pravnim engleskim jezikom, koji je preduvjet za izravnu komunikaciju sa sudovima izvan Republike Hrvatske, poglavito s Europskim sudom za ljudska prava i Sudom Europske unije. Služim se i njemačkim jezikom u govoru i pismu, poznavanje kojeg bih ocijenila dobrim.

Seminari, konferencije i profesionalne edukacije:

Sudjelovala sam na nizu seminara, konferencija i edukacija, uglavnom s područja kaznenog prava i ljudskih prava, kojima se pretežno i bavim:

- XVIII. redovno savjetovanje Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu u Opatiji, prosinac 2005., na temu „Dogradnja kaznenopravnog sustava u RH“
- XXI. redovno savjetovanje Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu u Opatiji, prosinac 2008., na temu „Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku“

- svibanj 2007., u organizaciji Savjetovanja, Zagreb, sudjelovala na seminaru „Profesionalna odgovornost za štetu“, održano u hotelu Sheraton
- seminar u organizaciji Pravosudne akademije – Ministarstva pravosuđa, održan u Tuheljskim Toplicama u studenom 2007., na temu „Organizacija i vođenje glavne rasprave te uporaba dokaza u kontekstu prava na pravično suđenje u predmetima za ratne zločine“
- veljača 2008. – prosinac 2008., stipendistica „Edukacije odvjetnika i odvjetnica o Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda“ u sklopu organizacije Centra za mirovne studije, Zagreb, i Interightsa, London, uz podršku Vladinog ureda za ljudska prava
- 20.–25. rujna 2009. sudionica Sixth Regional Course in International Humanitarian Law na Fakultetu političkih nauka, Beograd, uz suradnju Pravnog fakulteta u Zagrebu
- u prosincu 2009. nositeljica teme „Istražni zatvor“ i izlagačica na XXII. redovnom savjetovanju Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu u Opatiji, tema: „Reforma hrvatskog kaznenog zakonodavstva“
- u travnju 2011. kao uvodničar sudjelovala na konferenciji „Usklađenost hrvatskog zakonodavstva i prakse sa standardima Europskog suda za ljudska prava“, održanoj u Zagrebu
- u rujnu 2011. sudjelovala na savjetovanju „Aktualna pitanja novog kaznenog zakonodavstva“, održanom u Opatiji u organizaciji Inženjerskog biroa, d. d., u suradnji s Vrhovnim sudom Republike Hrvatske
- u prosincu 2011. sudjelovala na XXIV. redovnom savjetovanju Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu u Opatiji, tema: „Zatvorena i još uvijek otvorena poglavlja reforme hrvatskog kaznenog zakonodavstva“

- u studenom 2013. pohađala sam radionicu međunarodne nevladine organizacije Fair Trials International iz Londona na temu „Napredna prava obrane“ u Budimpešti
- u prosincu 2013. sudjelovala na XXVI. redovnom savjetovanju Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu u Opatiji, tema: „V. Novela zakona o kaznenom postupku: usklađivanje s Ustavom i europskim standardima“
- u prosincu 2014. sudjelovala na XXVII. redovnom savjetovanju Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu u Opatiji, tema: „Iskoraci hrvatskog zakonodavstva i prakse u europsko kazneno pravo“
- u lipnju 2015. bila sam predavač i moderator hrvatskog tima treninga za mlade odvjetnike na „Practitioner Training on the Road-map Directives“ u Budimpešti, u organizaciji Fair Trials International iz Londona
- u prosincu 2015. sudjelovala sam na XXVIII. redovnom savjetovanju Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu u Opatiji, tema: „Hrvatsko kazneno pravo u procjepu između ustaljivanja prakse i izmjene propisa“
- u travnju 2016. sudjelovala na seminaru u Inter-University Centre Dubrovnik na temu „EU Substantive Criminal Law and Protection of Victims: Establishing a Global Knowledge Network: ISIS as a treat and legal challenge and the prevention of recruitment“
- u studenom 2016. pohađala tečaj „Prison Law“ u New Yorku, SAD, u organizaciji Practising Law Institute iz New Yorka
- 2016./2017. sudjelovala kao članica tima eksperata na projektu „Jačanje procesnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku u Hrvatskoj“ u organizaciji Hrvatskog pravnog centra u suradnji s Hrvatskom udrugom za europsko kazneno pravo i Hrvatskim udruženjem za kaznene znanosti i praksu

- u ožujku 2017. sudjelovala sam na godišnjoj Konferenciji Legal Expert Advisory Panel Fair Trials International u Ateni
- rujan 2017. – prosinac 2018. pravni stručnjak u tri predmeta predaje temeljem europskog uhidbenog naloga hrvatskih državljana iz Velike Britanije u Republiku Hrvatsku pred Magistrates Court i High Court of Justice, Queens Bench Division
- siječanj 2018. sudionica tečaja „Unapređenje prava obrane djece optužene u kaznenim postupcima“ na Sveučilištu u Leidenu, Nizozemska, u organizaciji Fair Trials International
- travanj 2018. sudionica Konferencije „Kaznenopravna suradnja u Europskoj uniji: pogled kroz recentnu judikaturu Europskog suda pravde“, održane na Pravnom fakultetu u Splitu u organizaciji Hrvatske udruge za europsko kazneno pravo
- studeni 2018. sudjelovala na edukaciji „Jud-IT, međunarodni pravosudni trening iz pravosudne suradnje u kaznenim stvarima i informatičkog kriminaliteta unutar Europske unije“ u organizaciji European University Institute i Robert Schumann Centre for Advanced Studies u Firenzi, Italija
- prosinac 2018. sudionica na XXXI. redovnom savjetovanju Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu u Opatiji, održanom pod naslovom „Aktualnosti kaznenog prava u svjetlu odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske“, na kojem sam i nositeljica teme „Postupovna jamstva za djecu koja su osumnjičena ili optužena u kaznenim postupcima sukladno Direktivi EU/2016/800“
- u travnju 2019. sudjelovala na Međunarodnoj konferenciji „Integracija Ureda Europskog javnog tužitelja u nacionalna kaznena pravosuđa: Institucionalni, procesni i izazovi suradnje“, održanoj u Zagrebu u hotelu Westin u organizaciji HUKZP-a i OLAF-a

- u lipnju 2019. bila sam izlagačica na okruglom stolu „Presumpcija nevinosti i procesna prava osumnjičenika u Hrvatskoj“, održanom u Hrvatskoj odvjetničkoj komori u Zagrebu u organizaciji Kuće ljudskih prava
- u studenom 2019. sudjelovala sam na XX. međunarodnom kongresu iz kaznenog prava u Rimu u organizaciji AIDP-a (Association Internationale De Droit Pénal) na temu „Kazneno pravosuđe i korporacije“
- u prosincu 2019. sudjelovala sam na XXXII. redovnom savjetovanju Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu u Opatiji, održanom pod naslovom „Jačanje učinkovitosti kaznenog postupka primjenom standarda Europskog suda za ljudska prava“
- u prosincu 2020. sudjelovala sam na XXXIII. redovnom savjetovanju Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu pod naslovom „Razmjena znanja, iskustva i ideja kaznenopravne znanosti i kaznenog pravosuđa u uvjetima 'novog normalnog'“, održanom u Zagrebu
- u prosincu 2021. sudjelovala sam na XXXIV. redovnom savjetovanju Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu pod naslovom „Kazneno pravosuđe – izazovi sadašnje regulative i budućeg razvoja“ te sam bila izlagačica i suautorica rada „Presude i odluke Europskog suda za ljudska prava u predmetima protiv Republike Hrvatske zbog povrede prava na slobodu izražavanja – s posebnim osvrtom na presudu N. Š. protiv Hrvatske“
- u prosincu 2022. sudjelovala sam na XXXV. redovnom savjetovanju Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu pod naslovom „Izazovi za kaznenopravni sustav – od nasilja nad ženama do kibernetičkog kriminala“

- u travnju 2023. u Inter-University Centre Dubrovnik sudjelovala na naprednom tečaju pod naslovom „Mass Atrocities and Protection of Victims: War in Ukraine Training School“ kao nositeljica i izlagačica teme „Extradition in times of war: case study“

Objavljeni znanstveni i stručni radovi:

U časopisu „Odvjetnik“ br. 7-8/10 iz 2010. objavila stručni rad „Odredbe oduzimanja imovinske koristi prema posljednjim izmjenama i dopunama Kaznenog zakona“

U „Hrvatskom ljetopisu za kazneno pravo i praksu“, vol. 16, br. 2/2009, objavila stručni rad „Istražni zatvor“

U „Hrvatskoj pravnoj reviji“, br. 5/2018, XVIII. izdanje "Inženjerski biro", objavila pregledni znanstveni rad pod naslovom „Implementacija Okvirne odluke (2002/584/PUP) o Europskom uhiđenom nalogu s posebnim osvrtom na zastaru“

U „Hrvatskom ljetopisu za kazneno pravo i praksu“, vol. 25, br. 2/2018, objavila pregledni znanstveni rad pod naslovom „Postupovna jamstva za djecu koja su osumnjičena ili optužena u kaznenim postupcima sukladno Direktivi EU/2016/800“

U „Hrvatskom ljetopisu za kazneno pravo i praksu“, vol 28, br. 2/2021, objavila stručni rad u koautorstvu „Presude i odluke Europskog suda za ljudska prava u predmetima protiv Republike Hrvatske zbog povrede prava na slobodu izražavanja – s posebnim osvrtom na presudu N. Š. protiv Hrvatske“

Članstvo u organizacijama i udrugama:

Redovna sam članica Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu

Članica sam nevladine organizacije Fair Trials International sa sjedištem u Bruxellesu te sam i članica Savjetodavnog odbora navedene organizacije

Političke aktivnosti:

Nisam članica nijedne političke stranke.

14. PRILOG 1 - POPIS SLIKA, GRAFOVA I TABLICA

Slike:

Slika 1. Defenzivni koraci

Slika 2. Ofenzivni koraci

Tablice:

Tablica 1. Tablični prikaz Službe za unutarnju kontrolu MUP-a o postupanju po pritužbama građana kojima se upućuje na okrutno, neljudsko i ponižavajuće postupanje prema osobama lišenim slobode za razdoblje od 2010. do 31. listopada 2021.

Tablica 2. Sinteza podataka Ministarstva pravosuđa i uprave

Tablica 3. Statistika DZS-a za kaznena djela mučenja, okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja iz čl. 176. KZ/97 / čl. 104. KZ/11 za razdoblje 2010.–2019.

Tablica 4. Vrsta kaznenog tijela

Tablica 5. Dragovoljni odaziv ispitanika po zatvorima i kaznionicama

Tablica 6. Zatvorenici anketirani u kaznionicama

Tablica 7. Zatvorenici anketirani u zatvorima

Tablica 8. Iskustvo nasilja te neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja

Tablica 9. Iskustvo nasilja te neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja prema vrsti kaznenog tijela (N=234)

Tablica 10. Iskustvo nasilja te neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja u kaznionicama

Tablica 11. Iskustvo nasilja te neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja u zatvorima

Tablica 12. Opis doživljenih ponašanja

Tablica 13. Vrsta doživljenog ponašanja (N=135)

Tablica 14. Broj lokacija/situacija u kojima je doživljeno nasilje te neljudsko i/ili ponižavajuće postupanje (N=115)

Tablica 15. Gdje je doživljeno nasilno ponašanje (N=137)

Tablica 16. Trajanje nasilnog te neljudskog i/ili ponižavajućeg ponašanja

Tablica 17. Počinitelj (N=107)

Tablica 18. Motiv postupanja službene osobe prema percepciji zatvorenika (N=118)

Tablica 19. Podnošenje bilo kakvih pritužbi, prijava ili pravnih lijekova u odnosu na nasilno ponašanje te neljudsko ili ponižavajuće postupanje

Tablica 20. Vrsta prijave ili pravnog lijeka (N=64)

Tablica 21. Ostalo – odnosi se na pritužbe, prijave i pravne lijekove koji nisu potpadali ni pod jednu od ponuđenih kategorija, a opisni naziv pritužbe dali su sami zatvorenici

Tablica 22. Rezultat podnesene pritužbe (formalne i neformalne) (N=55)

Tablica 23. Pokretanje postupka temeljem usvojene pritužbe žrtve (N=29)

Tablica 24. Rezultat postupka (N=30)

Tablica 25. Traženje novčane satisfakcije za pretrpljene povrede (N=59)

Tablica 26. Dodatni navodi zatvorenika o psihičkom ili ponižavajućem ponašanju

Grafovi:

Graf 1. Županijski sud u Zagrebu – Zatvorska bolnica – prikaz pritužbi

Graf 2. Županijski sud u Velikoj Gorici – Zatvor u Zagrebu i Centar za dijagnostiku – prikaz pritužbi

Graf 3. Vremenski period potreban za donošenje odluka o zahtjevima za sudsku zaštitu

Graf 4. Postotak zatvorenika anketiranih u zatvorima

Graf 5. Iskustvo nasilja te neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja

Graf 6. Iskustvo nasilja te neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja prema vrsti kaznenog tijela (N=234)

Graf 7. Iskustvo nasilja te neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja u kaznionicama

Graf 8. Iskustvo nasilja te neljudskog i/ili ponižavajućeg postupanja u zatvorima

Graf 9. Vrsta doživljenog ponašanja (N=135)

Graf 10. Broj lokacija/situacija u kojima je doživljeno nasilje te neljudsko i/ili ponižavajuće postupanje (N=115)

Graf 11. Gdje je doživljeno nasilno ponašanje (N=137)

Graf 12. Trajanje nasilnog te neljudskog i/ili ponižavajućeg ponašanja

Graf 13. Počinitelj (N=107)

Graf 14. Motiv postupanja službene osobe (N=118)

Graf 15. Podnošenje bilo kakvih pritužbi, prijava ili pravnih lijekova u odnosu na nasilno ponašanje te neljudsko ili ponižavajuće postupanje

Graf 16. Vrsta prijave ili pravnog lijeka (N=64)

Graf 17. Rezultat podnesene pritužbe (formalne i neformalne) (N=55)

Graf 18. Pokretanje postupka temeljem usvojene pritužbe žrtve (N=29)

Graf 19. Rezultat postupka (N=30)

Graf 20. Traženje novčane satisfakcije za pretrpljene povrede (N=59)

15. PRILOG 2 - ANKETNI UPITNIK

ANKETNI UPITNIK

1. Da li ste u **posljednjih deset godina tijekom lišenja slobode** (tijekom uhićenja, u policijskoj postaji / u jedinici za zadržavanje / pritvoru / istražnom zatvoru / tijekom izdržavanja kazne zatvora) bili izloženi **bilo kakvom obliku nasilja – psihičkom ili fizičkom** te da li se prema Vama na bilo koji **način neljudski i/ili ponižavajuće postupalo**? Molim zaokružiti odgovor.

a) NE

b) DA

2. Ako je odgovor na prethodno pitanje potvrđan, molim opišite događaj(e), mjesto, dužinu trajanja takvog postupanja te osobu od koje ste doživjeli takvo postupanje:

3. Molim navedite da li ste u odnosu na postupanje opisano pod 2. podnosili kakve pritužbe, prijave ili bilo kakve pravne lijekove?

a) NE

b) DA

4. Ako ste podnosili pritužbe, prijave ili pravne lijekove, radilo se o:

a) Pritužbi upravitelju

b) Pritužbi sucu istrage ili raspravnom sucu

c) Zahtjevu za sudsku zaštitu sucu izvršenja

d) Kaznenoj/stegovnoj prijavi protiv neke osobe

e) Ostalo (što?) _____

5. Ako je odgovor na prethodno pitanje potvrđan, rezultat je bio:
- a) Nisam dobio/la nikakav odgovor iako je prošlo više od 6 mjeseci
 - b) Postupak još traje
 - c) Pritužba/pravni lijek je ocijenjen neosnovanim
 - d) Pritužba/pravni lijek je od nadležnog tijela ocijenjen osnovanim
 - e) Temeljem usvojene pritužbe/pravnog lijeka :
 - e.1.) nije pokrenut postupak (stegovni, kazneni) protiv odgovorne osobe
 - e.2.) pokrenut je postupak (stegovni, kazneni) protiv odgovorne osobe,
pri čemu odgovorna osoba:
 - e.2.1.) jest kažnjena
 - e.2.2.) nije kažnjena
 - e.2.3.) ne znam rezultat ili postupak još traje
6. Jeste li tražili kakvu novčanu satisfakciju za pretrpljene povrede?
- a) NE
 - b) DA, i dobio sam satisfakciju
 - c) Da, ali nisam dobio satisfakciju
7. Napišite (ako želite) druge podatke o psihičkom ili ponižavanju koje ste eventualno pretrpjeli od strane službenih osoba ili drugih zatvorenika!

Napomena: Istraživanje se provodi anonimno te ispitanik ne smije biti izložen nikakvim neugodnostima, kaznama ili drugim mjerama radi sudjelovanja u ovom istraživanju.

Hvala na Vašem sudjelovanju!

mjesto, datum

16. PRILOG 3 – ČINJENICE SLUČAJA IZ POJEDINIH PRESUDA ESLJP-A I USTAVNOG SUDA REPUBLIKE HRVATSKE

Kako se tekst ovog rada ne bi opteretio činjenicama svakog pojedinog predmeta o kojem je s u odnosu na Republiku Hrvatsku s područja teme rada odlučivao ESLJP i Ustavni sud Republike Hrvatske, u ovom prilogu izložen je činjenični supstrat iz analiziranih odluka koji može čitatelju pomoći u razumijevanju cjelokupne problematike predmeta. Pri tome, u samom tekstu ovdje su ponovljeni tek neki pravni standardi koji su bili nužno povezani uz činjenični supstrat.

Nastavno se izlažu činjenice iz sljedećih odluka ESLJP-a:

- 1. Presuda Dolenc protiv Hrvatske, zahtjev broj 25282/06 od 26. studenoga 2009.*
- 2. Presuda Đurđević protiv Hrvatske, zahtjev broj 52442/09 od 19. srpnja 2011.*
- 3. Presuda Tadić protiv Hrvatske, zahtjev broj 10633/15 od 23. studenoga 2017.*
- 4. Presuda Štitić protiv Hrvatske, zahtjev broj 16883/15 od 6. rujna 2018.*
- 5. Presuda Perković protiv Hrvatske, zahtjev broj 33754/16 od 20. rujna 2022.*
- 6. Presuda Gladović protiv Hrvatske, zahtjev broj 28847/08 od 10. svibnja 2011.*
- 7. Presuda Mađer protiv Hrvatske, zahtjev broj 56185/07 od 21. lipnja 2011.*
- 8. Presuda V. D. protiv Hrvatske, zahtjev broj 15526/10 od 8. studenog 2011.*
- 9. Presuda M. S. protiv Hrvatske (br. 2), zahtjev broj 75450/12 od 19. veljače 2015.*
- 10. Presuda Mafalani protiv Hrvatske, zahtjev broj 32325/13 od 9. srpnja 2015.*
- 11. Presuda Đurđević protiv Hrvatske, zahtjev broj 52442/09 od 19. srpnja 2011.*
- 12. Presuda Klauz protiv Hrvatske, zahtjev broj 28963/10 od 18. srpnja 2013.*
- 13. Presuda Goran Kovačević protiv Hrvatske, zahtjev broj 34804/14 od 12. travnja 2018.*
- 14. Odluka Kačinari protiv Hrvatske, zahtjev broj 61059/08 od 25. ožujka 2010.*
- 15. Odluka Gazibarić protiv Hrvatske, zahtjev broj 17765/07 od 25. ožujka 2010.*
- 16. Odluka Jularić protiv Hrvatske, zahtjev broj 26611/08 od 24. lipnja 2010.*
- 17. Odluka Krešimir Srbić protiv Hrvatske, zahtjev broj 4464/09 od 21. lipnja 2011.*

18. Odluka *H. P. protiv Hrvatske*, zahtjev broj 4559/13 od 16. lipnja 2015.
19. Odluka *M. B. protiv Hrvatske*, zahtjev broj 24488/13 od 16. lipnja 2015.
20. Odluka *B. V. i drugi protiv Hrvatske*, zahtjev broj 38435/13 od 15. prosinca 2015.
21. Odluka *Đurović protiv Hrvatske*, zahtjev broj 51714/13 od 7. ožujka 2017.
22. Odluka *D. K. protiv Hrvatske*, zahtjev broj 28416/14 od 26. lipnja 2018.
23. Odluka *Crnković protiv Hrvatske*, zahtjev broj 69697/11 od 26. studenoga 2019.
24. Odluka *Zdravka Kušić i drugi protiv Hrvatske*, zahtjev broj 71667/17 od 10. prosinca 2019.
25. Odluka *Škrpan protiv Hrvatske*, zahtjev broj 41317/15 od 8. prosinca 2020.

Potom su, u drugom dijelu prikazane činjenice sljedećih odluka Ustavnog suda RH:

1. Odluka broj U-III-3761/2018, razmatrana zajedno s odlukama broj U-III-3760/2018, U-III-3791/2018, U-III-3821/2018, U-III-3890/2018, od 9. srpnja 2020., podnositelj Miroslav Aničić i drugi
2. Odluka broj U-III-5355/2020 od 3. prosinca 2020., podnositelj Slavko Rodić
3. Odluka broj U-III-4281/2017 od 15. prosinca 2020., podnositelj Davorin Resić
4. Odluka broj U-III-982/2018 od 27. rujna 2018., podnositelj Dominik Matija Antić
5. Odluka broj U-III-4032/2018 od 12. prosinca 2018., podnositelj Mario Čehić
6. Odluka broj U-III-4969/2016 od 19. ožujka 2020., podnositelj Ivan Štrkalj
7. Odluka broj U-III-4922/2019 od 16. srpnja 2020., podnositelj Joško Škalic
8. Rješenje broj U-III-1165/2020 od 4. studenoga 2020., podnositelj Frančišek Zakšek
9. Odluka broj U-III-6559/2010 od 13. studenog 2014., podnositelj Miroslav Hršum
10. Odluka broj U-III-Bi-369/2016 od 19. prosinca 2017., podnositelj Dženi Longin
11. Odluka broj U-III-Bi-2349/2013 od 10. siječnja 2018., podnositelji X. i Y.
12. Odluka broj U-III-Bi-886/2018 od 10. srpnja 2018., podnositelj Vedran Steblaj
13. Odluka broj U-III-Bi-4223/2018 od 10. ožujka 2020., podnositelj Dimitrije Škrpan

16.1. Činjenice slučaja iz presuda ESLJP-a

16.1.1. Presuda Dolenec protiv Hrvatske, zahtjev broj 25282/06 od 26. studenoga 2009.

Jedan od prvih slučajeva tzv. zatvorskog zlostavljanja jest upravo predmet *Dolenec* i pojavljuje se relativno kasno: događaji se odnose na 2006./2007., a presuda je donesena nakon punih 12 godina od ratifikacije Konvencije.

Radi se o podnositelju koji je bio višestruki recidivist s područja imovinskih kaznenih djela te je imao određene psihijatrijske poremećaje, dijagnosticirane kao depresivno-paranoidni sindrom, poremećaj osobnosti, bio je suicidalan te je višestruko štrajkao glađu. Iako se njegovi prigovori odnose i na uvjete u zatvoru, povredu prava na privatni život te pomanjkanje učinkovitog pravnog sredstva, prigovori u odnosu na čl. 3. koji se mogu podvesti pod područje ovog rada odnose se na tri incidenta unutar zatvorskog sustava, tijekom kojih podnositelj tvrdi da je bio zlostavljan od strane pravosudnih policajaca, dok je država tvrdila da se radilo o zakonitoj uporabi sredstava prisile radi svladavanja agresivnog zatvorenika.⁶⁹⁰

⁶⁹⁰ Prvi incident odnosi se na boravak u Kaznionici u Lepoglavi dana 18. rujna 2006., a u presudi je opisan u § 60.: „Dva čuvara koja su bila uključena u taj incident istoga su dana dala usmene iskaze voditelju Odjela osiguranja u zatvoru. Ti iskazi i nekoliko pisanih izvješća osoblja Kaznionice u Lepoglavi od 18. i 19. rujna 2006., podneseni upravitelju kaznionice, podudaraju se u tome da je 18. rujna 2006. u 12.50 sati podnositelj zahtjeva počeo vikati na neke od njih i zatražio da ga odmah odvedu kod zatvorskog liječnika. Jedan od zatvorskih čuvara zamolio ga je da pričeka jer je kod liječnika bio jedan drugi zatvorenik, ali on je nastavio vikati i udarati po zidovima i metalnim rešetkama. Nije se obazirao na upozorenja da se smiri, a potom je uzeo stolicu i bacio je u smjeru zatvorskih čuvara te je nastavio bacati predmete. Došao je još jedan čuvar, nakon čega je jedan od čuvara podnositelja zahtjeva uhvatio za lijevu ruku, a drugi za desnu, te su mu savili ruke iza leđa i stavili lisice. Podnositelj zahtjeva nastavio je vikati i prijetiti, pa je odveden u posebnu ćeliju, u kojoj je vezan. Odbio je i da ga pregleda zatvorski liječnik.“

Drugi incident odnosi se na boravak podnositelja u Zatvoru u Puli 21. siječnja 2007. „Prema navodima Vlade, u 20.00 sati dvojica zatvorskih čuvara, E. L. i I. O., dijelili su terapiju zatvorenicima u njihovim ćelijama. Podnositelj zahtjeva odbio je uzeti propisani lijek. U 22.00 sata uzeo je propisani lijek, ali je zatražio i lijek koji je odbio uzeti u 20.00 sati. Taj mu je zahtjev odbijen. Nakon što su dežurni čuvari napustili ćeliju, podnositelj zahtjeva počeo je vikati i lupati. Čuvari su se vratili, nakon čega je podnositelj zahtjeva jednoga od njih pokušao udariti nogom. Čuvari su podnositelja zahtjeva dohvatili, plegli na pod i lisicama mu vezali ruke iza leđa. Podnositelj zahtjeva nastavio je pružati otpor, udarati i vikati. Došla su još dva čuvara, pa je podnositelj zahtjeva vezan u posebnoj ćeliji. Jedan od čuvara primijetio je oguljotinu u blizini podnositeljevog desnog oka i upitao ga želi li otići kod zatvorskog liječnika, što je podnositelj zahtjeva odbio, zahtijevajući pregled psihijatra. Odbio je potpisati i izvješće o incidentu i izjavu da ne želi otići kod zatvorskog liječnika. Istoga dana, dežurni čuvar N. B. sastavio je izvješće o incidentu, koje je podneseno voditelju Odjela osiguranja. Čuvari E. I. i I. O. također su sastavili izvješća o incidentu. Dana 24. siječnja E. I. i I. O. dali su usmene iskaze nadležnom službeniku“ (§ 76.).

I treći incident odnosi se na boravak u Zatvoru u Puli od 17. veljače 2007. „Podnositelj zahtjeva naveo je da je smješten u samicu i da ga je jedan od čuvara nekoliko puta udario u lijevu stranu prsnoga koša. Dana 21. i 22. veljače podnositelja zahtjeva pregledao je liječnik. Mjerodavni dio liječničkog nalaza glasi kako slijedi: '21. veljače 2007. Žali se na bol u lijevom hemitoraksu, ne isključuje traumu. Ne nađem vanjskih znakova traume niti

Iz ove presude jasno je vidljivo da je ESLJP u počecima donošenja presuda protiv Republike Hrvatske primjenjivao znatno „blaži“ pristup u odnosu na iscrpljenost pravnih sredstava nego što ga primjenjuje danas.

Iako ni za jedan događaj na koji se podnositelj prituživao nije iscrpljen cjelokupni pravni put koji je kao redovit uvjet dopuštenosti poslije ustanovio ESLJP, u odnosu na prvi incident Sud je zaključio da se „u još jednoj pritužbi upućenoj sucu izvršenja Županijskog suda u Varaždinu dana 25. rujna 2006. g. podnositelj zahtjeva žalio (...) na to da je 18. rujna 2006. protiv njega bila upotrijebljena sila“ (§ 114.).

Nadalje, ESLJP navodi da je pritužba na uvjete u Zatvoru u Puli poslana Ministarstvu obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, koje ju je dana 26. siječnja 2007. prosljedilo ravnatelju Uprave za zatvorski sustav, međutim ne navodi se da bi bilo koji pravni lijek bio podnesen zbog nepružanja odgovora na tu pritužbu. Također, ESLJP navodi da se podnositelj zahtjeva u usmenom iskazu danom pred sucem izvršenja Županijskog suda u Puli žalio na incidente u Zatvoru u Puli koji su se zbili 21. siječnja i 17. veljače 2007. (§ 116.).

Stoga je ESLJP utvrdio da je podnositelj zahtjeva podnosio pritužbe i nadležnim sucima izvršenja i Upravi za zatvorski sustav. Prema mišljenju Suda, taj je njegov odabir bio u skladu s domaćim zakonodavstvom (§ 117.). No ESLJP je zaključio da suci nisu pokrenuli nijedan postupak povodom podnositeljevih pritužbi, niti su o njima donosili odluke, te da su umjesto toga oni podnositelju zahtjeva odgovarali putem dopisa.

Iz navedenog je moguće zaključiti da 2009. ESLJP nije ni preispitivao je li podnositelj podnosio žalbe protiv odluka koje se odnose na preventivni pravni put ni zahtijevao formalno donošenje rješenja, a nije zahtijevao ni da podnositelj podnese ustavnu tužbu u cilju nastavka preventivnog pravnog puta, sve u smislu ispunjavanja zahtjeva iz čl. 35. Konvencije. U kasnijim odlukama ESLJP je ipak zahtijevao da podnositelji prije obraćanja Sudu iskoriste znatno više pravnih sredstava kako bi dali mogućnost domaćoj državi da povredu ispravi, što je, uostalom, sukladno praksi u odnosu na druge države članice, te samim time, dakako, i opravdano.

krvnih podljeva. Kod disanja šteti lijevu stranu, bolnost na palpaciju lijevih gornjih rebara. Upućen na rendgen. 22. veljače 2007. Bolovi u predjelu lijevih rebara. Nalaz rendgena [...] pokazuje da nema znakova traume rebara niti promjena na plućima. Alergiju na lijekove negira.“ (§ 80.).

No što se tiče povrede materijalnog aspekta čl. 3., ESLJP je ipak bio barem jednako „strog“ kao i u kasnijim presudama, odnosno zahtijevao je postojanje dokaza u vidu medicinske dokumentacije iz koje bi se moglo zaključivati o uzročno-posljedičnoj vezi između postupanja zaposlenika države i nastalih ozljeda.⁶⁹¹ Budući da *in concreto* takvu poveznicu nije mogao utvrditi, odnosno nije mogao izvan razumne sumnje utvrditi da su podnositeljevi navodi o zlostavljanju osnovani, donio je odluku da supstantivni aspekt čl. 3. nije povrijeđen u odnosu na bilo koji od tri incidenta.

Međutim u odnosu na proceduralni aspekt ESLJP je utvrdio da je došlo do njegove povrede u odnosu na sva tri incidenta jer je zatvorsko osoblje koje je bilo uključeno u incidente sastavilo tek pisana izvješća za upravitelja zatvora, koji im je bio hijerarhijski nadređen.

Stoga je ESLJP utvrdio da se opisano ne može smatrati temeljitom i djelotvornom istragom navoda o zlostavljanju od strane zatvorskog osoblja niti da su je provela neovisna i nepristrana tijela. Prema mišljenju ESLJP-a, odgovornost za ispitivanje raspoloživih dokaza, uključujući i uzimanje iskaza od podnositelja zahtjeva, uključenih službenika i zatvorskoga liječnika, te za neovisnu ocjenu činjenica prvenstveno je bila na sucu izvršenja Županijskog suda u Varaždinu kojemu je podnositelj zahtjeva podnio pritužbu o zlostavljanju ili na nekom drugom neovisnom tijelu kaznenog progona ili sudu. Međutim sudac je ignorirao navode podnositelja zahtjeva. Stoga je u odnosu na prva dva incidenta utvrđena proceduralna povreda čl. 3. Konvencije.

16.1.2. Presuda Durđević protiv Hrvatske, zahtjev broj 52442/09 od 19. srpnja 2011.

U činjenicama slučaja pod navodima podnositelja navodi se da je dana 16. lipnja 2009. oko 21:30 sati ispred restorana *Yogi* u Ivanić Gradu skupina od šest muškaraca napala trećeg podnositelja zahtjeva i njegova brata Z. Đ. te da je intervenirala policija i odvela trećeg podnositelja zahtjeva i njegova brata u Policijsku postaju u Ivanić Gradu. Treći podnositelj odbio je potpisati policijsko izvješće o tom događaju, u kojem je bilo navedeno da je on imao 1 g/kg alkohola u krvi. Kad su oko 22:30 sati prvi podnositelj i druga podnositeljica zahtjeva stigli u policijsku postaju, vidjeli su da je treći podnositelj zahtjeva bio pretučen i sav u krvi.

⁶⁹¹ Usprkos tome, u općem dijelu Sud je ponovio da, „*ako se za osobu koja je odvedena u pritvor u dobrom zdravstvenom stanju utvrdi da je u vrijeme puštanja na slobodu ozlijeđena, država je dužna pružiti uvjerljivo objašnjenje o tome što je te ozljede prouzročilo, a ako se to ne dogodi, nedvojbeno se otvara pitanje primjene članka 3. (vidi Selmouni v. France [GC], br. 25803/94, § 87., ECHR 1999-V, i Satk and Others v. Turkey, br. 31866/96, § 54., 10. listopada 2000.)*“.

Nadalje, kad su druga podnositeljica i treći podnositelj zahtjeva otišli do svog automobila, pristupila su im dva policijska službenika, od kojih je jedan bio S. M. Policijski službenik čije ime se ne zna, prema navodima podnositelja, otvorio je vrata, a S. M. je povukao drugu podnositeljicu zahtjeva iz automobila, zavrnuo joj desnu ruku, udario je šakom u prsa i nogom u abdomen. Tada je S. M. nogom udario trećeg podnositelja zahtjeva u abdomen i zgrabio ga za vrat. Druga podnositeljica zahtjeva nazvala je Policijsku upravu zagrebačku da im kaže za taj događaj, ali ondje nije bilo nikakve reakcije. Tijekom liječničkog pregleda u bolnici utvrđeno je da je druga podnositeljica zahtjeva zadobila nagnječenja prsa, glave i zdjelice (*contusio thoracis, capitis et pelveos*), a da je treći podnositelj zadobio nagnječenja glave s ogrebotinama i nagnječenje nosa (*contusio capitis cum excoriations et contusio nasi*). Povrede su klasificirane kao lake tjelesne ozljede.

Točno neutvrđenog dana druga podnositeljica zahtjeva podnijela je kaznenu prijavu protiv dva policijska službenika ODO-u u Ivanić Gradu zbog zlostavljanja u obavljanju službe ili javne ovlasti. Navela je da su dva policijska službenika, od kojih je jedan bio S. M., istukla nju i njezina sina i da su oni tada počeli vikati. Dana 12. listopada 2009. izvršeno je prepoznavanje u Policijskoj postaji u Ivanić Gradu s pet muškaraca, od kojih je jedan bio policijski službenik A. B. Druga podnositeljica zahtjeva nije prepoznala nijednog muškarca kao počinitelja navodnog nasilja protiv nje 16. lipnja 2009. Dana 30. studenog 2009. ODO u Ivanić Gradu odbilo je prigovor druge podnositeljice zahtjeva nalazeći, *inter alia*, da nije mogla prepoznati navodne počinitelje tijekom prepoznavanja i da nadzorna kamera u Policijskoj postaji u Ivanić Gradu nije snimila ništa sumnjivo. Nakon preuzimanja progona od strane druge podnositeljice podnošenjem optužnog prijedloga nadležnom sudu utvrđeno je da on nije sastavljen u skladu sa Zakonom o kaznenom postupku.

U odnosu na prigovore nedopuštenosti i u ovoj je presudi vidljiv „tolerantniji“ stav ESLJP-a naspram podnositelja glede iscrpljenosti domaćih pravnih lijekova od onog koji se danas primjenjuje.

Naime Vlada je tvrdila da podnositelji zahtjeva nisu preuzeli kazneni progon navodnih počinitelja ili podnijeli građansku tužbu za naknadu štete ili tužbu upravnom sudu zbog nezakonite radnje. Podnositelji zahtjeva tvrdili su da su time što su obavijestili policiju oni iscrpili domaća pravna sredstva. Druga podnositeljica zahtjeva o tome je obavijestila Općinski sud u Velikoj Gorici. U svakom slučaju, podnositelji su isticali da je država trebala provesti

djelotvornu i temeljitu istragu njezinih navoda o policijskoj brutalnosti, poduprtih medicinskim dokazima, bez obzira na njezine radnje. No Sud je utvrdio da je državni odvjetnik dužan po službenoj dužnosti provesti istragu uvijek kada je obaviješten o kaznenoj prijavi, čime je dana prilika domaćoj državi da ispravi povredu.

Sud je utvrdio i da ne postoji obveza podnositelja da sami preuzimaju kazneni progon jer je provođenje istrage obveza države, a ne pojedinca.⁶⁹²

U odnosu na tvrdnje Vlade da je podnositelj zahtjeva mogao podnijeti građansku tužbu za naknadu štete protiv države Sud je opetovano presudio da postupovnu obvezu države temeljem članka 3. da provede temeljitu, službenu, djelotvornu i brzu istragu navoda o zlostavljanju ne može zamijeniti plaćanje naknade štete (§ 65.).⁶⁹³ U situaciji u kojoj nije provedena takva istraga građanska tužba nije dovoljno pravno sredstvo.

Što se tiče dokazanosti povrede materijalnog aspekta čl. 3., Sud je ovdje pokazao, prema mišljenju autorice, prekomjerno nepovjerenje u navode podnositelja. Naime iako je postojala medicinska dokumentacija koja je nastala neposredno nakon događaja i mogla se povezati s prigovorima podnositelja te iako Vlada nije pružila nikakve uvjerljive dokaze o tome na koji bi način nastale ozljede ako ne prekomjernom, odnosno neopravdanom uporabom sile,⁶⁹⁴ Sud

⁶⁹² „Međutim, kao što je Sud već utvrdio u sličnim predmetima (vidi predmete *Matko protiv Slovenije*, br. 43393/98, stavak 95., od 2. studenog 2006. godine i *Stojnšek protiv Slovenije*, br. 1926/03, stavak 79., od 23. lipnja 2009. godine), kad je obaviješten o kaznenoj prijavi, državni odvjetnik ima dužnost pobrinuti se da se provede prethodna istraga, da se prikupe dokazi i da, ako su dokazi protiv navodnih počinitelja dovoljni, protiv njih provede kazneni postupak. Sud stoga ne vidi nikakvog razloga da traži da podnositelji zahtjeva sami nastave kazneni progon okrivljenih policijskih službenika, budući da je to dužnost državnog odvjetništva, koje je svakako u boljem položaju, ako ne i isključivo nadležno, u tom pogledu (vidi predmete *Matko*, stavak 90., i *Stojnšek*, stavak 79., oba naprijed citirana). Stoga zaključuje da su podnošenjem kaznene prijave podnositelji zahtjeva dali državi priliku da ispravi stvari pokretanjem djelotvorne službene istrage (vidi predmet *H. D. protiv Poljske* (dec.), br. 33310/96, od 7. lipnja 2001. godine). Sud će prilikom ocjene osnovanosti predmeta ocijeniti je li takva istraga u stvari provedena“ (§ 64.).

⁶⁹³ Iako se inače kod kaznenopravnog puta ne zahtijeva od podnositelja da usporedno pokreću i građanskopravni put kao kompenzatorni, u odluci *M. M. protiv Hrvatske*, br. z. 4955/15, ESLJP je predmet proglasio preuranjenim („premature“) jer je utvrdio da je građanski postupak još u tijeku, što odstupa od prakse Suda u drugim sličnim slučajevima.

⁶⁹⁴ „Na ovom mjestu Sud smatra primjerenim ponoviti, u odnosu na upotrebu sile od strane policije, da u situacijama održavanja reda, sprečavanja kaznenih djela, hvatanja navodnih kriminalaca i zaštite sebe i drugih pojedinaca policijski službenici imaju pravo upotrijebiti odgovarajuća sredstva, uključujući i silu. Ipak, takva se sila smije upotrijebiti samo ako je neophodna i ne smije biti prekomjerna (vidi *Ivan Vasilev protiv Bugarske*, br. 48130/99, stavak 63., od 12. travnja 2007. godine, s daljnjim upućivanjima). Pribjegavanje tjelesnoj sili koje neki pojedinac nije učinio strogo potrebnim svojim vlastitim ponašanjem umanjuje ljudsko dostojanstvo te u načelu predstavlja povredu prava navedenog u članku 3. Konvencije (vidi *Kuzmenko protiv Rusije*, br. 18541/04, stavak 41., od 21. prosinca 2010. godine) (§ 77.). U ovome predmetu nije bilo navoda da bi ponašanje druge podnositeljice zahtjeva i trećeg podnositelja zahtjeva zahtijevalo upotrebu bilo kakve sile. Iako je navedeno da je druga podnositeljica zahtjeva vikala i trubila automobilskom trubom, nikada nije bilo navedeno da je ona na

je utvrdio da nije izvan razumne sumnje dokazano da je prema podnositeljima uopće primijenjena sila te je utvrdio da nije došlo do povrede materijalnog aspekta čl. 3. Konvencije.

Međutim u odnosu na obvezu provođenja učinkovite istrage Sud je smatrao da prvenstveno državni odvjetnik nije proveo istragu koja bi zadovoljavala standarde ESLJP-a s tog aspekta te je utvrdio proceduralnu povredu čl. 3.

16.1.3. Presuda Tadić protiv Hrvatske, zahtjev broj 10633/15 od 23. studenoga 2017.

Dana 20. prosinca 2012. dvojica policijskih službenika iz IV. policijske postaje u Zagrebu zatekla su podnositelja zahtjeva prilikom pokušaja pljačke mjenjačnice u Zagrebu. Verzije događaja podnositelja i policijskih službenika razlikuju se – podnositelj je tvrdio da je on stao na povik: „*Stoj, policija!*“ te da su policijski službenici izveli tzv. zahvat „čišćenja“, kojim su mu izbili ravnotežu te ga oborili na pod, a potom mu metodom „ključ na laktu“ vezali ruke na leđima, i to tako što su mu prethodno izvili ruku u suprotnom smjeru, prilikom čega je došlo do iščašenja ramena, te su mu koljenom pritiskali leđa, što ga je jako boljelo. Policijski službenici tvrdili su da je podnositelj pao te da se opirao uhićenju i da su morali upotrijebiti sredstva prisile (takozvana tehnika poluge).

Podnositelj je potom odveden u prostorije policijske postaje, a glavni službenik na dužnosti i zamjenik načelnika IV. policijske postaje Zagreb obaviješteni su o uporabi sredstava prisile. Iako se podnositelj žalio policijskom službeniku na to da ga boli rame, tek nakon neka 2–3 sata pozvana je hitna pomoć. Liječnik hitne medicine pregledao je podnositelja te je on prebačen u KBC Sestre Milosrdnice u Zagrebu, gdje ga je u 20:11 pregledao kirurg. Rendgenska snimka pokazala je da je desno rame podnositelja zahtjeva slomljeno. Pružena mu je liječnička pomoć za navedene ozljede, a zatim je vraćen u policijsku postaju, gdje je ispitan o okolnostima događaja. Liječniku je naveo da je pao i na taj se način ozlijedio. Dana 24. prosinca 2012. ponovno ga je pregledao kirurg u istoj bolnici i preporučio operaciju.

Prilikom provođenja interne istrage policije podnositelj je dao izjavu da su mu ozljedu nanijeli policijski službenici te da ne želi ništa više reći. Policijski službenici u svojim su

bilo koji način napala nazočne policijske službenike ili neku drugu osobu, ili da su njezini postupci na bilo koji drugi način tražili upotrebu sile protiv nje. S obzirom na takvu pozadinu i u svjetlu naprijed navedenih načela, Sud nalazi da su u ovim okolnostima, kad postoje navodi da su policijski službenici upotrijebili silu, naprijed navedene povrede druge podnositeljica zahtjeva i trećeg podnositelja zahtjeva bile dovoljno ozbiljne da dosegnu 'najmanju potrebnu razinu težine' iz članka 3. Konvencije (§ 78.).“

izjavama naveli da je podnositelj pao prilikom pokušaja bijega i da se, dok je bio na tlu, aktivno opirao policijskim službenicima, koji su tada primijenili tehniku poluge i stavili mu lisice.

Stoga je interni policijski istražitelj zagrebačke policije sastavio izvješće, u kojem je zaključio da se podnositelj zahtjeva opirao policijskim službenicima te da je upotreba sredstava prisile bila „zakonita i opravdana”. Istog dana načelnik IV. policijske postaje Zagreb sastavio je, na temelju navedenog izvješća, izvješće za Službu za javni red PU zagrebačke te je zaključio da prikupljene informacije upućuju na to da je uporaba sredstava prisile bila zakonita i opravdana.

Načelnik PU zagrebačke poslao je spis predmeta koji se odnosi na internu policijsku istragu Službi unutarnje kontrole MUP-a. Nakon pregleda spisa Služba unutarnje kontrole uputila je policiju da proslijedi spis Općinskom državnom odvjetništvu u Zagrebu (dalje u tekstu: ODO Zagreb) radi donošenja daljnje ocjene. Prema uputama načelnika zagrebačke policije IV. policijska postaja Zagreb poslala je 5. veljače 2013. godine ODO Zagreb izvješće o predmetnim događajima, zajedno s medicinskim izvješćem podnositelja zahtjeva. Dokumenti iz spisa predmeta ne upućuju na to da je ODO Zagreb u to vrijeme poduzeo bilo kakve daljnje korake. Dana 6. veljače 2013., na moj zahtjev, kao odvjetnice podnositelja, načelnik IV. policijske postaje Zagreb ukratko me obavijestio da je uporaba sredstava prisile protiv podnositelja od strane dvoje policijskih službenika bila zakonita i opravdana. Zahtjev za dostavom internog izvješća o uporabi sredstava prisile protiv podnositelja odbijen je s naznakom da se radi o klasificiranom dokumentu.

Podnositelj je 28. srpnja 2014. podnio i kaznenu prijavu protiv službenika V. B. i I. J. ODO Zagreb, postupajući po prijavi, pribavio je od MUP-a izjave koje su prethodno dali podnositelj zahtjeva i osumnjičeni policijski službenici, medicinsku dokumentaciju o ozljedama i medicinskom liječenju, te su ispitani podnositelj zahtjeva i zaposlenica mjenjačnice, koja nije vidjela da su policijski službenici tukli podnositelja. ODO Zagreb ispitao je i B. Z., svjedoka uhićenja podnositelja zahtjeva, koji je rekao da je podnositelj zahtjeva pokušao pobjeći od policije i da je pao te da nije vidio da je bilo koji policijski službenik tukao ili udarao podnositelja. Također, provedeno je i sudskomedicinsko vještačenje, kojim je utvrđeno da je ozljeda mogla nastati raznim mehanizmima nastanka te da nije isključeno da je mogla nastati i padom. Vještačenje je naručeno i izrađeno po sudskom

vještaku kojeg u predmetima u kojima su optuženi zaposlenici države gotovo uvijek angažira državno odvjetništvo te je podnositelj upravo stoga prigovarao neovisnosti tog vještaka.

Istraga je u trenutku kada sam se kao zastupnica podnositelja sa zahtjevom obratila ESLJP-u još uvijek bila u tijeku, međutim dana 18. travnja 2016. državno je odvjetništvo odbacilo kaznenu prijavu zbog nepostojanja osnovane sumnje da su policijski službenici počinili ikakvo kazneno djelo, već je zaključak da je primjena sile bila opravdana i nužna.

Podnositelj je dana 28. kolovoza 2013. pokrenuo i parnični postupak radi naknade štete protiv države pred Općinskim građanskim sudom u Zagrebu u vezi s ozljedama i pretrpljenim strahom i povredom dostojanstva uslijed zlostavljanja od strane policije. U trenutku dovršetka ovog rada, nakon punih devet godina, taj je parnični postupak još uvijek u tijeku.

U odnosu na dopuštenost Vlada je tvrdila da podnositelj zahtjeva nije iscrpio sva dostupna domaća pravna sredstva jer nije prigovorio rezultatima interne policijske istrage te da nije tražio informacije od ODO-a Zagreb o napretku istrage, kao i da nije podnio pritužbu niti tražio pokretanje stegovnog postupka od višeg državnog odvjetništva zbog neučinkovitosti istrage sukladno čl. 206. a. i 206. b. Zakona o kaznenom postupku. Također prigovor se odnosio i na to da podnositelj nije upotrijebio pravno sredstvo predviđeno čl. 5. Zakona o policiji.

Što se tiče prigovora na temelju postupovnog aspekta čl. 3., Vlada je tvrdila da je preuranjen jer je istraga ODO-a Zagreb po kaznenoj prijavi podnositelja zahtjeva još uvijek u tijeku. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da je iscrpio sva dostupna pravna sredstva jer je podnio kaznenu prijavu nadležnom državnom odvjetništvu te je tada bilo na tijelima kaznenog progona da provedu učinkovitu istragu. S obzirom na protek vremena od podnošenja kaznene prijave i neaktivnosti tijela kaznenog progona podnositelj je smatrao da njegov zahtjev nije preuranjen jer bi daljnje čekanje izložilo podnositelja opasnosti da propusti šestomjesečni rok za podnošenje zahtjeva Sudu.⁶⁹⁵

⁶⁹⁵ Vidi *Mafalani*, §§ 76. i 77.

Prema ocjeni ESLJP-a, uz poštovanje načela supsidijariteta, obveza iscrpljivanja domaćih pravnih sredstava zahtijeva da se podnositelj na uobičajen način posluži pravnim sredstvima koja su učinkovita, dostatna i dostupna u odnosu na prigovore na temelju Konvencije.

ESLJP je ponovio da, kada postoji razlog za sumnju da je pojedinac bio podvrgnut zlostavljanju od strane državnog službenika, dužnost je države provesti učinkovitu službenu istragu. Ne može se prepustiti inicijativi žrtve da podnese formalni prigovor ili da preuzme odgovornost za provođenje istražnih postupaka budući da tijela moraju djelovati na vlastitu inicijativu. Podnositelj zahtijeva iskoristio je pravna sredstva koja su mu bila na raspolaganju jer je podnio kaznenu prijavu ODO-u Zagreb.

Što se tiče Vladinih tvrdnji vezanih uz prava žrtava na temelju čl. 206.a. i 206.b. Zakona o kaznenom postupku, Sud smatra da te odredbe ne treba shvatiti kao nametanje obveze žrtvama da ih koriste u kontekstu iscrpljivanja domaćih pravnih sredstava, uzimajući u obzir obvezu državnih tijela da postupaju po službenoj dužnosti u slučajevima zlostavljanja.

Što se tiče Vladine tvrdnje da je zahtjev bio preuranjen u odnosu na postupovni aspekt čl. 3., budući da je istraga o tvrdnjama podnositelja zahtjeva još uvijek bila u tijeku pred ODO-om Zagreb, Sud je utvrdio da je temeljem čl. 206.b Zakona o kaznenom postupku državno odvjetništvo dužno donijeti odluku po kaznenoj prijavi u roku od šest mjeseci te budući da je taj rok protekao i uzevši u obzir cjelokupno trajanje istrage pred državnim odvjetništvom, Sud je zaključio da prigovor preuranjenosti treba odbiti kao neosnovan.

Iako su postojali objektivni medicinski dokazi u vidu medicinske dokumentacije sačinjene odmah po događaju od strane ovlaštenog liječnika, iz koje proizlazi da je u vrijeme uhićenja podnositelj zadobio nekoliko prijeloma desnog ramena i ruke, Sud je zaključio da se verzije Vlade i podnositelja u bitnome razlikuju, ali da se razlikuju i podnositeljevi navodi, jer je po događaju liječniku izjavio da je pao. Tijekom postupka pred Sudom podnositelj je obrazlagao da je to učinio isključivo iz razloga jer su u liječničkoj sobi bili prisutni policijski službenici te se bojava njihove odmazde. No Sud je zaključio da se ne može izvan svake razumne sumnje zaključiti koje je verzija događaja istinita te je stoga utvrdio da nije došlo do povrede materijalnog aspekta čl. 3.

Takvom zaključku upućujem kritiku budući da je nesukladan s praksom Suda u istovjetnim slučajevima. Tako je primjerice u predmetu *Mafalani* (§§ 123.–125.) Sud zaključio da se ne može vjerovati navodima Vlade da je podnositelj pao jer nisu izgledni.

U pogledu adekvatnosti provedene istrage Sud je najviše „zamjerio“ što tijela progona do trenutka kada je podnesen zahtjev Sudu nisu naložila „stručno forenzičko medicinsko mišljenje“, odnosno sudskomedicinsko vještačenje, te što izvješće interne policijske istrage nije bilo dostavljeno podnositelju zahtjeva, nego je označeno kao povjerljivo čak i za samu žrtvu.

Iako je ODO Zagreb još 5. veljače 2013. obaviješten o incidentu od strane policije, započeo je istragu tek kad je podnositelj zahtjeva podnio kaznenu prijavu u srpnju 2014. te je državno odvjetništvo bilo odgovorno za provedbu službene učinkovite istrage okolnosti navodnog zlostavljanja podnositelja zahtjeva.

U odnosu na navode Vlade da ODO nije mogao ispitati podnositelja jer se nije odazivao na pozive Sud je naveo da ne može prihvatiti tvrdnju da napredak i učinkovitost postupka koji se odnosi na navode o zlostavljanju u cijelosti ovise o ponašanju žrtve te da ODO Zagreb nije uložio ozbiljne napore da ocijeni najvažniji aspekt predmeta – je li sila koju su upotrijebili policijski službenici bila neophodna i/ili prekomjerna u danoj situaciji. U odnosu na učinkovitost i marnost Sud je primijetio da je istraga do trenutka donošenja presude trajala tri godine te je slijedom svega izloženog utvrdio da je došlo do povrede proceduralnog aspekta čl. 3. Konvencije.

Ovdje smatram kontradiktornim zaključak ESLJP-a o tome da ne vjeruje podnositelju da je tešku ozljedu ramena zadobio uslijed prekomjerne uporabe sile budući da domaća tijela progona uopće nisu provela dokaze kojima bi se ocijenilo je li primijenjena sila bila prekomjerna ili nije.

No istraga nije preotvorena ni po prijedlogu za obnovu postupka podnesenom nakon konačnosti presude ESLJP-a. Naime USKOK je zaključio da „*nema mjesta daljnjem državnoodvjetničkom postupanju obzirom da je povodom kaznene prijave I. T. donijeta osnovana i na zakonu utemeljena državnoodvjetnička odluka u kojoj su obrazloženi razlozi zbog kojih daljnje istraživanje nije potrebno, a analizom činjeničnog stanja nije utvrđeno da*

bi se u predmetnom slučaju pri postupanju policijskih službenika ostvarivala zakonska obilježja prijavljenih, a niti nekih drugih kaznenih djela za koje se progoni po službenoj dužnosti“.

16.1.4. Presuda Štitić protiv Hrvatske, zahtjev broj 16883/15 od 6. rujna 2018.

U činjenicama predmeta navodi se da je 2. studenog 2012. policija uočila podnositelja s drugim muškarcem, V. P., u vozilu parkirano na parkiralištu supermarketa u Biogradu na Moru, te da je podnositelj već otprije bio poznat policiji kao osuđeni trgovac drogom. Dok je bio u supermarketu, policija je prišla V. P., koji je pokušao baciti plastičnu vrećicu u kojoj se nalazio heroin, te su ga uhitili, dok je podnositelj prilikom napuštanja supermarketa počeo bježati, no i on je uhićen. Vlada je navela da se podnositelj odupirao uhićenju, no u ovom slučaju država je priznala da su policijski službenici morali primijeniti silu, i to takozvanu tehniku „čišćenja“, koju su u predmetu *Tadić* osporavali.

Podnositelj je tvrdio da su ga policijski službenici udarali dok je ležao na tlu. U prostorijama zadarske policije, kamo je sproveden, protiv podnositelja je podnesena kaznena prijava zbog zlouporabe opojnih sredstava. Iz medicinske dokumentacije proizlazi da je idućeg dana po događaju podnositelja pregledao liječnik u Općoj bolnici Zadar te da je dan prije zadobio ozljede „u tučnjavi“. Zabilježene ozljede uključivale su hematoma ispod oba oka i perforaciju lijevog bubnja. Daljnja medicinska evidencija od 29. kolovoza 2013. upućuje na to da je podnositelju zahtjeva bila slomljena krunica na jednom zubu.

U policijskom izvješću navodi se da je predmetnom prilikom policijski službenik B. M. prilikom pokušaja podnositeljeva bijega primijenio tehniku „čišćenja“, zbog čega je podnositelj pao na tlo i udario lijevom stranom lica. Policijski službenici zatim su primijenili tehniku poluge na ruci kako bi podnositelju stavili lisice, a on je odbio ponuđenu medicinsku pomoć te je izjavio da nema primjedbi na ponašanje policijskih službenika.

U osobniku pritvorenika podnositelja istog datuma navedeno je da je imao vidljivu ozljedu, hematoma iznad desnog oka, te da je dao izjavu da je pao.

Podnositelj je podnio prijavu MUP-u zbog sile koju su protiv njega primijenili policijski službenici, a 28. prosinca 2012. i kaznenu prijavu ODO-u u Zadru, navodeći da su ga

policijski službenici B. R., B. M. i S. K. udarali rukama i nogama tijekom uhićenja iako nije pružao nikakav otpor. Također je poslije naveo da ga je u policijskim prostorijama policijski službenik koji je nosio značku br. 4373 gurnuo niz stepenice te je priložio medicinsku dokumentaciju.

ODO je zatražio od zadarske policije da obavi obavijesne razgovore s policijskim službenicima te da pribavi medicinsku dokumentaciju. Dana 12. travnja 2013. I. M., službenica za zakonitost postupanja zadarske policije, obavila je obavijesni razgovor s policijskim službenikom M. K.-om, pritvorskim nadzornikom.⁶⁹⁶ Pritužba je prosljeđena načelniku zadarske kriminalističke policije. Istoga dana načelnik zadarske policije dopisom je obavijestio podnositelja da su policijski službenici zakonito primijenili silu protiv njega te da se na temelju medicinskih izvješća te izjava navedenih policijskih službenika ne može utvrditi nikakvo zlostavljanje, kao i da su same njegove izjave bile proturječne. Dana 26. travnja 2013. načelnik zadarske policije uputio je izvješće načelniku Službe za nadzor, unapređenja rada i razvoj policije, u kojem je ponovno naveo utvrđenja službenice I. M.

Dana 26. studenog 2013. ODO je odbacio kaznenu prijavu na temelju izjava uredujućih policijskih službenika i drugih policijskih službenika, podnositeljevih navoda i priložene medicinske dokumentacije. Utvrdio je da policijski službenici B. M. i B. R. „nisu imali namjeru nanijeti teške ozljede podnositelju zahtjeva“. U toj odluci ODO se pozvao na tvrdnju policijskih službenika da je tijekom uhićenja podnositelj zahtjeva pružao snažan otpor i da je sila primijenjena protiv njega bila nužna.

Dana 10. prosinca 2013. podnositelj zahtjeva predložio je provođenje istrage, a sljedeći dan podnio je i optužnicu Općinskom sudu u Zadru protiv policijskih službenika te je predložio njihovo ispitivanje i provođenje medicinskog vještačenja kako bi se utvrdio način nastanka njegovih ozljeda. Istražni sudac Županijskog suda u Zadru odbio je podnositeljev prijedlog za provođenje istrage uz obrazloženje da policijski službenici nisu imali namjeru nanijeti mu teške tjelesne ozljede. Protiv takve odluke podnositelj je podnio žalbu, koja je odbijena od

⁶⁹⁶ Treba podsjetiti da je izmjenama i dopunama ZKP-a iz 2013. te 2017. zabranjeno provođenje obavijesnih razgovora s osobama u odnosu na koje postoje osnovne sumnje da su počinile kazneno djelo. Čl. 208. st. 5. ZKP/08 glasi: „Ako se u odnosu na osobu od koje policija prikuplja obavijesti tijekom prikupljanja obavijesti pojave osnovne sumnje da je počinila ili sudjelovala u počinjenju kaznenog djela, prekinut će se prikupljanje obavijesti. Od te osobe policija više ne može prikupljati obavijesti, već je može ispitati u svojstvu osumnjičenika prema odredbama članka 208.a ovoga Zakona“ (ZID ZKP NN 145/13, 70/17).

strane izvanraspravnog vijeća Županijskog suda u Zadru 30. lipnja 2014., uz obrazloženje da ozljeda perforacije bubnjača koju je podnositelj zahtjeva zadobio tijekom uhićenja ne predstavlja tešku tjelesnu ozljedu. Ustavnu tužbu koju je podnio podnositelj zahtjeva Ustavni sud Republike Hrvatske proglasio je nedopuštenom 21. listopada 2014. zbog nenadležnosti s obzirom na to da se tužba nije odnosila na njegova građanska prava i obveze niti na kaznenu prijavu protiv njega.

I ovaj stav Ustavnog suda treba oštro kritizirati, a posljedica je dugogodišnje ustavnosudske prakse koja je, uslijed pretjeranog formalizma, dovodila do toga da žrtve kaznenih djela ne bi imale mogućnost preispitivanja svojih predmeta pred Ustavnim sudom zbog toga što se ne radi o pravu i obvezi građanske naravi ni o optužbi za kazneno djelo, što je apsurdno, jer se radi o povredi čl. 3. Konvencije. Ta je praksa napuštena jer se uvidjelo da nije sukladna konvencijskim standardima, međutim vidimo da je 2014. još bila u primjeni.

Upravo takvu praksu, ali bez imalo kritičnosti, izložila je Vlada pojašnjavajući uvjete dopuštenosti te je tvrdila da nije ni bilo razloga za podnošenje ustavne tužbe jer je, prema svojoj dobro utvrđenoj praksi, Ustavni sud nedopuštenima proglašavao ustavne tužbe podnesene od strane oštećenika kao tužitelja protiv odluka kojima se odbija provođenje kaznenog postupka ili poduzimanje daljnjih istražnih radnji. Vlada je stoga smatrala da je šestomjesečni rok započeo nakon što je 30. lipnja 2014. donesena odluka Županijskog suda u Zadru te da stoga zahtjev nije podnesen Sudu unutar šestomjesečnog roka.

Iz navedenog je razvidno da podnositelji zahtjeva moraju biti vrlo oprezni, ali i dovitljivi prilikom iscrpljivanja pravnih sredstava jer će Vlada na sve načine pokušati proglasiti njihov predmet nedopuštenim, ponekad upozoravajući da nisu iscrpili sva dostupna pravna sredstva, a ponekad da su iskoristili „previše“ pravnih sredstava, pa čak i ona pravna sredstva za koja znaju da ne postoji razuman izgled za uspjeh, te su stoga promašili šestomjesečni, odnosno sada četveromjesečni rok za podnošenje zahtjeva sudu.

Sud je naveo da se ondje gdje nacionalni sustav pruža mogućnost da oštećena strana sama preuzme progon te oštećenik tu mogućnost iskoristi i taj postupak mora uzeti u obzir.

Predmetno tumačenje dano je *in favorem* oštećenika i njime nije uvedena nova obveza za oštećenike da nakon odbačaja kaznenih prijavi preuzimaju kazneni progon kao supsidijarni

tužitelji, jer je to primarno obveza državnog odvjetništva te bi takva obveza stvarala prekomjeren teret za oštećenike – žrtve i izlagala ih nepotrebnim troškovima. Osim toga izgledi za uspjeh u takvim sporovima vrlo su slabi budući da oštećenici ne raspolažu adekvatnim mehanizmima kaznenog progona kao državno odvjetništvo. No ovime se željelo poručiti – ukoliko su se oštećenici upustili u takvu aktivnost, to im se neće uzeti kao otegotno te će još uvijek imati mogućnost obratiti se ESLJP-u.

Podnositelj se pridržavao upute koja mu je dana te je preuzeo progon, a konačnu je odluku donio Županijski sud u Zadru 4. veljače 2015. S obzirom na to da je zahtjev Sudu podnesen 1. travnja 2015., proizlazi da je podnositelj zahtjeva poštovao propisani šestomjesečni rok.

Sud je ponovio, kao u predmetu *Tadić*, da je nesporno da je podnositelj zadobio ozljede tijekom uhićenja, ali i da se verzije događaja podastrte od strane podnositelja i Vlade razlikuju.

Dvojica policijskih službenika koji su sudjelovali u događaju tijekom ispitivanja pred ODO-om Zadar priznali su da su možda udarili podnositelja tijekom meteža na tlu, ali samo stoga što se žestoko odupirao uhićenju. Sud je naveo da se s obzirom na nedostatak uvjerljivih dokaza ne može sa sigurnošću utvrditi da su ozljede prouzročene od strane policije primjenom sile koja nije bila neophodna ili koja je bila prekomjerna. Također, Sud je smatrao da nije u mogućnosti utvrditi je li podnositelj izložen postupanju protivno čl. 3. Konvencije.

Takvo utvrđenje ESLJP-a moram kritizirati. Naime policijski službenici nisu negirali, već su naveli da nisu namjerno udarili podnositelja. Priznali su da su primijenili tehniku „čišćenja“, uslijed čega je podnositelj navodno pao i udario licem. Policijski službenici morali bi koristiti tehnike uhićenja kojima dolazi do najmanje mogućnosti ozljeđivanja uhićenika. Takozvani zahvat čišćenja pokazao se kao tehnika koja najčešće dovodi do ozljeda. No mogu pretpostaviti da se u određenom broju slučajeva radi o opravdanju policije koje je najlakše dati u slučaju nastanka ozljeda. Stoga smatram da nijedan sud, kako nacionalni tako ni ESLJP, u predmetima u kojima podnositelji prvo izjavljuju da su pali (a postoje indiciji da su takvu izjavu dali pod prisilom), a potom podnose kaznene prijave zbog zadobivenih ozljeda, ne bi smjeli vjeru poklanjati policajcima, već žrtvama. Također, vrsta i težina ozljeda – hematomi ispod oka, perforacija bubnjića te izbijanje krunice zuba – prilično jasno dovode do zaključka da je ovdje ipak došlo do povrede materijalnog aspekta čl. 3.

U odnosu na povredu proceduralnog aspekta ESLJP je utvrdio da su navodi o zlostavljanju, povezani s postojanjem medicinske dokumentacije bili dovoljno ozbiljni i uvjerljivi da zahtijevaju temeljitu istragu.

Provedena istraga nije bila adekvatna jer je državno odvjetništvo dodijelilo istragu zadarskoj policiji, odnosno istoj policiji kojoj su pripadali policijski službenici koji su sudjelovali u događaju. Na temelju utvrđenja same policije Općinsko državno odvjetništvo odbacilo je navode podnositelja zahtjeva. Od provedenih radnji ODO je tek ispitao dvojicu uključenih policajaca te su se njihove izjave smatrale dostatnima za zaključak da je sila koju su primijenili bila opravdana bez razmatranja je li bila razmjerna okolnostima predmeta, a osobito je li bila neophodna i/ili prekomjerna. Tijela kaznenog progona tako ponovno nisu uložila ozbiljne napore da ocijene taj najvažniji aspekt predmeta. Osobito je sporno za Sud ponovno bilo to što nije naloženo medicinsko vještačenje kojim bi se utvrdio mehanizam nastanka ozljeda, kao i navodi jesu li ga policijski službenici udarali rukama i nogama dok je stajao i dok je ležao na tlu. Umjesto toga domaće vlasti ograničile su svoju ocjenu na čitanje medicinske dokumentacije i izjave dane od umiješanih policijskih službenika, što je očito bilo nedostavno za razjašnjenje svih relevantnih okolnosti zlostavljanja podnositelja.

Stoga je zaključak ESLJP-a da domaće vlasti nisu ispunile svoju obvezu provođenja učinkovite istrage te da je došlo do povrede postupovnog aspekta čl. 3. Konvencije.

Ovdje smatram važnim istaknuti da na taj način ESLJP daje, prema mojem osobnom mišljenju, prevelike ovlasti policiji kod primjene sile radi svladavanja navodnog napadača (taj je napad gotovo uvijek sporan jer ne postoje drugi očevici osim uredujućih policajaca) u smislu odobravanja kvantitativnog i kvalitativnog prekoračenja nužne obrane. S druge strane težina ozljeda žrtve (perforacija bubnjića u predmetu *Štitić* te ugradnja umjetnog ramena u predmetu *Tadić*) kao posljedica policijskog postupanja nije u dovoljnoj mjeri evaluirana prilikom procjene postoji li dovoljno dokaza da je povrijeđen i materijalni aspekt čl. 3. te očigledno baš i nije primijenjen *no more than absolutely necessary* standard.

16.1.5. Presuda Perkov protiv Hrvatske, zahtjev broj 33754/16 od 20. rujna 2022.

Kao zastupnica podnositelja podnijela sam u njegovo ime zahtjev ESLJP-u još 2016. U zahtjevu je isticano da je podnositelj tijekom izdržavanja kazne u Zatvoru u Zadru bio teško

pretučen od strane pravosudnih policajaca u cilju iznuđivanja informacija o ponašanju drugog zatvorenika, koji je uhvaćen u drobljenju i konzumiranju tableta nakon podjele medikamentne terapije toga dana.

Naime podnositelj je tvrdio da je u ćeliju tom prilikom ušao voditelj osiguranja tog zatvorskog odjela te je naredio drugom pravosudnom policajcu da izvrši pretragu podnositelja izvan sobe. Pravosudni mu je policajac naredio da se skine do gola te je ustanovio da podnositelj kod sebe ne posjeduje nikakve zabranjene supstance. Nakon što su podnositelja po uputi voditelja osiguranja odveli u prostoriju gdje se nalazio razni alat, građevinski materijal i otpad, pravosudni policajci započeli su s ispitivanjem podnositelja o tome što je posjedovao drugi zatvorenik te su ga počeli šamarati, vezali su mu ruke lisicama iza leđa i gurnuli ga. Podnositelj je uslijed udaraca pao i udario glavom i koljenima o građevinski otpad i smeće, nakon čega su ga nastavili tući. S takvim postupanjem prestali su kada je u sobu došao zamjenik upravitelja, koji je zatekao krvavog podnositelja i tri pravosudna policajca oko njega. On im je naredio da napuste prostoriju, podigao je podnositelja s poda i posjeo ga na stolicu te naložio da mu skinu lisice. Također, zbog vidljivih ozljeda u vidu hematoma po glavi i tijelu, naredio je drugoj dvojici policajaca da ga odvedu na liječnički pregled u bolnicu. U Općoj bolnici Zadar podnositelju su dijagnosticirane ozljede u vidu ekzorijacije na čelu, obrazu i vratu, hematom ispod nadlaktice, dva vidljiva kontuzijska biljega na prsnoj kosti te crveni otisak na desnoj lopatici, ekzorijacije na desnom koljenu, kontuzije na lijevom koljenu, te mu je zbog destabilizacije vrata postavljen i Schantzov ovratnik.⁶⁹⁷

Podnositelj je u studenom 2015. Županijskom državnom odvjetništvu u Zadru podnio kaznenu prijavu protiv nepoznatih pravosudnih policajaca zbog počinjenja kaznenog djela mučenja i drugog okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja iz čl. 104. KZ/11 te je priložio medicinsku dokumentaciju. Budući da ni nakon šest mjeseci podnositelj nije obaviješten ni o jednoj provedenoj radnji državnog odvjetništva, obratio se sa zahtjevom ESLJP-u.

Vlada je Sudu dostavila izvješća pravosudnih policajaca koja su sastavili po događaju i predali upravitelju, a o kojima do tada podnositelj nije imao saznanja. U njima se navodilo da je jedan pravosudni policajac u spremištu za alat i građevinski otpad počeo prilaziti

⁶⁹⁷ Navodi podnositelja iz zahtjeva podnesenog ESLJP-u.

podnositelju, nakon čega se podnositelj sagnuo i pogledao prema čekiću. Potom su pravosudni policajci primijenili zahvat „ključ na laktu“ i stavili mu lisice. Zatvorenik koji je boravio u susjednoj ćeliji počeo je vikati „pusti ga, zašto ga tučeš“, a pravosudni policajac koji je dotrčao u spremište našao je podnositelja kako leži na podu lisicama vezanih ruku iza leđa. Podnositelj je potom zatražio liječnički pregled (§§ 9. i 10. presude).⁶⁹⁸

U naknadno danoj izjavi podnositelj je potvrdio da je „(h)tio (..) posegnuti za čekićem kako bi ih prestrašio, ali su ga čuvari srušili na pod i vezali, pri čemu je zadobio ozljede koljena i lakta. Potom je stigao čuvar M. B. i pridružio se G. T.-u i M. P.-u u udaranju šakama i nogama. Ta trojica čuvara nastavila su ga udarati nogama oko tri do četiri minute.“

Upraviteljica Zatvora u Zadru podnijela je Upravi za zatvorski sustav izvješće da je upotreba sredstava prisile bila zakonita.

Protiv jednog pravosudnog policajca vođen je stegovni postupak u kojem je on proglašen krivim za lakšu povredu radne obveze jer je izvršio pretragu bez obavijesti dežurnog i smjestio podnositelja u prostoriju punu opasnih predmeta pogodnih za napad, te mu je izrečena pisana opomena (§ 17. presude).

Zastupnica Vlade pred Europskim sudom opisala je i tijekom istrage povodom podnositeljeve kaznene prijave, s kojim do tada podnositelj nije bio upoznat. Navela je da je policija uzela izjave od liječnika, koji su naveli da su ozljede bile lakše prirode, ali da ne mogu zaključivati o mehanizmima njihova nastanka. Također, uzeli su izjave od podnositelja, pravosudnih policajaca te podnositeljeva „cimera“ .

Dana 12. prosinca 2016. ODO Zadar odbacio je podnositeljevu kaznenu prijavu navodeći da su pravosudni policajci postupali suprotno internim propisima kada su podnositelja odveli u spremište, ali da su sva trojica policajaca zaniijekala udaranje podnositelja šakama i nogama,

⁶⁹⁸ U odlomku 9. i 10. presude navodi se: „Prema riječima dežurnog čuvara R. Š.-a, kada je stigao u spremište, podnositelj je ležao na podu s lisicama na leđima i bio je miran. R. Š. je odvojeno razgovarao s navedenom trojicom zatvorskih čuvara, podnositeljem zahtjeva i dva zatvorenika s kojima je bio u ćeliji. Upozorio je G. T.-a da nije smio ulaziti u ćeliju bez njegovih prethodnih uputa i da nije smio odvesti podnositelja zahtjeva u prostoriju punu alata. Dok je razgovarao s podnositeljem, koji je u međuvremenu bio odvezan, primijetio je crvenilo na njegovu licu. Podnositelj mu je pokazao i ogrebotine na laktu i nozi. Podnositelj je zatražio liječnički pregled i napisao je izjavu u nazočnosti R. Š.-a da nema ništa za prijaviti.“

da je podnositelj pokušao dohvatiti čekić, što je izazvalo reakciju policajaca, koji su ga srušili na pod i vezali, uslijed čega je mogao zadobiti lakše tjelesne ozljede.

Stoga je državno odvjetništvo zaključilo da nema dovoljno dokaza da su zatvorski čuvari zlostavljali podnositelja (§§ 8.–25. presude).

Podnositelj je, nažalost, preminuo 2019. te je ESLJP priznao njegovoj majci *ius standi in iudicio* pozvavši se na prethodnu praksu Suda i navodeći da ona ima legitiman interes u utvrđenju toga je li došlo do povrede prava njezina sina iz čl. 3.

Vlada je predlagala proglasiti predmet nedopuštenim zbog neiscrpljivanja domaćih pravnih sredstava jer je podnositelj imao mogućnost podnijeti pritužbu višem državnom odvjetniku zbog neučinkovite istrage, kao i nakon odbačaja kaznene prijave nastaviti kazneni progon kao supsidijarni tužitelj. Ti su prigovori Vlade odbačeni kao neosnovani, pri čemu se ESLJP pozvao na prethodnu praksu u predmetima *V. D.* i *Tadić* (§ 35. presude).

Zanimljivo je da Vlada u ovom predmetu nije prigovarala neiscrpljivanju ustavne tužbe zbog neprovođenja učinkovite i adekvatne istrage u predmetima iz čl. 3. Konvencije, iako je Ustavni sud u predmetu *Frančišek Zakšek* zaključio da je rok od kojeg bi se trebalo smatrati da je novouvedena praksa zaživjela u pravnom sustavu 15. srpnja 2015. Tom roku oštro se protivim, kako je vidljivo iz kritika iznesenih na navedenu presudu u samoj disertaciji.

Prilikom ocjene je li došlo do materijalne povrede čl. 3. ESLJP je ponovio da „(n)avodi o zlostavljanju protivnom članku 3. moraju biti potkrijepljeni odgovarajućim dokazima“ te da „Sud pri ocjeni dokaza općenito primjenjuje standard dokazivanja 'izvan svake razumne sumnje', ali da takav dokaz može proizlaziti iz istodobnog postojanja dovoljno jakih, jasnih i neproturječnih zaključaka, odnosno sličnih neosporenih zaključaka o činjenicama“ (§ 41.), pozivajući se na predmet *Bouyid protiv Belgije* ([VV], br. 23380/09, ECHR 2015., § 82.).

ESLJP je smatrao da iz medicinske dokumentacije proizlazi da je podnositelj zadobio lakše ozljede, koje su se, iako nije provedeno vještačenje ozljeda, većinom sastojale od ogrebotina po glavi, prsima i udovima, te da ni pregledom liječnika ni rendgenskim pregledom nisu utvrđeni nikakvi drugi tragovi ozljeda koji bi upućivali na to da je podnositelj zadobio teške udarce od trojice zatvorskih čuvara prilikom udaranja u trajanju od tri do četiri minute, kako

je podnositelj tvrdio. Međutim sud nije cijenio činjenicu da su ozljede bile takva tipa da je podnositelju propisan čak i Schantzov ovratnik radi stabilizacije vrata, uz hematome i oguljotine po licu i tijelu, te da takve ozljede ne bi trebale proizaći iz zahvata „ključ na laktu“, kako su događaj opisali pravosudni policajci.

ESLJP je zaključio i da ne postoje dokazi o tragovima šamaranja iako je dežurni policajac naveo da je primijetio crvenilo na licu podnositelja nakon incidenta te iako je podnositeljev cimer izjavio da je čuo šamar iz druge prostorije (§§ 44.–47. presude).

No zaključak ESLJP-a o zakonitosti uporabe sile u predmetnom događaju krajnje je kontradiktoran i nekonzistentan prethodnoj praksi i vlastitim utvrđenjima u ovom predmetu.

Naime ESLJP je prvo utvrdio da tužena država tvrdi da je podnositelj pokušao dohvatiti čekić, a podnositelj to nije zanijekao, te je Sud ustvrdio da je, „u okolnostima ovog predmeta, s obzirom na neposrednu opasnost koju je predstavljao podnositelj zahtjeva posežući za čekićem, razvidno da je bilo nužno da zatvorski čuvari pribjegu fizičkoj sili kako bi ga spriječili da upotrijebi čekić i ozlijedi sebe i druge“. Također, Sud je prihvatio navode Vlade da je podnositelj „pokušao dohvatiti čekić (te da) zatvorski čuvari nisu imali izbora nego ga obuzdati uz uporabu fizičke sile“ (§ 55. presude). Sud je također zaključio da je Vlada dokazala da stupanj fizičke sile korištene protiv podnositelja zahtjeva nije bio pretjeran u danim okolnostima.

Ovdje odmah treba istaknuti da je podnositelj u svojoj izjavi danoj po događaju izjavio da je „(h)tio je posegnuti za čekićem kako bi ih prestrašio, ali su ga čuvari srušili na pod i vezali, pri čemu je zadobio ozljede koljena i lakta“, dok iz izjave pravosudnog policajca proizlazi da je „počeo prilaziti podnositelju zahtjeva, nakon čega je podnositelj zahtjeva napravio korak unatrag, sagnuo se i pogledao prema čekiću koji je ležao u blizini“.

Smatram da je u predmetnom slučaju podastrto dovoljno dokaza da je ponašanje podnositelja bilo isprovocirano prethodnim nedopuštenim ponašanjem pravosudnih policajaca, koji su ga prvo skinuli do gola u spremištu s opasnim oruđem/alatom te ga zatim počeli tući. Smatram da je ESLJP trebao razmotriti ograničavanje prava na obranu pravosudnih policajaca, koji su pritom kršili apsolutnu zabranu čl. 3. Konvencije.

No ESLJP je imao i još jedan važan razlog zašto je trebao, a nije, utvrditi odgovornost države u predmetnom slučaju.

Naime, država ima pozitivne obveze zaštititi život i sigurnost osoba pod njezinom zaštitom, što su *in concreto* zatvorenici. ESLJP je u § 53. presude *Perkov* utvrdio da su „*zatvorski čuvari bili ti koji su odveli podnositelja zahtjeva u prostoriju punu opasnih predmeta, kao što je predmetni čekić, ne poštujući relevantna zatvorska pravila postupanja (...) time riskirajući sigurnosni incident. S tim u vezi, Sud naglašava zahtjev profesionalnosti i visoke razine kompetentnosti službenika odgovornih za provedbu zakona (vidi Bouyid, gore citirano, članak 108.) i njihovu obvezu da izbjegnu očite rizike po život i fizički integritet osoba pod njihovom kontrolom. Sud također ponavlja da je zaštita od zlostavljanja iz članka 3. Konvencije apsolutna i ne može se opravdati nepristojnošću zatvorenika ili posjedovanjem nedopuštenih stvari u ćeliji (usporedi Gladović protiv Hrvatske, br. 28847/08, članak 23., 10. svibnja 2011.)“ (§ 54.).*

Stoga je potpuno nejasno zašto sam Sud preskače to svoje utvrđenje i nastavlja s utvrđenjem da su zatvorski čuvari bili ovlašteni uporabiti silu i da je ona bila primjerena te je takav zaključak Suda za svaku kritiku.

Sud uopće nije primijenio vlastite standarde da su potencijalnu opasnost izazvali sami zatvorski čuvari, koji su prvo skinuli i maltretirali podnositelja, potom ga smjestili u prostoriju s opasnim oruđem i pokušali isprovocirati napad, protiv kojeg su dozvolili obranu iako napad još realno nije ni započeo.

Time je ESLJP poslao, po mojem mišljenju, pogrešnu poruku, koju inače zabranjuje državama članicama, a to je da je žrtva povrede zabrane mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja dužna trpjeti zlostavljanje te da se protiv njega ne smije braniti, što je protivno nagonu za samoodržanjem, ali i da okolnost da nisu poštovani sigurnosni standardi od strane države prilikom smještaja osoba lišenih slobode u određene prostorije nije ni od kakva značaja. Smatram da je ESLJP trebao više cijiniti okolnost da su zatvorski čuvari doveli podnositelja u prostoriju punu građevinskog otpada i alata, da je bio opkoljen od strane trojice pravosudnih policajaca te se opravdano ustrašio za svoj život, uslijed čega je pogledao prema čekiću koji je bio u blizini. Iz takva opisa događaja smatram da se ne može logički zaključiti

da su se pravosudni policajci trebali braniti, jer iz svega proizlazi da oni nisu bili napadnuti, ali i da je trebalo razmisliti o motivu dovođenja podnositelja u takvu prostoriju.

U odnosu na povredu proceduralnog aspekta čl. 3. ESLJP je utvrdio da istraga provedena od strane upraviteljice zatvora nije bila neovisna jer ona, kao hijerarhijski nadređena osumnjičenim pravosudnim policajcima, ne zadovoljava navedeni kriterij.

U odnosu na postupanje povodom podnositeljeve kaznene prijave ESLJP je utvrdio da je policija obavila razgovore s osumnjičenim zatvorskim čuvarima, podnositeljem i njegovim cimerom iz ćelije te s liječnicima. „*Međutim, Državno odvjetništvo nije se potrudilo ocijeniti jesu li podnositelja zahtjeva zatvorski čuvari doista ošamarili prije nego što je posegnuo za čekićem, već je samo zaključilo da je u svakom slučaju, posegnuvši za čekićem, podnositelj zahtjeva izazvao reakciju zatvorskih čuvara*“ (§ 65.). ESLJP je zaključio da Državno odvjetništvo nije ispitalo dežurnog čuvara, koji bi mogao pojasniti što mu je točno podnositelj rekao neposredno nakon incidenta, kada je primijetio crvenilo na licu, a jednako tako nije provedeno nikakvo vještačenje kojim bi se utvrdio uzrok ozljeda na licu podnositelja. Zaključeno je i da se u rješenju o odbačaju podnositeljeve kaznene prijave samo navodi da nema dovoljno dokaza da su zatvorski čuvari zlostavljali podnositelja, bez posebnog razmatranja onoga što se dogodilo prije nego što je podnositelj posegnuo za čekićem i što se dogodilo nakon toga. Iz toga proizlazi da Državno odvjetništvo nije ispitalo je li sila korištena protiv podnositelja zahtjeva bila strogo nužna i/ili prekomjerna (§ 66.).

Konačno, ESLJP je utvrdio da je, iako je policija obavila razgovor s liječnicima u prosincu 2015., Državnom odvjetništvu trebalo još jedanaest mjeseci da provede daljnje istražne radnje, bez ikakva opravdanja za takvu stanku (§ 67.), te je zaključeno da država nije ispunila postupovnu obvezu iz čl. 3. Konvencije.

Podnositeljeva je majka povodom presude ESLJP-a podnijela zahtjev za obnovu kaznenog postupka 18. listopada 2022. te je 24. ožujka 2023. Općinsko državno odvjetništvo u Zadru donijelo rješenje o provođenju istrage posl. br. Kis-DO-25/23 protiv tri pravosudna policajca. Ta je istraga u tijeku.

16.1.6. *Presuda Gladović protiv Hrvatske, zahtjev broj 28847/08 od 10. svibnja 2011.*

Činjenično se u presudi navodi da je tijekom trajanja pritvora nad podnositeljem u Zatvoru u Splitu podnositelj, prema tvrdnjama Vlade, bio prepoznat kao problematičan zatvorenik, koji je uzrokovao nekoliko incidenata, kao što je ometanje mise u zatvorskoj kapeli 11. ožujka 2007., vikanje kroz prozor ćelije tijekom noći 26. ožujka 2007. i lupanje po vratima ćelije 28. ožujka 2007. Dana 29. ožujka 2007. dva zatvorska stražara, Z. V. i F. K., sastavila su svaki svoje izvješće o upotrebi sile prema podnositelju zahtjeva.

U nalazu i mišljenju vještaka psihijatra naručenom za potrebe kaznenog postupka protiv podnositelja navedeno je da je podnositelj dugotrajni ovisnik o drogi te da je pokazivao znakove poremećaja osobnosti s emotivnom distancom i paranoidnim elementima.

Podnositelja je 29. i 30. ožujka 2007. pregledao zatvorski liječnik te se u medicinskoj dokumentaciji od 29. ožujka 2007. navodi da se podnositelj žalio na bol u ramenu, no nije pronađen nikakav znak ozljede. Iz medicinskog izvješća od 30. ožujka 2007. vidljivo je da je podnositelj zahtjeva na svojoj lijevoj ruci imao hematom ljubičaste boje veličine 10 x 20 centimetara.

Dana 30. ožujka 2007. upraviteljica zatvora podnijela je izvješće ravnatelju Uprave za zatvorski sustav u Zagrebu o upotrebi sile protiv podnositelja 29. ožujka 2007. te je izjavila da je toga dana u jutarnjim satima podnositelj počeo vikati prosvjedujući protiv odluke kojom mu je odbijeno korištenje telefona, da je nekoliko puta na vrata ćelije bacio metalnu klupu te se, kada su tri stražara ušla u ćeliju, podnositelj bacio na njih. Pokušaj jednog pravosudnog policajca da zadobije kontrolu nad podnositeljevom tjelesnom snagom nije uspio te je drugi upotrijebio gumenu palicu i udario podnositelja zahtjeva dva puta po lijevoj ruci. Kad je podnositelj prestao pružati otpor, stražari su izvršili mjeru „ključ na lakat“ i stavili mu lisice. Ostao je s lisicama na rukama do poslijepodnevnih sati istoga dana, kada je vraćen u svoju ćeliju. Mišljenje upraviteljice zatvora, koje se temeljilo na izjavama uredujućih pravosudnih policajaca, bilo je da je upotreba sile opravdana. U svojem prigovoru podnesenom 2. travnja 2007. sutkinji koja je protiv njega vodila kazneni postupak na Županijskom sudu u Splitu podnositelj je naveo, *inter alia*, da ga je prethodno jutro šest do sedam zatvorskih čuvara udaralo gumenim palicama dok je ležao na podu.

Istoga dana upraviteljica je podnijela zahtjev za pokretanje stegovnog postupka protiv podnositelja zahtjeva sutkinji koja je protiv njega vodila kazneni postupak te je utvrđeno da je podnositelj kriv za, *inter alia*, „remećenje kućnog reda“.

U pogledu dopuštenosti Vlada je prigovarala da je podnositelj propustio uputiti prigovor sutkinji koja je vodila postupak protiv njega iako je u svojem prigovoru, koji je kasnije podnio istoj sutkinji, spomenuo da su ga pravosudni policajci udarili gumenom palicom jer su ga isprovocirali.

ESLJP je zaključio da je time što je obavijestio sutkinju koja je protiv njega vodila kazneni postupak da su ga zatvorski stražari udarili gumenom palicom dok je ležao na podu podnositelj ispunio svoju dužnost da obavijesti mjerodavne nacionalne vlasti o tome da je bio zlostavljan. Također, sukladno mjerodavnim odredbama Zakona o kaznenom postupku, sud koji zaprimi kaznenu prijavu koja sadrži navode o kaznenom djelu koje se goni po službenoj dužnosti jest dužan odmah tu kaznenu prijavu proslijediti nadležnom državnom odvjetništvu.

U odnosu na navode da je sam podnositelj priznao da je isprovocirao pravosudne policajce prije nego što su ga pretukli Sud je ponovio da je zaštita od zlostavljanja temeljem čl. 3. apsolutna i da se ono ne može opravdati ponašanjem žrtve te da je upotreba sile od strane državnih službenika dozvoljena samo kad je to strogo potrebno u danim okolnostima.

U odnosu na povredu materijalnog aspekta ni u ovom predmetu nije sporno da je došlo do uporabe fizičke sile protiv podnositelja te da su ga pravosudni policajci udarili dva puta gumenom palicom.

U odnosu na proceduralni aspekt čl. 3. ESLJP je utvrdio da je ista sutkinja koja je vodila kazneni postupak protiv podnositelja donijela i odluku koja se odnosi na stegovna djela, i to na temelju izvješća zatvorskog osoblja i pisanih podnesaka podnositelja, no u tom postupku nije uopće ocijenjena upotreba sile protiv podnositelja te nije utvrđena jačina upotrijebljene sile i je li bila strogo potrebna. O osnovanosti navoda da je bio zlostavljan na podu moglo se zaključivati i iz nalaza i mišljenja vještaka sudske medicine danog u kaznenom postupku. Sud je utvrdio da nisu poduzeti ni minimalni naponi kako bi se utvrdilo jesu li bili nazočni i drugi zatvorenici iz iste ćelije te kako bi se u slučaju da jesu uzele njihove izjave. Umjesto toga

sutkinja se zadovoljila prihvaćanjem verzije događaja kako su ga prikazali zatvorski čuvari te je Sud smatrao da navedeno ne ispunjava postupovne zahtjeve iz čl. 3.

U odnosu na materijalni aspekt ESLJP je utvrdio kako Vlada nije zanijekala upotrebu sile, nego je tvrdila da je ta sila bila nužna zbog napada podnositelja na jednog stražara. Također, primijetio je i da su čak četiri službenika ušla u ćeliju, što je puno veći broj od jednog podnositelja, te da nalazi domaćeg suda ne upućuju na to da je bilo koji od tih stražara zadobio povrede tijekom tog incidenta. Budući da iz medicinske dokumentacije od 30. ožujka 2007. proizlazi da je podnositelj zadobio prilično velik hematom na lijevoj ruci, nesporno je da je zatvorski stražar udario podnositelja zahtjeva gumenom palicom i da je on kao rezultat toga zadobio ozljede, te stoga na Vladi leži teret da dokaže, s uvjerljivim argumentima, da upotreba sile nije bila prekomjerna.

ESLJP je ponovio da je sutkinja koja je vodila predmet svoje zaključke temeljila na pisanim izvješćima, a da nije saslušala pravosudne policajce ili podnositelja te da nije učinila nikakav ozbiljan napor da ocijeni je li sila koju su upotrijebili zatvorski stražari bila potrebna u danoj situaciji. Ovdje moram napomenuti da je navedeno postupanje nacionalnog suda bilo suprotno i načelu neposrednosti kao jednom od temeljnih načela hrvatskog procesnog kaznenog prava. Stoga ESLJP nije mogao utvrditi na kojoj su se osnovi domaće vlasti uvjerile da je sila upotrijebljena protiv podnositelja zahtjeva bila nužna te je smatrao da Vlada nije dostavila nikakve uvjerljive dokaze koji bi mogli dati osnovu za opravdanje stupnja sile upotrijebljene protiv podnositelja zahtjeva. Stoga je zaključeno da je država odgovorna temeljem čl. 3. za nečovječno i ponižavajuće postupanje kojemu su podnositelja zahtjeva podvrgnuli zatvorski stražari.

Ovdje primjećujem da je sila od strane službenih osoba upotrijebljena bez daljnjega i u predmetima *Tadić, Perković i Štitić*, u kojima su podnositelji zadobili teže ozljede, a u kojima nije utvrđena povreda materijalnog aspekta, te odluke u tom dijelu smatram nedosljednima.

16.1.7. Presuda Mađer protiv Hrvatske, zahtjev broj 56185/07 od 21. lipnja 2011.

Predmet *Mađer* ponovno se odnosi na policijsko postupanje i prekomjernu uporabu sile prilikom uhićenja. Iako je predmet kompleksan te se odnosi i na druge povrede Konvencije,

od prava na branitelja do drugih, ovdje će biti obrađen samo dio koji se odnosi na predmet ovog rada.

U činjeničnom dijelu presude navodi se da je 1. lipnja 2004. u 6 sati ujutro šest policijskih službenika iz PU zagrebačke došlo u kuću podnositelja u Križu te sprovelo podnositelja i njegovu suprugu policijskim vozilom do prostorija PU zagrebačke. Po policijskom nalogu predmetni su postupili bez opiranja. Podnositelj je istoga dana od 11 do 18:15 sati bio podvrgnut poligrafskom ispitivanju. U spisu nema podataka koji bi upućivali na to gdje je podnositelj bio smješten te kakvo je bilo postupanje prema njemu tijekom prvih dvadeset pet sati. U izvješću o uhićenju navedeno je da je podnositelj formalno uhićen tek idućeg dana u 7 sati ujutro pod sumnjom da je ubio V. M., da je dvadeset četiri sata zadržan kod policije, temeljem čl. 97. ZKP-a, te da je upoznat sa svojim pravom na branitelja, kao i da je istog dana (2. lipnja) u 10 sati ujutro kontaktiran odvjetnik E. Z., koji nije došao u policijsku postaju. Podnositelj je potpisao izvješće bez ikakvih primjedbi.

Idućeg dana pronađeno je tijelo V. M. zakopano u vinogradu, a u večernjim satima policija je podnositelju dodijelila odvjetnika te je podnositelj priznao ubojstvo.

Nakon što ga je saslušao istražni sudac, podnositelj zahtjeva prebačen je u istražni zatvor Zatvora u Zagrebu. Medicinska dokumentacija iz zatvora ne upućuje na postojanje ikakvih ozljeda podnositelja zahtjeva u trenutku dolaska.

Tijekom istrage provedeno je psihijatrijsko vještačenje te je u nalazu utvrđeno da podnositelj ne boluje ni od kakvog poremećaja koji bi mogao negativno utjecati na njegovu sposobnost da odgovara na pitanja te da je tijekom policijskog ispitivanja bio pri punoj svijesti i psihički sposoban.

Podnositelj je zatražio da sud provede novo psihijatrijsko vještačenje jer da je u vrijeme potpisivanja izjave o priznanju bolovao od dijabetesa i visokog krvnog tlaka, a da mu nisu bili dani lijekovi, te da mu dvadeset četiri sata nije dana hrana i da nije spavao od 6 sati ujutro 1. lipnja 2004. do 23 sata 4. lipnja 2004. Cijelo vrijeme tijekom policijskog ispitivanja bio je prisiljen sjediti na stolcu, a zapisnik s njegovom navodnom izjavom koji je potpisao nije mu bio glasno pročitan, dok ga on sam nije mogao pročitati jer nije imao naočale. Naveo je i da je

bio zlostavljan i da još uvijek ima tragove ozljeda te je zatražio da ga pregleda liječnik. Psihijatrica je otklonila sve navedene prigovore kao neosnovane.

Svoje navode podnositelj je ponavljao tijekom postupka, u žalbi protiv presuda te u ustavnoj tužbi. Ustavni je sud u odluci kojom odbija ustavnu tužbu naveo *„da se podnositelj zahtjeva koristio svim jamstvima poštenog suđenja tijekom cijelog kaznenog postupka protiv njega i da nije bilo nikakvih dokaza koji bi potkrijepili njegov navod da ga je dugotrajno ispitivanje koje je obavila policija dovelo do stanja tjelesne i psihičke iscrpljenosti, koje ga je moglo dovesti do toga da se lažno optuži“*.

U odnosu na dopuštenost ESLJP je utvrdio da je podnositelj navode o zlostavljanju te uskrati sna, hrane i vode podnio u pisanom podnesku sudu tijekom rasprave i u žalbi protiv presude te da je time izvršio svoju obvezu prijave, nakon čega je obveza provođenja učinkovite istrage prebačena na državu. Glede prigovora Vlade da podnositelj nije koristio građansku tužbu za naknadu štete kao pravni lijek Sud je naveo da se građanska pravna sredstva ne mogu smatrati dostatnima za ispunjavanje obveza države ugovornice temeljem čl. 3. budući da im je cilj dosuditi naknadu štete, a ne utvrditi tko je odgovoran i kazniti ga.

U odnosu na povredu materijalnog aspekta čl. 3. pri ocjenjivanju verzije događaja prikazane po podnositelju, a ta je da su mu uskraćeni san i hrana te da je bio prisiljen stalno sjediti na stolcu dva dana i devetnaest sati, ESLJP je utvrdio da je određeni broj činjenica dao vjerodostojnost njegovim tvrdnjama. U ovom je predmetu za utvrđenje zlostavljanja očigledno bilo odlučno to što je podnositelj pritom bio lišen i osnovnih postupovnih jamstava, od čega primarno prava na branitelja, a postojali su i propusti u adekvatnom bilježenju radnji postupanja od strane policije.

Njegovo početno zadržavanje kod policije nije evidentirano budući da je nesporno da je stigao u PU zagrebačku oko 6 sati ujutro 1. lipnja 2004., ali je njegov formalni pritvor započeo dvadeset četiri sata poslije, u 7 sati ujutro 2. lipnja. U svojem iskazu pred raspravnim sudom policijski službenik S. I., koji je ispitivao podnositelja, nije ni na koji način osporio njegove navode, iako je morao biti svjestan i tih navoda i njihove važnosti za pitanje je li priznanje podnositelja zahtjeva bilo dano u skladu sa zakonom. Također, odvjetnik P. B. posvjedočio je da je podnositelj zahtjeva u trenutku kada je on došao u Policijsku upravu u 1 sat nakon ponoći 4. lipnja 2004., izgledao vrlo umorno i da je zapravo zaspao za stolom za kojim je

sjedio, a policija nije vodila nikakvu evidenciju o vremenu kada su policijski službenici obavljali razgovor s podnositeljem zahtjeva, osim da je poligrafsko testiranje obavljeno između 11 sati ujutro i 18.15 sati 1. lipnja 2004., a završni razgovor 4. lipnja 2004. Također, policija nije vodila nikakvu evidenciju o tome kada je podnositelju zahtjeva bilo dozvoljeno spavati i kada mu je davana hrana i piće. I sama je Vlada navela da je podnositelj zahtjeva tek nakon konačnog razgovora u rano jutro 4. lipnja 2004. bio smješten u prikladnu ćeliju, u kojoj je bio prikladan krevet. Iako je to bio doista granični slučaj s obzirom na to da podnositelj nije posjedovao nikakvu medicinsku dokumentaciju te podnositeljeve navode nije potvrdila ni psihijatrijska vještakinja, Sud je utvrdio da je došlo do materijalne povrede čl. 3.

ESLJP je utvrdio da, iako je navode o zlostavljanju podnositelj iznio pred sudom, nikada nije otvorena nikakva službena istraga o njegovim navodima, iako je raspravni sud saslušao policijskog službenika S. I., zapisničarku M. B. te odvjetnika P. B. na okolnosti pod kojima je policija ispitivala podnositelja, a svi su oni svoje izjave usredotočili na vrijeme kad je odvjetnik P. B. došao u Policijsku upravu, dakle oko 1 sat ujutro 4. lipnja 2004. Raspravni je sud utvrdio da je podnositelj pojeo sendvič i popio voćni sok u prisutnosti odvjetnika i da je zatim zaspao za stolom. Međutim nisu ocijenjene okolnosti boravka podnositelja zahtjeva u policijskoj postaji od 1. lipnja 2004. do vremena kad je došao odvjetnik P. B. Iako je tijekom rasprave određeno psihijatrijsko vještačenje na okolnost utvrđenja psihičkog stanja tijekom policijskog ispitivanja, taj nalaz nije pridonio provjeri navoda podnositelja zahtjeva o zlostavljanju. Stoga je Sud utvrdio da nije bilo djelotvorne službene istrage o navodima podnositelja zahtjeva da ga je policija zlostavljala te da je stoga došlo i do povrede postupovnog vida čl. 3. Konvencije.

Ovaj predmet važan je zbog dvije okolnosti – prvo, jer je ESLJP utvrdio povredu materijalnog aspekta i bez postojanja bilo kakve medicinske dokumentacije o ozljedama ili psihičkim posljedicama, ali i drugo, jer je uzeo u obzir i razdoblje koje nije bilo službeno evidentirano kao razdoblje postupanja policije prema podnositelju.

16.1.8. Presuda V. D. protiv Hrvatske, zahtjev broj 15526/10 od 8. studenog 2011.

Ovaj predmet odnosi se na policijsko postupanje prema osobi s duševnim smetnjama,⁶⁹⁹ koje, nažalost, u praksi, zbog needuciranosti i nesposobnosti policijskih službenika da prihvate takve smetnje kao dio bolesti, a ne kao agresiju usmjerenu prema policajcima, ima teške posljedice za žrtve takva postupanja. Upravo zbog takvih slučajeva smatram da je važno raditi na edukaciji policijskih službenika, koji moraju percipirati da se ne radi o agresivnim napadačima na policijski autoritet i pravnu državu, već je postupanje tih osoba posljedica njihove bolesti te prema njima treba postupati osobito pažljivo, na način prikladan njihovu zdravstvenom stanju, bez želje za bilo kakvom vrstom osвете zbog agresivnog ponašanja.

Iz činjenica slučaja proizlazi da su 11. kolovoza 2006. četvorica policijskih djelatnika stigla u stan podnositeljeve majke povodom dojave da je neka osoba (podnositelj) radila nered ispred zgrade te napala vlastitog sina. Policajci su, ušavši u stan, vezali podnositeljeve ruke lisicama iza leđa, zatim su mu vezali noge plahtom, sve u prisutnosti podnositeljevih roditelja. Policijski djelatnici zatim su naredili podnositeljevoj majci da napusti prostoriju, zatvorili su vrata i pretukli podnositelja. Majka je čula podnositeljevo vrištanje, ušla je u sobu i vidjela kako podnositelj leži na podu i krvari iz usta i predjela oko očiju, bio je izudaran po glavi i oči su mu bile ispučene. Na mjesto događaja došla je hitna pomoć te je odvezla podnositelja u bolnicu. Medicinska dokumentacija od 11. kolovoza 2006., sastavljena u KBC-u Zagreb, pokazuje da je podnositelj imao kontuzije, razderotinu jezika, odnosno da si je odgrizao trećinu jezika, koju su mu u bolnici pokušali nazad spojiti, hematome oko oba oka, izljev krvi u oba oka te povrede vrata i desnog ramena. Izjave svjedoka koje su dali istražnom sucu u kaznenom postupku protiv podnositelja uložene su u spis predmeta (vidi §§ 8.–12. ove presude). Također, 5. siječnja 2007. podnositeljevi roditelji podnijeli su kaznenu prijavu ODO-u u Zagrebu protiv dvojice policijskih djelatnika, S. P. i V. B., navodeći da su 11. kolovoza 2006. nanijeli teške tjelesne ozljede podnositelju. Dana 24. travnja 2007. ODO u Zagrebu odbacio je kaznenu prijavu navodeći da su ozljede koje je podnositelj zadobio samonanesene, da si je sam odgrizao jezik te da je lupao glavom o pod. U odluci se prvo ponavljaju činjenice iz policijskog izvješća od 31. kolovoza 2006.

Dana 21. svibnja 2007. podnositeljevi roditelji podnijeli su Općinskom sudu u Zagrebu i optužnicu protiv dvojice policijskih djelatnika, uz koju su dostavili i popis dokaza, uključujući

⁶⁹⁹ Iz predmeta proizlazi da je podnositelj bolovao od shizoidne psihoze.

medicinsku dokumentaciju i fotografije podnositelja slikane nedugo nakon događaja, koje pokazuju njegove ozljede, te su zahtijevali da se saslušaju svjedoci i da se provede sudskomedicinsko vještačenje na okolnost nastanka ozljeda. Nakon saslušanja dvojice osumnjičenih policijskih djelatnika Županijski sud u Zagrebu odbio je 10. ožujka 2009. kao neosnovanu optužnicu navodeći kako je podnositelj sam skrivio ozljede te da policijski djelatnici nisu upotrijebili prekomjernu silu.

Dana 9. travnja 2009. podnositelj zahtjeva uložio je žalbu, a potom je 10. lipnja 2009. Vrhovni sud Republike Hrvatske odbio žalbu podnositelja zahtjeva i potvrdio prvostupanjsku odluku. U odnosu na ustavnu tužbu, koju su 16. rujna 2009. podnijeli podnositeljevi roditelji, Ustavni sud Republike Hrvatske odbio je 15. prosinca 2009. ispitati predmet navodeći da se ne radi o pravu i obvezi građanske naravi niti optužbi za kazneno djelo.

Podnositeljeva zastupnica podnijela je 3. kolovoza 2007. i drugu optužnicu protiv preostale dvojice policijskih službenika koji su postupali predmetne zgrade.

Dana 13. kolovoza 2007. ODO u Zagrebu odbacio je kaznenu prijavu navodeći da su ozljede samonanesene te da se podnositelj opirao policijskoj intervenciji na način da se ugrizao za jezik i lupao glavom o pod. Dana 30. kolovoza 2007. podnositelj je podnio Općinskom sudu u Zagrebu optužnicu protiv D. K. i T. S., a do 9. travnja 2010., kada se podnositeljeva odvjetnica raspitivala o napretku u postupku, nikakva radnja vezana uz podnositeljevu optužnicu nije poduzeta. Dana 17. studenog 2010. sudac Općinskog suda u Zagrebu proslijedio je spis Županijskom sudu u Zagrebu radi provođenja istrage. U trenutku obraćanja podnositelja sa zahtjevom Sudu postupak je još bio u tijeku.

U odnosu na Vladine prigovore da podnositelj nije iscrpio sva domaća pravna sredstva jer nije podnio tužbu radi naknade štete Sud je ponovio da se građanskom tužbom ne može doći do saznanja o identitetu počinitelja, a još manje ustanoviti njihovu odgovornost (§ 47. presude).

Što se tiče prigovora da je kazneni postupak protiv D. K. i T. S. još uvijek u tijeku, Sud je utvrdio da se radi o postupku nakon preuzimanja kaznenog progona od strane podnositelja, a

nakon odbačaja državnog odvjetništva, čija je to obaveza, te stoga podnositelj nije bio dužan čekati okončanje ovog postupka kako bi iscrpio pravni put.⁷⁰⁰

U odnosu na materijalni aspekt Sud je utvrdio da je u ovom predmetu nesporno da je podnositelj napao policijskog djelatnika S. P. i ugrizao ga za ruku. Tijekom postupka pred domaćim tijelima policijski djelatnici poricali su da su lupili nogom ili udarili podnositelja u bilo koje vrijeme te su tvrdili da su ga vezali lisicama, vezali mu noge i plegli ga na pod, a da je on lupao glavom o pod.

Vlada je iznijela prigovore da je podnositelj ozlijeđen u tučnjavi prije predmetnog događaja, no budući da državne vlasti nisu uložile nikakav napor da istraže taj događaj, Sud je zaključio da podnositelj nije imao nikakve ozljede u predjelu oka (niti drugdje) kada su stigli policijski djelatnici. Budući da su nakon policijske intervencije podnositelju dijagnosticirane ozljede, Sud je zaključio da su te ozljede nastale tijekom policijske intervencije.

U ovom predmetu jedan od glavnih argumenata Suda iz kojih je izveo zaključak o dokazanosti povrede materijalnog aspekta jest nalaz i mišljenje sudskomedicinskog vještaka iz kaznenog predmeta, iz kojeg proizlazi da su ozljede kakve je podnositelj imao u predjelu očiju uzrokovane udarcima tupim predmetom, u pravilu šakom. Prema mišljenju vještaka, te su ozljede također mogle nastati udaranjem podnositelja ako se on nalazio nisko dolje ili je ležao na podu, dok je kategorično isključena mogućnost da su te ozljede nastale padom te udaranjem o drveni pod. Sud je zaključio da Vlada nije predočila nikakav uvjerljiv ili vjerodostojan argument koji bi objasnio način zadobivanja tih ozljeda te je utvrdio da je država odgovorna na temelju čl. 3. zbog nečovječnog i ponižavajućeg postupanja kojem je podnositelj bio podvrgnut od strane policijskih djelatnika.

U odnosu na postupovni aspekt povrede čl. 3. ESLJP je imao u vidu da su vođena dva postupka protiv ukupno četvorice uređujućih policajaca. U prvom je ODO Zagreb odbacio kaznenu prijavu na temelju toga što su ozljede koje je imao podnositelj samonanesene kada se podnositelj ugrizao za jezik i kada je lupao glavom o pod. Taj se zaključak temeljio na razgovorima koje je provela policija, na dokazima koje su dali policijski djelatnici o kojima je

⁷⁰⁰ Podsjećam da se radi o predmetu koji se odnosi na događaj prije uvođenja signature U-IIIBi te se stoga podnositelj, sukladno tada važećoj praksi Suda, mogao izravno nakon odbačaja kaznene prijave obratiti ESLJP-u.

riječ i medicinskom izvješću, kao i na kaznenoj presudi protiv podnositelja. Međutim državno odvjetništvo nije na adekvatan način ocijenilo nalaz i mišljenje iz kojeg su proizašla prethodno opisana utvrđenja o mehanizmu nastanka ozljeda. Umjesto toga nacionalne su vlasti nekritično prihvatile izjave policijskih djelatnika da si je podnositelj sam zadao ozljede, a same nisu uložile nikakav napor da bi saznale na koji su način ozljede zadobivene ili su mogle biti zadobivene.

U odnosu na drugi postupak Sud je ponovio da podnositelj nije bio obavezan pokrenuti kazneni postupak kao privatni tužitelj jer je to bila dužnost državnog odvjetništva. No usprkos tome što je podnositelj to učinio, nacionalne vlasti nisu poduzele ništa dulje od tri godine, do 17. studenog 2010., kada je spis predmeta proslijeđen Županijskom sudu u Zagrebu radi provođenja istrage, koja je još uvijek bila u tijeku u trenutku donošenja presude. Stoga je zaključeno da je u ovom predmetu došlo i do povrede postupovnog vida čl. 3. Konvencije u odnosu na oba postupka protiv četvorice policijskih djelatnika.

16.1.9. Presuda M. S. protiv Hrvatske (br. 2), zahtjev broj 75450/12 od 19. veljače 2015.

I ovaj predmet odnosi se na podnositeljicu koja pripada osobito ranjivoj skupini – osobi s duševnim smetnjama. ESLJP je razvio pristup koji nalaže poseban senzibilitet kod postupanja prema toj kategoriji osoba, a počeo je razvijati i „nijansirano razumijevanje raznolikosti psihosocijalnih poteškoća i niza učinaka koje one mogu imati“.⁷⁰¹ Dakle ne možemo govoriti samo o službenoj klasifikaciji mentalnih poremećaja kod zaštite osoba koje pripadaju ovoj skupini, već govorimo i o širokom spektru poremećaja koji se utvrđuje od slučaja do slučaja.

⁷⁰¹ „Stigmatizacija osoba sa psihosocijalnim teškoćama utječe na percepciju o samim tim osobama. Sudska praksa ESLJP-a se odlučno ograđuje od stigme svojim obrazloženjem ranjivosti, što pomaže u ocjenjivanju predmeta iz perspektive podnositelja zahtjeva. Konkretno, Sud je razvio svijest o narušenoj sposobnosti nekih mentalno bolesnih osoba da podnose prigovore na vlastito zlostavljanje, a također je počeo razvijati nijansirano razumijevanje raznolikosti psihosocijalnih poteškoća i niza učinaka koji one mogu imati. Također, Sud je počeo zahtijevati od država da pokažu pojačan senzibilitet pri postupanju kada utvrde postojanje ovih okolnosti. Pritom Sud pridonosi zamjeni štetnih arhetipova ili ideja mentalno bolesne osobe – onih koji potiču strah i diskriminaciju – novima, koji usmjeravaju razumijevanje njihovih posebnih potreba i ljudskosti, kao i osjećaja nepravde, u pojačanu zaštitu. U isto vrijeme Sud mora paziti da ne ojačava ideje o nemoći ili podčinjenosti dotičnih osoba. Kao i za osobe s intelektualnim invaliditetom, Sud mora uspostaviti ravnotežu između zaštite i osnaživanja osoba psihosocijalne smetnje.“ Vidi Heri Corina, *Responsive Human Rights Vulnerability, Ill-treatment and the EctHR*, University of Zürich, 2021, str. 60–62.

U predmetnom slučaju podnositeljica se 29. listopada 2012. obratila svojoj liječnici obiteljske medicine zbog jakih bolova u donjem dijelu leđa. Liječnica je pozvala hitnu medicinsku pomoć i poslala podnositeljicu na daljnje pretrage. Neurolog u hitnoj službi pregledao je podnositeljicu i utvrdio da iznosi nesuvisle podatke, koji su neproporcionalni bolovima, te da ne uzima propisane lijekove. Postavio je dijagnozu boli u leđima i anksioznog poremećaja te ju je uputio psihijatru, koji je postavio dijagnozu akutnog psihotičnog poremećaja, sistematiziranog sumanutog poremećaja i sumanute dismorfofobije te joj odredio hospitalizaciju. Podnositeljica je odmah smještena u Kliniku za psihijatriju KBC-a u Zagrebu.

Prema navodima podnositeljice, nakon što je primljena u bolnicu, bila je vezana za krevet s četiri remena, stegnuta oko gležnjeva i zapešća, te joj je prisilno ubrizgan jak lijek. Zadržana je u tom položaju cijelu noć i osjećala je jaku bol u leđima. Lijeva joj je noga bila sputana u takvu položaju da joj je remenje uzrokovalo dodatnu bol. Soba joj je bila mala i nije imala prozore. Sljedeće jutro remenje je uklonjeno te je premještena u drugu sobu u psihijatrijskoj bolnici. Prema navodima Vlade podnositeljici zahtjeva nakon prijma u bolnicu dana je uobičajena terapija za pacijente u stanju psihotične uznemirenosti te je potom smještena u izolacijsku sobu. Raspoloživa medicinska dokumentacija u vezi s fizičkim sputavanjem pokazuje da se ta metoda upotrebljavala u razdoblju između 20:50 sati 29. listopada 2012. do oko 12 sati 30. listopada 2012.

Osim što je podnijela žalbu izvanraspravnom vijeću Županijskog suda protiv zakonitosti prisilnog smještaja, podnositeljica je uputila rukom pisanu pritužbu ravnatelju bolnice i ravnatelju KBC-a R. 8. studenog 2012., koja je priložena uz spomenutu žalbu. Prigovorila je da je bila vezana za krevet u bolnici bez razloga, protivno njezinu ljudskom dostojanstvu, te je naglasila da nitko nije uzeo u obzir njezine probleme s bolovima u donjem dijelu leđa niti joj je objasnio mjerodavni postupak. Dalje je tvrdila da je njezin imenovani zastupnik nikad nije posjetio i da je njezino zatvaranje u bolnici bilo protivno mjerodavnom domaćem pravu te je postavila pitanja kaznene odgovornosti. Pritužba podnositeljice zahtjeva nikad nije prosljeđena ravnatelju bolnice ili bilo kojem drugom nadležnom bolničkom tijelu. Dana 13. studenog 2012. tročlano sudsko vijeće Županijskog suda u R. odbilo je žalbe kao neosnovane potvrđujući zaključke prvostupanjskog suda. Ta je odluka dostavljena podnositeljici zahtjeva i njezinoj sestri, imenovanom zastupniku podnositeljice zahtjeva, bolnici i nadležnom centru za socijalnu skrb. Međutim prema spisu predmeta čini se da nisu poduzete daljnje radnje.

U odnosu na dopuštenost Vlada je tvrdila da je zaštita od zlostavljanja u kontekstu psihijatrijskog prisilnog smještaja prvenstveno bila osigurana kroz mehanizam pojedinačnih pritužbi lokalnim jedinicama i Državnom povjerenstvu za zaštitu prava pacijenata, kao i Državnom povjerenstvu za zaštitu osoba s duševnim smetnjama i zdravstvenoj inspekciji Ministarstva zdravlja, te da su sva ta tijela bila dužna obavijestiti nadležna tijela kaznenog progona u slučaju sumnje da je počinjeno kazneno djelo. Vlada je također istaknula da je zaštita osigurana putem etičkih povjerenstva koja su osnovana unutar zdravstvenih ustanova, konkretno KBC-a R. To je povjerenstvo bilo nadležno i za podnošenje disciplinske prijave Hrvatskoj liječničkoj komori. Vlada je smatrala da podnositeljica zahtjeva nije iskoristila nijedno od tih pravnih sredstava niti je podnijela prigovor ijednom drugom državnom tijelu, kao što je policija, Državno odvjetništvo ili sud koji je vodio postupak za njezin prisilni smještaj u psihijatrijsku ustanovu. Osim toga nije pokrenula ni građanski postupak.

Podnositeljica je tvrdila da je poslala pismo ravnatelju bolnice i ravnatelju Kliničkog bolničkog centra u R. prigovarajući da je bila zlostavljana u bolnici te da je to bilo najviše što je mogla napraviti u tom trenutku i u okolnostima u kojima se našla. Nadalje, navela je kako nikad nije vidjela svojeg odvjetnika niti joj je itko objasnio relevantni postupak. Podnositeljica zahtjeva također je smatrala da su tijela trebala obavijestiti nadležno državno odvjetništvo i druge institucije socijalne i zdravstvene skrbi o njezinu slučaju, no nitko to nije učinio u relevantno vrijeme.

ESLJP je utvrdio da bi se prigovori Vlade trebali spojiti s ispitivanjem osnovanosti jer su blisko povezani sa samom biti prigovora podnositeljice zahtjeva da država nije provela učinkovitu istragu,⁷⁰² kao i da taj prigovor nije očigledno neosnovan u smislu čl. 35. st. 3. Konvencije.

U odnosu na postupovni aspekt čl. 3. ESLJP je utvrdio da je rukom pisano pismo podnositeljice zahtjeva od 8. studenog 2012. upućeno ravnatelju bolnice i ravnatelju Kliničkog bolničkog centra R. sadržavalo navode o zlostavljanju tijekom njezina prisilnog smještaja u bolnici. Posebice je podnositeljica zahtjeva navela da je bila vezana remenjem za fiksaciju za krevet bez ikakvog razloga i protivno njezinom ljudskom dostojanstvu, da nitko nije uzeo u obzir njezine probleme s bolovima u donjem dijelu leđa, da joj nitko nikada nije

⁷⁰² Vidjeti *Mikheyev protiv Rusije*, z. br. 77617/01, § 88., 26. siječnja 2006.

objasnio relevantni postupak i da je njezino zatvaranje u bolnici bilo u suprotnosti s mjerodavnim domaćim pravom, te je čak upućivalo na pitanja kaznene odgovornosti. Pismo podnositeljice zahtjeva priloženo je žalbi protiv odluke Županijskog suda u R. o njezinu prisilnom smještaju do 28. studenog 2012. Žalbu je 9. studenog 2012. podnijela i sestra podnositeljice zahtjeva. Tvrdila je da postupa u ime podnositeljice zahtjeva, koja je u to vrijeme bila pod jakim lijekovima, no žalbu su potpisale i podnositeljica zahtjeva i njezina sestra. Žalba je sadržavala nekoliko navoda o zlostavljanju podnositeljice zahtjeva u bolnici, posebice da je bila vezana za krevet tijekom noći, što joj je uzrokovalo jaku bol povezanu s njezinim problemima s donjim dijelom leđa. Prema mišljenju Suda, ti su navodi stoga postavili dokazivu tvrdnju o zlostavljanju, uslijed koje je nastala obveza učinkovite službene istrage. Iako su prigovori podnositeljice bili propisno predočeni domaćim tijelima, posebice Županijskom sudu u R., oni nikada nisu ispitani niti su proslijeđeni nadležnim tijelima radi daljnje istrage navoda podnositeljice zahtjeva, unatoč tome što je obveza provođenja istrage njezinih prigovora *ex officio* propisano mjerodavnim domaćim pravom. Stoga ESLJP nije prihvatio Vladinu tvrdnju da podnositeljica zahtjeva nije dostavila pismo nijednom domaćem tijelu. Dakle, čak i prema mjerodavnom domaćem pravu, Županijski sud u R. trebao je proslijediti pismo nadležnim domaćim tijelima, točnije državnom odvjetništvu, ravnatelju bolnice i ravnatelju Kliničko bolničkog centra u R., na koje je pismo naslovljeno, kako bi oni proveli daljnje istrage navoda podnositeljice zahtjeva. U tim okolnostima Sud je utvrdio da su domaća tijela bila pasivna pri suočenju s uvjerljivim navodima podnositeljice zahtjeva o zlostavljanju i da nisu izvršila svoju postupovnu obvezu provođenja učinkovite službene istrage te da je došlo do povrede postupovnog aspekta čl. 3. Konvencije (§§ 78.–83. presude).

U odnosu na povredu materijalnog aspekta ESLJP je prepoznao, kao što je uvedno navedeno, posebnu ranjivost osoba s duševnim smetnjama u svojoj sudskoj praksi, kao i da se ta ranjivost mora osobito uzeti u obzir u procjeni je li predmetno postupanje ili kažnjavanje protivno standardima iz čl. 3. Pribjegavanje fizičkoj sili prema osobama lišenim slobode, koje nije nužno potrebno uslijed njihova ponašanja, smanjuje ljudsko dostojanstvo te u načelu predstavlja povredu prava propisanog čl. 3. Konvencije.

Nadalje, ESLJP je ponovio da pozicija podređenosti i nemoći, koja je tipična za pacijente prisilno smještene u psihijatrijskim bolnicama, poziva na povećanu pozornost u razmatranju je li postupljeno u skladu s Konvencijom. Unatoč tome odgovornost je zdravstvenih tijela da, na temelju priznatih pravila medicinske znanosti, odluče koje će se terapijske metode

primijeniti, ako je potrebno i silom, kako bi se očuvalo fizičko i duševno zdravlje pacijenata koji su potpuno nesposobni samostalno odlučivati i za koje su stoga oni odgovorni. Razvijena načela medicine u pravilu su ipak odlučujuća u takvim slučajevima; opće je načelo da se mjera koja predstavlja terapijsku nužnost ne može smatrati nečovječnom ili ponižavajućom. Neovisno o tome ESLJP je naveo da Sud mora biti uvjeren da za takvo postupanje postoji medicinska potreba (§ 98. presude).

S obzirom na činjenicu da se podnositeljica inicijalno obratila liječnici radi jakih bolova u leđima te s obzirom na objektivno dijagnosticirane ginekološke tegobe, ESLJP je ocijenio da je fizička sputanost podnositeljice zahtjeva trajala petnaest sati i da takvu mjeru oni koji su je doživjeli obično doživljavaju kao traumatičnu, nemoguću za zaboraviti, sposobnu uzrokovati tjelesne ozljede, ponižavajuću i razočaravajuću, što je i sama podnositeljica zahtjeva navela. Sud stoga smatra da je fizičko sputavanje podnositeljice zahtjeva u trajanju od petnaest sati njoj moralo uzrokovati veliku tjeskobu i fizičku patnju i da se čl. 3. Konvencije načelno primjenjuje u ovom predmetu (§ 112. presude).

Prema stavu Suda upotreba takvih mjera mora biti razmjerna primjerenim jamstvima protiv bilo kakvih zlouporaba, uz pružanje dostatne postupovne zaštite te uz mogućnost dokazivanja postojanja dostatnog opravdanja u smislu poštivanja zahtjeva krajnje nužde i razmjernosti. Daljnji uvjet jest da sve druge razumne mogućnosti nisu uspjele na zadovoljavajući način suzbiti rizik od ozljede pacijenta ili drugih osoba. Mora se također pokazati da trajanje predmetne prisilne mjere nije produženo izvan razdoblja koje je bilo nužno potrebno za ostvarenje te svrhe (§ 105. presude).

U ovom predmetu ESLJP je napomenuo da ni medicinska dokumentacija podnositeljice zahtjeva koja je dovela do njezinog prisilnog smještaja nije upućivala na to da ona predstavlja neku neposrednu ili neminovnu prijetnju sebi ili drugima niti da je na drugi način bila agresivna. Liječnik koji ju je prvi primio u hitnoj službi napomenuo je da je bila svjesna i dobro orijentirana te da je njezino opće stanje bilo dobro, no istina je da su neurolog i psihijatar koji su je pregledali u odjelu za hitnu pomoć utvrdili da iznosi nesuvisle podatke i izjave o svojim zdravstvenim problemima. Ipak, to samo po sebi nije moglo jasno opravdati upotrebu prisilnih mjera fizičkog sputavanja podnositeljice (§ 106. presude).

ESLJP ne raspolaže dokazima da je isproban neki drugi način reagiranja na njezin nemir ni da je mjera fizičkog sputavanja kojoj je podvrgnuta podnositeljica zahtjeva pri smještaju u

bolnicu bila upotrijebljena kao krajnje sredstvo. Umjesto toga okolnosti upućuju na to da je fizičko sputavanje upotrijebljeno prema podnositeljici nakon što nije pristala na smještanje u bolnicu, što je protivno mjerodavnim međunarodnim standardima i zahtjevima mjerodavnog domaćeg prava (§ 108.)

Iz zapisnika proizlazi da se agresivnost kod podnositeljice javila tek nakon što je mjera fizičkog sputavanja već primijenjena. Međutim taj zapisnik ne upućuje na to da je pokušala ikoga napasti niti je u njemu točno navedeno postojanje bilo kakve opasnosti koju je podnositeljica zahtjeva navodno predstavljala sebi i drugima. Iako se u to vrijeme podnositeljica opirala upotrebi fizičkog sputavanja, s obzirom na sve okolnosti pod kojima je primljena Sud smatra da se uporaba vezivanja teško može opravdati činjenicom da se osoba opirala primjeni te mjere (§ 109. presude).

Stoga Sud ne smatra da je nedvojbeno utvrđeno da je vezivanje upotrijebljeno radi sprječavanja navodnih napada i da su neuspješno isprobani drugi, odnosno manje ograničavajući, načini pokušaja smirivanja podnositeljice zahtjeva, te je zaključio da Vlada nije uspjela dokazati da je upotreba fizičkog vezivanja podnositeljice zahtjeva u trajanju od petnaest sati bila potrebna i razmjerna u danim okolnostima. Osim toga, uvažavajući zaključke o negativnom i pasivnom stavu bolničkog osoblja u vezi s višestrukim pritužbama na bol u leđima, kojih je bolnica bila ili je trebala biti svjesna, te stoga što nije u mogućnosti koristiti zaključke relevantne domaće istrage u svezi s navodima podnositeljice zahtjeva o zlostavljanju od strane bolničkog osoblja, Sud ne smatra da je stanje podnositeljice zahtjeva tijekom uporabe mjere fizičkog vezivanja bilo djelotvorno i primjereno nadzirano. Uzimajući u obzir prethodno navedeno, Sud je utvrdio da je podnositeljica zahtjeva bila podvrgnuta nečovječnom i ponižavajućem postupanju protivno čl. 3. Konvencije (§§ 110.–112. presude).

16.1.10. Presuda Mafalani protiv Hrvatske, zahtjev broj 32325/13 od 9. srpnja 2015.

Iz činjenica slučaja proizlazi da je glavni ravnatelj policije izdao usmeni nalog za uhićenje podnositelja, kojeg se sumnjičilo za pomaganje u teškom ubojstvu dvojice novinara, Specijalnoj policiji, Antiterorističkoj jedinici Lučko (dalje u tekstu: ATJ). Dana 29. listopada 2008., oko 18:05 sati, ATJ je upao u stan podnositelja, u kojem se u tom trenutku nalazio

zajedno sa svojom sestrom i bakom. Prema navodima podnositelja, neposredno nakon provale u stan pripadnici ATJ-a bacili su ga na pod i počeli ga udarati po glavi i tijelu.

Prema navodima Vlade tim ATJ-a od šest policijskih službenika provalio je u stan podnositelja zahtjeva i naredio mu da legne. Budući da se počeo opirati, policijski službenici primijenili su zahvat „čišćenja“, uslijed čega je podnositelj zahtjeva izgubio ravnotežu i udario glavom o stol dok je padao. Odmah mu je ponuđena liječnička pomoć, ali on je to odbio.

Prema daljnjim navodima podnositelja, nakon uhićenja stavljen mu je povez preko očiju i odveden je na nepoznato mjesto uz rijeku, gdje je ponovno premlaćen, a glava mu je gurana u vodu, uz prisiljavanje da prizna ubojstvo I. P. i N. F. te još neka kaznena djela. Policijski službenici nastavili su ga mlatiti dok su ga vodili u policijsku postaju.

Prema navodima Vlade, nakon uhićenja podnositelj zahtjeva odveden je na parkiralište policijske postaje koje koristi Odjel organiziranog kriminaliteta Policijske uprave Zagrebačke (u daljnjem tekstu: „policija“), gdje je držan u kombiju ATJ-a u vremenu između 18:45 i 20:30 sati, dok se čekalo da se ostali osumnjičeni uhite i dovedu u policijsku postaju.

Budući da je u policijsku postaju pozvana hitna pomoć, podnositelj je posjedovao medicinsku dokumentaciju u kojoj su bile konstatirane ozljede: *„Vidljiva otvorena rana iznad lijevog oka; dugačka 1,5 centimetar, kontuzija i hematoma nosa s mogućim prijelomom. Normalno opće stanje. Pacijent odbija otići u bolnicu i odbija daljnje liječenje.“*

Podnositelj zahtjeva zadržan je u policijskoj postaji do 30. listopada 2008. u 20:30 sati te je, prema njegovim navodima, bio čvrsto vezan. Policijski su ga službenici tukli i prijetili mu te su ga u stanju fizičkih boli, nesаницe i straha te bosog vodili na pretragu stana u Zagrebu, a narednog dana i vikendice u Vrbovcu. Tijekom pretraga oduzeti su predmeti, a poglavito mobitel, koji je poslije služio u dokazne svrhe u kaznenom predmetu.

Dana 31. listopada 2008. podnositelj je doveden na ispitivanje pred istražnog suca Županijskog suda u Zagrebu, pred kojim se branio šutnjom, ali je u vezi sa svojim ozljedama naveo: *„Jedino što bih istaknuo je da sam pao u svom stanu prije nego što sam priveden [u policijsku postaju] i, prema nalazima liječnika koji su bili pozvani u policijsku postaju,*

zadobio sam prijelom nosa, najvjerojatnije s iščašenjem. Odbio sam liječničku pomoć kako bih otišao iz policijske postaje što je prije moguće.“ Povodom tih navoda istražni sudac nije poduzeo nikakve daljnje radnje.

Dana 3. studenoga 2008. podnositelj je pregledan i u Zatvorskoj bolnici u Zagrebu te se u jednom od nalaza navodi da je zadobio ozljede nakon pada 30. listopada 2008., dok se u druga dva liječnička nalaza navodi da je zadobio nekoliko udaraca u glavu i nos.

U izvješću ATJ-a Lučko navedeno je da je uporaba sile, odnosno tjelesne snage i sredstava za vezivanje, bila zakonita.

Dana 15. veljače 2012. podnositelj je podnio kaznenu prijavu Općinskom državnom odvjetništvu u Zagrebu protiv nepoznatih počinitelja navodeći da je zlostavljan tijekom uhićenja i boravka u policijskoj postaji, koja je proslijeđena na postupanje Županijskom državnom odvjetništvu u Zagrebu. Ono ju je 3. ožujka 2014. odbacilo zbog nepostojanja osnovane sumnje da su policijski službenici počinili bilo koje kazneno djelo koje se progoni po službenoj dužnosti.

Sud je utvrdio povredu i materijalnog i supstantivnog aspekta čl. 3.

Sud nije povjerovao navodima Vlade da su podnositeljeve ozljede nastale isključivo primijenjenim zahvatom čišćenja uslijed opiranja, odnosno padom podnositelja, sve s obzirom na medicinsku dokumentaciju i konstatiranim ozljedama, te je smatrao da Vlada nije dala „uvjerljive razloge koji se odnose na točnu prirodu i stupanj sile koja je dovela do ozljeda podnositelja zahtjeva“, odnosno da „nije na zadovoljavajući način osporila navode podnositelja zahtjeva o zlostavljanju od strane policije (vidi, na primjer, Anzhelo Georgiev i drugi protiv Bugarske, br. 51284/09, stavak 78., 30. rujna 2014.)“ te da je stoga došlo do povrede materijalnog aspekta čl. 3. Konvencije (§§ 124.–126.).

U odnosu na povredu proceduralnog aspekta čl. 3. Sud je u odlomku 101. presude utvrdio da je Županijskom državnom odvjetništvu u Zagrebu „također nedostajala potrebna transparentnost i vanjski dojam neovisnosti – vidi, primjerice, presude Matko protiv

*Slovenije, br. 43393/98, stavak 90., od 2. studenoga 2006., te McKerr protiv Velike Britanije, z. br.28883/95, § 130., presuda od 4. 8. 2001.*⁷⁰³

Prema stavu Suda, središnja platforma za njegovu odluku da odbaci kaznenu prijavu podnositelja zahtjeva bila su tek izvješća koja je dostavio glavni ravnatelj policije i pisana izvješća koja su dostavili policijski inspektori, a koji su zapravo bili umiješani u navodno zlostavljanje podnositelja tijekom njegova boravka u policijskoj postaji. Također, Županijsko državno odvjetništvo u Zagrebu nije poduzelo neovisne korake, primjerice da pokuša identificirati policijske službenike ATJ-a koji su sudjelovali u uhićenju, da ispita podnositelja zahtjeva, druge policijske službenike koji imaju saznanja o događaju te liječnika koji je pregledao podnositelja, niti je naložilo vještačenje (§ 102. presude).

Stoga je zaključak Suda bio da ne postoje nikakve naznake da su domaće vlasti na bilo koji način bile spremne istinski i neovisno istražiti okolnosti navodnog zlostavljanja podnositelja zahtjeva od strane policije te je zaključio da istraga u vezi s navodima podnositelja zahtjeva o zlostavljanju od strane policije nije bila u skladu sa zahtjevima Konvencije u pogledu neovisnosti i učinkovitosti, kao i da je povrijeđen proceduralni aspekt čl. 3. Konvencije (§ 104.).

Županijsko državno odvjetništvo dopustilo je obnovu kaznenog postupka temeljem zahtjeva podnositelja od 3. studenog 2015. te je nastavilo s provođenjem istrage, no budući da u roku od naredne gotovo četiri godine istraga nije okončana, podnositelj je podnio ustavnu tužbu zbog neprovođenja učinkovite istrage. Taj je ustavnosudski postupak u tijeku i vodi se pod brojem U-III Bi-2548/2019. Međutim budući da ni Ustavni sud nije u razumnom roku donio odluku, podnositelj se ponovno obratio ESLJP-u 1. ožujka 2022. te je od Tajništva Suda obaviješten da se novi predmet *Mafalani protiv Hrvatske* vodi pod brojem 13255/22.

Podnositelj je podnio i zahtjev za obnovu kaznenog postupka u kojem je osuđen za pomaganje u dva teška ubojstva na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 16 godina, međutim taj njegov zahtjev odbijen je rješenjem Županijskog suda u Zagrebu br. Kv-US-138/15 (K-US-66/09) dana 23. 2. 2017. Ta je odluka potvrđena odlukom VSRH br. I Kž-US

⁷⁰³ Tako se u potonjoj ističe da je institut britanskog glavnog državnog odvjetnika (Director of Public Prosecutor) neovisno tijelo, ovlašteno da istražuje optužbe protiv policajaca, ali se od njega ne traži da pruži razloge za odluku da ne pokrene kazneni progon te da ne postoji sudska kontrola koja bi ga navela da da takve razloge.

34/16-4 od 23. 2. 2017. Iako je podnositelj tvrdio da se kaznena presuda temeljila na nezakonitim dokazima pribavljenima mučenjem, odnosno nečovječnim i ponižavajućem postupanjem, što proizlazi iz presude ESLJP-a, sudovi su jednoglasno zaključili da, „*iako je konačna presuda ESLJP-a od 9. srpnja 2015. nova činjenica, odnosno novi dokaz u postupku obnove kaznenog postupka, ona sama za sebe ili u vezi s prijašnjim dokazima nije prikladna da prouzroči oslobođene osuđenika ili njegovu osudu po blažem zakonu*“. Takav stav domaćih kaznenih sudova treba oštro kritizirati budući da su propustili ocijeniti nezakonitost dokaza na kojem se nikada ne smije temeljiti sudska odluka temeljem čl. 10. st. 2. t. 1. ZKP-a. Stoga smatram da su domaći sudovi odluku donijeli paušalno, bez obnove postupka i bez izdvajanja nezakonitih dokaza te potom zasnivanja presude na preostalim, zakonitim dokazima.

16.1.11. Presuda Đurđević protiv Hrvatske, zahtjev broj 52442/09 od 19. srpnja 2011.

U presudi *Đurđević protiv Hrvatske*, zahtjev broj 52442/09 od 19. srpnja 2011., treći podnositelj zahtjeva prigovarao je da ga je više fizičkih osoba istuklo te da nacionalne vlasti nisu poduzele ništa da bi otkrile i kaznile počinitelje.

Vlada je tvrdila da je zahtjev nedopušten jer podnositelji nisu iscrpili domaća pravna sredstva – nisu podnijeli kaznenu prijavu, odnosno nisu podnijeli privatnu tužbu protiv počinitelja. Podnositelji zahtjeva tvrdili su s druge strane da su iscrpili domaća pravna sredstva prijavom incidenta policiji (§§ 47.–49.).

Međutim ESLJP uopće nije ulazio u pitanje iscrpljivanja pravnih sredstava, već je utvrdio da je predmetni zahtjev nedopušten stoga što je policija podnijela optužni prijedlog prekršajnom sudu, koji je pravomoćno kaznio sudionike u incidentu, a između ostaloga je i trećeg podnositelja proglasio krivim za sudjelovanje u tučnjavi. Slijedom navedenog ESLJP je smatrao da su nacionalne vlasti pravilno ispunile svoju postupovnu dužnost temeljem čl. 3. Konvencije te je prigovor podnositelja ocijenjen očigledno neosnovanim (§§ 50., 53.–57.).

16.1.12. Presuda Klauz protiv Hrvatske, zahtjev broj 28963/10 od 18. srpnja 2013.

Podnositelj zahtjeva bio je uhićen i priveden u policijsku postaju, gdje ga je, prema njegovim navodima, pretukao policijski službenik M. B. tijekom ispitivanja koje je trajalo četiri sata. Policijski službenik M. B. pravomoćno je osuđen u kaznenom postupku (§§ 7.–10.).

Podnositelj je u odnosu na čl. 3. prigovarao da je policijski službenik kažnjen samo uvjetnom kaznom te da mu je dosuđena preniska naknada u građanskom postupku. Sud je prvo naveo da je Konvencija u Republici Hrvatskoj stupila na snagu 5. 11. 1997., a sporni događaj odvio se 25. 1. 1997. Potom je ESLJP utvrdio da je istekao rok od šest mjeseci budući da je kazneni postupak okončan 30. prosinca 1997., a podnositelj je zahtjev podnio 2. svibnja 2011. (§§ 35.–36.).

Stoga je sud utvrdio da je prigovor *rationae temporis* nespojiv s odredbama Konvencije. U odnosu na pozitivnu obvezu države u pogledu čl. 3. Konvencije Sud je naveo da je šestomjesečni rok protekao, jednako kao i u odnosu na prigovor koji se odnosi na navodnu prenisku naknadu dosuđenu u građanskom postupku (§§ 38.–41.).

16.1.13. Presuda Goran Kovačević protiv Hrvatske, zahtjev broj 34804/14 od 12. travnja 2018.

Podnositelj je tvrdio da je pretrpio lakše tjelesne ozljede na dan uhićenja od strane policije. Medicinskom dokumentacijom utvrđene su ozljede i kod policajca koji je proveo uhićenje, a podnositelj je potpisao izvješće u kojem se navodi da se on aktivno opirao uhićenju, pa su naspram njega primijenjena sredstva prisile. Tijekom kaznenog postupka podnositelj je davao proturječne izjave – na raspravi je iskazivao da je naspram njega primijenjena sila te da su ga policajci tukli, a u žalbi i ustavnoj tužbi naveo je da se nije opirao uhićenju te da ozljede nije dobio tijekom uhićenja. ESLJP je istaknuo da podnositelj ni u jednom trenutku nije iznio pojedinosti o načinu kako je navodno zlostavljan u policijskoj postaji niti je potkrijepio taj navod te objasnio kako je zadobio ozljede. ESLJP je prihvatio navode Vlade o tijeku uhićenja i boravka u policijskoj postaji te načinu na koji je zadobio ozljede, dakle prilikom opiranja uhićenju. ESLJP je smatrao da prigovori podnositelja nisu „dokazivi“ temeljem čl. 3. Konvencije te da domaće vlasti nisu trebale provesti učinkovitu istragu navodnog zlostavljanja u policijskoj postaji (§ 58.). Zbog toga je prigovor podnositelja o zlostavljanju temeljem materijalnih i postupovnih aspekata čl. 3. odbačen kao očito neosnovan.

16.1.14. Odluka Kačinari protiv Hrvatske, zahtjev broj 61059/08 od 25. ožujka 2010.

Predmetni zahtjev odnosi se na ukupno četiri zasebna događaja, koji će u nastavku biti kratko opisani.

Događaj od 13. ožujka 1992.

Podnositelj je naveo da je sudjelovao u tučnjavi, tijekom koje je osoba sa suprotne strane (P. G.) ispalila dva hica, a poslije joj se pridružilo još nekoliko osoba, te su svi skupa tukli podnositelja. Sud je ocijenio da među strankama nije sporno da nijedna radnja u odnosu na podnositeljevu kaznenu prijavu u vezi s događajem od 13. ožujka 1992. nije provedena još od 1998., a podnositelj je svoj zahtjev Sudu podnio tek 4. prosinca 2008., te stoga nije ispunjen uvjet šestomjesečnog roka.

Događaj od 31. svibnja 2004.

Podnositelj je tvrdio da su mu dvije osobe prijetile da će ga ubiti. Jedna osoba pravomoćno je oslobođena krivnje, a druga je osuđena na uvjetnu kaznu zatvora (P. G.). ESLJP je proglasio zahtjev nedopuštenim navodeći da činjenica što je jedan od počinitelja oslobođen ne može značiti da država nije poštivala svoje pozitivne obveze na temelju Konvencije.

Događaj od 25. srpnja 2005.

Podnositelj je naveo kako je podnio kaznenu prijavu budući da mu je fizička osoba B. Š. prijetila da će ga ubiti te mu je govorila da je „Šiptar“, a upozorila je podnositelja i da ima „ratničkog iskustva“ te da je „bila u ratu“. Budući da podnositelj nije preuzeo, odnosno nastavio kazneni progon, Sud je ocijenio da je propustio iscrpiti domaća pravna sredstva.

Događaj od 8. ožujka 2007.

Podnositelj je prigovarao da je inkriminiranog dana susreo P. G., koji je prema njemu usmjerio pištolj te prijetio da će ga ubiti. Postupak povodom optužnog prijedloga bio je u tijeku te je ovaj prigovor označen preuranjenim (*premature*).

16.1.15. Odluka Gazibarić protiv Hrvatske, zahtjev broj 17765/07 od 25. ožujka 2010.

Podnositelj je, *inter alia*, prigovorio da je pretrpio stres uslijed dugotrajne istrage vođene protiv njega te da se radi o neljudskom i ponižavajućem postupanju, suprotno čl. 3.

Konvencije. Sud je istaknuo da vođenje istrage u kaznenom postupku, čak i kroz dulje vremensko razdoblje, samo po sebi ne predstavlja postupanje koje bi moglo dosegnuti potrebnu razinu težine da bi potpalo u domašaj čl. 3. Konvencije te je prigovor ocijenjen očigledno neosnovanim.

16.1.16. Odluka Jularić protiv Hrvatske, zahtjev broj 26611/08 od 24. lipnja 2010.

Podnositelj zahtjeva prigovarao je, *inter alia*, da je bio zlostavljan od strane zatvorskog čuvara te da u vezi s navedenim nikada nije provedena nikakva djelotvorna istraga. Sud je istaknuo da se od žrtve povrede čl. 2. i čl. 3. Konvencije očekuje da poduzme korake koji prate napredak istrage te da svoj zahtjev podnese uz dužnu brzinu nakon što postane svjesna ili nakon što je trebala postati svjesna nepostojanja kaznene istrage. Sud je primijetio da kazneni postupak nikada nije ni otvoren protiv navodnih počinitelja, a stegovni postupak protiv zatvorskih čuvara okončan je 25. siječnja 2002., dok je zahtjev podnesen tek 6. svibnja 2008., više od sedam godina nakon incidenta i više od šest godina nakon okončanja stegovnog postupka. Stoga je Sud ocijenio da je zahtjev podnesen izvan roka, budući da je podnositelj trebao biti svjestan da nije pokrenut nikakav kazneni postupak jer glavni svjedok i navodna žrtva nikada nisu bili pozvani ni pred kakvu sudsku vlast.

16.1.17. Odluka Krešimir Srbić protiv Hrvatske, zahtjev broj 4464/09 od 21. lipnja 2011.

Podnositelj je tvrdio da su ga pretukli zatvorski stražari, no Sud je naveo da je, budući da nema nikakve naznake da je u bilo kojem obliku bilo kojim nacionalnim vlastima uložio prigovor, podnositelj na taj način lišio vlasti prilike da taj prigovor istraže. Stoga je zahtjev, *inter alia*, i u tom dijelu ocijenjen nedopuštenim zbog povrede načela supsidijariteta.

16.1.18. Odluka H. P. protiv Hrvatske, zahtjev broj 4559/13 od 16. lipnja 2015.

Podnositelj zahtjeva, inače policijski inspektor, odveden je na ispitivanje od strane drugih policijskih inspektora u sklopu istraživanja lanca organizirane prostitucije. Tvrdio je da su ga tijekom vođenja u sobu za sastanke bez razloga povlačili za ruku, govorili mu da je pokvaren policajac, silili ga da prizna i prijetili mu da će ga prebiti. Sud je smatrao da je zahtjev nedopušten jer postoji nekoliko elemenata koji dovode u ozbiljnu sumnju istinitost podnositeljevih tvrdnji (§§ 48.–55.). Tako podnositelj prilikom ispitivanja u policiji nije tražio liječničku pomoć niti je pribavio zdravstvenu dokumentaciju za navedeni dan, dok je

naknadna medicinska dokumentacija neuvjerljiva i s obzirom na uzrok i datum ozljeda te kontradiktorna budući da dijelom upućuje na ozljedu na lijevoj nadlaktici, a dijelom na lijevom ramenu. Podnositelj je pred domaćim tijelima navodio da su ga povlačili za ruku, a u medicinskoj dokumentaciji navodi se pak da je pretrpio ozljedu prsišta. Nadalje, pred domaćim tijelima podnositelj je iznosio nedosljedne tvrdnje o tome tko ga je točno zlostavljao, a nema dokaza ni da je podnositelj obavijestio bilo koga o svojim ozljedama, navodno uzrokovanim prilikom uporabe sile. ESLJP je zaključio da podnositelj nije učinio vjerojatnim prigovor da je zlostavljan (§ 54.). Štoviše, podnositelj nema mogućnost osporiti djelotvornost istrage jer nije vlastima pružio ozbiljne i vjerodostojne informacije o svojem zlostavljanju. Stoga je zahtjev proglašen nedopuštenim, odnosno očigledno neosnovanim.

16.1.19. Odluka M. B. protiv Hrvatske, zahtjev broj 24488/13 od 16. lipnja 2015.

Podnositelj je 22. ožujka 2013. podnio zahtjev ESLJP-u da je 15. siječnja 2007. i 25. svibnja 2008. podvrgnut zlostavljanju od strane policije te da u odnosu na te događaje nije provedena učinkovita istraga. U odnosu na incident od 15. 1. 2007. podnositelj je podnio zahtjev ESLJP-u nakon što je prošlo više od pet godina od odlučivanja u povodu njegovih prijava na nacionalnoj razini te je time došlo do prekoračenja šestomjesečnog roka predviđenog čl. 35. st. 1. Konvencije. Iako je podnositelj preuzeo kazneni progon kao oštećenik nakon odbačaja kaznene prijave od 12. srpnja 2007., on nije pružio nikakve nove dokaze ni tvrdnje kojima bi potaknuo vlasti na daljnje ispitivanje njegovog slučaja. U svakom slučaju, postupci su pred sudom okončani u travnju 2010., a podnositelj je svoj zahtjev podnio gotovo tri godine poslije. Stoga su prigovori upućeni izvan roka. U odnosu na incident od 25. svibnja 2008. Sud je istaknuo da podnositelj nije podnio nikakvu kaznenu prijavu, pa nije ni iscrpio sva dostupna domaća pravna sredstva, te je stoga zahtjev trebalo odbaciti (§§ 71.–78.)

16.1.20. Odluka B. V. i drugi protiv Hrvatske, zahtjev broj 38435/13 od 15. prosinca 2015.

Podnositeljice su podnijele ESLJP-u zahtjev temeljem čl. 3., 8., 13. i 14. Konvencije tvrdeći kako im nacionalna tijela ne pružaju odgovarajuću zaštitu u odnosu na konstantno uznemiravanje od strane njihovih susjeda. Sud je odlučio ocijeniti zahtjev nedopuštenim navodeći da se radi o dugotrajnom sporu podnositeljica i njihovih susjeda te da se dominantno radi o trivijalnim pritužbama, na koje je policija revno odgovorila poduzimajući adekvatne

mjere (§ 155.). U odnosu na navode da je treća podnositeljica napadnuta od strane B. P. Sud je naveo da ne postoje ni medicinski dokazi niti policijska intervencija može potvrditi navedeno (§ 156.). U odnosu na vrijeđanje na temelju etničke pripadnosti Sud je naveo da su se etničkim aspektom pri iznošenju uvreda očigledno koristile sve strane u postupku, pa su u takvom kontekstu nacionalne vlasti uzele u obzir takve opaske prilikom donošenja svojih odluka te nisu bile dužne poduzimati daljnje radnje u odnosu na navedeno (§ 157.). U odnosu na pretrpljene ozljede od strane druge podnositeljice, za koje je navedeno da su jedine dovoljno ozbiljne da pokrenu pozitivne obveze vlasti temeljem čl. 3. Konvencije, Sud je utvrdio da je postupak još uvijek u žalbenoj fazi i da je M. P. osuđen na kaznu zatvora u trajanju od osam mjeseci, pa je prigovor u tom dijelu ocijenjen preuranjenim (§§ 159.–161.). Naposljetku, s obzirom na to da su podnositeljice mogle pokrenuti građanski postupak protiv kazneno osuđenih M. P. i B. P., Sud smatra da je tužba za naknadu štete predstavljala mogućnost koju podnositeljice nisu iskoristile (§§ 162.–163.) Stoga, s obzirom na odgovor vlasti na zahtjev podnositeljica, intervencije, donesene mjere i postupke pokrenute od strane vlasti, kao i mogućnost pokretanja građanskog postupka za naknadu štete, Sud nije pronašao manjkavosti u mjerodavnom domaćem okviru u vezi s određenim pritužbama podnositeljica te je proglasio zahtjev nedopuštenim (§ 164.).

16.1.21. Odluka Đurović protiv Hrvatske, zahtjev broj 51714/13 od 7. ožujka 2017.

Podnositelj zahtjeva prigovorio je zlostavljanju tijekom uhićenja i policijskog zadržavanja te nedostatku djelotvorne istrage u odnosu na navedeno (§ 21.). Podnositelj nikada nije podnio kaznenu prijavu koja se tiče njegovih prigovora istaknutih Europskom sudu za ljudska prava. Do incidenta je došlo u listopadu 2008., a zahtjev Europskom sudu podnesen je 1. kolovoza 2013. Europski je sud ocijenio da u slučajevima kada je od početka jasno da podnositelju zahtjeva nije dostupno nikakvo djelotvorno pravno sredstvo rok teče od dana kada se dogodila radnja ili mjera kojoj se prigovara (§ 28.). Podnositelj se obratio samo Uredu Predsjednika Republike Hrvatske, i to dopisom od 27. srpnja 2011. Sud je smatrao da je on morao biti svjestan da taj dopis nije rezultirao poduzimanjem konkretnih mjera, no svejedno nije podnio kaznenu prijavu zbog navodnog zlostavljanja (*Sud navodi da je suprotno utvrđeno u predmetu Mafalani protiv Hrvatske, br. 32325/13, § 83., 9. srpnja 2015.*). Umjesto podnošenja kaznene prijave podnositelj zahtjeva svoje je prigovore iznio tek u ustavnoj tužbi u kontekstu kaznenog postupka koji je protiv njega vođen, a zahtjev Sudu podnio je prije odluke Ustavnog

suda RH o ustavnoj tužbi (§ 35.). Europski je sud smatrao da podnositelj nije pokazao dužnu revnost, nije poduzeo korake kako bi pratio rješava li se njegov slučaj niti je podnio zahtjeve za ubrzanje postupka (§ 36.). U odnosu na podnesenu tužbu za naknadu štete Sud je podsjetio da se takvom tužbom ne može doći do identiteta počinitelja, a još manje utvrditi njihova odgovornost, pa stoga parnični postupak ne utječe na računanje šestomjesečnog roka (§ 37.). Slijedom svega navedenog zahtjev podnositelja odbačen je kao nepravovremen (§ 38.).

Ovdje napominjem da se radi o podnositelju koji je bio supočinitelj u istom kaznenom postupku kao i Mafalani te su prema njemu postupali pripadnici iste antiterorističke jedinice. Očigledno, jedina razlika jest u tome što taj podnositelj nije podnio formalnu kaznenu prijavu, a Mafalani jest. No smatram da je ESLJP donio kontradiktoran zaključak u odnosu na prethodno usvojene standarde da se obveza provođenja istrage pokreće uvijek kada vlasti saznaju da se takvo postupanje dogodilo, o čemu su i u predmetu *Đurović* očigledno bile obaviještene.

16.1.22. Odluka D. K. protiv Hrvatske, zahtjev broj 28416/14 od 26. lipnja 2018.

Podnositeljica zahtjeva prigovorila je na zlostavljanje od strane policije, diskriminaciju u vezi s njezinom spolnom orijentacijom i nedostatak učinkovite istrage u tom pogledu pozivajući se na čl. 3., 8., 13. i 14. Konvencije i čl. 1. Protokola br. 12. (§ 38.). Sud je ocijenio da bi preispitivanje prigovora podnositeljice bilo uistinu preuranjeno (§§ 43. i 44.) budući da je u tijeku istraga Državnog odvjetništva o prigovorima podnositeljice, a nakon donošenja odluke Ustavnog suda RH od 10. siječnja 2018. kojom je utvrđeno, s aspekta čl. 3. i čl. 14. Konvencije, da postupovni koraci koje je poduzela policija, odnosno DORH, nisu ispunili zahtjeve postupovnih obveza domaćih vlasti (§ 32.). U § 45. Sud je istaknuo da bi, s obzirom na činjeničnu složenost predmeta i trenutnu fazu domaćeg postupka, bilo preuranjeno donositi zaključke o učinkovitosti postupovnog odgovora domaćih vlasti.

16.1.23. Odluka Crnković protiv Hrvatske, zahtjev broj 69697/11 od 26. studenoga 2019.

Podnositelj zahtjeva uhićen je u siječnju 1992., kada je i predan hrvatskim oružanim snagama. Od 27. siječnja 1992. do 27. ožujka 1992. bio je pritvoren u vojarni „Kerestinec“ te je tvrdio da je bio podvrgnut zlostavljanju. Prigovarao je, *inter alia*, postupovnoj povredi čl. 3. Konvencije zbog neprovođenja učinkovite istrage. Sud je odlučio da u tom dijelu o zahtjevu ne može odlučivati jer podnositelj ne samo što taj zahtjev uopće nije isticao pred nacionalnim

tijelima, ili ga je isticao paušalno, već ni u samom zahtjevu Sudu nije istaknuo povredu procesnog aspekta čl. 3. Konvencije, odnosno nije iznio navode o izostanku učinkovite istrage zlostavljanja kojem je bio podvrgnut u vojarni Kerestinec (§§ 30.–32.).

16.1.24. Odluka Zdravka Kušić i drugi protiv Hrvatske, zahtjev broj 71667/17 od 10. prosinca 2019.

U predmetnoj odluci Europski je sud ocjenjivao učinkovitost ustavne tužbe (signatura U-III(Bi)) kao pravnog lijeka u kontekstu neučinkovitih istraga u okviru čl. 2. i 3. Konvencije. Budući da je utvrđeno da ustavna tužba predstavlja učinkovito pravno sredstvo, pojedinci su je dužni iskoristiti kao pravni lijek prije podnošenja zahtjevu sudu. Pri tome podnositelji imaju mogućnost podnijeti zahtjev Europskom sudu ako ustavnosudski postupak predugo traje ili se i dalje smatraju žrtvama povrede Konvencije. S obzirom na opisano utvrđenje Europski je sud zahtjev podnositelja odbacio zbog neiscrpljivanja domaćih pravnih sredstava.

16.1.25. Odluka Škrpan protiv Hrvatske, zahtjev broj 41317/15 od 8. prosinca 2020.

ESLJP je odlučio brisati zahtjev s liste slučajeva jer je Ustavni sud Republike Hrvatske u ožujku 2020. utvrdio povredu čl. 3. Konvencije u materijalnom i postupovnom aspektu te je podnositelju dosudio naknadu štete u iznosu od 50.000 kuna (približno 6600 eura). Sud je naveo da nema razloga sumnjati da će nakon odluke Ustavnog suda u ovom predmetu tijela kaznenog progona i dalje imati pravnu obvezu ponovno otvoriti i nastaviti istragu o zlostavljanju podnositelja od strane agenata države uzimajući u obzir utvrđenja Ustavnog suda o konkretnim nedostacima te istrage (§ 47.). Navedeni zaključak suda ne dovodi u pitanje trajnu obvezu nacionalnih tijela da provedu istragu u skladu sa zahtjevima Konvencije niti bilo koju odluku koju Sud može donijeti da bi vratio predmet na listu slučajeva u skladu s čl. 37. st. 2. Konvencije ako nacionalna tijela ne ispune tu obvezu (§ 50.).

16.2. Činjenice slučaja iz presuda Ustavnog suda Republike Hrvatske

16.2.1. Odluka broj U-III-3761/2018, razmatrana zajedno s odlukama broj U-III-3760/2018, U-III-3791/2018, U-III-3821/2018, U-III-3890/2018, od 9. srpnja 2020., podnositelj Miroslav Aničić i drugi

Analiziranom odlukom utvrđena je povreda čl. 23. i 25. Ustava RH, odnosno povreda prava na zabranu ponižavajućeg postupanja i poštovanje dostojanstva osobe lišene slobode u odnosu na podnositelja Miroslava Aničića, istražnog zatvorenika, budući da su mu tijekom ukupno 49 sudskih rasprava sredstvima za vezivanje bile vezane noge. Ustavne tužbe preostale četvorice podnositelja, koje su razmatrane u istom ustavnosudskom postupku, odbijene su kao neosnovane, odnosno odbačene, ali uslijed drugih prigovora u odnosu na one podnositelja Aničića.

Aničić je istovjetni prigovor isticao i prethodno tijekom postupka, no prvostupanjski kazneni sud o njemu nikada nije *eksplicite* donio odluku niti je naveo razloge za zadržavanje sredstava za vezivanje na podnositeljevima nogama tijekom suđenja. Stoga je Ustavni sud zaključio da nisu dostatno obrazloženi razlozi koji opravdavaju primjenu tako restriktivne mjere kroz duže razdoblje.

Iako podnositelj isti prigovor nije isticao u žalbi protiv prvostupanjske presude, Ustavni sud nije smatrao da se radi o propustu zbog kojeg bi trebalo odbaciti ustavnu tužbu, i to stoga što podnošenje tzv. procesnih žalbi protiv odluka koje se odnose na održavanje reda i upravljanje raspravom nije dopušteno. Osim toga, kao što je prethodno navedeno, podnositelj je taj prigovor isticao više puta tijekom kaznenog postupka, ali sud na njega nije odgovorio (§ 11.13. odluke).

Stoga je Ustavni sud utvrdio da se samo „*posredno i nepouzdana može zaključivati o razlozima zbog kojih su podnositelju Aničiću, nakon što bi bio doveden pred sud, tijekom svih 49 rasprava bila ostavljena sredstva za vezivanje na nogama*“ te na prigovore podnositelja nije odgovarao niti je obrazlagao svoju odluku, već bi samo nastavio s postupkom.

„Međutim, već na raspravi održanoj 24. studenoga 2014., na koju su uz podnositelja Aničića s tzv. lisicama na nogama dovedena još dva suokrivljenika, sud je naredio da se navedenoj dvojici tijekom rasprave skinu sredstva za vezivanje, pozivajući se na njihovo dotadašnje

uzorno ponašanje, te im nakon toga više nije zadržavao ta sredstva tijekom sljedećih rasprava“ (§ 11.14. presude).

Ustavni je sud zaključio da podnositelju Aničiću navedena sredstva za vezivanje nisu skidana tijekom svih prethodnih rasprava zbog njegova ponašanja, „*ali se može samo nagađati o kakvom ponašanju je bila riječ*“, budući da raspravni sud nije iznio konkretne razloge u tom pogledu (dok stvarne razloge, s obzirom na to da se odnose na utvrđivanje činjeničnog stanja, Ustavni sud nije ovlašten utvrđivati, § 11.15. odluke).

S obzirom na navedeno Ustavni je sud utvrdio da nisu navedeni i obrazloženi razlozi koji bi mogli opravdati bojazan da bi izostanak sredstava za vezivanje nogu tijekom pojavljivanja podnositelja Aničića pred sudom mogao uopće, a osobito ne tijekom cijelog opisanog razdoblja iznimno dugotrajne primjene tih sredstava (na 49 rasprava), izazvati strah od nasilja, nastanka materijalne štete, bijega ili štete za pravilno izvršavanje pravde (§ 11.16. presude).

Ova odluka važna je *pro futuro* radi zaštite dostojanstva okrivljenika prema kojima se koriste sredstva za vezivanje, a čije je pravo da na raspravi ne budu prezentirani sucu kao osuđenici povezano s načelom presumpcije nedužnosti. Stoga se ubuduće svi okrivljenici i njihovi branitelji temeljem ove odluke, u slučaju da ne postoje neke druge teže okolnosti koje bi opravdavale vezivanje i tijekom rasprave, a ne samo kod njihova dovođenja na sud, mogu pozivati na predmetnu odluku.

16.2.2. Odluka broj U-III-5355/2020 od 3. prosinca 2020., podnositelj Slavko Rodić

Ustavni je sud utvrdio da je Županijski sud u Osijeku propustio utvrditi je li primjenom mjere istražnog zatvora protiv podnositelja došlo do povrede čl. 23. i čl. 25. st. 1. Ustava RH. Ustavni je sud smatrao da je podnositelj iznio vjerodostojne tvrdnje da bi njegovo zdravstveno stanje moglo biti nespojivo s uvjetima boravka u istražnom zatvoru, pa su sudovi to bili dužni ispitati. Sudovi se na navedeno nisu uopće osvrnuli, pa je Ustavni sud zaključio da podnositelju nije bila osigurana sudska kontrola spojivosti njegova zdravstvenog stanja s uvjetima boravka u istražnom zatvoru.

Točnije, Ustavni je sud u paragrafu 5. odluke utvrdio da izvanraspravno vijeće Županijskog suda u Osijeku nije prilikom odlučivanja o podnositeljevoj žalbi protiv rješenja o određivanju

istražnog zatvora uzelo u obzir njegove žalbene navode te činjenicu da je on invalid s tjelesnim oštećenjem donjih ekstremiteta od 100 %, da je star 65 godina i narušenog zdravlja te da se stoga sukladno čl. 122. st. 2. ZKP/08 istražni zatvor može odrediti samo iznimno.

Ustavni je sud smatrao da je vijeće bilo dužno razmotriti zamjenu istražnog zatvora mjerama opreza te da nije uzelo u obzir „*ova dva konkretna osobna svojstva*“. Te propuste nije saniralo ni žalbeno vijeće Županijskog suda u Osijeku, iako je podnositelj ponovio prigovore i u žalbi te stoga neosnovano nije razmatrano je li podnositeljev invaliditet spojiv s njegovim boravkom u istražnom zatvoru (§ 13. odluke).

Stoga je Ustavni sud zaključio da su „*navedene okolnosti, po ocjeni Ustavnog suda, dovoljne (...) za ocjenu da podnositelju u konkretnom slučaju nije bila osigurana sudska kontrola spojivosti njegovog zdravstvenog stanja s istražnim zatvorom te da time nije bilo udovoljeno postupovnom aspektu članaka 23. i 25. stavka 1. Ustava, odnosno članka 3. Konvencije (usporedi s predmetom ESLJP-a Golubar protiv Hrvatske, navedeno, § 44., i odlukom Ustavnog suda broj: U-III Bi-1927/2020)*“, navodi se u § 13.1. odluke.

16.2.3. Odluka broj U-III-4281/2017 od 15. prosinca 2020., podnositelj Davorin Resić⁷⁰⁴

Predmetni slučaj tiče se podnositelja koji je tijekom izdržavanja kazne zatvora pretrpio ozljedu oka uslijed napada drugog zatvorenika, za što je potonji i osuđen. Ustavni je sud ocijenio da je uprava kaznionice morala znati da je riječ o zatvoreniku sklonom nasilju jer je sama donijela odluku o njegovu izdvajanju u posebnu prostoriju, a o njegovu problematičnom ponašanju iskazivao je i svjedok – zaposlenik kaznionice. Budući da su i podnositelj i zatvorenik koji je ozljede nanio, kao osobe lišene slobode, bili pod kontrolom države, Ustavni je sud ocijenio da država nije poduzela sve razumne mjere kojima bi se spriječio rizik za život i zdravlje drugih te je utvrđena povreda čl. 23. st. 1. i čl. 25. st. 1. Ustava RH.

Ustavni je sud u odlomku 15.1. ocijenio da „*uprava kaznionice u Glini u konkretnom slučaju, iako je morala znati da je riječ o zatvoreniku sklonom nasilju, nije poduzela sve razumne korake kako bi podnositelja zaštitila od nasilja koje mu je prijetilo od strane zatvorenika A. M., zbog čega u konkretnom slučaju postoji odgovornost države za štetu učinjenu podnositelju*“.

⁷⁰⁴ Podnositelja sam zastupala u ustavnosudskom postupku, kao i u postupku naknade štete pred građanskim sudovima koji mu je prethodio.

Slijedom navedenog Ustavni je sud ocijenio da je „država propustila ispuniti svoju pozitivnu obvezu da zaštiti tjelesni integritet podnositelja, kao dio dužnosti nadzora nad osobama lišenim slobode, i da spriječi svaki napad na njihov tjelesni integritet. Stoga, zlostavljanje koje je podnositelj pretrpio u zatvoru pripisuje se državi i u tom smislu podnositelju su povrijeđena jamstva sadržana u člancima 23. stavku 1. i 25. stavku 1. Ustava”, navodi se u paragrafu 16. odluke.

Ova odluka Ustavnog suda osobito je važna jer usklađuje domaću jurisprudenciju sa standardima ESLJP-a u pogledu pozitivnih obveza države da zaštiti živote i tjelesni integritet osoba pod svojom zaštitom.

16.2.4. Odluka broj U-III-982/2018 od 27. rujna 2018., podnositelj Dominik Matija Antić

Ustavni je sud odlukom odbio ustavnu tužbu jer podnositelj nije iznio dokazive tvrdnje o zlostavljanju od strane policijskih službenika.

U ustavnoj tužbi podnositelj je istaknuo da su tijekom prekršajnog postupka i prije njega grubo povrijeđena njegova prava jer je „doslovce uhićen u svojoj kući i to provaljivanjem ulaznih vrata od dvorišta i preskakivanjem ograde od djelatnika policije, te zastrašivanjem njega i njegovih roditelja upiranjem svjetala iz policijskih lampi u prozore na njihovim spavaćim sobama, te samom činjenicom da nakon što su ga zatekli ispred garaže u koju je trebao uvesti svoje vozilo, policajci su na njemu primijenili grubu fizičku silu na način da su mu ruke svezali liscama iza leđa, a potom su napravili oko njega krug i nagurali ga u njegovom dvorištu, naočigled njegove majke. Nadalje su mu te slobode i prava nepotrebno ograničili i zadržavanjem u istražnom zatvoru u trajanju od četiri dana, kako bi se na taj način od njega ishodilo priznanje“, § 3. odluke.

Nadalje, podnositelj je smatrao da mu je povrijeđeno pravo iz čl. 25. st. 1. Ustava zbog toga što „policijski djelatnici s njim nisu postupali čovječno, niti su poštivali njegovo dostojanstvo, pogotovo imajući u vidu da je riječ o invalidnoj osobi koja ima distrofiju šake desne ruke, te da stoga nije predstavljao nikakvu opasnost da ga se veže rukama na leđa, i još k tome da ga se nekoliko minuta nagurava unutar policijskog kruga na očigled njegovih roditelja“. Prigovarao je i da je puna četiri dana i noći zadržavan u istražnom zatvoru te „mu je rečeno da će tamo ostati 30 dana, odnosno da će prekršajnom sucu biti priveden na saslušanje tek kada

unaprijed obeća da će priznati sva inkriminirana prekršajna djela“, nastavno se navodi u istom § 3. odluke.

Ustavni je sud tijekom ustavnosudskog postupka u odnosu na prigovor podnositelja da policijski službenici prema njemu kao invalidnoj osobi prilikom uhićenja 25. rujna 2017. nisu postupali čovječno niti su poštivali njegovo dostojanstvo utvrdio da je taj prigovor podnositelj prvi put iznio u ustavnoj tužbi. U odnosu na zlostavljanje od strane policijskih službenika Ustavni je sud zaključio da podnositelj takav prigovor nije isticao kada je saslušan kod prekršajne sutkinje ni poslije na raspravi, kada je bio prisutan i njegov branitelj. Doduše, u žalbi protiv prvostupanjske presude podnositelj je istaknuo prigovor da je bio *„grubo okružen, naguravan od strane policajaca i potom su mu stavljene lisice na ruke koje su mu policajci grubo zaokrenuli na leđima*“, § 10. odluke.

Ustavni je sud od Općinskog državnog odvjetništva u Novom Zagrebu zatražio i dobio obavijest da podnositelj u vezi s događajem od 25. rujna 2017. nije podnio kaznenu prijavu vezano uz navodno zlostavljanje, odnosno postupanje policajaca (§ 10. odluke).

U odnosu na prigovore koje je iznio u ustavnoj tužbi, a odnose se na postupanje policijskih službenika od 25. rujna 2017., osim vlastite tvrdnje u ustavnoj tužbi, smatra Ustavni sud, nije dostavio nikakav dokaz o zlostavljanju.

Ustavni je sud utvrdio da dežurna liječnica koja ga je pregledala nije utvrdila *„vidljive vanjske znakove traume*“, a da podnositelj nije iznio tvrdnje o zlostavljanju prije podnošenja ustavne tužbe te da takve tvrdnje nije iznijela ni njegova majka u iskazu danom pred prvostupanjskim sudom. Ustavni je sud utvrdio da podnositelj zapravo nikome nije prijavio zlostavljanje te da *„paušalne nepotkrijepljene navode podnositelja iznesene u žalbi o 'grubom' postupanju policije Ustavni sud ne smatra ozbiljnim navodima o zlostavljanju*“.

Ustavni je sud stoga utvrdio da podnositelj u ustavnoj tužbi *„nije iznio dokazive tvrdnje o zlostavljanju*“ te je stoga prigovor podnositelja da je bio zlostavljan od policijskih službenika ocijenjen neosnovanim (§ 10.1. odluke).

Zaključujem da su razlozi odbijanja ustavne tužbe neiscrpljenost pravnih sredstava te nepostojanja dokaza o zlostavljanju.

Budući da nisu dani kriteriji što bi predstavljalo dokazivu tvrdnju, smatram spornim radi li se o utvrđenjima od slučaja do slučaja (*quaestio facti*) ili bi ipak trebalo dati neke generalne smjernice čime, odnosno na koji bi način podnositelji osigurali dokazivost svojih tvrdnji, ako je to uopće moguće.⁷⁰⁵

Ustavni je sud, doduše, primijetio da liječnica nije utvrdila vanjske vidljive ozljede te da podnositeljeva majka nije potvrdila navode o fizičkom zlostavljanju, međutim nije uzeo u obzir da ona nije ni ispitana o okolnostima zlostavljanja, već je svoj iskaz dala na raspravi vođenoj protiv podnositelja zbog počinjenja kaznenog djela. Stoga odluku treba kritizirati jer s jedne strane ne daje jasne kriterije, a s druge strane pogrešno tumači određene izvedene dokaze na štetu podnositelja.

16.2.5. Odluka broj U-III-4032/2018 od 12. prosinca 2018., podnositelj Mario Čehić

Ustavni je sud donio odluku o odbijanju ustavne tužbe zbog povrede čl. 23. st. 1. i čl. 25. st. 1. Ustava RH kako s materijalnog tako i s procesnog aspekta. Utvrđeno je da nije došlo do povrede kada je riječ o navodnom fizičkom zlostavljanju od strane policijskih službenika tijekom uhićenja budući da je, prema utvrđenju liječnice, jedina utvrđena ozljeda bila dva dana stara modrica na licu podnositelja, koja je bila u fazi razgradnje, te je posljedica tučnjave koja je vremenski i mjesno neovisna o uhićenju podnositelja. Ustavni je sud također smatrao da nije došlo do povrede proceduralnog aspekta čl. 23. st. 1. u vezi s čl. 25. st. 1. zato što je na ozljede podnositelja prvi put reagirala jedinica interventne policije Nuštar, temeljem čega je podnositelj i pregledan od strane liječnice u ustanovi hitne medicinske pomoći, a nadležno državno odvjetništvo pokrenulo je postupak pod brojem KR-DO-37/2018 radi utvrđivanja je li došlo do zlostavljanja podnositelja nakon uhićenja.

Iako je u ovom predmetu ustavna tužba odbijena s materijalnog aspekta jer su kod podnositelja ustanovljene „tek“ dva dana stare modrice, s procesnog aspekta *a priori* je bilo vidljivo da je istraga povodom podnositeljeve kaznene prijave zlostavljanja od strane službenih osoba još uvijek bila u tijeku te se stoga bez ulaženja u meritum moglo zaključiti da je ustavna tužba eventualno preuranjena. Međutim osobno zagovaram meritorno

⁷⁰⁵ U kasnijoj praksi Ustavni je sud ipak usvojio standarde ESLJP-a te je naveo da se primjenjuje standard „izvan razumne sumnje“ (engl. *beyond a reasonable doubt*), ali dodaje da takav dokaz može proizlaziti i iz istodobnog postojanja dovoljno jakih, jasnih i neproturječnih pokazatelja ili sličnih nepobitnih presumpcija o činjenicama.

preispitivanje ustavnih tužbi uvijek kada su zadovoljeni minimalni uvjeti dopuštenosti kako bi Ustavni sud mogao raspraviti jesu li zadovoljeni kriteriji adekvatnosti i učinkovitosti provedene istrage ili istrage koja je u tijeku, sukladno standardima ESLJP-a.

16.2.6. Odluka broj U-III-4969/2016 od 19. ožujka 2020., podnositelj Ivan Štrkalj

Protiv podnositelja vođen je kazneni postupak tijekom kojeg je, na jednoj od održanih rasprava, podnositelj naveo da ga je tijekom uhićenja, u noćnim satima, mlađi policijski službenik nekoliko puta udario šakom u predjelu lica. Obrana je zatražila da se iz spisa izdvoje dokazi pribavljeni, između ostalog, zlostavljanjem podnositelja, na što je, u rješenju kojim se prijedlog za izdvajanje odbija, *„navedeno (...) da se raspravni sud time ne može baviti, te da podnositelj može podnijeti kaznenu prijavu, po kojoj će se takvi navodi ispitati“* (§ 2.10. presude).

Podnositelj je 27. srpnja 2015. Općinskom državnom odvjetništvu u Koprivnici podnio kaznenu prijavu protiv nepoznate osobe navodeći da ga je 3. veljače 2014. službena osoba PU križevačko-koprivničke protupravno držala zatvorenog u prostorijama policije, a u pisanoj izjavi koja prileži državno-odvjetničkom spisu i da ga je jedan *„ćelavi nabildani inspektor prilikom ispitivanja udario šakom s lijeve strane glave, a zatim i s druge strane, te da mu prilikom ispitivanja u policiji nije bilo dopušteno sjesti“* (§ 3.1. presude).

Kaznena je prijava odbačena.

U ustavnoj tužbi podnositelj je istaknuo da su ga policijski službenici tijekom ispitivanja tukli i da mu nisu dali sjesti od 17:05 sati u nedjelju do oko 11 sati idući dan te da su mu u tom razdoblju uskratili vodu, piće i lijekove i da su ga takvim zlostavljanjem tjeroali da prizna krivnju (§ 4.4. presude).

Ustavni je sud istaknuo da podnositelj nije pružio nikakve dokaze u prilog svojim tvrdnjama te da nije tražio pomoć liječnika, odnosno da ne postoji nikakva liječnička dokumentacija, dok kaznenoj prijavi nisu priloženi nikakvi dokazi o navodnom zlostavljanju.

Također, u svojem iskazu danom pred ŽDO-om prilikom davanja iskaza podnositelj nije iznio nikakve pritužbe na postupanje policije. Štoviše, iskaz podnositelja snimljen je audiovizualnim uređajem, a na snimci nisu vidljive nikakve ozljede.

Stoga je Ustavni sud zaključio da podnositeljeve tvrdnje ne mogu biti ocijenjene vjerodostojnima te da ne zahtijevaju proceduralnu obvezu istraživanja sukladno čl. 3. Konvencije i čl. 23. Ustava RH.

Dakle i u ovom predmetu Ustavni sud ponovno odbija ustavnu tužbu zbog nepostojanja dokaza o zlostavljanju. Pritom Sud naglašava da podnositelj pritužbe nije iznio u svojem iskazu danom pred ŽDO-om te da na snimci ispitivanja nisu vidljive nikakve ozljede, unatoč dobro poznatom zaključku iz mnogobrojnih sudskomedicinskih vještačenja da je za nastanak hematoma potrebno ponekad i više od 24 sata od udarca za pojavu vidljive modrice. Ustavni sud uopće nije imao u vidu da je prigovor o zlostavljanju podnositelj iznio tijekom rasprave, u prijedlogu za izdvajanje nezakonitih dokaza i u kaznenoj prijavi te da je stoga povodom podnesene kaznene prijave trebalo provesti učinkovitu i adekvatnu istragu.

16.2.7. Odluka broj U-III-4922/2019 od 16. srpnja 2020., podnositelj Joško Škalic

U činjenicama slučaja navodi se da je podnositelj automobilom bježao od policije, a tijekom bijega počinio je i napad na službenu osobu. Za to je kazneno djelo pravomoćno osuđen. Tom su zgodom policajci podnositelju, što je poslije utvrđeno i vještačenjem u parničnom i kaznenom postupku, nanijeli ozljede koje su kvalificirane kao teška tjelesna ozljeda, i to: „(krvave) podljeve vrata, trbuha i udova, razdor bubnjića lijevog uha te prijelom tri rebra lijevo s izljevom tekućine u prsnu šupljinu“. U parničnom postupku vođenom kod Općinskog suda u Sinju utvrđeno je i da su ozljede nastale uporabom sile od strane policije, no postupak protiv policijskih službenika obustavljen je zbog zastare kaznenog progona. Parnični je sud utvrdio da su podnositelj i suvozač u vozilu uporno pružali otpor policiji te je ona zbog toga bila primorana uporabiti sredstva prisile, koja su u postupku policijskog nadzora ocijenjena zakonitima. Ustavni se sud također priklonio zaključcima parničnog suda, prema kojima je država dala uvjerljive dokaze za zakonitost uporabe sile protiv podnositelja.

Ustavni je sud zaključio da se „incident“ dogodio dok je podnositelj vozilom bježao od policije, ali kada ga je policijsko vozilo sustiglo, „iako svjestan da se radi o policijskom službeniku koji ga zaustavlja jer nije poštovao naredbu policijskih službenika te je uniformiran i u službenom automobilu sa upaljenim rotacionim svjetlom, poduzima sljedeće radnje prema policijskom službeniku: 'odgurivanje i udarac u stomak i nos', što je u kaznenom postupku protiv podnositelja okarakterizirano kao napad na službenu osobu.

Ozljede koje su policijski službenici tom zgodom (prilikom uhićenja) nanijeli podnositelju (...) po iskazu podnositelja nastale su udarcima policajaca po tijelu te bacanjem na pod u policijskoj postaji. Takvo postupanje doseglo je minimalni stupanj ozbiljnosti potreban za primjenu članaka 23. i 25. Ustava. U takvim okolnostima, kad je nesporno da je policijski službenik udarao podnositelja uslijed kojih je zadobio povrede, na državi leži teret dokaza, da s uvjerljivim argumentima dokaže kako uporaba sile nije bila prekomjerna (v. predmet Matko protiv Slovenije, br. 43393/98, § 104., 2. studenoga 2006.) (§ 16. i 17. odluke).“

Ustavni je sud zaključio da s obzirom na sve okolnosti proizlazi kako je država dostavila dovoljno dokaza za zaključak da je sila upotrijebljena od strane policije bila opravdana te je ustavnu tužbu odbio.

Budući da bi policija trebala primjenjivati silu sukladno standardnu *no more than absolutely necessary*, odnosno standardu uporabe samo one sile koja je apsolutno nužna, smatram da ova ustavnosudska odluka nije dostatno obrazložena te je nejasno iz kojeg je razloga primijenjena sila bila razmjerna i nužna.

16.2.8. Rješenje broj U-III-1165/2020 od 4. studenoga 2020., podnositelj Frančišek Zakšek

Ustavna tužba u predmetnom ustavnosudskom postupku odbačena je zbog nepravodobnosti. Prema stavu Ustavnog suda podnositelj je već u podnesku DORH-u, sudu i pritvorskoj ustanovi isticao da je bio zlostavljan od strane policije, no istraga nikada nije pokrenuta.

Ono što je osobito značajno u ovoj odluci jest da je njome Ustavni sud dao putokaz svim daljnjim podnositeljima oko iscrpljivanja pravnog puta, odnosno uvjeta dopuštenosti, pozvavši se pritom na praksu ESLJP-a.

Ustavni je sud naveo da je „(p)oslovničkom odlukom o dopuni, objavljenoj 7. siječnja 2015. u 'Narodnim novinama' broj 2/15., uvedena (..) mogućnost podnošenja ustavne tužbe i prije nego što je iscrpljen pravni put zbog nedjelotvorne istrage kaznenih djela vezanih uz članak 2. (pravo na život) i članak 3. (zabrana mučenja) Konvencije. Ova je odluka stupila na snagu osmi dan od dana objave u 'Narodnim novinama', dakle 15. siječnja 2015.“ (str. 3. odluke).

Ustavni je sud utvrdio da je „Europski sud za ljudska prava (..) razmatrao pitanje datuma od kojega je pravično tražiti od podnositelja da koristi pravno sredstvo koje je kao novo ugrađeno u pravosudni sustav neke države promjenom sudske prakse te je zaključio da je potrebno dati razuman rok pojedincima da se upoznaju sa sudskom odlukom koja uvodi novo pravno sredstvo (usporedi s *Broca i Texier-Micault protiv Francuske*, br. 27928/02 i 31694/02, § 20., presuda od 21. listopada 2003.). Nadalje, Europski sud utvrdio je da taj rok iznosi šest mjeseci (usporedi s *Antunović protiv Hrvatske*, br. 66553/12, § 50., presuda od 4. listopada 2016.). U ovom predmetu taj rok od šest mjeseci počeo je teći 15. siječnja 2015. g.“ Stoga je podnositelj ustavnu tužbu trebao podnijeti u roku od 30 dana računajući od 15. srpnja 2015., pa je stoga Ustavni sud ustavnu tužbu odbacio kao nepravodobnu.

Ovo stajalište Ustavnog suda smatram potrebnim kritizirati te smatram da je praksa ESLJP-a ovdje primijenjena suviše *strictu senso*.

16.2.9. Odluka broj U-III-6559/2010 od 13. studenog 2014., podnositelj Miroslav Hršum

Izrekom odluke utvrđena je povreda čl. 23. st. 1. zasebno i u vezi s čl. 25. st. 1. Ustava RH te čl. 3. Konvencije (procesni aspekt), a dosuđena je i zadovoljština u iznosu od 20.000 kuna. Ono što je bila novost jest da je naloženo DORH-u pokrenuti i provesti djelotvornu istragu, kakve upute do tada Ustavni sud nije davao.

Predmet je doista bio i činjenično poseban te se radi o do tada u Republici Hrvatskoj službeno nezabilježnom slučaju policijskog zlostavljanja.⁷⁰⁶ Ustavni se sud u predmetu dotaknuo i

⁷⁰⁶ Podnositelj je tvrdio da je u svom stanu u Splitu 9. svibnja 2008. oko 20 sati otet od strane maskiranih osoba, koje su se predstavile kao kriminalci i koje su mu vezale ruke i noge te su mu stavile traku preko usta i oči; potom su ga stavili u prtljažnik i odvezli u nepoznatom smjeru. Podnositelj je naveo i da su mu navedene osobe psovale srpsku mater i govorile da su mu ubili djecu, a da njega voze u Sarajevo, gdje će vidjeti što su muke. Potom je izveden iz auta, prislonili su mu pištolj na sljepoočnicu i repetirali, a jednom su i pucali u pod pored njegove glave. Naveo je i da su ga udarali rukama i nogama i gumenom palicom. U jutarnjim satima skinuli su mu selotejp s usta te im je on rekao da je shvatio da su policajci. Pristao je u policiji priznati sve što treba kako bi

prekomjerne uporabe sile od strane policijskih vlasti, što je osobito važno za razvoj sudske prakse na području policijskog zlostavljanja.⁷⁰⁷

Zbog izostanka službenog vremena uhićenja Ustavni je sud smatrao da „*tvrdnje podnositelja da je 9. svibnja 2008. oko 20.00 sati bio uhićen i da je od 9. svibnja 2008. oko 20.00 sati do privođenja u prostorije policijske uprave bio pod kontrolom policijskih djelatnika, koji su ga podvrgnuli tjelesnom i psihičkom zlostavljanju, kao i materijal koji mu je u vezi s tim tvrdnjama predan, nisu dostatan dokaz koji bi potkrijepio takav zaključak* (§ 36. odluke)“ te je utvrdio da to razdoblje ne potpada pod domašaj čl. 25. st. 1. i 2., pa je stoga čl. 25. neprimjenjiv *rationae materiae*. Takav zaključak suprotan je zaključcima ESLJP-a iz primjerice predmeta *Mader*, u kojem je razmatrano i razdoblje prije službene evidencije dolaska u postaju, a upravo nevođenje adekvatne evidencije uzeto je kao otegotno za državu.

Takav stav Ustavnog suda treba kritizirati budući da je podnositelj ipak pružio uvjerljive dokaze da je doživio zlostavljanje za vrijeme lišenja slobode, a to tužena država, na kojoj je teret dokaza da se zlostavljanje nije dogodilo, nije na adekvatan način osporila. Također, stav da se podnositelju ne priznaje status uhićenika iz formalnih razloga doista bi činio „pretjerani formalizam“, što je pak protivno praksi ESLJP-a.

No usprkos prethodnoj kritici treba naglasiti da je Ustavni sud ipak identificirao probleme u policijskoj praksi, koji se očituju u neevidentiranju vremena privođenja/uhićenja/ispitivanja (vidi § 40. odluke), te je utvrđeno da je „*opisanu policijsku praksu potrebno bez odgode uskladiti sa zahtjevima koji proizlaze iz obvezujućih presuda ESLJP-a*“.

Zbog prethodno navedenih razloga ustavna tužba za zlostavljanje prema čl. 3. u materijalnom aspektu odbijena je u odnosu na sva razdoblja.

spriječio daljnje mučenje, iako nije kriv. Odveden je bez odjeće i bos u policijsku postaju, gdje je opet udaran. Nije htio potpisati zapisnik, no to je učinio tek kada je opet udaran, odnosno prisiljen. Njegov odvjetnik u međuvremenu je ustao i otišao te je rekao da ovo neće proći na sudu. Tražio je liječničku pomoć, koja mu je pružena tek 12. 5. 2008. u večernjim satima, a imao je i opširnu medicinsku dokumentaciju.

⁷⁰⁷ U odlomku 26.1. odluke Ustavni je sud zaključio: „*U rizičnim situacijama kao što su uspostava javnog reda, sprječavanje kažnjivih djela, hvatanje navodnih kriminalaca i vlastita zaštita odnosno zaštita drugih pojedinaca, policijski djelatnici imaju pravo na uporabu odgovarajućih mjera, uključujući i uporabu sile. Ipak, takva se sila smije upotrijebiti samo ako je neophodna i ne smije biti prekomjerna. Pribjegavanje fizičkoj sili koja nije bila strogo potrebna zbog ponašanja same osobe prema kojoj je primijenjena umanjuje njezino dostojanstvo i u načelu predstavlja povredu prava zajamčenog člankom 23. stavkom 1. zasebno i u vezi s člankom 25. stavkom 1. Ustava i člankom 3. Konvencije (v. ESLJP, predmet V. D. protiv Hrvatske, presuda, 8. studenoga 2011., zahtjev broj 15526/10, § 69.).“*

Iako Ustavni sud „na temelju dokumentacije koja mu je predložena nije mogao zaključiti na koji su način podnositelju nanosene ozljede i da stoga nije dokazano kako je podnositelj zahtjeva stvarno bio zlostavljan od policije, naveo je da to ne znači da se prigovor podnositelja utemeljen na članku 23. stavku 1. zasebno i zajedno s člankom 25. stavkom 1. Ustava i članku 3. Konvencije ne može razmotriti s aspekta pozitivne obveze provođenja službene istrage (usp., *mutatis mutandis*, ESLJP, presuda Dolenec protiv Hrvatske, § 150.).“

Ustavni je sud stoga u konkretnom predmetu zaključio da je podnositelj iznio medicinske dokaze i prigovore koji tvore barem osnove sumnje da su njegove ozljede mogle biti uzrokovane uporabom sile te da je DORH imao obvezu provođenja učinkovite istrage, koju je propustio provesti, te je stoga došlo do povrede *proceduralnog aspekta članka 23. stavka 1. zasebno i u vezi s člankom 25. stavkom 1. Ustava i članka 3. Konvencije*.

16.2.10. Odluka broj U-III/16-369/2016 od 19. prosinca 2017., podnositelj Dženi Longin

U predmetnoj odluci Ustavni je sud utvrdio povredu proceduralnog aspekta čl. 23. st. 1. i čl. 25. st. 1. Ustava RH i čl. 3. Konvencije. No materija se odnosi na prigovore podnositelja u odnosu na neadekvatne uvjete boravka u Zatvoru u Zadru, na koje nije dobio odgovor, a kako uvjeti u zatvorima *per se* nisu predmet ovog rada, odluka neće biti dalje detaljnije analizirana.

No možda je potrebno istaknuti tek opće načelo utvrđeno ovom odlukom, a to je da „*uskрата prava na djelotvorno pravno sredstvo u slučajevima kakav je slučaj podnositelja ima značenje povrede prava zajamčenih člancima 23. i 25. Ustava odnosno člankom 3. Konvencije u njihovom procesnom aspektu*“.

16.2.11. Odluka broj U-III/13-2349/2013 od 10. siječnja 2018., podnositelji X. i Y.

U 2018. donesena je vrlo važna odluka od strane Ustavnog suda upravo u predmetu podnositelja X. i Y., u kojoj je utvrdio povredu prava na djelotvorno pravno sredstvo, ali i povredu proceduralnog aspekta čl. 23. st. 1. Ustava RH u vezi s čl. 3. Konvencije i čl. 14. st. 1. Ustava.

Ustavna tužba podnesena je zbog neučinkovite istrage koja se vodila zbog navodnog zlostavljanja od strane dvojice policijskih službenika i njihova neprimjerenog postupanja u odnosu na podnositeljčinu spolnu orijentaciju. Naime osoba N. G. nestala je tijekom 1986. godine te je podnositeljica od 2005. do 2011. više puta pozivana na razgovor u policiju. Podnositeljica je navela da su joj tijekom ispitivanja 16. ožujka 2011. dva policijska službenika prijetila zlostavljanjem, neprimjerenost se odnosili prema njezinoj spolnoj orijentaciji, nezakonito joj oduzeli njezin privatni dnevnik te pretražili njezin stan. Putem odvjetnika podnijela je pritužbu na rad policijskih službenika 11. travnja 2011. U odgovoru, odnosno policijskom izvješću, navedeno je da nema protupravnosti u postupanju policije.

Nadalje, podnositeljica i udruga za zastupanje LGBT osoba podnijeli su kaznenu prijavu zbog kaznenog djela rasne i druge diskriminacije, prijetnje, zlouporabe položaja i ovlasti te nesavjesnog rada u službi. *„U kaznenoj prijavi navedeno je da su podnositeljicu prijavljeni policijski službenici prilikom vođenja kriminalističkog istraživanja povodom nestanka N. G., u više navrata ispitivali te da su joj kršili temeljna prava i slobode na način da su je vrijeđali, prijetili joj, uskraćivali pravo na odvjetnika, tjerali je da prizna sudjelovanje u ubojstvu N. G., uskratili joj metadonsku terapiju i terapiju za epilepsiju te protiv njene volje držali je zatvorenom 11 sati u prostorijama policije, a posebno izrugujući se njevoj seksualnoj orijentaciji“* (§ 3.5. odluke).

Nadalje, navedeno je da je nadležna policijska uprava odugovlačila postupak, a Općinsko državno odvjetništvo u međuvremenu je ustupilo predmet USKOK-u kao nadležnom tijelu, koji je odbacio kaznenu prijavu rješenjem od 17. travnja 2014.

Ustavni je sud utvrdio povredu čl. 23. Ustava u vezi s čl. 3. Konvencije s proceduralnog aspekta u vezi s čl. 14. Konvencije ističući da su nekritički prihvaćene izjave policijskih službenika da u postupanju prema podnositeljici nije bilo protupravnosti – radnje su provedene samo unutar zapovjednog lanca iste policijske uprave koja je navodno bila umiješana u incident, bez osiguranja vanjske nepristrane procjene, te stoga Ustavni sud navodi da, *„iako je nadležni ODO zatražio obavljanje obavijesnih razgovora s policijskim službenicima, isti nisu obavljeni, već su nadležna tijela nekritično prihvatila izjave policijskih službenika da u postupanju prema podnositeljici nije bilo nikakve protupravnosti. Navedene izjave dane su unutar njihove policijske uprave, a načelnik Odjela kriminalističke policije, PU b.-c. dao je svoju konačnu ocjenu nepostojanja protupravnosti u postupanju njegovih djelatnika. Iz navedenog proizlazi da su početne istražne radnje provedene samo unutar*

zapovjednog lanca iste policijske uprave koja je navodno bila umiješana u incident, bez osiguranja vanjske nepristrane procjene. Takva istraga nije ispunila zahtjeve hijerarhijske, institucionalne i stvarne neovisnosti nadležnog tijela koje provodi istragu u odnosu na službene osobe koje su sudjelovale u spornom događaju, a osobito imajući u vidu prigovore podnositeljice da je zlostavljanje bilo motivirano njezinom spolnom orijentacijom. Sud nadalje primjećuje da je USKOK-u nakon ustupanja predmeta također nedostajala potrebna transparentnost i vanjski dojam neovisnosti“ (§ 11. odluke).

16.2.12. Odluka broj U-III Bi-886/2018 od 10. srpnja 2018., podnositelj Vedran Steblaj

Ustavni je sud ovom odlukom odbio ustavnu tužbu podnositelja iz razloga što je još uvijek bila u tijeku istraga povodom podnositeljeve kaznene prijave protiv policijskih službenika VI. policijske postaje, PU zagrebačke, koji su ga, prema njegovim tvrdnjama, zlostavljali, i to prvo pri uhićenju, a potom i nakon što je pokušao pobjeći, na način da su ga oba puta pretukli. Očigledno je Ustavni sud smatrao da tijelima progona treba dati još vremena da pokažu voljnost za učinkovito istraživanje slučaja prije nego što Ustavni sud utvrdi da takve volje na njihovoj strani nema (postupak po kaznenoj prijavi do dana odlučivanja trajao je nepunih godinu dana i poduzimane su određene radnje koje mogu upućivati na adekvatnost istrage).

16.2.13. Odluka broj U-III Bi-4223/2018 od 10. ožujka 2020., podnositelj Dimitrije Škrpan

U predmetnoj ustavnosudskoj odluci Ustavni je sud utvrdio i povredu materijalnog (supstantivnog) i proceduralnog aspekta čl. 23. st. 1. i čl. 25. st. 1. Ustava RH u vezi s čl. 3. Konvencije te je dosudio podnositelju pravičnu novčanu naknadu u iznosu od 50.000 kuna.

U odluci se u činjenicama slučaja u odlomku 1. navodi da je podnositelj „*podnio 16. studenoga 2018. ustavnu tužbu zbog zlostavljanja koje je pretrpio od strane pripadnika oružanih snaga Republike Hrvatske koje je dovelo do njegovog pokušaja samoubojstva, te nepostupanja Županijskog državnog odvjetništva u Slavonskom Brodu (u daljnjem tekstu: ŽDO Slavonski Brod) u predmetu broj: KR-DO-29/15, a u povodu kaznene prijave koju je podnio 26. siječnja 2015. 'protiv NN počinitelja' zbog kaznenog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz članka 120. stavka 1. Osnovnog krivičnog zakona Republike Hrvatske*”.

Ustavni je sud temeljem medicinske dokumentacije, *inter alia*, utvrdio da je „*podnositelj tijekom boravka u pritvoru od 2. do 9. kolovoza 1992. bio psihički i fizički zlostavljan od strane više njemu nepoznatih pripadnika vojne policije*“, što predstavlja iznimku od prethodnih odluka, budući da je Ustavni sud ušao u meritum i odlučio o osnovanosti same biti povrede prava.

Iako je Županijski sud u Osijeku postupanje naspram podnositelja okarakterizirao torturom, Ustavni je sud odbio postupanje tako definirati, već samo navodi da se radi o postupanju suprotnom zabrani zlostavljanja.

U odlomku 9.1. navedeno je: „*Ustavni sud smatra nedvojbenim da je ovakvo postupanje prema podnositelju koje je uključivalo tjelesno zlostavljanje takvog oblika da ga je Županijski sud u Osijeku okarakterizirao kao 'tortura', te koji je podnositelju izazvao prijelom dva rebra i toliki stupanj psihičke nestabilnosti da je pokušao izvršiti samoubojstvo, dosegao minimalni stupanj ozbiljnosti potreban za primjenu članaka 23. i 25. Ustava.*“

U odnosu na povredu proceduralnog aspekta Ustavni se sud upustio u analizu jesu li nadležna tijela primjenjivala odgovarajuća postupovna pravila na odgovarajući način te je li došlo do povrede pozitivnih obveza koje proizlaze iz čl. 23. i čl. 25. Ustava RH. Utvrdio je sljedeće: „*Imajući u vidu apsolutnu zabranu zlostavljanja protivnog člancima 23. i 25. Ustava i članku 3. Konvencije (v. točku 8.1.), obvezu države da se istraga navodnog zlostavljanja od strane nositelja vlasti represivnog državnog aparata mora provesti po službenoj dužnosti (v. točku 10.1.), kao i obvezu države da osigura da počinitelji zlostavljanja koje ulazi u doseg navedenih članaka ne prođu nekažnjeno (v. točke 10.7. i 10.8.), Ustavni sud zaključuje da u okolnostima ovog slučaja neprovođenje istrage zbog kaznenog djela počinjenog na štetu podnositelja, unatoč činjenici da je utvrđen identitet dvojice hrvatskih vojnika koji su priveli podnositelja te nesporne činjenice da je zlostavljanje počinjeno u vojarni, tj. u objektu pod kontrolom hrvatske vojske koja se u objektu i nalazila, pa je razumno očekivati da je moguće utvrditi tko se i kada u tom objektu nalazio te ispitati te osobe o njihovim saznanjima o postupanjima prema podnositelju. S obzirom da je utvrđen identitet osobe koja je fizički zlostavljala podnositelja (I. K.), a istraga je u odnosu na nju obustavljena jer nije utvrđeno da je fizičkim zlostavljanjem podnositelja počinio kazneno djelo ratnog zločina iz članka 120. stavka 1. OKZRH-a, navedeno nije udovoljilo procesnim zahtjevima tih članaka*“ (§ 11.5 odluke). Stoga je utvrđena proceduralna povreda čl. 23. st. 1. i čl. 25. st. 1. Ustava.

U predmetu se nalazi i izdvojeno mišljenje suca Šumanovića, koji je smatrao da nije iscrpljen pravni put za dosuđenje pravične novčane naknade jer je u tijeku bila parnica za naknadu štete pred Općinskim sudom u Slavonskom Brodu, posl. br. Pn-3995 (u odluci nedostaje godina predmeta) te se pozvao na presudu *Ulemek*, u kojoj se tužba za naknadu štete navodi kao učinkovito pravno sredstvo. To je stajalište potrebno kritizirati jer je suprotno standardima ESLJP-a, prema kojima podnošenje građanske tužbe nije uvjet dopuštenosti u predmetima povrede čl. 3. (vidjeti predmet *Durđević protiv Hrvatske, V. D protiv Hrvatske* i dr.). No kritika se može uputiti i stoga što ESLJP redovno utvrđuje povrede i dosuđuje pravične novčane naknade, iako su postupci radi naknade štete također u tijeku pred domaćim sudovima. Također, *argumentum a simile*, u mnogobrojnim presudama domaćih sudova utvrđeno je da se ne radi o *res judicata*, jer je povreda Konvencije koju utvrdi ESLJP sasvim drugi vid novčane satisfakcije od one koju dosuđuju domaći sudovi temeljem odredaba Zakona o obveznim odnosima – vidjeti tako *V. D. protiv Hrvatske*, z. br.15526/10 od 8. 11. 2011., te s time u vezi odluku Općinskog građanskog suda u Zagrebu broj Pn-2523/13, potvrđenu presudom Županijskog suda u Zagrebu broj Gž-1330/14 od 29.9.2015.